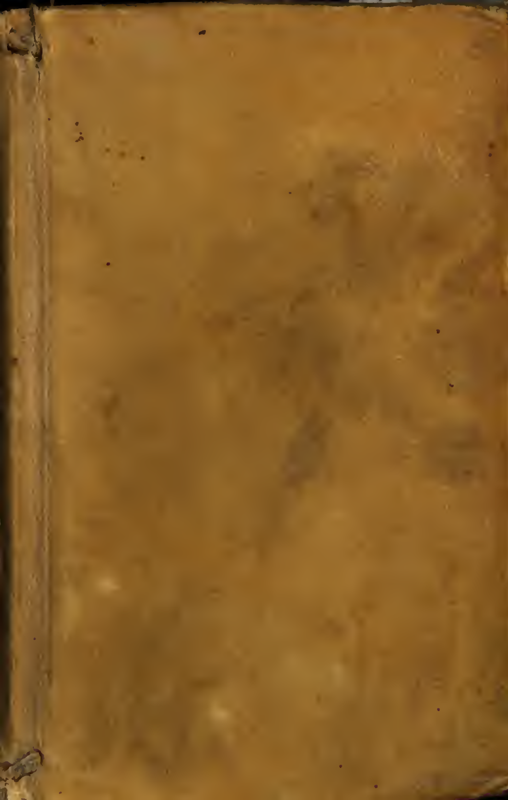

56

ll

38

FAMIANI STRADÆ ROMANI E SOCIETATE IESV

DE BELLO BELGICO DECAS PRIMA

Ab Excessu

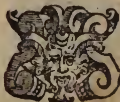
CAROLI V. IMP.

Vsque ad initia Præfecturæ

ALEXANDRI FARNESII

Parmæ, ac Placentiæ Ducis III.

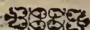
Additis hominum illustrium ad historiam præcipuè spectantium imaginibus ad viuum expressis.

ROMÆ,
Sumptibus Hermanni Scheus.
Typis Ludouici Grignani. MDCXXXVII.
SVPERIORVM PERMISSV.

FAMIAN
STRADA
ROM
E SOC·IES
DE BEL
BELGIC
DE CA
P
Romæ sumptibus Hermanni

SERENISS. PRINCIPI
ODOARDO
FARNESIO
PARMÆ, AC PLACENTIÆ
DVCI V.

FAMIANVS STRADA FEL.

ISTORIAM Belgicam Parenti tuo ante annos ferme quatuordecim destinatam, tibi constante fide reddo, SERENISSIME DVX. opus ab argumento non ingratum Principi, qui se ad magnorum nominum imitationem componat, imitandus ipse, atque inter magna nomina futurus. Et habent hoc supra antiquitatem nostri sæculi bella: quòd, sicuti geruntur armatis diuersa Religione animis, infestis nouo telorum genere corporibus, validis alia munitione vrbibus;

ita longè quàm prisca, nostris hominibus ad imitandum propiora sunt. Inter recentia verò, haud scio an vlla magis ad militarem prudentiam ducant, quàm hæc Belgica: in quibus partim conditio ciuilium armorum insolitam Ducum vigilantiam poscit aduersùs militum licentiam, & crebriora transfugia veluti honesta, atque ad suos: partim Mars ipse non semper hic in acie, ac sub illa campi Domina, sæpius apud arces remisso furiali impetu sedendo, noua quotidie machinarum nomina, ingeniosaque operum consilia meditatur: partim denique locus nunc equis, mox idem remis opportunus, amphibios enimuerò milites, ac peritos miscere vndis ignem planè desiderat. Hæc autem ipsa, quæ tibi communia cum alijs nostra legentibus videri possent, alio videlicet sensu hauries ipse, solitus abs te exigere, quidquid fuere Maiores tui. Et è Maioribus quidem occurret in huius statim operis vestibulo Margarita Parmensis Dux, (Caroli nè Quinti filiam appellem, an Alexandri Farnesij matrem

trem?) in qua nouem propè annos, inter prima illa turbulentorum hominum tentamenta, Belgium sustinente, artes agnoscere populos regendi, tibi (opinor) graue non fuerit. Nam de auia tua Maria Lusitana, Eduardo Lusitani Regis fratre genita, quid attinet dicere? cuius ad eximiæ Religionis commemorationem non dubito, quin ipse admirationi venerationique immistus, subdi peracres tibi ad pietatem stimulos experturus sis. Iam auus tuus Alexander, ille (vt appellatum nosti) Belgarum Camillus: &, repetito Demetrij cognomento, vrbium Expugnator: & Romanus, sed sobrius iræque victor Alexander; quanta bellicarum cupidine laudum, quas è multis retrò ætatibus collegit vnus ac miscuit, generosam istam indolem tuam inflammabit? Nec, quia geras ipse continenter ante oculos Alexandri res gestas, (dignas profectò, quæ non minus tibi, quàm Themistocli trophœum Milciadis, somnum interturbent) idcirco carituros se omni nouitatis apud te gratia pertimescunt an-

Iust. Lipsius in Virg. Hallen. c. 35.

Georg. Basta in Magist. Castror.

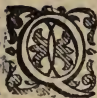
Ex Vrb. VIII. P. Max. poëmate de Alex.

nales mei; dum hæc eadem, quæ tibi imitandi amor ſparſim obijcit, hic à me coniunctim omnia repræſentabũt: verè vtique, ac ſecurè magis, quam aut magnificè, aut in ſeruilem Theoduli modum: cuius hiſtoriam aſſentationis immòdicam proiecerit olim in fluuium Macedo Alexander; ego certè non verebor, ne tu meam pro Alexandro tuo plectas, vti læſæ veritatis ream. Illud potiùs timerem, ne Hiſtorici humilitate ſuboffenſum caperet te faſtidium aliquòd mei, grandia tenuiter molientis; niſi exploratam haberem præcellentem ingenij tui facultatem, qua ſicuti noſtras quoque litteras non amas modò, &, quòd vos magni Principes ſoletis, foues & protegis, ſed etiam ſupra Principum plerunque morem calles ac tractas; ita probè intelligis, ſummorum virorum facta, tranſgreſſa ſemel humanum modum, non facilè cuiuſquam dictis adæquari poſſe. Quamquam timidiùs ſentire me, tu vetas, Princeps: dum hiſtoriam hanc meam prælibare aggreſſus, tam multa in illius commendationen addi-

disti, vt, nisi ego blanditias huic operi ab humanitate tua subuererer, ausim profectò haud ex vano non solum præsentium mihi studia polliceri, sed etiam spem vltrà protendere, & quasi posteritati meæ interessem, eius de me iudicio iam nunc frui. Sed quo profusior ista liberalitas in me tua, eo cautior ipse conscientia mea me inuoluo, atque aduersùs huiusmodi irritamenta communio: contentus hoc fructu benignitatis tuæ, vt non timidè id offeram tibi, in quo iudicium ipse tuum improbare non possis. E Collegio Romano, Pridie Kal. Iulias AN. DOM. MDCXXXII.

LE-

LECTORI

VISQVIS hæc nostra in manus sumere non grauaberis, priusquam euoluas, permitte me tecum pauca super ijs prologui. Habes à me historiam, cui à celeritate quidem non possim aut laudem flagitare, aut excusationem obtendere, quippe nonum longè post annum apud me pressæ: possim tamen, opinor, hac ipsa cunctatione alterum tantum gratiæ sperare à Lectoribus meis, quorum vtique reuerentia, adornando indesinenter operi moram traxi: adeo, vt licet, ab aliquot iam annis, multi, quorum non minus ingenijs, quàm honoribus nemo Romæ non assurgit, prælectam annalium meorum partem, mirè probare viderentur, non ideo tamen persuaserint mihi (gnaro videlicet quid inter humanitatem, & iudicium intersit) vt festinarem euulgare opus, aut eidem nunc tandem euulgato non condonationem ipse aliquam à Lectoribus anxiè precarer, vti debitam modestia meæ, aliorum iudicia

reue

reuerenti. Accedit ad eiuſdem ſpem gratiæ, ſors oblata mihi quàm Scriptorum multis liberalior: interiores Principum litteras loquor, pleraſque exaratas ipſorum manu: loquor ſecreta legationum monita, intima in bellicis ſenatibus conſilia, & conſiliorum cauſas, clandeſtinos exploratorum codicillos, occultas ciuium conſpirationes, aliaque permulta, quæ aut ſeorſim habita, aut in ephemeridem relata, ex arcanis mihi tabularijs patuere. Planè vt, niſi moram Lectoribus iniecturus eſſem, potuiſſem (quod interdum facio) ad rerum pleraque, addijcere litterarum exemplaria, prouocare ad authographorum fidem, factorum enarrationem, ſignatis veluti tabulis teſtibusque, conficere. Hæc autem omnia ſicut aperuere mihi quodammodo fores, vt in abdita quæque introſpicerem, ita eorum euulgatio, & peculiarium in primis rerum expoſitio (ſine quibus hiſtoricorum monumenta Polybio quidem ludricum quid habentur) tanto futura eſt iucundior auiditati legentium, quanto addentes hæc noſtra ad notiorem eorum factorum cognitionem, quæ ab alijs memorantur, Lib. 3.

&

& nos ab ijs sæpius abstinemus, pleniorem ex vtrisque historiam ipsi conformabunt. Atque hæc etiam caussa perpulit interdum me ad singularia quædam non prætermittenda, quò res Belgicas recenti non magis fama, quàm Scriptorum copia peruulgatas, huiusmodi variarem additamentis, ob nouitatem plerunque gratis, & specialem historiam scribenti non vtique inconcessis. Quin & huc quoque illud pertinet, quòd sicut aliqua cursim, & nisi peculiare quid ad alios addendum occurrat, pene præterij; ita interdum aliqua paulò altiùs deducere, liberiùsque denarrare, profectò gratius existimaui, nec sine multis magnisque exemplis feci. Namque inter Romanos annalium Scriptores, vt nihil de Græcis dicam, Tacitus, atque Salustius, quàm sæpe ad breuem illam suam tenuissimi fili telam ex occasione adijciunt multa, & tanquam lacinias operi attexunt? Re-
Lib.2. *fellebat Tacitus in historijs (harum enim quinque libros, omissis annalibus, carptim expendere tecum libet) eos authores, qui scripsissent duces Othoniani ac Vitelliani exercitus addubitasse, nũ*

post

posito pro flagitiosis Principibus bello, bonum eligerent: quum facto inde gradu, de veteri atque insita mortalibus potentiæ cupidine, de eius origine in Romana vrbe de Patrum plebisque certaminibus, de Mario, de Sylla, de Pompeio securè differit: donec, Sed me, *inquit*, veterum, nouorumque morum reputatio longiùs tulit. nunc ad rerum ordinem venio. *Perge. Incensum à militibus Capitolium vbi ille descripsit, super eo querelas adiungit: & qui illud vouerit, qui fundauerit, qui dedicauerit, qui dirutum refecerit, quamquam res vulgò non ignotas, accuratè percenset. Quid de Serapide? cuius de origine interfari multa, quæque de ea fabulentur Antistites Aegyptiorum, prolixa excursione commemorare, historiæ iniuriam non putauit? Sed nusquam idem liberalius de historia sensit, quàm in expugnatione Hierosolymæ, cuius occasione, primordia moresque Iudæorum tam profusè tãque altè vsque à Saturno repetita persequitur enarratione: tam varia cõgerendo de Mose, de gentis religione, de cibis, de sabatho, de circũcisione, de animarum æternitate, de balsamo, de bitumine,*

Lib.3.

Lib.4.

Lib.5.

mine, alijsque; ut eius historiam populi contexere videatur. Et tamen religiosus haberi Tacitus potest cum Salustio compositus. adeo hic crebrò in diuerticula & flexiones abit. Neque ipse dissimulat. Quippe Iugurtini belli proœmiũ longè enimuerò gratuitoque productũ, postremò reprehendens, Verùm ego, *inquit*, liberiùs altiùsque processi, dum me ciuitatis morum piget tædetque, nunc ad incœptum venio. *Nec ideo abstinuit, quin in diuisione regni inter Iugurtham & Adherbalem, de Africa, deque primis ab eius initio cultoribus amplissimè differeret. Licentiùs adhuc in ciuitatis mores iterum inuectus, antiquis factionum causis inter Romanam plebem ac Senatores abundè narratis; inhibita euagatione, in viam ipse se reuocat. Superat hæc tamen, quod additur Leptitanorum digressioni parergon. Nam Lepti mẽtione facta, quum de eius oppidi conditoribus, situ, ac lingua dixisset: visum est, actuarij loco veterem historiam, ad Leptitanos vtique nõ pertinentem, vltro appendere. Nempe* quoniam, *inquit*, in has regiones per Leptitanorum negotia venimus, non indignũ vide-

videtur, egregium atque memorabile facinus duorum Carthaginensium memorare. *quo nec parcè, nec timidè memorato, ad rem suam redit. Sed quid ego plura consector: quum vna luculenter ostendat, quantum hac in re liceat historico, Catilinæ coniuratio. cuius videlicet Scriptor adeo liber excurrit, crebrisque à proposito auocamẽtis historiã laxat, vt partem operis omnino quartã hæc longè superent additamẽta. Quæ cũ ita sint, & nostra quoque, si quid alicubi excedẽt, tu pro tua, Lector, æquitate, boni consules. Vti etiam illud, à quo inter narrandum non planè abstinui, dum nostra cum priscis interdum contuli, ac similia comparaui. Id enim sicuti non sum nescius, apud Latinos non ita crebrò legi, ita Græcis liberaliùs vsurpatũ haud me fugit. Sanè Polybius non magis Scriptor historiæ quàm Præceptor, dum Siciliæ formam positumque cũ Peloponeso: dum Carthaginiẽsium Romanorumque classes, cum Antigoni, Ptolemæi, Demetrij, aliorumque naualibus olim copijs prolixè componit: dum eorũdem Romanorum, & Carthaginiensium Rempub. generosis volucribus ad extre-*

mum

mum vsque spiritum concertātibus similes facit (vt omittam alia, quæ vel primum eius librum legere aggredienti complura statim occurrent) profectò omni cura liberat per huiusmodi exempla gradientem. Ac de his te ritè præmonitum initiatumque in aditu operis vltrà non moror.

MVTIVS VITELLESCVS SOC. IESV Præpositus Generalis.

CVM de Bello Belgico primam partem P. Famiani Stradæ, eiusdem Societatis, tres nostræ Societatis Theologi, quibus id cõmissum fuit, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si ita Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo P. Magistro Sacri Palatii videbitur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Romæ 4. Iulii 1632.

Loco ✠ sigilli.

Mutius Vitellescus.

Imprimatur, si videbitur Reuerendiss. P. Mag. Sac. Pal. Apost.

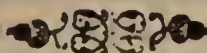
A. Torniellius Vicesg.

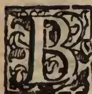
Imprimatur Fr. Hyacinthus Lupus Mag. & Soc. Reuerendiss. P. Mag. Sac. Pal. Apost.

DE

DE BELLO BELGICO

LIBER PRIMVS

BELLVM dicere aggredior, incertus animi, Belgarumnè illud, Hispanorumque, an Europæ propemodum omnis appellem. Quippe tot gentium aut armis, aut pecunia, certè animis & consilijs etiamnum geri videmus, quasi vno in Belgio, de Europæ Imperio dimicetur. Quo plures, opinor, cura comprehendet, quid populares, quid gentiles sui patrauerint in hoc Martis campo, relegendi. Ceteros ab hac cura vtcumque liberos subibit aliqua noscendi cupido, vnde paucis Belgarum prouincijs ea confidentia, ac vires tantæ, quibus potentissimo cum Rege, sexaginta iam annos, terrâ marique ex æquo decertauerint? Vnde ad Batauiæ oram è piscatorijs aliquot nauigijs noua repentè Resp. extulerit caput: quæ armis in dies prænalida superiorem pati nec terrâ velit, nec mari iam possit. quæ magnis per Oceanum classibus ad remotissimos terrarum tractus colonias inuexerit. quæ statis apud Principes legationibus, mutuisque fœderibus, non minorem se Regibus ferens, nouum sibi in Europa principatum asseruerit? Vnde

Propositio operis.

In quo quid multis agnoscendum:

Quid omnibus admirãdum.

Magna Respublica ex paruis initijs.

Mira soli fertilitas, bello omnia vastante.

Belgici agri, inter assiduas armorum tempestates atque procellas, (cuiusmodi longè breuiori calamitate regiones alias vastari, ac sterilescere passim videmus) tanta gignendis frugibus vbertas, alendoque bello non loci minus, quàm hominum pertinacia? planè vt in alias terras peregrinari Mars, ac circumferre bellum, hic armorum sedem fixisse videatur. Et sanè non defuere, qui consilio in hisce prouincijs bellum trahi ab

Serio non agi à Rege opinati sūt aliqui.

Hispano Rege suspicati sunt. Nempe vt Princeps, cui MAGNVM Imperij corpus magna animandum est mente, multisque tuendum est manibus; exercitam habeat in hac Belgica schola militiam, quam deinde partes in omnes (velut Ianizeros suos Othomannus Imperator)

Sed falsò.

expediat. Perinde ac si eodem in ludo non simul erudiantur hostes: quorum arma hebescere otio, quàm tractatione splendescere satius foret. Iam & nostrorum temporum veterumque similitudo afferet vtraque tacitè comparantibus

In priscis nostrisque temporibus similitudo casuum.

non minimum voluptatis. Venientque in mentem legentibus annales nostros, nunc Arminius, nunc Ciuilis, gemini illi Belgarum turbines, Orangijque illorum temporum. Offerent se paria rebellandi principia: prætenta, & simul excussa Tiberij, ac Vespasiani Principum obedientia: sollicitati libertatis spe populi: subita prouinciarum aduersùs Romanum militem conspiratio: cœpta à Batauis defectio: petita è Germanis, Gallis, Britannisque subsidia: fatigata diuturno, ancipitique bello Romanorum

Cor. Ta. l. 1. & 2. ann. & l. 4. hist.

arma;

arma: pleraque tam similibus iisdemque artibus iterata, vt nisi ex singulorum nominibus discrimen animaduerteris, interesse te priscis Belgarum tumultibus identidem arbitreris. Vsque adeo IN REBVS humanis sæcula ac personæ intereunt: causæ & euenta, eadem recurrunt. Quamquam vt Veteres illos longè superauimus nationum religionumque dissidio, sic iras ab hac cote pugnaciùs armamus; odiaque exinde animosiùs exercemus. Nam quid iam armis in Belgio intentatum inaccessumque reliquimus: qui non modò magnis cum fluminibus, vel supra Poëtarum miracula, manus conserimus; sed Neptunum ipsum, fractis Oceani claustris, in certamen elicimus: mare ceu terras pedites inuadimus: terras immisso nauigamus mari, elementisque simul omnibus pugnamus? Et verò (nisi me mea, vt quemque sua persæpe fallunt) nusquam aut animis, ausisque maioribus bello decretum: aut validiora per obsidia, magnarum vrbium viribus illusum: aut diuturnioribus inuicem cladibus plus sanguinis datum, haustumque. Voluerit licet vndis suis arma & corpora fortium virorum Simois, aut Scamander, Græcorum fabulis noti amnes: alijque nimiùm vera Romanorum cæde nobiles. Longè plures, maioraque aggressos extulere Mosa, Rhenusque, & Scaldis, & reliqui per Belgium riui, toties humano sanguine decolores, truncisque legionum artubus, ac magnarum spolijs animarum tumidi. Quot hìc prouinciarum conci-

Qui tamé atrociores apud nos.

Testis hodie Belgiū.

Hom. Iliad. 21. de Achillis pugna cum Scamádro fluuio.

collatum cum Græcis, Romanisque bellis.

Virgil. 1 Aeneid.

Aufidus, Allia, Trebia.

dère vires? quoties aut classibus mare, aut equite pediteque constratum est Belgicum solum? ac deletis hisce magnis exercitibus, maiores iterum copiæ vndique gentium submissæ, certatim oppleuere campos? Et tamen tam multis populorum impendijs, exhaustis Regum opibus, coniuratis Europæ viribus, HÆC TROIA tot iam decennijs petitur, necdum capitur. Verùm quo intentiùs huiusce magnitudinem operis commentor, eo proniùs fortasse carpendam offero confidentiam Scriptoris: quem à publicis negotijs alienum, priscæque eruditionis hominem, nec suo cum sæculo viuentem; profectò minorem euoluenda præsentium bellorum serie dissérent aliqui: & Sacris iampridem initiato indecoram videlicet armorum tractationem affirmabunt. Audirem ego facilè, si annalium scriptores prœliari omnes fuissent ingenio, ordines duxissent, exercitibus imperitassent: aut decessent ex omni ætatum nationumque censu perplurimi, qui sacerdotio præditi militaria hæc argumenta litteris tradidere. Immo, quum tanti sit veritas in historia, quumque res eam nulla infringat magis, quàm scriptoris affectus; vndenam potius rerum fidei pertimescendum, ab eone, qui partibus implicitus ægrè odium & amorem exuat: an ab eo, qui & in medio positus, & vitæ sanctitatem professus, ideoque omni partium studio aut intactus, aut maior, mentiendi occasiones procul habeat, arceatue? Atque ego quidem, vt de me hòc præcipuè super-

De operis Authore,

Quem Religiosú latere profana, & Sacerdotem dedecere bella videantur.

Sed & exépla côtragia sunt,

& ratio.

T. Liu. Cor. Ta. Dionys. Halicar. & alij.

Moyses. Berosus, Ioseph. Eus. Cæs. Orosius, Vill. Tyr. Iouius, Bembus, Marian. Maffeius, &c.

peraddam, Nec religiosæ vitæ meæ rationes dedecere suscepti operis argumentum, in quo Religionis etiam causa peragitur: nec imparem me rebus hisce gestis enarrandis, causisque earum eruendis, arbitratus sum. Quoniam, quæ intima consiliorum arcanorumque cognitio sperari non poterat vel à sepositæ vitæ instituto, vel ab hominis genio secum non grauatè habitantis, certè per aliena conclauia clandestinis Principum colloquijs aurem non admouentis; ea mihi cognitio vsque adeo abunde suppeditetur ab illorum, qui hæc ipsa aut gesserunt, aut gerenda mandarunt, authographis & commentarijs: quorum à copia delectuque instructior haud facilè quis aliquando scripsit historiam; vt profectò aulicarum ipse bellicarumque artium vtcumque rudis, atque homo, vt voles, vmbraticus, plura tamen interioraque, quàm hosce rerum ciuilium ac militarium disceptatores, allaturum me non ex vano polliceri possim. Qua verò fide, quaue libertate, superuacaneum sit, anxiè præfari. quando veri amorem æquè omnes præ se ferunt: ac sæpenumero NVLLI iactantius fidem suam obligant, quàm qui maximè violant. Nam dicendi libertatem penè iam amisit ætas nostra, Scriptorum plerunque vitio, qui offensionem Principum obtendentes ambitioni suæ, collatâ in tempora ac mores culpâ, blandiri & assentari, Sæculum appellant. Ego conscientiâ subnixus meâ, quam sæpè interrogo, mancipatamque nullius imperio

Adde, quod ipse argumentũ t'actũ cũ Religione cõiunctum

& ab authographis litteris mihi intimè cognitum.

Fidem,

ac libertatẽ, vt nulli partiũ inuratam gero;

perio Principum, nec cuiusquam gratiâ emptam adhuc inuenio; rogatos eos velim, qui meos labores suâ curâ dignabuntur, vt qualem à me ad scribendum iure postulant animum, partium securum mediumque; talem ipsi à factionibus liberum afferant ad legendum. Ne temerè incusetur cibus, si stomacho exceptus ægro insinceroque, coacescat.

Ita similē affectū in lectore meo velim.

Tu modò pacis, ac belli Deus, (decet enim, rerum non scriptorem minus, quàm authorem, à bonis precationibus initia ritè capere) tu menti, tu stilo moderare: vt mihi non in prudentia humanorum arcanorum indagatrice, sed in tuarum sedium assistrice Sapientia, omnia reponenti, digna candore vitæ, quam profiteor: par operis magnitudini, quod molior: non minor expectatione, qua dudum prouocor; ad finem vsque contingat historia.

Hæc præfatus, ab imploratione diuinæ opis initiū duco.

Plin. in paneg. de hoc prisco ritu.

1555 TRAHEBATVR adhuc ingentibus Europæ motibus ferale bellum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Henricum Secundum Galliæ Regem, ad quem cum hereditate transierant parentis iræ animique; quum Maria Angliæ Regina, vbi primùm nupsit Philippo Hispaniæ Principi, de pace sedulò agitare cœpit: eiusque operâ, hoc anno quinquagesimoquinto supra sesquimillesimum, missis Caletum Cæsareis Regijsque Procuratoribus, & si non pax, vti sperabatur, certè quinquennalium fundamenta induciarum posita sunt. Tunc Cæsar, euocato ex Anglia Philippo filio, quam Regnorum Imperijque abdi-

Cæsar abdicare se Regnis parat.

CAROLVS V IMPERATOR
BELGII PRINCEPS

1555 abdicationem dudum animo meditabatur, exequi tandem, ac magna orbis terrarum parte spoliare ipse se statuit: editurus IGNOTVM Principum aulæ prodigium, vt, quum posset, imperare desisteret. Ergo euulgato per Belgium arcano, multis vndique mortalibus Bru-

25 Oct. xellas accurrentibus, octauo Kalendas Nouembres, qui dies Ordinum comitijs, atque aurei Velleris equitibus, Magistratibusque indictus erat; Cæsar in aula maxima Regiarum ædium, circumsedere iussis hinc Philippo Angliæ, Maximiliano Bohemiæ Regibus, atque Emmanuele Philiberto Sabaudiæ Duce: inde Heleonora Galliæ, Maria Hungariæ viduis, alteraque Maria Bohemiæ Reginis, & Christierna Dani Regis filia Lotharingiæ Duce; primùm Philippum filium sodalitio equitum aurei Velleris solenni ritu præficit: tum Philiberto Bruxellio senatori Principalis Concilij significat, vt quæ in mandatis acceperat, ad Belgarum Ordines proloquatur.

Mole's coronatis capitibus præsentibus.

Heleon. & Maria Caroli V. sorores

Ac primùm magnum equitũ aurei Velleris Magistrũ creat Philippum filium.

Concil. status.

Summa dictorum eius hæc fuit. *Cæsarem ingrauescente in dies valetudine præfractum prostratumque seriò admoneri, vt suprema componat: & quam rerum molem sustinere diutius pro dignitate, quæ se Imperiumque deceat, haud posit maturè transferat in Philippum filium Angliæ Regem, ætate ac sapientia tanto oneri parem Itaque Cæsarem, quod sibi, quod Regi, quod prouincijs beneuertat, omni se Belgij Burgundiæque imperio abdicare: iuratam sibi fidem populis remittere: Philippo filio Angliæ Regi,*

Eidemque Belgium, & Burgundiam tradit

verbis Bruxellij Senatoris.

Quæ interrupit Cæsar, & ipse pro se dicit

Regi, ius possessionemque Belgij Burgundiaque ex animi sententia tradere. Hæc Philibertum ritè memorantem surgens improuisò Cæsar, humerisque Gulielmi Orangij Principis innitens, interpellat: atque è codice, quem ad subleuandam memoriam attulerat, tanquam è rationario Imperij, Gallicâ linguâ recitare ipse cœpit, Quæ à septimodecimo ætatis anno ad eam vsque diem peregisset, expeditiones profectionesque nouem in Germaniam, sex in Hispaniam, septem in Italiam, quatuor in Galliam, decem in Belgium, duas in Angliam, totidem in Africam, mari vndecies remenso, bella, paces, fœdera, victorias, enucleatè singula, magnificèque magis, quàm superbè. Addiditque, *Eorum operum finem non alium propositum sibi, quàm Religionis & Imperij tutelam. Id à se, dum per valetudinem licuerit, ita Deo duce præstitum, vt Carolum hactenus vixisse & imperasse, nullos nisi hostes pænitere possit. Iam quando vires, ac propemodum vita deficerent, non sibi futurum dominandi amorem ante suorum salutem. Pro sene membris capto, ac magna sui parte præsepulto, validum iuuenta, experrectique vigoris, ac virtutis Principem substituere. Ei vt obedientiam Prouinciæ præstent: simul vt inter se concordiam, atque in orthodoxa Religione constantiam sedulò seruent: demum vt sibi, si quid in ea cura peccatum fuerit, benignè condonent; oratos ex animo velle. se certè illorum fidei obsequijque semper apud*

Orãgius ipse in Apologia an. 1581.

res à se gestas

& earum finem.

Cur regna eiuret.

Quid & petat à prouincijs,

& eis promittat.

1555 *apud Deum, cui victurus erat vni perpaucos illos, qui superessent dies, memorem futurum.* Hinc conuersus ad filium, *Si hac*, inquit, *prouinciarum possessio ad te morte mea peruenisset: meritus aliquid essem apud filium, relicto tam opulento, auctoque per me patrimonio. Nunc, quando non necessitatis hæc, sed voluntatis hæreditas est: & præmori patrem libuit, vt mortis beneficium anteuerterem; quidquid mihi pro hac anticipati temporis vsura plus debes, id in horum amorem curamque populorum vt transferas, iure postulo. Reliqui Reges se filiis vitam tradere, regna se tradituros gaudent. Ego posthumum hoc donum præripere fato volui: geminatum gaudium arbitratus, si te non magis viuentem ex me, quàm ex me regnantem viuus aspicerem. Exemplum hoc meum pauci imitabuntur: nam & ego, quem sequerer ex omni retro antiquitate, vix habui. Laudabunt certè consilium, vbi te dignum comperient, in quo prima hæc documenta monstrarentur. Id efficies, si, quam adhuc coluisti sapientiam, si Dominatoris omnium timorem, si catholicæ Religionis patrocinium, si iuris legumque tutelam, vera vtique regnorum firmamenta, perpetuò retinueris. Vnum superest, quod voueam ad extremum pater: Vt tibi proles huiusmodi adolescat, in quam regna transferre possis, necesse non habeas.* Hæc fatus, procumbentem in genua filium, poscentemque patris dexteram, arctè complectitur, ac cælestem illi opem, impo- Oratio Cæsaris ad filiũ regna in eũ trãsferentis.

posita

posita eius capiti manu, piè paternèque 1555
precatus, subortis lacrymis substitit: ex
eorumque, qui aderant, oculis vbertim
lacrymas expressit. Tum Philippus &
reuerenter osculatus patris dexteram, &
humaniter Belgarum Ordinibus assurgens, excusata apud eos Gallicæ linguæ
ignoratione, iussit pro se id muneris exequi Antonium Perenottum Granuellanum Atrebatensium Antistitem. Qui
Regis mentem, vt gratam in parentem,
ita paternis monitis exemplisque animatam erga Belgarum populos, disertissima est oratione interpretatus. Quibus
Iacobus Masius iuris, & eloquentiæ consultus, Ordinum Belgarum nomine
quum respondisset: ac demum Maria
Hungariæ Regina Belgii gubernationem, quam annos quinque ac viginti
pro Cæsare fratre obtinuerat, eiurasset,
eo quidem die concio dimissa est. Duo- 1556
bus verò mensibus interiectis, maiori
adhuc hominum celebritate (nam fama
latius emanauerat) Regnis, Prouincijs, 17. Ian.
Insulisque tàm in nostro, quàm in nouo
terrarum orbe exuens se Cæsar, eorum
semel omnium possessionem, ac iura
Philippo filio addixit. Postremò, haud
ita post multò, Imperi (quod vnum
Carolo supererat) coronam, sceptrumque Ferdinando fratri multis ante annis
Regi Romanorum creato transmisit, per
Gulielmum Orangij Principem. Quem 1531.
ferunt initio detrectasse legationem
eiusmodi, dixisseque Cæsari, audiente
Philippo Rege, Meliora sibi à Superis
optanda, quàm vt Imperij insignibus è

Domi.

Cui pro filio respódet Atrebatensis.

Et pro Belgis Cæsari & Philippo Masius respondet.

Maria quoque Regina sese abdicat gubernatione Belgica.

Post tradita filio paterna regna omnia,

transfert Imperium in fratré.

Eiusq. insignia mittit per Orágij Príncipem:

1556 Domini sui capite deponendis, atque ad alium deportandis, ministerium ipse suum adhiberet. siue illa caritas fuit erga Principem expertæ beneuolentiæ, ac liberalitatis: siue assentatio in Philippum Regem, cui destinatum à Patre fuisse Imperium, eâque gratiâ actum cum Ferdinando fratre non ignorabat. Etenim Carolus Austriacam Hispaniæ potentiam accessione Imperij firmaturus, operâ Mariæ Hungariæ Reginæ pertentarat aliquoties animum Ferdinandi, quo Romanorum Regnum Philippo cederet: inter alia pollicitus, se cum fratre communicaturum Imperij fasces, vt duo in posterum pari authoritate Cæsares haberentur: immoto ad ea Ferdinando.

qui ægrè munus admittere videtur.

Maria Caroli ac Ferdinádi soror.

1550.

At Carolus ex tanto rerum dominatore iam nullus, aulâ nouo Principi relictâ, priuata in domo aliquandiu consedit: instructa donec classe, è Zelandia soluens cum sororibus Heleonora, ac Maria Reginis, secunda nauigatione, Laredum Cantabriæ portum inuectus est. Quem abeuntem è Belgio prosequi, non alienum, opinor, fuerit à Belgicæ narrationis instituto. quum Belgæ Principis, postremique Principum in Belgio nati suprema continuando, hærere adhuc in Belgio videri posim. Lectoris quidem certè gratiam initurum me sum arbitratus, si magno illo secessu secretoque Cæsaris in lucem extracto, multa quæ malè de tanto Principe intercidèrent, Belgicis annalibus imputauero; simulque tristioribus aliquando sequu-

Carolus à Belgio soluit.

Augusto mense.

Septembri mése.

ſequuturis, præſenti molliorum comme- 1556
moratione pauliſper interceſſero.

In Hiſpaniam appellit, parcente illi, nō eius nauigio, tēpeſtate.

Vix deſcenderat è Prætoria naui Cęſar; quum fœda illico exorta in portu tempeſtas claſſem impetu diſiecit, Prætoriam hauſit: quaſi non vecturam ampliùs Cæſarem, Cæſariſque fortunam. Ferunt, vbi primùm littus attigit, proſtratum in genua oſculo terram libaſſe, atque addidiſſe, Salutari reuerenter à ſe communem parentem: vtque nudus è matris olim vtero prodierat, ita ad alteram hanc matrem libentiſſimè reuerti nudum.

Quæ prima eius dicta factaque littus attingētis.

Et verò, quum in Cantabriam appulſus, ac profectus inde Burgos, raros admodum ſibi obuios vidit Hiſpanos Proceres, (quos nempe ſolus, incomitatuſque titulis ſuis Carolus non allexerat) ſenſit tum primùm nuditatem ſuam.

Magnū eius conſtātiæ periculum à Magnatibus Hiſpanis.

Acceſſitque & illud, quòd ex centum aureorum millibus, (quem ſibi reditum ex immenſis opibus tantummodo ſepoſuerat) quum eorum parte opus tunc eſſet, qua famulos aliquot donaret, dimitteretque; expectandum ei pluſculum, nec ſine ſtomacho Burgis fuit, dum ea videlicet ſumma aliquando redderetur.

Maius à Philippo filio; non ſine Cæſaris offenſione.

Quam ille offenſionem ſicut diſſimulanter haud tulit, ita occaſionem nonnullis fortè præbuit affirmandi, Regnis vix eiuratis, cœpiſſe Carolum initi conſilij pænitere. Quamquam alij ipſo eiurationis die mutaſſe illum ſententiam ex eo narrant, quòd aliquot poſt annis, quum Cardinalis Granuellanus ex occaſione Philippo Regi reuocaſſet in mentem, Anniuerſarium illum

Vnde nata ſuſpicio mutatæ eius voluntatis.

1556 esse diem, quo Carolus pater Imperio Regnisque cesserat; responderit illico Rex, Et hunc quoque diem anniuersarium esse, quo illum cessisse pœnituit. Quod incerto rumore prolatum facilè percrebuit apud homines, non sibi in tam inaudito facinore constantiam vel vnius diei persuadentes. Nisi fortè Philippus non putauit in parente laudandum, quod imitandum sibi non statueret. Mihi certè in dicta factáque Caroli, toto illo priuatæ vitæ biennio inspicienti, libellosque & commentarios super eo secessu cum cura & ratione volutanti, nusquam profectò vestigium vllum eiusmodi pœnitentiæ compertum est. Et decuit, viuam adeo Magnanimitatis imaginem posteris non exponi pœnitentiæ panno conuelatam. Sed iam ille Vallisoletum lecticâ deuectus, ac paulum cum nepote Carolo Hispaniæ Principe, cuius non satis probauit indolem, demoratus; ad Diui Iusti Hieronymianum cœnobium, delectam iamdiu sedem, rectà se contulit. Est illud in Lusitaniæ Castellæque finibus, haud procul à Placentia ciuitate, situm: amœnitate vallis, circùmque adiacentium prospectu collium, ac magna in primis per hiemem temperatione cæli, salutare. Quem in locum recepisse olim se Q. Sertorium fortissimum Imperatorem Romana arma fugientem, ibique dolo extinctum fama est. Hìc demum Carolus curarum fluctibus terminum, ac verè Columnas Herculeas positurus, construi sibi domunculam iusserat, cœnobij addita-

Sed temere.

Diui Iusti cœnobiũ.

Atque in illo quæ quãtaque Cæsaris habitatio.

men-

mentum. cuius descriptionem formamque mitti ante annum sibi voluerat in Belgium, probaueratque. Sex omnino, septemue in ea numerabantur cellæ; (iuuat enim, quod ait ille, de Principibus nosse omnia) viginti pedes latæ longæque, planè cœnobiticæ. vnde aspectus, egressusque in hortulum fonte irriguum: citris, limonijsque ad fenestras vsque, flores ac poma porrigentibus. Atque hoc videlicet Mausoleum fuit, quo Cæsar ille Maximus, cui vnus non suffecit orbis, inclusit ad extremum se, condiditque viuus. inque hasce demum angustias decreuit ille Gigas, qui Herculeos vltra terminos extendisse manus gloriabatur. Adeò NATVRA facilè redit ad statum staturamque suam, si, quæ illam inflabat ac distrahebat ambitio, detumescat. Ergo cœnobium ingressus, è famulis sexaginta, quos elegerat ex omni seruitio, plerosque Serandillam, proximum oppidum remisit, vsurus si opus foret: apud se duodecim retinuit, atque equum vnum: nec lautiorem seruorum numero domesticam supellectilem; nempè omnia necessitatis modo finita. Et sanè mirùm fuit, Carolum ea solitudine & curarum obliuione captum, siue in consilij semel suscepti constantia firmatum, exuisse pristinos adeo mores, ac planè naturam; vt neque aurum, quod ingenti copia per id tempus Hispana classis illi aduexit ab India: neque strepitus bellorum, quæ eius armis ac Ducibus terrâ marique per Europam gerebantur; quidquam potuerint animum illum

1556

Sex. Aur. Vict. in Caio Imper.

Februa. mense. 1557.

Familia, & suppellex eius:

Contemptus que rerum omnium.

illum flectere tot retro annis assuetum armorum sono: eiusque tranquillitatem, auditis quamquam varijs rerum euentis, paulum interturbare.

Quotidianam porrò vitam ita degebat Augustus siluarum Incola, vt partem ægro languentique in dies corpori, partem Deo, animæque suæ tribueret. Nam modò colles, circumpedum vno contentus, obequitare: modò partiri areolas in horto, culturæque & arborum insitionibus Triumphales commodare manus. id, quod olim ille, deposito quoque Imperio, Salonis agebat. Sæpe fabricandis horologi s, (quorum videlicet rotas multo, quàm Fortunæ, faciliùs temperabat) Iannello Turriano præceptore, illius temporis Archimede, operam dare: eiusque machinamenta ad moliendos in sublime fluuios, tentamentis vari s experiri. Quin etiam ad Toletani aquæductus architecturam, cuius imaginem tum concipiebat animo Turrianus; nonnihil ingenio Carolum suo contulisse ferunt. Qualem verò operis formam in illa bienni solitudine, ambo meditati sunt; tale dein opus Turrianus, post Principis obitum, sublato in Toleti montem Tago amne, nouo vtique artis miraculo fabrefecit. Et verò hic in primis fuit, qui in eo Hieronymiano secessu, nouis quotidie machinationibus, Caroli mentem, talium rerum auidam oblectabat. Nam sæpe à prandio armatas hominum & equorum icunculas induxit in mensam, alias tympana pulsantes, tubis alias occinentes,

Quotidiana eius vita.

Obequitatio.

Hortuli cultura.

Diocletianus Imp

Horologiorũ fabricatio, sub magno præceptore.

Iãnellus Turrianus Cremonẽsis

Ambrosius Morales in descrip.

cuius ingentis variè oblectabatur.

ac nonnullas ex eis feroculas infestis sese hastulis incursantes. Interdum ligneos passerculos emisit cubiculo volantes reuolantesque: Cœnobiarcha, qui tum forte aderat, præstigias subuerente. Fecit & ferreas molas per se versatiles, tantæ subtilitatis paruitatisque, vt manicâ occultatas Monachus facilè ferret. quum tamen quotidie molerent tantum tritici, quantum hominibus octo in singulos dies alendis abunde esset. Sed huiusmodi delectatiunculæ initio crebriores fuere. Dein verò, admonente morbo, qui suprema interminari videbatur, aliquantò parcius adhibitæ, nec nisi subsecundarijs temporibus. Nam prima homini cura post modum fuit, statis monachorum psallentium precibus frequenter interesse: nòn rarò Sanctorum volumina lectitare, ac pijs de rebus miscere sermones: solito crebriùs expiare noxarum confessione animam, ac cælesti Epulo, quamquam interdum non ieiunus, pascere. id enim, ob stomachi languorem, indultum ei pridem fuerat ab Romano Pontifice. Quin etiam plexo è funiculis tormento, (adeo & aliorum exempla, & sui victor semel animus potuere) exigere à sese anteactæ vitæ pœnas perseuerè cœpit. Quos inde funiculos à Philippo Rege reuerenter habitos, ab eoque morti proximo afferri ad se iussos, & vt erant cruore Caroli patris aspersi, filio Philippo Tertio traditos, inter Austriacæ monumenta pietatis asseruari fama est. Postremo exequiarum occasione, quas matri anni-

Cura animæ impensa;

Ioseph de Seguenza in hist. sui Ord. 3.p.l.1.

Etiã castigãdo corpori adhibita.

Ex bulla Iul. III. an. 1554 19. Mar.

Instrumēta pœnarum Philippo filio venerationi habita.

Ex Seguenza, qui interfuit, 1598.

anniuersarias persoluerat, noua incessit animum cupido (si liceret) & suas celebrandi: reque communicata cum Ioanne Regula è Hieronymiana familia, qui eius conscientiam moderabatur: quum is insolitum quidem illud & inauditum, pium tamen ac salutare dixisset; apparari funus sibi quamprimùm iussit. Ergo excitatur in templo tumuli moles, funalibus illuminatur, atrati circumstant famuli, mortuale Sacrum mœsto monachorum cantu peragitur. Ipse funeri superstes suo, spectabat in illo imaginario munere veras suorum lacrymas: audiebat exequiale carmen, placidam sibi requietem beatas inter sedes implorantium: eademque ipse sibi suffragia psallentibus immistus exposcebat. Donec sacrificanti propior factus, eique tradens, quam gestabat, accensam facem, sublatis in cælum oculis, *Ego te*, inquit, *vitæ ac mortis arbiter, oro quæsoque, vt quemadmodum oblatum hunc à me cereum sacerdos capit, sic commendatam in manus tuas hanc animam tu, quandocumque libuerit tibi, in sinum complexusque tuos benignè suscipias*.

Nouo exẽplo ipse sibi exequias facit;

30. Aug. 1558.

Tunc, vt erat pulla fluxaque opertus veste, humi procubuit: renouatisque omnium, qui aderant lacrymis, quasi depositus, suprema lamentatione comploratus est. Atque hoc videlicet rudimento Carolus vicinæ iam morti proludebat. Namque altero ab exequijs die, febri correptus, eâque paulatim excedente consumptus, Toletano Antistite procurante, quæ Christiano ritu, luctanti

subitòque in morbum incidit.

animæ ſuppeditantur adiumenta: Religioſisque, qui frequentes è cœnobio circumſtabant, abeunti hoſpiti expeditum iter in cœtus piorum comprecantibus; nocte ante feſtam lucem Euangeliſtæ Matthæi, annorum octo & quinquaginta, ex quibus duos ipſe vixerat, ingenti ſanè ſenſu pietatis ac religionis exceſſit. Mortem eius clara cælo terraq; ſigna comitata ſunt. Paulo enim pòſtquam ægrotare cœpit, viſus in Hiſpania Cometes, initio non admodum illuſtris, ſed qui ſubcreſcente morbo per eadem incrementa lucem intenderet: donec verſo in Hieronymianam ſedem ferali crine; qua hora Carolus viuere, ille videri deſijt. Nec illud admiratione caruit. In Caroli, quem dicebam, hortulo, binos eodem tempore ſtylos emiſerat candens lilium. Alter Maio menſe, vti aſſolet, calyce dehiſcente floruit: alter quamuis eâdem culturâ prouocatus, tumorem tamen ac partus ſigna Vere toto atque æſtate ſuſtinuit: eademque demùm nocte, qua Caroli animus integumento ſeſe corporis euoluit, ille explicato repentè folliculo, intempeſtiua nempe atque inſperata germinatione promiſit florem. Id verò & obſeruatum ab omnibus, & lilio ſuper Ara templi maxima ad ſpectandum propoſito, fauſti candidiq; ominis loco acceptum eſt.

Barthol. Miranda Archiep. Tolet.

quo breui conſũptus occumbit:

21. Septẽbris 1558.

prodigijs morté eius comitantibus,

in Cælo,

Obſeruauit Ian. Turrianus, qui morienti aderat.

terraque.

Sic demum Carolus Cæſar, annos quadraginta paternis Regnis, ſex & triginta Imperio potitus, ac duos poſt omnium abdicationem potitus ipſe ſe; dubium reliquit, maioremnè laudem in

Anni dominationis eius.

Impe-

Imperio, totque Regnis administrandis, an in ijs simul omnibus relinquendis promeritus sit. Quamquam non ignoro eam rem vario tunc hominum sermone fuisse disceptatam: hodieq; declamatorum in scholis, politicorum in aulis, argumentum esse, CÆSAREM ABDICANTEM. Sed omissis ingeniosis horum commentis, somnia denique venditantium: quæ apud plerosque eo tempore super Carolo differebantur, hæc fermè erant. Permulti causam in promptu habebant: nempe Cæsarem ingrauescente articulari morbo, qui ab anno quinquagesimo, non iam per interualla, sed perpetuus aderat; adductum esse, (quemadmodum inter eiurationis solennia testatus est ipse) vt quam Imperij molem pari virium præsentia sustinere se vltrà diffideret, eam salutari & sibi & regnis anticipatione, in æui animique validum inclinaret. Callidiores, quibus in abdita conari mos est, & VILE videtur, quidquid in summo patet; deterritum suspicabantur Cæsarem Henrici Secundi Galliarum Regis felicitate, cui opponere filij iuuentam regnandi auidam, & capacem, quàm annos palmasque suas, consultius habuerit. Obseruauerantque, ex quo ille Metim à Gallis captam recuperare, exercitu centum hominum millium ad vrbem admoto, frustra tentauit, desideratis in ea obsidione non paucioribus quadraginta suorum millibus; tantum inde mœrorem animo contraxisse: præsertim quòd paulò antè in Germania consulere sibi

Causæ abdicationis variæ iactatæ

Morbus,

Metus ex fortunæ mutatione

Petr. Mexias in vit. Ca. V. Thuan. lib. 16.

1552.

1552.

indecorâ ſanè fugâ, certè inſolitâ, coactus fuerat à Mauritio Saxonum Duce; vt per aliquot dies publico abſtinuerit, increſcentemque morbum acriori ſenſu in poſterum tolerauerit. Quin & vulgò credebatur, Cæſaris fortunam faſtidio ac ſatietate iam captam retrocedere incœpiſſe: felicemque Imperatoris hactenus inuicti genium in Henricum Galliæ Regem immigraſſe. ipſo Cæſare non diſſimulante, quem auditum ferebant, quum diceret, *Nempe FORTVNAM eſſe iuuenum amicam*. Ideoque pro columnis Herculis, ac *Plus vltrà*, vſitato Caroli Quinti Signo; non deerant, qui Cancrum, & *Plus citrà*, accommodatam videlicet tempori Notam, ſubſtituerent. Adderentque, ſapienter imitatum eſſe Cæſarem præcautos aleatores, qui magnam nummorum ſummam ante ſe congeſtam lucrati plurium horarum ludo, veriti fortunæ aleam, retrahunt opportunè manum: neque ſe parto illo cumulo victoriarum exui, iactu videlicet vno, patiuntur. Contrà ſentiebant aliqui, factumque Cæſaris immenſæ laudum cupidini vertebant. Quòd animus ille, ſi quis vnquam alius, poſt Cæſarum memoriam, famæ indulgentiſſimus, quum ſibi ſatis abundeque gloriæ adeptus videretur, tam multis ex omnium hoſtium genere victorijs, tanta felicitate reportatis, vt à nullo ferè Carolus prouocatus bello fuerit, quem non modò victum, ſed (quod raro legitur) vinctum etiam captiuumque non viderit; abiectis ad extremum, calca-

ex litteris Principum. Hip. Chizzalæ.

Cupido inaudiratæ gloriæ.

Franciſcus Rex Galliæ. Henricus Rex Nauarræ, Clemens VII. P. M. Gul. Cliuiæ Dux, I. Fœdericus Septemuir,

tis-

Dux Saxoniæ, Ernestus Dux Brunsuic. Philip. Hassiæ Regulus. tisque vtroque in orbe fascibus amplissimi dominatus, ab inusitato victoriæ genere, nouos gloriæ titulos non facilè posteris æquandos concupierit. Iactabatur & illud obscuriore fama. Motum ex parte Cæsarem Philippi querelis: qui nouis quotidie probris, famosisque carminibus proscissus ab Anglis, ægrè Hispanum in ea insula Dominum ferentibus, eòque nec Regem illum, sed Reginæ maritum vulgo compellantibus, per eam occasionem aliquanto acrius expostulauerat cum patre de statu fortunaque sua; moturus animum eius, ad consilium de Belgij abdicatione, cuius iam aliquid suboluerat, maturandum more videlicet liberorum, qui parentibus orti iunioribus, senes ipsi paternam adeunt hereditatem: diu graues, quasi expectantes. Verùm alij rem aliò trahebant, atque in eiusmodi consilium concessisse Cæsarem affirmabant vna tactum religione, stimulatumque conscientiâ multorum, quorum antèquam rationem exposceretur à supremo hominum Iudice, placandam sibi præmaturè Maiestatem eius existimauerit. Quippe esse non pauca, quæ Caroli vellicarent animum pietatis omnino non surdum. Icisse foedus cum Henrico Angliæ Rege, à fidelium societate, diris Pontificijs, in Caroli gratiam expuncto. In quo ille & iniuriam, quam ab Henrico acceperat, repudiata Catharina vxore, Cæsaris matertera: & constantiam promissi, nunquam se cum hæretico Rege, nisi is Pontificiæ dignitati sa-

Querelæ filij.

Adrian. l. 13. hist. Thuan. l. 16. Cabrera in Phil. II. l. 1. c. 5. & 8. & alij.

Necessitas placandæ iræ Dei, offensi præcipue

1543. ob fœdus cum Henrico Anglo contra fidé Pontifici datam:

Iouius l. 41. 44 & 45.

tisfaceret, in gratiam rediturum; nimis quàm impotenter posthabuerat atroci inexpiabilique in Gallum indignationi. Præterea in Religionis causam iniecisse manus: quæque Pontificij muneris erant occupasse: euulgari iusso per Germaniam libro complectente Religionis capita, ad quorum obseruantiam interim exigerentur omnes, dum finem acciperet Tridentinum Concilium. Qui tamen liber quum pleraque Catholicæ quidem Ecclesiæ consentientia, sed contraria tamen nonnulla, vti sacerdotum coniugium, Corporisque & Sanguinis Domini sub vtraque specie libationem contineret: (quippe à Catholicis, hæreticisque conscriptus) neutris, vt accidere solet, partibus satisfecit. Denuum capta direptaque Vrbe, in Romani Pontificis captiuitatem consensisse: adducturum insuper ad se illum in Hispaniam, nisi publica hominem infamia retardasset. Quamuis autem luctuosam Vrbis sacræ depopulationem Cæsar haud imputauerit sibi: immo ad eius nuncium, illico & publicam lætitiam ob natum Philippum filium edicto vetuerit, & ipse mutata veste iustitium atratus indixerit, quanti tamen esse, non modò in Vrbis & Sacrorum violatores non animaduertisse, sed etiam eorumdem operâ menses omnino septem attinere Hadriana in arce Christi Vicarium perseuerasse? præsertim tam arctè miserèque custoditum, vt vetulam olera vendentem, quod expetenti Pontifici lactucas aliquot in arcis fossam proiecisset,

[Margin notes: ob Interim in Religione permissum: — 1548. — ob Pont. fi. cis Rom. captiuitatem. — 6. Maij 1527. — Francisc. Guicciar. l. 18. — 21. Maij 1527. — Iouius l. 26.]

ſet, funiculo per puerum ſubmittendas; obuius fortè Centurio ſuis furiosè manibus ante portam ſuſpenderit: oculosque ingemiſcentis ad ea Pontificis, expoſito complures dies infelici ſpectaculo, euerberauerit. Ac poſtremò nullo Cæſarem tantarum calamitatum ſenſu, grande pretium profano tanquam ab hoſte perſolui à Pontifice pro libertate voluiſſe. Enimuerò haud dubitandum, quin eiuſmodi facinora, vt pleraque erant execratione multorum prædamnata, Carolus ipſe, ſicuti debebat, agnouerit damnaueritque: ac eorum aculeo hærente deinceps in animo, extremum illum vitæ actum placando offenſo Numini, religioſus cetera Princeps ordinauerit. Quamquam non deerant, qui Cæſaris mentem hìc quoque haud in paucis abſoluerent: ac plerunque culpæ deriuarent in temporum ac bellorum neceſſitatem, inque armatam multitudinem, cuius incitatum ſemel impetum regere, non ſemper in vnius ſit manu. Atque hæc ferme, de Cæſare abdicante, ea tempeſtate, vt comperi, ferebantur, accepta hodieque aut reiecta pari ſtudio & ignoratione veri. Ego, etſi non ſum neſcius, grandia conſilia à multis plerunque cauſis, ceu magna nauigia à pluribus remis impelli; tamen non facilè mihi perſuaſerim, in Cæſaris animo magnam ſibi partem vindicaſſe aut fortunæ commutabilis metum, aut alium quempiam leuiorem motum. Siquidem annis
1548. ante obitum eius fermè decem, hoc eſt in ipſo victoriarum flore, in eo quod

Quibus penitendis electa ſolitudo.

Probabilius; multas concurriſſe cauſas:

non tamē subitarias, aut indignas magnitudine animi Cæsaris. Augustæ condidit testamento, de hac ipsa Regnorum abdicatione mentionem fecisse constat. Quin etiam exploratum habeo, ante hoc quoque tempus agitasse animo Cæsarem, depositis humanis curi, receptui aliquando canere. Idque cum Francisco Borgia Candiæ Duce, qui postea Societatem Iesu est ingressus, vnicè communicasse, seuerè admonito, ne cui mortalium consilium hoc suum, quod requietem nactus à bellis aliquam exequi decreuerat, aperiret. Neque tunc, quum cessit Imperio Cæsar, eo res erant loco, vt illum fortunæ suæ magnopere pœniteret: expugnatis, paulo post solutam Metensem obsidionem, Teruana, munitissimo Belgici limitis propugnaculo, atque Hedino, veteri Artesiorum Principum aula: captis vtrobique, aut interemptis è Gallica nobilitate permultis. immo etiam pòst, in Italia contra hostium vires, Genuensibus asserta, magnam partem, Corsica Insula: &, quod pluris habitum est, capta Senarum Vrbe, pulsisque inde, ac ferè omni Etruria Gallicis armis. Crediderim verò consilium, quod animo Cæsaris identidem recurrebat, hoc demum tempore maturatum: quo tempore super inualescentem morbum, (cuius vi exanimabatur interdum) audito matris obitu, instare propediem fatum suum, certa animi inductione opinari cœpit: adeo, vt vocem audire matris ad se vocantis filium assiduè sibi videretur. Intenditque opinionem Vesalius Imperatoriæ valetudinis moderator.

1541. 1553. Iun. mense. 1553. Iul. mense. 1554. 1555.

Mortis timor præcipua fuisse videtur occasio festinandi propositum vetus. 1555. Andreas Vesalius.

tor, qui vitam non ſanè diuturnam, rara medentium libertate, præmonſtrare Principi non dubitauerat. Itaque Cæſar, quod ſecum toties agitauerat, feſtinandum putauit, ne vrgente exitu præuerteretur. Auditusque eſt per eos dies, quum illam crebrò vocem iteraret Centurionis ſui: (cuius mihi virtus notior eſt, quàm nomen) qui vetus multorum ſtipendiorum eques rebus humanis renunciaturus, quum miſſionem à Carolo peteret, isque noui conſilij cauſam exquireret, reſpondiſſe fertur, INTER vitæ negotia, & mortis diem oportere ſpatium intercedere. Quod ſcitum hominis dictum altè tum quidem inſedit animo, quippe ſimilia meditanti; dein verò, quando apparebant vitę vltima, occupandum ſibi duxit ſpatium illud, quod vltra nullum eſſet: vt in eo, poſthabitis alienis, curaret aliquando ſua, ſeque externis ereptum curis, repræſentaret ſiſteretque ſibi, antèquam iniecta neceſſitatis manu ad Dei tribunal attraheretur tantus humanæ felicitatis reus: religioſo ad id ſeceſſu opportunè delecto, vbi & à ſolitudine otium, & à loci ſanctitate ſuffragium habere poſſet. Et ſanè qui Cæſaris animaduertat aut magnitudinem animi immenſo ſeſe terrarum mariumque imperio exuentis, ne palmario quidem ſolo ſibi reliquo: aut in ſuſcepta ſemel vita inter ea clauſtra ſecretumque conſtantiam, toto illo biennio, quò victoriam ſui extendit: aut ſanctimoniam finis, in quem ille non incidit, ſed intenta ſe meditatione com-

Ad quod etiam adiutus ab aureo militis dicto.

Concluditur, è Cælo inditam hanc Cæſari mentem.

posuit, quodque est difficillimum, in vita mortem ordinauit; profectò non leuem aliquam imparemque magnę menti, sed eximiè piam, ac planè de cælo fuisse causam initi à Cæsare consilij coniectabit.

Prima noui Regis cura.

Sed quæ illacumque fuerit: Philippus sub discessum patris, noui Imperij administrationem exorsus, Mariæ Hungariæ Reginæ in suprema Belgij Burgundiæque pręfectura substituit Emmanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem; qui præter sanguinis coniunctionem, Carolo Patri magnam belli scientiam in ijs potissimùm prouincijs aduersùm Gallos sæpe probauerat. Nec minus Philippo Regi vsui fuit egregia viri virtus, in ijs, quæ nouum illico Principem excepere, bellis. Nam licet Henricus, & Philippus Reges, Cameraci, sub anni huius initium, operâ Mariæ Angliæ Reginæ, pacti fuissent inducias in annos quinque; occasione tamen belli, quod inter Romanum Pontificem & Philippum Regem exarsit, circumacto nondum anno violatæ sunt; culpâ ab Hispano in Gallum, ab hoc in Hispanum inuidiosè reiectâ. Henricus certè siue à Carafensibus ad bellum extractus, speciosam Pontificiæ tutelæ causam libenter amplexus est: siue non tam causam, quàm exitum belli cogitans, haud temere sibi persuasit, superandum à se nouum inexpertumque armis Principem, cuius Patrem militiæ veterem, gentiumque domitorem vinci demum posse non vno documento palàm fecerat. Iamque Galli

1556

Præfectura Belgij Sabaudo tributa.

Induciæ inter Gallũ, Hispanũque violantur, qua occasione

Feb. mense.

Thuan. l. 22.

Dec. mense.

PHILIPPVS II HISPANIARVM REX
BELGII PRINCEPS

1557 Frane. Lotarin. Guisius. Gaspar. Colinius Ferdin. Tolet. Albæ Dux. Iun. mense. Aug. mense.

Bellum in Belgio.

in quo victor primùm Hispanus ad S. Quintinum.

mox Gallus ad Caletum.

1558 Ian. mense.

& superatis alpibus, Guisio duce, pro Pontifice militabant in Italia: & eodem tempore Belgium ingressi, Colinio ductore, Arteſiam vaſtabant. quum Philippus Rex (Albano Duce res Italiæ ſtrenuè curante) ex vna parte incitata vxore Angliæ Regina, vt Henrico bellum indiceret: ex altera iuſſo Philiberto Sabaudo, ſupremo armorum Duce in Galliam irrumpere; eius viri ductu virtuteque memorabilem illam ad Sanctum Quintinum in Veromanduis victoriam reportauit: tanta ad cladis nuncium trepidatione totius Galliæ, vt quoniam nobilitatis pars maxima in poteſtatem Hiſpanorum eo certamine redacta, pars magna in Italiam profecta debilitauerat Regni vires; palàm timeretur, ne victor, ſi porrò pergeret in interiora, facilè ipſâ Lutetiâ Pariſiorum potiretur, dilabentibus inde ciuibus in proximas paſſim vrbes, tamquam iam eſſet ad portas Hiſpanus. Sed Henrici iuſſu confeſtim reuocatus ab Italia Guiſius, armatoque ingenti exercitu, (quod promptum in Gallia populis referta, atque in arma ſoboleſcente) lætitiam Hiſpano protinus interturbauit. Nam capto ſumma celeritate Caleto, (quem portum, Galliæ portam appellare conſueuerant Angliæ reges: quo quamdiu potirentur, tamdiu geſtare ſe ſe è cingulo claues Galliæ dictitabant) quidquid Gallis ereptum ducentos per annos Angli feliciter obtinuerant in continenti ora; paucorum dierum ſpatio, Galliæ regno reſtituere, atque ad veteres terminos

in-

intra Oceanum se recipere coacti sunt. 1558
Iterum Hispanus ad Grauelingam. Verùm breui rediјt ad Hispanum belli sors. Philippus enim Rex, quum bipartitum Gallorum exercitum numero indies successibusque gliscentem, ac spe Belgium omne deuorantem animaduerteret; partitus & ipse bifariam copias suas, partem aduersus Paulum Termum, veterem belli ducem, Flandriæ maritima prædis incendiјsque vexantem immisit, ductore Lamoralio Comite Egmontio, Belgarum fortissimo, qui apud Sanctum Quintinum Belgici equitatus Magister, momentum perlanê magnum fuerat ad victoriam: Sabaudum verò cum reliqua exercitus parte obseruare voluit consilia Guisiј Ducis. Et Egmontius quidem, collatis signis ad Grauelingam Flandriæ portum, strenuè feliciterque subegit hostem. Dum enim à veteranis non sine fortuna comitante virtutem. vtrinque exercitibus, dubio aliquandiu marte, conseruntur manus, inclinantem paululum Gallorum aciem inopinatus repentè casus planè perdidit. Iul. mēse. Naues Brittanicæ decem illac fortè prætervehebantur: conspectâque procul pugnâ, ad ostium fluminis Haæ festinanter admotæ, Gallorum latera tormentis inuadunt, tempestatemque à mari, vnde sese inaccessos rebantur hostes, adeo improuisam, ideoque maiorem important, vt solutis peditum ordinibus, transmisso in equites metu, profligato vniuerso exercitu, vix è tanto dein numero superfuerit, qui nuncium cladis referret ad suos. Pars enim in certamine cæsi: Dux ipse, ac primariј ordinum ductores

ca-

1558 capti omnes: pars fugientium aut nantes ab Anglis in mare depressis, præter ducentos, quos ad Reginam viuos adducere visum est, tamquam testes operæ à se in pugna collatæ: aut ab agrestibus suarum incendia direptionesque villarum vlciscentibus crudeliter interempti. In quo & illud victis accessit ad ignominiam; quòd eorum reliquias per ignota Flandriæ loca errabundas, egressæ à pagis gregatim mulieres fustibus sudibusque, & (quod validius telum est) irâ armatæ ac furijs suis, inter probra ac maledicta miserè contrucidarunt: aliquos etiam comminutis in eos hastilibus, exquisita immanitate, velùt Orpheum Bacchæ, vnguibus discerpserunt. Sic Henricus Galliæ Rex, quam fortuna blandiente respuerat pacem, geminata intra annum clade, cæsis veteranis cohortibus: &, quod caput est, captâ pleràque regni nobilitate, hoc est Gallicæ militiæ robore, non illibenter illam complexus est: & Philippus, Caleti ad Galliæ regnum accessione commotus, simul alternas belli vices expertus, eamdem pari studio suscepit. Ita enim vsu plerunque venit. ex collisis fractisque nubibus serenitas prodit: & SPES numquam maior affulget pacis, quàm quum serio bellum geritur: satiatâ nimirum aut fessâ per cædes irâ. certè PRONIVS in gratiam redeunt perpessi armorum damna. Et pacis quidem conciliatæ laus penes Christiernam Lotharingiæ Ducem fuit, mediam inter vtrumque Regem: quippe Philippi consobrinam, &

Mulierum rabies erga victos.

De pace agitur inter Reges.

quæ opera Christiernæ Lotharingæ cōficitur.

re-

recenti affinitate Henrico gratam. Neque inusitatum, eiusmodi fœdera pacesque sancire feminarum ministerio: quasi earum gratiæ plusculum dare, ciuile habeatur. Porrò nuncium pacis, quæ in Cameracesiensi oppido, post longas disceptationes, aperiente se Vere prodijt, tanta Christiani orbis, tædio bellorum fessi, secuta est lætitia, rarò vt maiora memorentur indicia gestientium populorum. Nam qui hanc pacem cum illa conferebant, quæ inter horum Regum patres, ante annos triginta composita est, Principum quoque feminarum operâ, in *Cameracensi vrbe, fatali nimirum sede pacificationibus fœderibusque firmandis; quia in eo fœdere complures prætermissi essent, non fuisse commune gaudium, & continuata per Italiam bella recordabantur. quum tamen hæc pax, Principibus Europæ omnibus æquè comprehensis, pari vbique nationes afficeret voluptate: simul ingenti spe diuturnæ inter Reges amicitiæ, quod postea euênit, omnium animos impleret. Accessere & nuptiæ, firmamenta fæderum, mansura tamen inter Principes, quamdiu annuerit dominandi cupido, cui plerunque tenacius nubunt Reges. Philippo (defunctâ superiori anno Mariâ Angliæ Regina) vxor oblata est ea, quæ Carolo Hispaniæ Principi pacta erat, Isabella Henrici Regis filia vndecennis: quam, quia ortus eius in tempus incidit pacis cum Anglo initæ, & nuptiæ occasione pacis cum Hispano celebratæ sunt: Prin-

ci-

Marginalia (left): Cameraci in vrbe pacificatoria — magna omnium ordinum lætitia, — quam angêt nuptiæ — Hispani Regis cum Galli filia

Marginalia (right): 1559 — Cábresi — Apr. mése — Carolus V & Fráciscus I. 1529 Aug mense Alcysia Regis mater, & Margarita Cæs. amita. — * Cábrai — 1549

1559 cipem à pace cognominauere. Simul Henrici sororem Margaritam Emmanuel Philibertus vxorem accepit; vnà cum vrbibus, quibus illum patremque, trans Alpes ac citra, Franciscus Primus, & Henricus ipse spoliauerant. At nuptiarum hilaria numquam profectò Gallia peregit funestiori catastrophe. Inter alios apparatus, equestris decursio indicta est (Hastiludium vocant) atrox enimuerò voluptas, speciosumque periculum: quo nec ludere credas, qui sic prælientur: nec præliari, qui demum ludant. gratum tamen Gallis ingenuumque spectaculum, quippe audenti bellicæque nationi. Iamque hippodromo in theatri speciem superbè constructo, ac flore hastatorum equitum referto, (namque ad huiusmodi ludos, totius Europę hastas Gallia prouocauerat) vno alteroque die Rex ipse decurrerat palmari semper laude. Eòque gloriosior dum postridie, repetito tertiùm campo, contra suorum preces, cum prætorianæ cohortis Præfecto, galeâ præproperè non satis occlusâ congreditur, ab aduersæ hastæ fragmento apertam bucculam irrumpente, transfosso dextero oculo, ictoque inde cerebro, inspectantibus Reginis, regijsque liberis infelicem ludum, illico exanimatur. exceptusque accurrentium manibus; totus sanguine perpluens theatrum illud, quod modò lætissimis plaudentium vocibus implebat, subita conuersione publicum in luctum ac lamenta mutauit. quintoque 2. Iul. pòst die, Princeps iuxtà bellicosus ac pius,

Et Sabaudi cum eiusdem Galli sorore;

In earum celebratione Hastiludium;

in quo Rex Galluspalmam refert;

Gabriel Comes Mongomerius.

Sed mox saucius

Moritur.

pius, dignus vtique fato meliore, decessit. Simul ante oculos infinitæ multitudinis, quam ipse ad funus videlicet suum ambitiosè conuocauerat, ad viuum egit extra scenam & fabulam, humanæ tragœdiam felicitatis. Fuere, qui hoc olim à Genethliaco, (vt hæ ferme vaticinationes post euenta promuntur) omnino prædictum affirmarunt: sciscitanti enim Catharinæ Mediceæ Reginæ super suorum fato ex coniectore Gaurico, responsum ab eo fuisse, Capiti Regis imminere perniciem à duello. Addebant alij, ea ipsa nocte, quæ infortunium antecessit, à Regina visam in quiete non obscuram imaginem subsequentis cædis. Illud verò non sine Diuini iudicij admiratione sapientiùs obseruatum est, Regem, qui in ipso regni principio, serium duos inter iuuenes ex præcipua nobilitate duellum approbauerat, spectaueratque cum aulæ Proceribus; ludicro in duello vitam, regnumque funesto fine terminasse. Quamquam & tunc pænitens facti, persanctè iurauit, in posterum se numquam in eiusmodi certamina consensurum: & in hoc postremo ludo si quid vana virium ostentatione peccauit, admirabili profectò religiosaque animi constantia in summis doloribus abundè redemit. Certè non parum ille in Gallia Christianæ mansuetudini contulisset moriens, si ludentem hanc feritatem secum vnà sepelisset.

FVIT hoc sanè tempus (vt pauca hæc historiæ superaddam) continuato, si vnquam, obitu, plurimis maximisque Prin-

1559

Eius rei vaticinatio,

Sapientium iudicia.

Lucas Gauricus Thuan. l. 22.

Lud. Guicciar. l. 1. hist. Belg. Anonym. in histor. Belg. Th. l. 3. & 22. VidusCa. hocius, & Franciscus Viuo nus.

1559 Principibus confatale. præſertim quòd nulla per populos contagione, quum rariora cernerentur plebeiorum funera; pleroſque tamen EuropęDominos vnius circiter anni conuerſio tumulauit. Obiere Carolus Quintus Imperator, Henricus Secundus Galliæ Rex, Chriſtianus Rex Daniæ, & Daniæ itidem Rex Chriſtiernus, non plures vigintiquatuor diebus Chriſtiano ſuperſtes. Obiere quatuor Reginæ, Heleonora Caroli Quinti ſoror, nupta primùm Emmanueli Luſitaniæ, dein Franciſco Primo Galliæ Regibus: Maria Carolum Quintum fratrem, non totum poſt menſem inſecuta, & Angla eiuſdem nominis, & Bona Sfortia: hæc Sigiſmundi Auguſti Poloniæ Regis mater, illæ vxores Regum, Ludouici Hungariæ altera, altera Philippi Secundi Hiſpaniarum. Obiere Pontifex Romanus Paulus Quartus, decem Cardinalium funeribus comitatus: Septemuiri Auguſtales duo, Colonienſis, ac Palatinus: Venetorum Princeps Laurentius Priulus, atque Eſtenſis Hercules Dux Ferrariæ: præter minora Dynaſtarum nomina, quorum continuata funerum ſolennia impleuere anni faſtos. Planè vt ea tempeſtate mors demetendo maiorum gentium capita atque hominum apices, Superbum videlicet illum ſumma olim papauera decutientem imitari viſa ſit. Ergo Philippus Rex, conſtituta iam pace, ac Sabaudo cum coniuge in Italiam profecto, (neque enim ex conuentis quidquam immutauerat Henrici mors) antèquam &

Mira hoc anno cōtinuatio funerum principum virorum.

Tarquinius Rom Rex.

ipse in Hispaniam, adeundæ Regnorum possessioni, se conferret; componendum sibi Belgarum statum cùm ciuilem militaremque, tùm etiam sacrum existimault. 1559

DE BELGIO.

Nomen, BELGIVM, quod & *Flandria*, ab eius parte illustriore apud externos; & *Inferiores Prouinciæ*, à depressiore aliquarum situ: siue vt Germanis placuit, à linguæ morumque cognatione, *Germania Inferior* appellatur; portio

Magnitudo. quidem Europæ perexigua est, quippe quæ non multum excedat quintam Italiæ partem, nec vltra milliaria circiter mille ambitu protendatur. tamen haud scio, an facilè vlla sit vspiam regio aut ditior, aut frequentior; quum non minus fructuum è Belgio suo Princeps,

Opulentia, quàm Angliæ Rex amplissima ex Insula (si demas Sacrorum spolia) percipere consueuerit: & vrbes in ea siue mœni- Lud. Guic. in descr. Bel.

Vrbes, bus clausæ, siue clausis magnitudine propemodum pares, supra trecentas & quinquaginta censeantur; pagi verò maiores vltra sex millia ac trecentos nu-

Pagi: merentur. vt nihil de minoribus vicis, arcibusque loquar, quibus supra omnem numerum, consitus est Belgicus ager. Iam hominum virtus, operum molitio, varietas, copia quantùm angustias Belgici tractus egreditur? Nus-

Militia, quam militia aut ingeniosior, aut affluentior, aut diuturnior. Planè vt aperto hic ludo accurrentes vndique populos erudire Mars ad bellum videatur.

Nautica, Quæ verò ignota marium littora, quasue desinentis mundi oras scrutata non est

Bel-

1559 Belgarum Nautica? Nimirum quanto illos natura intra fines terræ contractiores inclusit: tanto ampliores ipsi sibi aperuere Oceani campos, quos subigerent incolerentque, Belgij velut pomœria prolatantes. At lanificia atque texturæ non implent modò, quanta est, Europam; sed longè latèque per Africæ Asiæque populos circumferunt quotidie Belgium; ipsique ad Occidentem Indi ex laneis ac lineis opificijs Belgicarum nomina vrbium didicere. Demum rara admiramur hodie machinamenta, quæ Belga aut non inuenerit, aut non absoluerit. Et verò fuerit olim, quum horum ingenia tamquam ex humilioris soli fato, depressa habebantur. Alia nunc ætas, & mores sunt. Litterarum curam, maris militiam, nauigationum quæstum, pecuniariam negociationem, Reip. quam ipsi sibi fecere, culturam, admiranda ignium aquarumque artificia, nempe ingenij non vtique depressi documenta, vix alibi paria, nusquam certè tam multa simul per reliquam Europam, quàm vno in Belgio quisquam viderit. Ceterùm hæc in vniuersum genti propria, si genio illis suo vti liceat: odisse fraudes, atque ex fide, qua ipsi digni, alios æstimare. Gratiâ donisque non magnopere, neque in longum capi: plerunque beneficijs vtentes, ceu floribus tamdiu gratis, quamdiu recentibus. Eundem aduersus iniurias sensum esse, quarum memoriâ citò animum exuunt; nisi si contemni se videant, tamquam ex facili tolerantes: tunc

Lanificia.

Ingenium

Adrian. Iun. Ī sua Batauia Cælo attribuit, sicut & alij

Mores.

enimuerò implacabiliter excandeſcere. Ad hæc vires ſuas metiri haud improbè: nec ferè concupiſcere, quæ non capiant. quum tamen nulli mortalium, pari ſolertia, terram ac mare ad quæſtum exerceant, vtriusque cultores elementi, atque incerti iuris. In hoc etiam perquam admirabiles, quòd quantumcunque lucrum iacturamue, quæ (vt in mercatura) perſæpe faciunt, tam modico ſurdoque lætitiæ ac doloris ſenſu prætereunt, vt alienis intereſſe, non ſua curare credas. æquitate opinor animi, ac cælo illos ſuo frigidiùs animante. At in libertate propugnanda caleſcunt plus ſatis. ſcilicet huic poſthabere omnia gloriæ ducunt: licentiæ interdum quàm libertati propiores. Porrò hæc omnis Belgarum regio diuiſa eſt, eorum calculo, in prouincias omnino ſeptendecim, haud ita à multo tempore affinitatibus, aut emptionibus, aut armis ſub vnius imperio conſociatas. Primus omnium è Burgundiæ Ducibus Philippus fuit, in quem longe plures, quàm in quemquam ante illum coaluere Belgicæ prouinciæ. Namque Burgundiam, Brabantiam, Flandriam, Limburgum, Lucemburgum, Arteſiam, Hannoniam, Namurcum, Hollandiam, Zelandiam, Friſiam, ſacri Marchionatum Imperij, Philippus poſſedit vnus. Adiecit ad hæc Carolus filius Geldriam atque Zutphaniam, primò emptas ex Arnoldo Duce, qui Adulphum filium, à quo ſexennium carcere attinebatur, exhæredauerat: deinde mortuis Arnoldo Adulphoque,

Marginal notes: 1559 — Prouinciæ — Quæ conuenere in Principem vnum tribus vijs. — Philippus Bonus. — Philippus Bonus habuit eas affinitate: — Meyr. l. 16. & Meteran. — Meyer. l. 17. & Meter. — Carolus Pugnax emptione, — Carolus Pugnax. — & armis.

1559 contra Adulphi filium armis acquisitas. Sed Carolo Nancæa pugna interempto, bellumq; aduersus Mariam Caroli vnicam prosequente Ludouico Vndecimo Gallorum Rege, Artesia, alijsque in Burgundia vrbibus imminutum est Belgij regnum. Et quamquam earum partem Belgio restituit victor ad Guinegatam Maximilianus Archidux Austriæ, ducta paulo antè Maria vxore; tamen pace inter eum Gallumque inita, & Margaritâ Maximiliani, ac Mariæ filiâ Carolo Delphino desponsâ; Comitatus Artesiæ, atque Burgundiæ dotis loco ex Belgio auulsus tunc est. Verùm Margaritâ à Carolo iam Rege repudiatâ, post renatum ex eo bellum, Carolus in Italiam ad Neapolitanam expeditionem properaturus, pace cum Maximiliano, Philippoque filio composita, Margaritam ac dotales prouincias Belgio reddidit, arcibus sibi reseruatis. quas successor Ludouicus Duodecimus in Mediolanum intentus vltro restituit. Quum verò rursum ad veteres Dominos abijssent Geldri Zutphanijque, infestis Belgium armis impetentes, atque Vltraiectensem maximè agrum à Carolo Quinto Philippi filio superatis Carolo Geldriæ, & Gulielmo Cliuiæ Ducibus, iterum belli iure acquisiti sunt. Quin & ob sæpe factas belli huius occasione impensas, Vltraiectensem, & Transisalanam prouincias Belgio Cæsar adnexuit: (sponte eas cedente Henrico Bauaro Vltraiectensi Antistite Dominoque) & Groningâ contra Geldrum assertâ: &

Pont. Eut. l. 1.

paul. Aemil. l. 10. & Pont. Eut. l. 2.

Idem eodem l.

Idem l 5.

Guicciar l. 1.

Idem l 4. & Belcar. l. 8.

pont. Eut. l. 11.

Idem l. 9.

Idē l. 11. & Meter.

Sed idem al quas amisit;

Maximilianus recuperauit partim armis, partim ex conditionibus pacis.

Carolus V. Imper. omnes demū obtinuit.

Cameraco, & Cameracesio ad Artesios adiectis, Belgicum imperium amplificauit. Ac demum post Ticinensem victoriam, Belgicis prouincijs domini sque è suprema Gallorum Regum, quam habuerant iurisdictione, vti conuênit inter Cæsarem ac Regem, liberatis; omnium amplissimè potitus est Carolus Belgij principatu. Iam pleræque harum quas dixi prouinciarum, sicut habuere suos aliquando seorsim Dominos, ita pòstquam etiam vni adactæ sunt; suas quæque leges, propriumque ferme regimen obtinuere. Quam aiunt fuisse præ ceteris causam, cur Imperator Carolus Quintus, quum maximè cuperet hasce prouincias in regnum transferre, (id quod attentauerat olim proauus eius Carolus Pugnax) à proposito destiterit: quòd videlicet moribus, linguâ, institutisque, &, vt inter finitimos, æmulatione discrepantes populi, ad vnam reginis formam, qua regnum constat, ægrè omnes coerceri posse viderentur: prouinciarum nullâ alij concessurâ, immigraturâue in alienas leges, tamquam meliores. Hinc Belgarum Principi mos fuit, præter vrbium Rectores, singulis prouincijs Præfectos imponendi, qui pro earum consuetudine legibusque, Rempub. administrarent. Et grata Philippo Regi fuit occasio prouincias ordinandi, plerasque Gubernatorum vacuas: quo Procerum virtutem superioribus in bellis sæpenumero spectatam, ea designatione remuneraretur. Delibauitque propterea florem Belgicæ nobili-

1559

Frãciscus Guicciar l. 16 & Pont. Eut. l. 11.

Qui ex eis regnum facere cogitauit.

Lud. Guic in Belgi.

Meyerus l. 17.

Cur abstinuit.

DISTRIBVTIO prouinciarum.

quarum præfecturas Rex Proceribus attribuit.

bili-

1559 bilitatis, nullo adlecto, quem non ante aut Carolus pater, aut ipse Rex inter aurei Velleris sodales, in eius ordinis comitijs, cooptassent. Ergo Lucemburgum, prouinciam Lotharingiæ Galliæque obiectam, eòque cladibus suis, quàm opibus clariorem, Petro Ernesto Comiti Mansfeldio, qui eam prius administrauerat, commendauit. Erat is è Saxonia oriundus: ob militarem scientiam, ac fidem Carolo Quinto Cæsari, ac Philippo Regi peræque carus. Lucemburgo proximum hinc Namurcum, hinc Limburgum, perexiguos regionum tractus sed feraces, alterum Carolo Comiti Barlamontio, regiarum partium cum quatuor paterni animi liberis studiosissimo: alterum Ioanni Ostfrisiæ Comiti Rex attribuit. At verò Hannonia, Belgicæ nobilitatis seminarium, Marchioni Bergensi non hoc tempore à Rege tradita est, quidquid alij scribant, sed Ioanni Lanoio Molembasij Domino: quo sequenti anno, vitâ functo, Margarita Austriaca Parmensis, suprema Belgij Gubernatrix, consulto per literas Rege, eam prouinciam detulit Molembasij genero Ioanni Glimeo Bergarum seu Montium, oppidi ad Somam fluuium, Marchioni, apud Carolum Cæsarem, quàm apud filium gratiori. Flandriæ, qua nullum aiunt in christiana Repub. nobiliorem potentioremque Comitatum) & Artesiæ Flandris finitimæ, Lamoralium Gauræ Principem, Egmontij Comitem, virum bello inclytum Rex imposuit. Huius porrò

an. 1546. 1556. 1559.

Lucemburgum Comi. Mansfeldio:

Namurcũ Com. Barlamontio:

Limburgũ Com. Ostfrisiæ.

Frisiæ orientalis.

Hannoniã, Io. Lanoio post hunc citò mortuum, Marchioni Bergensi:

25. Mart. 1560.

Berghen op. zoom

Flandriã, atque Artesiam Cõ. Egmontio:

1559

Flandriã Gallicantem lo Couririo ; Tornacum & Tornacesiũ Florent. Montinio ; Hollandiã Zelandiãque Princ. Orangio ; Frisiam, & Transisalaniã Com Arembergio : Geldriam, atq; Zutfaniã tunc quidem nulli ;

Flandriæ partem, quam Gallicæ linguæ vsu distractam à reliqua, Gallicantem vocant; Ioannes Momorantius : Tornacum verò vrbem, eiusque iurisdictionem, Tornacesium, hoc est Flandriæ Gallicantis appendicem, Florentius Momorantius: hic Montinij, ille Couririj Dominus accepere. Hollandiæ autem, Zelandiæque, & qui Hollandiæ adiacet, Traiectensi ad Rhenum agro, præualidis terrâ marique prouincijs, præfectus est à Rege Gulielmus Nassauius Princeps Orangij, primæ inter Belgas authoritatis, origine tamen ipse non Belga. Ad Frisiæ occidentalis, ac Transisalaniæ regimen Rex admouit Ioannem Ligneum Comitem Arembergium fidei in Regem, militiæque præclarum. Sed Geldriam, atque Zutfaniam, quæ Geldriæ adnecti solet, quamuis hoc tempore distributas inter Belgarum Proceres à Rege, vt ceteras prouincias, scribant omnes; res tamen se habuit, atque isti narrant, aliter. Nam Rex Belgio discedens, neutram vlli Præfecturam demandauit. credo, quòd quum eas ambiret Hornæ Comes Philippus Momorantius, qui ambas aliquandiu administrauerat: eique, vti credebatur, in petitione aduersaretur Antonius Granuellanus Atrebatensium Antistes; Rex, qui huius quidem iudicio plurimum daret, sed tamen alterum offensum spectare præsens nollet, in Hispaniam abiit, relictis absque Gubernatore prouincijs: tracturus videlicet in longum Hornani spes, ac facilè etiam

Vtrecht.

Ouer. Yß.

tæ-

1559 tædio petendi fatigaturus. Et verò is fessus iam diffisusque sibi, nomen mutauit, proque Montinio fratre Præfecturas petijt, rogata Parmensi Gubernatrice, vt compositis ad Regem litteris, causæ faueret. Quæ adiecit quidem inter aliorum nomina, quos commendatos Regi volebat, etiam Montinium; verùm eodem tempore per arcanam epistolam Regi aperuit, vnum sibi ad id muneris probari Carolum Brimæum Comitem Meganum. isque continuò prælatus est. Nec minus à vero aberrant, qui Orangio in hac partitione assignatum à Rege tradunt Burgundiæ Comitatum, qui ad Belgij Principem spectat: quum ei prouinciæ moderantem Claudium Vergium Camplittæ Dominum Rex approbauerit firmaueritque: nec nisi sequenti anno, quo Claudius diem obijt, Belgij Gubernatrix scriptis ad Regem litteris, Orangio Burgundiam impetrauerit.

25. Mart. 1560.

postea ab Hispania detulit Cõ. Megano.

Sicut & Burgundiã Prin. Orãgio post mortẽ Vergij.

16. Ian. 1560.

DISTRIBVTIS in hunc modum prouincijs, (namque Brabantia nulli præter quàm Principi, ac Principis loco, supremo Belgij Præfecto patet) Rex componere est aggressus militarem statum; relictisque in limite præsidiarijs Hispanis, ordinandæ equestri militiæ, quæ propriè Belgica est, animum adiecit. Eam vetustissimam perhibens, numeroque quàm nunc est longè ampliorem. Redegit ad tria equitum millia, Carolus Quintus Imperator: sed auxit delectu nobilitatis atque virtutis. hastis, sclopetisque armauit omnes: eorumque

Brabantia supremo Belgij præfecto seruatur.

ORDINATIO militiæ.

præsertim equestris.

cuius Turmæ per Europam celebres. vſu tantum in bello valuit, vt celebres 1559
per Europam ex eo canerentur Belgarum turmæ. Secutus patris exemplum Philippus, equitatui in quatuordecim ſigna diſtributo ductores totidem è prima nobilitate præfecit. nempe & quos memoraui Rectores prouinciarum (duobus exceptis, Couririo, Oſtfriſiæque Comite) & Philippum Croium Areſcoti Ducem, & Maximilianum Henninium Boſſuuij, & Antonium Lalinium Hochſtratæ, & Ioannem Croium Reuſij Comites, & Henricum Brederodium è Bataui æ Comitibus; omnes, ſi hunc demas quem poſtremo dixi loco, torquatos aurei Velleris commilitones.

Earum ductores.

Has autem ordinarias turmas è ſuis quamque locis promptas ad ſubitos belli caſus euocare Princeps conſueuit. & Rex ipſe Philippus non aliud præſentius belli robur, & verè martiam legionem contra Gallorum fortitudinem expertus eſt. Ceterùm maris Belgici præfecturam cum regiæ claſſis imperio retinere voluit Philippum Momorantium Hornæ Comitem: Philippum verò Staucleum Glaioni Dominum, ſupremum rei tormentariç Magiſtrum dixit: vtrumque belli ac domi clarum, eodemque tempore torquem aurei Velleris à Rege promeritum. 1556.

Præfectus maris, & rei tormentariæ,

ORDINATIO Epiſcopatuum qui tunc in Belgio nõ niſi quatuor.

SVPERERAT pars Reipub. quo nobilior ſanctiorque, eò timidiore manu pertractanda. Septemdecim, quas memoraui prouincijs, populorum multitudine confertiſſimis quoniam quatuor Epiſcopi (neque enim plures tunc erant) ne-

1559 nequaquam sufficere videbantur; augendum sibi Rex statuit illorum numerum. Id, vti comperio, agitauerat olim animo Philippus Burgundiæ Dux, Belgij Princeps, is qui equestrem aurei Velleris ordinem instituit. eamque moriens procurationem impensè commendauit Carolo filio, cognomento Pugnaci ab assidua tractatione armorum, quæ scilicet abstraxere aliò præferocis animi Principem. Nec maius otium Philippo fuit, Mariæ (quam Pugnax vnicam reliquit) & Maximiliani Austriaci Imperatoris filio, ob nouas regnorum curas, in quæ dotali iure immigrauit, ducta vxore Ioanna Ferdinandi Catholici hærede. Et quamuis huius Philippi filius Carolus Quintus Imperator serio idem percuperet, ac fila ad hanc telam aliqua submittere iam cœpisset; intercurrentibus tamen armis per prima Imperij turbamenta, sæpius interruptum est opus: ac nata per Europam Africamque alia continenter ex alijs bella, conficiendæ rei facultatem magis quàm mentem homini ademere. Nisi fortè segnior in eo factus est Cæsar, ne Georgio Austriaco patruo suo Leodiensium Antistiti iurisdictionem contraheret imminueretque, nouarum Sedium institutione. Suprema tamen inter monita Philippo filio relicta, hoc præcipuum fuisse, legi ipse in epistola, eiusdem Philippi manu ad Gubernatricem sororem scripta. qua *induci se*, Rex ait, *ad augendum eo potissimùm tempore Pastorum numerum, quòd &* *mul-*

Cognomẽto Bonus.

Ideoq; augere illos, votũ multorũ fuit.

Carolus V. manũ admouere cœpit.

Cur non perrexit.

2. Ian. 1562.

Philippus filius rem aggreditur.

multo in dies frequentius oppidis pagisque incoleretur Belgium: & hæresis è finitimis locis in eas confertim prouincias gradum faceret: & consilium imperiumque patris hæreret animo, qui hanc vnam esse rationem procurandæ in Belgio Religionis edocuerat. Itaque Rex vbi primùm à bello nactus est otium, Francisco Sonnio Louaniensi Theologo, primariæ doctrinæ viro, qui haud ita pridem Vormatiæ cum Melanchthone, Illyrico, aliisque super Religione, iussu Ferdinandi Cæsaris congressu fuerat, misso in Vrbem, vt cum Francisco Varga regio Legato consilium suum Paulo Quarto Pontifici aperiret: post aliquot menses, quibus in cætu septem Cardinalium agitata res est; vti optauerat, impetrauit omnia: prono videlicet ad profligandas hæreses Pontifice, occasionemque gratificandi Philippo Regi nuper reconciliato nequaquam aspernante. Namque Belgarum vrbes, in quibus sacræ nouorum Antistitum Præfecturæ figerentur, definitæ sunt numero quatuordecim, additæque ad quatuor antiquas. Ac tribus earum Archiepiscopatus prærogatiuâ exornatis, videlicet Cameraco, Traiecto ad Rhenum, atque Mechlinia; hanc cæteris præferri placuit, rogatu Regis, qui vrbem in media sitam Brabantia, Bruxellisque, atque adeo Principi proximam destinauerat Antonio Perenotto Granuellano, ex Atrebatensi Ecclesia idcirco ad eam translato, quòd non procul à Regia hominem abesse, è republica

[Right margin: 1559; 1557 Philip. Melanch. Matthias Flaccus Illyr.; 1558.; 1559. Maio mense.; Vtrecht]

[Left margin: Agitque cũ Rom. Pontifice, ac transigit. Quatuordecim episcopatus designantur additi ad quatuor antiquos: ex quibus tres Archiepiscopatus.]

blica

1559 blica videretur. Conceptum hac ratione diploma Pontifex Nuncio suo Saluatori Episcopo Clusino, & Francisco Sonnio in Belgium proficiscentibus tradit, qui quæ decreta erant, exequerentur: in alijs rebus ad iurisdictionis terminos censumque pertinentibus, pro sua ipsi prudentia è re consilium capesserent. Et Philippus accepta facultate nihil moratus, quæsitissimo delectu viros ad nouas Infulas nominat, editis omnes voluminibus, probataque in Tridentino senatu virtute conspicuos. nempe quos & gauderet Pontifex pastores dare, & puderet populos non admittere. Quòd verò differre profectionem suam Rex vltrà nollet; negotium definiendi nouis Ecclesijs certos limites, dotemque singulis attribuendi, Granuellano Sonnioque committit: nam Pontificis Nuncius sequuturus Regem erat in Hispaniam.

Saluator Episcopus Clusin.

Et viri ad has Sedes deliguntur

IPSE interea conuocandis Gandauensem in vrbem Belgarum Ordinibus insistit: haud dubia multorum opinione, renunciandum esse in ijs comitijs à Rege supremum Belgij Præfectum, quasi in eam celebritatem consultò dilatum. quamquam alij dilationis caussam referebant in perplexum Principis animum, hæsitantemque, cui prouinciam demandaret. Quæ procrastinatio augebat in dies & numerum ambientium, & aliorum sermonem. Quorum multi prout familiares clientesue aliquorum erant, ita certos notosque destinabant, ac sua videlicet vota pariter

De GVBERNATORE vniuersi Belgij.

qui à populo, more suo, variè designatur.

alebant, plerique nulla priuata vtilitate, nec tàm alium, quàm aliquem nominabant; nimirum cupidine Rempublicam vel imaginarijs suffragijs attingendi; tamquam in partem curarum asciscantur, si & ipsi in demandandis prouincijs arbitrentur, locumque interea vacuum designatione sua occupent. 1559

Egmontius in primis, magnis in struct[us] laudibus,

Erat in oculis votisque Belgarum, Comes Egmontius, clarus militari scientia Princeps: manuque, siue inter hostes, siue domi equestribus in ludis decurrendis, librandoque ad signum sclopo, (à quibus magna genti existimatio) nulli secundus. Accedebat innata viri comitas, & (quod rarum est) innoxia nobilitati popularitas. Sed erat in primis recens ad Sanctum Quintinum victoria, cuius non exiguam sanè partem Egmontio deberi Rex palàm professus est; & recentior ad Grauelingam, Belgis adhuc aspersa hostili sanguine arma præferentibus. Qua in expeditione deducenda quantùm alijs ipse Proceribus præsertim Hispanis in exercitu prælatus inclaruit, tantùm & Belgico nomini gloriam apud exteras nationes, & sibi à sua beneuolentiam conciliauit. Planè vt Belgij Rector, si fauore militum, si consensu populi commostrandus esset, nemo vnus ante Comitem Egmontium haberetur. Sed altius inuectus, aurisque plusquam popularibus velificabat Orangius, Claritudo Nassauiæ domus, pares opes, Principatus Arausiensis nulli obnoxius, præter alios in Germania ac Belgio Domi-

& meritis,

Designatur & Orangius, maiori opum ac potentiæ vi:

Orange.

1559 minatus; potentia magnam Septentrionis partem affinitatibus complexa; siquidem Iuliana mater, miræ fœcunditatis matrona, ex liberis potissimùm feminis, quas plurimas genuit, centum circiter ac quinquaginta nepotes, posterosque vidit. ad hæc propriæ hominis laudes, exsomnis animi vigor, consilij supra ætatem maturitas, spectata legationibus æquè ac bello virtus, Caroli Cæsaris de illo magnis in rebus adhibito liberale iudicium; hæc atque eiusmodi alia nonnè Orangio spem facerent eius Præfecturæ adipiscendæ, quam gentilis eius Engelbertus Nassauiæ Comes, centum ante annos administrauerat? Tamen de Philippi Regis animo non ab re veritus, ita petitionem diuidebat, curabatque, vt ad illud regimen, si repulsat ferret ipse, Christierna Lotharingiæ Dux admoueretur. cuius filiam quumducturum se speraret (id enim agebatur) intelligebat, apud socrum gubernationis titulum, penes se vim eius futuram. Et sanè nihil ad id muneris desiderari videbatur in Lotharinga; quippe Isabellæ Caroli Quinti sororis filiâ, & consobrini Regis gratiam recèns promeritâ, ob pacem cum Henrico Gallorum Rege, conditionibus Hispano commodioribus conciliatam, eòque Belgicæ nationi gratissimâ. Verùm dum per hæc atque huiusmodi multa, spes ac sermones in diuersum morâ protrahuntur; ecce tibi repentè nuncius affertur, aduentare ab Italia Margaritam Austriacam Parmensem Ducem, regendis Belga-

nec sine meritis.

sed nec sine repulsæ metu.

Designatur & Christierna Lotharinga, cui suffragium ab omnibus,

Præfertur tamé Margarita Parmensis.

garum populis euocatam. Quod & si improuisò accidit: admirationi tamen haud fuit recta æstimantibus. Namque ex vna parte pro certo habebatur, Regem eo vtique tempore, Belgii imperium nulli Belgarum facilè crediturum. Nec deerant quærentibus peculiares causæ. Comiti Egmontio præcipuè officiebat infausta Caroli Egmontij Geldriæ Ducis memoria: quem factione Gallum, hostemque Austriaci nominis indomabilem Carolus Quintus Cæsar leges accipere, eiusque hæredem Geldriâ, Zutfaniâque cedere tandem coegit. Et de Orangij religione quum varia homines loquerentur; enimuerò hæc vna suspicio satis erat, vt auersatus illum Rex numquam committeret Belgium in eius fidem ac manus, qui per affinitates ac dominia Germanis hæreticis implicitus, liberum illis iter in Belgarum prouincias aperire posset. Immo nec ipsi Lotharingæ magnopere contulit ad Præfecturam Belgij capessendam fama connubij, quo iungenda eius filia cum Orangio ferebatur. Quamquam ei ad hanc rem multo plus obfuit inita cum Gallo nuper affinitas, Carolo filio Lotharingiæ Duce cum Claudia Regis Henrici nata in matrimonium collocato. Admonuerat enim Regem vt aiebant, Granuellanus Antistes: Videret, ne huiusmodi Gubernatricis occasione, Galli Lotharingis immisti vltro citroque commeando, Belgium complerent. siue id Burgundus homo suaderet, ne Burgundis Lotharingi im-

1559.

Egmontio quid officeret.

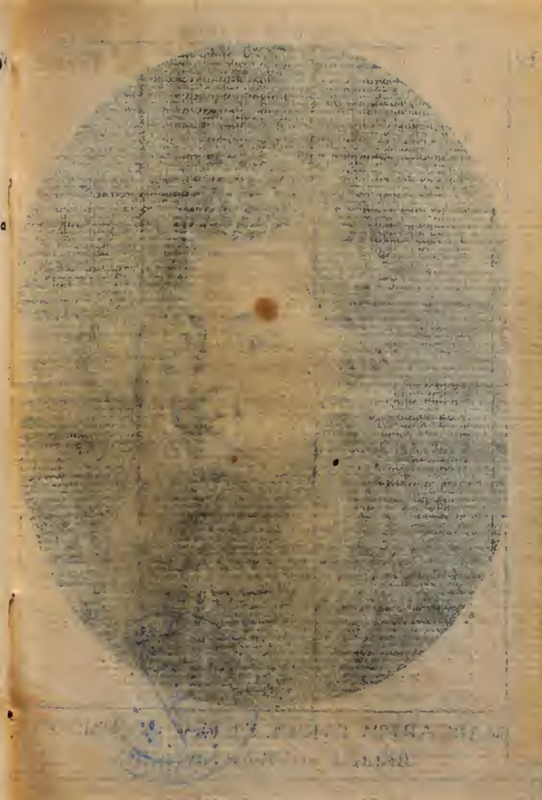
ab anno 1492.

1536.

Guliel. Cliuiæ Dux. 1543.

Quid Orangio.

Quid Lotharingæ.

MARGARITA PARMÆ ET PLAC. DUX CAR.V. FIL.
BELGII GUBERNATRIX

1559 ponerentur veteres nationis hostes: siue potius quòd, quum propensum Regis animum in Margaritam Parmensem introspexisset, ipse quoque in illa anteponenda operam conferre suam, partemque gratiæ occupare festinaret. Et verò ex altera parte, vt hæc deligeretur, concurrebant oppidò multa. Quæ dum expono, libet de Margarita toties mihi dicenda præfari aliqua, ortumque illius, educationem, ac reliquam vitam ante Belgicam administrationem paucis agnoscere. quando eorum, qui primarum partium memorantur in historia, non solùm res gestas exponere, sed etiam quantùm famâ excellant, quæque cuiusque vita sit atque natura, non omittere, historico præscriptum est. De MARGARITA Parmensi.

Cic. l. 2. de Oratore. MARGARITA, prima Caroli Quinti proles, quadriennio antè genita quam ille vxorem duceret, matrem habuit eiusdem nominis Margaritam Vangestiam, (quod quidem serò innotuit) Ioanne Vangestio ac Maria Cocquamba nobilibus Flandris Aldonardæ ortam. Quibus pestilentiâ sublatis, Margaritam quintum annum agentem, quoniam Ioannes pater percarus fuerat Antonio Lalinio Comiti Hochstratano, domi suæ Comes paternè suscepit, eiusque coniux Elisabetha Culemburgica vti filiam educauit. Adulta, vt erat excellenti tum forma, tum quæ formam consecrabat honestate, compluribus expetita certatim ad nuptias, horum spes omnium diù frustrata est obiectu castitatis intra religiosa claustra propediem Mater eius Matris parentes, & educatio, & forma.

dedicandæ. Donec ad conuiuale tripudiantium oblectamentum, inter nobilium feminarum choros adhibita, in eo nocturnæ licentiæ laxamento, serò vtique sensit, quàm propè se se consequantur, proponi formam, & exponi pudicitiam, si præsertim locuples emptor præsto sit. Etenim quum festæ huic saltationi Aldenardam præteruehens interesset Carolus Imperator, Margaritam, quam Culemburgica secum adduxerat, specie inter omnes pulcherrimam conspicatus, decorem eius impensè laudauit apud comites, visusque eligere, dum laudauit. Inde assecIarum vnus, ex illo videlicet aulicorum genere, qui ad Principum gratiam non nisi malis artibus aditum habent; puellam per tenebras dolo subreptam induxit ad Cæsarem, ex eaque, hæc qua de loquimur, Margarita procreata est, re complures annos iussu Cæsaris occultata, eam maximè ob causam, quòd quum is ab eodem aulico fortè rescisset, insudatum ab illo, vt inferri se ad Cæsarem puella pateretur, ac non nisi inuitam, minisque territam postremò deductam: indignatus ad ea Cæsar, homineque peracriter increpito, etiam iuratus, si hoc sibi antè suboluisset, numquam profectò se virginem fuisse tacturum; clam haberi partum curauit: quo matris pudori consuleretur, & famæ suæ, cuius haud sanè prodigus eo in genere Carolus fuit, nec labes suas cum pompa & scena produxit. Sed non diu arcanum latuit, ancillæ cuiusdam garrulitate,

1559

1522.

Inde Cæsari adamata.

Margarita edit:

quam Cæsar occultam habet

consulens matris pudori, & suo.

sed deniq; rescitur.

quæ

1559 quæ ob ministerij necessitatem conscia, marito secretum aperuit: hic cum amico eâdem fide communicauit; (nam NEMO non aliquem habet, cui tantùm credat, quantùm ipsi creditum est) atque inde ceu pluuia tectis excepta, quæ ex vna in aliam tegulam imbricemque deuoluta, in publicas vias demum spargitur; ita pluribus in conscientiam clàm semper adhibitis, quod secretum singulis erat, populo rumor fuit. Neque mater, euulgato iam partu, ægre tulit & patrem publicari; quasi honestatem conciliatura culpæ è tanto nomine. Et breuì ex regia educatione patuit Austriaca soboles.

1528. MODERABATVR ea tempestate Belgium pro Carolo Cæsare eius amita Margarita, Maximiliani Primi Imp. & Mariæ Burgundæ Filia. Huius in aulam transferri Cæsar infantem voluit, educarique ab illa, cuius sub disciplina Cæsar ipse infantiam egerat. Et educata est huius in sinu puella ad annum *Infans educanda traditur amitæ Cæsaris.*

1530. octauum, donec defuncta Gubernatrice, suscepit eam Maria Hungariæ Regina Caroli Quinti soror, quæ morte Ludouici Regis vidua, regendis Belgarum populis admota est. Porrò in Mariæ amitę mores immigrauit vsque adeo Margarita, vt non virtutes modò, quibus illa domi forisque commendabatur, sed eius etiam animi sensa, propensiones, incessum ipsum, grauitatemque intenta imitationi puella feliciter exprimeret. Capiebatur venandi studio summopere Gubernatrix, planè vt Ve- *Post hanc Cæsaris sorori.* *cuius mores,*

 1559

& venatio nis in primis studiũ mirè hausit.

natricem vulgò appellarent, habituque venatricis expingerent: neptem videlicet Mariæ Burgundæ, quæ ab insectandis feris numquam destitit, donec inter venandum equo excussa vitam amisit, fato non tam suo, quàm Maximiliani 1482. mariti, cuius, & vxor altera, Blanca Sfortia in venatione equo decidit, obijtque. 1496. Eiusmodi autem studium arripuit tam auidè, in eumque laborem durauit adeo membra decennis non dum puella, vt amitam per saltus camposque sequeretur impauida, accedentibus deinde annis educatricem suam facilè prætitura. Erat tunc Alexandro Mediceo Florentiæ Duci pacta secundis sponsalijs Margarita: prima enim cum Hercule Ferrariæ Principe successu caruerant. Nam Cæsar vt Alphonsum Herculis patrem à Gallicis partibus, ad quas illum magnis conditionibus attrahere Clemens Septimus conabatur, auerteret; iisdem conditionibus hominem aggressus, confirmato illi Mutinæ Rhegijque 1526. dominatu, Margaritam filiam annos quatuor vix dum egressam Herculi eius primogenito spopondit. Et ea sponsione Cæsar auertit quidem à Gallis, vt tunc opus habebat, Alphonsum: sed illo non multò pòst ad Gallicas partes retracto, Herculisque nuptijs cum Renata Ludouici Galliæ Regis filia celebratis; Clemens Pontifex reconciliatus 1529. Cæsari, inter alias fœderis leges cum eo transegit, vt Cæsareis armis Alexander Mediceus (eius Laurentij filius, quem Leo Decimus Vrbini Ducem,

A Cæsare spondetur Ferrariēſi Principi.

qua sponsione rescissa,

eie-

1559 eiectó Feltrio, creauerat) admoueretur ad Florentiæ Principatum; firmandæque nouæ scilicet dominationi Margarita Cæsaris filia eidem in matrimonium destinaretur. Quibus à Cæsare conditionibus libenter admissis, partim caritate in Pontificem, cuius iniuriam obliterare eo beneficio videbatur: partim odio in Florentinos, qui Lotrechiano fœderi contra Cæsarianos populariter inserti ciuitatem suam clientelæ Galli Regis addixerant; Alexander impositus quidem est Florentinis libertate illico exutis: nuptiæ tamen non nisi septimo pòst anno peractæ sunt, Clemente iam mortuo. immo parum abfuit, quin per occasionem sublati Pontificis interturbarentur à Florentinis aliquot patricijs, qui ex ea septennij mora nutantem Cæsaris animum interpretati, magna spe, ac promissis ingentibus egere, ne is Alexandrum sibi generum asciceret, sed ciuitatem libertati redditam vni parêre Cæsari pateretur. Sed ipse obligatam viuo Clementi fidem, superstitem seruare mortuo, constantiæ, famęque duxit: præsertim quòd suspectam haberet ciuitatem ad Gallicum nomen subinde respicientem: nec ignoraret, FACILIVS beneficio capi singulos, quàm multitudinem: ac SPARSAM in commune gratiam ab omnibus accipi, reddi à nemine. Itaque accitis Neapolim Alexandro ab Etruria, atque à Belgio Margarita, quæ magno inuisendi Patris studio è Tunetano bello reducis tenebatur, nuptiæ in summa omnium

Francisc. Maria Feltrius.

destinatur vxor Florẽtiæ Duci

contra nitentibus Florentinis.

Quibus nō exauditis.

Nuptiæ Neapoli celebrantur.

ordinum frequentia, militaribusque 1559
Ducum ludis, in quibus Africano armatus cultu Cæsar ipse decurrit, Bacchanalibus ferijs celebratæ sunt. At Florentiæ exceptâ regio apparatu Margaritâ, 1536.
dum nuptiarum solennia repetuntur, inter connubiales epulas deficiens magna sui parte repentè Sol conuiuas exterruit: idque prodigij loco habitum est multis, qui nimirum statum illum rerum ægrè intuentes, eòque votis suis cælum attemperantes, lucis defectum cum fortuna Principis breuì occasura componebant. Nec coniectatio illos sua falsos habuit. Alexander enim quantùm Cæsaris affinitate prætumidus, tantùm in mulierum amores incautè atque impotenter effusus, frustra euitatis aliunde insidijs, à Laurentio Mediceo propinquo, ac voluptatum eius conscio, qua delectabatur esca, facilè captus: atque in spem, siue speciem liberandæ patriæ, septimo Principatus anno, nuptiarum euoluto nondum primo, est interfectus. Inde successor Alexandri Cosmus (nam Princeps ea cæde, non Principatus ciuitati ademptus est) nihil prius 1537.
habuit, quàm vt supplex à Cæsare Margaritam sibi coniugem exposceret: magno futuram adiumento nouæ nutantique potentiæ. Sed Cæsar, qui ex filiæ nuptijs emolumentum facere decreuerat, deuinctis iam sibi Mediceis, in quorum familiam patriæ Principatum inuexerat: & Cosino ipso recèns obstricto, ob confirmatum illi, contrà quàm multi moliebantur, imperium; in Farne-

mox & Florentiæ,

sed omine non bono.

Interficitur Alexander primo nuptiarum anno.

Cosmus successor Margaritam sibi vxorem poscit à Cæsare,

1559 nesiorum regnatrice tunc domo generum quæsiuit, Margaritâ in matrimonium collocatâ cum Octauio Pauli Tertij nepote, per eos dies in locum defuncti Vrbini Ducis, Præfecto Romanæ vrbis, mox & Camertium Duce creato. Et commodum ad eam rem colloquium fuit inter Carolum Cæsarem, ac Franciscum Regem, Nicææ initum, Pauli Pontificis operâ: in quam Paulus vrbem se contulerat ad illorum controuersias aliqua tandem ratione finiendas. Nam vt Princeps vterque asciscere sibi Pontificem studebat veteri prudentia opibusque prævalidum, eòque ingens haud dubiè momentum, in quam se daret ille partem, allaturum; ita Pontifici ad suorum commoda perattento promptum vtique fuit, cum Cæsare de matrimonio nepotis agitare: præsertim quòd gliscente in dies metu à Solimani classe, vtriusque intererat, affinitate adstringi fœdus inter eos, Venetamque Rempublicam paulò antè conceptum. Et quidem Cæsar vsque adeo propensum Pontifici ostendit animum, vt nepotem eius non modò Florentiæ Principi nouis tunc legationibus idem expetenti, aliisque in eamdem spem erectis facilè prætulerit: sed etiam maturatis non multò pòst nuptijs, iungi cum Octauio filiam voluerit, quamuis non satis eo tunc coniugio lætam, immaturæque adolescentulum ætatis aspernatam. Itaque festiuè suum illa fatum appellabat, vt numquam sibi conuenerit cum maritis. aut enim duidecennem puellam viro vigesimum

Francisc. Maria Feltrius.

qui oculos in Farnesiam domum conijcit,

traditque filiã Octauio Farnesio.

septimum annum agenti, aut adultam 1559
puero tredecenni ac prætereà innupsisse. Et primis annis mansit ei aliquã à marito abalienatio, non tàm contemptu ætatis, quàm aulici operâ ex longo seruitio in familia dominantis. qui odio non suo Farnesijs infensus; modò primos puellæ in Alexandrum maritum amores suscitando, modò Caroli patris aduersus Pontificem querelas extollendo; alere domesticas offensiones credebatur. donec illo amoto, & Octauio Cæsaris militiam secuto, Margaritæ immutatus est animus. Etenim abituro in Africam Cæsari è Lucensi vrbe, in quam indicto colloquio Paulus Pontifex aduenerat, adduxeratque Octauium & Margaritam; etsi Paulus Algerianam expeditionem neutiquam probabat, tradidit tamen Octauium in eam belli aleam, ac fortunæ Cæsaris commendauit, deuincturus oblato eo pignore Cæsarem simulque Margaritæ in animo desiderium viri ex absentia stimulaturus. Et sanè vbi re infeliciter cum mari potius quàm cum Mauro gesta, Cæsarianæ cladis rumor omnia peruasit: ac Cæsarem, (quòd è naufragio redeuntibus nauium reliquis, nusquam ipse appareret) nullum iam esse Romæ credebatur: erantque, qui triremem, in quam conscenderat Octauius, visam quum pelago hauriretur, pro certo memorabant: habebaturque fides, quoniam post auditam Cæsaris incolumitatem, de Octauio nihil adderetur; enimuerò pupugit hoc in primis animum Margaritæ; intenditque

cum quo Margarita non satis conuenit à principio.

sed postea carior ei factus ab absentia; 1541.

& à periculo.

1559 que amorem commiseratio adolescentis, quasi fugiens vxoris inclementiam, sibi in ea ætate atque Fortuna fatum accersisset. Quin vbi illum viuere, sed mortifero apud socerum morbo decumbere nunciatum est; spes iuxta ac metus amorem commiserationemque redintegrauere: donec biennio pòst, quo tempore ab armati Cæsaris latere numquam ille discessit, Romam rediens, ab ea quoque mora, ac longo in socerum obsequio commendatus, haud facilè dictu est, quo studio & caritate vxoris exceptus cultusque fuerit. Enixa verò haud ita pòst multò, rara omnino felicitate, geminam virilem prolem, quanto ipsa perfusa est gaudio, aucta præsertim eodem tempore Parmæ Placentiæque Principatu, tanto exinde amore complexa est virum. nisi quòd, vt erat dominandi persanè cupida, eòque diuisum cum viro imperium ægrè ferebat; ita dissensiones inter eos aliquando subortas, implacabilius recondebat. Et verò aderat ei non modò animus muliebrem conditionem supergressus: sed etiam habitus quidam corporis incessusque, quò non tàm femina sortita viri spiritus, quàm vir ementitus veste feminam videretur. Quippe vires illi tantæ, vt venari vel ceruos mutatis ad cursum equis consuesset; cuiusmodi venationi homines perquàm robusti succumbunt. Nec deerat aliqua mento superiorique labello barbula: ex qua virilis ei non magis species quàm authoritas conciliabatur. Immo, quod raro in mulieres, nec nisi in præua-

Left margin: 1545. vid. lib. 9

Right margin: creuitque amor, | non sine aliqua dissensiuncula | Virilis eius animus: corporis quoque habitus planè virilis.

Ingenium ei promptum, mirè solers, pium,]

praesertim erga sacrosanctã Eucharistiã: in quam impensa quotannis opera.

Hae bonae artes prima fuere causa, cur ei commissum Belgiũ à Rege

altera causa:

ualidas cadit, podagrâ identidem laborabat. Ceterùm ingenium ei promptum ac praesens, interque agendum, velificationis in omnem partem obliquandae mira dexteritas. quippe cuius adhuc primos aetatis annos occupauerat Belgica Reginarum educatio: inde Mediceorum aduersa adolescentulam erudierant: tum verò grandem adultamque Farnesiae aulae disciplina, ac vetus illa Pauli Tertij schola planè perfecerat. Porrò ad pietatem magno sanè magistro vsa est, Ignatio Loyola Societatis Iesu fundatore; apud quem expiare à noxis animum, idque crebriùs aliquantò, quàm ea ferrent tempora, consueuit. Ab illo authore hausit erga sacrosanctam Eucharistiam religionem vtique singularem, ac planè Austriacam. Ob eam causam singulis annis, tum in sanctiori hebdomada, duodenis pauperibus puellis pedes (quos à sordibus purgatos antè vetuerat) abluebat: exceptasque dein conuiuio, ipsa epulas inferente, veste auroque donatas dimittebat. tum in altera laetiori eiusdem Corporis Domini celebritate, aliquot ex egentioribus virgines dote liberaliter attributa, honesto nuptu collocabat. tenuitque vtrumque dum vixit. Hac igitur institutione, atque hisce dotibus Margarita valuit apud Philippum Regem, vt is sorori ingentis animi feminae, regnandique artibus imbutae facilè committeret Belgium. Praeterea recens erat memoria Caroli patris, cui quum Rex sciret perquàm caram fuisse Margaritam, si-

1559

bi-

1559 bique suprema morientis contestatione sollicitè commendatam; eo videlicet honore satisfactum & patris voto, & filiæ meritis existimauit. Accedebat & spes, tertia causa, Belgarum populos pro studio, quo Caroli Quinti nomen prosequebantur, lætis vtique animis excepturos Cæsaris filiam, præsertim apud eos natam educatámque, ac moribus eorum innutritam. ideoque regimen eius apud populares suos longè mollius euasurum: quum SVBIECTIS populis pars libertatis videri soleat, à suorum aliquo gubernari. Et fortasse Rex in demandanda Principi feminæ præfectura idcirco Belgis liberaliter obsecundabat, quòd speraret, ea quæ illis imponere meditabatur, posse à facilitate regiminis leuiora reddi, ferrumque molli velut à manu indolentius infigi. Sed præter has causas, quarum pleræque palàm ferebantur; aliæ in occulto erant. Aduenerat iam pridem in Belgium Octauius Farnesius Parmensium ac Placentinorum Dux, operamq; quarta occultior, & fortasse verior. suam supremis in prælijs contra Gallos miles honorarius exhibuerat. Rediturus in Italiam, Philippum Regem, cui Alexandrum filium tradiderat, impensè rogauit, pro restitutione Placentinæ arcis, quam adhuc obtinebat Hispanum præsidium. Rex certus tunc quidem non assentiri, ne tamen offensum à se dimitteret Principem, quem & in Italico pridem bello fidum vtilemque Hispanarum partium Ducem expertus erat aduersus Herculem Gallicis armis præfectum: & cuius Cisalpinas regiones Hispano

ſpano habere nomini obſequentes permagni faceret: in Margaritam eius vxorem, (re cum ipſo prius Octauio communicata) quaſi in eius gratiam contulit Belgij Burgundiæq; adminiſtrationem. ratus dum prouincias ſibi præ ceteris caras, anxièque habitas in Farneſiorum manus per abſentiam ſuam traderet, eo nimirum fiducię atque adeo beneuolentiæ argumento illos paululum quieturos. Neque aſpernatus eſt, quod dabatur Octauius. immo, vt plerunque PRÆSENS beneficium gradus eſt futuri, ſperauit illo gubernationis vinculo Regem quotidie magis ſorori, ac Farneſijs adſtringendum. Neque Rex eam Farneſiorum ſpem imminutum ibat, quam vtique ſciret, intentiori Belgarum regimini profuturam. Quantùm enim Gubernatricis operam Belgio perutilem intelligebat, ob eius cum prudentiam, tum Religionem: tantùm habere illam pluribus quaſi nexam habenis, aptamque ab ſe ſe gaudebat. Itaque non contentus attinere apud ſe Alexandrum eius filium, quo tamquam aliquo freno matrem regeret; eòdem pertinere duxit, ſi Placentinæ ſpem arcis oſtentaret: haud ignarus, ANIMOS aliquorum arctius teneri beneficio vel vno accipiendo, quàm acceptis multis.

1559

Margarita Belgiū ingreditur.

DESIGNATÆ Gubernatrici, iamque Belgium ingreſſæ profectus obuiam Rex cum Octauio Parmenſi Duce, cum Alexandro eius filio, Oratoribus Principum, cum Prouinciarum, qui ad comitia Ordinum aduenerant Legatis, ac re-

1559 reliqua nobilitate: postquam sororem pro se Gubernatricem Belgij Burgundiæque salutatam, Gandauum ingenti pompa reduxisset: ordinatis, quæ apud illam essent, Imperij, Iustitiæ, atque Ærarij consilijs; hæc potissimùm præcepta dedisse comperio super eorum vsu. Senatores in eam legem adigeret, vt quæ sententia in senatu præpotuisset, eam vti meliorem tuerentur extra curiam etiam ij, qui contrà sensissent. Addebatque causas, Ne videlicet subortæ, vti fit, in dicendo altercationes, senatum egressæ perpetuas inter authores fouerent inimicitias: ac præterea nè facilè internoscerent ceteri, quò gratias, quò querelas dirigerent. Ex quo id commodi secuturum, vt & odio, quod plerunque in singulos destinari, non autem sumi, certè non exerceri solet contra vniuersos; minus flagrarent in commune senatores: & in dicenda sententia tanto liberiùs sequi rectum æquumque possent, quanto minus ab eo deflectere illos coegerit spes, aut metus. Alterum fuit: vt, si quando Gubernatrix animaduerteret senatores aut factionibus scissos, aut collatis antè capitibus coniuratos; omissa tunc consultatione, seorsim ipsa sibi consilium capesseret, paucis adhibitis: quos esse Rex voluit, Granuellanum Atrebatensem Antistitem, Carolum Comitem Barlamontium, ac Viglium priuati consilij Præsidem. isque arcanus senatorum congressus Consulta est appellatus. Immo si fortè repentinum quid ingrue-

Consilia Status, Iustitiæ, ac Financiarum.

Gubernatrix salutatur;

Præceptis à Rege instruitur.

Quid senatoribus post dictã sẽtentiã seruandũ extra senatũ.

Causa huius moniti

Quid in eo secẽdo senatu spectãdũ Gubernatrici.

Vlricus Viglius Zuichemus.

grueret, cui definiendo tardum atque 1559
anceps foret senatum vniuersum cogere, audireque; referret ad hunc senatulum Gubernatrix, in quo & ocyus, & plerunque prudentius singula explorarentur. Namque inter paucos pauciora esse aiebat priuata compendia: nec tamen inter paucos minorem esse, si delecti illi fuerint, sapientiam. Accedere, quod remoto eo theatro conspectuque multorum, subducitur magna ex parte occasio ambitiosè declamandi, sententiæq; mordicus asserendæ. quippe SINE scena atque admiratore, frigidè partes suas agit ambitio, atque adeo minori pompa, fructuque maiori momenta rerum procul à turba conferuntur. Denique in ijs congressibus, in quibus, quia par est omnibus ius, licet impar sapientia, plurium suffragatione superatur; perquam facilè esse, (vt in multitudine) inueniri non paucos aut imperitos, aut dubiæ fidei: quorum quum numerus sit ineundus, non autem rationes expendendæ, plures vtique, non meliores præualituros.

Plures huius causæ.

ERGO instructa in hunc modum Gubernatrice, prouentu illi annuo triginta sex aureorum millium attributo, publicam aucturus gratulationem Rex, in ijs Gandauensibus comitijs Sodales aurei Velleris in eorum, qui decesserant, locum vndecim creauit: tot enim deerant ad vnum & quinquaginta, ad quem numerum extenderat equestrem hanc militiam Carolus Quintus. quum eius institutor Philippus viginti quinque an. 1516.

Post præcepta, auro annuo instruitur à Rege.

Qui in comitijs Equites aurei Velleris creati.

col-

1559 collegis ordinem circumſcripſiſſet initio, poſtea ſex additis, ad vnum ac triginta produxiſſet. Poſtremò agere cum Ordinum procuratoribus, eorumque audire poſtulata Rex inſtituit. Regis nomine Granuellanus Antiſtes verba fecit: Borlutius Gandauenſis Orator pro Ordinibus reſpondit. Granuellanus rationem regiæ in Hiſpaniam profectionis reddidit: Margaritam Parmenſem Ducem (aſſidebat tunc apud Regem) Belgij Burgundiæque ampliſſima cum authoritate Gubernatricem pronunciauit; de veteri Religione aduerſus corruptores hæreticos multa diſſeruit: huius apprime cuſtodiam, ſimul & obſequium erga Regis Sororem, dum rediret in Belgium Rex, accuratè commendauit. Borlutius verò, poſt officia gratiarum promiſſorumque erga Regem, erga Gubernatricem; hæc præcipuè prouinciarum poſtulata propoſuit: Orare Ordines, vt Caroli patris exemplo peregrinos milites Belgio Rex educeret, præſidijsque non niſi Belgicis vteretur; atque ad earum conſilia prouinciarum externos homines non adhiberet. Quorum quum ſpem feciſſet Rex, pollicitus peregrinos milites, qui ſupererant, (nam à pleriſque iam Belgium liberauerat) educturum ſe intra menſes omnino quatuor; abſolutis comitijs, rebusque per Belgium omne procuratis, Gandauo in Zelandiam diſcedens, è Fliſſingæ portu, ſecunda nauigatione, Auguſto Menſe ſoluit in Hiſpaniam. Simul Parmenſis Gu-

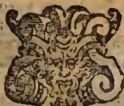
Marginalia (left): 1429. 1433. an. 1558. & 1559.

Marginalia (right): Gubernatricem pronunciat: Religionē & obediētiā cōmendat. Audit Ordinum poſtulata; annuitque & abit in Hiſpaniā.

Sabaudus verò in Italiam; & Margarita Bruxellas.

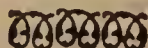
Gubernatrix, atque Sabaudus Regem comitati, hic cum regia sponsa in Italiam abijt: illa Bruxellas veterem Belgicorum Principum sedem profecta, Septembri mense huius anni quinquagesimi noni supra sesquimillesimum, ad prouinciarum regimen aggressa est.

1559 Emmanuel Philibertus

DE

DE BELLO BELGICO LIBER SECVNDVS

HILIPPI Regis è Belgio diſceſſus nouo illi rerum ſtatui perincommodus accidit. Nimirum quælibet ciuitatum regnorumque mutatio, velut arbuſculæ poſitio aut tranſlatio, præſenti cura opus habet, dum comprehendiſſe, egiſſeque altiùs radices animaduertas. Neque ego dubitauerim, quin longè meliùs conſultum Belgio fuiſſet, ſi Rex (modò neceſſitates Hiſpaniæ permitterent) aliquandiu cunctatus, quem curſum haberent res à ſe diſpoſitæ, ſpectaſſet ipſe, motumque quem orbi illi dederat, obſeruaſſet è propinquo, & non tantummodo ex aliorum ſermonibus ambiguè cognouiſſet. Mutat enim plerunque ſaporem longis varijſq; ſub terram ſpatijs decurrens aqua: nec de illa perinde iudicat longinquus potator, atque is qui ad aquæ caput aſſidet, hauritque de fonte. Sanè liquidiùs ac ſinceriùs introſpexiſſet in hominum conſilia Princeps, eòque minora fuiſſent ea mala, quæ ab eius diſceſſu magnis diuturniſque tumultibus inuoluere Belgium. Atque vt Carolo patre ad coronam

Regis diſceſſus incōmodus rebus nōdum firmatis in Belgio.

Simile in Hispania damnũ ab eunte inde Carolo V. in Germaniam.

nam Imperij capessendam profectò in Germaniam, Hispani sumptis in Gubernatores armis continuò rebellarunt: ita Belgarum Populi digressò in Hispaniam ad ineundam Regnorum possessionem Philippo Rege, intestinis illico discordijs inter se Præfectosque suos diu agitati, scissis aliquando Prouincijs à Principe desciuere. Quorum ego malorum causas in præsentia narraturus, fateor nusquam me tumultum, bellumue aliquod legisse, cuius de origine tam variè dissimiliterque vulgus senserit, scriptores disseruerint. Credo, quòd aliqui quum eas, quæ ferebantur huius belli causas, viderent longè impares esse tantis rerum motibus excitandis, ipsi suspicati sunt alias atque alias, ad historici ingenium, quàm ad historiæ fidem aptiores. Alij pro studio partium ac religionum habuere delectum causarum; ijs nempe silentio callidè transmissis, quæ rebus suis officere videbantur. Alij demum non tàm vt lectorem fallerent, quàm falsi ipsi deceptique earum specie causarum, quæ obtentui habebantur, ignari quid à principijs differant causæ, veram sub ijs nominibus dissidiorum originem non expediuere. Quum tamen id historico in primis incumbat, vt quæ pacis belliue, aut seditionum principia, quæ horum causæ siue origo fuerint, & internoscat ipse, & lectores opportunè submoneat: ne illi perperam de factis euentisque rerum, ignorato principiorum & causarum discrimine, iudicium ferant: quæque est magistra

1510.

Causæ scriptorũ dissentientiũ de principijs tumultuum Belgicorum: Ingenij ostentatio, Studia partium, Ignoratio discriminis inter principiũ, & causam

Quod discrimen tenẽdum in primis historico, aperiendumque,

Fab. Pict. in Annal. T. Liu. lib. 21. Polyb. lib. 3.

prudentiæ, fiat illis erroris occasio. Neque enim otiosè altercati sunt veteres annalium scriptores; Vndenam belli, quod Hannibale duce Carthaginienses cum Populo Romano gessere, origo repetenda esset. quando referre perplurimum existimabant, vt, qui ea Romanorum Pœnorumq; facta lecturi erant, in amborum consilia penetrarent, æqua induerent rerum iudicia, longèque aliter & fœderum sanctiones, & Legatorum querimonias, & vniuersi iura belli metirentur. His ego magnis exemplis admonitus operæ pretium duxi, non antè aggredi ad Belgicos tumultus longè Punicis diuturniores, quàm eorum caußis, atque principijs partitè accuratèque inuestigatis. Præsertim quum in rè litteris multorum ac sermonibus diuersè arbitrata, ipse ob magna ac propria ad hanc enarrationem adiumenta, possim exquisitius aliquid ac certius polliceri. Haud dubium est, quin libertas, cui aliquandiu populi assueuerint, si quid eis imminuitur & carpitur; magnos plerunque motus excitauerit. Nec illud est obscurum, Belgarum administrationem propè accessisse ad ciuitatum liberarum formam, beneficio Principum, qui multis liberalibusque diplomatis eos populos & si non tota libertate donarunt, magna saltem parte seruitutis exemerunt: præcipuè Brabantinos, in quorum prouinciam scimus transferre se solitas è vicinis locis parituras mulieres; vt Brabantinas immunitates filijs eo solo genitis acquirerent.

Sic fecere prisci ac boni.

Quorū sequi exēpla haud diffícile ab arcanis Pricipum litteris instructo.

Libertas Belgarum magna.

Iud. Guicciard. in descript. Belg.

crederes ab agricolis eligi plantaria, in quibus enatæ arbusculæ, primoque illo terræ velut ab vbere lactentes, aliò dein secum auferant dotes hospitalis soli. Hinc malorum originem auspicantur scriptorum multi, Quòd miles Hispanus contra Regis promissa tamdiu retineretur in Belgio: quòd nouis quatuordecim Episcopis ad pristinos quatuor adiunctis, augeri videretur, contrà quàm ex prouinciarum priuilegijs debuit, Sacerdotalis status: quòd conatu inducendi nouos Fidei Quæsitores, insolens iudiciorum forma Belgarum populis imponeretur. Quæ quatenus fuerint seditionum seu principia, seu causæ, in præsentia mihi cum discrimine & cura statuendum est.

ex quamultis origo malorum, quòd eam Rex carpserit tribus modis

RETENTIO militum Hispanorum, prima occasio tumultuum de qua Belgæ querūtur.

ET HISPANOS quidem milites adhibuerat Philippus Rex aduersum Gallos: neque id Belgæ querebantur. sed absoluto bello, quum multos eorum militum extra Belgium eduxisset, tria millia retinuit, iisque Orangium, Egmontiumque præfecit, inani specie honoris, re vera ad imminuendam inuidiam externæ militiæ, gratiosis Ducum nominibus apud suos. Verùm non imminuit. Nam ex vna parte Dux vterque grauatè sustinere se illud, quidquid erat muneris, præseferebat: Orangius, vt eas Hispanorum reliquias Belgæ non ferrent etiam stimulabat. Ex altera parte milites Hispani, licentiâ rixisque (vti fit) in limitaneis præsertim vrbibus, per quas dispositi erant, non parum irritauerant animos popularium. Ex quo in

stimulati ab Orágio

& irritati à licentia Hispanorū

cos

eos odium, inque Regem indignatio vniuerso ferè Belgio concitata. Quam profectò mutuam abalienationem sicuti numquam ego totam Belgis imputauerim, quippe qui viderent differri promissa eius educendi militis, cum quo rixandum sibi quotidie foret; ita nec facilè damnauerim Regis moram in eo præsidio apud Belgas continuando. Quum Rex partim à sorore Gubernatrice admoneretur: Videret, ne Hispanorum missione finitimis ciuitatibus adderentur animi: partim ipse per se, vt erat suspicacis ingenij, eum Belgarum conatum in externo milite eijciendo suspectum oppidò haberet. vt quanto ipsi ardentius, ac planè contumaciùs promissa repeterent, tanto Rex segniùs, atque adeo cautiùs agendum putaret. Verum quidquid causæ aut Rex habuerit, aut Belgæ: his certè satisfactum ab illo est, siquidem paulo post annum, quàm Philippus Belgio cessit, Hispani transmigrarunt, motusque ille ac turbæ populorum, momento consederunt. Vt sanè Belgicorum tumultuum causas hinc deducere, leuissimum sit.

Inde abalienatio à Rege;

quæ nec tota Belgis,

nec tota Regi tribuenda.

An ex hoc primo fonte deriuétur Belgici tumultus.

LONGE validius telum fuit ad concitandos Belgarum animos auctus Episcoporum numerus. Præsertim quòd mortuo Paulo Quarto, quæ de illorum reditibus is ordinauerat, mutare consultius visum est: ac statuendæ dotis ea inita est ratio, quam & Nuncius Apostolicus in Belgio, & Pontifex Pius Quartus Romæ probauere, Vt in aliquot Abbatum, quos mori contingeret, locum

AVCTVS Episcoporum numerus, secunda occasio tumultuũ.

ſufficerentur Epiſcopi: nomenque, & prouentus, aliosque Abbatum honores ita caperent, vt nihil interim de Cœnobiorum cultu remitteretur. Hæc autem ſiue Inſularum multiplicatio, ſiue dotis attributio mirum profectò eſt, quàm ex omni hominum ordine paucos habuerit toto fermè Belgio, quibus non ingratè accidiſſe videretur. Querebantur veteres Epiſcopi cùm Belgici, tùm finitimi, quòd acceſſu nouorum Antiſtitum, illi quidem contractiores haberent terminos ditionis: hi verò præter terminos, etiam pontificales fructus tenuiores: quum præſertim definita ea res Romæ fuiſſet, ijs quorum intererat, non auditis. Nobilitas indignè ferebat, Epiſcopos Abbatum loco comitia frequentaturos: quippe futuros longè quàm Abbates (pro eo, quo eſſent gradu) potentiores: ideoque de Nobilium non ſolùm authoritate plurimum detractum iri, ſed etiam de libertate: neque enim auſuros ſe, conſilia in commune conferre, ijs præſentibus, quos ſcirent, ſacramenti religione Romano Pontifici obnoxios illuc omnia tracturos. immo neque hoc eſſe è re Principis, vt in comitijs tantopere dominentur, qui ſummi Pontificis authoritatem nutumque iurati ſequuntur. Sed nullæ, quàm Abbatum, monachorumque acriores erant querimoniæ, quia iuſtiores videbantur. Eripi ſibi, contra omnem vetuſtatis memoriam, ius poteſtatemque ex ſuo ordine Abbatis eligendi. Non debere hominibus religioſis certum vitæ inſtitutum ſe-

De quo querimoniæ, veterũ Epiſcoporum, & nobiliũ & Abbatũ,

ſecutis eos præfici, qui religioſæ diſciplinæ eſſent ignari. Nimirum ad Epiſcopos tranſituras Abbatum opes, authoritatemque: ceterùm ſollicitudinem, ac moleſtiam penes monachorum aliquem futura. Adhibitos tunc quidem eſſe ad ea munera viros doctrinâ & vitâ conſpicuos, mox è comitatu Principis aſſentatoribus aſſeclisque tam opulenta ſacerdotia prædæ ceſſura. Præter hæc, quæ variè iactabantur, duo in ore ferme omnium tunc erant. Ea nouorum Antiſtitum creatione & Brabantina priuilegia violari, & Hiſpanicam inquirendi de Religione ſeueritatem paulatim induci. De hoc poſteriore, quoniam peculiares turbas excitauit, ſeorſim dicam: illud quamquam apud omnes ferme ſcriptores lego; quæ tamen ſint ea concepta Diplomatum verba, quibus obſtringeretur Rex, ne ea ratione augere Pontificum numerum liceret, nuſquam apud hiſtoricos lego. Nam quod aliqui ſcribunt, Iurare ſolitum inauguratum Principem, Ab ſe non amplificatum iri Eccleſiaſticum ſtatum; id non vtique bona fide referunt, quum non niſi ſuper ea amplificatione Princeps id affirmet, qua negat permiſſurum ſe, vt laicorum bona ad Eccleſiaſticas perſonas, quas manus mortuas vocat, abſque certis conditionibus transferantur. quod procul eſt ab inſtituta controuerſia. Quare inter eorum tabulas amplius ſcrutandum ratus, vnum reperi, in quo aduerſus hanc ipſam augendorum Antiſtitum rationem caueri videatur. Quam

& fermè omniũ defendentiũ Brabãtina Priuilegia

Quæ hæc eſſent priuilegia?

in 1. addit. ad lætum Introitum Prĩcipis Hiſpaniæ a 1. 14.

ego priuilegij cautionem, nisi me ad historiæ normam vbique componerem, dissimulare tutò poteram, quum neque ipsi meminerint, quos odio in Hispanos multa scripsisse certum habeo. Etenim Philippus Rex à Carolo Cæsare parente renunciatus Brabantiæ Dux, inter alia, quibus eam prouinciam in Læto illo Introitu donat, priuilegia, hoc quoque memorat, Curaturum se, ne Abbatum, Antistitum, aliarumque sacrarum personarum præfecturæ, fundiue, ac census cuiquam in posterum, Commendationis (quod aiunt) nomine per Brabantiam tradantur. Atqui dum, curante Rege, nouis Episcopis attribuebatur Abbatum defunctorum locus, nimirum exui videbantur immunitatibus suis Brabantini: dabaturque proinde in vulgus occasio, vt quam rem priuatis quisque vtilitatibus oderat, eam honesto violatorum priuilegiorum nomine detestari palàm posset. Quare mirabantur aliqui, quæ mens, quodue consilium Regi foret, nouos Antistites, nempe rem plerisque ingratam inducendo, ingratiorem multo facere, atque odiosiorem ob eam ex Cœnobiorum prouentibus translationem. Addebantque propterea, si Rex pergeret populorum priuilegia libertatemque imminutum ire, Brabantinos haud iniuriâ tumultuaturos; quando meminisse deberet Princeps, in eodem diplomate consentire se, vt sibi nulla obsequij, clientelæ, ac obedientiæ officia deferantur à populis, queîs ipse præstare nolit integra,

quæ

(margin: art. 16. — & quomodo violaretur, Episcopos augêdo. — Inde in Regem multorum indignatio. — & minæ. — art. 58.)

quæ solenni religione spoponderit:
Non decrant tamen, qui contrà senti- Pro Rege
rent, quantoque hæc videbant Regem alij sen-
moliri minore suo commodo, maiore tiunt,
periculo: tantò sincerius extollerent
Principis Religionem, qui ea in re,
præter populorum salutem, nihil pro-
positum habere in animo posset. Nec differentis-
satis apparere, quid in eo homines cul- que
parent: auctumnè Pastorum numerum?
an attributa illis alimenta? perinde
quasi authore Pontifice Romano non
liceat in Belgio facere, quod in Germa- exemplo fi-
nia, quod in Gallia, inter quas medium nitimarũ
iacet Belgium, dudum licuit. Nonnè prouincia-
Bonifacius Moguntinus Episcopus, rum:
Apostolicæ Sedis in Germania Lega-
tus, abundante alicubi Christianorum aduersus
Baron. multitudine, tres nouos Episcopos, au- querelas
art.738. thoritate Gregorij Tertij, & Zachariæ veterũ Epi-
& 741. Pontificum, ad reliquos addidit? atqui scoporum,
persimilem quoque causam præter alias
esse in Belgio. Quid apud Gallos? Sa-
cram Tolosani Episcopi præfecturam,
quòd amplissimè pateret, nequiretque
vnus pastor inspicere singulorum vul-
tus, in quinque Episcopales sedes par-
Extraueg titus est Ioannes Vigesimus secundus,
Saluator non modo nulla aut Narbonensis, aut
de Præ- Bituricensis, aut Cadurcensis Antisti-
ben. & tum habita ratione, à quorum ditioni-
Dignit. bus abstrahebantur & Ecclesia Tolosa-
na, & ex nouis ciuitatibus aliquæ, sed
magnâ etiam redituum iacturâ, quam
facere necesse fuit Tolosanum Antisti-
tem ex ea Diœceseos suæ, quæ tum erat
opulentissima, diuisione. Vt sanè non
opor-

oportuerit euocari propterea Romam, audirique finitimos Belgio Pontifices, quorum rationes ad propria demum commoda quæstusque referendas, satis constaret. Neque aliò spectare Nobilium nonnullorum querimonias. Nempe ægrè eos ferre, quòd in comitijs impunè de Religione, de Rege disserendi licentiam coerceri sibi plurimùm viderent importunâ eorum præsentia, quos tamquam Patres, sacrorumque Principes venerari, & tamquam eorumdem sacrorum vindices vereri deberent. Nam quod dicerent, se Regi timere à Pontificijs consultoribus; nugas esse pueris vendibiles. sibi eos timere, ne si quid aduersus Principem disceptarent, testes atque aduersarios haberent eos, qui plura quàm Abbates ab Rege accepissent, sperarentque. Porrò querimonias Abbatum monachorumque aliquanto acerbiores esse, quàm eos condeceret. Non absque exemplo fieri, quòd Abbatis loco substitueretur Episcopus. Aspicerent ad Galliam reperturos Condomij, Vabrinci, Lomberiæ (vt alij sileantur) Episcopos à Ioanne Vigesimo secundo in Monasteriis institutos. Ac, si careret ea res exemplo, quum id impetrauerit Princeps à Pontifice, qui monachis imperare posset, esse eorum modestiæ, præbere ceteris obedientiæ aduersus Pontificem documentum. Meminisse eos debere, pleraque illorum prædiorum, prouentuumque à Belgij Principibus tributa esse cœnobijs. Quo æquius videbatur, vt Rege eos reditus de-

& Nobiliũ

& Abbatũ.

Aubertus Myreus in notit. Episcop.

deriuante non in quæstum & compendium suum, sed in illarum prouinciarum fructum, salutemque, ipsi quoque Abbates cum Principe consentirent, iuuarentque populorum necessitatem tanto impensius, quanto ea cura propius attingit religiosum institutum: nec importunis vociferationibus rem optimam corrumperent, populis offensioni forent, Pontificis simul ac Regis animum ab ipsorum patrocinio abalienarent. Nam quod priuilegiis non stetisse Principem tantopere lamentarentur; primùm non satis eos intelligere quid inter Commendationem sacerdotalium bonorum, & eorumdem coniunctionem intersit: illam instar depositi Commendatario concredi, hanc absolutè tamquam Domino attribui. atque adeo quæ cuiquam commendantur, si vitâ is abeat, redire ad Depositorem seu primum Dominum, nisi rursus in alium noua commendatione transferantur. At quæ coniunguntur, non redire, sed successori in eo munere, cui adiuncta semel fuerant, perpetuò manere. Neque hac ratione plus à monasterijs per coniunctionem auferri, quàm per commendationem ablatum fuisset. quum non magis ad monasteria non redeant, quæ coniunguntur, quàm quæ commendantur. siquidem semel commendata, in alios atque in alios à Pontifice, ad quem redeunt, subinde conferuntur. Immo quum bona commendari etiam procul agentibus queant, nequeant autem quæ Episcopatibus adiun-

Verborum priuilegij interpretatio:

gun-

guntur: hæc enim longè religiosiùs Episcopi præsentiam, quàm illa Commendatarij requirunt; Belgicos prouentus, qui commendatione exportarentur ad exteros, coniunctione in Belgio retineri. Itaque Regem, dum curauerit, Abbatum præfecturas non commendari Episcopis, (id quod priuilegio cauetur) sed Episcopatibus adiungi, profectò neque iurata in verba, neque in Belgij commoda quidquam admisisse. Quamquam quid opus esse pluribus? quum hac ipsa controuersia ad Louaniensem Academiam relata, expensaque à viris & Theologiæ, & Iuris vtriusque consultissimis, responsum denique sit, Eam coniunctionem bonorum, vti & nouarum Sedium institutionem nec iuri, nec dicto ab Rege sacramento repugnare. Deinde reputare illos secum debere, alia tunc esse tempora, alios mores. Religione incolumi, nihil Regem mutasse: ea periclitante, nulla esse priuilegia, quibus iure teneri Princeps debeat, ne prouincij suis pessum euntibus subueniat. Pastorum numerum opportunum esse remedium ad tuendum Christi gregem contra irrumpentes passim lupos; idque neminem reperiri adeo infensum Regi, qui non fateatur, aut certè non sentiat. Nec eorum dotem potuisse minore incommodo confici, quàm qua ratione viri prudentissimi ei rei præpositi statuerant, Rex probauerat, Pontifex iusserat. Neque debuisse Principem (hoc enim requirebant aliqui) ea super re Ordines con-

ex qua cōficiunt illud non violatum.

4. Iunij 1561. apud Arnoldum Hauensiū de nou. Episc. l. 2.

Adduntl Louaniensē decisionē:

& necessitatem priuilegij potiorem.

Nec debuisse Regem Ordines cōuocare:

conuocare, ex eorumque ſententia conſilium capere: quòd non ſolùm nullo ad id obſtringi ſe iure putaret, ſed etiam animo præuideret, Ordines in re compluribus ingrata, inſtigantibus præſertim finitimis hæreticis, facilè pro ea, quam exercent in comitijs, libertate diſſenſuros. in quo & Maieſtatem ſuam populis tentandam, aut etiam contemnendam expoſuiſſet Rex, & eorum animos tanto magis irritaſſet, quanto ijs palàm inuitis repugnantibusque, quod ſemel ſecum ſtatuerat, peregiſſet. At enim potuiſſe Regem aliunde ſuppeditare nouis Epiſcopis alimenta: quod ſi, quoſecumque verteret, omnia magnis impedita difficultatibus videret, debuiſſe regiâ pecuniâ, non alienâ, rem conficere, ſine populorum turbis, ſine cuiusquam mala gratia. Quaſi verò æquum non eſſet, vt qui Belgio Paſtores inſeruirent, Belgicis quoque prouentibus alerentur. Neque peperciſſe ærario ſuo Principem, attributis nummûm aureorum ſeſquimille in ſingulos Epiſcopos, quoad eorum dos exigeretur aliunde. Quamquam dum eos inducebat Rex in Abbatum bona, non planè aliena dilargiri: præſertim quum id authoritate faceret Romani Pontificis, penes quem eſſet eorum bonorum adminiſtratio. Ex quibus ad extremum conficiebant, etſi Epiſcopos perpetuis reditibus aluiſſet Rex, non tamen propterea quieturos illos, quibus non tàm ea prouentuum translatio, ſeu coniunctio, quàm ipſe Paſtorum numerus grauis erat. Id quod

Aut ex ſuo dotem Epiſcopis conſtituere:

præſertim quum partem attribuerit ex ſuo.

quod damnari nulla ratione, immo excipi ceu salutare, opportunumque remedium quum debuisset, satis apparere, vtrinam parti, si quid ob eam caussam tumultuarentur aut Brabantini, aut alij Belgarum populi, ea tumultuum initia tribuenda essent. Sed neque ab hac parte sumptum est tumultuandi principium. Ea enim ratio Episcopos in Abbatum, si qui fortè decederent, locum inducendi, iungendique cum illis horum bona, ob assiduas ad Pontificem, ad Regem querimonias, quas in loco memorabo, paucissimis in Vrbibus instituta est. Certè in Brabantia, quæ maximè recusabat, Rege demum annuente, tunc quidem nihil immutatum. Non tamen negarim, ea agitatione discordantium animorum, obedientiam obsequiumque aduersus Principem, hoc est, imperij firmamenta, non parum vitij fecisse, ac ruinam, si validiùs impellerentur, præmonstrasse. siquidem NIHIL tam Regno perniciosum, quàm si populus addiscat in Dominum palàm obniti, ab eoque non solum impune, sed etiam feliciter dissentire.

An hincde ducēda sit tumultuū origo?

VNA omnium maximè turbauit, conciuitque Belgarum populos suspicio primùm, dein conatus Inquisitionis aduersùm hæreses instituendæ, Placitisque Caroli Cæsaris firmandæ. Quæ res, quoniam vulgò visa est aperuisse in Belgio belli fores, operæ pretium faciam, si quid quid hoc est, paulo accuratiùs euoluam. Religio sicuti apud omnes magni semper fuit, quòd Deo cul-

INQVISITIO tertia occasio tumultuum.

cultum, quòd populis concordiam præstet; ita in Christiana potissimùm Rep. sedulò prouisum aduersùs eius turbatores. Ea prouincia ab solis Episcopis, ad quos iure pertinet, principio administrata. Postea, siue quòd pluribus curis sacer is Magistratus implicetur, siue quòd ab suo grege abesse interdum Episcopos contingat, siue demum quòd eorum aliqui incuriosè, non nemo etiam inscitè id muneris exerceat; optimum factu visum est, si ab Sede Apostolica delegarentur extra ordinem iudices doctrinâ ac pietate præstantes, quibus inquirendi animaduertendique in hæreticos ius esset, eòque Apostolici Inquisitores appellati. Id primùm ab Innocentio Pontifice eius nominis Tertio, supra annos quadringentos cœptum reperio, misso aduersus Albigenses Diuo Dominico Prædicatorum familiæ fundatore, qui primus Quæsitoris munus summa cum laude gessit. Exceptus inde mos, eodem fermè ac sequenti dein sæculo, à multis Christiani orbis nationibus, creatique in singulis Prouincijs aliquot Fidei censores, qui de Religionis iniuria legitimè cognoscerent. Non tamen vbique ea res perinde valuit. Alio temporarij Quæsitores missi ob hęresim repentè enatam, eâque extinctâ reuocati: certum alibi tribunal erectum quò de Fide quæstiones perpetuò referrentur: alibi tota ea iudicij forma reiecta, nec alij, præter Episcopos, permissi in hæreticos inquirere. Quin & Romæ variatum: nam modò per consuetos

Eius initiũ in Christiana Repub.

Eiusdẽ procuratio varia:

Vr-

Vrbanosque Magistratus administrata omnia, Quæsitor extra ordinem nullus: modò plures, sed sub vnius pluriumue regimine Purpuratorum Patrum: donec Pontifex Paulus Quartus, instituto aliquorum ex iis Patribus Collegio, quorum suffragijs hæ controuersiæ finirentur; augustiori, sanctiorique iudicio rem in posterum Romæ stabiliuit. Porrò vt firmius hæc perstarent, METVS, qui lictor est legum, à principio intentatus: mulctæque ac pœnæ in contumaces indictæ, atque exactæ, mitiores ab iure Pontificio, ab Cæsareo grauiores. Etenim Imperatores, quum animaduerterent, præter Dei sacrorumque cultum, pacis interesse, cuius tutor est Princeps, si Religione continerentur populi: viderentque, ea periclitante, non posse inter fœdas hæresum vndas tranquillitati locum esse; quæ in perduellionis reos, eadem in hæreticos, ceu Religionis, atque adeo pacis hostes supplicia decreuere: ita tamen, vt pœnæ non antè sumerentur, quàm in Ecclesiastico foro, cuius est de hæresi cognoscere, disceptatum ea super re, nomenque criminis pronunciatum foret. Quæ & si per Orthodoxorum prouincias semper exercita sunt, proque repentinis hominum de Religione prauè sentientium motibus, accuratiùs alicubi procurata; nusquam tamen, quàm per Hispaniam, exquisitiùs, acriùsque: siue proprio Catholicorum Principum studio, siue externa populorum, qui se ijs regnis infuderant, contagione. Hæc autem

Romæ stabilita.

non sine pœnis,

Cōst. 34 Licet.

l. Manichæos & l. Quicumque C. de hæreticis.

c. vt inquisitionis de hæreticis in 6.

In Hispania præcipue.

præsertim ab an. 1483.

tem procuratio Religionis aucta postmodum est in vniuersa ferè Christiana Rep. ob excitatas vno ab homine quàm latissimè turbas: Martinum Lutherum loquor, eorum temporum, consequentiumque calamitatem. quam ille calamitatem diu meditatus Orthodoxorum quieti, nunc incæpto, nunc mutato consilio, velut incertus animi, (an potius in opportunitatem intentus?) ad extremum mortuo Maximiliano Cæsare, accitoque ad Imperium Carolo Maximiliani nepote, in facinus erupit. haud ignarus, INITIA Principatuum nouis esse rebus attentandis accommodata: simul quòd Cæsaris adolescentiam crederet rudem adhuc regnandi, eòque sperneret. certè ratus, illum potius stabiliendis Imperij rebus, quàm retinendis Sacrorum ritibus operam daturum; sollicitatis ad defectionem ab Ecclesia primùm, tum (quod proximum est) à suis Principibus, ipsoque à Cæsare prouincijs, Romanum Imperium pariter, ac Religionem in partes scidit. Quo factum est, vt multo quàm antè impensiùs summi Pontifices de Fide quæstiones intenderent, Christianique Principes, vt cuique Religio, resque publica cordi erat, enixiùs incumberent in eam curam. Et verò Carolus Imperator, cuius in primis auxilium spectabat læsa Religio, veteri Cæsarum exemplo, leges sibi statuendas per Imperij, ac Belgij prouincias illico duxit, aduersùs catholicæ Fidei corruptores. Quare dum is ab Hispania per Belgium, Germa-

Mart. Lutheri occasione vbiq; intenditur.

Maximil. I. Imp.

Gratian. Valētin. Theod. Arcad. Honor. Marcian. & alij Imper.

Caroli V. Imp. in Lutherum, & hæreticos edicta;

niamque, summa mortalium gratulatione plausuque, ac toto illo iam tum blandientis fortunæ strepitu vehitur ad Imperij sedem, Vormatiæ in celeberrimo Procerum conuentu, Martinum Lutherum ab Romano Pontifice damnatum ipse quoque Septemuirûm Augustalium, Imperijque Principum, atque Ordinum suffragijs damnat, proscribitque: ac proscriptionis edictum eodem anno, qui fuit vigesimus primus supra sesquimillesimum, per omnes Imperij, ac Patrimonii sui prouincias proponit. Quum verò nihil propterea malum remitteret, immo (vt FLAGITIA impetu valent) intra paucos menses ea contagio florentissimas ciuitates afficeret, aut afflaret, Cæsar & reis alicubi supplicio affectis, & nouis vbique & amplioribus, quæ septies repetiit, edictis, medicinam conatus est facere furenti, volaticoque morbo. Quin etiam quum postulasset à Pontifice Censores Fidei, accepissetque; eorum authoritati, securitatique cauens multa sanciuit, quæ anni millesimi quingentesimi quinquagesimique Placito præscribuntur. Verùm noua illa iudicii facies plus terroris secum attulit in Belgium, quàm obseruantiæ. Nam etsi alicubi suscepta res est, Brabantini tamen, quòd in eo carpi libertatem suam dicerent, commodum nacti, imposito se se onere liberarunt sub eius anni quinquagesimi finem, quo tempore partim Augustana comitia, Tridentinumque Concilium, partim bella continenter alia ex aliis na-

In Belgio

septies ab eo repetita;

Brabantinis Inquisitioné recusantibus

ta

ta per Numidiam, Pannoniãm, Italiam, Germaniam, Galliamque, aliò distraxere Cæsaris curas. Et quamquam Philippus Rex, vbi in Belgij possessionem intulit pedem, statim paternas ea super re leges nouo edicto firmauit; rem tamen haud promouit, implicitus repentè bello, quod eo ipso, quo edictum proposuit anno, tribusque insequentibus, acerrimè cum Gallo gessit. Donec anno quinquagesimo nono, quum primùm à bello nactus est otium, reuocauit illico animum ad Religionem stabiliendam, discedensque à Belgio mandata sorori Gubernatrici, atque Antistiti Granuellano dedit, Enixè curarent, vt Caroli Placita & cautiones, quas ipse Rex pro Pontificijs Quæsitoribus confirmarat, exquisitè seruarentur. Atque hic erat rerum status, hæc Caroli Cæsaris edicta, hæc Inquisitionis in hæreses initia, processusque. Quum Margarita Parmensis, vti erat iniunctum, intendens in eam curam, idque agere cum prouinciarum Præfectis aggressa, sensit esse non paulo difficiliùs imperata facere, quàm imperare facienda. Magistratus ægrè videbantur id negotij in sese suscipere. Nobilium aliqui operam suam ambiguè pollicebantur, aliqui præcisè negabant opportunum tunc esse, redire ad eum lapidem mouendum, ad quem toties offendissent. Brabantini, qui sub Carolo Cæsare frenum excusserant, & præsente Philippo Rege non receperant, nunc ad Gubernatricis feminæ vocem, in illud sese induerent?

Philippus Rex patris edicta cõfirmat.

Gubernatrici executionẽ mãdat.

Gubernatrix Magistratibus

Magistratus rẽ non promouẽt.

Brabantini recusãt,

Populus variat.

Apud populum nihil moderati, aut medij. consternatio primùm, mox audacia: nunc timenti, nunc terrenti similis: nempe vt potentiorum aspiratione, atque hæreticorum flabello agitabatur. Quin & vulgo exaudiebantur in Regem multorum voces, quas aliunde immissas in ora sermonemque multitudinis apparebat. *Cur auxisset tot Episcopos, si Religionis iniuriam propulsaturi ipsi non erant? At profectò in Conciliis decretum fuisse, vt qui Pastores animarum in expurganda inter suos mala hæresum fruge segniùs agerent, Episcopali munere exauthorarentur. Curarent igitur Episcopi res suas, aut personam malè impositam deponerent. quamquam futurum satius fuisse; si non eam induissent, neque tot Infularum numero Belgium frustra territassent. Floruisse à multis iam sæculis Religionem apud Belgas; sola vrbanorum Magistratuum opera, sine ea Pontificiæ seueritatis pompa, sine vllis Caroli Cæsaris edictis. Quid noua isthæc Quæsitorum additamenta, & Hispanicos terrores? Deberi hoc nempe magna ex parte Granuellani Antistitis ambitioni; qui VT SVPPLICES habeat, miseros ac reos quærat, SVADENDAM esse* Religio*nem, non imperandam. Caroli mentem egregiè piam fuisse in ijs legibus condendis: sed experientia constare, per eas Religionis causam nihilo meliorem, & prouinciarum statum remque publicam multo deteriorem quotidie fieri. Et cœpisse iam intermitti commercia regio-*

Vulgi sermo aduersus Inquisitioné, & edicta Cæs.

In Laterané. sub Innocentio 3.

num;

num, sublata mercatorum libertate, magno vtique impendio Belgarum, ac præcipuè Antuerpiensium, quorum opes ea negotiatione constent. Postremò neque Carolum Cæsarem, neque Philippum Regem, neque Principem vllum, qui in Brabantina priuilegia iurauerit, promiseritque se non impositurum ijs populis nouas iudiciorum formas, posse Belgas, (si iura quidquam valent) adigere ad Inquisitionis, edictorumque seueritatem perferendam. Verùm Gubernatrice nihil ijs rumoribus mota, quum de reis interim supplicia sumerentur, Tridentinumque præterea Concilium, quod tunc finem acceperat, iussu Regis promulgaretur in Belgio; fremere alicubi palam populus, damnatos è lictorum manibus semiuiuos abstrahere, clandestinos in vrbe conuentus, mox in campis celebrare: quin & Nobilium complures conuenire, fœdus nescio quod inter se icere, libellos partim in vulgus spargere, partim Gubernatrici magno supplicantium cœtu offerre: eo tumultu atque successu, vt mitigatis propterea Cæsaris edictis, impetratâ delinquentibus veniâ, intermissa de Fidei censoribus eò inferendis, vbi antè non fuerant, contentione; nihil profectum sit, quominus, infundente se è vicinis locis hæreticorum multitudine, concionales homines ipso in foro catholicam Fidem oppugnarent, ijsque adiungente se subita popularium ac nebulonum manu, in templa impetum facerent, bona diriperent, sacra viola-

Tumultus ex metu Inquisitionis & ex reorũ supplicijs.

 rent,

rent, in apertam denique defectionem, nullo tunc palàm duce, summâ tamen licentiâ, vi, latrocinijs, populationibusque prorumperent. Atque huc ventum demum esse: in eumque nimbum, qui repentino sonitu Belgium omne prodigiosè peruasit, coaluisse populorum iras ob seueritatem Principis affirmabant aliqui, quòd is Imperatorijs edictis, quæstionibus de hæresi, Tridentinis decretis, tam multa simul importunè molitus, Belgij patientiam irritasset. Quum tamen alij omni Regem culpa liberarent, quippe qui eorum edictorum, quæstionumque author non extiterat, Patris tantummodò placita, euocatosque ab eodem in Belgium Pontificios Fidei Censores confirmarat. Neque propterea nouas iudiciorum formas contra Belgarum priuilegia Regem aut Cæsarem inuexisse, dum Quæsitores adduxerant: quòd horum iurisdictio, quum non ordinaria, sed delegata tantùm esset, noua iudicii forma dici non posset. Itaque religionem Regis abundè commendabant, quòd Romani Pontificis, & Conciliorum authoritati longè posthaberet turbulentorum hominum minas ac seditionem: nec putaret ab se imprudenter agi, si quæ à sapientissimis Christianæ Reip. Patribus decreta erant aduersus hæresim, eorum vsum in suas ipse prouincias inueheret primus. Sed hæc diuersorum iudicia pluribus hoc loco persequi, ambitiosi esse ingenii duco. præsertim quum ea, quæ hactenus exposui,

Iudicia aliquorum aduersus Regem.

Aliorum pro Rege.

c. Sanè 2. de off. & potest. iud. del. l. 1. § qui mandatã ff de off. eius.

ſui, contuliſſe quidem aliquid ad Belgicos tumultus, non fuiſſe autem principes illorum cauſas perſuaſum habeam. Eas in præſentia cauſas enucleatiùs dicere conſilium eſt: vt quæ plerunque ſint Rerumpublicarum, Regnorumque turbamenta, Belgarum exemplo diſcant, qui noſtra hæc legant.

RARO quæ turbant incitantque plebem, eadem nobilitati negotium faceſſunt. ſæpe tamen (quaſi eadem mala vtramque partem premant) conſpirat cum plebe Nobilitas non partis ſubleuandæ, aut in commune conſulendi gratiâ, ſed vt priuatum incommodum arceat aliena ope, remque ſuam tacitè curet, dum curare publicam vulgò exiſtimatur. Et populus quidem vt tumultuaretur, haud dubiè principium duxit ab hæreſi. Inuexerant illam partim externi mercatores, quorum cum mercibus hæc quoque peſtis interdum nauigat: partim legiones Heluetiorum Germanorumque; quorum operâ ſuperioribus in bellis vſi perdiu fuerant Carolus Cæſar, & Philippus Rex: partim exules ac profugi ex Anglia, quos Maria Regina, dum expurgaret ab hæreſi regnum, edictis ac pœnis inſectata, non pauciores triginta hominum millibus, ex iis, qui aliunde tranſmiſerant in eam inſulam, ſemel eiecit: quorum permulti nouas ſedes atque colonias in Belgio poſuere. Inductam verò his præcipuè, quos dixi, modis hæreſim alebant augebantque, qui Belgas intercipiebant, finitimi populi, commercio-

Primæ ac veræ tumultuum Belgicorũ cauſæ.

Apud populum quidem HÆRESIS:

In Belgiũ inducta trifariam.

F. Hier. Pollinus hiſt. Angl. lib. 3. c. 18.

Alta & aucta à finitimis populis.

que vt linguæ, ſic & morum pæne confundebant: nec plus aquarum è Germania Rhenus, Moſa è Gallia vehebant in Belgium, quàm inde Lutherianæ, hinc Caluinianæ contagionis in eaſdem Belgarum prouincias iidem amnes importabant. Vt nihil de Anabaptiſtis adiungam, qui è Veſtphalia, Friſiaque frequentiores aderant: quippe viciniùs fouebantur, habebanturque vt domi propemodum nati. Ergo affecta ex hiſce capitibus Belgicæ multitudinis pars, atque ad defenſandam eam vitæ licentiam confidentior erga Dominos effecta, quum primùm occaſionem eſt nacta, nouis animum rebus intendere, atque eas miſcere turbas paulatim cœpit, quas ab hæreſi per populos ac regna perpetuò creari, nimium quantum experti iam ſumus. Etenim RELIGIONEM raro ſolam mutauere ciuitates: ſed quoties mota eſt ſacra hæc Anchora, toties fluctuauit ſimul Reip. nauis. Nec mirum: EST HÆRESIS contumaciæ rudimentum: dumque ex hominum mentibus ſenſim excutit Dei iugum, detrectare atque excutere humana imperia ſimiliter docet. An obſcurum eſt, huc demum deſinere noſtro hoc ſæculo ſapientiam hæreticorum, vt iis, quæ in catholica Religione paulo grauiora videntur, abſciſſis: ac prætextu in Deum fiduciæ, timore eius extenuato atque expuncto; omni Religione mortales, Dei iam ſecuros, expediant: atque ad extremum nullum eſſe vſpiam Numen aſſeuerent? Quod

Inde Belgium, licentius factum.

Hæreſis turbarum concitatrix:

Prona in Atheiſmũ.

Cõfeſſio, Ieiuniũ, Pœnitentia, & ſimilia.

quì sibi persuaderi semel est passus, expulitque ab animo eum, quem natura Dominum imposuit; is reliqua imperia ac dominos, non minus aspernabitur, quàm is, qui vbi defecerint à Rege, minores Magistratus facilè contemnunt. Atque ego quidem inter res humanas admirabile semper duxi, in ciuitatum regnorumque administratione, tam multa hominum millia vni subesse, vnum timere. Id in parentium consensu situm est: consensum reuerentia in primis ac metus firmant. præsertim quia SINGVLORVM interest, si vniuersi regantur. Hæc autem imperii firmamenta hæresis apertè conuellit: cuius buccinatores specie christianæ libertatis, in mores vitamque Principum, non surdis vulgi auribus, assiduè atque acerbè declamant. Quorum præceptionibus, & tamquam sacris imbuti animi multitudinis, haud mirum, si tantum & Principi detrahant de authoritate imperandi, & sibi addant de immunitate parendi. Insitum est à natura hominibus, auersari Dominos, atque ægrè imperia pati: quid facient impulsi quotidianis declamationum flabris, ac tuti fidentesque Religionis obiectu? Satis exemplo sunt, eruntque posteris Transalpinæ regiones, quas paucorum hominum turbulentis concionibus excitas toties armauit hæresis in Dominos, inexpiabili populorum ac prouinciarum clade. Vt sanè constet, quod dicebam, Non posse absque ingenti rerum publicarum motu cultum Religionis

Hinc contemptus obedientiæ erga Principes,

& turba

nis antiquari. Et quamquam in Belgium non ita irrepſerat ad eam diem hæreſis, nec ita multos numerabat, vt ab ea factione magnopere timendum tum quidem eſſet, incorruptis popularium pleriſque: quum tamen hi augeri Epiſcoporum numerum, publicari Cæſaris edicta, imponi Fidei Quæſitores animaduerterent, canentibus palàm hæreticis, hæc omnia conſpirare in perniciem libertatis; facilè coniunxere cum illis ſtudia. Etenim Belgæ magnis acceptam priuilegiis libertatem & ſeruauere ſemper, & ob feminarum Principum regimina per quadraginta poſtremos annos continuata, ſecuriùs vſurpauere. Acceſſerunt vltima diuturnaque bella: quo tempore multum licentiæ afferunt arma, ac DIVISVM propè imperium armata cum multitudine Princeps habet. Quare Belgarum populus longa libertate, atque armis ferox, hæreticis immiſtus, ijsque impulſoribus contumax, haud mirum ſi ſolito infenſior, vbi ſe dedit occaſio, non modò non exaudire imperia, quæque noua videbantur onera non pati; ſed etiam erectis animis, maiora ſperare magnis exemplis occœperit. Quippe erat in oculis Gallia, in qua tantum licentiæ, poſt Amboſianum tumultum, armis extorſerant hæretici, vt regno formidabiles, rogandi eſſent, vt quieſcerent. Verùm hæc, vt dixi, populi concitatrix hæreſis numquam eos, quos in Belgio vidimus, proceſſus habuiſſet abſque cura & ope Nobilitatis.

Quibus occaſionibus vſa ſit Hæreſis ad turbas cõcitãdas in Belgio.

Hac

Hac nimirum vlmo si hæresis caret, serpet illa quidem, sed humi, ac pede conculcanda. Et erant eo tunc loco plerique Nobilium, eo in Hispanos animo commoti, indignatique, vt spei plurimum collocare in ea abalienatione populus haud temere posset. Indignationis porrò causa partim à frustratione ingentis spei, partim ab æmulatione aulica fuit, quæ præsente Philippo Rege exerceri opertis odijs cœpit, postea coram Austriaca Gubernatrice per apertas inimicitias vsque ad publicam perniciem perducta est. Etenim apud Carolum Cęsarem initio Principatus, Belgarum Proceres dominabantur: Belgæ in aula, Belgæ in armis primas obtinebant. Deinde quum primarij complures viri ex Italia, Hispaniaque, ac Germania quotidie confluerent ad florentem in dies magis fortunam Cæsaris, necesse fuit, gratiam, & munia communicare cum pluribus. Et admittebat plures Imperij bellorumque magnitudo. Neque angi propterea Belgæ videbantur: quòd & Cæsaris animum introspiciebant in se præcipuè propensum, & contendere cum peregrina nobilitate referebant ad patriæ decus. At vbi aduênit ab Hispania Philippus, Hispanorum Procerum coronâ septus, ac domi forisque, vti aiebant, impenetrabilis; nimiâ eorum apud Regem gratiâ offendi paulatim Belgæ: inde in mores, quorum vbique retinens est Hispanorum natio, transferre odia: demum ab Rege ipso, quem Patris dissimi-

Altera tumultuũ Belgicorũ causa, Nobiliũ ABALIENATIO.

Nata potissimũ ab AEMVLATIONE aulica.

Belgæ quo loco fuerant apud Cæsarem.

Quo erant apud Regem.

ſimilem indignabantur, ſenſim abalie-nari. Nam Cæſar aditu facilis alloquioque, priuatum in modum demittebat ſe, ſecurus vbique Maieſtatis ſuæ. Atque, vt erat verſatili ad omnia pariter ingenio, mores exteros ita induebat, vt non minus cum Germanis Germanum ageret, Italumque cum Italis, aut cum Hiſpanis Hiſpanum; quàm Belgis ſuis ſe Belgam præſtaret. Philippus contrà, & eſſe & videri omnibus Hiſpanus: parcè loqui, nec niſi Hiſpanicè: publico libenter abſtinere, & quaſi ex abdito venerationem intendere: de veſtitu; deque cetero cultu, quem attulerat ab Hiſpania, nihil immutare. Id verò commotis ſemel animis, ſuperbia & contemptus habebatur: perinde quaſi ea morum diuerſitate ipſi faſtidirentur. Ferebaturque admonuiſſe ea de re filium Cæſar: offenſusque nonnullorum Hiſpanorum ſermonibus aduerſum Belgas, Orangio, Boſsuuioque præſentibus, denunciaſſe Regi, Se præuidere, aliquorum conſilijs aſſeclarum, rem Belgicam aliquando periclitaturam, Et licet poſt Cæſaris diſceſſum, bello in Gallos exorto, occupataque foris nobilitate, ab domeſtica interim contentione ceſſatum ſit: tamen confecto bello, tanto recruduit magis aulæ pugna, quanto ſibi maiora deberi Belgarum Proceres arbitrabantur, ob ſtrenuam, fidelemque operam in armis collocatam. Neque ſatis ſibi factum rebantur acceptis ab Rege, priusquam diſcederet, prouinciarum præ-

Diſſimilitudo Caroli Cæſ. & Philippi Regis.

Orangius apologia an. 1581.

Nobiles ſpe fruſtrati,

Inde indignatio eorum:

præfecturis. Nam & qui præteriti erant, accepiſſe ſe iniuriam; & qui lecti, non magno ſe munere donatos exiſtimabant, quia ſibi maiora ſpoponderant. Accedebat, quòd Egmontius, atque Orangius, vt erant vaſtiore animo quàm ceteri, quum Belgij vniuerſi regimen, magna quiſque perſuaſione, ſibi deſtinaſſent; deiectis ea ſpe, QVIDQVID infra votum venit, beneficij nomen amiſit. Hinc complurium Belgarum iræ: quæ maximè omnium Principibus metuendæ, quoties minus aliqui accepere, quàm ſperauerint, quamquam plus interdum ſperauere, quàm debuerint. Sanè Iulium Cæſarem non Pompeiani, ſed amici peremerunt, quòrum (vt ait ille) non expleuerat ſpes inexplebiles. perinde quaſi quum multum acceperint, INIVRIÆ loco ſit, plura adhuc accipere potuiſſe. Iamque in priuatis Nobilium colloquijs hæc plerunque materies querelarum: *Hiſpanos apud Regem eſſe omnia: Belgas Hiſpanorum vmbras videri, quæ illos comitentur, & ad eorum nutum moueantur. Quippe grauiſſima quæque Regem transigere cum Ferdinando Toletano Albæ Duce, cum Roderico Gomeſio, cum Comite Feriano, vnica illa cohorte interioris admiſſionis: ſe verò ad conſilia magnificè adhiberi, ſcilicet vt acta iam agerent, & rerum exuuijs intereà caperentur. Non hoc à Cæſare de filij beneuolentia oſtentatum: non debitum fidei ac laboribus ſuis. An ſe, domi ſuæ, loco moueri ab externis, tamque infra* Hi-

Sen. l. 3. de Ira c. 30.

& querelæ aduerſus Regem.

rangius pologia n. 1581.

Roigomez de Silua Comes Miletenſis. Gomeſius Figueroa.

Hispanos reponi, spreta Belgarum dignitate, laturos? Sed tulere tamen, quamdiu Rex apud eos fuit: siue impares Maiestati Principis, siue fidi etiam in ira: nec vltra priuatas querimonias progressi, nisi quòd in Hispanos odium & ipsi hauserunt inde pertinaciùs, & apud multitudinem, quæ iam pridem auersabatur gentis nomen, infensiùs amplificarunt. At profectò in Hispaniam Rege, liberâ ab externis aulâ, dominaturos se apud Austriacam Parmensem Ducem sibi persuaserant summates Belgæ. Falsò, quum in vno Antonio Granuellano, Hispanorum simul omnium simultates experti sint. Cuius occasione potentiæ, quoniam res in apertum aulæ dissidium deuênit, eòque in publicam perniciem; eius viri originem, artesque referre hoc loco non pigebit.

Aulæ nobilium offensiones ob potentiam Granuellani.

De ANTONIO Granuellano.

VESONTIONE Sequanorum Vrbe natus est Antonius Perenottus, Nicolao patre Granuellæ Domino: plebei quidem generis, & (vt aliqui affirmant) fabri ferrarij filio, primariæ tamen ac raræ prudentiæ viro, qui Mercurino Arboreo Gattinaræ, magno Imperatorij scrinij magistro successit, arcanorum omnium conscius, & transactor. Nam conuentui legatorum totius Germaniæ in Vangionibus præfuit ipse Cæsaris nomine: ipse ab Hispania Tridentum est missus, vt augeret Synodi famam, promisso aduentu Cæsaris ab Hispania: simulque vt intentus in omnem occasionem, tacitè commoda Principis in ea-

Natales eius.

Besanson Burgundiæ vrbs.

Patris munia, & gratia apud Carolum V. Imper.

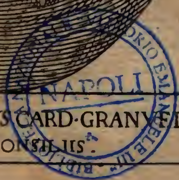
Mercurinus S.R.E Card. Cæsaris Cancellarius.

95

Besanso Burgun- diæ vrbs

Mercuri- nus S.R.E. Card. Cæ saris Cā- cellarius.

ANTONIVS PERENOTTVS CARD·GRANVEL·
MARGARITÆ A CONSILIIS.

nationum omnium celebritate procuraret. Ipse vnicè delectus est, qui grauissima Cæsaris decreta per Germaniam deferret: pacificaret inter se prouinciarum Regulos, ac Cæsari adiungeret: cohortaretur liberas ciuitates ad auxilia Ferdinando Regi ferenda: commoueret omnium studia ad Concilium maturandum: Religionis causam, armorum consilia, Imperij iura simul stabiliret. Per quæ ille munia, perque lubrica aulæ negotia, firmo semper vestigio stetit: constantemque Cæsaris gratiam, totos viginti annos, ad extremum vsque diem, raro exitu potentiæ diuturnioris, obtinuit. Felix eo quoque nomine, quòd liberos, quos multos susceperat, opibus iuxtà, & honoribus firmauit: Antonium in primis, quem muneris apud Cæsarem, arcanorumque omnium, atque adeo gratiæ heredem instituit. Et ille quidem, quòd adiumenti plurimum haberet ab ingenio, litterisque; quas in plerisque Europæ Academijs cum plausu didicerat; facilè est adeptus sub parentis disciplina perfectissimam solertiam rerum agendarum adeo, vt ad Remp. admotus, illico se Cæsari probauerit, ostenderitque non tam paterna, quàm sua se virtute niti. Multis æquauit patrem, multis superauit, ingenij præsertim celeritate, fatigatis interdum quinque simul amanuensibus, & quidem varijs linguis (nam linguas callebat omnino septem) epistolas dictando. sed in primis facundiâ, in qua nemini concessisse dicitur illa

[Margin notes: obijt Augustæ an. 1550. — & felicitas ex prole, — Ant. Granuellani ingenium; — linguarũ noticia,]

facundia, illa ætate. Auditus est in Tridentino conuentu, quum pro Carolo Quinto Imp. diceret acriter & luculenter: & erat tunc Atrebatum Antistes, annorum quatuor & viginti, viuo adhuc patre. Adlectus inter supremos Imperii Belgiique consiliarios: in Cæsaris expeditionibus comes vel armatus: ad Principes viros, ciuitatesque legatus à Cæsare, pleraque feliciter confecit eloquentiæ beneficio, sed mirâ solertiâ temperatæ; SINE qua parsimonia, omnis facundia, importuna demum profluentia est; & morbus haud se retinentis ingenii. Transiit à Cæsare, vbi hic cessit imperio, ad Philippum Regem, cum perhonorifica testificatione meritorum: ferebanturque hæc abeuntis Caroli verba, Vnum esse Antonium Granuellanum, cuius operâ vti filium in summis quibusque rebus exoptaret. Sed ille, quòd sciret huiusmodi COMMENDATIONES vigere, quum recentes sunt, obsolescente autem maiorum memoria, quasi plus imperii, quàm officii habuerint, odio interdum esse; festinauit Regis gratiam promereri admirabili dexteritate. Quamquam enim DIFFICILE est successori placere, naturâ plerunque moribusque diuerso: omnia tamen peruicit obsequio Granuellanus. vtque erat ingenio facili ac translatitio, illico in mores Hispani Principis immigrauit. Studium firmandæ Religionis aduersùs hæreticos, in quo mirè cum Regis ingenio congruebat: animus nec importunus ho-

Margin notes: negotiorũ cõficiens. — Testificatio Cæsaris de illo apud Regem. — Artes eius ad gratiã à Rege promerendã

honoribus accerſendis, nec impar oblatis: ſolertia introſpiciendi ſenſa Principis, eiusque mandata priuſquàm voce ederentur, ex vultu conijciendi: diurna nocturnaque ſine ſomno, ſine cibo, laborum tolerantia: conſtans, ac ſupra aulicum obſequium fides; haud dubiam Regis beneuolentiam ei deuinxere. Iuuitque in primis conſcientia arcanorum Cæſaris, ex quorum diſciplina moderandæ Philippo erant Regnorum curæ. Quas ob cauſas toto Rex quadriennio, quo ſubſtitit in Belgio, nihil fermè domi, forisque trangegit: non pacem, non fœdera cum Regibus, populisque ſanciuit: non connubia firmauit, non ſeditiones compóſuit, non templa, non ſacra religionesque procurauit vnquam, niſi adminiſtro atque interprete Granuellano. Quin etiam Belgio Rex abiens in Hiſpaniam, hunc Margaritæ Parmenſi Duci præcipuum regiminis inſtrumentum reliquit: addiditque, E re prouinciarum fore, ſi hunc, quàm ceteros, in conſilium crebriùs adhiberet. Et adhibitus ab illa eſt: planè, vt quem locum apud Regem, eum apud ſororem, firmatâ tertiùm potentiâ, quod raró accidit, obtinuerit. Nihil ferme aut priuatim, aut publicè agebatur, illo non audito. Et audire, capi erat. adeo is animi promptus conſilia in omnem partem varia ſubmittebat; quo integrum eſſet Principi deligere: ſeque ſententiæ, quam delibando iudicij ſui fecerat, authorem propemodum

& promeruit, adhibitus ad sũma quæque,

& commẽdatus Gubernatrici à Rege.

Gratia, & potentia eius apud Gubernatricem.

Dexteritas eius in cõſilijs dandis.

dum agnosceret. amaret certè modestiam indicantis, non coactus (id quod Principi est graue) commendare sapientiam docentis. Ex quo fiebat, vt Granuellanus & potentiæ simul, & gratiæ compos, specie obsequij dominaretur. Hæc tamen ipsa rarò præsens & coram, pleraque per litteras & codicillos cum Parmensi Gubernatrice (repetito ex Augusti, Tiberijque temporibus more) transigebat. extatque apud me ingens litterarum volumen, quas ille in horas submittebat Austriacæ, quamuis eâdem vrbe, sæpe & iisdem ædibus contineretur: ad suspicionem potentiæ apud Proceres, vt arbitror, euitandam. an vt, quæ suadebat, altiùs hærerent? Sed difficile est aulam fallere. Iamq; nemini dubium erat, quin pleraque domi ac foris ageret Granuellanus: &, vt sæpe accidit, etiam quæ non agebat, insita semel opinione de hominis gratia, agere vulgò credebatur. Et à primo quidem non magnopere eius potentiam metuebant Orangius, Egmontius, ac præcipuus quisque Belgarum: quòd præ se facilè contemnendam putarent hominis nouitatem. At vbi authoritatem eius glíscere in dies, eòque cuncta vergere, immo & Nobiles aliquot in obsequium partesque transire animaduertunt; tunc enimuerò æmulum agnoscere: &, quoniam in æquo stare videbatur, arietare incipiunt. primùm ciuiliter, intraque licentiam discordantium animorum: deinde ex nouo Purpuræ honore summam

Plerunque per litteras. | Tac. l. an. 4.

Inuidia Nobilium in illum.

Aemulatio

mam Regis in eum beneuolentiam interpretati, veritique ne dubiam Regis opinionem de Belgarum Proceribus aleret ipse clandestinis litteris; nimirum odia vltra modestiam producere: priuatos conuentus, præsente Parmensi, altercando veriùs quàm consulendo transigere: nec aliam dissentiendi rationem plerunque habere, nisi quia consenserat Granuellanus. Quod vt infensius agerent, fortè multa euenere, quæ hîc simul commemorabo. Carolus Comes Lalinius, ac Simon Regnardus, Philippi Regis nomine, pacti erant cum Henrico Gallorum Rege inducias annorum quinque. Conditiones, in quas consenserant, Hispano displicebant: ideoque Philippi gratiâ Regnardus exciderat, culpæ propior, vt dicebatur. qui suspicatus nescio quibus indiciis, Granuellani operâ abalienatam à se Regis voluntatem; multa de homine questus, in simultates vnà traxit Lalinium, quippe legationis principem, in quem ea demum reciderent, quæ spargebantur aduersùs legationem dubia cum fide obitam. A Lalinio ad Philippum Momorantium Hornæ Comitem (cuius sororem matrimonio duxerat Lalinius) eius dissidii contagio peruasit: creuitque dein atrociùs, quum in petitione Geldriensis præfecturæ, prælatum sibi Hornanus vidit Carolum Brimæum Megæ Comitem, eamque repulsam Granuellano acceptam retulit. Persimilis quoque causa Roberto Brederodio fuit. hic Cameracensem

Odia ex priuatis orta offensionibus,

præcipuè Com. Lalinij, & Regnardi,

Florent. V. A. de init. l. 1.

& com. Hornaní,

& Brederodij,

Archiepiſcopatum ambiebat ſummo Procerum ſtudio. contra Granuellanus ſtabat, proque Maximiliano à Bergis, cui fauebat æquiùs, impetrauit. Eodem tempore Lazarus Zuuendius Germanicorum ordinum in Hungarico bello, & ad S. Quintinum ductor, omnia ſibi per Orangii, atque Egmontii familiaritatem abunde pollicitus, vt tamen in ſenatum adlegeretur, obſiſtente (vt exiſtimabat) Granuellano, euincere non potuit. Quam iniuriam & ſenſit impotenter ipſe, & eius ſenſum amicis opportunè iniicere conatus eſt. Sed grauiùs adhuc offenderat Egmontium, quòd & in Heſdini præfectura à Granuellano ludificatum ſe aiebat: & Trullenſe Abbate vitâ functo, quum eius locum peterent à Pontifice Egmontius conſanguineo ſuo, Granuellanus ſibi; hic prælatus eſt. Indigniſſimè verò ferebat Orangius, non ſolùm quòd ſpe vniuerſi Belgii adminiſtrandi deiectum ſe videbat, Albani Ducis, Granuellanique operâ: ſed etiam quòd per eoſdem ſtetiſſet, ne Chriſtiernæ Lotharingæ filia, cuius dudum nuptiis inhiauerat, potiretur. Et quamuis hanc de Granuellani potentia opinionem multis in rebus abolere, inuidiamque reſtinguere Margarita conaretur: contrà quàm Principes nonnulli faciunt, quibus GRATVM eſt, domi aliquem eſſe, in quem odia Dominis debita exonerentur; non tamen perſuadebat hominibus, qui hunc ipſum Gubernatricis conatum, beneuolentiæ magnitu-

& Lazari Zuuendij,

& com. Egmontij,

& Princ. Orangij.

Gubernatrix pro Granuellano laborat,

fruſtra,

tudinem interpretabantur. Ergo priuatis hisce, quas dixi, aliisque simultatibus offensi Nobilium plerique, tanto acriùs eius potentiam, hoc est, communem ipsorum iniuriam, imminutum ibant. In senatu, Granuellani placita destinatis pridem sententiis respuebant, contemnentium quàm consultantium similiores. Apud Regem litteris, apud Gubernatricem querelis ceu superbum, infestumque nobilitati, ac futurum aliquando Belgarum perniciem criminabantur. Populis inuisum iam effecerant, persuaserantque, Episcoporum numerum, edictorum Cæsaris restitutionem, Hispanicam inquirendi de Religione seueritatem ab vnius esse Granuellani ambitione, qui per eam Belgarum seruitutem, nescio quod imperium sibi meditaretur. Et vulgus audiebat, quia oderat. Nec ille opinionem auertebat, dum totam eam de Religione prouinciam procurabat vnus ardentiùs aliquantò, quàm cautiùs: vtque præfidenti erat ingenio elatoque, facilè omnes æmulorum conspirationes ac minas, præ vna Regis sui gratia, palàm contemnebat. nisi fortè contemptum simulabat, ne, si calcari se metueret, videretur posse calcari. Hinc populus & sua sponte, & hæreticorum commercio in liberiorem vitam multo in dies intentior, non minus odio in Granuellanum, cui quidquid noui asperique moliebatur Rex, acceptum referebat: quàm amore aduersus Optimates, quos popularium patro-

Nobilium aduersùs Granuell. conatus:

quem ipse declinare negligit.

Populi cũ nobilitate consensus:

nos, Belgicæque libertati vindices existimabat; his vltro adhærere, eorumque nutum obseruare impensè cœpit. Et illi occasionem nacti priuatas iniurias vlciscendi specie popularis patrocinij, in spem venere æmulum loco mouendi, si quod tunc per eum agitabat Rex aduersa multitudine, eâdem adiutâ irritum afficerent. Quare illorum aliqui in prouinciis, quibus præerant, iniunctum sibi negocium de Religione, deque edictorum Cæsaris obseruantia ægrè promouere: alij tacitè fauere multitudini, suadereque, ne nouum illud paterentur erigi tribunal, hoc est, animarum tricas, & compendia Hispanorum: non nemo, cui Religio post dominandi cupidinem erat, hæreticis vndique irrumpentibus conniuere, conspirationes turbulentorum hominum clam alere, denique nihil prætermittere, quo semel Rex intelligeret, quàm malè Belgium vnius Granuellani superbiæ crederetur. Simulque hinc fieret, vt eum aut Belgio, & fortasse etiam Regis gratiâ motum aliquando conspicerent: aut certè nouis subinde populorum turbis implicatum, sollicitumque perpetuò haberent. Quorum vtrumque, & illud præterea ad extremum viderunt, (quod profectò minime moliebantur eorum plerique) vt erectis hæreticorum partibus, auctâ seditiosorum hominum licentiâ, abiecto paulatim pudore metuque legum, complures Belgarum Prouinciæ tandem exuerint reuerentiam.

[Margin: eo Nobiles rem Remp. turbant, — ad odium Gráuellano conciliandum, & loco mouendum, — aut saltem diuexâdū. — Erectis interim hæreticorum partibus:]

tiam, fidemque aduersus Principem: tractisque eodem fato etiam honestissimis viris, ea tumultuum, bellorumque incendia excitata sint, quæ nullo deinceps populorum sanguine, nullo vrbium ac prouinciarum excidio restingui potuerunt. Vsque adeo è paruis initijs maxima sępenumero proueniunt: ac longè maiori præcipitantia, ruinaque excurrunt plerumque mala, quàm eorum authores impulere. Siquidem verissimum est, IGNEM tectis inijcere, & iniecto spatium modumque statuere, non esse in eiusdem manu. Quamquam nec deerant è nobilitate, qui eas seditionum turbas destinato animo vellent, Reiq; publicæ mutationem iam tum aliquam in Belgio meditarentur. Horum duo genera erant, Alii siue studio liberioris vitæ, siue vxorum contagione, quas è Germaniæ vrbibus hæresi affectis petierant, minoris quotidie faciebant Orthodoxæ Religionis obseruantiam: ideoque proniores in hæreticorum partes, inuerecundo eas animo fouebant, depressaque aliquando catholicorum dominatione superiores exoptabant. Aliis ad tuendam dignitatem (profusis iam domesticis opibus) turbata publica re opus erat. Etenim non pauci Nobilium, & in superioribus bellis, & post in aula, quasi indecorum nomini Belgarum rati, si ab externis, ac præcipue Hispanis Proceribus in vestium armorumque pompa, in famulorum & clientum comitatu, in equorum numero atque

maiore, quàm pleriq; Nobilium vellent, incēdio.

Nō deerāt, qui incendiū vellēt.

Hiduorum generum erant;

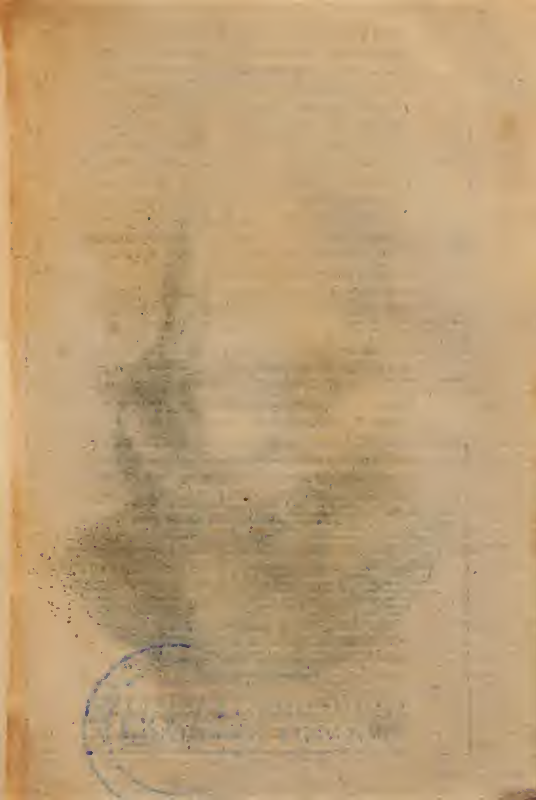
que ornatu vincerentur; diuitias sanè ingentes inter ea certamina consumpserant, maiore ipsorum impendio, quàm Hispanorum, quorum plerique opibus anteibant. Quare quum ex vna parte nulli iam fundi, nulla patrimonia sufficerent continuando eiusmodi pomparum ludo, & tamen angusta in re animus ingens, & dignitatis suæ retinens perduraret: ex altera parte quum hæretici de vrbibus pellerentur, plecterenturue, (id quod agebatur) pecunias abunde pollicerentur Nobilibus, ac præsertim ciuitatum Rectoribus, in quorum præfecturis perfugium collocauerant; facilè factum est, vt ad tuendam eorum causam sponte transferrent sese aliqui Nobilium: post habitaque propriis commodis salute ac tranquillitate populorum, Gubernatricis Granuellanique operam in iis tumultibus componendis per summam dissimulationem quotidie ludificarent, atque eas demum seditiones ac turbas haud grauatè paterentur, in quibus ipsi mercaturam interim quæstuosam facerent.

Ab vtrisque publica demum pernicies

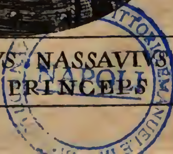
VERVM quas ego sparsim memoraui hactenus causas, ostendique resedisse penes populum, penes nobilitatem; in vnum denique Orangium conuenere omnes. Id planum vt faciam, genus eius, ingeniumque, & quibus artibus potentiam adeptus, accuratè perscribam, necessariâ, nec (vti arbitror) ingratâ lectoribus enarratione: vt quem magnorum exercituum Impe-

De PRINCIPE ORANGIO

rato-

GVLIELMVS NASSAVIVS
ORANGII PRINCEPS

ratorem, annos ferme ſexdecim, variâ fortunâ dimicantem viſuri ſunt, eius quoque mores, animumque, & tanquam imaginem ante oculos habeant. Naſſauia gens à principio clara per Germaniam fuit: ſed Adolphus Naſſauius Imperium adeptus, Auguſtam fecit. Tranſtulit illam in Belgium Comes Otho, ante annos ferme ducentos. firmaruntque nepos eius Engelbertus Primus, atque huius Primi nepos Engelbertus Secundus, Gulielmi Orangii, quo de loquimur, ille abauus, hic patruus magnus: à quibus aucta per haſce prouincias dotalibus oppidis, opibusque, præſtare inter Belgas cœpit: accreuitque poſtea traducto à Chaloniis ad Naſſauios, Arauſienſi Principatu. Etenim Henricus patruus ex Claudia Chalonia Philiberti Chalonii Principis Orangii ſorore, Renatum filium ſuſcepit: Renatus, extincto Philiberto auunculo, qui poſtremus Chaloniç gentis fuit, ea lege in Principatum ſuccedit, vti pro Naſſauio Chalonius cognominaretur. Sed hoc quoque ſine liberis decedente, Arauſienſis Principatus, ac reliquorum bonorum hereditas, quam apud Sequanos ampliſſimam Renatus habuerat, ad Gulielmum patruelem, de quo nunc eſt ſermo, adnitente Carolo Quinto Imperatore, peruênit. Ortus eſt autem Gulielmus anno ſeſquimilleſimo trigeſimo tertio, fratrum, quos quatuor habuit, natu maximus. Fueruntque, à parente (cui Gulielmo quoque nomen), conſultum fuiſſe ſuper liberorum

Maiores eius ex Germania,

An. 1292.

Orangius in Apol. an. 1581.

In Belgio.

Eorum in Belgio potentia.

Orange.

an. 1541.

in Burgundia.

Ortus Orangij, & præſagia.

13. April.

rum

rum fato Philippum Melanchthonem, qui chaldaicis rationibus eruditus genethliacum agebat, professione quam scientiâ clariorem: confectoque eorum themate, dixisse, Gulielmum genesim haud sanè æquabilem habere: primùm ad magnos honores stellis aurigantibus peruenturum, dein moliturum longè maiora, sed ad extremum infelici rerum exitu vitam conclusurum. De quatuor aliis, quæ idem præsenserit, nec fando audiui, nec consignata litteris vsquam legi, an quia successu caruere, ideoque silentio transmissa sunt, ne artis authoritatem eleuarent? A Gulielmo parente (quòd is ad Lutherianos discesserat) abducit filium impuberem Carolus Cæsar, Reginæque Mariæ sorori tradit. Mox, vbi per ætatem licuit, inter ephebos adsciuit Imperatorij cubiculi: quo in munere delectatus indole dicitur ac solertiâ pueri Cæsar, quòd ad modestiam compositus, neque vanè ostentaret Principi obsequium, neque occasionem vllam prætermitteret obsequendi: idque sedulò ageret, vt gratiæ opportunior, quàm promptior haberetur. E cubiculo, in quo annos ferme nouem versatus est, transfert illum Cæsar ad militiam, vniuersoque præficit Belgico equitatui. Quin discedenti è castris Sabaudo totius exercitus legato Gulielmum substituit, oneri quamuis immaturum, duosque nondum annos ac viginti prætergressum: præteritis interea multis bellica virtute præstantibus: interque alios

Henr. Rãzou. in exemplis Astrol. Michael Aitzinger in leone Belg.

Educatio.

Militia.

Bãdas Ordinantiarũ vocãt. Em. Philib. Sabaudiæ Dux.

In Apolog. eiusdem.

alios (quod Orangius ipse est admiratus) Egmontio, qui præter militarem scientiam, annis illum duodecim anteibat. Exinde in pace æquè ac bello, ad honestissimas quasque legationes semper adhibitum, primos inter Proceres, summo loco Cæsar habuit. Sanè in magna illa abdicatione Regnorum, quod ei supremum operum fuit in Principatu, dum ceteris Gulielmum prętulit, per quem, vti memorauimus, Imperii coronam, sceptrumque transmitteret Ferdinando fratri; satis ostendit vltima ea voluntate Cæsar, qua illum beneuolentia complecteretur. Et quamquam nonnulli, quibus ingenium eius à principio suspectum fuit, monuere interdum Principem, Nimiùm ne crederet Gulielmi moribus: illum imitatione virtutis, fraudem tutò tegere, ac destinare: proinde caueret, ne eam in sinu vulpem aleret, quæ domesticos pullos ad extremum deuoratura esset. Id tamen secùs accepit, contempsitque Cæsar, gnarus illa iactari solita in familiares, & continuos Principum. Quin potius auxerunt hæc beneuolentiam apud Cæsarem. certè honorificis illum verbis nominando, modestiamque, & fidem iuuenis extollendo, liberare eâ inuidia visus est: siue quòd ita sentiret: siue Dominorum vitio, qui quum huiusmodi criminationibus non minus se peti sentiant, quàm intimos carosquè suos; facilè vel non animaduertentes, horum patrocinium suscipiunt, cum quibus causam vtique

Gratia.

Suspecta nō paucis.

sed defendit illum Cæsar.

com-

communem habent. Sed erant in Orangio iam tum aliqua, ex quorum indiciis si minus caueri, obseruari certè debuerat: quæ tamen indicia magis magisque prodiere post abscessum Cæsaris. Etsi enim hic abiens accuratè Philippo filio commendauit Orangium: ac Philippus tum sua sponte, tum Patris inuitatu, multa ei ostendit beneuolentię argumenta, nam & inter equites aurei Velleris eum statim adlegit, & conficiendæ pacis cum Henrico Galliarum Rege interpretem, eâque confecta obsidem dedit: & ad amplissimas prouincias, quibus eum imposuit in Belgio, etiam Burgundiam procul adięcit; tamen quo hæc loco esse poterant apud illum, qui vniuersi Belgii administrationem sibi vltrò deberi à Rege ob labores, ac sumptus in Austriaca amplitudine defendanda, nullo fine prædicaret? Ausus etiam in Apologia aduersùs Philippum Regem, post enumerata Maiorum suorum, in Maximilianum, & Carolum Imperatores merita, ad extremum conficere; Nisi Nassauii Comites, Orangiique Principes fuissent, profectò Hispanum Regem non tot regnorum terrarumque titulos in capite proscriptionis, quam in eum ediderat, prępositurum. Spe igitur euolutus moderandi Belgii, simulque occupatis à Granuellano primis in noua Gubernatricis aula partibus, veritus ne minoris quotidie fieret apud eam, quam in Belgica præfectura capessenda posthaberi Christiernæ Lotharingæ palàm ipse

& Regi cõmendat:

& honorificè habetur à Rege.

Causa offensi animi eius.

ipſe voluiſſet palàm conatus etiam eſſet; alia ratione tueri dignitatem ſuam, quodque iampridem moliri cœperat, nouis inſtigatus offenſionibus vrgere ſedulò ſtatuit. Et quamquam compertum non habeo, à principio certum ei conſilium inſediſſe animo, defectionemque ab Rege meditatum eſſe; tamen haud dubiè affirmauerim, noui tunc aliquid agitaſſe, quod Regis imperium eneruaret, Hiſpanorum potentiam euerteret, hæreticorum partes aleret, ſibi per æqua, per iniqua decus authoritatemque adſtrueret, &, ſi quid, ſuper hæc, fortuna obtuliſſet, arriperet. Et verò ad nouandas res haud ſcio, an vllus vnquam mortalium fuerit inſtructior, quàm Orangius. Ingenium ei præſens, & occaſionum haud ſegne, ſed ſubdolum, ſui obtegens, etiam iis, qui arcanorum eius conſcii ferebantur, inacceſſum. Porrò captandæ eorum gratiæ, quibuſcum ſemel loqueretur, artifex ſanè mirus: adeo ex vero ad omnium mores, mores ſuos conformabat, ſeque alienis momentis circumagebat. Non quòd ad iſta deſcenderet officiorum aucupia, & vocabula imaginariæ ſeruitutis, quibus hodie ſeſe homines honorificè ludificant: ſed quòd obſequii dignationisque nec modicus, nec prælargus, ita verba callidè temperaret, vt faciIè crederes, eum plura factis reſeruare. Ex quo maior & grauitatis eius opinio, & dictorum fides. Accedebat, quòd licet ſuperbo eſſet animo, ac dominationis appetentiſſimo: ſic tamen

Conſilia.

Ingenium, & mores

qui nõ aulici, & leues.

men in ſpeciem componeret ſe, vt vbique ſui potens, extra ſenſum iniuriæ videretur: Sed quàm liber ab ira, tàm metui obnoxius: planè vt ſingula vereretur, atque intuta putaret omnia. Non tamen propterea deſiſtebat: quòd animus ex vna parte ferax conſiliorum, ſi prima non probarentur, noua illico ſupponeret: ex altera vaſtus, atque immoderata percupiens, omnem denique metum cunctationemque præcideret. At rei domeſticæ ſplendor, famulorumque, & aſsecłarum multitudo magnis Principibus par. Nec vlla toto Belgio ſedes hoſpitalior, ad quam frequentiùs peregrini Proceres, Legatique diuerterent, exciperenturque magnificentiùs, quàm Orangii domus. Idque & populo gratum, qui gaudere ſolet, patrias opes ac potentiam aduenis oſtentari: nec inuidioſum apud imperantes, à quibus omnem ſuperbiæ ſuſpicionem ſupplici obſequio redimebat. Ceterùm Religio prorſus ambigua, aut potius nulla. Præſentibus Cæſare, ac Rege, catholicum egit: illis Belgio abeuntibus, ad paternam hæreſim, quam puer hauſerat, ſenſim rediit; ita tamen, vt quamdiu adminiſtrauit prouinciam Margarita Parmenſis Dux, potiùs hæreticorum partes, quàm eorum diſciplinam fouere videretur. Poſtremò ſub Margaritæ diſceſſum, Caluinianæ familiæ (ad hanc enim à Lutheriana gradum fecerat) non ſectator modò, ſed etiam propugnator palàm videri voluit. ſcripſitque poſtea libellum, quo

Splendor rei domeſticæ.

Religio varia.

Apolog. an. 1581.

quo testatus est omnibus, A puero se reformatæ (vt vocat) religionis perquàm studiosum fuisse: mansisseque animo semper illius semina, quæ grandiore cum ætate maturuerint: eòque pertinere, quæ domi quæque militiæ patrarat ipse, nempe vt religionem tot legum, edictorumque telis à Cæsare, à Rege petitam, pro vetere suo cultu vbique tueretur. In quibus veranè scripserit, senseritque ex animo cum Caluinianis, an potiùs eâ se gratiâ venditauerit ijs, quorum tunc operâ egebat, incertum aliqui habuere. propius fidem est, Religionem obtentui habitam esse, eamque ceu vestem pro temporis opportunitate sumptam iuxtà atque depositam. certè non vsque adeo Religionis habendam esse rationem, vbi de acquirendo firmandoue imperio agatur, apertè is aliquando scripsit Alenconio Galliæ Regis fratri, cuius ego epistolæ partem in loco reponam. Id, quod à peruersa Machiauelli institutione didicisse creditum est, cuius lectioni addictum sedulò fuisse, in litteris ex Hispania Alexandro Parmensi Principi transmissis Granuellanus affirmat. Hisce igitur artibus instructus Orangius quomodo concitandis Belgarum animis operam dederit, ipse in præsentia breuiter aperiam. Agebat obses apud Henricum Secundum Galliæ Regem Orangius, vti suprà memoraui. Inter venandum, in eum sermonem cum Rege deflexit, ex quo Philippi Regis consilia cum Henrico ini-

Ipse se Caluinianum describit:

incertum, an verè,

an.1581.

16. Apr. 1581.

Orangius obses pro Philippo apud Henricum,

inita se penetrasse magnificè gloriatur in ea, qua respondet Philippo proscribenti, defensione. Quum enim eorum consiliorum mentionem fecisset aliquam Henricus, sed abruptè obscurèque, ne scilicet ignota patefaceret; Orangius, (sic ipse commemorat) vt Regem eliceret ad rem penitus euoluendam, simulat iampridem se eorum conscium atque participem: credidit-que facilè Henricus, quòd carum Regi Principem putaret, eiusque vadem videret. Securus itaque narrat, Inter se, ac Philippum, internuncio Albano Duce, conuenisse, omnes nouarum religionum familias perditum ire: id sibi in Gallia, idem Philippo in Belgio curæ futurum: sed hunc adornare præter alia certum causarum Fidei tribunal, quo non minùs quàm arcibus, in officio populos contineat. Exploratis Orangius hisce consilijs, quæ Philippi agnoscebat, in Belgium rediji. Hic quum videret & Margaritam Parmensem rebus præfici, eique Granuellanum adiungi, & Episcoporum numero Prouincias augeri, & de Fidei Quæsitoribus instituendis agi; sensit hæc esse, quæ sibi pridem indicauerat Henricus: quumque animaduerteret ob noua hæc decreta, sollicitis suspensisque ciuitatibus, nullam ferè partem Reip. lætam; enimuerò vtendum sibi duxit ea rerum opportunitate: ratus, si illa offensionum initia, quæ ex vna parte satis per se complures ab hæresi iam corrupti fouebant, ex altera ipse clam aleret; haud du-

an. 1581.

Explorat consilia vtriusque Regis contra hæreticos.

Inde occasionē turbandi præsumit:

an. 1558. dubiè elusurum se Hispanorum consilia: sibique iam tunc oboriri nescio quid lucis intellexit, ac magnum aliquid obuersari animo, quò destinare spes suas, tacitè impellebatur. Ergo telam sic ordiri placuit. Gandaui habiturus conuentum Rex erat Equitum aurei Velleris: in quibus creandis quoniam non omnis tunc erat authoritas penes Regem collegij Magistrum, sed in suffragijs & consensu collegarum, Orangius vt in eum ordinem aliqui adlegerentur, quos ipse nouerat infensos Regi, (credo Montinium, & Hochstratanum) enixè curauit, sollicitatisque propterea collegarum studijs planè peruicit. Et hi quidem in tempore vsui erant futuri quippe beneficio empti. Ad hæc tumultuantes, vt antea docui, ciuitates ob relictum in limitaneis arcibus Hispanum militem, incitare occultè instituit; atque apud fidissimos quosque de peregrinæ militiæ superbia differendo, quæ specie tuendi finium, iugum liberis ciuitatibus meditetur: simul Belgarum fidem militum prædicando, quæ ad grauem gentis iniuriam exteris posthabeatur; suadet vt Ordines, qui cogendi tunc erant, ab Rege præcise postulent Hispanorum militum missionem, exemplo Patris, qui præsidijs nonnisi Belgicis vtebatur in Belgio. Id, quod ab Ordinibus, magnis profectò clamoribus flagitatum, atque ab Rege tunc quidem verbo, postea verò re ipsa firmatum est; multa vtique Orangij gloriatione, qui etiam litteris

An. 1559. ex eadē Orang. Apolog.

ductio prī-cipio à comitijs Equitū aur. Vell.

Florētius Momoransius Mōtinij Dominus, Antonius Lalinius Comes Hochstratæ.

nactus materiam seditionis ex Hispanis militibus.

1559.

In ead Apolog.

testatum voluit, Authorem se fuisse Hispanos eiiciendi, eoque facinore, quod decori sempiterno ducebat sibi, collegisque suis, duo consecutum esse; alterum, quòd seruitute tum quidem patriam exemerit: alterum, quòd viam religioni, vt ipse loquitur, adornauerit. Vnum sibi, suisque defuisse ad summam gloriæ: quòd quemadmodum Hispanos Belgio semel eiecerint, ita non statim fores obstruxerint obfirmauerintque, præcluso illis aditu ac spe Belgium repetendi. Sperare tamen se, sicuti ab ea gente magnam Belgii partem ita purgauerit, nihil vt ibi suum, præter ossa & cineres suorum, illi possint agnoscere; sic breui effecturum, conaturum quidem certè, vt ex prouinciis omnibus exterminati coactique in patrium solum, sinant aliquando Belgas plena perfrui libertate fortunarum, corporum, atque animatum. Nec minus impigrè versauit ille se in nouorum Antistitum designatione, quos odio nempe caluiniano tortores appellare consueuerat excarnificandis, comburendisque mortalibus impositos. Idque acriùs agebat apud Abbates, quorum aliquos secretis colloquiis instructos, firmatosque aduersus imperantium metum, præcipua discordiarum instrumenta diu habuit. Sed nusquam felicior, quàm in edictis Imperatoriis, Regiisque frustrandis. Vt enim nihil æque perculit hominum animos, atque Inquisitionis nomen in hæreticos instituendæ, ita Orangius in ea trepidatione

ex nouis Episc.

Idem in eadem.

ex litteris Granuellani an. 1581.

ex Inquisitione.

ne metum amplificando, priuilegiorum iniuriam, Hispanorum seueritatem, Belgij seruitutem, vana pleraque, sed inclinatis ad suspicionem mentibus idonea; permiscendo; mirum, quantam & rei inuidiam, & à Rege abalienationem, & in Hispanos odium cumulauerit. Adeo vt, quum iam multis persuasum esset, in ea re verti gentis libertatem, non minus Quæsitores Fidei, quàm hostes patriæ, à suis ciuitatibus abstinendos putarent. Hoc ergo successu lætus Orangius, simul ob Granuellani potentiam acribus, vt aiebam, stimulis incitatus, eo proniùs institit & populi, & hæreticorum fouere partes, quibus præcipuè inuisum illum nouerat, gaudebatque. Tandem nouis ac longè atrocioribus Albano Gubernatore turbis per omne Belgium implacabiliter excitatis, quantum audacia populis accreuit, qui oblata sibi à nonnullis ciuitatum Præfectis impunitate, imperia palàm detrectabant; tantum animo erectus Orangius, quas adhuc spes incertus, atque in longum iecerat, iam propè, ac destinatas habere, damnatâque aulâ, maius aliquid inter arma atque celerius expectare cœpit. Donec gliscente in dies malo, seditiosi ciues hæreticis immisti, pars fugâ pœnarum stimulati, multo plures spe nouæ libertatis allecti; vt ea quæ moliebantur, sub duce forent aliquo tutiora honestioraque; aduertêre oculos in Orangium, quem potentiæ auidum, eòque Hispanis infensum introspexerant: quem sci-

ex Granuellani potentia.

ex turbis Albano Gubernatore motis.

Dux optatur Orangius à seditiosis ciuibus, atque ab hæreticis.

rent hæresi imbutum, certè hæreticorum affinitatibus implicatum, eorumque vtentem operâ viderent: quem oppidorum complurium dominatu validum, & externorum Principum consilijs opibusque nitentem non ignorarent. Et ipse partim hæreticorum studio, quibus vt faueret domi vrgebatur à coniuge, à fratre, à familiaribus, foris à magnis Proceribus excitabatur: partim odio Granuellani primùm, dein Albani, semper Hispanorum, præsertim quòd desperatâ Regis gratiâ, vix locum videret retrahendi aleam, quam iecerat: partim opportunitate dominandi, quàm sibi in manus vndique offerri sentiebat; totum se ad eorum partes transdidit, in quibus defendendis & speciem propugnandæ libertatis haberet, & spes interim suas abunde pasceret. Atque in hunc modum, quod neque Orangius, aut dux alius sine ea concitatione populorum, nec concitata multitudo sine duce agitauisset, vtrorumque conspiratione perfectum est: exarsitque ea subitariæ rebellionis flamma, quæ diuturnum postea, detestandumque victoribus iuxtà ac victis armorum incendium conflauit.

& ipse se præbet:

Anna Mauritij Saxō. Ducis fil.

cum publica pernicie.

QVARE, vt semel omnia sub aspectum ponam; PLVRIMVM refert, succedantne, an concurrant infortunia. Vtque ex aliquarum coitione cœtuque stellarum gigni noxios afflatus perhibent; ita inter mortales, atque in excidio regnorum obuenire certum est. Immissa impetu hæresis, offensi Hispanis

Sūma causarum, occasionumque tumultuum Belgicorum.

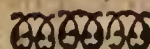
nis militibus populi, aucti per prouincias Episcopi, repetita Cæsaris edicta, ac sumpta de violatoribus supplicia, iniectus ex Hispanica Fidei censura terror, frustratæ Nobilium spes, prælatus in aula Granuellanus, quia vnà fuere, tumultus illos ac turbas facilè concitarunt: sed non eodem modo. pleraque horum prætenta sunt; quia honestiora videbantur; quum tamen duæ rem causæ confecerint, Hæresis, & Ambitio: sed alijs nominibus inuolutæ, occasionemque ac principium aliunde mutuatæ. Nam hæretici, conciliato sibi populo, priuilegia obtendebant libertatemque Belgarum: aduersus ea ne quid à Margarita Gubernatrice decerneretur, ad opem Nobilium confugiebant. Et audiebantur auidè ab ijs, quorum alios egestas, alios repulsæ, plerosque Grauellani potentia stimulabat, eòque opus habebant ijs turbis, in quibus simul pecuniâ reficerentur ab hæreticis, simul à Gubernatrice adhiberentur operi: &, quod inde fieri oportebat, Granuellani potestas paulatim concideret, quippe negotijs exuta. Hinc auctâ plebis contumaciâ ex societate partium, imperia Dominorum contemptui haberi, quin & seditiosis passim cœtibus terreri vrbes, deinde populationibus templa multis in locis violari, postremo defectionem meditantium populorum videri alicubi iam initia cœpta sunt. Atque hæc mihi comperta primis de causis, atque principijs tumultuum Belgicorum: quos ante discessum Mar-

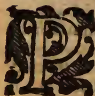
garitæ Parmensis ex Belgio, consopitos, ac propemodum extinctos noua rursus in Albani præfectura offensionum principia multo funestiùs excitarunt. dum stimulator omnium Orangius nactus eò prolapsam; sed non perinde duraturam sine duce multitudinem, locum occupauit: atque aduersùs Hispanorum arma, aperta demum Prouinciarum discessione, armatos diu populos Ductor opposuit. In quibus quantum peccauerit aut Hispanus importunitate remediorum, aut Belga contumacia aduersus imperantes; malo ex ipsa rerum narratione peti, quàm ex historici inuidiosè disserentis ingenio.

DE

DE BELLO BELGICO LIBER TERTIVS

1559 RIMA noui regiminis cura fuit militum Hiſpanorum miſſio. Etenim querebantur, vt indicaui antè, Prouinciæ, exacto quatuor menſium ſpatio, quo educendum peregrinum militem è Belgio Rex ſpoponderat; tandiu ad prçſidia retineri. Sed Margarita cunctabatur: quòd ſpei plurimum haberet in veterani militis virtute ac fide, ſi quid fortè domi turbaretur ex cogitatione finitimorum, qui magnis de Religione diſcordijs conflictabantur. Quæ fuit cauſa, vt laborantem pecuniâ militem, quia ſtipendia non ſoluebantur à prouincijs, ipſa ſuſtentauerit aliquandiu contracto ære alieno. Verùm quum Belgarum querelæ propterea gliſcerent in dies, Regisque fidem prouinciis obligatam Gubernatrici obijcerent: quumque vir eius Octauius Dux Parmenſis, qui non ſatis eam antè probauerat Hiſpanarum cohortium in Belgio moram, profecturus in Italiam earumdem miſſionem Coniugi ſuaderet; tranſigit illa cum Rege per litteras de militum diſceſſu: acceptâque ab eo pecunia & commeatu, iubet euocatos ex limitaneis vr-

MISSIO Hiſpanorũ militũ ex Belgio.

 bibus

bibus præsidiarios omnes Flissingam Zelandiæ portum, inde soluturos in Hispaniam, quamprimùm deduci. Sed hîc dum nauigatio adornatur, adulto iam autumno, repentinis ab Rege litteris Gubernatrix admonetur, ne Hispanos adhuc amoueat à præsidiis, sed pro sua prudentia tandiù moras nectat, donec ea super re certi aliquid ipse præscribat. Quod sanè desiderium & si animo Regis semper insêdit, nouis tamen suspicionibus confirmatum fuisse crediderim ab litteris Granuellani: qui sedulò intentus in Nobilium facta, nimios eorum conatus in expellendis peregrinæ militiæ præsidiis acciperet in deteriorem partem, ac fortasse etiam Principis Orangii consilia altiùs introspexerat. Sed Margaritæ haud promptum erat obsequi Regis animo: quòd odia rixæque inter vtramque nationem vltra remedium processissent. Etenim Hispani tanto infensiores erant, quanto maiore omnium contentione emittebantur: & Belgæ nouis offensionibus irritati illorum profectionem tanto inclementiùs vrgebant. adeo vt Zelandi, quorum apud Insulas, vt dicebam modò, substiterant Hispanæ cohortes nauigandi opportunitatem opperientes, desperatis rebus decreuerint, in aggeribus, quos Oceanum contra sustollunt in littore, operam exinde nullam ponere; quum tamen viderent earum molium partem supercrescentibus aquis resedisse, libenter passuri (vti aiebant) mare potiùs superfundi aduersus terrarum

Margin notes: 1559 — 4. Octob. — Dilatio missionis imperata à Rege. — Inde Belgarũ querelæ, — ac desperatio. — 1560

1560 rum ereptores. id, quod olim apud hanc gentem Dux Ansibariorum vouit in Romanos. Quin & iactabant, palàm audientibus Hispanis, Malle se hauriendos Oceano permittere, quàm ad eum repellendum vel pedem domo efferre, quamdiu illorum terram calcarent externi milites. Tamen ne Regis desiderio deesset Austriaca, nauigatione Hispanorum dilata, quo modo eos à Zelandia reuocaret, agitare priuatim cœpit in arcano paucorum senatu: additis tunc quidem nonnullis, quorum fidem experta iam erat. Sed omnia magnis impedita difficultatibus offerebantur. *Quippe non posse illos euocari prius, quàm statuantur Vrbes, in quas inducendi sint; statui verò non posse sine earum Præfectis, qui haud dubiè dissensuri essent. Deinde considerandum, coniunctimne sub vna legione in hibernis continendi; at intolerabiles futuros ciuitati, apud quam alantur: an centuriatim separandi per prouincias; at futuros passim expositos iniuriis, à quibus non abstinerent populi, contempta illorum paucitate. Denique cum animo reputandum, quo stipendio militia sustentanda sit, iuratis inter se prouinciis, nihil militibus soluere non modò Hispanis, sed etiam popularibus, donec externi Belgio non abscedant.* Hæc quamquam verè dici Gubernatrix animaduertebat, ne quid tamen intentatum relinqueret, an vt consultando dies traheret? causam integram retulit ad supremum concilium rerum agendarum,

Tac. l. 13. Ann.

Senatus super ea missione.

Consultā appellabant.

non differendā censent consultores.

Consiliū status

Sed hîc eadem, & (quia plures erant) 1560
Idem consensus omnium. audaciora memorabantur. Alij affirmabant, ciuitates audita ea dilatione, palàm repetere promissa Regis: iamque indignationem Ordinum erumpere, qui sibi verba ab Rege data suspicentur. Alij mercatorum querelas, alij debita Belgis militibus stipendia denarrabant. Denique non differendam vltrà nauigationem conficiebant omnes, præter vnum Granuellanum. qui, siue studio Regis, & quòd ita conducibile rebus Belgicis existimaret: siue quòd se nudari eo præsidio nollet, si fortè æmulorum conspiratione pateretur; quum diu, qua erat authoritate ac facundia restitisset, ad extremum rationum numero, momentisque victus: nisi forte timuit, ne aliquid in senatu conficeretur inuito Granuellano; in eandem cum ceteris sententiam, & quidem, vt videri voluit, haud grauatè concessit. Quare eo consensu mota Gubernatrix, præsertim quòd in dies odia renasci videbat: idque longè grauius malum esse reputabat, quàm quod ijs absentibus Belgio timebat Regi, quid in eo cōuentu disceptatum sit de militum profectione, scribit, causis leuiter, neque anxiè perstrictis: nempe ne timere videretur apud Proceres Belgas, in quorum senatu recitabantur huiusmodi litteræ, antequàm mitterentur in Hispaniam. At priuatim, arcanisque notis per eosdem tabellarios Regi præcisè denunciat, *Differri abitum Hispanorum diutius haud posse. In eo constare prouincias omnes, vt quamdiu*

Præter quā Granuellani.

qui denique dat manus.

& Gubernatrix rem conficit cū Rege.

15. Octob.

Arcana Gubernatricis epistola.

15. Octob.

1560 diu se iis reliquiis peregrinæ militiæ liberas non videant, ne assem quidem regiis Quæstoribus subsidia petentibus largituræ sint. Lamentari proinde argentarios, negotiatoresque, qui quum pecuniam fœnerato dederint ciuitatibus, eamque externo militi soluerint, quasi propediem abituro: dum ille non abit, nihil ipsi ab iratis ciuitatibus recipiant. Hinc ingens vbique gaudium, quum primùm è præsidiis euocatæ cohortes adornare nauigationem visæ sunt. Ea re quieuisse argentariorum querimonias, sustentatas Belgarum militum spes, quibus stipendium quindecim mensium iam debitum à ciuitatibus promissum est, vbi primùm Hispani vela fecerint. Quod si, nauigatione intermissa, redire illos à Zelandia Belgæ videant; vereri se magnopere, ne frustrati ea spe, seditione facta, per campos excurrant rapto victitantes; immo ne ciuitates, quà transiere nuper Hispani non sine iurgiis rixisque, portas occludant redeuntibus, aditumque armatæ prohibeant. Quod autem ob finitimos Gallorum tumultus suspicabatur ipsa, nihil ea causa in Belgio turbatum esse. nec multum ab externis militibus, intendente se hieme timendum. Certius imminere malum ab alienatis popularium animis, ac domestica seditione; quæ si exemplo vicinarum vrbium excitaretur, nec posse Belgarum populos à tribus Hispanorum millibus coërceri, nec esse in ærario tantum pecuniæ, aut sperari ab argentariis tantum opis, quantum vel ad vnam militum centuriam

riam properè leg ndam satis foret. Hasce ob litteras celeriùs, quàm libentiùs Rex assensus est prouinciarum postulatis. rescripsitque Gubernatrici, *Mitteret è Belgio, si quidem è re videretur, Hispanos milites: opportunum fore supplementum in Africa, amissis Gerbensi clade tot millibus Christianorum. Prouiderent porrò Tribuni, ne milites è nauibus educerent instructo agmine, sed per manipulos, aut centurias, alios Neapolim, alios in Siciliam disspararent. Ceterùm sibi & esse cordi ciuitatum sponsiones, & curæ futurum, vt pecunia ob eam rem ab argentariis data, exhibitis eorum syngraphis, persoluatur in Hispania.* Verùm aduersa tempestate, ac præter solitum hiemante procellis mari, aliquandiu retenti Hispani milites apud Zelandos, Hollandosque, ad extremum remittente hieme, sub initium sequentis anni, magna Belgarum gratulatione soluerunt. Et quoniam Rex Gubernatricem monuerat; vti curaret, ne Belgica peditum militia ab eorum Proceribus administraretur in posterum; ipsa per speciem ordinandæ rei militaris, occasione discessus Hispanorum, morem Maria Hungariæ Reginâ Belgium obtinente vsitatum, sed intermissum, in præsentia reuocauit. Centuriones nominari à quoquam noluit, ipsa legere instituit, vni melius obtemperaturos: nec Centuriarum ductoribus imposuit Tribunos, (quod esse munus Nobilium solebat) sed Centuriones accipere imperia voluit à Præfectis vrbium,

Marginal notes: Rex ãnuit in hæc verba. — Nauigatio Hispanorũ militũ in Hispaniã. — Nouæ pedestris militiæ ordinatio.

Right margin: 1560 — 12. Dec. — 1561

1561 bium, quamdiu in earum præſidio verſarentur: Præfectos autem in obſequio duraturos ſperabat, quòd admouerentur ab ipſa, remouerenturque. Atque ita præciſo tunc quidem à militia Tribunatu, authoritatem quoque in patrium militem, eòque potentiam Nobilibus præcidiſſe ſe credidit. Nec temerè credidiſſe ſentiebant aliqui, ſi præterea curaſſet, vt Hiſpanorum loco totidem cohortes ex alijs nationibus illico ſubſtituerentur. Quamquam enim externus miles in Belgio aduerſabatur poſtulatis prouinciarum, promiſſoque Regis; adduci tamen Belgæ non inuiti potuiſſent, vt admitterent: ſi, dum diſceptabatur de Hiſpanorum abitu, eam conditionem Gubernatrix appoſuiſſet; vt quamdiu finitimorum circumſonarent arma, peregrinis præſidiis, præter domeſtica, vrbes limitaneæ firmarentur: profectò pro ea, qua flagrabant omnes cupiditate Hiſpanos emittendi, & ipſi quamcumque conditionem ſubiiſſent, & Gubernatrix in tumultuantes poſtea Belgas externum militem promptiùs armaſſet. Sed tunc, quum turbæ propiùs vrgebant, preſentia componere votum Margaritæ fuit. Niſi fortè à legendo externo milite ærarium illam deterruit, nempe in magna pecuniarum difficultate pertimeſcentem, ſi ſtipendia differentur, ne periculoſiùs tumultuaretur peregrinus miles, quàm domeſticus, qui ſub Principis manu pluribus modis coërceri poteſt.

De externo, deque domeſtico milite.

PVBLICAM Belgarum lætitiam ob di-

discessum Hispanorum consecuta est & 1561
priuata aulæ gratulatio Granuellano Cardinali creato, & nuptiarum solennia, quas in Saxonia celebraturum Orangium multi Nobilium comitati sunt.

CONIVGIVM Orãgij cũ Anna Saxonica.

Hic enim dum sororis interesset nuptiis, suum quoque (defuncta iam prima vxore Anna Egmontia) cum Anna altera Mauritii Saxonum Ducis filia matrimonium firmauerat, communicato antè cum Gubernatrice consilio. Quæ principio auersata coniugium ab Lutheriana familia petitum, negauit posse vnquam probari aut Regi, aut sibi, eum puellæ iungi in Regia Lutheri natæ; quam hæresi non magis pater imbuisset iam pridem vitâ functus, quàm Augustus patruus, qui in Septemuiratum Mauritio successerat, & maternus auus Philippus Hassiæ Regulus quotidie cumularent. Verùm id à se prouisum affirmauit Orangius, actumque disertè cum Augusto Annæ tutore, Non ducendam à se puellam, nisi catholicè victuram: in eamque conditionem & Augustum, & ipsam obsignatis litteris conuenisse, quamquam Philippo auo aduersante, impositamque de Religione conditionem respuente. Nempe quòd ipse in animo haberet, iis interim nuptiis Religionis specie disturbatis, filiam suam Orangio tradere. Id, quod clam cum illo per litteras egit, pollicitus pro filia, se eandem conditionem de abiiciendo Lutheriano cultu non grauatè subiturum. Vsque adeo Religione abutuntur ij, quibus sua demum vtilitas Deus est.

Egmõtiã duxerat an. 1550.

Lantgrauius Hassiæ.

Lantgrauij dolus ad disturbandũ coniugium.

1561 est. Sed fraudem assecuto, questoque grauiter Augusto, Philippum respondisse, narrabat Orangius, sibi non locupleti, & multorum liberûm parenti non indecorum esse ab alio conditionem accipere: at dedecere Septemuirum Saxoniæ Ducem, si pateretur à Gulielmo Nassauio legem imponi: idcirco se repudiasse conditionem in nepte, admisisse in filia. Sed non ideo placatus est eo responso Augustus: occupauitque propterea cum Orangio transigere. Et Margarita, quum toties eadem affirmasset Orangius, testatus, Nihil esse sibi, nec futurum ante animæ suæ decorisque curam, ac debitum Regi obsequium; assensa tandem est: non tamen potestatem fecit prouinciarum Præfectis Orangium comitandi, quod ipse flagitabat; causata eorum necessitatem in Belgio, armatis iuxtà Galliæ prouincijs. Verùm ne tristis abscederet, permisit ei ceteram nobilitatem: cuius dein comitatu septus in Saxoniam venit, secutusque Florentius Momorantius Montinij Dominus, qui Margaritæ nomine nuptam inuiseret, donaretque gemmeo monili. Et Orangius Lipsiæ Saxonum in Vrbe, celebratis ineunte Augusto mense nuptijs, quibus Rex Daniæ Federicus interfuit, præter alios Germaniæ Principes; in Belgium confestim rediit, renouato Gubernatrici promisso super vxoris religione. Cuius tamen promissi fidem tàm impleuit ipse, quàm ipsi fidem coniugalis pudicitiæ seruauit vxor. quam propterea

post

detectus à Saxone.

Celebrantur Nuptiæ cum Saxonica.

postea ab Orāgio repudiata.

post annos tredecim adulterii manifestam remisit in Germaniam: ductâ Carlotâ Borboniâ Ducis Mompenserij filiâ. Sed festos nuptiarum dies maiori apparatu, quàm lætitia, in Belgio repetijt Orangius; offensus nouâ Granuellani Purpurâ, qua quum aliquandiu abstinuisset, tunc primùm ijs vtentem Insignibus inuênit. Etenim Pius Quartus renunciauerat illum vnà cum septendecim collegis, S. R. E. Cardinalem, Quarto Cal. Martias huius anni: cucurreratque rei nuncius in Belgium intra dies duodecim: neque post multò subsecutus est à Pio destinatus, qui purpureum capitis tegmen cum Pontificijs litteris Mechliniam attulit Granuellano. Sed is differendum putauit accipere oblatum sibi munus, donec eâ super re sententiam Regis ab Hispaniâ, quò certum hominem properare iusserat, exploraret; credo, quia præsenserat hunc sibi honorem, Margaritæ operâ ita deferri, nihil vt ab illa cum Rege communicatum esset, dum litteris agebat cum Pontifice. Et verò illa non modò Regem, cui gratum id esse iam nouerat, sed & Granuellanum celauerat id, quod à Pontifice repetitis aliquoties litteris ac nuncijs efflagitabat, vt ad Regem postea perscripsit: idcirco veritus ipse, ne Regi videretur in ea re vnicè obstrictus Margaritæ, noluit nisi assentiente Principe, & tamquam per eius manus beneficium capere. Nisi fortè subtimuit, ne quæsita ex honore illo occasione, à Margarita, amo-

an. 1575. Brilæ in vrbe Hollandiæ.

CARDINALATVS Granuellani.

25. Febr.

Biretum Cardinalitium.

Quem oblatū differt accipere.

12. Iul.

1561 amoueretur aliquando à gubernaculis ciuilium curarum; propterea expectandum sibi duxit arbitrium Regis, à quo additum se Gubernatrici sciret cum præcipuis grauibusque mandatis. Sed quidquid animo eius insederit; Margarita certè cunctationem illam non omnino probauit, scripsitque homini

27. Mart. protinus in hunc modum. *Consilium, quod ex eius litteris acceperat, à se quidem non damnari: sed satiùs factum putare, si nulla interiecta mora Purpuram induisset. Neque dubitare se, quin paria responsurus sit ab Hispania Rex, eumque pro imperio coacturus. Et quamquam gratum erat, quod scriberet, in bonam partem Nuncium Pontificis interpretari eam temporis moram; curandum tamen esse perquàm diligenter, ne aut is, aut eius famuli de ea re Romam litteras mittant: scilicet ne Romanis aulicis ansa detur ad cauillandum hoc ipsum modestiæ genus: aut etiam irritetur Pontificis animus, perinde quasi illius dona aliunde pretium acceptura sint. Interim se ei ex animo gratulari honorem illum, qui tanto cum Religionis, Regisque commodo coniunctus esset: eòque spectasse operam ac labores suos, quod intelligeret, quantum momentum rei Belgicæ adderetur, si ea quæ ad Religionem pertinent, agitaret is, cui præter alia, conciliaret etiam Purpura authoritatem.* Hisce autem Margaritæ litteris non antè, quàm responsum redderetur ab Hispania, assensus est Granuellanus; statimque Purpuram capessiit,

Dilationē non probante Margarita.

Purpuram demū induit,

siit, illo erga Regem obsequio, & nulla Gubernatricis offensione, ab altera beneficium, ab altero gratiam consecutus. Accessit & aliud Purpuræ honestamentum, delatus Româ à Pontificio cubiculario Theophilo Frisio, purpureus Galerus: quem rarò mitti, plerunque in Vrbe accipi mos est. quod ille beneficium Gubernatrici quoque acceptum retulit quæsitissimis gratiis, non tàm extollendo magnitudinem muneris, quàm authoris: cuius maximè causâ habendum affirmauit à se reuerenter honorem illum, in quo etiam beneficium Principis sibi colendum erat. Non tamen in priuato cum illa colloquio dissimulauit, se humana reputantem, ea potissimum cogitatione Purpuram induisse, vt si quando cedendum esset Belgio, (quod ob imminentem sibi à nobilitate procellam instare prouidebat animo) Romam Purpuratorum sedem haberet, quò se cum dignitate reciperet. haud inusitato hodieq; consilio aliquorum, qui memores, POTENTIAM in aula rarò consenescere: & NON MINVS certò interitum gratiæ expectandum esse, quàm vitæ; sactum hunc ordinem libenter adoptant non ambitiosi, sed prouidi: nempe vt liberum habeant in supremis casibus, ad Templum Aramque perfugium.

1561

& Galerũ à Pont mis sum accipit.

Addit peculiarem causã admissi Cardinalatus.

vt Marg. ad Regẽ scripsit 29. Nouembris 1564.

ANNO insequente, qui fuit sexagesimus secundus ad millesimum quingentesimum, intestinis Gallorum discordijs quotidie renascentibus, perferuntur à Philippo Rege mandata, quibus

1562

Gallia laboráti sub sidia desti nantur è Belgio.

1562 bus Margaritæ imperantur auxilia Carolo Regi sollicitè mittenda aduersùs rebelles. Quid autem hoc fuerit, quæue eius origo, non alienum arbitror, à principio cursim denarrare: non solum quia ante hoc tempus de hisce subsidijs agitatum reperio, sed etiam quia Gallici tumultus partim ob priuatas in aula, partim ob publicas de Religione discordias excitati, rudimenta fuere Belgarum Populis eadem moliendi, tam simili vtrobique successu, vt interdum, nisi locorum personarumque nominibus admonearis, non duorum regnorum, sed vnius populi facta legere te facilè credas. Accedit, quòd aliqua ex his administrata sunt Belgicis consilijs, quæ Cardinalis Granuellanus fratri suo Thomæ Cantoneti Domino, Hispani Regis in Gallia legato identidem suppeditabat. Quare quum mihi ea negligenda non sint, neue sępius Gallica inserendo, Belgicam narrationem intersistam, in præsentia, quoniam res & locus postulant, excursione nec otiosa, nec producta, rem simul omnem comprehendam. Distraxerat in partes Galliæ populos immissa pridem hæresis: nomenque nouæ religionis, veteri contempta, multi mortales arripuerant. Quamuis enim grassante per Germaniam Lutheri lue, incolumem se aliquamdiu seruasset Gallia, anno tamen huius sæculi trigesimo tertio, per aliquot Lutheri emissarios tentari primùm cæpta est. Etenim Franciscus Primus litterarum ac litteratorum amans, vt

De GALLICIS TVMVLTIBVS.

Lutheriana hæresis in Gallia.

ferme LITTERAS fouent, qui digna litteris gerunt; Lutetiæ instauraturus Academiam, magnis illuc præmiis aduocauerat ex Italia, Germaniaque, præcellenti doctrina viros. Commodum id Luthero visum: missique propterea ex asseclis Bucerus, alijque nonnulli audacioris ingenii, qui per occasionem disserendi in eo sapientium cœtu, noui Euangelii periculum facerent. Nec defuere, qui nouitate caperentur: præsertim quòd ij, in quos Religionis causâ inquirebatur, illico in Aquitaniam excurrebant ad Margaritam Valesiam Regis sororem. Quæ, siue odio aliquo in Romani Pontificis nomen hausto in Alibretana mariti familia, ob Nauarræ regnum, eòque Lutherianorum fraudibus obnoxia: siue ostentatione ingenii, cuius laudem adamauit vltra feminæ modum; siue potiùs, vt ipsa aliquot annis ante mortem catholicè obitam testata est, non prauitate animi, sed commiseratione reorum, qui ad ipsam confugiebant; patrocinium nouarum opinionum adeo pugnaciter vbique tuebatur apud fratrem, vt decennio per ipsam steterit, ne Lutheriana hæresis in Gallia planè concideret. Quamquam & segniorem aliquànto reddebat ea in re Franciscum opera Germanarum Heluetiarumque legionum, quibus aduersùs Cæsarem conductis bellum gerebat. Donec ipse & iniuriâ Religionis, & hominum contumaciâ grauiter offensus, non multis edictis, at crebra reorum animaduersione,

Margin notes: 1562 — Lutetia Parisiorũ — A quibus adiuta. — Marg. Vales. Francisci primi soror. — Ab rege propemodũ deleta.

1562 ne, intentior quàm minacior, Lutheri nomen in Gallia pæne deleuit. Felicior aliquanto fuit Caluini dolus, qui sub Francisci Regis obitum, implicito bellis Henrico, submissis continenti opera è Lemano lacu libellis, Galliam aggressus est: atque vt reperit aures animosque multorum, Lutheri opinionibus suspensos erectosque; ita miram iniecit vulgo cupiditatem nouæ doctrinæ cognoscendæ. Et gaudebat populus (nam Gallicè populariterque conscripti erant libri) de Religione palàm arbitrari, deque abditis Fidei controuersijs ire velut in suffragia. postremò, quoniam A SVMMO declinantibus facilis est per prærupta ad infima quæque casus, eiecta semel ex animo auita Religione, à Luthero ad Caluinum certatim desciuere: plerisque eorum non quieturis, donec omni cultu aduersùs Deum, quem nusquam esse opinarentur, expuncto; in profundo omnium malorum aliquando consisterent. Et quamquam ea hæresis à principio corripuit animos plebis, cuius esse solet, etiam ingruente pestilentia, prima strages; breuì tamen vltra multitudinem grassata, inuasit aliquot nobilium capita; inque ipsam Regis aulam, afflatis in ea viris quoque primariis, penetrauit: nempe factiosis regni Proceribus vsui opportunè futura ad conciliandam sibi multitudinem, trahendamque aduersùs inualescentem æmulorum gratiam apud Regem. Nupta enim Francisco Secundo Maria Stuarta Scotorum

Caluiniana succedit;

primū apud plebē.

postea apud Proceres;

æmulatione Inuidiaque,

erga Guisios, Regina, Guisiâ parente nata, multum momenti attulerat Guisiorum potentiæ. 1562
Nam & Regi annorum quindecim opus erat aliorum operâ, & illi digni erant, qui adhiberentur: præsertim Franciscus Guisiæ Dux, eiusque frater Carolus Cardinalis Lotharingus: ille militari scientia fortunaque, ac matura domi prudentia clarus: hic varia intimaque doctrina, sed solerti in primis facundia, & quadam oris maiestate conspicuus. Sed quantum hi & sua virtute, & Reginæ impulsu ad summa quæque decora prouehebantur, tantum necesse fuit commoueri alios, qui primas aut obtinuerant, aut sperabant: præcipuè Borbonios, & Colinios, vt Momorantios omittam ciuiliùs diffidentes. Et Antonius quidem Borbonius, præterquam quòd inter Dynastas regij sanguinis adnumerabatur primus; præferebat ab vxore Ioanna Alibr. ta, Nauarræ Regis appellationem: vir ad belli ac pacis artes æque factus, sed voluptatum immodicus, eòque impar firmandæ dominationi. Ferocior multo, atque versutior Ludouicus frater Condæus Princeps, armisque perpetuò tractandis implicatus: maiore tamen animo, & confidentia, quàm viribus, peritiaque. Neque huic dissimile ingenium Gasparis Colinij, atque Andeloti fratris: quorum ille quia mari Gallico, hic vniuerso peditatui præfecti erant, magno sanè in pretio habebantur. Ergo hi, quos loquor, alijque minorum gentium, quamuis nullâ tunc quidem inter se beneuolentiâ

Franciscũ Ducem, & Cardinalem Lotharingum:

quorum nimia potẽtia offenduntur in primis,

Antonius Borbonius Nauarræus,

Condæus Antonij frater,

Gaspar Colinius, & Andelotus frater Colinij;

1562 tiâ coniuncti; quia tamen vna interim omnes angebat cura, facilè conuenere. Et machina, qua Guisiorum potentiam subruerent, visum est patrocinium hæreticorum, quorum partibus nouerant odio esse Guisium nomen: præsertim quòd illorum aliqui, exuta iam veteri Religione, non sectariorum tantummodò, sed sectæ quoque induisse patrocinium videri volebant. Quos inter nemo hæresim audentiùs præseferebat, aut propugnabat, quàm Ioanna Alibreta Borbonij vxor; vnica Margaritæ Valesiæ, atque Henrici Nauarræi filia. Hæc, quia se extorrem videbat à regno, quo Ioannem auum sacrorum interdictione correptum ab Romano Pontifice, Ferdinandus Catholicus Hispaniæ Rex, armis adortus olim exuerat; tam implacabili odio ferebatur in Romanum Hispanumque nomen, atque adeo in Romanam Religionem, quam Hispano curæ esse animaduertebat, nulli vt operæ parceret, nulli sumptui, quo Pontificis authoritatem, & Catholicam Fidem per Galliam proculcaret. Igitur hisce capitibus firmata hæresis eos toto regno processus habuit, vt Henricum, cuius arma in Belgio distinebant Hispani, pace cum Philippo constituta, sollicitè retraxerit ad intestinas discordias componendas, erupturas haud dubiè in ciuile bellum. Sed Henrici mors omnino maturauit malum. Etenim Franciscus Henrici filius, vti dicebam, & Medicea parens, & Regina vxor quo magis adhibebant aduersùs hæreticos fi-

hæresi iã imbuti.

Maximè verò omniũ Ioanna Alibreta vxor Borbonij.

Iulius II. P. M.

Cum hæretica multitudine Proceres coniunguntur.

1559.

1562

dam Guisiorum operam, eo amplius æmulos incendêre, vt ad illorum dominationem deprimendam occasione hæreticorum vti festinarent. Idque Mediceam mouit, vt quo tempore deducenda erat Isabella filia in Hispaniam, à Philippo genero auxilium exposceret in hæreticos, ac regni turbatores. cui peramplè responsum, opesque & arma magnificè promissa. Quæ Regis litteræ coram nonnullis Galliæ Proceribus de industria perlectæ ad augendum metum, auxere potius Mediceæ inuidiam, eisque concordiam aduersus Hispanum nomen. Iamq; passim libelli in Guisios, Regemq; ipsum, quasi velitationes quędam secuturæ mox coniurationis edebantur. Et instabat Alibreta: quæ veteris offensæ memor, impatienterque imminens regno, maritum assiduè stimulabat, *Ne vnicam recuperandæ Nauarræ occasionem elabi pateretur è manibus: posse illum amplissimæ factioni, quæ iam pæne ex æquo Galliam scindat, ducem imponi: posse ea gratia opem expectare à Germanis eiusdem Religionis Principibus, ab Anglis, à Belgis, præter catholicos Guisianis infestos; quorum omnium valida conspiratione posse, eiectis è Gallia Guisianis, explicari latissimè hæreticorum partes, eorumque dein arma ad Nauarræ fines non dubio euentu circumduci* Sed ferox hæc Tullia mitiori Tarquinio nupta erat. Itaque frigente ad ea Borbonio, Condæus frater, par Alibretæ Tarquinius, promouendæ coniurationis prouinciam suscepisse dictus est,

Cōtra quos ab Hispaniæ Rege auxilium postulatur

& promittitur.

Alibreta maritū stimulat in catholicos

T. Liu. lib. 1.

1562 est, atque Ambosianam illam conflasse tempestatem, tunc quidem Guisij Ducis prouidentiâ discussam, nouis tamen coëuntibus odiorum nimbis, ciuili factionum sanguine longè impotentiùs ruituram. Feruntin eo primùm tumultu auditum Hugonoti nomen, Cæsaroduni Turonum hoc modo natum. Solenne est Cæsarodunensibus ad terrendos infantes Hugonem nominare, quem noctu pomæria vrbis obequitantem, inque obuios euntem pulsantemque commemorant. Quum autem hæretici, quorum complures tunc erant Cæsaroduni, circa ea pomæria nocturnos cœtus agerent, quoniam interdiu non licebat; factum est, vt tamquam nocturni lemures digito monstrarentur pueris, atque ab Hugone Hugonoti, per deridiculum vocarentur. Quamquam alij aliunde originem inclinant. Vnde vnde tamen appellatio defluxerit, ludibrio illam sibi hæreticos duxisse constat, eòque catholicos nominare Papistas insueuisse. Sed hæc nomina sunt; illud rem tangit, quod memoriæ proditum à multis, qui ea tempestate hæc ipsa litteris mandabant; Primùm hunc Galliæ tumultum Geneuæ conceptum fuisse, authoribus Caluino, & Beza, inito ea in vrbe consilio barbaro iuxtà ac pudendo, de Francisco Rege, deque vxore, ac parente, Regiisque fratribus, atque aulæ Proceribus, subita ad certum diem aggressione trucidandis. Quamobrem non vltrà passurus Rex tantam hęreticorum licentiam, qua Nobiles aliquot

1560. Cõiurati Ambosiana.

Turf.

Thuan. l. 24. hist.

Hugonoti nomen in ea natum.

Gil. Genebr. l. 4. cro. & alij

Authores Ambosiani tumultus.

quot ad priuatas discordias abuterentur, 1562
nouo per Prouincias delectu arma imperat, accersit è Germania cohortes, ab Lotharingiæ Duce, ab Hispaniæ Rege

Auxilium ab Hispano Rege.

auxilia requirit. Et verò Philippus Rex Hispanum militem properè submisit, qui se cum Gallorum exercitu in Lemouicibus coniungeret, submissurus nouas subinde copias, quum audito Francisci Regis obitu, reliquum auxilium distulit in sequentem annum, in quem delatum est bellum.

Limoges. 1560.

Mira catastrophe.

ET Francisci quidem excessum summa regni conuersio consecuta est. Nam Borbonij, quorum alter capite damnatus in horas lictorem opperiebatur: alter aulâ circumscriptus, fratris ruinâ credebatur opprimendus; repentè delata regni administratione ad Mediceam parentem pro Rege Carolo decenni puero; ad summa quæque prouehuntur: Condæo libertas, locusque, & gratia apud Regem publico edicto restituitur. Nauarræus vniuersi regni Præses, quippe sanguinis prærogatiuâ regno proprior, renunciatur: Guisijs de potentia tantumdem perit, hæretici numero, atque adeo licentiâ grassantur, tanto per hæc audaciores, quanto id fore gratius putabant Nauarræo Præsidi, qui identidem reuolui ad dotale regnum per eas turbas recuperandum videbatur. Sed vt hic de ea cura, simul hæretici de securitate remitterent, non parum contulere consilia Granuellani Cardinalis è Belgio submissa Cantoneto fratri. Aduenerat in Galliam Prosper San-

Condæus. Nauarræus.

Hugonoti gestiunt.

Consilia Granuellani

cta-

1562 ctacrucius à Pio Quarto Pontifice Nuncius. Atque introſpectis Nauarræi conſilijs, ratus hominem non tàm de Religione, quàm de regno ſollicitum abſtrahi poſſe ab hæreticorum patrocinio, ſi ſpes adipiſcendæ Nauarræ oſtenderetur aliunde; illum per ea ipſa aggredi ſtatuit. ſed prius rem omnem cum Thoma Cantoneto legato, hic cum Granuellano Cardinali communicant. Tum Sanctacrucius regni negotium, de cuius reſtitutione agitatum olim fuerat, in medio reponit: atque in ſe recipit, dummodo ille Catholicæ Religionis cauſam defendendam ſuſcipiat, Pium Pontificem ſedulò cum Philippo Rege acturum, vt aut Nauarræ regno cedat, aut par aliquid offerat eius loco: nec dubitare ſe, quin Philippus, cuius pertentauerit animum, dum ab Luſitania iter per Hiſpaniam faceret in Galliam, Pontifici ſatisfacturus ſit. Id autem quum Cantonetus ſæpius confirmaſſet, ſtatuit cum Philippo id agere Nauarræus, miſſo ex aulicis ſuis Antonio Almeyda Luſitano, quem ſciret acceptum eſſe Eboelitano Principi Roderico Gomeſio itidem Luſitano, gratiâ tunc maximè florenti apud Regem. Sed Granuellanus certior ea de re factus à Cantoneto, lætus ille quidem conſiliorum ſuorum ſucceſſu, tamen æquè ſollicitus, (vt ipſe ad Margaritam Gubernatricem Mechliniâ ſcribit) quid reſponſurus Rex eſſet Almeydæ: quòd intelligeret, ex eo reſponſo pendêre in Gallia rerum maximarum inclinationes: præmu-

Sanctacrucius conatur abſtrahere à patrocinio hæreticorũ Nauarræum;

Abſtrahitur, & in Hiſpaniã nuncium mittit,

Ruigomez de Silua.

4. April. 1561.

Eōdē scribit etiam Granuellanus.

munierat Ebolitanum Principem, atque Albanum Ducem, docueratque, *Periculi plenum esse negotium, ac planè vitreum: in quo tractando peccari posset non minus auiditate atque impetu, quàm securitate ac negligentia. Proinde sibi videri, in rem esse, Borbonio aliquid offerre, modò id eiusmodi sit, quod auferri possit, si fortè is à suscepta deflecteret via.* Ergo post multa, Nauarræo tandem offertur Philippi nomine Sardinia, additurque eius maris Præfectura, stipendiumque Pręfecturę sustinendę par. In quo & si aliqui conditionem laudabant vtrique probabilem: quippe Sardiniam esse ex vna parte maius, opimiusque regnum quàm Nauarra; ex altera Philippi regnis immistum, eòque obsessum. Secus tamen alij sentiebant, Sardiniam in speciem ostentari à Philippo haud sanè regnorum prodigo. Nam quid consilij esse, Borbonios induci in eam Insulam, ex qua imminere Siciliæ, atque Neapoli, veteresque in ijs regnis factiones excitare possent? Sapienter nihilominus agere Pontificem id vrgendo, siue de eius exitu bene speraret, siue intelligeret frustra laborari: quoniam ad Religionis causam in Gallia tuendam perinde esset, seu vera, seu vana spe Nauarræus à fouendis hęreticorum partibus amoueretur. Et verò ita ille paulatim amotus est, vt etiam Ioannæ Albretæ vxori minus se iam beneuolum præberet. Quod fortasse aliquem mouit, vt scriptis traderet, hoc quoque ab Oratore Hispano tentatum, actumque

1562

Sardinia Nauarræo offertur loco Nauarræ.

An ex animo?

Thuan. l. 28. hist.

1562 que cum Nauarræo de repudio vxoris, quippe hereticorum veneno intimè imbutæ: factamque homini ſpem Mariæ Stuartæ Scotorum Reginæ, quam adnitentibus Guiſijs auunculus duceret, cum dotali Scotorum regno, immo cum vniuerſa Britannia, in quam, ſpoliatâ ob hæreſim Eliſabethâ, induceretur ipſe, Pontificis authoritate, Philippi ope. Sed hæc aut vanè credita, aut inuidioſè conficta. Neque enim ſimile vero eſt, aut Granuellanum, & Sanctacrucium ignoraſſe, non ſatis hæreſim eſſe, cur reiecta vxore, altera legitimè ducatur: aut Philippum obtuliſſe Scotiæ regnum homini, à quo timere Belgicis rebus ob veteres inimicitias meritò debuiſſet, ſi præſertim is vniuersâ Inſulâ bello potitus eſſet. Sanè duobus poſt hæc annis, quum ageretur de eadem Scotorũ Regina cum Archiduce Carolo Ferdinandi Imperatoris filio, vel cum Carolo Hiſpaniç Principe coniungenda; ſcripſit Granuellano Philippus, *Placere ſibi, vt filius ea in re poſthaberetur Archiduci: ſi verò ad eiuſdem nuptias regnumque adijceret animum Galliæ Rex, de quo aliquid inaudierat, ſollicitudinemque non leuem attulerat, tunc ſe in filij cum Scota connubium vltro conſenſurum*. Ex quo, quæ fuerit Philippi mens de Scotiæ regno Gallis offerendo, exiſtimari poteſt. Immo neque in ſpeciem agitaſſe de ijs nuptijs Oratorem Hiſpanum, certum habeo ex eo, quòd quum is ſingula communicaret cum Granuellano fratre, (vti ego in eorum lit-

Nauarræi cũ Scotorũ Regina cõiugiũ falſò vulgatum.

1564.

4. Aug.

Regis Hiſpani litteræ de Scotæ coniugio.

litteris obseruo) deque Sardiniæ negotio sæpe meminerit, de eo tamen coniugio nihil vsquam indicauit. Sed quidquid hoc fuerit, illud profectò constat, Alibretam marito indignatam, quòd is ab hæreticis in dies alienior, vxoris postulata pro illorum patrocinio non audiret, aulâ furiosè relictâ in vrbes suas se proripuisse. Verùm hęreticorum caussam quantum omisso animo tractabat Nauarræus: tantum Condæus frater, atque Colinij mordicus amplectebantur: reflorescente præsertim Guisiorum gratia potentiaque apud Regem. Iamque ea erat rerum facies non magis in aula factionibus scissa, quàm in toto ferme regno discordiâ Religionis armato, vt apertè omnia in ciuile bellum inclinare viderentur. Ad Condæum Principem, Coliniumque maris Præfectum vndique auxilia submittebant hæretici; nec minùs se Guisij, & Comestabilis Momorantius Catholicorum ope firmabant. Cum his faciebat quidem Nauarræus Galliæ Præses, sed erat Condæi frater: Rex puer, dolique ignarus, inter vtrasque factiones interea distrahebatur, nutante Medicea Regina, ac rerum exitus vtrinque formidante. In hoc autem rerum statu, quum vndique Carolus auxilia conquireret, Philippus solito intentiore cura ad opem affini Regi maturandam animum adiecit: siue Religionis iacturâ permotus: siue sollicitatus ab vxore, quæ Caroli fratris periculo trepidabat: siue Belgio timens, ne illuc Gallorum aut arma, aut exempla transirent. Qua-

1562

Alibretæ indignatio

Guisiorum potétia reflorescit.

& æmulorũ inuidia.

ac bello vtrinque cogitatur.

Catharina Medicea.

Pedites ab Italia, Hispaniaque mittit Philippus Rex

1562 Quare lectis in Italia tribus peditum millibus, commissisque Ioanni Anguisciolæ Tribuno, qui in ijs traducendis Imberto Platerio Bordillonio, armorum Præfecto pro Rege Galliæ in Subalpinis obtemperaret: totidemque ab Hispania per Nauarram transmissis, ad Margaritam sororem, Belgij Gubernatricem scribit, vt duo equitum millia ex ipsis Belgarum turmis quamprimùm seligat aduersus Galliæ perduelles: immo si quid vltrà aut Regina, aut Guisii ad eam rem postulent, accuratè submittat. Margarita recitatis in senatu litteris Regis, animaduertit contrarijs omnium sententijs pro Gallia opem exposci. Differebant enim Orangius, atque Egmontius, eas equitum turmas sustentari à prouincijs ad Belgij præsidium, quippe ad eum finem institutas: quare vt extra Belgium educerentur, expectandum prouinciarum consensum. id verò lentum esse negotium, expositumque periculo, ne dissentiant, eo potissimum tempore, quo Belgium viribus externis augeri, non exhauriri suis, opus esset. Sed altior fortasse cura illos habebat. Etenim credebatur, Condæi rogatu, aliquos Germaniæ Proceres interminatos esse finitimis Belgis, si Guisiis nouæ Religionis hostibus opem ferrent, se pro communi causa tuenda, arma in Belgium illaturos. Nec procul à vero duxerim & Condæum id attentasse, & Germanos præstitisse. Namque ex vna parte sollicitos fuisse Condæanos ob auxilia in Belgio contrahenda, significatum est li-

2. Maij. (margin)

& à Belgio vt equites mittantur, Gubernatrici mandat.

Sed Belgarum Proceres resistunt.

Astu fortasse Condæi.

libello tunc edito, atque à Cantoneto 1562
legato cum litteris misso ad Granuella- 4. April.
num fratrem, quo multis rationibus
ostendebatur hæreticis, Hispaniæ Regem nullam Catholicis opem in Gallia esse laturum. ex altera parte, dum Margarita scriptis ad Regem litteris docet, 30. Iun.
Belgas ob metum siue à Germanis, siue aliunde conceptum, ægrè adduci, immo ne adduci quidem, vt equitem in Galliam decernant, ac dira quæque canere, id si fiat; indicare videtur hanc, de qua loquimur, dissentiendi causam. Et ipsa, quòd eam opem aut desperaret à prouincijs, aut importunam Belgici s necessitatibus crederet, sibique à Germanis, atque à suis iuxtà timeret; in senatu remissiùs rem vrgebat. quum à Philippo litteræ perferuntur, quibus perstrictâ 1. Iul.
non leuiter Gubernatricis morâ, iubebat, omissa omni consultatione, equitem extemplo mitti. Illa parendi anxia, Granuellano suadente, mutato petitionis nomine, pecuniam loco militum poscit: impetratam illico in Galliam transmittit ad Mediceam Regis matrem: simul Philippo exponit, cur id fecerit, 31. Aug.
Non solum quòd pecuniam multò quàm militem gratiorem esse Reginæ sciret, quemadmodum illa significauerat antea, confirmauitque posteaquàm accepit: sed etiam ne authoritatem, operamque perderet in eius rei procuratione, quam & experta iam erat inexplicabilem ad impetrandum, &, si impetraretur, perniciosam Belgio timebat in ea rerum trepidatione, exortisque po-

Gubernatrix segnius agit.

Reprehēsa à Rege militum loco pecuniam mittit in Galliam: & causam moræ exponit Regi.

1562 poſtremò Tornaci, ac Valencenæ non cõtemnendis de Religione motibus: qui haud dubiè inualeſcerent, ſi eam prouinciam equitatu ſpoliatam homines ſeditioſi viderent. denique quum equitem ducere pertineat ad nonnullos, quorum fidem meritò ſuſpectam habeat, æquè periculum ſibi viſum, arma illis credere, & eos in turmarum delectu prçterire. Accepit potiùs, quàm probauit decretæ pecuniæ conditionem Rex, miſſiſque mille & quingentis equitibus ab Hiſpania, pro quibus ſtipendium Margarita tranſmitteret ad Mediceam; vti iam cœperat, vires Catholicorum in Gallia firmauit. Sed ante horum aduentum, Nauarræus vnà cum Guiſio, ac Roano. Momorantio, Rhotomagum expugnauerat, Condæanis eiectis. Ipſe quamquam pilæ ictu ſaucius, lecto in quo decumbebat, in modum currus elato, triumphali pompa vrbem inuectus eſt. Sed paucis pòſt diebus, recrudeſcente vulnere extinctus, eodem ſepulcro ſecum condidit ſpem Sardoi regni, quam magno Catholicorum bono ad extremum vſque ſpiritum fouit. Neque propterea intermiſſis belli curis, manente apud Momorantium armorum imperio, auctaque ingentibus copijs vtraque acie: quum iam ad Regis exercitum ſeſe adiunxiſſent à Philippo miſſa ſex millia peditum, equites quos dicebam mille Dreux. & quingenti; apud Drocum Normandiæ oppidum, ſummis Catholicorum, hæreticorumque viribus pugnatum eſt, captiuiſque hinc Condæo, illinc Mo-

Rhotomagum victor ingreditur Nauarræus

& moritur

Pugna memorabilis.

K mo-

morantio exercitus vtriusque ducibus, 1562
cæsis militibus supra decem millia; victoria maiori sanè gloria quàm gaudio pro Regijs ad extremum fuit. Tantum armorum turbarumque exciuit hæreticorum libertas, Procerum fouit ambitio. Hæc autem, quæ cursim memoraui Gallorum mala, (nam eâ quoque gratiâ memoraui) in Belgium planè eadem transmissa facilè comperiet, cui otium sit conferendi hæreticorum vtrobique conatus, vtriusque aulæ dissidia: Hugonotorum illic, hîc Gheusiorum nomina fortuitu nata, atque inter turbas: Cardinalem Lotharingum cum Cardidinali Granuellano, Condæum cum Orangio, Mediceam cum Austriaca: consimiles Nobilium conspirationes, paria Regum edicta, geminas sacrarum ædium atq; vrbium direptiones, eadem ferme omnia, nempe ex eisdem causis: nisi quòd arma celeriùs à Gallo sumpta, pertinaciùs à Belga & perniciosiùs retenta.

Cõparatio Gallicorũ, Belgicorũque tumultuum.

ET PRIMÆ quidem inter Belgicas vrbes, illo Religionis casu, quo latè concussa est Gallia, nutauere Gallis finitimæ Tornacum, Insulæ, ac Valencena, repentinisque motibus haud ambiguè portenderunt secuturam inde non leuem Belgio ruinam. Etenim Octobri mense superioris anni, concionatores duo è Gallis Caluinianis eâdem nocte, alter Valencenæ, Tornaci alter, palàm de nouo Euangelio verba fecerant frequenti foro. Sub finem vterque coactam hominum turbam, (qui ad centum

Primæ Belgij turbæ a Gallis Caluinianis.

Lillia

tum

1562 tum fuere Valencenæ, Tornaci verò supra sexcentos) per vrbem deduxerant, Dauidis carmina, Gallicâ linguâ concinentes. Ad eam psalmorum modulationem, nocturnasque conciones, excitato in vtraque vrbe aliquo inter plaudentes damnantesque tumultu; res à Magistratibus ad Margaritam Gubernatricem illico defertur. Illa admonitos earum prouinciarum Præfectos Florentium Momorantium Montinij Dominum, ac Ioannem Glimæum Bergę Marchionem; (qui fortè Bredam sese contulerant gratulatum Orangio, vxorique nuper è Saxonia reuersis) iubet eò accurrere, ac res quemque suas strenuè curare. Montinius Tornacum celeriter ingressus, cum Christophoro Assonuillio, ac Ioanne Blaserio, quos ad causam cognoscendam ei adiunxerat Margarita, capto earum domino ædium, in quêis cætus habebantur: exustisque multis ibi repertis hæreticorum libris: ac sequenti demum mense custodiæ tradito Lanoia, nocturno illo præcone; (qui tamen damnata post hæresi catholicè vixit scripsitque) Tornaci; composita res est. At verò Valencenæ longè aliter euênit. Nam licet initio contenderit eò Marchio Bergensis, operâq; Philiberti Bruxellij, atque Autruxij, quos causæ cognitores acceperat à Gubernatrice: duos Caluiniani Euangelij buccinatores Philippum Maillardum & Simonem Faueanum vinculis coërcuerit, tamen dilato, contrà quàm à Margarita iussus erat, eorum supplicio, nec dum pacata ciuitate,

Tornaci cōponitur tumultus.

25. Nou. 1561.

At Valencenæ crescit, dilato supplicio hæreticorum.

Leodium, ad fratrem, eius vrbis Antistitem profectus est: reprehensusque propterea à Margarita, ac reuocatus ad præfecturæ curam, non dubitauit absentiam excusare, quòd non esset muneris, neque ingenij sui plectendis hæreticis operam dare. Quod insolens responsum illa per litteras significauit Regi: apud quem laudata simul Montinij sedulitate, committendo auxit vtriusque merita. Et sanè heresim, vt ceteras contagiones, quæ impetu valent, celeritate præcidendam esse ostendêre Tornacum, ac Valencena: ibi ex subita in paucos animaduersione, traducto ad omnes metu: hîc verò cunctatione atque incuriâ, turbulentis hominibus spatio ad audendum dato. Etenim septem iam menses attinebatur Valencenensi carcere par illud hæreticorum, quos dicebam, dubio de ferenda sententia Magistratu, quòd in eos augeri quotidie vulgi studia videret, acceptis etiam minacibus litteris, si quid grauius in eos constitueretur. Quin & auditæ erant noctu voces aliquorum præter carcerem euntium, captiuosque adhortantium, Viros se se præstarent, non defuturam populi opem, si fortè ducerentur. Sed Margarita eorum gnara quæ gerebantur, accusato Magistratus metu, quem ipse sibi septimestri mora peperisset, seriò monet, ne vltrà cunctando, morbum insanabilem efficiat. Quamobrem ille, sententiâ ex edicto Cæsaris pronunciatâ, reos igni addicit. Quòd verò suspectos opifices operasque haberet, ac

1562

12. Martij

Qui aliquãdo damnantur.

1562 ac lanarios in primis, petulans hominum genus, miſcendisque turbis aſſuetum; ſupplicium transfert in diem, quo eorum plerique Valencenâ abeſſe conſueuerant. Mos enim illis erat, ad Sabati veſperum prodire in agros, nec ante diem lunæ reuerti ad vrbem: partim vt cum parentibus, vxoribusque feriarentur in proximis pagis: partim ne obſeruarentur, ſi feſto die ad rem diuinam cum catholicis haud conuenirent. Hoc ergo lunæ die, non dum albeſcente luce, damnati in forum producuntur: non tamen ita cęlari feſtinariq; res potuit, quin accurſu multitudinis compleretur locus. quum prope lignorum ſtruem; quanta poteſt contentione, Pater æterne, Faucanus exclamat. Enimuerò ad eam vocem toto foro vulgus adſtrepere inconditis clamoribus: ſimul impetu facto, manus intentare, ſaxa in ſatellites iacere: ſimul ſepto ſupplicii refracto, totum illud mortis inſtrumentum diſijcere, ligna rapere, ac præ ira comminuere: donec impar multitudini Magiſtratus, retractis intra carcerem reis non vltrà audendum ratus, properè ſeſe ingruenti lapidum procellæ ſubduxit. Et illi, quòd ſocijs præſenti exitio liberatis furorem paulatim exuerant: an potius ignari ſine duce quò pergerent? pacatè conueniunt omnes, inſtitutoque agmine ſupplicantibus ſimiliores, quàm vt recentes à tumultu crederes, concinere: Dauidis carmina incipiunt, præeunte Caluiniano pſaltrio. Inde commoti rurſus animo turbidique,

12. Martij

Sed accurſu multitudinis ſupplicio eripiuntur.

A Magiſtratu reducũtur in carcerem.

incusant socordiam ipsi suam, trepidæque ciuitatis opportunitate vti furiosè deliberant. Id antequàm prosequar, quoniam huiusce moris concinendi Dauidicam poesim iterum incidit mentio, incidetq; sæpius, originem semel euolui, lectoris interesse arbitratus sum. 1562

PSALMI Dauidis Gallico metro illigati.

DEGEBAT in aula Francisci primi Gallorum Regis inter cubicularios Clemens Marotus, Doueanâ Cadurcorum oriundus, homo à natura facetus & dicax, miraque venæ facilitate ad Gallicam poesim natus: eòque Regi carus, habitusque inter instrumenta eruditæ voluptatis. Sed vt erat ingenio, quàm moribus aliquanto melior, ex Lutherianorum familiaritate locum suspicioni dedit mutatæ Religionis: veritusque propterea Principis indignationem, Benearnum ad Margaritam Regis sororem vetus reorum asylum, fugit. Nec multò pòst, placato Rege, Lutetiam reuersus, à Francisco Vatablo Hebraicæ linguæ magistro amicè admonitus, vt relictis aliquando nugatoriis argumentis, poesim ad sacra transferret; Psalterium Hebræi Vatis Gallicis metris illigare cœpit. Sed imperitè adeo, atque peruersè, (quippe disciplinarum homo omnium apprime rudis) vt Rex quamuis eius versiculos identidem cantitaret; ob iustas denique Sorbonicorum querelas, grauissimamque censuram, edixerit, Ne quid in eo genere à Maroto publicaretur in posterum. Verùm eo edicto, vti sæpe contingit, & cupido lectoribus, & celebritas operi accreuit:

AuthorMarotus. mores eius. dubia Religio, Trãslatio Psalterij, vetiti à Rege,

Ex Florimun. in hist.de ortu[&c. hæres.l.8.

1540.

uit:

1562 uit: nouisque proinde modulationibus decantari, atque ad profana transferri Maroti carmina cœpere. Ipse interim auctâ ex plausu confidentia, dum linguæ moderari nequit, metu pœnæ Genêuam se proripit: vnde ob noua flagitia profugiens, sed antea flagris cæsus, Augustæ Taurinorum extinctus est.

Fuga eius & mors,

Successus in Dauidica poesi mouit Theodorum Bezam Maroti familiarem, qui eidem Gallico carmine parentauit; vt ad quinquaginta, quos Marotus ediderat, centum reliquos adiungeret: adiunxitque Gallicis ipse quoque metris, totumque Dauidis volumen absoluit. Vtque gratius populo foret, operâ præstantium musicorum, suos cuique hymno modos fecit, tanto numerorum lenocinio, vt nouum Psalterium ab omnibus certatim expeteretur.

Beza Psalterium absoluit.

Verùm detectis in eo multis aduersùs Religionem erroribus, vetitoque opere ob eas etiam causas, quòd & ab impuris hominibus sacrosancta Vatis carmina vulgò publicata essent, & à Geneuatibus, dolo malo, ad Caluini catechismum adiuncta distraherentur; deserta à Catholicis ea Hymnorum translatio atque damnata, mansit obfirmato studio apud hæreticos: mosque canendi Psalmos Gallicâ linguâ ad modos Geneuatum in cœtibus, in triuiis, in officinis, propria exinde nota hæreticorum fuit.

quod edicto dánatur.

mansit tamen apud hæreticos.

Cum hac ergo cantilena seditiosi (vti enarrare incœperam) Valencenates, veluti supplicanti agmine per vrbem incedebant. quum medio in foro consistentes, Cal-

Valencenatum seditio redintegratur.

uinianum chori magiſtrum attollunt in ſuperiorem locum, iubentque de religione extemplo dicere. Tunc verò ſiue concionantis impulſu, ſiue complurium acceſſu, redintegratur ſeditio: vtque ſe reſpexere multitudine validos, quippe duo hominum millia ſuperabant, placet non ſine aliquo turbarum pretio conueniſſe, ſtatimque ad Dominicanorum Cœnobium inflammandum, diripiendumque rectà procurrunt. Sed mutatâ inter eundum ſententiâ, (agebant enim ſeſe vndarum modo, agebanturque) ſubit animos indignatio, quòd eripi ſibi captiuos, iterumque in cuſtodiam trudi paſſi ſint. *Quid prodeſſe, vrbem tumultu conciuiſſe, ſi ſe fruſtra minantibus, interim ſocij, quam necem in foro vitauere, eam in carcere fortaſſe ſubierint? Quin factum inſpicerent, atque ad ſocios penetrarent, allaturi aut viuis libertatem, aut mortuis vltionem?* Ergo ad carcerem conclamant, verſoque illuc impetu cuſtodiam irrumpunt, vinctos expediunt: atque, vt nihil per contemptum feciſſe viderentur, duos illos tantummodò educunt, ceteris qui alijs nominibus cuſtodiebantur, exceſſum prohibent. inde Magiſtratui ſignificant, ſe non niſi ad liberandos fratres conueniſſe: ceterùm ſi ſibi quietè degere in ijs, quæ ad religionem attinent, permittatur, ne vnum quidem eorum ſeſe vnquam loco moturum. Et iam præcurrerat à Magiſtratu nuncius Michael Houæus vrbani Præfecti Vicarius ad Margaritam: quæ perculſa repen-

1562

Ad vltionem, aut libertatem captiuorũ ſeſe animant.

extrahunt eos è carcere

pen-

1562 pentino tumultu, Houæum ipsum, præsenti consilio, Bossuuium mittit, propinquum Valencenæ pagum, ad Ioannem Henninium loci Comitem, fidum impigrumque: vt in eam vrbem se illico transferat, Regisque nomine, donec Marchio Bergensis adueniat, turbas, si quæ supersunt, pro sua prudentia componat. Simul Bergensi renunciare iubet, quo loco Valencenæ res esset, dum is publica administratione toties intermissa, priuata curare numquam desinit. Sed iam Marchionis legatus (Præpositum Comitem vocant Belgæ) cum duabus equitum turmis, quarum alteram à Bossuuio acceperat, alteram ducebat ipse pro Bergensi, Valencenam intrauerat, popularibus nihil contrà ausis. Quin & equitatus Philippi Croij Areschoti Ducis, iussu quoque Margaritæ, eâdem facilitate illuc translatus est, tandemque Marchio ipse Bergensis, atque Bossuuius Comes vrbem ingressi, pacata omnia, & ne vestigium quidem seditionis, contrà quàm opinabantur, inueniunt. Indeueltius tamen Bergensi nuper additus ad quæstiones agitandas, missus à Magistratu ad Gubernatricem super fugitiuis insequendis, institit apud eam, vt turbulenta ciuitas & priuilegijs, & armis exueretur: præterea seditiosorum ære conderetur arx, frenumque contumaci nimiùm vulgo inijceretur. ad id verò adigi posse Valencenates, missis mille ac ducentis peditibus, qui se ad equites vrbem iam obtinentes adiungerent. Marga-

Milites in Vrbem inducũtur iussu Gubernatricis.

rita

 1562

cõsultatur de ciuitate plectẽda

mitiora decernuntur.

noui milites imponũtur vrbi

de turbatoribus sumũtur pœna;

Et Ciuitas cõponitur.

rita rem ad Senatum retulit: præpotuitque mitior sententia, Vt fugitiui repeterentur ad supplicium, atque in seditionis authores animaduerteretur: ceterùm insanæ plebis furor modestis ciuibus fraudi ne foret. Idque Margaritæ potius visum, ne ciuitas (vt ad Regem scripsit) Gallorum studiosa intempestiuè irritaretur, dum non procul ostentabantur armatæ Gallorum acies. Quamquam illa ab huiusmodi copiarum apparatibus, quantum poterat, abstinebat, ne arma, atque adeo potentiam in manus aliquorum ex Belgarum Proceribus transferret. Quia tamen absque milite nihil tutò tentaretur in ea vrbe, Bergensi mandat, vt ex præsidiarijs præfecturæ suæ militibus, non plus triginta ex singulis oppidis carpendo, ducentos pedites contrahat: quibus in vrbem celeriter inductis, sparsòque ad hæc rumore, quasi mox alijs atque alijs secuturis: nihil omittat, quo minus, vt decretum erat, in noxios animaduertat. Paruit haud grauatè Bergensis: & quamquam ambo illi rerum turbatores tunc quidem elapsi erant, eorum tamen alter aliquanto pòst reprehensus pœnas dedit: territâque Magistratuum edictis, & vulgato militum aduentu ciuitate, intra paucos dies captis qui tumultum aut animosiùs fecerant, aut iactantiùs sibi vendicauerant, supplicium de ijs seuerè sumptum est. Atque hunc demum Valencenatum seditio finem tunc habuit: Margaritâ non tàm successu lætâ, quàm in posterum anxiâ, quòd vna

1562 in vrbe tanta Caluinianorum repentè colluuies erupiſſet. quum præſertim alibi cernerentur initia conſimilium motuum: timeretque, ne, ſicut Caluiniana, quæ tunc Gallos infeſtabat lues, vicinitate Hannoniam comprehenderat; ſic aſſidua cum Danis commercia, proximæque Germanorum vrbes, Lutheriana contagione corrumperent Friſiam. Et licet hæreſis, integra ferme inter Friſios nobilitate, per infimos quoſque humi tantummodo ſerperet, quippe accommodata multitudini plerunque rudi incallidæque, eòque credulæ; atque ex altera parte prouinciam non inſtrenuè adminiſtraret Friſiæ Præfectus Ioannes Lignius Arembergæ Comes; haud tamen deſiturum videbatur inquies malum, ſed implicita ſenſim nobilitate graſſaturum, niſi omni ope obuiàm iretur.

Gubernatricis ſolicitudo: præſertim de Relig. in Friſia,

QVÆ RES Margaritam permouit, inſtante, præſertim Granuellano Cardinali, vt deſignati pridem Epiſcopi in ſuam quiſque ſedem quamprimùm inducerentur: exemploque, ac verbo (qua maxime ratione Religio procuratur) commiſſis ſibi populis adiumento forent. Et res ſanè procedebat: induſtriaque Granuellani, atque Apoſtolici Nuncij, quorum huic à Pontifice, illi etiam à Rege demandata erat ea cura; in vrbes paulatim admittebantur. Sed Brabantini, ne quid in ſua prouincia immutaretur, acriter obſtabant: fruſtra vrgente Granuellano, clamitanteque, Celeritate occupandos eſſe illorum cona-

NOV EPISCOPI alicubi introducuntur.

Brabãtini recuſant.

natus, consilijsque haud dubiè in dies validioribus occurrendum. Ab vrbe tamen Pontificias de Episcoporum dote litteras, sine queîs nihil confieri poterat, non submittebat Franciscus Vargas Regis Hispaniæ legatus: non tam innata gentis cunctatione, quàm indignatione Pontificis aliqua, nonnullorum aulicorum operâ, qui offensi ob res in Pontificiis comitiis nuper gestas, magnum legato dispendium afferebant. Quippe nimiùm se in illas Purpuratorum curas, non sine multorum odio, Vargas insinuauerat. eoque adnitente, Pacechus Cardinalis, renouata sæpius prævalida Patrum suffragatione, summum fastigium, cui sanè par erat, pæne contigerat: direptâ semel eius cellâ à Cardinalium familiaribus, vti assolet, creato Pontifice. Inde fortasse creditū est, offensionis aliquid relictum apud Pontificis aulicos, velut adhuc horrentes memoriam tam propè erepti Domino principatus. Vndecumque tamen esset illa negotiorum mora, certè spatium Abbatibus datum, (quorum intererat, Episcopos non imponi cœnobijs, Abbatum loco) vt ea super re conuenirent, capita sæpius conferrent, Brabantinorum Ordinum opem implorarent, ad Nobiles aliquot, priuatis de causis in auxilium pronos, confugerent: quæque aut consilium excogitat, aut metus exprimit, aut opportunitas ostendit, omnia pertentarent. Et Ordines quidem, quòd nihil apud Gubernatricem satagerent, legationes extra Belgium

Romæ nō expediuntur diplomata. — *1562* — *Pius IV.* — *Abbates instigāt Brabantinos.*

1562 gium adornant, clam alteram ad Pium Quartnm Pontificem in exitu superioris anni, alteram apertè in huius initio ad Philippum Regem. Romam Molinæum mittunt Iurisperitum non ignobilem; qui Pontificem oret, ne Cœnobiorum bona cum designatis Episcopis communicari, contra illorum placita, qui ea reliquere: ne exui monachos antiquissimo iure eligendi ex sese Abbates: denique ne Episcopos ab Rege institui aliâ, quàm Regis pecuniâ, patiatur: Cum hisce mandatis addunt priuatim litteras in eamdem sententiam ad Pontificem, aliosque primarios viros Orangius, & Bergensis: hic in primis, quòd Molinæo præceptore vsus esset adolescens, maneretque viro eadem gratia, & negotiorum vsus. Præterea nummis abunde hominem communiunt, quo aditus Romæ molliores habeat: permittuntque, vt largitione aliqua, caussæ patrocinium adiungat. Postremò, præter commeatum, florenis mille ac ducentis eum donant, totidemque comitem, quem ei honoris gratiâ addidere; &, si quidem re bene gesta redeant, ingentis præmij spem faciunt. At Margarita, cui nihil horum incompertum, Brabantinis anteuertendum rata, legatum Vargam ea de re certiorem facit; Pontificem occupet, Molinæum obseruet, conatus & Religionis bono, & pio Regis animo contrarios, pro sua prudentia frustretur. Simul Regi eadem aperit, additque, venturos ad eum propediem certos homines, qui Braban-

Brabãtini legatos Romam, atq; in Hispaniam submittunt, cum hisce mandatis,

& pecunia instructos.

Legat's anteuertit Gubernatrix, præmissis nũcijs Romam,

18. Feb. 1561.

4. Ian.

& in Hispaniam,

tiæ nomine id ipſum flagitent. Et venere Ianuario menſe Tſerclaſſus, & Nyſſus, auditique bis à Rege, cum dubiis reſponſis menſe Martio in Belgium rediere. Neque feliciora ab Vrbe retulit Molinæus. Quin & Antuerpienſes legati Godefridus Sterchius Vrbis Prætor, Vrſelius, & Veſembechius, qui profecti menſe Maio ad Regem, oraturi ne Antuerpia cogeretur Epiſcopum accipere; nequidquam in Hiſpania laborabant. Nihil tamen propterea intermittebatur in Belgio. Namque Abbates querelis Margaritam onerabant: Nobilium nonnulli, Granuellani potiſſimum odio, querelas clam alebant: Brabantini ordines, ne priuilegia carperentur: vulgus, ne Inquiſitionis Hiſpanicæ principia per eos Antiſtites ponerentur, tamquam pro aris ac focis pugnaturi videbantur. Addiditque ſcribens ad Regem Philippus Momorantius Comes Hornanus, (qui paucis antè menſibus ab Hiſpania venerat, iuſſusque erat à Rege, ſibi renunciare, quid ea ſuper re ageretur) *Brabantiæ querimonias ſolitò ferociores eſſe, calente in vulgus rumore à Gallis, ac Germanis (vti putabatur) accepto, Abſque illarum nationum conſenſu, à quarum prouinciis diœceſes aliquot Belgicæ præcidebantur, inſtitui nouos Epiſcopos in Belgio non poſſe: ideoque aduersùs huiuſmodi inſtitutionem Belgas omnia facturos, ne à Gallis ſimul, ac Germanis intercepti ſubitis vtrinque excurſionibus infeſtentur.* Neque diſſimi-

1562

Legati re vtrobique infecta redeunt.

Non deſiſtunt Brabantini.

Pro quibus ſcribit C. Hornanus ad Regem:

11 Iunij.

1562 similia his scripsit ad Erassum Regis aulicum à secretis, amicum hominem, & in aula prævalidum, culpam omnem in Granuellanum denique declinans, qui rem nullum exitum habituram ambitiosè, impotenterque moliretur. Nempe Granuellanus angebat oculos multorum, remoramque negotiis faciebat. Nec ego tardum dictu crediderim, in ea Sacrorum procuratione tricas ac turbas futuras fuisse propemodum nullas, si non auersa nobilitas aliò traxisset. Sed Procerum aliqui auctos Episcopos, vti memoraui, in deteriorem partem, hoc est in detrimentum authoritatis, libertatisque suæ, præsertim in comitiis, interpretati: alii hæreticis obstricti: multi priuatis offensionibus à Rege abalienati: plerique in Granuellanum, quem augendorum Pontificum authorem ideo existimabant, quia propugnatorem acerrimum videbant, odio incensi; publicis hisce curis aut non aderant, aut aduersabantur. Hanc porrò abalienationem vix dum admota regendis prouinciis Margarita detexit primùm in Egmontio, atque Orangio: nempe quum deiectus vterque spe administrandi vniuersi Belgii, recentem repulsam acriùs sentiebant. Cautè id tamen præseferebat Orangius: at Egmontius, homo militaris, in amore, odioque iuxtà apertus, adeo non dissimulabat, vt domi suæ, se coram, permitteret sermones haberi per quàm indignos Maiestate Regis: haud ignara Gubernatrice, quæ per litteras indicauit ea Regi:

Adiuuant eos pleriq; per Belgiũ nobiles in sensi Grãuellano, & Regi.

Præcipui Orangius, & Egmontius.

Egmontij libertas.

Quam fouet Reguardus, | Regi: simulque Simonem Regnardum nominauit, quem fouere huiusmodi cœtus acceperat, Senatorem notæ dicacitatis, astutiarumque, nec minoris authoritatis apud Nobilium plerosque, præsertim apud Egmontium. Peruetus illi iam tum puero fuerat æmulatio cum Granuellano populari suo, in ludo liberalium studiorum: quòd ingenium vni limatius, alteri esset amænius. Atque, vt ACERRIMÆ esse solent à primis annis ingeniorum velitationes, grandi jam ætate, mutatâ negotiorum materiâ, mansit eadem contentio in Belgica Philippi Regis aula. Sed quòd gratiâ, honoribusque apud Principem, sororemq; Principis Margaritam longè præiret Granuellanus; creuit apud minorem inuidia eò maior, quia pares aliquando fuerant: repertoque tandem aditu ex Nobilium odio in Granuellanum patefacto, agere causam offensæ nobilitatis Regnardus vbique differtabundus occœpit: augendoque illorum, apud quos plurimum poterat, indignationem, priuatam interea vltionem adornabat. Quo ardentiùs Margarita verita ab huiusmodi linguæ telo occultam aliquam Reipublicæ plagam, & tanquam A SICCA tempestate naufragium, Regi suadebat, amoueret hominem à Belgio, & qualibet honoris specie aliò destinaret. Sed dilata eius reuocatio in quintum post hæc annum, quum superantibus malis Regnardus in Hispaniam tandem nullo pæne fructu abstractus est; satis ostendit, quantum virium morbis accedat pro-

Left margin notes:
- Quam fouet Reguardus,
- Occasione æmulationis cũ Grãuellano à primis annis orta;
- quæ mãsit in aulæ negotijs,
- mutata in inuidiam aduersùs maiorem.
- Inde Regnardus in Grãuellanũ agebat;
- & euocari illũ è Belgio Gubernatrix curabat.
- Euocatus tandẽ sed serò est.

Right margin notes:
- 1562
- 4. Octob. 1559.
- Marc. Delrius. l. 1. tũ. Belg.
- Grãuell.
- Regnard.

1562 procrastinatione remediorum. Et quamuis Egmontius (quippe qui non malo erat, quum suo vtebatur ingenio) sub ea principia obsequentiùs ageret, fidumque se Gubernatrici præberet; intercedentibus tamen priuatis cum Granuellano Cardinali offensionibus, in numerum se dedit eorum, qui ab eo diffidebant, accessitque comes Orangio, qui per eos dies grauiter læsus à Granuellano quærebat cum quo indignationem suam consociaret. Etenim Orangius, vt sibi Brabantinos haberet obnoxios, iactis identidem sermonibus de illorum discordijs ob nouos præsertim Episcopos componendis; nullam esse aliam viam conficiebat, quàm si Brabantinis, qui nullum preter vniuersi Belgij Prefectum habent, Gubernatrix patronum daret aliquem è nobilitate, qui res illorum propiùs inspiceret, vnicèque curaret. Nec defuit, qui gratificaturus Orangio, in senatu id attentaret: quum Granuellanus haud falsus animi, quò res pertineret, in huiusmodi consilium grauiter ac pugnaciter inuectus; ad extremum, *Quisquis hominum*, inquit, *hoc patrocinium capesseret, cogitare secum deberet, se Brabantiæ Principem creari, Regique socium adiungi in administratione Belgica*. Neque hoc contentus, cum Margarita transegit, vt quum paulò pòst de Magistratu Antuerpiæ renunciando ageretur, in senatum non vocaretur Orangius, ne se authorem eius beneficii Antuerpiensibus venditaret. id, quod in hominis animum

Orágius si mulat Brabantinos.

Ambitionem eius redarguit Granuellanus,

& castiget

Vnde Orangij, & Egmontij prima ad Regem conquestio.

altè descendit. Hinc primæ Orangii, Egmontiique ad Regem litteræ querelarum plenæ; se ad senatum raro acciri, quæque ad Præfecturas suas pertineant, secum non communicari; sed omnibus vnius, aut alterius arbitrio clam definitis, in speciem aduocari: deinde se, rerum reliquias & eiectamenta discussuros: scilicet illic contemptos, hîc illusos. Magnum profectò irarum, offensionumque incitamentum, ex quo in Rebus publicis extitere sæpenumero ingentes motus, quoties ab vno occupari partes plurium Princeps voluit. Etenim intumescat licet amnis aquarum accessione, dum suo contineatur alueo, nulli est iniurius, at super ripas effusus dum vicinos campos, & messes alienas prælicenter inuadit; iusto nimirum dolore, & querelis agricolarum incusatur. Et verò Granuellanus nullos intra certi muneris terminos coërcebatur, Gubernatrice & sua sponte, & Regis iussu plurimum ei tribuente. Inter alia, litteras, quæ ab Hispania, aut aliunde mittebantur ad Margaritam, non illa ad Senatum antè referebat, quàm secretis aut colloquiis, aut codicillis cum Granuellano conferret: Granuellanus expendebat apud se singula, præiudicabatque: tùm ad Margaritam remittebat, aut ad Viglium priuati consilii Præsidem, qui eas (prætermissis iis capitibus, quibus lineas Granuellanus subiecerat, volebatque clam esse) in Procerum senatu perlegeret. Et quamquam hæc secretò

Quòd ipsi in cōsilijs prætereātur,

quòd vnus agat omnia.

Et agebat Granuellanus.

1562 agitabantur, nam fidus erat Viglius Granuellano; quia tamen interdum contigit, vt Orangio, aliisue eadem quæ Gubernatrici, scriberentur; animaduerterunt, aliqua se cælari ex iis, quæ perferebantur. inde suspectare omnia, querique, malignè secum negotia communicari, fraudarique prouincias, ac Regem multis optimisque consiliis. Sed Margarita nihil propterea mutabat. Tantum rationem sui reddidit Regi, reuocatis ei in memoriam litteris mense Iunio ab ipso datis, in quibus iniungebat, vt ea, quæ ad Angliam, aut ad Concilium Tridentinum aut vniuersè ad Religionem pertinent, clam (vti Pontifex admonuerat) haberentur. *Non tamen inficiar* (addebat) *etiam in iis, quæ spectant ad reliqua prouinciarum negotia, interdum aliquos Procerum ad consultationem non adhibitos, sicuti nuper in Magistratu Antuerpiensi demandando non aduocaui Orangium de industria; ne maiorem, quàm ille exercet, in Brabantinos authoritatem ex hac Magistratuum creatione captaret. Ceterùm dissimulare haud possum, quin Maiestati tuæ significem, Non esse è re dignitateque nostra, vt omnia ad Senatum referantur; ne pericula timoresque ac necessitates, quibus ego identidem premor, denudentur apud eos, quorum si quis fortè non perinde animatus sit; abuti ea anticipatione posset ad negotia contrariis consiliis eludenda, successusque rerum occultè frustrandos.* In iis

Sed Gubernatrix illis tuetur,

18. Dec. 1561.

24. 1561.

litteris ad Regem datis.

 ta-

 1562

tamen aliisque, omnia ex litteris, nutuque Maiestatis tuæ moderabor. Sed Rege nihil secùs præscribente, morem suum obtinuit Gubernatrix. Ex quo rumor increbrescere paulatim cœpit, dictitantibus multis, indici oportere generalem Belgicorum Ordinum conuentum, specie corrogandi vectigalis, ac firmandi Belgii aduersùs propinqua Gallorum arma, componendique simul domestica dissidia. Et fortasse id moliebantur aliqui: plures tamen conuellendo præsenti aulæ statui publicum remedium prætendebant. At Margarita, quæ mutuata à fidis hominibus aures, istorum consiliis, dictisque, ac pæne cogitationibus intererat; sermones huiusmodi præcidit, palàm testata, relictum sibi inter mandata Regis, ne illo absente, cogi Ordines vniuersi Belgii pateretur.

Neq; Rex quidquam mutat.

Cōuocatio generalis Ordinū nō permittitur à Gubernatrice

QVOD asperiùs negatum Margarita leniuit, permissa (nam hoc quoque enixè poscebant) sodalium aurei Velleris conuocatione. Verùm vbi illi Bruxellas conuenere; statim apparuit, ea in re multis eorum non tàm publica curæ fuisse, quàm priuata. Nam præter conuentus coram Gubernatrice haberi solitos, in quibus plerunque agebatur de conseruatione prouinciarum contra Gallicos tumultus; clàm apud Orangium miscere colloquia cœperunt, Cardinalis Granuellani potentiam non vltrà laturi. Hæc conspiratio ducibus Orangio, Egmontio, atque Bergensi primùm inita an scripto firman-

sed permittitur CONVOCATIO equitū aurei Velleris.

Ea occasione prima semina cō spirationis in Grāuellanum iacta.

1562 manda esset, exploratis singulorum Equitum animis, attentatum: sed aliquorum discordiâ, qui nihil se in Cardinalem iure scripturos affirmarunt, desitum est. præsertim quòd Margarita, euocatis illis apud se crebriùs in senatum, nouoque semper inquirendarum rerum onere fatigatis; omnem ferè conueniendi seorsim opportunitatem adimebat: ex quo etiam maturiùs conuentui publico finem imposuit. Summa earum consultationum fuit; Mitteretur aliquis Procerum in Hispaniam, qui Gubernatricis nomine de Belgii necessitatibus Regem edoceret. Delectus Florentius Momorantius, Montinii Dominus: litterisque, quas à Granuellano confectas Margarita ei tradidit ad Regem perferendas, ac monitis, ex quorum præscripto ipse se gereret, oneratus: acceptisque quatuor aureorum millibus ad legationem honestè obeundam; exeunte mense Iu-
27. nio, se viæ commisit. Sed Gubernatrix ante huius profectionem, quo Rex præmonitus responsa tutò destinaret, simul ipsa vigilantiam suam ei testaretur; per certum hominem litteras arcanis notis exaratas ad illum dedit in hanc
24. Iun. sententiam. *Intendentem se sedulò in ea, quæ clanculum Equites agitabant, resciuisse, hæc demum ex Carolo Comite Barlamontio, notæ pridem fidei erga Regem. Procerum indignationem ex hisce maximè capitibus oriri. Quòd sibi persuadeant; Regem haud multum fidere illorum operæ, eòque à Gubernatri-*

Sũma eius conuocationis.

Montinius in Hispaniam allegatur.

Præmissa à Gubernatrice nuncio, cum hisce secretis litteris.

Quas causas offensionis afferãt Proceres,

se ad arcana consiliorum non euocari. quòd Granuellanus retinendæ potestatis anxius hanc Regi suspicionem iniecerit, ausus etiam eidem scribere, Nunquam eum futurum Belgij Dominum, nisi recisis sex septemue Primariorum capitibus. quòd idem litteris sollicitet Regem, vt in hasce prouincias formidando cum exercitu inuadat, ijsque de integro potitus, quas velit leges iure belli victis imponat. quòd non aliò spectet auctus eodem authore numerus Insularum, quarum primam ipse induerit, nisi vt Hispanicum de Religione tribunal in Belgium inferatur. Ad quæ Barlamontij dicta respondisse se; Nec Proceres ab arcanis procul habitos in ijs, quæ scire ipsorum intererat, vt ipsimet Barlamontio, quippe consiliorum participi, non incompertum erat: nec Granuellanum esse aut adeo rudem ad res gerendas, vt qui olim iuuenis Carolo Cæsari, ac Philippo Regi operam suam probauerit; nunc grandi ætate vsuque vir adhiberi ad negotia à Principe non possit aut adeò inuidia præcipitem; qui cum Rege moliatur eorum necem, quos Regi percaros esse, & se aduersaturam, non ignoret. Nec minus absurdum, aut ridiculum videri, quod de sollicitato Rege dicerent: nempe vt sibi quis inferat bellum, summoque impendio, quod suum est, emat. Postremò quod ad Episcopos attinet, procurari id quidem à Granuellano, quemadmodum ei ex designatione Pontificis mandauerat Rex, non ad sternendam Hispanicæ Inquisitioni viam, sed

1562

quid ad eas respõderit Gubernatrix.

1562 *sed ad tuendam inter ea turbamenta Religionem. quam prouinciam, sicut alia omnia, quæ sustinendæ Regis authoritati conducunt, quoniam ille spretis omnium offensionibus intrepidè administret, hinc odia multorum esse, ac futura semper in eos, qui Principis authoritatem acriùs defendant.* Hæc sibi comperta præmisit ad Regem Gubernatrix; orauitque addito seorsim codicillo, vt in epistola enodanda, non nisi fidelissimâ vteretur operâ. Quamquam Barlamontius ipse; vt aperto erat animo, rebaturque in ea re non minus patriæ adesse, quàm Regi; interrogatus ab Orangio, qui eam moram apud Gubernatricem obseruauerat: num ei aperuisset, quæ priuatim ipsi inter se se contulerant; disertè affirmauit, quæque Gubernatrici significasset, enarrauit omnia. Neque Orangius ægrè id tulisse visus est. credo, quòd videret, suas potissimum querelas, plurium nomine propositas imputari sibi haud posse, & à multitudine authoritatem accepisse. Interim Gubernatrix ab Rege admonetur, ne priuatos Nobilium cœtus vspiam pateretur: quin rationem excogitaret; qua tantus animorum consensus publicæ quieti perniciosus, opportunè dissolui posset: simulque obseruatis Orangii consiliis, ne sineret eum ab aula conspectuque dilabi. Et Egmontium quidem, atque Orangium inter se se distrahere, haud permagnum videbatur: quippe grauiter olim, antequàm eos commune in Granuella-

Com. Barlamōtij fides, ac libertas.

Ratio alliqua distrahendi animos nobilium, Gubernatrici imperatur à Rege.

Egmontij, & Orangij dissimilitudo.

num odium coniungeret, diffidentes: 1562
& naturâ, moribusque nimium quàm
diuersos. Erat Egmontius ingenio hilari, explicato, sibique præfidente: tristi Orangius, inobseruabili, vitabundo. In hoc solertiam vbique laudares: fidem in illo sæpius reperires. Dux belli melior quàm senator, Aiax ille: hic Vlysses domi pugnacior consilio, quàm foris manu. Prouisor alter anxius, inque futura semper animo præcurrens; eòque aduersùs repentina nunquam improtectus: alter plerunque curis vacuus nisi instantibus; ad subita tamen magis imparatus, quàm aut impromptus, aut impar. Plus ab altero sperares: ab altero plus timeres. amicumque tibi Egmontium malles: Orangium magis inimicum nolles. Et ne qua in re conuenirent, vultu erat Egmontius perquàm pulchro, validis membris, aspectu pleno dignitatis: alter ore gracili, colore fusco, capite recaluo. Summus tamen vterque populo habebatur, sed illum homines amabant hunc colebant. Ergo gnara vtriusque ingenii Gubernatrix, quid sibi promptum videretur disparandis amborum studiis perscripsit ad Regem: atque hanc præcipuè viam attentandam eidem commonstrauit. Stipendia, largitionesque (de quibus eo tempore mittendis ad prouinciarum Præfectos, ipse consuluerat Margaritam) omnino mitteret, non quidem ad omnes. sed ad Orangium, Egmontiumque; atque ad hunc aliquanto, quàm ad illum, libera-

Orang. Egmont. Egmont. Orang. Orang. Egmont. Egmont. Orang.

Quæ dissimilitudo comm oda Gubernatrici ad eos distrahendos.

10. Septembris.

Duplex via id agendi.

1562 ralius: sic enim futurum, vt & Orangius suspectam habere æmuli gratiam apud Principem, & vterque apud reliquos Proceres, qui interim prætereuntur, aliquâ inuidiâ flagrare incipiat. Et procedebat hic cuniculus, nutabantque malè cohærentes aliquorum animi. nec desistebat ab opere Gubernatrix: sed ob eamdem causam, quum ad Imperii comitia, quæ creando Romanorum Regi habebat Francofurti Ferdinandus Cæsar, mittendus esset ex Belgio aliquis Nobilium, Philippi Regis nomine, in magna Procerum expectatione, prælatus est à Margarita Philippus Croius Arefchoti Dux: non tàm quia in Germania educatus esset apud Carolum Cæsarem, (vt ipsa retulit in senatu) eòque acceptus Ferdinando fratri crederetur; quàm vt hominem Orangianis partibus infensum, honestissima legatione remuneraret, similique spe ceteros alliceret. Sed Orangius priuato nomine ad ea comitia eundum sibi statuit; quòd diceret, cùm Septemuiro Saxonum Duce de vxoris dote, & cum Cæsare de rebus, quæ ad familiam stabiliendam pertinerent, agendum esse. Cuius discessum licet Margarita non probaret inconsulto Rege; discessit ille tamen tanta festinatione, vt nec sustinuerit vxoris opperiri partum, quæ triduo pòst enixa filiam, baptismo lustrari catholico ritu voluit, magna Gubernatricis gratulatione. Filia Orangio nascitur.

ET IAM Montinius ab Rege bis auditus reditum adornabat: quum Rex, quo MONTINII legatio.

quo die hominem dimisit, dum ei rem Belgicam commendat, quasi per occasionem sermonis, exquirere ab illo cœpit, pro fide sinceritateque, quas in eo virtutes expertus erat, exponeret, quæ nam ei viderentur abalienationis multorum in Belgio, & querelarum causæ. Montinius & si nihil allaturum se dixit: quod exploratum Maiestati eius haud pridem foret, tamen quantum ipse sciret, Videri id partim prouenire ab nouis Episcopis Belgio clam adiunctis, re cum prouinciis, earumque Præfectis non communicata: ex quo credi vulgò cœptum, eosdem, Hispaniarum exemplo, de Religione quæsituros. partim ab odio, quod in Cardinalem Granuellanum summi iuxtà infimique gerant adeo implacabile, vt timendum propterea sit, ne qua seditione aliquando populus implicetur. Ad ea Rex, Gnarum se quidem respondit eorum, quæ attulerat; mirari tamen quotidie magis, quòd tam vanis rumoribus Belgæ impellerentur. Nam profectò se non aliâ ad sacrorum Antistites augendos adductum causâ, nisi populorum necessitate, & Caroli patris admonitu: idque non secretò, aut subitò procuratum, vti docere poterat Marchio Bergensis, cui iam tum, quum eum duceret in Angliam, Mariam sponsam accepturus, consilium ea super re suum impertiuerat, non sine eiusdem commendatione. Affirmare autem se posse, numquam sibi in mentem venisse, illa Episcoporum adiunctione cen-

Colloquiũ eius cum Rege.

1562

ex litteris Regis ad Gubernatricẽ. 23. Nouembris.

Causã abalienationis refert in Episc & in Granuell.

Rex rationem auctorum Episcoporum reddit:

1562 censuram Religionis inferre in Belgium Hispaniarum more: neque ea de re subministratum sibi fuisse consilium à Cardinali Granuellano, cui etiam Episcopos augendi propositum non ante quàm Franciscus Sonnius Romam allegaretur, aperuerat. Porrò falli eos, qui Cardinalem eo nomine odissent, quòd occultis delationibus inuidiam creare nobilitati non desisteret. id enim ab illo numquam attentatum: neque se adhuc in Granuellano detexisse ea liuoris, quæ iactabantur, argumenta: quæ si deprehendisset in posterum, neque in eo, neque in alio quoquam rerum suarum administro permissurum. Sed vt vt esset, sperare se breui in Belgium traiecturum, præsentemque non minus suis, quam prouinciarum votis satisfacturum. Digressus ab Rege Montinius Bruxellas reuersus est Decembri mense; lectisque in Senatu litteris, in quibus de componendis ærarii difficultatibus; de subsidiis Carolo Galliarum Regi in posterum designandis, ac potissimum de procuranda Religione præscribebatur: multa addidit ipse de Principis animo erga prouincias: sed pleraque incassum. Namque Montinio absente suspiciones increuerant, contraque ea, quæ ab illo promittebantur, Orangius differebat, aliique nonnulli, qui malebant clandestinis litteris, quas ex Hispania à fidis in aula hominibus acceperant (an quærentes indignationi patrocinium videri volebant accepisse?) quàm Philippi Regis, sororisve pollicita-

Granuella num defendit:

& spem aduentus sui in Belgiũ facit.

14. die. (beside "Bruxellas reuersus est Decembri mense")

Relatio Montinij in Senatu:

Cui nõ satis fidem habent.

cita-

Proceres nouis de Granuella no suspicionibus offensi.

citationibus fidem habere . Auxit eorum indignationem, quòd inaudissent à Montinio, haberi se in Gallia tamquam Hugonotorum patronos. De quo cum Margarita ferociter expostulantes, non omisere, eam calumniam non aliunde quàm è Cardinalis officina prodire potuisse: frustra repugnante Margarita, atque ostendente, commentum id potiùs esse rebellium, hæreticorumque Galliæ, qui vt authoritatem factioni conciliarent, Nobilitatem Belgicam apud ignaros inuoluebant. Denique magis magisque exacerbatis animis, quum apud Gubernatricem mouere loco æmulum non possent, quippe is nullo eorum artificio & conspiratione trepidabat: propositâque sibi Regis sui gratiâ, præ vno hoc Ioue minutos reliquos Deos contemnebat; (quasi verò non possit quis non solum ictu fulminis, sed etiam gregarii telo militis interire: aut non ipsi Ioui fulmen ab infimis elementis suggeratur) statuunt Orangius in primis, Egmontiusque ad Regem litteras dare aduersùs Granuellanum, omnium nomine: quamquam non omnes conuenere: siue iactis antea discordiarum à Gubernatrice seminibus, siue Procerum nonnullis idcirco DIVERSIS, quia non ipsi familiam ducebant. Sanè Areschoti Dux ab Egmontio stimulatus, dum venatum irent, vt se aliis adiungeret; negauit sibi quidquam esse aduersùs Cardinalem: ac nolle Regi præscribere, quatenus ministris suis vti debeat.

1562

1563

Ille æmulos despicit.

Aemuli cõspirationẽ adornant:

dissentientibus eorũ aliquibus,

cò-

1563 eòque prouectus est, vt ad extremum concluserit, Non se legem ab Egmontio, aut ab Orangio accepturum, quorum neutrum ducebat se suisque maiorem. mirantibus, qui aderant, Arembergio, ac Barlamontio: neue res vltra verba progrederetur, aliò sermonem auertentibus. Nec minus inter Arembergium ipsum, Orangiumque ex eadem causa dissidium intercessit; vt de

21. Mart. vtroque Regem admonuit Margarita. Sed quamuis & horum exemplo, & priuatas ob causas conspirationi se se subtraherent aliqui; datæ sunt tamen ad Regem litteræ, ab Egmontio, Orangio, atque Hornano subsignatæ, quarum exemplum, vti Rex ipse Margaritæ postea transmisit, hìc latinè apponam, nam Gallicè scriptæ sunt.

DOMINE, summopere dolemus, cogi nos in præsentia interpellare grauissimas curas tuas: sed & famulatus nostri ratio, & quæ tuis hisce prouinciis certò imminet clades, haud vltrà silere patiuntur: præsertim quòd speramus, significationem hanc nostram, quippe omni perturbatione animi liberam, abs te accipiendam ea clementia ac recordatione nostri, quam hominum tibi addictissimorum sollicitudo meretur - simul vt ignoscas, enixe oramus, si serius quàm res tanta postulabat, ad te perscripsimus. Rationem administrandi Belgij quum viri primarij sapientesque considerant, haud dubiè pronunciant, penes Cardinalem Granuellanum esse rerum publicarum summam: idque tam

LITTERAE Egmontij, Orangij, & Hornani ad Regem contra Granuell.

altè

altè in Belgarum animos descendit, vt 1562
sperandum non sit, euelli eam opinionem posse, illo apud nos degente. Petimus itaque abs te supplices, pro ea, quam in nobis agnouisti semper erga te fide, (vt nihil dicamus de opera toties prompta Maiestati tuæ) vt cogitare tecum ipse ne graueris, quanti referat communi populorum querimoniæ, dolorique consulere. Hoc enim vt in animum inducas, etiam atque etiam oramus, NVMQVAM felicem exitum habitura prouinciarum negotia, quorum arbitrum esse homines animaduertant illum, quem oderunt. Neque huc progressi scribendo essemus, nisi ante oculos versaretur malum, quo, remedia si differas, periclitari Remp. necesse est. Quæ in re si vmquam fando, agendoue apud te fidem inuenimus, nostris vt verbis sit in præsentia fides, obsecramus. Hæc quippe fuit causa, cur Optimates sanè complures, harumque prouinciarum Præfecti, aliique non pauci, significare hæc tibi voluere, vt ingruenti exitio in tempore occurri queat. Occurres autem, Domine, vti speramus: atque apud te pluris aliquanto valebunt tot Belgarum tuorum merita, proque publica incolumitate preces, quàm vt velis vnius gratia tam multos obsequentissimos Maiestati tuæ famulos auersari. Quum præsertim de Gubernatricis prudentia non modò queratur nemo, sed etiam pro eius administratione habere nos tibi immortales profectò gratias necesse sit. Vt autem non opineris (quod tibi suggerere

for-

1562 *fortasse quis posset) hæc nos moliri cupidine dominandi; impensè rogamus, à senatu, atque à tractanda Rep. nos (si ita videtur) amoueas; quum neque è re Maiestatis tuæ, neque existimationis nostræ sit, in eodem cum Cardinali consilio in posterum conuenire. Quod verò ad Religionem spectat, (quæ res summi momenti est hoc tempore) de nobis ea spondemus omnia, quæ à subditis tibi catholicisque hominibus, quales profitemur esse, merito expectari possunt. Etenim si Nobilitati ea res curæ non fuisset, profectò Religionem hoc tolerabili, quo quidem nunc est, loco non haberemus, corruptis nempe vulgi animis hæreticorum lue: cui morbo persanè parum medetur Cardinalis authoritas, & vita: Denique, ne diutiùs moremur amplissimas curas tuas, oramus, æqui bonique consulas significationem hanc nostram: quam vt ad te mitteremus, non minus obseruantia Maiestati tuæ debita, dictumque tibi sacramentum, quàm metus, ne silentium nostrum aliquando culpares, si qua fortè calamitas Belgas inuolueret, persuaserunt. Atque in hæc verba Regias Manus tuas venerabundi osculamur: precamurque Deum, vt te quàm diutissimè sospitet, ac fortunet. Ex vrbe tua Bruxellis, vndecima die Martij 1563.*

Lamoralius Egmontius: Gulielmus Nassauius, Philippus Momorantius.

Has litteras, subscriptis hoc modo Triumuirûm nominibus, clam in Hispaniam mittit Egmontius ad Carolum Ti-

 1563

Tisnacum, hominem Belgam, regiumque rerum Belgicarum in Hispania Procuratorem. Sed antequàm illæ mitterentur, gnara earum Margarita Regem præmonuerat. Neque hæc ipsa Gubernatricis præmunitio eos latuit, qui conspirauerant, culpamque contulit Egmontius in Comitem Arembergium, quasi diffidentem ab aliis, & Orangio præcipuè infensum. Quumque is seriò negaret, quidquam ab se indicatum alicui mortalium: neque opus esse indice earum rerum, quas ipsi vbique gloriosè iactarent: & quum nihilominus persisteret Egmontius, adderetque, per certum hominem sibi constare, non aliunde prodiisse, quàm ab illo; enimuerò iratus Arembergio, *Et ego*, inquit *ementitum assero, quisquis hoc de me retulit: paratusque hìc perstō dictum ferro tueri*. Id, quod ad Regem vti actum erat, Margarita perscribens, haud prætermisit de Egmontio queri, quòd is, quem Regi fidum præ ceteris habuerat, eò prouectus esset, vt alios palàm sollicitaret, hortareturque, consociarent animos operamque, pro patriæ beneficio, ac libertate. Iamque post tres menses aduenere ab Hispania Regis litteræ; manu Caroli Tisnaci scriptæ, quibus ad triumuirûm postulata respondetur ab Rege in hanc sententiam. *Accepisse se eorum litteras, nec dubitare, quin optimè animati erga Principem, & Patriam ea significauerint: satis enim multa extare fidei eorum, atque obsequij testimonia. Sed quum*

Hisce de litteris Regem præmonuerat Gubernatrix.

9. Mart.

ob id inter Egmōtiū & Arēbergiū graue dissidiū

9. Maij.

Responsū Regis ad triū Procerum litteras;

1563 *quum certam interim causam non expediant, cur amouendus sit è Belgio Granuellanus: nec sibi mos sit, loco mouere quemquam Ministrorum, indicta causa; propterea gratum sibi futurum, si eorum aliquis ad se in Hispaniam iret, & quidquid illud est, coram edoceret. Quò enim maiori opus esse remedio ipsi affirmarent, eo minus agitari inter absentes rem tantam oportere.* Præter hasce litteras, priuatim sua Rex manu scribit Egmontio, significatque, libenter se auditurum ab illo, quas litteris non explicuerant, causas. Simul Margaritam docet, quid tribus communiter, quid separatim Egmontio respondeat. inuitari ab se eorum aliquem, vt diuidat: præoptari Egmontium, quòd is seiunctus ab aliis facilè tractari ac flecti, atque adeo ingenio suo, rationique reddi queat. Sed neque Egmontius, neque eorum aliquis adduci tunc potuit ad eam profectionem suscipiendam; siue infra dignitatem suam rati, si tantum iter ingrederentur ad Granuellanum accusandum: siue conscientiâ retardati, ne se Hispaniæ committerent. Quamquam Regi scribentes retulere causam in finitimos Gallos, qui pace vtcumque domi composita, an aliò arma conuerterent, expectandum erat. qua trepidatione nefas esse ducebant, patriam deserere cuiusquam deferendi gratiâ. Quòd si nihilominus alio nomine accerserentur à Rege, illico mandata facturos. Interim non ituros in Senatum, ne cum Granuellano conuenirent;

Quo inuitatur corũ aliquis in Hispaniã;

& peculiaribus litteris Egmõtius.

15. Iun.

Sed omnes subterfugiunt.

causamq; Regi reddunt.

M cete-

ceteris in rebus neque Principi, neque patriæ vnquam defuturos. Similia his respondit seorsim Egmontius, actis præterea gratiis ob præcipuam in se Regis voluntatem. Verùm dum hæc agitabantur, nutabat in aula Granuellanus. Etenim DIFFICILE est, in lubrico diu stare, quem plures impellunt, præsertim iniecta Principi suspicione, quasi ipse regendo impar arguatur ex ministri potentia, ac societate. Nec aliò sæpius telo à veteranis aulæ magistris, æmulorum gratia iugulata est, apud eos præsertim Principes, qui famam ingenii, seu pares, seu minores, modò auidi, aucupantur. Hac certè machina, paucis post hæc annis, Didacum Cardinalem Spinosam non minus Regi in Hispania, quàm Regis sorori Cardinalem Granuellanum in Belgio percarum, de summo aulæ fastigio deiectum ferunt ab iis, qui Regem nouerant, hactenus suorum gratiæ tribuentem, dum illi se consiliorum ministros, non authores iactarent. Et iam Gubernatrix mutato in Granuellanum animo videbatur: siue hominem pertæsa, quasi moderatorem sibi adiunctum: siue quòd odii, quo is insanabili laborabat, afflari se contagione videret: siue demum quòd animum eius introspexisset auidum inuidumque, ac simultates inter Principem ac populos occultè fouentem, vt ipsa Regi pòst aperuit. Quæ postrema (nempe contraria iis, quæ ad Granuellani commendationem toties illa Regi memorabat) veranè sint, & Margaritæ

Granuellanus nutat.

Aloysius Cabrera l.9. in vita Phil.

mutato Gubernatricis animo.

his ob causas.

19. Aug.

com-

1563 comperta post diuturnam consuetudinem: an comperta quidem initio, sed vt tunc ob beneuolentiam occultata, ita nunc hominis tædio, metuque impendentium malorum patefacta; an potius falsò Gubernatrici credita, æmulisque compellentibus ad Regem perscripta; equidem affirmare non ausim. Quamobrem Margarita, quod iam decreuerat, Thomam Armenterium, veterem aulicum à secretis in Hispaniam mittit, cum accurato rerum commentario, quas Regi partim legeret, partim si se offerret occasio, inter colloquia insinuaret. Summa capitum fuit, Doceret Principem rerum Belgicarum, finitimarumque statum, & quo se modo ad eum diem Margarita præstiterit in iis, quæ ad sacram iuxtà, ac ciuilem gubernationem pertinent. Atque vbi de conspiratione Nobilium aduersus Granuellanum mentionem faciet, sigillatim exponat, ad se venisse Iulio mense Principem Orangium, Marchionem Bergensem, Comites Egmontium, Hornanum, Mansfeldium, atque Meganum: & Orangium quidem post multa, quibus omnium nomine questus est de præsenti rerum statu, de stipendio equitibus peditibusque tamdiu debito, de Quæstoribus regiis alieno ære oppressis, deque mercatorum querimoniis ob eam causam; subiecisse ad extremum, quando ea omnia ex Cardinalis, asseclarumque dominatione prouenirent, decreuisse se in posterum senatu abstinere, non quidem Gubernatricis cau-

Margin notes: Armenterius in Hispaniam à Gubernatrice mittitur, qui Regi aperiat, inter alia, (22. Aug.) certas Nobiliũ querelas aduersus Grãuell. (26. die.)

sâ, cuius prudentiam caritatemque in Belgium prædicaturi semper essent; sed ne in partem venirent earum rerum, quæ tanto cum Regis, ac prouinciarum detrimento fiant, ac præterea (quod addidit Egmontius) ne senatum frequentando, & tamen patriæ necessitatibus non consulendo, amitterent apud populos beneuolentiam, ac nominis existimationem, eòque modum occasionemque tuendæ Principis causæ. Neque hoc mirum videri posse Regi, si recordetur, olim Carolo Comite Lalinio senatum moderante, in senatum venire Granuellanum tunc Atrebatensem Episcopum noluisse, potentiâ Comitis offensum. Inde acriter in eum inuectos Orangium, & Bergensem commemorasse, quibus ille artibus apud Regem eos insimularet, vt dubiæ Religionis, nec Principi fidos. Quin sibi constare, Telidanum Louaniensem theologum, vti ipse iactauerat, scripsisse Regi, Primores Belgas hæretica omnes labe conspersos esse: quamque occasionem inimicitiarum cum Cardinali Lotharingo arripuissent hæretici per Galliam, eam nunc simulationem in Belgio Nobiles induere. Ad hæc, alio die seorsim ab aliis Egmontium easdem querimonias confirmasse, miratum, quòd turbari Prouincias sineret Rex vnius hominis gratiâ, qui nec Belga esset, ideoque fortunas amoresque extra Belgium haberet: nec Sacramento addictus Regi, sed partim Cæsari, quippe imperatoria in Vrbe natus, partim 1563

1563 Pontifici, à quo Purpuram accepisset. Hæc vbi Armenterius exposuerit Regi, simul addat, quæ sigillatim respondérit ad ea Gubernatrix: quemadmodum in eodem commentario præscriptum habebat inter alia legationis capita. Postremò illud quoque super eâdem re dicere non omittat, Affirmasse sibi nuper Egmontium; suâ vnius operâ factum, vt ad eam diem viueret Granuellanus: sed in posterum remissurum se eam curam Gubernatrici, quam disertè iam monuerat, in horas illum capite periclitari. Quam ob rem quum Rex probè intelligat, quos motus secum trahere plerunque soleant hæc quum flagitia perpetrantur; pro sua sapientia consideret, quid de Cardinali Granuellano agendum sit. Hisce cum mandatis, post mensem itineri datum, in Hispaniam peruênit Armenterius: vtque Regem comperit perquàm auidum noscendi rerum Belgicarum statum, ita quum primùm admissus est, quatuor ipsas horas eum tenuit audientem ea, quæ ipse percurrebat è scripto. Quo in congressu, vt in aliis non multo breuioribus, & Gubernatricis operam mirificè probauit Regi, & eius animum, propositi alioqui tenacem, de Cardinali retinendo sæpe suspendit, ac postremò etiam mutauit. Sed dum Rex deliberationem differt Tarraconensibus comitiis, quæ tum agitabat, implicitus, super innatam suspicioso Principi cunctationem: Belgarum Proceres, perinde quasi eorum postulata negligerentur,

& Granuellani periculum.

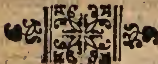
13. Septemb.

Auditur prolixè à Rege Armenterius

& Regis animũ suspendit, ac denique mutat.

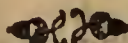
ineunte anno ab aula omnes discessere, 1564
præter Egmontium: qui Guberna-
trici affirmauit, eos non antè
redituros, quàm inde abi-
ret Granuellanus, cũ
quo ne iisdem
quidem
mœni
bus
circum-
scribi vel-
lent.

Proceres Belgæ ab Aula discedunt.

DE

DE BELLO BELGICO LIBER QVARTVS

NTE finem huius anni atrox incertusque rumor Mantuæ Carpetanorum subortus vlteriorem Hispaniam breui peruasit vniuersam, Philippum Regem sclopeti ictu repentè necatum. Quam ille famam adeo non neglexit, vt homo cetera cunctabundus, priusquàm extra Hispaniam euulgaretur, oppresserit: geminatis terrâ marique in Belgium nunciis, per quos scriptis manu sua litteris sororem admonuit de sermone à quopiam hæreticorum facilè composito ob occultum aliquod consilium, quod insidiosa hominum natio machinetur. Simul eidem præcipit, vt si quem eius rei alicunde rumusculum præsentiscat, datis illico per Belgium, inde in Galliam, Brittaniamque, ac Germaniam litteris, errorem omnibus eximat: non solum quo Cæsarem patruum, & patruelem Romanorum Regem liberet ea sollicitudine; sed motibus etiam anteuertat, ad quos excitandos, huiusmodi sermones seu ficti, seu veri apud homines turbarum cupidos iuxtà valent. Sed Margarita certior fa-

[Margin: Madrid — Rumor de necato Philippo Rege; 4. Ianu. — quem ipse sollicitè supprimit]

1564

cta, eam famam nusquam euulgatam, omisit de illa mentionem facere, ne opinionem insereret, dum conaretur euellere: præsertim quòd domi gliscebant acriores curæ, auersa Nobilitate: legebanturque affixi, aut traditi per manus famosi multorum libelli, quorum difficile remedium semper fuit, siue dissimules, eòque impunitate inuitaueris: siue punias, nec ideo aut memoriam factorum perdideris, aut similia dein ausuros absterrueris. Et Philippus Rex pronior ad seueritatem, iamtunc à Valencenæ tumultu, quum exerceri potissimum cœpit ea libertas, Margaritæ præceperat, eiusmodi probrosa carmina, turbarum plerunque initia, ne pateretur. At illa inquisitione reorum instituta, citò destitit: verita ne authores agnosceret, neue remedia (vt ad Regem scripsit) periculosiùs adhiberet. Sed hoc tempore ad huiusmodi probra, quæ in Religionem, ac Religionis Antistites, ac præcipuè in Granuellanum iactabantur tanto confidentiùs, quanto Nobilitati gratiora credebantur; addita sunt ambigua Nobilium symbola, magna vtique conspirationis, vt multi rebantur, argumenta. Rem, vti Gubernatrix edocuit Regem, quàm paucissimis memorabo.

Famosi libelli per Belgium.

15. Iul. 1562.

10. Aug. 1562.

SYMBOLA cōspiratio nis nobilium,

29. Mart.

INEVNTE Decembri mense superioris anni, excepti epulo Egmontius, Bergensis, Montinius, aliique eius ordinis Proceres ab regio ærarii Quæstore Gaspare Schetzio Grobendonchii Domino, quum sermo incidisset inter pro-

In conuiuio decreta

1564 cula de moderando vestiario famulorum sumptu (fortuitonè id factum, vti affirmat ex illorum dictis Margarita, an meditati sermonem eò inclinauerint, ego quidem in medio interim pono) laudare Germanorum consuetudinem cœpere, quibus toto anno apparent famuli cum iisdem coriaceis femoralibus, ac lanea nigraque penula, seu pallio manicato: nec quidquam splendidi gestant, præter manicarum summa segmentis sericis (quæ alas vocant) circum humeros variata: sumptu ad alendos equos, qui bello sint vsui, multo sapientiùs traducto. Placet omnibus exemplum: statuuntque omittere in posterum sericatam ac sumptuosam synthesim, omnemque illam famularem pompam versicoloris ornatus: quin etiam sublata vestium colorumque varietate, quibus singulorum Procerum familiæ, ac potissimum circumpedes internoscuntur, vnum assumere concoloris ornamenti, ac symboli genus, quo pariter omnium famuli ac stipatores vtantur: sic enim futurum, vt ea mutatio non alicuius auaritiæ præcipuè tribuatur, & similitudine vestium consensus appareat animorum. Ergo addubitantibus, quinam eorum Insigne coloremque vestium, & tamquam tesseram præscriberet; visum est sorti rem committere. iactis itaque talis, eam prouinciam suscipit Egmontius: amictum imperat è panno laneo nigroque; atque ad pallii laxas promissasque manicas addit supernè, quas dicebam, holo-

ex Germanorũ more traducta:

sortitò cõmissa:

famulorũ vestibus apposita.

loſericas alas: in quibus ſymbola cernantur, acu picta hominum capita, & veriſicolores cuculli, quales apponi ſolent centonibus fatuorum, ſcurrarumque. Exemplar huiuſmodi alarum, ne quid Regem lateret, ad eum Gubernatrix poſtea ſubmiſit. Iamque phrygionum, ſarcinatorumque officinæ plenæ erant iis veſtibus, atque Inſignibus, erecto ad noua hæc vulgo, materiamque ſermonis auidè arripiente, neque ſemper aberrante. Namque alii cucullos ad Cardinalem transferebant, qui more ampliſſimi ordinis, huiuſmodi amiculum capitis geſtabant in humeros reiectum: capita verò dictitabant eiuſdem Cardinalis eſſe atque ipſius aſſeclarum, inter quos Ducem Areſchotum, Comitem Barlamontium, Præſidemque Viglium numerabant: conficiebantque, per eas ambages ſignificare Nobiles Belgas, Non ſe inſana capita, (vti illos interdum Granuellanus appellauit) ſed ipſum Granuellanum, ſociosque eo nomine digito monſtrandos eſſe. Alii potiùs opinabantur, iis capitibus, fatuorumque cucullis, ſe tantummodo Proceres indicare: quaſi illud acciperent inſani cognomentum: ſed intelligeret interea Cardinalis, quàm concors ea eſſet inſania: timeretque proinde, ne ex illo numero Brutus exiſteret. At Margarita licet id aliquanto mitiùs interpretaretur, tamen verita, ne populus, quem ſuper ea nouitate ancipitem digladiantemque videbat, ſtudio partium foueret augeretque

1564

9. Mart.

Eorum in vulgus interpretatio

que

1564 que turbas; acriter egit cum Egmontio, aliisque Nobilium, ab incœpto desisterent, omitterentque noua illa factionum irritamenta. Sed quoniam & penularum plurimæ, & supra duo alarum millia perfecta iam erant; satis habuit Gubernatrix, si capita, cucullique (præcipua offensionis materies) tollerentur è manicis. Quibus non nisi ægrè sublatis, aliud eorum loco symbolum, colligatum sagittarum fasciculum, designauit Egmontius: quòd diceret, eam Castellæ regni Notam esse, (quamquam non regni, sed Reginæ Isabellæ catholicæ insigne fuit: ac postea à fœderatis separatisque à Rege prouinciis Belgarum assumptum est) affirmaretque, à se substitui argumentum illud ad Collegarum concordiam in Regis obsequio contestandam. Non ideo tamen ea res caruit obtrectatione multorum; qui conspirationem non iam cucullis, sed iaculis, & quidem in fascem implexis, eòque non perinde infringendis expositam, haud dubiè funestam Granuellano canebant. Neque his Gubernatrix intentiùs obstabat, sperans EX CONTEMPTV remedium: ac sæpiùs experta, nonnullorum contumaces animos, & plura, si inhibeantur, ausuros, laxamento aliquo meliùs curari. Ex quo factum, vt mos ille famularium vestimentorum, quæ bis in anno sortiti quique Nobiles præscribebant, diu pòst tenuerit: donec Philippi Regis mandato, nouisque rebus intercedentibus desitum est.

Demit ex eis aliquid Gubernatrix.

Cuius loco aliud Nobiles supplent:

Vti Rex Egmōtio respōdit.

Orangius in Apol. 1581.

non sine pluriū offensione.

Rex, & occasio fin[...]eis impo[...]nunt.

FE-

EVOCATIO Granuellani Card. è Belgio. FEBRVARIO tandem mense ab Hispania reuersus Armenterius Belgicæ aulæ statum immutauit. Etenim inter multa Principis iussa, quæ inde attulit, prima fuit euocatio Granuellani Cardinalis è Belgio: in quam consensit ad extremum Rex, vt hanc quoque Belgis occasionem subtraheret querelarum atque dissidii. Rex enim sicut ex aulicis habuit neminem, à quo regeretur, neque cuiusquam gratiam super authoritatem suam esse vnquam voluit; ita extulit quidem aliquos ac fouit, sed sibi regnisque perutiles expertus: inter quos meritò Granuellanus fuit. Tamen quòd sciret in hisce potissimum regionibus diu non ferri potentiam externorum: eratque in oculis Gallicæ exemplum aulæ; occupandum putauit integra authoritate, quod fortassis indecorè necessitas expressisset: dandumque Belgarum petitioni, quod Prouinciarum securitati dabat. Accedebat mutata seu voluntas, seu consilium Margaritæ, quæ sperabat, illâ publici odii victimâ se multorum gratiæ Procerum litaturam. Et Granuellanus iam præsenserat. reuersoque Armenterio statim obseruauit aulicorum ora (quæ maximè seruire solent) non perinde blandientia, rariorem circa se comitatum, infrequens limen: amicorum multis inde fugientibus, vbi probari debuerant. Nec tamen is acceptis ea de re litteris à Rege, quidquam obstitit: quin paratum se se ad parendum, quòcumque locorum admoueretur, peralacriter osten-

1564 10. die

Rege cum in eam consentiente;

& Gubernatrice optante.

Granuellanus rem præsentit ex mutato aulæ vultu.

Non deijcitur animo.

1564 ſtendit Auditusque per eos dies, quum apud amicos quaſi tædio curarum nauſeabundus, de otio, deque auocamento à negotiis aliquo philoſopharetur. *Satis ſe aliena curaſſe: Optandum homini laboribus fracto requietem: nec reſpuendam obſeſſo adeuntium multitudine libertatem. præſertim experto, ASSECTANTIVM turbam concurrere, ſicut ad lacum ſolet, quem exhauriunt, & turbant. Aulæ potentiam plus in fronte habere quàm in receſſu. Et HVMANA omnia reperiri plerunque minora dum poſſidentur, quàm dum optata finguntur.* Crederes, hæc illum diſſerere, firmato videlicet animo aduersùs pericula ex longo metu periclitandi. Ni potius non conſtantia illa, ſed cura fuit, mærorem adumbratâ lætitiâ conuelandi, quo æmulorum ſaltem oculos cupito illo mærentis aſpectu fraudaret. Certè paucis antè menſibus (quod exitum præuideret prorſus indeclinabilem) per litteras egerat cum Duce Albano vetere amico, petieratque, vt ſi fortè Belgio cedendum eſſet, à Rege in Hiſpaniam acciretur. Sed Albanus aliquandiu dubitauit, aduocaret ne in Regiam hominem non incallidum artium aulicarum, & gratiâ fortaſſe præiturum: (quippe NVLLA virtus in aula minus euehitur, quàm quæ maximè timetur) an potius amici acceſſione augeret partes ſuas, ac ſaltem homine Belgis infenſo vteretur (quod Armenterius Gubernatrici ſcripſit ab Hiſpania) ad eos, quos in illis prouinciis ipſe quoque oderat, vlciſcendos.

Miſſionē cupere videtur.

Acciri ſe tamē optat in Hiſpaniam.

Ambigēte primū Albano Duce

Octobr. 1563.

Postea amicũ adiuuãte apud Regem. dos. Præpotuit tamen apud Albanum 1564
posterior hæc ratio: vicitque metum
ira, nempe acrius tormentum concitandis eorum animis aulicorum, quos longa apud Principem felicitas quantum securos gratiæ, tantum intolerantes iniuriæ facit. At Regem frustra rogauit Albanus pro Granuellano Cardinali in Hispaniam euocando: Rex enim, cui paulo antè persuaserat Armenterius, in rem non fore præsentiam eius in aula, cuius odium comprehensurum corrupturumque esset mandata Principis, quæ subinde mitterentur in Belgium; quasi ex consilio Cardinalis illa prouenirent; maluit in Burgundiam, haud procul ab iis prouinciis, concederet: vnde speraret aliquando, cum Belgio restituere. Et ille tanto pronius ad id animum appulit, quanto tunc quidem honestior se se species offerebat Vesontionem in patriam abeundi ad Granuellanam parentem ætate morboque grauem inuisendam, vnà cum Cantoneto fratre, qui Gallica legatione functus, ob eamdem causam in Burgundiam cogitabat. Ergo non vulgato antè discessu, quàm Cantonetus Bruxellas veniret; nempe vt sponte sua, initoque cum fratre consilio abire in patriam, non Regis imperio è Belgio exire videretur, sexto Idus Martias in Burgundiam, sparsâ in plures famâ, quasi inde breuì rediturus abscedit. Simul Belgarum Dynastæ acceptis per eos dies à Philippo Rege litteris, iussique in senatum redire, ac pluris authoritatem Principis, quàm odia

frustra; ... in Burgundiã destinatur.

Thomas Perenot. Cãtoneti Dom.

Ac tãdem abit sparsa reuersionis fama.

10 Mart.

7. Mart.

cu-

1564 cuiusquam facere; in aulam senatumq; reuertuntur, magna ferè omnium ordinum gratulatione plausuq; nisi quòd imminuit nonnihil eam multorum lætitiam relicta de reditu Cardinalis opinio. quam & si plures inanem credebant, compositamque ab homine, vt aiebant superbè misero, atque indomabili, quique etiam in fuga minaretur; secùs tamen suspicabantur alii, ac Margarita in primis, non ignara quàm ægrè repugnanterq; descendisset ad Granuellani abitum Rex. Cui propterea per litteras aperit, detectam sibi ab Egmontio, sed occultatis authoribus, conspirationem aduersùs Granuellanum: vt si is pedem referat in Belgium, ne diem quidem victurus sit. Quin etiam Villettam quemdam Granuellani popularem flagitio destinatum memorant scriptores Belgæ ex incertis hominum rumoribus. Et ego id obiectum Egmontio, atque Hornano tamquam Villettæ consciis, legi in quæstionibus de vtroque habitis, anno sexagesimo octauo. Præterea inter arcana, quæ matrona non ignobilis è finitimis prouinciis per id tempus in Belgium submisit, hoc quoque reperi de nece Cardinalis agitatum. Nisi fortè hæc omnia ad deterrendam Gubernatricem componebantur.

Id lætitiā multorum imminuit.

& Gubernatricem angit.

29. Mart.

Quæ Regē ad auertēdum reditū exorat

proposito hominis periculo.

PROFECTO in Burgundiam Granuellano, alia tum visa vrbis atque aulæ facies. Populus, qui tamquam solatium angustioris fortunæ suæ, spectare auidè solet potentiorum casum; eorum præsertim, quos in Aula participes arcano-

OB DISCESSVM Granuellani lætitia tū populi,

rum

rum nouit, eòque illis imputat asperiora quæque Principis imperia; palàm exultare gestireque, graui se censore liberatum. Sed maximè Primores Belgæ, obuio vti fit aulicorum obsequio; eiectum aliquando æmulum gratulari: gloriari in libertatem ab se vindicatam denique Gubernatricem: satis eam sub moderatore fuisse, satis se passos esse noui hominis insolentiam, qui tamdiu de subacto Belgio in Purpura triumphauerit. Exinde Margaritam multo quàm antè officiosius obseruare, frequentes in senatu adesse, publica impensius curare. Margarita ea opportunitate vtendum rata, multa simul vrgere, ac potissimum de nouennii subsidio in triennium prorogando, quod frustra sæpe tentauerat, agitare: Et pleraque procedebant: quum & crebris Cardinalis in Belgium litteris, queis reditum pollicebatur, & valida Cardinalitiorum factione, (sic enim Croium Areschoti Ducem, & Comitem Barlamontium, & Præsidem Viglium præcipuè nominabant) suspiciones in multorum animis renouatæ, ac plurimum de suscepta iam alacritate remissum. Nam ex vna parte plerique Nobilium vereri se se dictitabant (nisi potius huiusmodi causam occultis consiliis prætexebant) ne, si difficultatibus explicatis ad exitum res ipsi disponerent; interueniens improuisò Granuellanus in successu sese intrepidè misceret. Ex altera parte Cardinalitii hæc ipsa segniùs curabant, vel Margaritæ nonnihil offensi, vel vt absentiam

1564

tum Nobilium.

Quorū alacritas visui est Gubernatrici.

Sed opinio rediturus Granuellani interturbat.

1564 Cardinalis ostentarent, simulque desiderium hominis elicerent. Sed Gubernatrix obstabat, iteratis ad Regem litteris, vitâque Granuellani (credo, vt in illius discessum meritò consensisse videretur) non parcè perstrictâ. Quod fuit causæ, cur à Magistratu in Burgundiam extra ordinem misso, qui Regis nomine de ærarii administratione cognosceret; obliquè in Granuellani facta inquisitum sit. Qua de re certiorem dein Regem factum orat Gubernatrix, vt quoniam multa adhuc agere Granuellanum à Burgundia in propinquum Belgium Nobiles suspicentur: ac dictitent, illius personam abiisse, mentem animumque negotiis interesse, & tamquam vmbram Belgio volitare; liberet eo qualicumque metu prouincias, hominemque Romam, quam ille sibi sedem olim destinauit, abducat. id, quod Granuellani sponte, non iussu Regis postea factum est.

Ad eš penitus collédam agit cum Rege Gubernatrix.

29. Nou.

vt hominē è Burgundia Romā transferat

1565. NAMQVE Decembri mense insequentis anni, mortuo Pontifice Pio Quarto, ad comitia Romam profectus Granuellanus (iuuat enim de eo quæ secuta sunt, & postrema cognoscere) rursum à Philippo Rege, in cuius gratia speciem non vim amiserat, ad intima quæque regni negotia Romæ obeunda, maiori, quàm antè beneuolentiæ significatione admouetur. Patuitque; quid intersit inter eos, qui in Principis gratiam incidunt, & qui eam promerentur; siquidem illi semel depositi, perpetuò iacent: hos absentia

RELIQVVM vitæ Granuellani.

Romā ad comitia proficiscitur.

Principi commendat, necessitas muneribus restituit. Et obuenit apprime tempus homini curarum auido peropportunum: quum de fœdere agitabatur inter Christianos Principes toties incœpto, toties omisso. In quo ipse, vt erat ad subitaria consilia instructo semper animo & commutabili, acceptis à Rege amplissimis mandatis, vt vnà cum Francisco Cardinali Paceco, ac Ioanne Zuniga legato, quibus videretur conditionibus, fœdus cum Pio Quinto Pontifice, Venetaque Rep. iungeret; sublatis, quæ renascebantur quotidie, controuersiis, impigram ac fidelem erga Hispanum operam nauauit. Inde Regno Neapolitano pro Rege impositus, Ioanni Austriaco vexillum sceptrumque, insignia militaris imperii, missa à Pio Pontifice tradidit. Quo Pontifice vitâ functo, Romam ad comitia profectus, opportunitate consiliorum, præter potentiam Hispanarum partium, quas ducebat, author in primis fuit, vt Gregorius Tertius decimus, magno vtique Christianæ rei bono, Pontifex crearetur. Cuius tamen Pontificis animum grauiter offendit, dum reuersus Neapolim, in eius administratione prouinciæ ferri se passus est impotentius aliquanto aduersus Ecclesiæ iura: contrà quàm de Purpurato Ecclesiæ Antistite Romæ sperabatur; at non contra id, quod fieri à Sacris Infulatisque hominibus non raro videmus, quos longè intentiùs, quàm plerosq; Principum administros, propugnare politicas Dominantium cau-

Margin notes: 1564. In sacrum Principũ Christianorum fœdus incumbit. — Prorex Neap. creatus vexillũ tradit Io. Austriaco. 1571. — 1572. — In comitiis pro creando Gregorio XIII laborat. — mox illũ offendit ob violatũ Ecclesiæ ius.

1564 causas obseruatum est. siue illos declinandæ suspicionis cura flectat in contrariam partem: siue intima rerum, quæ oppugnari possint, conscientia & æmulatio incitet, nec retardet sacri Ordinis veneratio, quæ erga habita & familiaria plerumque est minor. Extraxerant lictores Granuellani Proregis è custodia Neapolitani Archiepiscopi Marii Carafæ, facinorosum hominem, cuius actionem sui esse fori Granuellanus affirmabat. Quumque ob id ab Antistite Mario Sacris interdictum esset regiis ministris; offensus implacabiliter Granuellanus, iussis in carcerem coniici Archiepiscopi famulis, Præsuli ipsi sacros reditus intersistit. nequidquam obnitente, indignationemque Pontificis interminante Antonio Saulio Pontificis Nuncio. A quo admonitus statim Gregorius, iratusque præter modum, præsertim quòd eodem tempore, quo hæc Neapoli agitabantur à Cardinali Granuellano; Castellæ ab eius consilii Præside Didaco Couaruuia Segouiensi Episcopo similia attentabantur; Saulio mandat, Cardinalem Proregem adeat, ac præcisè denunciet, Nisi quæ in Archiepiscopum, inque familiam eius egit, intra definitos dies corrigat, atque acta rescindat; se, pro tradita sibi à Pontifice potestate, illum Purpuratorum senatu protinus emoturum. Quibus à Saulio (licet ei mitiora mandata suaderent aliqui, veriti credo Proregis iracundiam) vti iniunctum erat, intrepidè peractis, enimuerò exterritus improuisa denun-

In controuersia cũ Archiepiscopo,

Quod ius Pontifex per nunciũ suum tuetur.

Et ipse Prorex demũ paret. ciatione Granuellanus, eductis tandem vinctis, atque Antistiti quæ debuerat restitutis: immo reorum vno ex sua in Archiepiscopi custodiam tradito, in eius videlicet noxii locum, qui controuersiæ occasio, properato iam suspendio, pœnas dederat; Pontificia exinde iura maiori vtique studio, ac reuerentia complexus est. Adeo MINÆ si cum vnoquoque adæquentur, vnumquemque demum terrent. Porrò Prouinciam quadriennio quum rexisset, magna quidem prudentiæ laude, minore tamen pudicitiæ cura, quàm senem sacrâque ornatum Purpurâ condecebat; Romam rediit, placato vtcunque Pontifice. 1564. 1575.

Cõsilio rerum Italicarum præficitur in Hispania. Vnde post annos tres euocatus à Rege in Hispaniam (agebat tunc ætatis annum sexagesimum secundum) consilio rerum Italicarum summa cum authoritate præficitur: aliquibus Regni primoribus haud sanè gratus, quorum in rebus agendis iudicia plerunque inania & minora, ipse vetere solidâque multorum experientiâ prægrauabat, atque indignabundus etiam perstringebat. Libertas eius in Proceres,

Et in ipsũ Regem. Quin etiam Regem ipsum offendisse compertum habeo: dum apud eum Caroli Imperatoris facinora immodicè prędicando, quidue ille in re consimili egerat, identidem admonendo: exigere præsentia videbatur ad superiorum normam, odiosa Dominantibus libertate, quæque vel primarios olim viros Philippi Macedonis facta apud Alexandrum filium extollentes afflixit. Sed hominem non latebat, agere se apud Princi- Q. Curt. lib. 8.

pem

pem meritis pridem captum: cuius gratiam expertus erat aduersùm se cessare veriùs, quàm deesse. Habuitque eius
1580. rei hoc etiam argumentum: quòd proficiscens ad capessendum Lusitanum Regnum Philippus, moderandæ curam Hispaniæ Granuellano commisit. Re- Hispaniæ moderatur absẽte Rege.
Madrid. diensque è Lusitania, dum Mantuam Carpetanorum ingenti omnium ordinum frequentia plausuque intrauit, in Honor ei redeũte Rege habitus
1583. eo tamquam triumpho, vnum hunc Purpuratum senem sinistro lateri adequitantem habuit. Denique tribus post hæc annis reuersus Cæsaraugustâ Granuellanus, qua in vrbe Catharinam Philippi Regis filiam cum Carolo Emmanuele Sabaudiæ Duce matrimonio iun- mors eius
Madrid. xerat; Mantuæ septuagenarius fato concessit, ipso die, quo ante annos duodetriginta Carolus Quintus Imperator
1586. obierat: corpore pòst aliquanto Vesontionem translato, ac iuxta Patris ossa consepulto. Vir eo maximè nomine familiaribus & continuis Principum obseruandus, quòd absque adulationis tormento, quadraginta circiter annos incorrupta fide arcem obtinuerit principalis aulæ: ex eaque semel eiectus, ab eo casu, tamquam à quiete repetito ad fauorem cursu, longiùs quàm antè processerit. quippe nactus Principem, apud quem libertatem, & gratiam, rara felicitate, ad extremum vsque tenere licuerit. Sed hæc multo pòst euenere. & præcipua laus.

INTEREA Belgii Gubernatrix ad stabiliendam Religionem, cuius inclinatio multis locis audiebatur, animum Religio à Gubernatrice procurata.

ac vires intendit. Nam Rex eam in primis curam per Armenterium imperauerat, aliisque subinde, atque aliis litteris idem vrgebat. Et sanè non id à Philippo Rege in speciem curari, ostendebant litteræ (quæ apud me supra centenas) eiusdem manu, aut arbitrariis notis exaratæ ad Margaritam: in quibus nihil ille famæ opinionique dare, sicut in iis, quæ in senatu Belgico legebantur; sed absque fuco necessitates, metusque, & occulta quæque sorori aperire consueuit. Atqui in hisce arcanis litteris ita Religionem sedulò committit commendatque, vt eius curam esse primam summamque, ac cetera post illam haberi velit: eò progressus, vt sæpenumero Gubernatricem doceret rationem hæreticos intercipiendi: eorum tamquam vestigia & cubilia ipsa monstraret: etiam indices eorumdem contexeret (quos habeo regiis litteris inclusos) eâ diligentiâ confectos, ita cuiusque conditione, viciniâ, ætate, staturâ ad vnguem explicatis; vt mirum profectò sit, Principem in tam multas distractum diuersumque Regnorum curas, huic rei quasi per otium vacasse: inquirendisque hominibus plerunque obscuris, sollicitudine etiam in priuato ciue admiranda, cogitationem manumque flexisse. Quo etiam fiebat, vt quoties de catholicis, qui è Britannia quotidie profugiebant in Belgium, Margarita referret ad Regem; is celeritate homini insolita, præter eos reditus, quos alendis eiusdem insulæ sacerdotibus, Re-

1564

commendata ei à Rege;

Seriò,

& cum cura aduersùs hæreticos pene incredibili.

nec minima cũ liberalitate in Anglos exules.

1564 Religionis causâ apud Belgas exulantibus attribuerat; diuidi in alios sæpe duo aureorum millia, interdum plura, aliquando pauciora, numquam non aliquid imperaret. Qua liberalitate Principis inuitante, aliqua dein collegia eiusdem nationis in Belgio, Hispaniaque, magno vtique catholicorum bono institui cœpta sunt. Igitur Gubernatrix & sua sponte, & Regis imperio ad tuendam Religionem versa, præsertim quod nobilitatem ob recens beneficium addictam haberet; scriptis ea super re litteris ad vrbium Episcopos, ac Præfectos, multorum studia mirificè commouit.

IAMQVE hæretici trahebantur ad ergastula, plectebanturque, territis ex eo non paucis, iisque, qui supplicio afficiebantur, non rarò Ecclesiæ restitutis. Et Rupelmundæ quidem sacerdos hæresi imbutus, quum sibi nullum ex arce, qua attinebatur, effugium pateret; facinus sanè desperatissimum aggressus est. Ignem admouere statuit proximo conclaui, vbi commentaria seruabantur, & monumenta prouinciæ; ratus, se in ea trepidatione, sollicitis circa publica militibus, elapsurum. Communicato consilio cum iis, qui vnà custodiebantur (hi nouem erant) ignem subiecit: ardebatque iam arx, quum subito militum accursu extinctâ flammâ, ipse retractus à fuga, simul cum incendiarijs sociis, sed iis non paulo felicior, pœnas dedit. Namque hæresim palàm execratus in magna, quæ se ad spe-

HAERETICI plectuntur, eventu vario.

Audax hæretici Sacerdotis facinus:

Sed ei ad extremum salutare.

spectaculum effuderat, multitudine: ac malè Caluino, malè malis omnibus hæresum figulis semel atque iterum precatus; populum admonuit, vt ab ea nouarum opinionum scabie, quam fatigando corrumpendoque humano generi tartareus hostis immiserat, præcauerent. Ita catholicè mori se contestatus, securi percussus est. Quorum nihil omisit, ad Regem scriptâ tunc epistolâ Gubernatrix, haud dubiè gratificatura Principi talium per quàm auido. Verùm Antuerpiæ paulo tumultuosiùs transacta res est. Ducebatur Gregorius Fabricius, qui desertâ Carmelitanâ familiâ; ductaque vxore apud Britannos, hæresi corruperat aliquos ex Antuerpiana plebe. Iamque eum lictor admouebat infelicibus lignis comburendum; quum repentè, dum facem subiicit, iaci hinc atque hinc lapides, (incertum, quorum manibus) incipiunt. lictor prouisu periculi si cunctaretur, simul ne sontem plebi relinqueret; prompto celeriter ferro, semiustulatum occupat, conficitque: inde saltu militibus immistus, præsenti exitio se subducit. Elusi eo facinore, qui tumultum incœperant, destitêre tunc quidem, siue impares armatorum globo qui aderat, siue frustra minaturi, extincto iam reo. Postero tamen die, eorum aliqui mulierem nacti, quæ Fabricium indicasse prima ferebatur, infensi circumstant, ac super contumelias saxa ingerunt: necassentque, ni properè declinantem vicinæ domus latebra texisset. Eodemque die affi-

Marginalia (right): 1564 · 13. Aug. · ex eiusdẽ litteris 8. Octobris.

Marginalia (left): Fabricij Apostatæ suppliciũ, · lictoris animus in eo perimẽdo. · Inde excitata populi seditio:

1564 affixum in foro carmen perlectum est sanguine conscriptum in hanc sententiam: *Esse Antuerpiæ, qui Fabritij necem propediem sese vlturos coniurauerint*. Quæ quum Rex postea resciuit, (dubium, an supra verum modumque
25 Nouẽbris. aucta) sororem peracriter admonuit, ne ea flagitia diù carere pœnâ pateretur. Sed illa, vno ex iis, qui lapides iactauerant suspenso, nam reliqui, vt erant infimæ sortis, facilè aut fugam arripuerant, aut in ipsa vrbe obscuritate tegebantur; terrore potiùs, quàm suppliciis ciuitatem in præsentia composuerat. & composita.
At Brugis multo adhuc contumaciùs per eos dies à Senatorio ordine Brugensiũ facinus in Quæsitorẽ Fidei.
10. Septẽbris. peccatum est, si vera ad Regem scripsit, qui pleraque Brugis clanculum obseruabat, atque in Hispaniam transmittebat, Hispanus monachus. Quum enim causarum Fidei Quæsitor per Procuratorem suum (nam Prætor vrbis veritus indignationem senatus, auxilium differebat) duci hæreticum in vincula à tribus satellitibus curasset; senatus illico rapi eos satellites iussit, occlusisque carcere ieiunium indixit aquâ & pane tamdiu tolerandum, donec cum Gubernatrice transigeret. idque publicari in foro placuit voce præconis, emisso interim hæretico: graui vtique iniuria Religioni, Quæsitorique pariter imposita. Quam profectò iniuriam non satis demissè deprecati sunt Brugenses, qui Gubernatricem properè adiere, vltro etiam questi de tumultu, quem haud dubiè Quæsitor excitasset in ciuitate,

non

non passura de priuilegii suis aliquid 1564
carpi, nisi ipsi animaduersione fortasse acri sed salubri; populariũ animos opportunè mitigassent. Qua in re quid egerit Gubernatrix; quidue Regi responderit; postquam ab eo Monachi acceperit epistolam, compertum non habeo. 25. Nou.

DE TRIDENTINO Concilio. OB eiusmodi credo facinora Gubernatrix agitare cœpit de ratione, qua Tridentini decreta Concilii aduersùm hæreticos paulo antè illata in Belgium, (quorum aliqua ambigua videbantur) obseruanda essent. Quum enim sæpenumero in eamdem sententiam Rex litteras daret; quibus de hæreticorum audacia, deque Præsulum indulgentia querebatur: iubebatque propterea restitui Patris edictum, quod translato ad Ecclesiásticos viros iudicio abolitum erat; Margarita & si peropportunum id fore respondit, quum nouorum Iudicum, Quæsitorumque complures eam potestatem tàm auidè haberent, quàm timidè administrarent; negauit tamen vsurpari edictum posse, si ratio esset habenda Concilii, cuius authoritate ad Ecclesiasticum tribunal huiusmodi causarum cognitio transferebatur. Accessit, quòd quum Pius Pontifex hoc anno sexagesimo quarto, cuius magnam partem proponendis vsurpandisque Concilii decretis attribuerat, eorum vsum ac patrocinium Christianis Principibus impensè commendaret; visum est Hispaniarum Regi, in ea re ceteris præire; non solum ob insitam homini pietatem,

1. Iul. 6. Aug. 29. Aug. 1564.

Pij IV. Pôt. sollicitudo in eo promulgando

Et Philippi Regis ĩ suscipiendo.

1564 tem, sed etiam quia Concilium à Carolo parente, dum Romæ substiterat;

1536. Paulo III Pont. impetratum, hæreditario nimirum studio sibi suscipiendum putauit. Dum verò in Hispania primùm incumbit in eam curam, dein in Belgium ad sororem de illius vsurpatione scribit; Romæ interuênit aliquid, ex quo abalienandus à Pontifice animus Regis, eòque Concilii cura in Hispania, Belgioque protinus intermittenda credebatur.

DISSIDIVM inter Pontificem Regemque

ETENIM excitatâ in Tridentino Concilio controuersiâ de honorificentiore loco inter Oratores Galli, Hispanique Regum, quòd hic superiorem illum pati nollet, ille hunc neque parem: tunc quidem composita vtcumque fuerat, Hispano seorsim ab aliis Oratoribus honestè collocato. Sed dimisso Concilio, controuersiæ definitionem Romæ vrgente Ludouico Requesenio Philippi Regis Oratore, Pius Pontifex in odiosa explicatione tergiuersari primùm, dein Requesenium monere, vt ab ea contentione desisteret: ad extremum vtrique occultè suadere, vt ad sacrum Cardinalium Collegium causam integram remitterent: interea à publicis in Pontificio sacello cærimoniis abstinerent. ratus ea ratione ob diuersa Cardinalium studia producendum infinitè iudicium; se certè à ferendæ sententiæ necessitate, atque adeo ab inuidia subtrahendum. Nempe imitandum Principi Iouem facetè dicebat: qui (vt est vetus Etruscorum disciplinæ commentum) ex duplici fulminum genere, prosperum ipse per

ob honorificentiorē locum Regiis Oratoribus attribuendū.

Tridētini lis primū excitata,

& composita;

Romæ restituitur.

Tergiuersatur in eius definitione Pōtifex.

transferre illam cupit ad Cardinales.

Onuph. Panu. in Pio IV. Adriā. l. 18. hist. Thuan. l. 35. hist.

se,

se, at infaustum adhibito Deorum consilio contorquere solitus sit. Verùm incitatos semel animos tamquam à cursu retinere difficile tunc erat: & vterque procrastinatione Pontificis offendebatur, Henricus Ossellius in primis Caroli Regis Orator, qui ea ipsa ratione se quodammodo exæquari dolebat. præsertim quum timeret, ne sicuti per eos dies in aula Ferdinandi Cæsaris, eadem de loco digniore inter vtriusque Regis Oratores composita lis fuerat, vt alternâ vice apud Cæsarem præirent; (Gallo propterea ab aula digresso) idem fortasse, inualescente exemplo, Romæ statueretur. Quamobrem Pius, nequidquam Pontificiis cærimoniis aliquoties intermissis, sacro demum die Pentecostes, post Cæsaris Oratorem, Oratorem Gallum primum obtinere locum voluit. Ex quo incensus irâ Requesenius, post publicam iniuriæ testationem Philippi Regis nomine Pontifici factam, eiusdem Philippi iussu Romam deseruit. Id verò cùm multos expectatione suspensos habuit intentosque; quid exinde Philippus ageret in Concilii præsertim cura, quam tantopere Pontifex vrgebat; tùm præcipuè pupugit Austriacam Belgii Gubernatricem, quòd hæc prouinciam haberet, inter omnia Philippi Regna, hæreticis vndique irrumpentibus obnoxiam, ideoque Concilii sanctiones in ea promulgari vsurparique apprime Pontifex optaret. Itaque sollicita de Regis animo, quid ille præscriberet, expectabat: simulque timidiùs

1564

ipse tandè explicat.

Hispano legato indignante, ac Romā deserente.

Suspensis ob hoc multis:

Mæsta Belgij Gubernatrice;

diùs

1564 diùs aliquanto in Religionis causa pœnas exigebat. Nec dubitabant aliqui, quin de Tridentino quidem Concilio actum iam esset in Belgio. lætis idcirco hæreticis, irridentibusque Pontificis Romani prudentiam, qui non sanè in tempore irritasset Hispanum: quo Concilium respuente, quæ demum regna superessent Tridentinis legibus obtemperatura? Quamquam alii ex eodem capite contraria ducebant, Pontificis æquitatem nulla spe metuque labefactatam prædicantes: neque de Regis pietate, & constantia dubitandum esse: non recessurum ob priuatam offensionem à Concilii tutela: quam si desereret, non defuturum profectò Gallum, qui eo statim nomine susciperet, quòd ab ea recessisset Hispanus. Quum ecce Philippi Regis perferuntur litteræ, quibus Gubernatricem admonebat de contentionis exitu longè alio, atque ipse deberi aiebat non minus æquitati causæ; quàm suo erga Pium Pontificem amori obseruantiæque: *Ideo reuocasse se ab vrbe, in qua apparere cum dignitate non liceret, Oratorem suum; siquidem nullum interea sibi futurum erat priuatum cùm Pontifice negotium: eorum verò, quæ ad publicam Religionis procurationem, aut ad obsequium & obedientiam Pontifici, Sanctaque Romanæ Sedi præstandam pertinent, (à quibus ne latum quidem vnguem res eum vlla dimouerit) se curam demandasse Francisco Cardinali Paceco Hispaniarum apud Pontificem patrono; cum quo ipsa*

lætis hæreticis, quasi iam actû de Concil. Tridêtino in Belgio;

Sed falsis.

6. Aug.

Litteræ Regis indignati aduersùs Pôtificem;

non tamê Concilij curam omissuri,

transigat in posterum ea, quæ spectare videbuntur ad sacrorum Antistitum designationem, aliaque firmamenta Religionis. in qua strenuè propugnanda, sicuti etiam in Tridentino Concilio Belgis accuratè proponendo exigendoque, nihil ab ea remitti, quadecumque causa par esse. Et verò quo ad Concilii curam, perspecto Regis animo, nihil illa remissura erat; nisi in ipsa operis aggressione, & tamquam in limine offendisset. Exquisito enim & Pastorum animarum, & excellentium per Academias virorum super Concilii promulgatione iudicio; auditis præterea senatorum sententiis: ab his præcipuè reclamatum, suasumque, Ne concilii decreta, quoniam capita continerent aliqua aduersùm Regis iura, prouinciarumque priuilegia; sine eorum capitum exceptione proponerentur in Belgio. Quod isti tanto liberiùs contentiùsque declamabant, quanto gratiorem Regi fore credebant eam confidentiam, quæ libertatis specie, Principis demum commodis inseruiret, simul à culpa Principem absolueret. Quod tamen Regi, ad quem omnia Margarita referebat, haud probatum est: ideoque responsum, *Sibi non placere, in Concilio populis proponendo, quidquam excipi: ne & Romæ, vrbi sermonum auidæ, materies obtrectandi & reliquis Christianis Principibus in Hispaniam intentis, occasio imitandi præberetur. Nam quod de Regio, ac prouinciali iure dicebatur, consideratum abunde fuisse, quum de Concilio eodem publi-*

Gubernatrix dubitat, an excipienda sint aliqua decreta in promulgatione Concilii.

Senatores siuet;

Rex negat.

19. Septé bris.

25. No uembris

1564 *blicando quæsitum fuit in Hispania, in qua illæ planè difficultates existebant: quarum sicuti nulla tunc ratio habita est, sed Concilium sine vlla exceptione propositum, adhibita tamen perleui moderatione in eius vsu; ita velle in Belgio idem factitari: eoque mitti Hispanicæ promulgationis exemplum, vt parentes imperio suo populi ad vnam vbique normam pariter exigantur.* Hæc autem pro Regis præscripto Gubernatricem agitare nauiter incipientem, atque incœpta patrare per prouincias conantem quam graues secuti sint populorum motus, in exitu sequentis anni, quum illi in multorum perniciem simul erupere, opportunè memorabo. Interim Mar- Quòd difficile Gubernatrici repertum est.

1565 garita, gliscentibus in dies non minus ærarii, quàm Religionis vbique difficultatibus: quum nec satis præsidii haberet domi, nec à Rege per litteras quidquam exprimeret; optimum factu existimauit, celeberrimi viri legatione Principem adoriri. coniectisque oculis in Egmontium, quòd is præter claritudinem generis, rerumque Belgicarum vsum, magnis apud Regem, testatisque meritis impetraturus omnia crederetur, initio anni sexagesimi quinti, consulto ante senatu, hominem in Hispaniam designauit. Et Egmontius prouinciam libentissimè suscepit, quoniam sperabat (vt ipse Gubernatrici aperuit, & Legatur in Hispaniã Comes Egmontius

15. Feb. hæc Regi) occasione publicæ legationis, de priuatis simul commodis se cum Principe transacturum. Magnis itaque mandatis, quæ Regi exponeret, instru-

ctus,

ctus, summo omnium ordinum consensu ac spe, multisque Nobilium, officii causâ, deducentibus, iter ingressus est, eo ipso die, quo Franciscus Hálleuinius Zeueghemi Dominus rediit è Germania, quò illum Margarita legauerat, vt Philippi Regis nomine, eius dolorem ob Ferdinandi Cæsaris, religiosissimi Principis mortem, Maximiliano filio, vxorique, ac reliquis per Germaniam Austriacis Regulis, officiosi solatii loco, testaretur. Id, quod beneuolè factum, acceptumque: eòque à Maximiliano Cæsare opera est abunde promissa patrueli Regi. 1565

Legatio ad Maximil. Cæsarem ob morte Ferdinādi Patris.

MAVRITIVS Orāgio Princip nascitur.

HOC eodem tempore nascitur Orangio ex Anna Saxonica proles altera, inditumque ei ob Septèmuirum Annæ parentem, Mauritio nomen. Atque hic ille Mauritius est à nobis sæpe, nec sine fortis & cauti Ducis laude memorandus: quem à coniuratis prouinciis substitutum in patris interfecti locum, pòstquàm apud Batauos (qui finis esse plerumque solet diuturni regiminis) alio nomine dominationem propemodum exercuisset, duobus antè annis, dum hæc scriberem, conceptus ex Bredæ ineuitabili obsidione mæror extinxit.

Catholicè baptizatur,

Hunc baptismo expiatum orthodoxorum ritu, scribit ad Regem Margarita: rem tamen omnium maximam vitiatam dolet, electis lustrico die susceptoribus infantis, Septemuiro Augusto Saxonum Duce, & Philippo Hassiæ Dynasta, lutherianis Principibus, quorum nomine duo viri nobiles, imbuti eâdem 15. Feb. Lantgrauius.

sed hæreticis susceptoribus.

hæ-

1565 hæresi sponsores fuere. Nempe hîc quoque Orangius, qui numquam vnum hominem ageret, ab hæreticis iuxtà atque catholicis vsurpauit aliquid, quo se vtrisque venditaret, in ancipitem partium fortunam semper intentus.

IISDEM litteris Margarita Regi significat multorum suspicionem sermonesque ob nuncium, quem ipsa cum senatu communicauit; de congressu colloquioque ad fines Aquitaniæ decreto inter Catharinam Mediceam Caroli Regis matrem, quæ cum illo Galliam obibat, & Isabellam filiam, Hispaniæ Reginam. Scripserat enim Philippus Rex ad sororem, iusseratque, doceret Proceres Belgas, nihil eo congressu aliud parari, quàm vt desiderio Caroli Regis, matrisque, finitima Hispaniæ lustrantium satisfieret. Idque etiam compositis aut ad suos per Europam Oratores, aut ad Principes ipsos litteris admonuerat: nullo in Italia, Hispaniaque Dynasta, aut Ministro regni prætermisso, quem eius colloquii causam, occasionemque sollicitè non docuerit. Nec ideo suspiciones Belgis exemit: quin potiùs ea sollicitudine auxit: tanto pronius eorum multis, atque hæreticis in primis, opinantibus, non id à Medicea curari caritate in filiam, sed magni alicuius consilii capessendi gratiâ aduersùs hæresum factiones, ac turbamenta regnorum: præsertim quòd ipse Philippus Rex interfuturus dicebatur. Et sanè rogatum ab Isabella vxore, vt præsentiâ suâ gaudium

COLLOQVIVM Caroli Regis, ac Reginarũ ad Baionam.

Eius causã Rex Hispaniæ reddit Belgis Proceribus,

3. Febr.

& reliquis per Europã Principibus.

Suspiciones tamen multis nõ adimit:

præsertim hæreticis

& auxit opinio interfuturi Regis;

dium cumularet; haud alienum se ostendisse certum habeo ex eius litteris ad Gubernatricem. Et quamuis hæc dissuaderet iter: affirmaretque, infra Maiestatem eius videri, si se potestati Gallorum committeret eo tempore, quo partim ob Regis ætatem, partim ob feminæ Reginæ conditionem, magna esset populorum libertas erga Dominantes; respondet tamen, si doceatur ad Religionem pertinere, vt ipse intersit, decretum sibi iam tum esse, pro Dei causa nullis se se molestiis, periculisue subtrahere. Tamen permissa Regina vxore, additoque ei comite, Ferdinando Toletano Albæ Duce, qui Torquem aurei Velleris; Philippi nomine Carolo deferret, ipse à congressu abstinuit: siue diuersis aliò curis, ob nuncium obsessæ à Turcis Melitæ, vt Margaritæ scripsit; siue EX LONGINQVO melius responsa daturus. Quam fuisse causam crediderim, cur vxori potestatem omnem ademerit quidquam deliberandi, se per litteras non antè consulto. Ceterùm in hoc colloquio litteris omnium, etiam poëtarum celebrato, quo ad Baionam Carolus Rex, ac Reginæ, summo apparatu conuenere, adnitentibus Gallis Hispanum fastum maiore fastu posthabere; quid demum actum sit, quanto secretiùs inter eos (Albano tantummodo præsente) agebatur, tanto confidentiùs aliqui scriptores tamquam vacuum locum, ingenio explendum occupant, ac mira imperii arcana inde deducunt. Ego coniecturis omissis, ex lit-

Cui Gubernatrix dissuadet huiusmodi iter.

Cur nõ interfuit Rex Hisp.

Varia huius colloquij fama

1565.

3. Febr.

3. Mart.

17. Sept.

1565 litteris manu Philippi Regis ad ſororem super hoc colloquio ſcriptis comperta, hæc habeo. Hiſpaniæ Reginam multis grauiſſimisque rationibus, haud dubiè à Philippo imperatis, laboranti per Galliam Religioni remedium à Fratre, à Parente, quorum præcipue intererat, efflagitaſſe: illosque quàm optimè animatos erga ea, quæ agitata ſunt, conſilia reperiſſe. præterea de connubiis nonnullis verba facienti Mediceæ Reginæ, conſenſumque, & operam filiæ perquirenti; ab ea, atque ab Duce Albano ambiguè reſponſum eſſe, quo integrum Philippo arbitrium reſeruarent. poſtremò occaſione legati eiſdem diebus à Solymano miſſi, vt renouaret amicitiam cum Carolo; ſermonem à Gallis illatum de ea amicitia renuncianda, fœdereque cum Philippo, ac Cæſare ineundo, aduersùs communem hoſtem. Sed neque hoc, quamquam gratum accideret, proceſſiſſe: Hiſpaniæ Regina declinante omnia præter cauſam Religionis: quam quum iterum, Albano ſuggerente, commendaſſet, poſt mutuos amplexus atque oſcula, vtrinque diſceſſum eſſe: trepidis præter modum hæreticis, (quibus aliquid fortè ſubolueras) ne ex eo Principum, ceu ſtellarum parum ſibi beneficarum concurſu, fœda aliqua procella ſuo capiti portenderetur. Et verò ingentem illam Hugonotorum cædem, ſeptennio pòſt actam Pariſiis, in hoc decretam eſſe conuentu multi ſentiunt. id quod mihi neque abnuere, neque af-

25. Sept.

Quid in eo actum ſit.

Hæreticorum inde metus.

Et multorum opinio de cæde Hugonotorum ibi decreta.

Thuanus l. 29 hiſt. Ant. Herrera l. 12. c. 2. vitæ Philip. 2. & alij.

1565 trici referret, amplissimè litteris instru-
2. April. xit. Ea, certiùs vt destinaret, explo- prius cum
randa sibi duxerat, in iis præsertim Theologis
quæ ad Religionem pertinent, ex Theo- consultata
logorum, quos ob eam causam coegerat, placitis monitisque. In quo doctorum hominum senatu admirationi fuisse pietatem Regis, vnum eorum, qui interfuere, memorantem audiui. Euocati enim ad se primores quique in hunc modum. Diuinæ facultatis interpretes, consultique, quid de Religionis libertate, quam enixè postulauerant Belgarum ciuitatum aliquæ, ipsi sentirent. quum plerique, perspecto earum prouinciarum statu, affirmarent, auertendo grauiori malo, quod vtique timeretur ex ciuitatum defectione, iacturaque obedientiæ erga Principem, erga orthodoxam Ecclesiam; posse Maiestatem eius absque Dei offensa in libero rerum sacrarum cultu populis indulgere. negauit accitos à se illos fuisse, vt docerent, an permittere id posset: sed an sibi necessariò permittendum præscriberent. Illis necessitatem videri nullam asseuerantibus, tum Rex in eorum conspectu, humi positus ante Christi Domini simulacrum, *Ego verò*, inquit, *Diuinam Maiestatem tuam oro quæsoque, Rex omnium Deus, hanc vt mihi mentem perpetuam velis, ne illorum, qui te Dominum respuerint, vspiam esse me, aut dici Dominum acquiescam.* Atque in hanc sententiam firmatus, suum, de Religione consilium aperuit, in iis quas dicebam litteris, Egmontio

Rex de symbolis in Granuellanum vsurpatis reprehendit Egmontium.

Comiti tradendis. Cui antequàm illas traderet, hominemque dimitteret, non dissimulandum putauit, ostensum se non parum fuisse nouissima Nobilium conspiratione, ac vestium symbolis in Cardinalem Granuellanum expositis: in eoque Egmontii in primis, qui author habebatur, si non fidem, prudentiam quidem certè desiderasse. At Egmontius omni asseueratione quum affirmasset, ludicram illam, ac planè puerilem fuisse super mensam hilaritatem: immo insanorum, scurrarumque pileolos idcirco à se præscriptos, vt scurrile quid ac mera compotantium insania deridiculo, non metui cuiquam foret; non omisit Cardinalem huius culpæ principem nominare, quippe coetus amicorum quotidie cogentem contra Nobilitatem, eòque meritum, qui à Nobilitate paria experiretur. cæterùm in huiusmodi congressibus (idque iureiurando sæpius interposito testatus est) nihil se aduersùs sincerum Maiestatis eius obsequium meditatos. quin etiam, si in aliquo eorum contrariam Regi mentem deprehendisset, futurum se fuisse profectò primum, qui eum, vel si frater esset, stricto pugione confoderet. Hisce cum Egmontio Comite peractis (quorum singula priuatis litteris Gubernatricem Rex docuit) Comiti tradidit legationis suæ commentarium ita inscriptum, *Instructio earum rerum, quas tu, Princeps Gauræ, Comes Egmontii, patruelis meus, meique de imperii iure consilii, exponere nomine meo*

1565

Qui se purgat;

& culpam in Granuel reijcit

8. April.

Instructio à Rege tradita Egmontio,

Mi primo hono

1565 *meo debes Duci Parmensi, sorori meæ.*
raria ap At commentarii amplissimè instructi
pellatio summa hæc fuit. Reuersus in Belgium
ab Hispa Egmontius, post salutatam Regis no-
nis Regi mine Gubernatricem, actasque gratias
bus tri- ob sollicitudinem in administranda
bui soli- prouincia, legandoque in Hispaniam
ta Ma- viro Belgarum necessitatibus vnicè ac-
gnatibus commodato; hæc ei ab Rege respon-
deat. Principio se dolore incredibili
perculsum, audito hæreticorum pro- De religio ne seruanda
gressu: certumque ac fixum animo ma-
nere, idque testatum omnibus velle,
Nullam suis in Regnis mutationem Re-
ligionis se esse passurum, licet eâ gra-
tiâ sibi millies occumbendum foret.
Proinde optare, vt Gubernatrix sena- & de ple-
tum extra ordinem cogat, in quem ali- ctendis hæ
quot Episcopi, ac Rythouius in primis reticis,
Iprensis Antistes, totidemque Theolo-
gi, atque ex consiliariis ij, qui Reli-
gionis, quique patriæ amantiores sunt,
aduocentur, specie quidem de Triden-
tino Concilio differendi, re autem ipsa,
vt rationem commostrent, qua populi
in auita Religione strenuè contineri,
qua pueri sincerè in scholis erudiri, qua
in plectendis hæreticis alia iniri via sine
offensione queat. non vt ab eorum sup-
pliciis quidquam cessetur, (id enim
sibi consilium non esse, neque existi-
mare, gratum id futurum Deo, aut Re-
ligioni salutare) sed vt, in eos dum
animaduertitur, spes omnis gloriolæ,
pro qua se impiè deuouent, præcluda-
Consiliú tur. Præterea quòd attinet ad Senatus & de sena-
status. ita ordinandos, vt is, in quo expendi- tibus ordi
nandis:

tur ius imperii, duobus reliquis imponatur, hoc est iis, qui iuridicundo, quique publico ærario præsunt; nolle se quidquam certi antè statuere, quàm consilia rationesque Gubernatricis intelligat. Sic ille quidem in hisce litteris Egmontio traditis: at verò seorsim ad Margaritam scribens: negat placere sibi eam augeri senatus, (in quo præcipui Belgarum erant) authoritatem, quæ & potestati Gubernatricis officiat, & principibus viris ærario auctis ad res nouas fortè moliendas (quod aliunde significatum erat) viam sternat. Ad hæc Gubernatrici testetur Egmontius, curæ sibi esse necessitates, quibus Belgium premi illa toties lamentatur: ideoque mittere partim in numerato, partim per syngrapham sexaginta nummûm aureorum millia in milites ordinarios, ducenta millia in præsidiarios diuidenda: pro administratione verò prouinciarum, Magistratuumque mercede, centum quinquaginta millia. Plura missurum fuisse pro muniendis vrbibus, proque dissoluendis nominibus, nisi aduersùs Turcarum classem multis in locis prouidendum esset. Huius tamen pecuniæ pars impetrari non potuit ab argentariis, quòd in Hispania satisfactum non esset. Postremò commendata iudiciorum, ac tribunalium integritate, spem Gubernatrici, populisque Belgarum faciat, se ad audienda prouinciarum vota, iisque præsentiâ suâ consulendum, profectionem adornare. Compositas in hanc ferme sen-

1565

8. April.

& de pecunia quam mittit:

& de aduentu suo.

1565 sententiam litteras quo die Rex Egmontio tradidit, accito Alexandro Octauii Farnesii, & Margaritæ Austriacæ Parmæ, ac Placentiæ Ducum filio, *Inter alia*, inquit, *quæ Gubernatrici perferes, hunc quoque adolescentem fidei tuæ committo. Tu illi præstabis operam quam meretur sororis meæ, & Gubernatricis vestræ filius*. Egmontius osculatus hoc quoque nomine Regis manum, eo lætior abscessit, quo magis Margaritæ gaudium ob legationem prosperè obitam, accessione filii iam pridem exoptati cumulaturus erat. Et profectò cumulauit: viso enim Alexandro tam bene habito, aspectu alacri viuidoque, temperato tamen ea grauitate, quæ decebat sub Philippo auunculo nutritum in regnatrice aula; gauisa præter modum mater, præsertim quòd vnà cum filio, eiusdem etiam matrimonii tandem ab Rege decreti nuncium attulerat Egmontius; misso in Hispaniam 20. Apr. domus suæ præfecto Theuloiæ Domino, egit, quàm maximas Regi gratias ob collocatum in se, Octauiumque virum suum grande beneficium, tali vxore filio prouisa.

Alex. Farnesius à Rege traditur Egmontio in Belgium deducendus.

Gubernatricis gaudiũ eo viso,

& nuncio matrimonij accepto.

COEPTVM erat, quadriennio ante hoc tempus, agi cum Philippo Rege, de coniugio Alexandri. Et Octauii quidem Patris sententia primò inclinauerat in Alphonsi Ferrariæ Ducis sororem parentibus Hercule Secundo genitam, & Renatâ Ludouici Duodecimi Gallorum Regis filiâ: quod existimaret, INGENS potentiæ firmamentum, vicino-

De CONIVGIO Alex. Farnesij.

Dux Octauius inclinat in sororem Ferrariæ Ducis.

Quam ob causam.

cinorum Principum amicitiam · diceretque,) id, quod à Carolo Cæsare, opinor, inaudierat) Quemadmodum in terræ, ac maris orbem luna plus agit, quàm pleræque stellarum, non quia iis potentior, sed quia vicinior; ita de finitimorum vi censendum esse. Differebatque, vti suspicor, in eam sententiam copiosiùs, ob intentatam sibi per eos dies controuersiam à Pio Quarto, super Camertium Principatu, quo Federicum Borromeum sororis filium, tradita ei vxore Virginia Ruuerea Varana, Pontifex augere decreuerat. Ideoque Octauius apud se reputans, si quam fortè armorum occasionem lis ea gigneret, quanti referret Ducis Ferrariæ necessitudo; eam nexu affinitatis adstringere opportunum ducebat. Nec dissentiebat ab eo consilio Margarita, ideoque & mariti nomine, & suo, super eo connubio scripserat ad Regem. Sed is, vel quòd illam affinitatem cum Duce Gallicarum partium non probaret: vel quòd aliam animo destinasset, iamque mouere aliquid cœpisset; Margaritæ respondit in hæc verba. *Dux Illustrissima: Iam pridem est, quum agere institui de tuo meoque Alexandro (nam habeo filij loco) cum Ferdinandi Imperatoris patrui nostri filia coniungendo; ratus id tibi, mea germana, id Octauio Duci perquàm gratum. Neque sententiam mutaui acceptis litteris tuis, aut audito Ardinghello de Ferrariensi matrimonio. Quam ipse designo, & Cæsaris proles, & nostri sanguinis est: Ferra-*

1565

Idē sentit Gubernatrix.

Rex dissentit;

atque aliā designat.

Epistola Regis.

1. Octob. 1560.

9. Decēb. 1560.

ra-

1565 *rarienſis Ducis ſoror, ac Princeps Alexander ætate vſque adeo diſcrepant, vt malè conuenire poſſint. Laudo equidem Octauium Ducem, finitimorum amicitias in hiſce affinitatibus ſequentem; ſed conſiderare quoque debet, quamdiu ille me fratrem ac patronum habuerit, neminem profectò auſurum ei quidquam negotij facèſſere. ſicuti ſuperioribus diebus obſeruare potuit in ea rerum mutatione, qua Pius Pontifex ab incœpto deſtitit. Poſtquam enim Sanctitati eius ſignificandum curaui conſilium, obligationemque, qua domui Ducis proſpicere partes meæ ſunt, eruntque ſemper: reſpondit, ſe non modo moleſtiæ nihil allaturum Duci, ſed eius familiam non minore quàm ipſe contenderem, patrocinio complexurum. Id autem, quamuis Duci per Ardinghellum renunciari iuſſerim, communicare tamen tecum ipſe fraternè volui, ſatis vt facerem germanitati noſtræ, teque ſimul rogarem, vt ſententiam hanc meam tuis quoque litteris Viro ſignifices, atque ad me quamprimùm, quid vterque decreueritis, referatis.*

Verùm dum vterque in hiſce affinitatibus optandis hærent; quòd ſplendidiorem ducerent alteram, alteram opportuniorem; Rex nouo conſilio ad Mariam Luſitanam, Eduardi Principis & Iſabellæ Brigantiæ filiam, Regiſque Emmanuelis neptem animum adiecit: exploratoque per litteras animo Margaritæ, Octauiique; coniugium ſimul ab Rege propoſitum, ſimul ab omnibus probatum eſt. Etenim Luſitanorum

Rex nouo cōſilio Mariam Luſitanā proponit.

Eduardus Ioannis Tertij frater, Emmanuelis filius.

Ilico acceptatur.

Eius nobilitas à genere cum paterno,

nomen ea tempestate inclytum erat, 1565
magna terrarum orbis parte illorum armis iuxtà piis, ac fortibus patefacta. Et Philippus Rex non modo trahebat inde maternum genus, quippe Isabellæ filius, atque adeo Emmanuelis nepos; sed inde quoque ante annos ferme viginti coniugem duxerat Mariam Ioannis Tertii filiam, Emmanuelis neptem. Quamobrem Farnesiæ genti perhonorificum videri potuit, alteram Emmanuelis neptem Philippo Hispaniarum Regi, alteram Alexandro Parmensi Principi collocatam. præsertim quòd hæc, & Philippus ex germanis fratre ac sorore nati erant, eodemque gradu Philippum, & Philippi vxorem Maria Lusitana contingebat. Accedebat ex materno genere, Brigantiorum nobilitas, Lusitanorum Regum sanguini sæpius immista, & splendore aulæ Regi non impar. Sed multo adhuc magis eam affinitatem Alexandro Principi optabilem, Mariæ, quàm Maiorum eius claritudo faciebat.

tum materno.

MARIAE propriæ laudes

CELEBRI fama per Hispaniam puella volitabat, & par erat suæ famæ: prædicabaturque vna ingenio omnia comprehendere. latinâ linguâ expeditè, ac perbene loqui: græcas litteras proximè callere: philosophiam non ignorare: Mathematicorum disciplinas apprimè nosse: diuina vtriusque Testamenti oracula in promptu habere. Sed super hæc, innocentia morum, ac sanctitas erat. Nihil ei suauius, & (quo ad licebat) etiam crebrius rerum contemplatio-

Ingenium eius, & notitia litterarum.

Vitæ sanctimonia.

1565 tione diuinarum; habebatque familiares aliquot ex sacris litteris, ac Patribus sententiolas; quibus interdiu vel in ipso puellari opere subtractum humanis rebus animum, Deo quàm dulcissimè repræsentabat. Et operi quidem nulli siue textili, siue sutili admouit aliquando manum aliâ gratiâ, quàm vt Sacrosanctæ Eucharistiæ cultui, aut pauperum vsui deseruiret, hoc est, ipsum Christum Dominum vtrobique contegeret. At verò pudicitiæ curam non habuit modò, sed etiam prętetulit: dicebatq; RELIQVAS virtutes vtcumque dissimulari feminis posse, Castimoniâ gloriandum. Itaque contra omnes spectaculorum illecebras, quantum impetrare poterat à parentibus, patruoque Rege, sepserat sese. Nec minus in Poetis volutandis, (quamuis hisce ingeniosis voluminibus mirificè caperetur) ne fortè in aliquid amatoriè scriptum incideret, animi suspensa pergebat: quumque Franciscum Petrarcham in manus aliquando sumpsisset, lectis paucis versiculis, illicò abstinuit. Et eamdem ob causam adduci non potuit, vt cuiusquam aulicorum bracchio, humeroue niteretur: id, quod nobilibus feminis siue ad inanem speciem, siue ad firmanda vestigia operosè ac sublatè gradientium solenne est. His ergo atque aliis virtutibus commendabatur Mariæ Lusitanæ coniugium. Eòque nihil morata Belgii Gubernatrix Margarita, quum iam apud se Alexandrum haberet; ad sponsam ex Lusitania deducendam regiè classem adornat, mi-

Puellaria eius opera

Pudicitiæ studium,

& cautio 5 ea seruãda

Classis è Belgio mittitur ad sponsã deducendam

militibus abunde instruit, ac Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, clarum bello ducem classi præficit, addito nobilium feminarum, virorumq; quàm maximo lectissimoque comitatu. Mansfeldius vnà cum coniuge Maria Momorantia Comitis Hornani sorore, ac filio Carolo Mansfeldio soluens à Flissingano portu, Augusto mense; sub initium Septembris, appulit Vlisipponem. Neque pòst multo sponsa, comitantibus è Lusitana nobilitate quàm plurimis, classem conscendit; non tamen antè vela fieri voluit, quàm in portu aduocatis ad se in nauem prætoriam Lusitanis, Sacerdotem è Societate Iesu, quo ad sacras conciones, atque ad expianda animi noxas vtebatur, oraret, vt se comitesque in prouincias ituros hæresum peste afflatas, præmuniret aliquot monitis, tamquam antidotis, quibus sese integros à contagione præstarent. Quod vbi ab homine eloquente iuxta, ac pio peractum est, secunda è portu nauigatione discedunt. Sed non multum inde processerant, quum subito exasperatis cæca vi fluctibus, volui cœptum est mare: ventoque increbrescente, nauibus aliis aliò dispulsis, vna in prætoriam, qua Maria vehebatur, incurrit, multisque locis aperta, miserando sanè spectaculo, non longè à prætoria mergebatur. Enimuerò Maria miserorum discrimine vociferantium manusque protendentium commota, aduocare properè Mansfeldium classis præfectum, atque orare, vt admoueret il-

Margins: 1565 — 14. die. — Lisbona — 21. Sept. — Quæ discedit magno comitatu à Lusitania. — Sebastianus Mores, qui postea Iaponiæ Episcopus — Tempestate vexatur. — Mariæ cõmiseratio & tutela ad versùs periclitãtes

1565 illuc prætoriam, acciperetque quos posset viros feminasque, antequam dehiscente nauigio tam multi mortales in eius conspectu fluctibus haurirentur. Præfectus negare id absque eius Celsitudinis, aliorumque periculo attentari posse. idem affirmare nautæ, ac Nauarchus in primis maritimarum rerum prudens, ignarus tamen eius nauigandi artis, quam Diuina spes dirigit. Tunc illa, *At ego*, inquit, *videte quid animus præsagit, si ad opem socijs afferendam strenuè contenderimus, spero id Deo gratum adeo futurum, vt propterea ad afferendam nobis omnibus opem, eius bonitas prouocetur*. Id autem eo sensu pietatis, gratoque aspectu oris elocuta est, nihil vt Præfectus aduersari ausus, illuc obuerti prætoriam statim iusserit: quæ per vndarum globos eluctata, tandemque periclitantibus admota, properato scapharum traiectu, opportunum miseris perfugium fuit: ipsa verò nauis obsecuta iam regiæ Principis voto non pòst multo in omnium oculis, vno ex omnibus desiderato, superante mari, depressa est. Quin etiam eâdem horâ (quòd Maria Deo freta sperare quoque se dixerat) ventorum truculentia remittere, quæque disiecta erat classis vndique conuenire cœpit. Quamquam paucis pòst diebus inhorrescente iterum mari, atque in læuas Britanniæ oras tempestate delati, recipere se in eius insulæ portum coacti sunt. In quo dum nauigandi opportunitatem opperiuntur, condecere Mansfeldius rebatur, à Ma-

Alia tempestate in Angliam defertur.

 1565

Angliæ Reginam salutatũ mittere renuit

à Maria mitti Nobilem aliquem, qui officii causâ Angliæ Reginam, cuius in regnum concesserant, salutaret. Sed abnuebat illa, quòd diceret, Nolle sibi quidquam commercii cum Ecclesiæ hostibus intercedere. & quamuis obsistentem fatigarent alii, affirmarentque, per eam occasionem tutò posse transmitti communia illa verborum officia, in sententia tamen perstitit, addens, Id verò esse & sibi tutius, & ceteris ad exemplum salutarius. Præter opinionem tamen iisdem diebus perquàm blandam se præbuit matronæ nobili hæreticæque, quæ in portum visendæ classis causâ, in magna hominum frequentia descenderat. Hanc Maria inter alios conspicata, geminos formâ pulcherrimâ filiolos præ se agentem, inuitauit vltro ad se perhumaniter, interque colloquendum, quum audisset, plurium adhuc esse liberorum matrem, rogauit, vt sibi par illud infantium dono daret, pollicita se illis loco parentis non pœnitendæ futuram. Quod eò agebat (quemadmodum ipsa narrauit) quoniam sustinere non poterat, eos innocenti puraque ætatula pueros, qui Cælitum speciem illa oris suauitate referrent, hæretica parentum lue conspurcatos inter informia dæmonum mancipia æternis suppliciis addicta computari. Et Maria quidem quos tum optauit pueros, à matre non impetrauit: sed paucis pòst annis totidem maribus liberis à Deo donata est. Vt non absurdum sit credere, conatum illum Deo alendæ sobolis alie-

Matronã hæreticã ad se inuitat;

ac geminos ab ea filios dono exposcit.

1565 næ, fuiſſe à Deo ſobole dein propria liberaliter compenſatum. Nec illud omiſerim, quod in eodem portu contigit memoratu dignum. Fortè excitato igne ardere prætoria nauis cœperat non procul à puppi, vbi Maria degebat: illucque contendentibus ad opem aliis, aliis conſulentibus ſibi, & pretioſa quæque ſecum aſportantibus; illa è cubiculo proſiliens ad proram abibat; quum paulum ſubſiſtens, At, inquit, meâ ego thecâ ſacris reliquiis inſigni carebo? ſtatimque micantibus iuxtà flammis, ingenti animo regreſſa thecam è ſcrinio abſtulit: gemmarum, quas magni pretii intus habebat, aut immemor, aut contemptrix. Redeunti celeriter è cubiculo (namque ignis nihil remittebat) inter alios, qui accurrerant, vnus propiùs accedens, arreptoq; reuerenter eius brachio, ſollicitus hortabatur, vt feſtinaret, dum per incendium liceret. At illa ſeuero hominem vultu contuita, Tu verò inquit, manum actutum abſtine: quaſi non minus ab huius, quàm à flammarum tactu timeret ſibi: ac nullo innixa perrexit ad proram: reſtinctoque mox igne, è portu ſoluentes in Belgium tranſmiſere. Sub initium Nouembris Fliſſingam appulſa eſt claſſis: ibique excepta deductaque Maria ab iis, quos audito aduentu confeſtim miſerat Gubernatrix, inter equitum peditumque copias, aucto per ſingulas vrbes comitatu, Bruxellas aduênit: eo maiore omnium gratulatione, quo pluribus perfunctam periculis audiuere. Ergo quum

Incendiū in eius naui.

Sacrarum reliquiarū cura maior, quàm gemmarū.

Et animæ, quàm corporis maior.

3. die. Belgiū appellit.

Bruxellas deducitur.

Celebrantur nuptiæ anniuersario die institutionis Aurei Velleris.

1565. 8. Octobr.

iam ex Italia, paucis antè diebus, Octauius Parmæ Dux ad filii nuptias aduenisset; proximis Diui Andreæ solenniis à Philippo Burgundiæ Regulo olim institutis, quum ab se conditum aurei Velleris ordinem, Apostoli tutelæ commendauit, ideoque ab vniuersa Equitum familia quotannis splendidè celebrari solitis; nuptiæ Bruxellis actæ sunt, eâ quidem magnificentiâ, quæ Emmanuelis Lusitaniæ Regis neptem, Caroli que Cæsaris nepotem condecebat: sed ea simul christiana pietate, quam de religiosissima Principe iam præcepta opinio, & præsentia omni maior opinione præscribebat. Fecit in aulæ sacello Coniugale sacrum Maximilianus à Bergis Archiepiscopus Cameracensis. Interfuit Philippi Regis nomine eius Orator apud Angliæ Reginam Didacus Gusmanus à Silua, huc propterea transire iussus à Rege: interfuere à finitimis Principibus, officii causâ legatis præter ipsam totius Belgii nobilitatem; & maximè Procerum aurei Velleris, qui equestris ordinis sui primordia ante annos centum ac triginta quatuor, in Philippi Ducis atque Isabellæ Lusitanæ nuptiis institutis, consimili tunc Lusitanæ Principis coniugio, magna lætitiæ significatione, omnique spectaculorum genere certatim recolebant: planè vt obliti querelarum ac partium viderentur. Vsque adeo in ludos ac pompas effusa Belgarum nobilitas est.

Philippus Dux Burgundiæ. 1430.

Emmanuel Rex auus paternus Mariæ Carolus Cæsar auus maternus Alexandri.

Eius ordinis equitũ lætitia.

DISCEDIT è Belgio sponsa

VERVM post hilaritatem nuptialium dierum; sponsis è Belgio digressis, quasi ces-

1565 cessantibus induciis, ad dissidia rediere. A quibus ego dissidiis, ac tristium narratione stilum parumper abstinebo, dum de Maria Lusitana strictim aliqua subiungam, quæ per se se illustria, in regio sanguine plus claritudinis habent: & quia cum viro Alexandro, eiusque proie coniuncta sunt, de quibus multa in tempore memoranda; idcirco persequi illa hoc loco, historiæ nonnihil intererit. Igitur vbi Maria venit in Italiam, insolito excepta est occursu gratulantium. Nam Parmam accedenti bina agmina processere obuiam regali apparatu, nobilium virorum vnum, alterum æquè illustrium feminarum; illud Alexandro sponso, hoc sponsi Amita Victoria Farnesia Vrbinatium Ducis coniuge ductoribus; tanta hinc equorum, inde rhedarum, vtrinque stipatorum pompâ concertantibus; rarò vt iis in locis quidquam magnificentius splendidiusque spectatum sit. At illa post repetitam nuptiarum gratulationem, animo ad seria conuerso, Parmensi ciuitati post paucos menses, aliam exemplo operâque suâ faciem induxit. Poposcerat aliquoties à Deo propagandæ stirpi marem filium, quum fortè ea spes animum inuasit, si quem ex derelictis, atque expositititiis infantibus alendum Dei causâ suscepisset, haud dubiè futurum se voti compotem. domi suscepit, aluitque: ac nono postquàm id egerat mense, Ranucium peperit. Enimuerò Maria non minus spe, quàm filio aucta, statuit & alterum à Deo precibus contendere,

In Italia occurritur ei regia cũ pompa.

Parmæ mores corrigit.

Pium inuentũ impetrandi à Deo filiũ.

Ranucius Parmæ & Plac. Dux an. 1569.

quo pluribus munimentis constabiliret 1565
Impetrat & alterum domum. Quum propterea Dei Genitricem in eius æde, cui nomen à Scala, precaretur: ac forte eò superuenisset Princeps Alexander, conuersa ad illum; *Age*, inquit, *Domine*, *consociatis precibus Deum obsecremus*, *vti pro suo in Virginem Matrem obsequio*, *volens propitiusque filio nobis altero indulgeat*. Coniunxere magna spe vota: nec mensis ab eo die nonus effluxit, quum
Alexandri erga illā veneratio. Odoardum mater enixa est: Alexandri non maiore lætitia, quàm admiratione, reuerentiaque aduersus coniugem, qua precatrice vtrumque à Deo pignus accepisset. Inde magis magisque cœpit venerari sanctimoniam eius: adeo, vt quum in nauali ad Echinadas pugna, fortius aliquanto quàm cautius in hostem ferretur, admonitus ab Ioanne Austriaco Duce; responderit, Habere se domi confidentiæ suæ causam, simul & patrocinium. Et sanè illa totum id belli tempus inter preces, ac supplicia
Odoard. S. R. E. Card.
Educatio filiorum, pro viro transegerat. Liberos verò, quòd intelligeret singulari à Deo benignitate concessos, præcipuo studio, quo ad vixit, imbuere diuinis præceptionibus conata est: & morti vicina nihil accuratius, quàm illorum educationem viro mandauit, iis ad Deum vocibus vsa, quam moriens viro commendauit, quas Galliæ Reginam Diui Ludouici parentem vsurpasse legerat, *Ego in hoc articulo temporis, quod mihi supremum est, te Parens omnium oro quæsoque, vt si liberi mei grauius in te crimen admissuri sunt, tu festinata illorum morte*
Blanca Reg.
pulcherrimo voto.

tue

1565 *tuæ Maiestatis iniuriæ anteuertas*. Dignum profectò Regiis matribus votum, quæ sibi filios esse nolint illos, à quibus Rex omnium Deus, patris loco non habeatur. Et Maria quidem vndecimo
1577. postquam nupserat anno, sublata est, claro non minus exitu, quàm vitâ: vt enim hanc agendo fortiter, ita illum sustinendo constanter (quod vnum morientibus superest) illustrauit. Tolerantiam eius, aggressionesque Dæmonum acerrimas litteris mandarunt, qui interfuerunt. Repertum, paulo post eius obitum, in secretiore scrinio, commentariolum per breue & capitale earum rerum, quas in quotidiana vita, perque horas ferè singulas, ipsa sibi accuratè, haustaque diuinitus luce perscripserat. In quibus videre licet, (nam hoc quoque cum eius vita editum est) quale illius fuerit de Christiana perfectione iudicium, & qualem se ad eam perfectionis normam conformaret. talem profectò, cuius pulcherrima imagine, Lusitana, ac Farnesia domus abunde gloriari: & Mariæ Parmensis Principis exemplum Regiis puellis, nuptisque proponi meritò possit.

Tolerantia eius in morte.

Commétariolú quotidianæ exercitationis eius ab ipsa conscriptum.

IAM verò, vt Belgica persequamur, cœperat Gubernatrix animum & operam adiicere ad ea Regis mandata, quæ attulerat Egmontius ab Hispania. Sed
2. Iun. nouis repentè litteris Vallisoleti ab Rege scriptis, in quibus contraria iis, quæ per Egmontium mandata erant, præcipi videbantur, & Gubernatrix inops consilii retardata est, & Egmontius turbato

Res Belgicæ turbátur.

Egmontij querelæ.

bato præter modum animo querebatur, *Authoritatem, existimationemque apud æmulos suos ademptam sibi esse à Rege, ea consiliorum mutatione: quasi alia ipse retulisset, alia Princeps imperasset. Iusse videlicet eam viam Regis consiliarios, qua si porro pergerent, haud dubiè adacturos esse Prouincias, vt quemcumque rerum statum, quàm præsentem malint: atque in Germanorum, Gallorumue, aut etiam in inferni, si libet, hostis potestatem citiùs adigantur. Sibi quidem certum esse, si rata nolit ea Rex, quæ in Hispania decreuerit; relicta Flandriæ præfectura, domum concedere; atque absentia sua testatum omnibus facere, Egmontium in hac rerum perturbatione sese operæ, & culpæ subtraxisse.* 1565

Hæc vti audierat ab Egmontio quum scripsisset ad Regem Gubernatrix, tribus pòst mensibus litteras Regis accepit Segouiæ scriptas in hanc sententiam. 22. Iul

Regis litteræ, *Falsò queri eos, qui affirment aliud secum Egmontio transegisse, aliud per litteras Vallisoleti nuper imperasse. Itaque, vt quid ipse velit, explicatè pronunciet; Principio in plectendis Anabaptistis, aliisq hæreticis, quarum illi cumque familiarum sint, nolle, quidquam aut remitti, aut differri: quum satis constet experientia, præceps volaticumque malum cessatione, atque indulgentia imperitè curari. Dein præcipere, vt Quæsitores causarum Fidei (neque nouum in Belgio tribunal, neque non summopere necessarium) vbique persanctè retineantur, omnique ope à Gubernatri-* 22. Octob

de supplicijs hæreticorum:

de Inquisitoribus.

ce,

1565 *ce, ac reliquis Prouinciarum Præfectis adiuuentur. Postremò, quoniam Concilium Tridentinum iam Belgis imperatum erat; superesse vt eius decretis, simulque edictis tàm Imperatoriis quàm Regiis pareatur. Orare proinde Gubernatricem, vt in iis procurandis industriam sedulitatemque, quantam potest maximam impendat: quum nihil aut sibi gratius, aut Prouinciis opportunius effici à quoquam mortalium possit.* Hæc summa earum litterarum, quibus omnem Belgii calamitatem Orangius, aliique acceptam referre consueuerunt. Et Gubernatrix quamuis moliri vno impetu tam multa, plenum periculi opus existimaret: idque iteratis ad Regem litteris deprecaretur; rem tamen aggressa est, compositoque ad prouincias edicto, quid Rex vellet iuberetque, earum Præfectos admonuit in hæc verba, vti ex edicto ad Ernestum Comitem Mansfeldium Lucemburgi Præfectum maturè transmisso cognoscitur, nam eodem exemplo scripta sunt omnia. *Quum nihil Regi carius tranquillitate sit harum prouinciarum velitque obuiam ire summis malis, quibus populos sanè complures mutata semel Religione miserè afflictatos videmus; idcirco Maiestas eius præcipit, vt edicta tùm Caroli patris, tùm sua: vt decreta Tridentini Concilii, ac prouincialium Synodorum integrè seruentur: vt sacris Quæsitoribus fauor omnis atque auxilium impendatur, relicta apud eos hæresum cognitione, quemadmodum humano diuinoque iure ad*

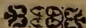
[Margin notes: ac de Concilio Tridentino. — Ex quibus edictū cōponit Gubernatrix. — Atque ad præfectos prouinciarum transmittit. — Edicti exemplar. — 9. Nouēbris. — 18. Decēbris.]

illos pertinet. Hæc Regis in Dei cultum, Belgiique commoda intendentis voluntas est: de qua admonitum te voluimus, vt eam sine vlla exceptione complectaris ipse, tuaque prouinciæ Magistratibus statim promulges: ac strenuè cures, ne quid in ea seruanda ab aliquo quadecumque causa prætereatur: proposito contra violatores metu pœnarum, quas in litteris edicto subiectis recensemus. Vt verò hæc faciliùs exequaris, deliges è senatu isto certum hominem, cuius sit prouinciam lustrare, seduloque dispicere, an ea, quæ edicto iubentur, à Magistratibus, populoque rectè atque ordine fiant. Tuque, delectusque abs te senator, tertio quoque mense ad nos accuratè omnia referetis. Ac nostrum erit, operam hac in re vestram omni ope ac studio promouere. 1565.

Atque hæ demum partim edictorum, partim earum, quas supra memoraui, nuptiarum curæ, clausere annum, qui felici ad eam diem Belgarum nationi tranquillitatis suæ supremus fuit.

DE

DE BELLO BELGICO LIBER QVINTVS

1566 NNVM aggredior aperta conspiratione Nobilium, secuta vulgi seditione, turbidis optimatum consiliis, furiali hæreticorum incursu, templorum violatione, Religionis clade memorabilem, & ipsis, qui ea patrauere, pudendum. Edictum à Gubernatrice conceptum, transmissumque, Regis nomine promulgauere prouinciis Præfecti: sed questi prius eorum nonnulli apud Gubernatricem, professique continendis illa edicti seueritate populis impares sese esse. Quin addidere aliqui, nolle se in id operam conferre, vt quinquaginta aut sexaginta hominum millia, se prouincias administrantibus, igni concrementur. Id, quod Regem Gubernatrix admonuit, testata quam prouideret animo tempestatem.

Præfectorũ prouinciarũ sententiæ de proposito Edicto.

9. Ianu. Et prima quidem signa tempestatis à Brabantia micuere. Etenim Regis edictum Brabantinis quum proposuisset prouinciæ Cancellarius, (neque enim Brabantia Præfectum habet alium præter eum, qui toti Belgio præest) illico ciuitates, quæ dicuntur Prouinciæ ca-

Brabantia parere Edicto prima recusat.

pita, Louanium, Bruxellæ, Antuerpia, & Buscoducum, coacto senatu, compositoque ad Cancellarium libello, vehementer iracundèque flagitant, vt suorum ratio priuilegiorum habeatur, quibus ea Quæsitorum iudicia, Cæsarisque Placita quum repugnent, non debuisse edictum Regis à Cancellario tam facilè proponi, à se certè admitti non posse. Admonita ea de re Gubernatrix iussit afferri ad se libellum, recitatòque in senatu, & si audax postulatum plerisque visum, voluit tamen annales perquiri, ac monumenta Brabantiæ, præcipuèque commentarios Francisci Hulstii Senatoris Brabantini, qui primus Quæsitoris in ea prouincia munus obierat. Quibus inspectis, responsum est, Quoniam ab anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimoque, ea inquirendi ratio vsurpata non fuerat in Brabantia: affirmabatque Rex, consilium non esse, decernere quidquam noui; ideo placere, ne quid immutaretur ea super re, sed tantummodo Cæsaris Placita, quamdiu de iis Rex aliud statueret, seruarentur. Qua responsi mediocritate nec Brabantinis satisfactum, omnia sibi polliciti: & Flandrenses excitati, vt paria à Gubernatrice contenderent. Sed illam trepidus repente nuncius curis sanè maioribus implicuit. Certior enim fit ab homine non antea noto, sed Christophori Assonuillii egregii Senatoris operâ ad colloquium clam admisso, multos in Brabantia Nobiles, icto inter se fœdere de-

1566 Bolduc.

Eique satisfactum ex parte.

Rumor cõspirationis Nobiliũ aduersùs edictũ

decreuisse, si Rex inducere in illorum
1566 prouinciam sacros Quæsitores vi vellet, se sumptis armis contra vim ituros. Eam confidentiam occulta niti conspiratione, quam cum aliquibus externis, præcipuè cum Gaspare Colinio Gallici maris Præfecto conflauissent. Non dissi-
Leyden. milia his ad Gubernatricem Lugduno Batauorum pòst paulo scripsit Orangius. idemque aperuerant Comites Egmontius, & Meganus: addiderantque,
19 Mart. Centuriones ac Tribunos à fœderatis clam designatos, iisque milites supra viginti millia, si res postularet, præsto futuros. Verùm quæ conspiratio hæc fuerit, quæue eius origo, euoluam ipse in præsentia ex ea, quæ apud me est, aliquorum narratione, qui rebus hisce cognoscendis per eam occasionem impositi sunt. Nam quum à Gubernatrice, secuto post hunc anno, iussu Regis missi essent, qui per singulas prouincias cursim in eos inquirerent, qui tumultum huius anni aut excitassent, aut fouissent; in arcanas inuasere multorum epistolas, codicillos, ac memoriales libellos: quêis in commentarium transmissis, eius coniurationis exordia, processusque Gubernatricem, ac Regem docuere. Ego, quæ mei operis sunt, partim inde, partim ex reliquo tabulario mutuatus, rem totam paucis expediam.

1559. MVLTO ante cladem huius anni sexagesimi sexti, nobiles aliquot Belgæ, plerunque iuuenes, quos nominare præter Ludouicum Nassauium Princi- *ORIGO primæ cõspirationis Belgarum.*

pis

Nobiles aliquot iuuenes hæresim apud exteros edocti,

pis Orangii fratrem, in promptu non habeo: Geneuæ, aliisque in vrbibus aliquandiu versati, facilè in hæreticorum fraudes inciderant. quippe auitæ dogmata Religionis hactenus edocti, quoad satis haberent, vt catholicè domi viuerent, non autem vt foris, si fortè circumuenirentur, discrimen veri falsiue dignoscerent. Et sanè cum hominibus pestilenti lue contactis agere deberet nemo, cui paratum non esset ab antidoto remedium. Hi ergo hæreticorum disciplinâ imbuti quum peregrinas religiones, libertatemque viuendi sæpenumero in patria collaudarent; animaduertêre, se apud attentos & cupidos illa commemorare: nec alia esse complurium vota mercatorum, quibus eâdem hæresi pridem occupatis grata erat huiusmodi libertas, qua dum nemini fraudi esset, quid quisque crederet, nemo à commercio, causâ religionis arceretur. Cum his collato demum consilio agitare clam occœpere, plurium exemplo, de excutiendo paulatim à patriæ ceruicibus iugo catholicæ Religionis, quæ sola in ciuitatibus dominari velit. Id autem, vti coniicio, cœptum est ab anno huius sæculi quinquagesimo nono, quum profecturus in Hispaniam Philippus Rex, edicta Patris ac sua serio seruari (quod inter arma minus licuerat) imperauit. Quod quia incidit in illud tempus, quo consilium iniit Orangius de Hispanis militibus Belgio pellendis, ne eorum auxilio Quæsitores sacri in eas prouincias inferrentur;

1566

Libertatē cōscientiæ expetūt in Belgio.

Paria mercatorum vota.

Vtrorūq. consilia,

tunc inita, quum Hispanos milites Belgio pellere conatus Orangius.

1566 tur; (vt ipse editâ ab se Apologiâ te-
1581. statum reliquit) haud absurdum est
opinari, conscium earum rerum, quæ
tunc agitarentur, Orangium fuisse.
Tamen haud crediderim inter prima Diu quiescunt.
illa Nobilium, mercatorumque collo-
quia, certi aliquid constitutum, aut
formam fœderis aliquam fuisse conce-
ptam. Neque enim verisimile est, plu-
rium conspirationem per annos omni-
no sex occultari potuisse: sed sparsa tunc
aliqua coniurationis veluti semina, quæ
1564. postea anno sexagesimo quarto, pro-
fecto in Burgundiam Granuellano Car-
dinali, reuixisse per occasionem Tri- occasione Concilij Tridētini resurgunt, & primùm conspirāt.
dentini Concilii, certum habeo, ex il-
lo, quem dixi, commentario. Quin
etiam eo anno sexagesimo quarto, qui
Nobiles, quique mercatores vnà con-
uenerant, haud ignari tantam molem Et animos hæreticorum Principum Germaniæ explorant.
absque armis sustineri non posse; ex-
plorandos sibi hæreticorum Germaniæ
Principum animos duxerunt, à quibus
aut opem proximè caperent, aut eorum
saltem nomina prætexerent ad metum
Gubernatrici, ac partibus iniiciendum.
Eam ob causam agebant in Germania
Belgarum aliqui, ac secreta colloquia
cum Palatino Septemuiro miscebant,
referebantque omnia ad Ægidium
Clerum causidicum Tornacensem, præ-
cipuum Ludouici Nassauii administrum
Augustæ in hanc ipsam curam vnicè in-
tentum, vt ex quamplurimis eius chi-
rographis, ac libellis compertum est.
sub Initiū 1565. Ex quibus etiam deprehensum, eodem
tempore Ludouicum ipsum in Germa-

nia fuiſſe, vt eumdem lapidem moueret. Hæc autem & ſi ad finem vſque anni ſexageſimi quinti, miro ſilentio agitata ſunt, initio tamen ſexageſimi ſexti, promulgatis quæ dicebam edictis de ſacris Quæſitoribus, de Caroli Quinti Placitis, de Tridentini Concilii decretis, excitatisque ob eam cauſam multorum querelis; tunc enimuerò qui coniurationem moliebantur, nacti ſpeciem tuendæ patriæ libertatis, ſparſis incredibili celeritate per prouincias libellis, (eos ad quinque millia fuiſſe ſcripſit ad Regem poſtea Gubernatrix) Hiſpanicam inquirendi de Religione cenſuram ludibriis exsecrationibus, maledictis omnibus lacerare: monere populos, *Ne ei ſeſe tirannidi supponerent, cui vbique gentium ac veluti quodam conſenſu generis humani repugnatum ſit. ne Romæ quidem ſine tumultu initia eius extitiſſe quid agendum eſſe Belgio tot priuilegiis aduerſus noua hæc omnia communito?* Auxit hominum ſuſpicionem fama bellicorum apparatuum, quos in Hiſpania Rex, & ſtipendia Regis facere ſolitus Ericus Dux Brunſuicenſis apud Batauos feſtinabant, ad ſtabiliendum, vt vulgò ferebatur, nouum in Belgio tribunal. quum tamen hic (quod poſtea compertum eſt) ad ſui dominatus oppida tuenda inter eos, qui timebantur, Belgarum tumultus: ille ad augenda Melitæ præſidia, Turcarumque alibi conatibus occurrendum, milites conſcriberent. Quod tamen perſuadere multitudini fru-

[Left margin:] Promulgatione Edi. edicti tumultuantur: | Atque editis libellis aduersùs Inquisitionem populos sollicitant. | Nouis armorum suspicionibus agitatur.

[Right margin:] 1566 | 3. April. | Brunsuicensis. | Rex. Malta.

1566 frustra conata est Gubernatrix: contrà disserentibus hæreticis, affirmantibusque, consuetam illam esse ludificationem armorum, quę OSTENDVNTVR alio, alio inferuntur. Inde hominum voces palàm dictitantium, Vendituros se domos ac prædia, amissamque patriæ libertatem apud exteras gentes quæsituros. Auditique præterea, qui in fabulantium cœtibus ac circulis (ij passim in foro compitisque visebantur) haud timidè dicerent, Aduersus eam edicti seueritatem, Ducem sibi tantummodò deesse; quem si nanciscerentur, profectò adacturos se Regem, ut Belgarum priuilegia imminutum non iret. Ergo turbata in hunc modum multitudine, ambiguis nutantibusque Procerum plerisque, stimulantibus, qui edicto petebantur, hæreticis: maturata coniuratio est.

Et in edictum minaciter inuehuntur.

Inde coniuratione maturata.

NOVEM homines è Nobilitate, qui nullum in Rep. munus obtinebant, Bredæ in vrbe Principis Orangii fœdus conscribunt, quod ceteris proponerent; dictante Philippo Marnixio Sanctæ Aldegundis Domino, caluiniana pridem hæresi corrupto pariter & corruptore. In eo exorsi ab Inquisitionis execratione, quæ diuinis humanisque legibus aduersa, barbariem longè superaret omnium retrò tyrannorum; *Commotos se se affirmant ea indignitate Nobiles, ad quos priuilegio nobilitatis pertinet huiusmodi cura, societatem iniisse, qua obuiàm irent nefariis illorum conatibus, qui per hæc iudicia, proscriptio-*

Gubernatrix Regi 25. Mart.

FOEDVS conscribitur.

Summa verborum fœderis,

ptionesque, ac cædes, in optimorum ciuium fortunas intenderent. Quamobrem per sanctè iurare, Inquisitionem se nullo modo in Belgio passuros: iratumque sibi Deum, iratos homines precari, si aut à fœdere discederent, aut socijs ob eam causam laborantibus ope operaque deessent. Ad extremum Superos testari, se nihil eo consensu moliri, præter Dei honorem, Regis amplitudinem, Patriæ tranquillitatem. Atque hæc est summa verborum coniurationis, quæ siue à mutuis, siue à multorum promissis, vulgò Compromissum appellata est: ac variis dein linguis, quo vbique vulgaretur, prodiit in lucem, cum hac inscriptione, vt Britannicè quidem edita præferebat: *Exemplar fœderis à Proceribus, Nobilibusque inferioris Germaniæ percussi, ob Hispanicam Inquisitionem, hisce prouincijs intentatam.* Inde missi per singulas prouincias, qui communicato consilio sollicitarent animos popularium: haud irrito conatu; quippe aggregatis quamplurimis, tanta aliquorum confidentiâ, vt auditâ Hispanicâ censurâ, ignari quid vltra pararetur, nomina certatim darent. Primi omnium fuere Nicolaus Hames equitum aurei Velleris fæcialis, vulgò Tosondorus appellatus, præcipuum coniurationis instrumentum, Baronnius, Ghibercius, Lefdalius aulicus Egmontii, Ioannes Marnixius Tolosæ Dominus, Ghisella, Meinserius, & Olhainius, vti ad Gubernatricem scripsit Anderlechius Megani Comitis œco-

1566

Quod Cõpromissũ appellatũ.

Cuius hæc inscriptio.

Aggregantur ad illud cõplures.

Atque hi primi.

14. Martii

no-

1566 nomus. Aliorum numerus, conditioque haud facilè teneri omnium potuit: variantibus, qui libello excipiebant nomina, prout famam augere, aut facinus extenuare opportunum erat. Et Hames quidem habere se indicem Nobilium supra duo millia gloriatus est apud Anderlechium, quem in societatem eo numero pertrahere conatus est. Sed ille auersatus animo eiusmodi cœtus, non modò ad numerum adscribi noluit, sed etiam duxit ciuis esse boni, Margaritam condocefacere, quidquid ageretur. Quam & si reperit multorum non ignaram, ac nullius incuriosam, aperuit tamen aliqua, quæ ipse, vt erat partium familiaris, clam inaudierat. Inter alia, Adnumerari ab iis inter fœderatos Cliuiæ Ducem, Saxones Principes, Comitem Suartzemburgium, Gasparem Colinium, aliosque, præter Abbates aliquot in Belgio, Proceresque nonnullos ex aurei Velleris Collegio. Quæ an ex vano iactata ad colligendam factioni famam, incompertum mihi est. Certè de Cliuiæ Duce, breuì rumor euanuit, de Velleris aurei sodalibus creuit: affirmauitque clàm Gubernatrici ipse eiusdem ordinis eques Meganus, collegas duos cum ceteris Nobilibus conspirasse, sibi tamen ignotos. Sed de altero difficilè non erat suspicari: sensitque Orangius hanc de se hominum opinionem, quum in senatu haberi se vulgò in numero fœderatorum conquestus est: alterum aut Comitem Hornanum Præfectum Belgici maris, aut An-

Quamplorimi ostentati.

Occulti dubiiue nonnulli.

Inter hos Princeps Orang.

& Comes Hornanus, aut Comes Hochstratæ.

tonium Lalinium Comitem Hochstratæ 1566
designabat illorum viuendi ratio; ex qua plerunq; homines coniecturas trahunt. Nec ego dubitauerim, multos esse habitos coniurationis participes (vt præter iam memoratos, etiam de

& Angliæ Regina.

Elisabetha Angliæ Regina addubitatum est) non alio argumento, quàm quia credebatur, eorum interesse, si res Belgica turbaretur. Nempe valet apud omnes Cassianum illud: vt CVI bono aliquid vertitur, in eum rectà collineet suspicantis animus. Sed superuacaneum

Certi tamé nó paucio res quadri gentis ex nobilitate

sit dubios quærere, aut occultos, quum sat multi palàm agerent, neque paucio- res quadringentis ex nobilitate nomina dedisse constet. ex quibus hæreticos ferè centum Gubernatricem docuit Meganus, præter mercatores, aliosque de plebe haud satis constante numero. Ho-

Quorũ Duces quatuor.

rum omnium duces habebantur Henricus Brederodius, Ludouicus Nassauius Principis Orangii frater, Florentius Pallantius Comes Culemburgi, quod est Hollandiæ oppidum, ipse à Sequanis oriundus, & Gulielmus Bergensis Bergæ, quæ est in Geldria, Comes. omnes pari propemodum & iuuentæ, & animi vigore, magna molituri: præsertim Brederodius, cui primæ in ea coniuratione partes delatæ sunt, siue excellentiâ Belgicæ nobilitatis è priscis Batauorum Comitibus deductæ, siue ob iuuenis ingenium peracre, atque LICENTIVS aduersùs dominantes, eòque multitudini gratum, ac tumultuantibus opportunum. Porro Nobilium, aliorumque

Burgundia.

qui

1566 qui se aggregauerant, non eadem mens ac finis, vti ferme accidit in cœtu plurimorum. Namque alii satis habebant, si Pontificii Quæsitores arcerentur, minuerenturque Edictorum pœnæ: alii super hæc in libertatem Religionis intendebant: multos nulla Religionis Edictorumue cura, sed cupido agebat prædæ ac rapinarum: deniq; nonnulli maius interim opus mouebant, ac per eas turbas excusso veteri Domino, nouum meditabantur. Omnes tamen præseferebant, poscebantque cessationem Inquisitionis, atque aliquod edictorum Cæsaris aduersùs hæreticos temperamentum: in eamque sententiam supplicem libellum, quem Gubernatrici offerrent omnium nomine composuere. Ita consilia coniuratorum tum aperta, tum occulta ad Regem per litteras detulit Gubernatrix. Quin etiam sicuti nihil horum, quæ destinabantur, eam latebat: (quippe vagi per vrbes, ac domorum intima EXPLORATORES, idest aures oculique dominantium; singula excipiebant, reddebantque) ita dissimulato vbique metu, intendendas sibi vires putauit, in tantarum expectatione rerum. Itaque populum edicto, Magistratum priuatis litteris, muneris sui admonere: arces vrbiumque mœnia per homines fidos occultè lustrare; rumores de aduentu Regis in vulgus augere, simul Hispanos Oratores, qui apud Cæsarem, Regemque Galliæ, ac Reginam Angliæ agebant, properatis nunciis condocere, quæ coniuratio in-

Finis coniurandi nõ omnibus vnus.

25 Mart.

Diligentia Gubernatricis aduersùs cõiuratos.

Belgio pararetur, Germanorum, Anglorumque, & Gallorum, vt ferebatur auxilio: denique nihil prætirire, quo se & gnaram eorum, quæ agitabantur, & validam eisdem propulsandis ostentaret. Quum certior eodem tempore fit à Comite Megano, Bruxellas aduenturos sub initium Aprilis, Nobiles circiter quingentos, supplicemque libellum aduersus Quæsitores, atque edicta Cæsaris oblaturos. Addidere aliqui (vt ferme veris falsa permiscentur) decreuisse coniuratos, nisi audiantur, illato in vrbem milite Gubernatricem abducere Viluordiam, eoque carcere tamdiu clausam habere, donec impetrent, quæ volent. Quod & si primo illa irrisit, dein tamen dubitasse, an relicta vrbe in arcem tutiorem sese reciperet, ex eius litteris deprehendi. Interea conuentum solito celebriorem apud se indicit ad VI. Kal. Aprilis non tam sententias aliquorum, quàm affectus exploratura: simul ne aduersarios haberet, quos conscios noluisset. Inde repetitis in Hispaniam litteris, quo loco Belgica res esset exponit: queriturque, quòd, quum hæc toties prædixerit, audita non sit.

1566

Nouus rumor de eorum aduentu Bruxellas.

Territa ob id Gubernatrix.

Senatum indicit.

27. Mart.

25. Mart. 3 April.

ET IAM, qui sollicitè euocati fuerant prouinciarum Præfecti, atque aurei Velleris equites, senatoresque priuati concilli, frequentes aderant ad præscriptum diem. posteroque Senatum ingressis, recitatisque à Philiberto Bruxellio senatore multorum litteris, in queîs Nobilium coniuratio, hæretico-

SENTENTIAE senatorũ exquiruntur, An admittendi fœderati.

rum-

1566 rumque consilia seu vera, seu credita nunciabantur; Margarita Gubernatrix paucis præfata, euocatum ab se amplissimum senatum, vt impendentibus malis illorum consilio atque operâ mederetur; rogauit primùm, Admittendinè viderentur, qui venturi Bruxellas propediem ferebantur, ductore Henrico Brederodio? Deinde quid eorum postulatis (quorum pleraque vulgauerat iam fama) respondendum? Postremò qua ratione dissolui ea conspiratio, nouiq; turbidorum hominum motus componi tunc possent? Varios illuc animos attulerant Proceres. plerisque inuisum erat Inquisitionis nomen: aliqui occulta consilia secum agitabant: ante priuatam causam pauci publicam habebant. Philippus Croius Areschoti Dux, & Carolus Comes Barlamontius negabant admittendos esse intra vrbem ea multitudine coniuratos: *Quid enim opus esse quingentis hominibus, vt libellus vnus offeratur? Non sibi videri eam speciem suppliciter postulantium. mitterent cum mandatis egregium ex suo numero aliquem, minore pompa, atque inuidia. denique aut portas occludendas, quod potius videbatur: aut, quod proximum admissos intentis multorum oculis obseruandos, deque iis, qui fortè licentius quid agerent, supplicium illico sumendum.* Contra Princeps Orangius, qui vtrumque tamquam Cardinalitios auersabatur, & præcipue Areschoto infensus erat, ob vetus inter Croios, & Nassauios de familiæ dignitate dissidium;

Sententia Ducis Areschoti & Com. Barlamontij contra fœderatos.

Principis Orãgij pro fœderatis.

 va-

vanos eos timores affirmabat aduersùs homines sibi non ignotos, & multos amicitiâ, nonnullos etiam sanguine coniunctos. grauem autem futuram eam iniuriam, si nobilibus viris non permitteretur, quod LICET miserrimo cuique, rogare. Similia his de securitate memorabat Egmontius: præsertim quòd, si vi atque armis agendum esset, non videret, quo apparatu tunc quidem occurri posset hominibus iam pridem armatis, & eâ repulsâ irritandis: TVTVM non esse, eos lædere, quos perdere non possis. At verò Mansfeldius, & si Pontificios in Belgio Quæsitores haud probabat, negauit tamen rectè fieri ab iis, qui per huiusmodi coniurationes, ac turbas, contumaciùs agerent, quàm vt rogare viderentur. Addiditque, increpitum à se peracriter Carolum filium, quem coniuratis immistum inaudisset. Et sanè est apud me eius epistola, qua filio, nisi quàmprimum ab illorum se societate subducat, iram denunciat suam, iubetque spem omnem abiicere paternæ vnquam gratiæ recuperandæ. Sed hæc monita minæque adolescentem natura ferociorem (an quia credidit, in speciem à patre illa dici?) non statim à coniuratis abstraxere. Neque aliter eas conspirationes ac fœdera interpretabâtur Arembergius, & Meganus: quasi, qui illa ostentatione virium obsecrarent, coacturi Principem, non obsecraturi venirent. concludebantque, reiiciendam huiusmodi legationem, aut mitiore voca-

ca-

1566.

& Com. Egmótij pro iisdem.

Com. Mansfeldij cótra fœderatos,

26. Mart.

& Comitũ Aréberg j, & Megani contra eosdem.

1566 cabulo differendam. neque enim, si paulum temporis intercedat, duraturam subitariæ societati constantiam: quum NIHIL diu consistat tumultuario opere compositum. Reliqui ferè omnes ambiguè, aut modicè de coniuratis: acerbè, ac palàm contra nouum inquirendi de Religione tribunal: eadem sed obscuriùs remissiùsque contra seueritatem edictorum Cæsaris disseruere. Inde gradus ad querimonias factus aduersùm Regem, quas tanto confidentiùs ingerebant, quanto magis opus tunc esse suâ ipsorum operâ non ignorabant. Et habere se, quas apponeret ad veteres querimonias, aiebat Orangius: (nisi fortè nouas offensiones metusque fingebat, quò honestiùs Regis causam desereret, suam ageret) quòd nuper accepisset, homines genti Nassauiæ infensissimos de nece ipsius, deque fortunarum omnium publicatione agitauisse cum Rege, Regemque tempus opperiri, quo facinus imperaret. *Hæc nè laborum esse præmia, quos in superioribus bellis, pro asserendis Regi Prouincijs Belgarum Proceres exantlassent? Quamquam expertos iam esse se, non eo loco Belgium haberi apud Philippum, quo pridem apud Carolum parentem. Nuper misisse Regem quadraginta nummum aureorum millia Reginæ Scotorum ad militum stipendia: Belgium in summa ærarij difficultate præteriri. Non accusari à se aut importunitatem subsidij, aut infelicitatem successus. at timendum fuisse,*

Reliquorũ sententia.

Querelæ aliquorũ contra Regem:

Orangij in primis:

cuius hæc verba.

ne Angli, in quorum capita suppeditari ea pecunia ferebatur, odia furoremque in Belgas effunderent; præsertim quum summa illa in manus Angliæ Reginæ deuenerit, naui ob tempestatem in eius portum delata. Super hæc addere parantem Margarita interpellauit: admonuitque, Abstineret interim à priuatis querelis, vbi res publica vrgeret: neue tantam iniuriam inferret prudentiæ suæ vt ea sibi persuaderi pateretur de Rege omnium clementissimo. certò autem constare sibi, quod de pecunia diceba-tur, commentum esse hominum seditiosorum, qui per huiusmodi artes creare inuidiam Regi apud Belgas suos, externosque apud Principes moliren-tur. Sed non ille propterea mitigari visus est, quamuis alioqui dissimulator, ac sui potens. Sed fortasse perseuerandum putauit, ne cœpisse videretur sine causa: quasi sit ARGVMENTVM iustæ iracundiæ, si non citò deponatur. Eodemque modo neque Comes Hornanus, aliique nonnulli destitere, quin ipsi querelas quoq; suas expromerent. Quos tamen verbis interea mollibus opportunisque vtcumque placatos, atque ad spem regiæ benignitatis erectos, ad consultationem iterum Margarita reuocauit: superantibusque suffragiis decretum est, fœderati admitterentur omnes, modò inermes, compositique ad modestiam. In quam sententiam, vt ad eos scriberent, negotium datum est nonnullis ex iis, qui aderant, Præfectis prouinciarum, per quas illi iter

Bru-

[Right margin: 1566 Nam perierat pecunia, vt diceba-tur.]

[Left margin: Quem placare nititur Gubernatrix; frustra primùm; postea cũ alijs vtcũque mitigatur; ac restituta consultatione de fœderatis admittendis decernitur.]

1566 Bruxellas facturi credebantur. Praeterea portis adderentur custodes, vrbemque vigiles obirent, ac turri maximae imponerentur excubiae, ne quid fortè suspensa ciuitate turbaretur. Reliquorum consultatio, abeunte iam die, in sequentem dilata est. Quo die coactis in eumdem locum Dynastis, ac Senatoribus, verita Gubernatrix, ne aliquorum fraude, iterum per dissidia & querimonias, deliberandi occasio corrumperetur; occupauit ad eos in hunc planè modum loqui, sicuti locutam se in senatu, ad regem ipsa perscribit. *Si* — Noua consultatio.

3. Apr. *malis ingruentibus afferre medicinam dolendo querendoque possemus, non erat quòd ego vos hodie repetito consultandi labore fatigarem: quum satis querelarum fuerit hesterno die, nec ferè quidquam praeter priuatas offensiones à plerisque vestrum in commune collatum sit. Sed AEQVAE licet querimoniae, amittunt, si importunae sint, aequitatis partem. certè auertunt aliò consultantium mentes, agitatisque tamquam à fundo eorum animis, veri conspectum interturbant. Postulaturus est à me, sociorum nomine Brederodius, vt Inquisitionis tribunal amoueatur, ac poenae pro Religionis causa edicto propositae mitigentur. Ego, quid responsi dandum sit, aueo nunc audire de vobis, quorum fidem, ac prudentiam saepe sum experta. Sed ante sententias vestras, praefari me pauca, neque molestum vobis, neque alienum à causa duxerim. Audio esse non paucos, qui Imperatoris Caroli* — In qua verba facit Gubernatrix in hũc modum. — De edictis

pa-

parentis Dominique mei edicta (nam de Inquisitione mox subiungam) carpere palàm audeant, vti inclementia, barbara, populis non ferenda. Profectò qui sic obloquuntur, non modò iniuriam faciunt sapientissimo Principi, patriaque amantissimo; sed vestro, Equites, collegio, sed Senatorum concilio, immo totius Belgij Ordinibus, quorum omnium iudicio consensuque Cæsarem tulisse eas leges haud dubiè recordantur aliqui vestrum: & legere omnes liquidò queunt in anni millesimi quingentesimi trigesimi primi edicto, in quo cetera eius Placita Principis innituntur. Cur ergo in præsentia seueritatem Cæsaris accusant? cur ea nunc damnant, quæ antè aut ipsi probauerant, aut omnium probata suffragijs non ignorant? An, quia hoc tempore se morbus intendit, idcirco remittenda est cura? & quæ ratio persuadebit, vt exedente nouas quotidie Reip. partes hæresum contagione, nos ignem ferrumq; molliùs tractemus? Neque aliò spectat Ecclesiastica aduersùs hæreticos inquirendi potestas, nisi vt per eam impiorum hominum audacia aut metu retardetur, aut supplicio puniatur. Scio aduersùs hoc tribunal effusè ferri omnium odia: quæ redarguere & contrà tendere consilium mihi non est in præsentia. Quamquam hoc tribunal non est in Belgio nouitium inuentum, vti scitis: & iam sexdecim sunt anni, quum illud in hisce prouincijs statuit Pater meus. Sed quid, oro, seueritatis habet hæc Quæsitorum censura, quod edicta 1566

De inquisitione,

quam nec esse nouũ inuentum.

nec seueriorẽ edictis ostendit.

Ca-

1566 *Cæsaris non habeant? immo si rectè vobiscum reputatis, multo hæc, quàm illa, seueriora sunt. Vt meritò Rex in iis, quas tribus antè annis hìc ego perlegi litteris, multis vestrum audientibus miraretur, cur tantopere ab Hispanica Inquisitione timerent Belgæ, qui in eisdem Religionis caussis, pœnas longè plures ac maiores in edictis Caroli comprehensas haberent. Quod si ea edicta sapienter à Principe lata, consensuque Ordinum excepta sunt: non video, cur aduersus Inquisitionem, quæ eòdem pertinet, & mitiùs agit; tam acerbè impotenterque homines inuehantur. Hæc porrò non ideo à me dicta sunt, quasi vobis præripere voluerim deliberandi iudicia: libera illa per me fuere eruntque semper. Vos, ne libertatem vobis adimat aut ira, aut studium, pro vestra sapientia curabitis.* Inde rogatis sententiis multi censuere, Ne quid mutaretur ex Imperatoriis edictis: LEGES, *antequam ferantur, expendendas: vbi latæ fuerint, tolerandas: nec aliare magis labefactari statum ciuitatis, quàm crebra legum mutatione. præsertim quòd famæ intersit, in ea congressione nihil cedere postulatis hæreticorum, qui, SI PRIMA obuenerint, finem postulandi facturi non sint.* Acriùs incitatiùsque plerique contrà disserebant: ostendebantque, *Per illa Imperatoris edicta neque Religioni, cuius sensim cultus decresceret: neque ciuitatum securitati, quas eo ipso nomine turbatas toto Belgio intuerentur; satis consultum videri.*

Post hæc rogatis sententijs.

Probāt alii qui edicta mutarique nolunt leges.

Plures improbant, ac mutari pro re nata volunt;

Et

Et tamen leges ob Religionem tranquillitatēque ciuium conditas esse. neutrum verò ab hisce Imperatoris edictis planè præstari. Cur ergo nefas putarent, demptis inde, aut potiùs mutatis aliquot pœnis, eas mitiores, eòque obedientiæ populorum aptiores efficere? Profectò MAIVS famæ periculum subire Principem, si manere velit legem, cui multitudo non pareat, quàm si eàdem ad vsum accommodata, populos in obsequio contineat. 1566

In Inquisitionem seuerius inuehuntur, publicum nempe odium, *Quod verò ad Inquisitionem attinet, satis apparere, eam nulli hominum ordini acceptam esse, adeo vt Antuerpiæ nemo sit tam tenuis fortunæ, qui sclopum aut hastile aliquod non ostentet, mineturque, illo se telo vsurum in eos, qui Hispanicam Inquisitionem inferre in vrbem connitantur.*

& Episcoporum offensam. *Immo & Episcopos non leui affectos iniuria videri, dum Religionis causæ, quarum cognitio ad ipsos iure pertinet, ad posterius hoc Quæsitorum tribunal transferuntur.*

Addunt & metum à coniuratis *Sed hæc frustra ad disputationes reuocari, vbi sint ad portas coniurati. quorum antequam postulata reiciantur, considerandum esse etiam atque etiam, an si illi, stimulantibus hæreticis, vim fortè pararent, tantum sit domi præsidium, quo subitæ irruptioni popularium ac finitimorum, qui se ad fœdus aggregauerint, obsisti queat.*

& præualent. Atque horum denique sententia & numero, & quadam concitatione præpotuit. Licet enim non defuerint, qui quod obtendebatur pro animarum Pastoribus, facilè refutauerint; vix tamen fuit in eo senatu, qui op-

1566 opportunum tẽpori existimauerit eiusmodi tribunal. Quamobrem post multas altercationes, in hunc modum composita res est. Quandoquidem Cæsaris, ac Regis consilium non aliò spectauerit per eas de Fide Quæstiones atque edicta, nisi vt vetus Religio integrè seruaretur; hactenus vsurpanda esse illa remedia, quoad huius incolumitati caueatur. Porrò duplex esse genus Inquisitionis, alterum muneri Episcoporum adiunctum, alterum certis iudicibus à Pontifice Maximo impositum. Querelas atque odia populorum esse dumtaxat in hosce Pontificios Quæsitores: quos licet Carolus Cæsar inuexerit in Belgium, id tamen coactum fecisse Pastorum inopiâ negligentiâque. quæ ratio quum in præsentia cesset, simulque tantopere mortales abhorreant ab externæ huius Inquisitionis nomine; non debere aduersantibus populis tam violentum intempestiuumque remedium obtrudi. Quare sine vlla Religionis iactura condonari aliquid posse coniuratorum petitioni. Sed ne quid hæreticis ea in re cedere, aut quidquam illorum gratiæ dare viderentur; ita respondendum coniuratis. *Non esse, quòd de Inquisitione laborarent: eius vsum intermittendum, quum ipsi Quæsitores detrectent exercere ius suum, non petita ab nouo Pontifice potestate: quam petere, vt munus suum cautiùs obeant consueuere. Quod verò ad pœnas attinet Imperatorijs edictis comprehensas aduersus hæreticos, non eas t llendas, sed quum*

De vtroq; re decretũ

In quo & inquisitio re tollitur,

Verbo intermittitur.

Pius V.

& edicta Cæs. mitigantur.

quum capitis ferè sint omnes, salubri aliquo temperamento mitigandas. Sic Episcopos, sic iuris humani diuinique peritos, sic ipsos Quæsitores sentire, ac dicere: immo sic Cæsarem Carolum facturum fuisse, si viueret; quando ipse ob similes difficultates anno millesimo quingentesimo quinquagesimoque, postulante Maria Hungariæ Regina eius sorore, easdem pœnas, quas antè statuerat, emendare ac lenire non inutile aut indecorum arbitratus est. Atque in hunc modum coniuratis blandiùs acceptis in præsentia, dissolutum iri eorum cœtus, (quod plurimum referret,) ac tempus interim capi posse, quo absque huiusmodi turbis, ideoque maiore cum imperio publica hæc negotia administrentur. Gubernatrix & si meliora desiderabat, probauit tamen quæ offerebantur: quòd intelligeret, in eo rerum articulo aut condonandum aliquid coniuratis, aut eos vi armisque repellendos. hoc verò posterius attentari haud posse non satis prompto armorum duce. quum nec Orangio fideret, & interrogatus Egmontius negasset se aduersùs aliquem mortalium pro Inquisitione edictisue pugnaturum: in reliquis autem Proceribus, aut non multo plus fidei, aut longè minus præsidii erat. Itaque vsuram se eorum consilio dixit: ac Brederodio sociisque ita responsuram, vt simul eis satisfaceret, simul integrum Regi iudicium, quo inconsulto nihil confici in re tanta poterat, reseruaret. 1566

Decretum cur accipit potiùs quã probet Gubernatrix.

HÆC

1566 HÆC PORRO singula per celeres nuncios dum Gubernatrix Regem docet, rogatque, vt quid definiendum sit, quamprimùm aperiat; eo ipso die sub vesperam coniurati Bruxellas aduenere. Erant illi in equis omnino ducenti, forensi veste ornati, gestabantque singuli bina ante ephippium sclopeta. præibat ductor Brederodius, iuxtàque Ludouicus Nassauius. nam Comites Culemburgius, & Bergensis nonnisi tertio pòst die superuenerunt. Retulit Gubernatrici aulicus Mansfeldii non ignobilis Franciscus Verdugus; in ingressu vrbis hæc Brederodium iactasse. *Opinabantur enimuero aliqui, non ausurum me Bruxellas accedere: en vrbi succedo, eamque sed alia ratione mox reuisam.* Inde ad Orangii Principis ædes Ludouicus frater, ac Brederodius diuerterunt: quò se officii causa Mansfeldius, ac Hornanus antè contulerant. Ea nocte, remotis omnibus præter Mansfeldium, multis Hornanus egit cum Orangio de remittendo in Hispaniam aurei Velleris torque: eamque ob rem iussus est Verdugus libellum afferre legum eius ordinis, vt inspicerent, quatenus Regi, quippe supremo sodalitii Magistro, fidem eâ causâ obligatam haberent. Sed intercedente Mansfeldio nihil decretum est. Id verò aliàs ab iisdem agitatum, Gubernatrici aperuit Anderlechius. Postero die Brederodius, dum Culemburgium & Bergensem opperitur, in Culemburgii, quæ Bruxellis erat, domum socios conuocat;

3. Apr.

Henricus Brederod

De FOEDERATORVM aduentu.

Bruxellas intrant,

Brederodio ductore,

& iactabūdo.

Diuertunt ad Orāgij domum à

in qua cū alijs Proceribus turbida cōsilia miscēt.

Postea in ædes Culemburgij cōiuratos aduocat Brederodius;

eat, in ſuſcepto conſilio firmaturus. 1566
Primùm epiſtolam illis oſtendit Hiſpanicè ſcriptam, ſibi recèns traditam, vt aiebat ab Hiſpania: niſi fortè homo non incallidus ſimulauerat, quemadmodum ſuſpicatur is, qui hæc omnia arcanis occulta notis ad Gubernatricem ſubmittebat: qua epiſtola narrabatur, Moronem, hominem in Belgio notum, lento igne viuum in Hiſpania fuiſſe combuſtum. quod plurimùm valuit ad animos ſociorum incendendos contra eiuſmodi cenſuræ ſeueritatem. Inde in rem feliciter ingreſſus Brederodius, quaſi aciem luſtraturus, coniuratorum chirographa manu attollit, recitatque vnà cum Naſſauio: ſingulis adeſſe ſe, atque in ſententia manere profitentibus. Pro iis, qui aberant (fuere ad ducentos) præſentes, qui fermè totidem erant, ſpoponderunt. Ad hæc poſtulat, vt ad ſtabiliendam conſpirationem ſcripto iterum nomine, animos conſocient. quod ſinguli fecerunt, ac renouato ſacramento confirmarunt. Iuriſiurandi formula erat. *Si fœderatorum aliquis ob Religionis aut fœderis cauſam conijceretur in carcerem, illico reliquos poſthabitis rebus omnibus, acturos cum ambobus iis, alterone eorum, qui per ſingulas prouincias fœdus procurabant, vt confeſtim vniuerſi, ſumptis, ſi opus ſit, armis, ſocio auxilium ferrent.* Atque in hunc modum animatos alacreſque dimiſit, adituros ſequenti die Gubernatricem. Quo die, qui fuit Nonis Aprilis, coacti rurſum in Culemburgii domum

& nouo iterum iureiurādo cō iungit,

tali formula.

f. dio

1566 mum Nobiles fœderati paulum supra ducentos, inde in curiam viâ publicâ ire instituunt, tota ad spectaculum effusa suspensaque ciuitate: plerisque non satis expedientibus, quo nomine haberent nouum illud legationis genus. Nam nec supplices videbantur, qui tam confidenter imperioséque supplicatum venissent, ducibus præsertim Brederodio ac Nassauio, rogare haud magnopere assuetis: nec tamen factionem, aut vim præseferebant illa simplicitatis specie ingredientes, atque ipsa sacrorum ordinum agmina imitantes. Bini fermè procedebant, ætate plerunque compositi, claudebantque agmen Brederodius atque Nassauius. Obseruatum, alterum eorum, qui ordinem ducebat, claudum esse: idque cum omine malo, nec sine risu exceptum. Aulam ingressi Margaritam inueniunt, dimisso tunc senatu, cum nonnullis Proceribus agentem; cui propius factus Brederodius, post officia venerationesque, in hunc modum elocutus est. *Nobiles Belgæ, quos hìc coram Celsitudine tua vides, aliique eiusdem ordinis, qui propediem aderunt sanè complures, ideo mecum vnà conuenere, vt quanto studio à te aliqua petant, ex hac ipsa celebritate cognoscas. Hæc porrò quæ sint, dum supplici hoc libello perleges, ego te omnium nomine oro, vt in animum inducas tuum, nihil aliud honestis hisce viris propositum fuisse, nisi Regis obsequium, amplitudinemque, ac patriæ salutem.* Hæc fatus libellum obtulit; addiditque, ha-

Inde ordinatim procedunt in curiam.

eorumque nomine sic Gubernatricem Brederodius alloquitur

& libellũ trium petitionũ tradit.

bere se præterea nonnulla, quæ cum eius Celsitudine conferret, eorumdem sociorum nomine; ne tamen à proposita sibi sententia fortè aberraret, se libenter illa è scripto, nisi onerosum ei esset, in præsentia recitaturum. Annuente Margarita, recitauit. Summa hæc erat: *Plurimùm dolere Nobiles, quòd Gubernatrix ad prouincias scripsisset de hoc fœdere tamquam ope ac societate Gallorum Germanorumque composito, specie quidem patriæ salutis, re autem vera spe populationis ac prædæ. Id autem quemadmodum graui cum iniuria Belgicæ nobilitatis Gubernatrici delatum erat, ita Nobiles enixè eam rogare, vt proferat nomina eorum, qui hoc detulere: cogatque illos accusationem legitimè ac palàm adornare: quo aut fœderati, si criminis conuincantur: aut accusatores, si crimen falsò intenderint, pari supplicio castigentur.* Ad ea Gubernatrix, curas indignationemque animo vtcumque premens, accepto non grauatè in speciem libello, quo Inquisitionis abolitio, ac veterum abrogatio edictorum, nouorumque ab Ordinibus Belgicis institutio poscebatur; *Consideraturam se illorum postulata* respondit: *& quando nonnisi Regis dignitatem, patriæque salutem spectabant, haud dubiè postulatis satisfacturam. Ceterùm, quòd de litteris querebantur ad prouincias datis, non iure illos queri. fecisse se quod muneris sui ratio postulabat, vt quoniam à multis certior fiebat de fœdere nescio quo cum externis inito, Præfectos ac Magistra-*

1566

hisce querelis è scripto superadditis.

ad quarũ partem respõdit Gubernatrix.

1566 *ſtratus commonefaceret, ne per eam occaſionem, non tàm à Belgis, quippe quos Regi fidos experta ſemper erat, quàm à finitimis, quos aggregauerant, aliquid in prouinciis turbaretur*. Nec pluribus elocuta Nobiles ab ſe dimiſit, nulla de delatoribus facta mentione, quod tamen coniurati magnopere flagitauerant. ſiue per ſpeciem obliuionis tranſmittere voluit eiuſmodi quæſtiones, quæ plerunque exitus habent inexplicabiles: ſiue potiùs offenſa, tamquam ab ſe arcana imperii poſcerentur. Immo in veſpertino eiuſdem diei ſenatu, ſuadenti non nemini, vt nomina delatorum coniuratis aperiret; iratior aliquanto reſpondit, Mirari ſe, quòd quum ipſe recuſaſſet indicare de authore, ex quo reſciuerat ea, quæ paulo antè detexerat; nunc contrarium, non ſine multorum diſcrimine, ſuaderet. In eo ſenatu Gubernatrix recitato Brederodii libello rogauit, num de illo, noui aliquid cenſerent. Sed quum iam ſuper ea re conſultatum eſſet, eædem aliis verbis ſententiæ dictæ ſunt. In eo diſceptatum, An requirendum eſſet à coniuratis, vt quoniam in ſupplice libello generatim ſubſcripſerant, Nos humillimi Maieſtatis Regiæ ſubditi; adiungerent ſuum ſinguli nomen: vt in quos beneficium Rex conferret (an potiùs in quos vltionem adornaret?) nominatim ſciret. Sed pluribus contrarium placuit, ne per occaſionem exigendi ab abſentibus nomina, circumlato per vrbes libello, plures ſollicitarentur. Po-

partem omittit.

Dubitat an nomina ſubſcribere ſua debeãt cõiurati.

contrariũ ſatius viſum.

ſtridie reuerſis numero adhuc maiores Fœderatis, (nam Comites Culemburgius, & Bergenſis citatis equis in tempore ſuperuenerant) Gubernatrix libellum reddidit, quem ab iis acceperat heſterno die, adiecta ad marginem reſponſione, qua intermittendæ Inquiſitionis, edictorumque moderandorum ſpem, ſed Rege antè conſulto, faciebat. Id verò quia non perinde omnibus probatum eſt, à conclaui in aulam deliberabundi recipiunt ſeſe: collatiſque ſententiis, ad Margaritam redeunt: atq; omnium nomine Euſtachius Fiennius Eſquerdæ Dominus (nam Brederodius in publico verba facere, niſi meditatus, aut ex ſcripto non audebat,) officioſè actis pro ea reſponſione gratiis; orat, ne grauetur teſtatum facere, quidquid ab eo Nobilium conuentu factum eſſet, pro Regis obſequiò vtilitateque fuiſſe. Sed negante id extemplo Margarita, atque affirmante, tempus eorumque facta ſatis hoc omnibus teſtatura; diſceſsere.

Margin: 1566 — Florētius Pallātius — C. Culemburg. — Gulielmus C. Bergen.

Margin: libellū cū reſpōſione adiectā reddit coniuratis.

EXCEPIT eo die Brederodius in Culemburgianis ædibus coniuratos peramplo ſanè conuiuio, ſed infauſto vel ipſis parietibus hoc poſtea nomine ſolo æquatis: fuere conuiuæ circiter trecenti, ideoque confidentiores præſertim ſuper menſam. Inter alia actum de ea ſocietate nominanda: placuitque imponere illi nomen, *Nobilis concordiæ*, Ducem verò, *Inſtauratorem amiſſæ libertatis* appellare. quæ tamen nomina numquam poſt conuiuium audita. ſiue ſo-

Margin: CONVIVIVM, quo coniurati excipiuntur à Brederodio.

Margin: Inter pocula quæritur cōiurationi, & duci eius nomen;

1566 ſobriis alia mens fuit, appellationeſque inuidiæ & offenſioni proximas reiecerunt: ſiue potiùs ex noua fortuitaque voce excepta maiori ſucceſsu, priora illa cognomina facilè obliterata ſunt. Narrauit enim Culemburgio atque Bergenſi Brederodius, quid ipſe, aliique audierant, qui propiùs ad Gubernatricem acceſſerant, heſterno die; nempe à Carolo Comite Barlamontio vniuerſam illam nobilium virorum coronam, voce Gallica, *Gheuſios* contemptim appellatos. Illum quidem, vt Gubernatricis animum firmaret, ita locutum, quaſi nihil ei à mendicis ac nebulonibus pertimeſcendum eſſet. ſe verò libenter appellationem illam, quæ eacumque eſſet, accipere: ac Regis patriæque causâ, Gheuſios ſe mendicoſque re ipſa futuros. Mouit ſtomachum ea res Culemburgio, aliiſque, qui aut non interfuerant, aut Barlamontii vocem non exaudierant. Placet tamen nomen illud facere factioni proprium, atq; ex eo petere Inſignia firmatæ conſpirationis. Itaque compotantes (& aderat fortè illac præteriens Comes Hochſtratanus) inuitare ſeſe peralacriter, & Gheuſios inuicem compellare: tum vniuerſi ſumptis maioribus poculis, Gheuſio nomini ſalutique fauſtè ac feliciter comprecati, Viuant Gheuſii, plauſu ingenti ſtrepituque conclamare. Denique Brederodius ſub finem conuiuii, manticâ, quæ fortè domi reperta eſt, ad collum more emendicantium ſuſpensâ, ligneoque poculo vini pleno manu elato,

Gheuſiorũ nomen exponitur.

& magna compotantium hilaritate ſuſcipitur.

Addunt & inſignia factioni congruentia:

to, conuiuis simul omnibus propinat: agitque gratias, quòd se ad eam diem tanta animorum consensione comitati essent: eòque sperare, conseruaturos in posterum idem voluntatis propositum, studiumque: sibi eamdem profectò mentem perpetuò futuram. quin etiam polliceri, se pro ea societate, proque singulis sociorum, mortem, si opus sit, libentissimè subiturum. Ad ea verba magnis clamoribus ingeminatum, Viuant Gheusii. Inde Brederodius vino prægustato, cyathum, ac manticam propè assidenti tradit: à quo in alios atque in alios poculo illo, atque sacculo circumlatis, quum singuli, resalutato Brederodio, inter bibendum eodem ferme carmine pro sociorum salute caput deuouerent suum; è mensa consurrexere. Ac Brederodio ligneum vasculum, & manticam (nam ad illum redierant) parieti affigente, sequuntur ceteri exemplum: & suum quique clauum parieti pangentes, ex vno in alium locum Insignia illa transmouent, deridiculis sanè cærimoniis initiati. Quo tempore superuenientibus à Mansfeldii domo, vbi pransi erant, Orangio, Egmontio, atque Hornano, repotatio restituta est, hospitibusque bibentibus, eadem pro Gheusiis vota, permagnis acclamationibus, renouata. Hæc mihi comperta de hoc conuiuio sunt ex arcanis epistolis & codicillis per eam occasionem clam festinanterque submissis ad Gubernatricem ab iis, qui pleraque à Sernapulio sororis Brederodii marito audiuere.

1566

& deuotiones mutuas:

& repotationem.

1566 re. Addunt aliqui, conuiuas iam madidos sese vino indecorè perfudisse, galeros permutasse, inuersos capitibus imposuisse, (mente nimirum de statu iam versa) atque aliis id genus intemperiis animum laxasse, quæ de multitudine & numero & mero corrupta haud difficile est credere. Hæc origo nominis Gheusii fuit: quod nomen per contemptum à Barlamontio supplicantibus accommodatum tamquam cateruæ ex decoctoribus mendiculisque collectæ: ab ipsis in conuiuio temulentis agnitum, acceptumque, ác factioni suæ impositum, inter inconditas vociferationes, deuotionesque vel pueris pudendas: postea à factione ad hæresim, vicina scilicet cognatione, transmissum, hæreticorum rebelliumque Belgarum ita proprium mansit, vt quemadmodum Hugonoti per Galliam, ita Gheusii per Belgium dicantur hæretici. Neque verò intra hæc stetit prolapsa semel hominum licentia. Etenim non solum sub vesperam eius diei, cenantibus apud Orangium Ludouico fratre, Brederodio, aliisque compluribus fœderatis, vnàque Hornano Comite, qui apud Orangium diuersabatur, eadem pro Gheusiis vota, personante toto conuiuio repetita
1568. sunt, vt biennio pòst Hornanus ipse in quæstione ab Duce Albano habita confessu est: sed inde confidentiores effecti, statuunt priuatos extra parietes non sine pompa Gheusium nomen afferre, atque ex nouitate etiam plausum populi explorare: siue quòd animaduerterent,

& temulentiæ laxamenta.

Inter quæ natú Gheusiú nomen Belgis hæreticis proprium.

In lucem prodeunt Gheusii,

Procerum nonnullis ea probari: siue quòd sperarent, quidquid clàm fecerant, excusari, aut etiam laudi posse verti, si palàm, insertoque Regis nomine facerent. 1566

cum ornatu, & supellectili mēdicantium

Ergo per dies insequentes tota vrbe apparent coniurati vestibus è panno cineracei coloris induti: alii ligneas lagunculas, scutellasque, & caliculos (quæ pauperum suppellex esse solet) pileis affigunt: plerique nummum primò exculptum è cera, vel è ligno, postea' excusum ex auro argentoue

sed insigni cum bulla.

instar bullæ suspendunt è collo, in cuius altera parte Philippi Regis cælata erat effigies, hisce cum verbis, sed Gallicè circumscriptis, *Fideles Regi*: in altera visebatur mantica duarum complexu manuum intercepta, circùmque hæc verba legebantur, *Vsque ad manticam*.

Fideles au Roij.

& rasi Turcarum more.

Postremò genas ac mentum rasitare incipiunt, relictis in superiore tantum labro intortis vtrinque productisque barbulis, Turcarum more. credo vt vilem eam mendicantium speciem ferocitate oris attollerent: seque simul supplices, simul metuendos ostenderent.

Iusque à labeface.

Arnol. Hauen. l. 1. de nouis episc. & Franc. Aræus in An. Belg. & Annales Soc. Iesu in Borg.

Variè circa hæc affecta ciuitate.

Suspensa interea ciuitas erat, ac sermonum plena: plerisque inualescente coniuratione lætis, sperantibusque per eas turbas conatumque Nobilium, se ab Inquisitionis metu liberatum iri: multis ad ea spectacula tantum intentis, ac præsenti theatro gestientibus; sine cura reliquorum: paucis, quæ inde secutura essent mala, reputantibus.

Boni aliquid ex hoc malo.

VNVM ex hac coniuratione prouenisse sub hoc tempus inuenio Christia-

næ

1566 næ rei emolumentum, quod in præsentia paucis euoluere locus admonet. Hallis, Hannoniæ in oppido, inclytum est multâ per Belgium famâ, cælitum Reginæ simulacrum. Illuc religionis causâ profectus Areschoti Dux Philippus Croyus, pro ea, quam à Maioribus hæreditariam habebat, in Hallensem Virginem pietate, (nam sacrum illud signum genti Croyæ acceptum referunt annales Belgii) eius Diuæ imaginem filium Iesum complexu fouentis exprimendam argenteis aliquot numismatis curauit: atque illa, vt se recenti Gheusiorum factioni opponeret, ipse, quique cum eo erant Nobiles complures, in galeri spiram eleganter inseruere, ceu symbolum & piæ peregrinationis, & catholicæ nobilitatis. Quumque Bruxellis, vbi primùm eo cum ornatu Areschotus apparuit, multi Nobilium seu pietate in Dei Matrem, seu potentiorum imitatione (vti plerunque fit) in cultu vestium, huiusmodi capitis insignia iam præferrent; gauisam eo maxime studio Gubernatricem, inter alia, quæ subinde Pio Quinto summo Pontifici scribebat, aiunt hanc Belgarum pietatem illo pręsertim rerum articulo summopere commendasse: Piumque, cui perquàm grata res accidit, ad augendam Belgarum religionem, Numismata illa rite consecrasse: atque (vt Gubernatrici respondit) iis, qui sacros eiusmodi nummos Cælitum imaginibus notatos piè gestarent, pro Pontificia potestate, noxarum animæ veniam impunita-

ta-

Areschotus adorata Hallensi Virgine,

I Lipf. in D. Virg. Hall.

eius, & filij effigiē māmo expressā galero apponit.

Floren. Haer. de init. l. 2. & Mich. ab Isselt in hist. sui temp.

Excipitur imitatione multorum:

& commēdatur à Gubernatrice apud Pontificem Romanum.

I. Ant. Gabut. invit. Pij l. 6. c. 3.

qui nūmos huiusmodi gestantibus indulgentias impertitur.

tatémque dilargitum esse. Inde factum memorant, vt aucta per Belgium rei veneratione, ac Belgarum exemplo vbique terrarum per Orthodoxorum prouincias certatim excepto; sacrorum ex metallo numismatum religio, per eam quam retuli occasionem, aut originem duxerit, aut certè suam tunc primùm celebritatem deriuauerit. Quod si ita se res habuit, hoc quoque adscribi fastis Belgicæ nobilitatis, interque præcipua gentis Croyæ decora non sileri par fuit. At Brederodius ante discessum ex vrbe, postulata firmaturus ad Gubernatricem rediit, biduò post vltimum congressum aderant cum illo Bergensis, Nassauius, & Culemburgius, summates Gheusianæ factionis; oblatoque nouo libello, vetera postulauit. vnum addidit, Moram illam expectandi ab Hispania Regii decreti, concitatis furentibusque populorum animis importunam esse. se quidem pro ea, quam patriæ deberent, caritate, Gubernatrici aperuisse Belgarum vota in seditiones absque dubio eruptura. Si nihilominus præcipiti malo remedia tam lenta & longinqua petere obfirmato animo sederet; testari se Deum hominesque, quidquid aduersi contigerit, Belgicam nobilitatem vacuam à culpa futuram. Sed nihil his mota Gubernatrix in se recipit, præcisuram tum moras omnes, festinatis in Hispaniam nunciis: tum occasionem tumultuandi, admonitis Quæsitoribus, vrbiumque Magistratibus, vt rem mitiùs procurent. Vnum se ab illis cum cura

&

[Margin notes:]

1566

Atq; hinc sacrorum metallorũ origo, seu celebritas per Orthodoxos omnes: magna Belgarum, & Croiæ gentis laude.

Gheusij nouum libellum porrigunt:

8. Apr.

& moras Gubernatricis incusant.

sed illa blādis verbis exceptos,

1566 & serio flagitare, vt quando satis muneri suo factum putent, noua super hæc moliri, alios fœderi adscribere, priuatos conuentus agere desistant: alioqui se omnino facturam, quod asserendæ in hisce prouinciis veteri Religioni, regiæque authoritati conuenire muneris sui ratio persuadebit. Atque in hæc verba à Gubernatrice, paulo post ab vrbe, plerique coniuratorum discessere: relictis, qui clàm in omnia intenti, quidquid Bruxellis agitaretur, socios per prouincias edocerent. Brederodius, Gu- & sui muneris admonitos dimittit.

10. April. lemburgius, & Bergensis simul abeuntes cum centum quinquaginta equitum comitatu, explosis ante portas vrbis militari gratulatione sclopetis, primus quidem Antuerpiam, reliqui duo in Geldriam secessere, præmisso à Margarita celeri nuncio, qui de aduentu Brederodii doceret Antuerpiæ Magistratum, consiliaque & facta eius obseruaret. Qui Magistratus & si modestè agere Brederodium retulit ad Margaritam, Brederodius Antuerpiam abit.

14. Maii. hæc tamen postea Regi scribens (facta nempe certior aliunde) narrat, ex Antuerpiana plebe supra quatuor hominum millia fuisse, qui ad cauponam, quò Brederodius vrbem ingressus cum quadraginta tribus equitibus diuerterat, accurrerunt: ipsumque, vbi eam frequentiam affusam hospitio audiuit, à prandio surrexisse, atque ingenti cum patera è fenestra conspicuum, subiectam in impluuio multitudinem ita allocutum esse. *Antuerpiani, adsum hic ego, vt vos vel cum fortunarum mearum,* Vbi à magna hominum frequẽtia cõuenitur. Quibus ille se ducẽ offert.

 1566

rum, vitæque discrimine tegam, liberosque asseram ab Inquisitionis edictorumque tyrannide. Vos si mecum in hoc præclaro opere consentitis; agite, & qui vestrum saluam libertatem, me duce volent, propinatum hoc sibi poculum, beneuolentiæ meæ significationem genialiter accipiant, idque manus indicio contestentur. His dictis, haustâque paterâ

& accipitur.

ipsum ante alios manum extulisse, statimque illorum plerosque idem factitasse, elataque manu, atque incerto murmure accipere sese illud amoris argumentum significauisse: atque vrbe postea excedentem eâdem frequentiâ comitatos esse.

FRAVS Gheusiorũ mentientiũ patrocinium Equitum aurei Velleris, edito libello.

VIX IN vrbes alii alias coniurati redierant, quum (ne frustra suscepisse legationem viderentur) rumorem per prouincias serunt rei ab se bene gestæ: in eamque sententiam libellum, Equitum aurei Velleris nomine, mentiuntur: siue vt suam apud eum ordinem gratiam potentiamque populis venditarent, siue vt Equitum fidem Gubernatrici suspectandam obiicerent. Libelli verba hæc fuere. *Fides publica Fœderatis Nobilibus data Bruxellis ab aurei Velleris Equitibus, septimo Idus Aprilis, anni millesimi quingentesimi sexagesimi sexti.* 7. die. *Proceres quotquot hîc sumus, iurati per equestris ordinis nomen, viris à Nobilium cœtu delectis, ac iure legitimèque in hanc vrbem missis pollicemur, Ecclesiasticos Quæsitores, ac reliquos Magistratus ex hoc die non carcere, non exilio; non proscriptionibus in*

quem-

1566 *quemquam animaduersuros, ob Religionis causam; nisi ea cum populari seditione, publicique boni iactura coniuncta sit. cuius tamen criminis non alij, præter Fœderatos, vindices sunto. Id verò permissum eis volumus, donec aliter à Rege, assentientibus totius Belgij Ordinibus, decernatur.* Enimuerò perculit Gubernatricis animum huius libelli primùm fama, mox libellus ipse properè conquisitus, allatusque. Nam & si coniuratorum id esse impudens commentum non temere suspicabatur, tamen summoperè metuebat, ne pronis animis in eam fraudem sese induerent populi: qui facilè credunt quod exoptant: aut CREDERE se simulant, quo securiùs excusationem erratis obtendant. Certè intelligebat, anteaquàm dolus detegeretur, multa committi posse aduersus Religionem, authoritatemque Regis, quæ postea reuocari, aut corrigi cuiusquam industriâ nequirent. Et sanè non ea spe plerique concinnant eiusmodi mendacia, quasi diù fidem habitura: sed satis curant, si tamdiu arripiantur, quamdiu homines in errorem inducti conuellere statum ciuitatis semel incipiant: ex quo fiat, vt temeritate dein agnita, simul desperatâ veniâ, simul gliscente licentia ac libidine peccandi, tumultum ex tumultu serant, feroces, timidique: atque IMMINENTIVM periculorum remedium, ipsa pericula arbitrantes. Nimirum vt ligneis fulturis armamentisque parietum, sic mendaciis aliqui vtuntur. Vt enim illa suspendendis forníci-

Trepidat primù Gubernatrix ad huiusmodi dolos.

3 April.

qui, antequam reuĩcátur, iam vulnus infixere.

& hac mẽte spargũtur.

temporarijs pariẽtũ fulturis similes.

nicibus vsui sunt: vbi superaggestum ædificium stetit, abiiciuntur; ita hæc dolosi homines comminiscuntur non aliâ gratiâ, nisi fraudis, quam architectantur, aliquamdiu sustinendæ. si machinatio coaluit constititque, facilè patiuntur figmenta sua non esse diuturna, sed tamquam subiices atque armamenta, stante iam opere, deponi ac reiici. 1566

Deinde negantibus aliquot Proceribus id factum à suo ordine;

Et Margarita quidem nihil cunctandum ratá, accitis ad se, quos tum commodè poterat, sodalibus aurei Velleris (nam plerique eorum ob Sanctioris hebdomadæ ferias expiaturi conscientiam, ad cœnobia, in sua quisque oppida, nobilium more, secesserant) libellum ostendit, quo inspecto persanctè affirmarunt Egmontius, & Mansfeldius, qui primi aduenerant, ab sodalium ordine nihil eorum scriptum, dictumue. Ideoque statuitur, celeritate vtendum, quum multitudo errore leuiter aspersa mendacium nondum penitus exsorbuerit: nec expectandum, vt lana atramento infecta nouo inde colori accipiendo impar fiat. edocendos ea de re quamprimùm prouinciarum Præfectos, ac singularum ciuitatum pagorumque Magistratus; misso ad eosdem libelli, quem fœderati obtulerant, exemplo, cum adscripta ad marginem Gubernatricis responsione: simulque admonendos, vt si quid præterea vulgaretur à quopiam, commentum esse seditiosorum hominum pro certo habeant, & tamquam initia domesticorum tumultuum, pro ea, quam à lege ac Principe habent,

fraudis admonet prouincias quàm celeriter.

po-

1566 poteſtate coërceant. Hæ quamquam nec tamen
15. April. extemplo miſſæ prouinciatim litteræ, vbique in
non ideo tamen anteuerterunt auditæ tempore.
multis in locis creditæque iam fraudi,
magnâ vtique iniuriâ, vti mox dicam,
& auitæ Religionis & publicæ quietis.
Quæ res impulit Gubernatricem, vt de- Hinc lega-
cretam paulo antè ex Senatus conſulto tionem in
legationem in Hiſpaniam maturaret. Hiſpaniã
Deſtinatus muneri erat Ioannes Gli- maturat:
mæus Marchio Bergenſis, Hannoniæ
Præfectus. Sed is, ſiue refugiente con- nominatis
ſcientia conſpectum Regis, ſiue itineris Bergenſi,
moleſtiam Gubernatrici oſtentaturus;
onus primùm recuſauerat, dein admi-
ſit, modò ſolus non legaretur. Addi-
tus itaque collega eſt, qui aliàs id mu- atque Mon
neris obierat, Tornaci Gubernator Flo- tinio.
rentius Momorantius Montinii Domi-
nus. Vterque, quoniam ambigebant, Qui an gra
an cordi futura eſſet Regi ea legatio, ti futuri
cum Gubernatrice tranſigunt, vt ipſa ſint Regi
nuncio in Hiſpaniam feſtinato, Princi- dubitant.
pem occupet, doceatque de illorum ad-
uentu: ſe interim ita moderaturos iter,
donec idem nuncius ab Hiſpania reuer-
tens occurrat in via cum regiis litteris,
quibus ſignificetur, ſuſceptæ profectio-
nis laborem Principi non ingratum eſ-
ſe. Et tamen hiſce cautionibus, quas ceu præſa-
veluti præſaga mali mente, ſecuritati gi malorũ
veriùs, quàm honori poſcebant, non
effugerunt, quo minus in ea legatione
vitam vterque reliquerit. Sed aliunde
ſignificata eſt improſpera legatio. Ete- Bergenſis
28. April. nim biduo ánte diſceſſum, Marchio Ber- caſu saucia
genſis in area Gubernatricis ædium in- tus differt
am- abitum.

ambulans, casu impactâ in tibiam ligneâ pilâ ab ludentibus ex aduerso, ictu non leui sauciatur, affixusque lecto profectionem differre coactus est. Crederes id ab illius accidisse genio, qui non contentus admonendo aurem ei vellicasse, nunc quasi compedibus iniectis, ne infaustum iter ingrederetur, attineret pedes. Sed QVÆ vnumquemque manent, præsentire, quàm vitare, facilius est. Interim Gubernatrix, quando in celeritate tantum momenti erat, alterum legatorum quamuis recusantem denique perpulit, vt secuturo, vbi conualuisset, Bergensi præiret ipse, doceretque Regem rerum Belgicarum statum, præsertim post Nobilium postulata. Ob eam rem præter litteras, ac monita, reliquumque legationis instrumentum, libellum ei tradidit decem & octo capitibus complectentem præcipuas quasque res hoc anno gestas, quas ita Principi considerandas relinquat, vt ad extremum concludat, vnâ Regis præsentiâ quàm minimo impendio componi Belgium posse. Ante huius tamen discessum præmisit Gubernatrix (vti cum ambobus legatis conuenerat) Fabium Lembum Neapolitanum, veterem aulicum fidumque, cum secretis mandatis, compositoque commentario, in quo multa ex iis, quæ Montinio commiserat, interpretatur. Præterea exemplar edictorum Caroli Cæsaris mittit, pœnis aduersus hæreticos ex Senatorum ac Theologorum sententia paulum mitigatis: docetque temperamentum il-

1566

Discedit Montinius

quem præierat nuncius secreta perferens.

1566 illud prouinciarum Ordinibus ob eam causam sigillatim coactis ostensum, earumque plerisque probatum esse: non tamen euulgandum à se, proponendumque populis, absque iussu Regis. vt verò iubeat, ac simul Pontificios Quæsitores statuendi consilium differat, impensè precatur. Ita instructum præmis-
17. Maij sumque sextodecimo Kal. Iunias Fabium Lembum, secutus est decimo post
17. Iun. Madrid. die Montinius, & quintodecimo Kal. Iulias Mantuæ Carpetanorum exceptus quidem humaniter à Rege, auditusque sæpius; pro rerum tamen definitione expectare Bergensem collegam iussus est. introspecto iam tum Principis animo ea legatione haud facilè permouendo. Et verò ne Belgarum postulatis accommodaret animum Rex satis ex se Religionis ac sententiæ tenacem; non parum contulit Pij Quinti Pontificis authoritas: qui per Internuncium suum Petrum Camaianum Asculanorum Antistitem, in eam Belgarum legationem intentum, assiduè monebat, ne pateretur in Belgio quidquam imminui de catholica Religione, sed turbulentorum hominum perfidiam præsens ipse, atque armatus vltum iret. Ob eamque causam Iulium Pauesium Surrentinorum Archiepiscopum, quem Maximiliano Cæsari Nuncium allegabat, iussit in Belgium diuertere, ac suo nomine Margaritam Austriacam Parmensem Ducem pro Religionis studio in Belgarum prouinciis moderandis prolixè laudare, animareque: atque in eam rem pecuniam,

Legati postulatis nō satis acquiescit Rex.

animatus ad vlciscédas Religionis iniurias à Rom. Pōt.

qui etiam Internuncium suum ad Gubernatricem dirigit:

laudans illam, & adiuméta offerens.

atque adiumenta omnia polliceri: verti 1566
enim eiusmodi causam, pro qua Tiaram ipsam non dubitaret exponere. Præterea cum eadem Gubernatrice deliberare de litteris Comiti Culemburgio, & Orangio Principi tradendis; quorum alterum Pontifex hortabatur, vt desertis, in quas transisse ferebatur, hæreticorum partibus, auitæ Religioni restitueret: se admonebat alterum, ne in suo Arausiensi Principatu tam multa ab hæreticis impune peccari, magna cum ciuitatum, ac præcipue Aueniorensis pernicie regionis sustineret. Sed Gubernatrix, cuius sequi consilium iussus erat à Pontifice Nuncius, haud probauit, Culemburgio litteras Apostolicas committi; ne fortè, vt erat iuuenis ingenio impotenti varioque, eas indecorè susciperet, haberetque, minore periculo agi posse cum Orangio: præsertim quod ea super re à Pio Quarto admonitus olim fuerat non sine metu amittendi Principatus, se nihilominus occupatum eius animum, ne imparatum Nuncius offenderet. Ceterùm quod ad opem spectat Pontificis nomine liberaliter oblatam, agnoscere se Pastoris vigilantissimi caritatem, eâque gratiâ cupere se ad eius repræsentari pedes, ac venerabundam osculari. Ea tamen subsidia admitti à se, nisi factâ ab Rege potestate non posse. Pro certo autem Sanctitati eius polliceri, Religionis causam sibi perpetuò futuram, vti ad eum diem profectò fuerat, vitâ ipsâ cariorem. Denique de Episcoporum studio at-

Marginal notes (left): & per eam litteras mittens Culéburgio atque Orangio; Gubernatrici tamé haud visú tradere illi; Sed huic, quem ipsa antè dispo nit. Interim pecuniam à Pontifice oblatã non admittit. Suas erga Religioné curas, & Episcoporum mo

Marginal notes (right): Culéburg; Orang.; 15. Dec. 1565.

1566 atque industria (hoc enim quoque ab ea Nuncius exquisierat) scitè partitèque disseruit, singulorum mores ac vitam, quique obiurgatione ac stimulis, quique laude, aut commiseratione digni essent, apposité aperiens. Quæ quum vera esse, simulque congressum Orangii procliuiorem (nempe ex Gubernatricis anticipatione) Nuncius comperisset, admiratus feminæ solertiam, pietatemque, pollicitus est, palàm relaturum se Pontifici, Romanæque Aulæ, Religionem, cuius timeri casus quotidie posset in Belgio, Margaritæ vigilantiâ prudentiâque perstare. Sed non ideo factiones, ac turbæ remittebant. Etenim reuersis, vti suprà memoraui, suas in prouincias coniuratis, euulgatâque famâ impunitatis ac fidei publicæ ab Equitibus aurei Velleris propositæ; redire passim è finitimis locis, qui hæresis causâ eiecti fuerant: quique clàm in Belgio delitescebant, apparere: excipere laudibus Gheusium nomen, illos appellare vindices libertatis, illis patrocinium sui commendare. Inde fœderatorum numerus præsertim Antuerpiæ augeri, & Gheusiorum ornatus, atque Insignia etiam à mercatoribus vsurpari cœpta. Quin & noua tunc conspiratio popularium apparuit præferentium in galeris, præter manticam nummis insculptam, tornata viatorum bacilla in crucem commissa: quo credo significarent, abituros sese à patria peregrinabundos, ac libertatem alibi quæsituros. Quas coniuratorum alias ex aliis familias,

res. Nũcio demõstrat:

pietatem eius, & prudentiã admirãti.

Gheusiorũ crescit audacia ex opinione impunitatis.

Noua illorum cõspiratio, & ornatus.

Vnde exéplum sum pserint hæ factiones.

lias, sobolem esse eius conspirationis, 1566
quam Dynastæ duobus antè annis aduersùs Granuellanum Cardinalem cucullis primùm, dein iaculis inierunt, scribit ad Regem Gubernatrix. Sed quæ 17. Maij
tunc aulæ priuata dissensio, atque ambitio paucorum fuit, postea in publicum prouinciarum dissidium versa est; Adeo PRINCIPES viri numquam soli peccant: & VITIA dum transferuntur, quasi contractis per manus sordibus, ingrauescunt. Neque magnopere proficiebant aut Gubernatricis litteræ 6. Maij
ad Magistratus, de conficto Procerum nominibus libello: aut Regis ad Gubernatricem, ac prouincias per eos dies 21. Maij
acceptæ: quibus litteris Rex pollicebatur, securum iam se ab Turcarum, ac Maurorum armis, iter adornaturum ad Belgas, seueritatemque, si qua esset, edictorum Patris, coram emollliturum. interea ne quid turbaretur, Procerum virtuti confidere; qua innixus sicuti neque Parens Cæsar, neque ipse Rex vllos vmquam hostes formidauerit; ita nunc eorumdem operâ, seditionem paucorum hominum facilè compositurum. Veniam tamen, securitatemque, quam Gubernatrix nonnullis antea per 15. Mart.
litteras flagitauerat, constantiùs fortasse, quàm opportunius distulit in aliud tempus: quo tempore ingrauescentibus 1570.
malis, & tamquam corrupta remediorum tempestiuitate, perdidit ipse beneficium suum.

Quibus parum medeetur aut Gubernatricis sollicitudo, aut Regis litteræ blādæ quidem, sed veniā importunè differentes

IRRVPTIO hæreticorum vndique ī Belgium.

ET SANE mala non sigillatim, aut per interualla, sed nexa inter se se, at-

que

1566 que impetu crescebant, Quippe finitimis è locis intenti hæreticorum magistri in Belgarum discordias, atque adeo in opportunitatem extrudendæ peregrinæ mercis, nouique Euangelii venditandi certatim effusi è Gallia, Germaniaque, ex illa Caluiniani, ex hac Anabaptistæ, ac Lutheriani, proximas quique sedes inuadunt. Ac primùm in agris nocturnos conuentus agitare: deinde successu blandiente, simul metu ne fortè compositis controuersiis amitterent ipsi rei bene gerendæ occasionem, anticipandum rati, luce palàm ostendere sese, atque ad accurrentem è pagis oppidisque multitudinem de Hispanorum tyrannide, de corrupta à Pontificiis religione, de puro sinceroque Euangelio confidentissimè concionari. Augebat impudentiam æmulatio, quòd Caluiniani maiore quidem, quàm ceteri concursu plausuque, sed quàm Lutheriani minore assectarum potentia frequentarentur: Anabaptistæ Lutherianis numero superiores à Caluinianis vincerentur: vtrosque verò sectatorum nobilitate Lutheriani superarent. Ex quo fiebat, vt ardenti animorum concertatione per oppida vrbesque, tamquam vacuam possessionem inituri festinarent, familiæ quique suæ intenti, vni infensi omnes. Qua tempestate Belgium multo maximè visum est miserum, ac luctuosum: quum eius complures nobilioresque prouinciæ hinc atque hinc momento interceptæ, in alios atque in alios errores factionesque distraherentur,

[Margin notes: clàm primùm, | mox apertè concionabundi, | Tres corũ classes. | Caluiniani. | Anabaptistæ. | Lutheriani. | Catholicis]

1566
tur, lacerarenturque: quum homines impuri, fideique humanæ iuxtà ac diuinæ desertores: quum postremi quique apud suos, ac Germaniæ Galliæque eiectamenta, regnum sibi nescio quod in Belgio pollicentes, per agros, per oppida tamquam emissæ ex Inferis Furiæ cursitarent; turbulentis concionibus, famosis carminibus, spe, metu, suspicionibus omnia complerent: quum ad hosce noui Euangelii præcones audiendos tanta vicanorum præcipuè, paganorumque, dein oppidanorum etiam multitudo, auiditate incredibili conuolaret; vt semel in agro Tornacensi facilè superauerint octo hominum millia, frequentiore adhuc concione prope Insulas confluxerint, ad Antuerpiam verò vna die tredecim, altera quatuordecim, neque post multo, sexdecim millia excesserint: quum denique grassante licentia, multis in locis, præsertim apud Valencenam: atque in Flandriæ limite, matrimonia in campis celebrarentur, infantesque baptismo lustrarentur caluiniano ritu: idque vt tutò peragerent, ad hosce conuentus concionesque armati ac militabundi conuenirent.

[Margin: eorum notæ.]

[Margin: Mira ad eos audiédos frequétia.]

[Margin: Lilla.]

[Margin: & ad sacra méta ritu hæretico celebráda.]

Scio non mediocriter admiraturos, qui hæc legent, nam & dum eadem gererentur, obstupuisse Belgas ipsos accepi; vnde populis tantus concionum audiendarum subitò iniectus ardor, vt neque edictis Magistratuum, neque immissis lictoribus, neque vllo respectu legum contineri possent, quin relictis oppidis raptim in agros ad huiusmodi cœtus

[Margin: Vnde tãta cóciouum sitis?]

cum

1566 cum paruis liberis viri mulieresque properarent. Sed, vt in multitudine, non idem omnibus incitamentum. Etenim multi iampridem abiecta ex animo catholica Religione, ad accipienda hæreticorum placita, exercendaque eorum sacra peralacriter exibant, secumque eodem impetu auocabant alios quò porrò pergerent ignaros, ac propè inuitos, sed qui occursu multitudinis abrepti, ceu fluminibus innantes non tam ibant, quàm ferebantur. Plures trahebat nouitas rerum, & cupido noscendi, quid tandem religionis externi homines afferrent è Saxonia, aut Geneua, quibus è sedibus tam multa eos patrauisse per reliquas prouincias ac regna, rumor antè pertulerat. Nec paucos alliciebant cantilenæ, quibus Dauidis psalmi Gallicis metris ac numeris illigati à Maro-

1561. to, ac Beza, vt olim memorauimus, magnis per agros agminibus canebantur Geneuatum ritu. Sed longè plurimos obtrectationes irrisionesque rapiebant concionalium ministrorum: inter quos, vt quisque litteris illitteratioribus instructus, dummodo ad audendum proiectior, & captare plausus circulatorium in morem doctior, ita grandioribus figmentis ac nugis Romanum Pontificem, Tridentinos Patres, Ecclesiasticos Quæsitores, sanctissima quæque, enormiter immodicèque, sed accommodatè ad animos imperitæ multitudinis vellicabant: applaudētibus tamquam in theatro vniuersis, & ea quæ dicebantur, non æstimatione recti, sed aurium voluptate me-

Aliquos studium hæresis trahebat;

Multos nouitas;

Alios psalmorū cantilenæ;

plurimos ex obtrectationibus irrisionibusque voluptas.

metientibus. vt quamuis paulo'prudentiores intelligerent, inania sibi venditari, ac meras fabulas; gauderent tamen decipi, decepturi ipsi mox alios, eademque ceu comperta narraturi. Vsque adeo CALVMNIÆ ac maledicta sine vllo veri falsiue discrimine auidè accipiuntur, auidè communicantur. Accedebant postremò factiones, in quas distractis ciuitatibus, dum quæ Gallis finitimæ Caluinum, quæ Germanis Lutherum enixè fouent, conciones ab rerum etiam talium incuriosis, solo nationum certamine frequentabantur. Neque Gubernatrix interea quidquam omittebat, si qua via posset ingruentibus vndique malis occurrere. Marchionem Bergensem, recuperata vtcumque valetudine, in Hispaniam sollicitè dimittit, qui quæ oculis spectauerit ipse, subiiciat Regis animo. suadeatque, vt Inquisitionis cogitationem intermittat, & seueritatem edictorum mitigatam velit: idque quàm celerrimè, ne dum consulitur in Hispania, Belgium penitus pessum eat. Quod verò Bergensis iterum morbo implicitus subsisteret apud Pictonas in Gallia, monuit illum, præmitteret interea fidum aliquem aulicorum, qui commissas sibi litteras ac mandata Regi exponeret, quod ab eius Oeconomo factum est octauo Kal. Augusti. Præterea quum rescisset à Magistratu Antuerpiano, externis hominibus vrbem quotidie compleri; eos edicto ex Senatorum sententia composito abire iussit. Quin etiam suadentibus co-

Margin notes: 1566 — & augebatur frequentia æmulatione nationum. — quo necessitate Gubernatrix Bergensem in Hispaniam impellit. — proq; illo in morbū relapso, — Poictou. — Oeconomū eius, — 25. Iul. — Aduenas edicto eijcit.

1566 corum multis, vt pœnas per eam occasionem renouaret in exules, qui Belgium repeterent, in famosorum carminum scriptores, recitatoresque, in omnes qui hæreticorum conuentus & conciones adirent; quamquam illa diù dubitauit: quòd ex vna parte intelligeret, insanæ multitudinis contumaciam nequaquam posse coerceri absque milite, cuius tunc cogendi facultas non erat: ideoque SAPIENTIVS esse abstinere à ferendis legibus, quarum iniuriam vlcisci non possis: ex altera tamen parte ne sedendo, cessandoque indormire tantis malis, eòque turbas alere pertinaciùm videretur; vetera edicta instaurauit, auxitque. sed incassum pleraque. Conciones certè nihil propterea intermissæ: immo quia prohibitæ, flagrantiori studio quæri cœptæ. VITIO generis humani maiora omnia concipientis, dum vetantur: Antuerpiæ potissimùm contumacia grassabatur: quippe in vrbe Gallos inter Germanosque media, ideoque factionibus obnoxia. Ex qua paucis diebus post edictum, quum ad solitos agrarios cætus egressi essent hinc Lutheri, inde Caluini fautores; quumque hi non pauciores quindecim millibus conuenissent, auctâ ex numero confidentiâ sub concionis finem, ipsum caluiniani Euangelii buccinatorem equo imponunt, & tamquam in triumpho, magno equitum peditumque comitatu in vrbem referunt. Magistratus nihil tunc ausus contra repentinum malum satis habuit Mar-

De concionibus quid præcipuè statuat, ad dubitat.

Renouat eō'ra eas edicta.

& crescūt prohibitæ.

Antuerpiæ præsertim

quò euocata Gubernatrix.

Margaritam properè commonere, ac rogare; vt quoniam plerique verebantur, ne per eas turbas aliquo demum tumultu inuolueretur Vrbs, præsentiâ suâ Antuerpiæ auxilium ferre ne grauaretur. Et ipsa quasi iam iam itura Carolum Brimæum Comitem Meganum, fidum fortemque Ducem Antuerpiam præcedere, quantumque opis ac fidei foret in ciuibus ad coercendas huiusmodi seditiones, explorare iussit: ne præsens videre cogeretur ea, quæ minore periculo authoritatis audiuntur è longinquo. Verùm viso Comite, tumultuari ciuitas cœpit, vociferante passim plebe, Meganum infenso Gheusiis animo venisse, secuturum paulò pòst cum duodecim Vexillis Comitem Arembergium, tum verò Gubernatricem occupatâ militibus Antuerpiâ, superuenturam, ac prò arbitratu Pontificium tribunal erecturam Hispanica seueritate, arcemque valido cum præsidio imposituram vrbi. quo iugo demum accepto, Brabantinos ea imperia passuros, quibus per Italiam Mediolanenses, ac Neapolitani premuntur, simili artificio capti. Hoc autem vulgi tumultu in dies crebrescente, Gubernatrix Meganum inde amouit, quasi Geldriæ, præfecturæ suæ, pernecessarium. Quumque Magistratus vrbis, repetitis nunciis, exposceret à Gubernatrice Orangium, efflagitante illum populo, nec alium facilè passuro: & Orangius ipse suam in eo munere fidem operamque amplissimè promitteret: Margarita in-

1566

præmittit Com. Meganum.

Sed aduersus illũ tumultuante plebe,

transfertur aliò.

A que à populo efflagitatur Orangius,

1566 inops consilii, quum intuta omnia videret, tandem ne diffidere eius virtuti, promissisque videretur, atque adeo ne in eo rerum articulo tantum virum insigni offensum repulsa penitus abalienaret, Antuerpiæ motus componendos Orangio commisit. Eunti progressus est obuiàm ad mille passus, magno ab Antuerpia comitatu Brederodius; explosisque vtrimque militari salutatione sclopetis, coniuncto agmine processere, tantâ mortalium frequentiâ partim occursantium per vias, partim prospectantium è tumulis tectisque villarum, vt deserta à ciuibus Antuerpia credi posset: Orangio nihil propterea in speciem elato. seu pertinere id ad magnitudinem animi existimauit: seu potiùs timuit, ne apud Dominantes officeret sibi immodicus populorum plausus. Itaque hominum cateruam circa ipsum occinere incipientium Gallica Dauidis carmina, extemplo silere iussit. aliis subinde, atque aliis quamplurimis conclamantibus, Viuant Gheusii, silentium manu sæpius indixit. immo confertam pro mœnibus vrbis hominum multitudinem eadem pro Gheusiis vota maiori quàm vsquam plausu geminantium, quum frustra nutibus inhiberet; aliquanto commotior addidit, Viderent, per Deum, quid agerent: ne, si pergerent, eos aliquando pœniteret. Sed nihil contumacius, quàm quum Antuerpiam ingresso, perque vrbem equitante, multis in locis acclamatum est in hunc modum, *En qui nobis libertatem*

daturque.

Aduentanti occurrit magna mercaliú multitudo.

Quorum plausus, & hæreticorum acclamationes ipse cohibet.

affert: en qui confessionem Augustanam affert. Non iam opus fœderatis Nobilibus habemus: hunc in posterum conse-ctabimur: huic supplices libellos offeremus. At ille offendi se iis vocibus, præsente maximè Brederodio testatus, in curiam descendit; eaque nocte cum Magistratu agere instituit de populo ad obsequium reuerentiamque pristinam reuocando: de mercatoribus à discessu, quem meditabantur, abstrahendis. de turbulentis hæreticorum concionibus dissipandis. his enim cum mandatis venerat à Gubernatrice. Sed dum remedia in Senatu quæruntur, foris per eadem incrementa vigebat morbus: concionesque numquam infrequentiores quatuor hominum millibus habebantur, magno vtique Gubernatricis mœrore, quæ crebris propterea litteris modò Senatum populumque promissionis admonebat, qua se Regi obstrinxerant, quum (ne Episcopum acciperet Antuerpia) Religionis curam se se habituros supra omnem Episcopi sedulitatem, spoponderunt: modò Orangium ob ea, quibus ipse occurrerat, mala collaudabat, animabatque: simul in mentem ei reuocabat munus suum, fidem Regi, ipsique Gubernatrici in hac expeditione obligatam, aduersam de illo suspicionem multorum, cuius aut alendæ, aut profligandæ in manu esset occasio. Quum ecce nouus repente motus auocat aliò Gubernatricis animum.

1566

Deq; mali remedijs agitat.

nihil remittentibus per agros concionibus.

ob quæ Senatum Antuerp. meritò increpat Gubernatrix:

& Orangiū variè aggreditur.

CONVENTVS Gheusiorū Trudonopoli.

NVNCIATVR Gheusios fœderatos noua moliri, eosque (circiter duo millia)

1566 lia) conuenturos Trudonopolim, in eaque Leodiensis Episcopi vrbe deliberaturos, an arma suscepturi sint, animato vbique populo. De armis falsò nunciatum: consilium conueniendi certum erat, scripserantque ad prouincias ea de re litteras, exeunte Iunio, Brederodius, ac reliqui coniurationis Duces, conuentu ad pridie Idus Iulias indicto. Susceperat partes rei conficiendæ cum Episcopo Ludouicus Nassauius, misso ad eum Villerii Domino, vno ex fœderatis, qui & Ludouici, & sociorum nomine Trudonopolim habendo conuentui impetraret. Leodiensis, excusatis Cæsareis legibus, quibus huiusmodi cœtus per vrbes Imperii vetantur, rem totam Margaritæ significat secretis litterarum notis occultatam: simul oppidi Præfecto mandat, ne venientes admittat. Sed oppidani, metu ne illi, si prohiberentur, infensi messem corrumperent, & villas & casas per agros incenderent; Brederodium, ac reliquos sine contentione oppido accipiunt. In hoc conuentu qui medio Iulio mense cœptus, extremo absolutus est, duo agitata. Primùm, quâ securitate cauere sibi deberent, si fortè Rex vlcisci quemquam eorum vellet? deinde petendum nè aliud quid esset ab Rege prætereà, quod super Inquisitione, atque Edictis postulauerant Aprili mense? Et securitatem quidem postulandam esse à Margarita censuere omnes, in altero dissensere: quum alii affirmarent, nihil vltrà moliendum, impetratis iis, quorum

San Truden siue Centrõn.

14. die. Gerardus Grosbechus Ep. Leodien.

cam vrbē à Leodieñ Episc. petunt;

qui negat

sed oppidanis admittentibus,

conuentus in ea cogitur,

In quo de securitate postulādā consensere omnes.

rum

1566

De libertate religionis differere.

rum causâ conspirauerant; alii, quando prima succedebant, porrò pergendum, postulandumque, Ne certa populis Religio præscriberetur, sed liberum cuique foret, quam vellet, sequi. Verùm multis turpi illa sententia vehementer offensis, eòque paulatim abeuntibus à fœdere, (inter quos Carolum Mansfeldium Ernesti filium fuisse comperio) nihil certi definitum est. An verò inter hæreticos ipsos, clam ceteris, agitatum sit de ea, quæ per Belgium secuta est, violatione sacrarum Imaginum; à nobis in loco memorabitur. Dum hæc agebantur, Orangium atque Egmontium, qui coniuratos ab huiusmodi cœtibus absterrerent; miserat Gubernatrix: non quòd ignoraret, quantum vtrique credere deberet, sed vt ea significatione fiduciæ, rerumque communicatione, sibi eos deuinciret, iisque occasionem præberet rei bene gerendæ, ideoque promerendæ Regis gratiæ. Illi Brederodium, ac Fœderatorum præcipuos ad colloquium euocant in pagum Antuerpiæ vicinum, Dufflam appellant: atque inter alia, Gubernatricis nomine eos hortantur, Ne per huiusmodi cœtus aliquid noui agitent, dum super ea re integrum Regis iudicium expectatur: quin potius populum in dies contumaciorem, ipsi (vti spoponderant) pro sua apud multitudinem authoritate coerceant. Brederodius eius colloquii capita, nouem erant, litteris commissa Trudonopolim ad socios defert; visumque omnibus, Ludouicum Naf-

Disturbando conuētui mittūtur à Gubernatrice Orangius, & Egmontius:

Non multo post.

Qui fœderatos sponsionis suæ admonent

San Truden.

1566 Nassauium cum duodecim Nobilium comitatu mittere ad Gubernatricem, eique libellum nouem quoque capitibus constantem offerre; quo partim se purgabant adeò non timidè, vt obliuionem præteritorum, quam Gubernatrix polliceri videbatur, omnino respuerent, dicerentque; quæ ipsi perpetrassent prędicatione quàm taciturnitate digniora esse; partim exposcebant, vt Gubernatrix publicis litteris tum suis, tum Procerum aurei Velleris, securos eos à vi armisque redderet, quæ contra eorum societatem parari vulgò dicebantur; præterea vt Orangium, Egmontium atque Hornanum summa cum authoritate præficeret curandis Fœderatorum rebus, componendisque cum Rege; vt denique generalis Belgicorum Ordinum conuentus indiceretur. sic enim restitutum iri pristinam Patriæ tranquillitatem certò spondebant, alioqui externa remedia, quamuis inuitos, postremò quæsituros. Gubernatrix perlectis in senatu litteris, auditisque eorum, qui aderant sententiis Ludouico sociisque, (qui vulgari ioco duodecim Apostoli dicebantur) respondet, Septimo Kal. Septembris, Bruxellas adfuturos Equites aurei Velleris, atque vnà cum illis super ea re consilium inituram. Inter hæc Antuerpiam reuersus Orangius, quum remedii nihil ea vrbs admitteret, Gubernatricem monet, sollicitari se à ciuibus, vt vrbis administrationem capesseret, ad eiusque securitatem præsidiarios milites pro imperio ad-

Sed illi noua legatione à Gubernatrice multa flagitant.

Ipsa responsioné differt.

26. Aug.

Coërcendæ Antuerpiæ Gubernatorem se nominari cupit Orangius.

& nominatur: adhiberet. Annuente Gubernatrice, 1566
non modò milites scribit, sed etiam
impetratis etiam corporis custodibus. corporis custodes ab eadem postulare
ausus, impetrat: vrbisque Gubernatorem lætus agit, mox & Principem acturus. nimiâ profectò Margaritæ indulgentiâ, dum per hæc benefacta studet
non succedentis culpa. Orangium aut efficere, aut saltem credi Regiarum partium. Sed auxilii tamdiu ab Hispania flagitati desperatio vt metum, ita indulgentiam Gubernatricis intendebant. Quum tandem, Montinii operâ apud Regem agentis, litteræ ab Hispania perferuntur, quibus quæ tria toties poposcerat Margarita, ea Rex omnia, sed certis conditionibus, dabat. Nam Ecclesiasticos Quæsitores remoueri permittebat, modò Episcopis in suas sedes antè inductis: certum enim sibi fixumque, Religionem nudare illorum præsidio nolle, qui eius causas cognoscerent, iniurias vindicarent. Edictis Imperatoriis adhiberi placebat modum aliquem à Belgico senatu, sed ab Hispano cognoscendum probãdumque prius, quàm prouinciis promulgaretur. Denique aiebat concedi veniam posse coniuratis aliisque; sed post illa duo in tuto posita. Verùm hæc remedia serò proueniebant ab Hispania, quum iam in Belgio, mutata rerum facie, hæreticorum ac popularium furori in templa & sacra omnia palàm inuadentium, aliâ nempe viâ occurrendum erat.

Regis litteræ annuentis petitionibus Gubernatricis: à conditionibus ingratæ; & à mora inutiles.

De TEMPLORVM depopulatione. ET EA quidem clades (qua profectò si quis repentinam Religionis iniuriam si festinantium rabiem, si eorum-

dem

1566 dem paucitatem obscuritatemque consi-
deret, haud facilè vllam legerit aliquando funestiorem) quibus è locis, quorumue consilio importata sit in Belgium, non aliter, quàm de causis principiisque exortæ subitò pestilentiæ dubitatum est. Ego ex multorum litteris, propius vero crediderim, id malum ab Caluinianis Geneuatibus illatum esse è propinqua Gallia digressis, an vltrò immissis? sic enim Petrus Ernestus Mansfeldius Gubernatricem docuit, hæc Regem. sic eamdem clàm admonuit Petrus Ceballius Hispanus vetus Centurio, Condæum Principem, tresque Colinios fratres Hugonotorum Duces, vt dominante per Belgium hæresi, firmarent ipsi in Gallia partes suas; per emissarios quotidie sollicitare in hisce prouinciis hæreticos ad audendum, militemque eis & arma abunde polliceri: ac similia Angliæ Reginam ostentare Belgis. Idque cum eo congruit, quod ab Hæreticis decretum ferunt in conuentu Trudonopoli habito à Gheusiis fœderatis, quorum in numero quum Præfectus Gallici maris, aliique ex eo regno censerentur, facilè inter illos de turbando per eam occasionem Belgio conuenire potuit. Verùm ad hæc arcana accedebant alia, quæ cernebantur palàm. Namquam populus partim hæresi corruptus, partim Inquisitionis metu anxius effusè fauebat hæreticis, qui illud tribunal euersum ibant. Multitudinis patrocinium libentissimè susceperant Gheusii coniurati, quòd eâdem

Vnde ex clades immissa in Belgium:

28. Aug.

Quorũ externorum instigatione:

San Trudon.

& Belgæ cur eam adiuuerint,

labe affecti essent eorum multi, omnes 1566
verò esse se populi arbitros gauderent, Dynastæ, ac Proceres alii aliò trahebant. quæ pars Religioni ac Regi fida, ea infirmior; quæ validior, ea turbarum palàm conscia, clàm adiutrix habebatur. Quin etiam constare iam sibi scripsit ad Regem Gubernatrix, Orangii consilium esse inter eos tumultus, 28. Aug.
Belgii dominatum inuadere, ac socios, inter quos id conuenerat, in partem asciscere. Ergo peruigilio magnæ Dei Matris cælo illatæ, templorum depopulatio in Belgio cœpta est, initio sumpto ab inferiore Flandria, quæ intra Lisam fluuium, & occiduum mare protenditur. Hîc homines pauci ex infima hæreticorum plebe, quibus se prædonum manus immiscuerat, ad decretum facinori diem, bellum Superis moturi, non alio quàm impietatis suæ ductu, conueniunt. Arma illis baculi, secures, mallei, scalæ, funes, demoliendo quàm pugnando aptiora; pauci sclopis, gladiisque muniti. Hoc apparatu tamquam emissæ ab Orco Furiæ, in pagos vicosque circa Audomaropolim irrumpunt; sacrarum ædium, ac cœnobiorum aditus, si quos reperiunt occlusos, illicò frangunt; cultores subita vi consternatos fugant: aras euertunt, Cælitum signa deturbant, sacras Imagines discerpunt; quidquid Deo, Diuisque dicatum vident, disijciunt, proculcant, comminuunt, instantibus à tergo hæreticorum antesignanis, atque vt strenuè pergerent, ac vires omnes ad-

Dies Iconomachiæ decretus,

locus,

conditio iconomachorum,

arma,

A pagis sclam ordiuntur.

Sant Omer,

1566 uersùs idola profunderent, adhortantibus. Illi successu læti, & quoniam velitatio per agros prima successerat, proripiunt inde sese, atque vnanimi consensu Ipras conclamant. Nempe vrbem Caluinianis non infrequentem, & in quam, præter patrocinii spem, attrahebat illos odium aduersùs Episcopum Martinum Rithouium, virum egregiè pium doctumque, iisque virtutibus iram hæreticorum promeritum. Quare rapido illuc cursu contendunt, aggregante passim sese in spem rapinarum egentissimo quoque. Atque vt niuium globus è montis fastigio præceps augescit nouo semper accessu niuium, inter quas deuoluitur inuoluiturque; sic isti nouis prædæ sociis se per viam addentibus, quo latiùs procedunt, eo maiori minaciorique agmine debacchantur. Quumque circum Ipras, per aliquot minores pagos volitassent, ipso Assumptæ Virginis die, apertis ab Ipren-si populo portis, vrbem ingrediuntur, rectàque ad templum maximum, cursum intendentes, diuisis operis, alii scalis admotis pictos templi parietes ac tabulas malleis baculisque corrumpunt: alii cancellos, subsellia, suggestum securibus perfringunt: alii prægrandes Christi Domini Sanctorumque statuas proiectis funibus è suis loculamentis affligunt ad terram: sacra alii vasa diripiunt, sacros codices comburunt, sacris vestibus aras denudant; idque tanta securitate, tam nullo Magistratuum Sacerdotumque respectu, vt missi illuc pu-

Inde in vrbes.

Ipras intrant;

Aedē principem depopulantur.

blico nomine, ac ciuitatis ære conducti 1566
Bibliothecam incêdunt: uiderentur. Quin etiam eodem furore succensâ Iprensis Episcopi bibliothecâ, ad reliqua procurrunt vrbis templa, atque coenobia, repetuntque quæ ante patrauerant scelera, & quia feliciter
Sacra omnia violât euenerant, maiora superaddunt. Integrum diem ea Sacrorum direptio tenuit: populo partim attonito, nec homines illos, sed hominum specie funestas Inferorum laruas opinantes: partim
Variè affectis populo, lato, quòd reperti essent, qui semel ea perfecissent, quæ ipsi animo sæpius
ac Magistratu. agitassent. Nec Magistratibus, senatoribusque maior Religionis cura fuit. siue eis subita irruptio facultatem consiliumque præripuit: siue communicati antè facinoris conscientia desides & incuriosos domi continuit: omnes certè repentinam cladem sine vlla remediorum prouisione, quod in procella ac tempestate accidit, territi ac vitabundi
Noua iconomachorũ manus per alia oppida; spectabant. Postero die aliæ sacrilegorum cateruæ vel ex composito, vel capto ex iis, quæ Audomaropoli perlata iam erant, exemplo, imposita Lisæ oppida Meninam, Cominæum, Virouiacum, aliaque prope Cortracum eodem impetu percurrunt, atque in templis sacra omnia, quæ tractim poterant, abripiunt: cetera ferro, aut igne disperdunt. Inde fluuium transgressi per Insulensem agrum sese effundunt, Insulensibus ipsis se ad prædam aggregantibus: direptoque opulento coenobio, Marquettam vocant, lymphati furentesque pars Duacum, pars Seclinium

[Right margin: SãtOmer — Menin. Comines Veruich. — Lille]

1566 properant. Sed obuii Seclinienses, aliique eius viciniæ coloni, raptis vnde vnde telis, paratos sese ad propulsandam Religionis iniuriam ostendunt, nisi prædones cursum aliò vertant. Pergentes tamen illos eâdem audaciâ, ac perrumpere conantes, infestis armis vndique aggrediuntur rustici, cæsisque eorum pluribus, reliquos palantes ac trepidos fugant, multos in paludes ac flumen præcipites agunt, nonnullos velut per triumphum captiuos in oppidum abducunt. Sed quota hæc pars vltionis, quum eodem tempore, tota fermè Flandria idem bellum Deo Diuisque omnibus ab impuris Iconomachis inferretur, obsistente nullo? Enimuerò furiosæ cladis nuncius præter modum afflixit animum Gubernatricis: quæ ingenti moerore ad Egmontium conuersa, qui eam à Sacro & concione redeuntem comitabatur in conclaue; *Audis*, inquit, *Comes, quàm læta perferuntur è Flandria, prouincia tua? Infelicem me, cui Belgium moderanti, tantam Maiestati Diuinæ, tantam Principi suo illatam videre contumeliam contingit. Tu verò de cuius præcipuè virtute, ac fide sibi Rex pollicitus semper est omnia, patieris in prouincia tibi commissa, tam immania in Deum scelera impunè patrari?* Respondenti, primam conseruando imperio curam intendendam esse: Religionem facilè dein restitutum iri? Negauit non sine indignatione Gubernatrix, æquum sibi consilium ab eo dari: quin potiùs humanis rebus omnibus præ-

quam Seclinienses inuadunt, & profligant.

Perculsæ Gubernatricis verba ad Egmontium,

cū eoque altercatio,

prǣhabendum Dei honorem cultumque: qui si deseratur, malum longè grauius id esse, quàm cuiuslibet potentiæ fortunarumque calamitatem. ita sentire se, Regemque ipsum, cui nihil ante Religionem habere decretum sit. Quum ad hæc subiecisset Egmontius, non ita sentire eos, qui possident in hisce prouinciis aliquid, cuius iacturam timent; eadem constantiâ respondit, Optandum quidem esse, idque multo fore consultius, Religionem pariter, ac potentiam posse retineri: sed vbi alterutro carendum sit, incolumitati Religionis ante omnia caueri oportere, cuius vnius iactura nullo vnquam aut opum, aut imperii additamento repræsentari possit. Similia his in senatu propere accito disseruit. Decretumque, vt Maximilianus Rassinghemius, qui in Gallicanæ Flandriæ præfectura Ioanni Currierio vitâ functo successerat, quamprimum Insulas ingrederetur cum duabus cohortibus, & cum Montinii (qui tum in Hispania agebat) equitatu: redeuntemque à Sacrorum violatione Insulensem plebem non antè in vrbem admitteret, quàm armis traditis, atque in arcem comportatis. Et quamuis id consilium haud perinde probaretur Egmontio, affirmanti, si Gubernatrix iniret armorum viam, non composituram eum tumultum, nisi ducentis hominum millibus contrucidatis; non tamen illa destitit à proposito; responditque, Satius esse, eam mortalium turbam fæcemque, si ab hæresi recessura non erat,

1566

Ac sumptũ pro tẽpore consiliũ

Lill.

1566 in alias terras exigere, aut ferro delere, quàm adeo execranda patrantem flagitia tolerare: non sine metu, ne quantum bonorum in Belgio sit, improbi aliquando aut contagione inuoluerent, aut superante multitudine profligarent.

HÆC DVM in aula parantur, per Belgium nihil remittebat hæreticorum furor, sed tamquam procella modò in hanc partem, modò in illam impetu delata terrebat omnes: Antuerpiæ in primis: vbi dum Virginis cælo receptæ die (nam sub Virginis tutela viuunt Antuerpienses) simulacrum eius festa supplicatione, per vrbem sublatum humeris è templo maximo circumfertur; apparuere indicia illius mali, quod propediem secutum est. Procaciores aliquot ex opificum plebe sacram pompam cachinnis, ac sibilis primum illudere: deìn impiè inuerecundi ipsam Dei Matris effigiem ludicris salutationibus, neque obscuris verborum contumeliis incessere: ausuri & manus sacrilegas inferre, nisi facinus veriti, qui supplicationem procurabant, simulacrum non in medio, vt assolet, templo locassent, sed in Odæum propere intulissent. At postero die (nam VILISSIMO cuique crescit audacia, si se timeri sentiat) plures veniunt in templum, ac ludibundi alii ante sacellum Virginis petulanter interrogant, Quo illa metu tam maturè se in nidum suum recepisset? alii toto excurrunt templo, arisque & Imaginibus minantur. Ex quibus proiectæ audaciæ sellularius, suggestu conscenso,

Antuerpiæ iconomachia,

cæpta à contemptu sacræ supplicationis

Chorus,

& à ludibriis,

posteaquam Concionatorum verba ac gestus ridiculis modis sannio impurus expressisset, postulato vtroque sacrarum litterarum instrumento, Catholicos sacerdotes in certamen vocat. Dumque aliorum plausibus, aliorum iactis ruderibus, lignorumque fragminibus excipitur, & ipse in circumstantes eadem reiicit, crescente tamquam in triuiis petulantia, Catholicus nauta indignatus hominis insolentiam, è latere suggestus irrumpit, ac scurram complexus, vt prævalidis erat viribus, humi allidit. Sed ipse gliscente rixa, intentas in se multorum manus declinans, bracchio plumbea pilâ traiicitur: reliqui metu satellitum, quos adesse succlamatum est, è templo dilabuntur. Neque propterea cessatum in sequentes dies, quominus eòdem velut in theatrum digladiaturi conuenirent. Donec duodecimo Kal. Septembris, auctæ impiorum cateruæ templum ingrediuntur occultatis telis, quasi post leues aliquot excursiones præcedentium dierum, de rei summa peracturi. Atque expectato vespertinarum precum fine, inconditis vocibus conclamant, *Viuant Gheusij*. quin etiam eamdem acclamationem secum iterare ipsum Beatæ Virginis simulacrum iubent: ni faciat, plagas ei & interitum insanè minantur. Nec Ioannes Immersélius Vrbis Prætor, qui ad turbam componendam accurrerat cum aliquot apparitoribus, effecit ne non illi, digrediente populo, ac tumultum declinante, clausis interea valuis victores tem-

1566

& à rixis & in templo maximoi

quod sacri legi exclusis aliis soli occupât;

21. Aug.

1566 templum soli obtinerent. Ergo vbi se loci potitos vident, auditâ hora diei vltimâ, addentibusque animum tenebris; ab eorum aliquo (ne scelus non rite fieret) Dauidis psalmus inchoatur ad Geneuatum modos: eoque veluti classico vnà omnes in Dei Matris simulacrum, inque Christi Domini, Sanctorumque signa, emota mente impetum faciunt: alia deturbant ad terram proculcantque, aliis gladios in latus infigunt, aliis securi caput abscindunt, tantâ in scelere concordiâ prouisuque, vt partiti inter se operas antè viderentur. Nam meretriculæ, vulgare ganeonum prædonumque additamentum, sumptis è proximis aris atque è Sacrario cereis prælucebant operantibus viris. Virorum alii in aras insilientes sacra inde vasa proiiciunt, tabulas dilacerant, pictos vbique parietes fœdè conspurcant, simul alii scalis conscensis organorùm molem sanè pulcherrimam, specularia nouo picturæ genere illuminata baculis confringunt: ex epistyliis, pegmatibusque ingentes Diuorum statuas reuellunt, præcipitesque comminuunt. Inter quas peruetus ac prægrande Christi Domini signum è Cruce pendentis inter duos latrones contra aram maximam, inductis funibus moliuntur ad terram, ac bipennibus dissecant distrahuntque: intactis vtrinque latronibus, quasi eos vnicè venerarentur, optarentque sibi propitios Deos. Quin etiam ausi in sacram Panis cælestis Arcam inferre pollutas manus, detractum inde Sacrosanctum Domini Corpus,

& eâ casu violare aggrediuntur:

fractisque sacris omnibus depopulatur.

Proh scelus!

pus,

pus; adoratum illud formidatumque Cælitibus Numen, pedibus subiiciunt mortales impurissimi: Pyxidem, ac reliquos è sacrario Calices vino, quòd fortè reperiunt, per lasciuiam complent, exsiccantque: sacro Chrismate calceos inungunt: omnium rerum detrimenta postremò ludibriis cumulant. Non mihi consilium est, ne conuicium hîc faciam generi humano, sed neque historiæ refert, fœdissima quæque memorare, quibus in ea Sacrorum vastatione expleuisse rabiem in Deum Diuosque scelestissimi perduelles visi sunt. Illud profectò mirum: hæc omnia tanta celeritate impetuque peracta, vt in templo per Europam celeberrimo, amplitudine maximo, Signis atque Imaginibus refertissimo, Altaribus, quæ septuaginta circiter extabant, ornatissimo, à paucis hominibus, (neque enim excessisse centum pro comperto scribit ad Regem Gubernatrix) ante mediam noctem, quum cœptum esset vesperi, nihil vspiam integrum inuiolatumque relictum sit. Sanè si non centimani fuere, qui tam breui tam multa demoliti sunt, non absurdum sit credere, (quod aliquos tum suspicatos scio) Dæmones hominibus immistos operam in id suam prævalidè consociasse, aut saltem furialem illum impetum, quo ædes locupletissima amplissimaque intra quatuor horas spoliatis Aris, disiectis Statuis, fractis Imaginibus, subuersis Sepulcris, illusis Sacris omnibus, direpta, expilata, ac deuastata est, non aliunde fuisse

quàm

Margin notes: 1566 — Vide quantum templum; — à quàm paucis; — quantà festinatione vastatū sit. — Vt meritò Dæmonū manibus tributū sit facinus; — 23. Aug.

1566 quàm à præsentissimo afflatu rebellium infernorumque spirituum, qui sacrilegis hominibus opus omnium gratissimum molientibus furorem iuxtà ac vires intenderent. Præsertim quòd in ea festinatione conflictuque properantium dum toto bacchantes amentesque templo cursitant: dum scalis in fastigia certatim enituntur: dum marmora, atque æra ab alto operosè præcipitant: dum optima quæque auidè diripiunt expilantque; nullus ex eo numero aut casu afflictus, aut ruinâ oppressus decidentium ac transuolantium fragmentorum aut occursu collisuque festinantium cum fabrilibus armis leuissimè sauciatus sit. Haud leue argumentum (vti dicebam) præfuisse operi, Deo ita permittente, Erebi monstra, eorumque ope scelus tàm impium, quàm arduum, præcipitanter atque innoxiè, eòque prodigialiter exantlatum esse. maximè sine sacrilegorum dãno peractum.

VERVM multo adhuc plura per vrbem patrauere sacrilegi prædones, auctâ ex successu audaciâ. Raptis enim è templo funalibus foras erumpunt, solennique & tamquam triumphali carmine, *Viuant Gheusij*, perstrepentes, excipiuntur ab aliis, qui iuxta templum opperiebantur, ex euentu eadem ausuri. Ergo coniuncto celeriter agmine (nam præda inuitabat) proxima quæque templa inuadunt, valuas subruunt, Sacra omnia disperdunt, aut abripiunt: in Religiosorum cœnobia conscendunt, in interiores ædium partes; in apothecas penetrant, in cibaria inuolant, vi-

Ex templo egressi vrbem inuadunt.

audique templa ac cœnobia vrbis omnia deprædantur.

no

no inundantur, pecuniam, vasa, vestem, seu sacra, seu profana perinde auferunt: tantâ super scelus impudentiâ atque impunitate, vt profectò haud sciam, an eorum animos, qui hæc legent, indignatio subitura sit maior aduersùm nefarios ganeones, qui nullâ Dei hominumque reuerentiâ, per ædes sacras, atque aliena tecta debacchantes, templorum supellectilem, cœnobiorumque bona pro libidine consumerent, asportarentque: an aduersùm ipsos Sacrorum custodes, Religiosasque familias, quibus inspectantibus, homines abiectissimi pollutis omnia manibus violarent. Sed occupauerat cuncta vbique pauor, intempesta nimirum nocte, ac ciuitate somno arctiore capta, eoque magis exterrita ad repentinos dissonosque clamores. Itaque, vt SVBITA quæque ac incerta æstimari atrociora solent; mercatorum multi communem direptionem populationemque veriti, occludere sese, ac firmare domorum aditus: Sacrorum administri tamquam impares prædatorum cateruis, quarum paucitatem animaduertere non poterant, omissâ templorum curâ, sibi interim prospicere: nec Religiosis hominibus in ea trepidatione atque aliorum fuga præsentior animus: nec ceteris alia contra hoc infortunium, quàm contra fulmen cura, quod omnes optant ne in se ruat, nemo laborat vt prohibeat. Maximè tamen omnium perculsæ exanimatæque Sanctimoniales: quarum claustra licentiùs ingressæ nocturnæ illæ furiæ,

Incredibili securitate,

& aliorum pauore.

Mercatores domi se muniût;

Sacrorum custodes au fugiunt;

religiosi latent;

reliqui trepidant.

1566

1566 riæ, dum obuia quæque dissipant, dum secretiora rimantur, vna salus plerisque earum Virginum fuit, sacrilegis irâ occupatis, aut in rapinam intentis, clàm fugam arripere, atque indutis vtcumque vestibus euolare ad parentum domos: factumque inde, vt rariora ex iis, quæ nocturnas plerunque populationes flagitia comitantur, patrata sint ab illis, superante cura festinandi, continenterque omnia discerpendi.

Sanctimoniales ad paternas domos euolant.

Quæ profectò festinatio tanta fuit, vt quot quot erant paulò celebriora Antuerpiæ templa ac Religiosorum ordinum sedes, antè solis ortum, complures illi greges infamium balatronum eodem furore præcipites percurrerint, violauerint, diripuerint.

Sacrilegi verò festinant.

Quin etiam adulto iam die, quum viderent, nihil aduersùm se parari à ciuitate repentino metu attonita catholicisque ac hæreticis æquè latitantibus: nempe quòd illi timerent sibi ab hæreticis, quos victores opinabantur: hi autem gnari referendam in se se inuidiam facti, Magistratuum iram, catholicorumque impetum vererentur: omnes verò eam vilis plebeculæ licentiam altius habere principium suspectarent; hinc sacrilegi effractariique alieno pauore securi, luce palàm redintegrant populationem: ad templa, ad cœnobia ferociores redeunt: sacras vestes turpificatis ipsi animis corporibusque indignè ac spurcè fœdant: bibliothecarum libros butiro inunctos incendunt: in Diuorum statuas armis per ludibrium indutas hastis incurrunt, ac deiectis insul-

& catholicis, hæreticisque mutuo metu latentibus, illi Sacrorum populationẽ licentius repetunt.

sultant: vbique ceu victores capta non minus pietate quàm vbe, prædas agitant. Tres ipsos dies Antuerpiæ tenuit ea Sacrorum strages, atque direptio, tam grandi iactura operum pulcherrimorum, vt non desint, qui scribant, Vnius principis templi damnum quadringentis circiter aureorum millibus æstimatum esse. Verùm inualescente suspicione, ne spoliatis iam templis, auctæ improborum cateruæ rapinarum spe, postremò inuaderent prædiuitum mercatorum domos; (vt PRO FOCIS pugnatur interdum acriùs, quàm pro aris) ciues non vltrà cessandum rati, animaduersâ præsertim vilium capitum paucitate, præ foribus apparent armati, & tamquam vlturi publicam iniuriam, portas vrbis, vnâ exceptâ, occludunt omnes: ex qua videlicet vna proripuit illico sese ea nefariorum colluuies, conceptamque rabiem in suburbanis pagis ac vicis, eodem genere sacrilegæ populationis expleuit.

1566

ac triduo continuāta

expergiscētur deniq; ciues;

& armati sacrilegos terrent, ac fugant.

EADEM clades eodem tempore,

NEC MINVS, dum hæc Antuerpiæ iuxtàque gerebantur, iisdem planè diebus Gandaui, Aldenardæ, aliisque in vrbibus per Flandriam, quæ à Lysa ad Scaldim ac Tenaram vsque pertinet, idem perduellium furor in templa, & sacra omnia impune grassabatur. Quippe terremotui cuncta pariter voranti, quàm contagioni paulatim per vicina serpenti similior hæc clades fuit. Siquidem eadem labes ac turbo Religionis simul Brabantinos, ac Flandros, simul Hollandos, Zelandosque, simul Gel-

Terræmotus instar,

omnes Belgii prouincias peruadit.

dros,

1566 dros, Frisios, Transiselanos, simul Belgium propemodum omne, si tres quatuorue eius Prouincias, Namurcum, Lucemburgum, Artesiam, atque Hanoniæ partem excipias, miserum in modum inuoluit, ac deuastauit. Atque vt olim Tiberii Cæsaris principatu, duodecim Asiæ vrbes simul haustæ memorantur nocturno motu terræ; ita in Belgio non vrbes, sed prouincias totidem eluctatus ex Inferorum cauernis spiritus funestauit vsque adeo subitâ, vsque adeo ingenti strage, vt Belgium tot vrbibus, oppidis, pagis (si qua Europæ alia regio) frequentissimum, intra decem dies calamitas vniuersum comprehenderit, vel in prouincia vna Flandria, quadringentis ædibus sacris violatis, aut etiam incensis. Vt profectò non ab re Gubernatrix Mansfeldio jam crederet, eam conspirationem appellanti certissimam vniuersi Belgii proditionem, ab hæreticarum partium ducibus initam in Gallia, vnde noui Euangelii præcones proueniebant ferè omnes. eorum quippe operâ turbari Belgicarum vrbium statum, quo faciliùs, veluti confusa primo funditorum impetu acie, succederent deinde, qui debilitatas hæreticorum vexatione prouincias, inuaderent subigerentque. Neque ab hoc discrepabant, qui sentiebant Sacrorum populationem ea consensione, ea impunitate peractam, non fortuitum, neque paucorum fuisse facinus: sed antea collatum inter hæreticos, ac Trudonopoli distributum; nempe vt per eam cla-

Oueriisel.

Tac. lib. 2. An.

Martinus Delrius i Alterat. Belg. l. 1.

San Truden.

vix quatuor exceptis.

strage templorū innumerabilium.

præsertim in Flandria.

Opinio aliquorumde hac iconomachia tā quam de proditione Belgii, inita ab hæreticis tum Gallis tum Belgis

cladem cladi anteuerterent, quam im- 1566
pendêre sibi ex Gallorum Hispanorum- lib. 4.
que ad Baionam colloquio metuebant.
annuentibus interea Gheusianæ factio-
nis principibus, quo citiùs à Guberna-
trice per eos tumultus exterrita, quæ li-
bello flagitauerant, extorquerent. Sa-
nè cum Gandaui diriperentur templa,
atque cœnobia, continuata ad tertium
vsque diem spoliatione Sacrorum, sicuti
Antuerpiæ eodem tempore continge-
bat; superuênit à Ludouico Nassauio,
atque à sex aliis epistola ad ministros,
ad consistoria, & ad mercatores Belgii:
(sic enim inscribebatur) qua eos mo-
nebat, vt quia reformatæ religionis cau-
sa satis videbatur in tuto esse; populi
petulantiæ, turbisque opponerent sese,
certos in posterum neminem futurum,
qui eis in religionis vsurpatione nego-
tium facesseret. ceterùm ei, qui episto-
lam redderet, fidem haberent. Is erat
Ægidius Clerus, Tornacensis causidi-
cus, cuius nomen in ea epistola notis
occultabatur. Quo accepto nuncio à pro-
fanandis Gandaui templis cessatum est.
Accedit ad hæc Mansfeldii Comitis cum
Gubernatrice colloquium, quod illa se-
cretis litteris Regi aperuit. Admoni-
tam se à Mansfeldio, vt Ludouicum 8. Septē-
Nassauium caueret ante omnes: illum bris.
proditorem esse mortalium nequissi-
mum: cum illo omnia communicare
consilia ministros atque antistites hære-
ticorum: in illius manus comportari
prædas, ac spolia templorum cœnobio-
rumque: atque huiusmodi instrumento
ho-

cōsentientibus Gheusiorum antesignanis.

Quod arguunt Lud. Nassauii primis litteris;

& eiusdem patrociniū iconomachis impēsum.

1566 hominem turbulentum ac perditum, aduersùs Regem meditari bellum. Et verò constat, Ludouicum (quidquid de sacris spoliis actum sit) concitatorem turbarum fuisse primarium: eiusque operâ Bruxellis cohiberi nequiuisse hæreticorum plebem, quin vrbe contra iussa Magistratus egressi, Viluordiam ad conciones audiendas furiosè conuenirent.

GVBERNATRIX, audita ex omni parte populatione Sacrorum, non minus futurorum metu anxia, quàm præsentium mœrore consternata, properè senatum vocat: consuetum nempe remedium, sed plerunque posthumum & inane. Et aderant Præfecti prouinciarum, ac Proceres propemodum omnes, præter Philippum Croium Areschoti Ducem, & Carolum Brimæum Comitem Meganum: excusata ab illo valetudine, ab hoc suspicione insidiarum. Quum Margarita in hæc ipsa verba (quæ ad Regem litteris misit) orationem habuit, suggerente vim authoritatemque dolore, atque ingenita nobilitate. *Quo sit loco res Belgica, paucorum hominum scelere, nos intuemur, absentes audient, posteri mirabuntur, ingenti cum meo, vestroque dedecore. Scio equidem mihi pleraque tributum iri: nam & CALAMITATVM fasti nominibus Principum notantur. Vos tamen tam multa domi forisque præclara gessistis, vt vestra iam nomina latere nequaquam possint. Nec ita mihi traditum est vnicè Belgium, vt vos in eius partem ad*

SENATVM aduocat Gubernatrix.

Areschot Megan.

27. Aug.

& in eo verba hæc facit,

V mi-

ministrationis curarumque adsciti non 1566
sitis. Vobis & Præfecturæ prouinciarum, quibus impositi estis; & aurei Velleris ordo, cui nomina iurati dedistis: & ciuium Regi subditorum fides, in queis principem locum tenetis; onus profectò multiplex tutandæ amplificandæque regiæ ditionis imponunt. Et tamen in vestris hisce prouinciis, vobis inspectantibus, sacra Dei Cælitumque templa, quæ vetus Belgarum Comitum religio fundauit, quæ Maiores vestri, vosque ipsi victoriarum vestrarum Insignibus exornastis; ab sacrilegis impiisque perduellibus barbarè incensa, ac profanata: violata Maiorum vestrorum sepulcra: vestri ordinis vetustissimæ multis in locis Statuæ, familiarumque Signa confidentissimè disiecta, proculcata, comminuta sunt. Vt omittam sacras Deo Virgines, expilatis earum gynecæis diuexatas. Religiosos quosque ordines, Sacerdotesque, ad ceteras contumelias, ex suis sedibus, ex vrbibus ferociter exturbatos. At quod genus hominum tempestatem hanc tantam Belgio conciuit? quàm infima populi fex, quàm viles abiectique nescio qui transfugæ Religionis? truculenti scilicet aduersum timidos, mancipia quàm ignauissima si in Dominos incurrant. Pauci Seclinienses ac rusticani, armis fortuitò indutis, permultos ex hisce Sacrorum populatoribus deleuerunt. Vnus homo hesterna die non nè conglobatos aliquot ex hoc numero proditores ad vrbis portam, arrepto hastili, protinus à sacello, cui minari videbantur,
im-

1566 *immo etiam ab vrbe longiùs abegit? Vos pestem hanc impune grassari, conuelli statum tranquillitatemque ciuitatum, Sacrorum religionem ante oculos vestros labefactari, externisque hostibus per hæc turbamenta sterni viam patiemini? Quid, quòd hæc patrari scelera nonnulli, vestrum non modò non repugnantibus, sed etiam consciis iuuantibusque vulgò circumfertur? Non ignoro, voces huiusmodi spargi à sceleratis hominibus, quò bonos ciues in vindicanda Religionis iniuria segniores efficiant; meque ipsam magnis fortasse nominibus deterritam ad iniqua eorum postulata quoquo modo admittenda compellant. Sed existimationem vestram quid deceat, vos videritis. Quod ad me attinet, persanctè iuro, non me cuiusquam minis adductum iri, vt in hisce prouinciis cum veteri orthodoxaque Religione nouitia istorum figmenta componam. Immo si Rex ipse, cuius ab nutu pendeo, in Religione pro arbitrio consectanda Belgis indulgeret, (quod ab illius animo quàm alienum sit, ignorat nemo) illico pedem è Belgio referrem, ne ipsa forem huiusce interpres indulgentiæ atque administra. Quod si hìc armis iniectaque vi (quod audio vanè interminatos) attinerer, testor Deum, cædi me dilacerarique in frusta potiùs, quàm ritus catholicæ Fidei contrarios esse passuram. Verùm ne hæc eueniant, agite, oro vos, Proceres, pro vestra & in Deum Religione, & in Regem fide, & in Patriam caritate. Et quoniam aduersùm*

perditos homines mitiora non valent, 1566
seque Nobilium fœderatorum patrocinio tutos arbitrantur; vim atque arma, quod mihi sæpenumero polliciti estis, quodque iampridem factum oportuit, aliquando comparemus. Vt quum Rex aderit, aderit autem breuì, pacatas inueniat vestra opeprouincias: nec minus virtutem vestram Regia liberalitate, quàm aliquorum perfidiam seuera animaduersione compenset.

Ex oratione Gubernatricis varij senatorũ sensus:

Hæc Gubernatricis oratio pro cuiusque ingenio valuit: & studia, quæ reperit in singulorum animis, auxit, noua non inseruit. Itaque Comites Mansfeldius, Arembergius, Barlamontius, fidissimi quique Regis causæ, obtulere peralacriter in id operam suam: Egmontius, Orangius, Hornanus, aliique complures aduersùs arma disseruere.

promptis aliis ad arma,

alijs ea incusantibus

Quorum sententiam confirmare visus est numerus hæreticorum supra quindecim millia Bruxellis agentium, quos armis irritare haud tutum videbatur in præsentia. Sed præcidit eam altercationem Gubernatrix: omissaque à sermone, non ab animo armorum mentione, (statuerat enim apud se ab armis consilium petere) de componendis alia ratione turbis, sententias rogauit. Fuitque eo ac postero die, hæc consultationis summa. Obliuionem præteritorum, securitatemque in posterum Gubernatrix offerret: modò fœderis chyrographum (compromissum vocabant) ipsi antè comburerent, seque catholicæ Religionis cultores, ac fidos Regis subdi-

ab omnibus omissa altercatione, factum est hoc senatus consultum.

tos

1566 tos perpetuò futuros iureiurando pollicerentur.

SED IN his conficiendis Margarita moras nectente, quasi adhuc ambigua; gliscebat in horas turbulentorum hominum vis, agitatique seditionum vndis etiam quietos impellebant. Audiebanturque voces, instigante Ludouico Orangii fratre, Nisi fœderatorum Nobilium securitati caueretur à Margarita: nisi liber cuique aditus pateret ad conciones: ac sua nemini Religio fraudi foret; Gubernatricem suismet oculis inspecturam esse templorum, quotquot Bruxellis essent, incendia, Sacerdotum cædes, suam ipsius captiuitatem. Quæ quoniam palàm verbis, occultè re intentari dicebantur, Margarita Bruxellis clàm egredi, Montesque Hannoniæ in vrbem inferre se statuit: partim ne stragem sacrarum Imaginum spectare Bruxellis cogeretur, partim vt tuto in loco ad iniquas conditiones pertrahi non posset. Verùm dum Orangius, atque Egmontius, quibus insalutatis abeundum illa sibi non putauit, huiusmodi consilium pluribus dissuadent, re Bruxellis euulgata, ciuium alii portas vrbis occludere, alii Gubernatricem supplices adire, orareque, Ne per eam fugam sceleratis hominibus augeret audaciam, fidamque ciuitatem huiusmodi notâ quasi coniurationis consciam apud Regem damnaret. Nec ideo à proposito illa mouebatur. quamuis ei relatum esset à viro primario, de ea profectione differentem in aula Orangium inter alia

Gheusiorũ minæ in Bruxellensem vrbem & Gubernatricem.

Mons.

sic illa ad Regẽ scribit, 28. Aug.

Quibus ipsa permota Bruxellis abire cogitat.

sed precibus ac vi retinetur.

non sine Crágij que relis. dixisse: Id si perageret Gubernatrix, remque publicam ea ratione desereret; nolle se oppidis, fortunisque suis per cuiusquam iniuriam spoliari: & Flandriæ quidem commodè potituros finitimos Gallos: Artesiæ verò Hannoniæque iampridem eosdem se se profiteri candidatos: reliquis autem prouinciis Dominos non defuturos. Sed eam multo plus impulit qui Bruxellis increbuerat rumor, Per Gubernatricem stare, ne Gheusiorum postulatis indulgeretur: posse illam omnia per sese, accepta à Rege facultate, quibus videatur conditionibus, tumultus Belgicos componendi: si persistat obtendere ab Hispania responsum, atque huiusmodi ludificationibus moras trahere; paratos esse, qui Gubernatrice capta, vnà cum Viglio signatorii annuli custode, atque ipso Egmontio, vi extorqueant, quod modestiâ nequiuissent. Quæ talia licet vanas hæreticorum minas suspectaret initio Gubernatrix, atque Egmontium callidè nominatum, vt ipsa coniuratis infensum haberet: vbi tamen id affirmari vidit à multis magnam rerum desperationem præseferentibus; tentato iterum egressu, prohibitaque, superante iam metu statuit ad extremum, fœderatis aliqua remittere, quæ Regi post alia narrat in hæc verba. *Addenti nunc mihi, quæ postremò fœderatis concesserim, indignia proposito meo, indigna religione Maiestatis tuæ; animum profectò exedit dolor, atque ora suffundit rubor. Deum testor animæ conscium meæ,*

1566

Crescūt in terea minæ in Gubernatricē

Vlricus Viglius

quæ egredi prohibita,

& metu correpta remittit aliquid Gheusijs fœderatis.

& Regi scribit,

quas ob causas id fecerit;

28. Aug.

1566 *meæ, sæpe multumque restiti, noctes complures insomnes duxi, etiam febri ac doloribus diuexata: tandem, quum super templorum populationes vndique auditas, atrociora impenderent huic vrbi: quumque palàm mihi caneretur à multis, finem non habituram Sacrorum stragem, nisi fœderatis, quæ duo peterent, indulgerem; obsessa domi, ægra animo, corpore decumbens, aduocatis ad me Orangio, Egmontio, atque Hornano, testata consensum illum vi extorqueri; veniam, securitatemque fœderatis asserui: reliquis verò potestatem feci suorum conciones audiendi, in iis tantummodo locis, in queis habitæ fuerant ad eum diem: modò inermes, nec infesti Catholicis conuenirent. addidique, hæc duo tamdiu permitti, quamdiu Rex, assentientibus Belgicis Ordinibus, permissa voluerit. Vtrumque autem non Maiestatis tuæ concessi nomine, sed meo: vt liceat tibi quum libuerit, illa rescindere, integra fide: nempe quam nec ipse obligasti, & malè obligatam à me tueri non debes, &, vti spero, noles. Immo te ego, Potentissime Rex, per istud, quod tibi vita carius est, defendendi Catholici nominis studium, oro atque obtestor, vt quamprimùm, non expectata verni temporis opportunitate, vltum ipse venias afflictæ Religionis iniurias quæ in te dolenter vnicèq; conuersa, ab ista demũ dextera, fide imperioq; præstante, malis non alioqui cessuris remedium expectat. Equidẽ nisi hæc mihi spes vna superesset; haud dubiè vita, quam in miserum hunc modũ*

quidquid I dulserit.

Indulgentiam tamẽ suam ipsa damnat:

Regemque orat, ratã ne habeat;

immo Religionis iniurias vltũ veniat.

traho, me breui desereret. Si tamen spes 1566
hæc ipsa diutiùs arcere à me poterit supremum diem. Hæc illa quamuis dolore victa ad Regem secretò scriberet, tamen haud palàm mœrori muliebriter indulsit. quin publico intenta, nominatoque Comite Mansfeldio, qui Bruxellas vicario munere gubernaret; atque aduocato in vrbem nouo equitum ac peditū præsidio, armatâque aulâ; nihil omisit ad sui, vrbisque custodiam. Et verò re ita composita cum Fœderatis, paulum ab ea trepidatione respiratum est. Namque illi Gubernatricis in verba, qua antea diximus, ratione iurati operam suam præstitere, ne quid eo ipso die (quod moliebantur) aduersùs templa tentarēt Gheusii; quin etiam reuersus Antuerpiam Orangius, tribus è Sacrorum violatoribus suspendio, totidem exilio mulctatis, aperto principe templo, iussisque in eo Sacerdotibus ritè operari, atque ad populum tutò dicere; Gubernatricem non mediocriter exhilarauit: nisi quòd in ea, qua hæc narrabat, epistola, inclusis geminis libellis traditis sibi à Germanorum natione poscentium in vrbe templum aliquod exercēdæ confessioni Augustanæ percommodum; imminuit Gubernatrici gaudium. præsertim quòd vno pòst die, ex aliis Orangii litteris cognouit, potestatem ab eo atque à senatu Antuerpiensi factam hæreticis, conciones in vrbe, reliquosque Lutheri & Caluini ritus celebrandi, tribus propterea locis attributis. Cuius facti rationem Margaritæ, quæ peracriter querebatur, expo-

Ipsa interim vrbi & sibi cauet.

& respirat mutatis paulum rebus,

Opera fœderatorum Bruxellis;

& Antuerpiæ Orangii opera

3. Septembris.

qui postea templa hæreticis attribuendo offendit Gubernatricem.

4. Septembris.

cui facti causas exponit;

1566 exponens tribus continenter litteris Orangius affirmat, Ægrè se quidem cum hæreticis consensisse, sed adductum ob causas; primùm quo sacris ædibus cultus, & cultoribus securitas restitui posset: deinde quòd, quum non pauciores viginti hominum millibus ad conciones egrederentur; magnopere timeret, ne in vrbem redeuntibus associarent se homines facinorosi, rapinarumque cupidi, ac prædiuitum mercatorum domos, multitudine superante, diriperent: postremò quia conciones Antuerpiæ iam habuerant hæretici, eòque nihil aduersus conuenta peccatum erat, locis ad eas in vrbe constitutis. Non ideo tamen factum Gubernatrici probauit Orangius, siue quòd illa facilitatem suam agnosceret, ac reprehensionem timeret in aliena culpa: siue quòd re vera Orangius attribuisset hæreticis adhuc plura, quàm per conuenta liceret: quibus in conuentis conciones quidem intra vrbem, non tamen Baptismus, Matrimonium, ceteraque hæretico ritu ministeria permittebantur. Quæ dum obiicit Orangio Gubernatrix, monetque hominem, vt factum corrigat; audit Hochstratanum, Hornanumque Comites exemplum Antuerpiæ secutos esse, Mechliniæ illum, hunc Tornaci: reprehensique à Margarita rationem sui reddidere ambo; Hochstratanus quidem, Quòd non aliter potuisset à se modum imponi perbacchanti populo, quem eo ipso die, quo vrbem intrauerat, reperisset templa omnia furiosè spoliantem: Hornanus verò (quem culpæ

4. 7 Septembris

nec satisfacit.

Ant. Lalinius Hochstratæ Com. 8 Septēb.

Idem peccatur Mechliniæ, excusante se Hochstratano.

Idem Tornaci, Hornano quoque se purgante. culpæ idcirco propriorem arguit apud 1566 Regem Margarita, quia quum Tornacum vltro sibi popofcifset, impetraffetque certis cum mandatis, ex quorum præscripto rem gereret; iis nequaquam paruifset) vrbem culpauit tam multis refertam hæreticis, vt ex quinis eius partibus, vix vna Catholicis supereſset.

Idem Traiecti. Sed peiora his audit patrari à Traiectensibus ad Rhenum: & adhuc grauiora à Buſcoducenſibus. Vrecht. Harto-gen Bosſche. Idem Buſcoduci. quorum illi arcuerant Catholicos à templis: hi etiam Epiſcopū ab vrbe. Nec multo pòſt Antuerpiæ trecentos è plebe arreptis armis cœnobium 16.Septē. Franciſcanorum aggreſsos, eius potiundi ſpe; accurrente illuc Orangio cum militum globo deterritos fuiſſe, ſcribit ipſe ad Margaritam. Franciſcani ab hæreticis periclitantur Antuerpiæ domo eiiciuntur Amſtelodami. Felicius tamen ſcelus 17.Septē. idem ceſſit Amſtelodami: vbi homines pauci ex vltima hæreticorum fæce, ſed multorum ac potentium ope ciuium ſubnixi, templum domumque Franciſcanorum ſubitò ingreſſi, fractis diſſipatiſque Sacris omnibus, lapidatione ac fuſtuario abire inde coactâ Religioſorum familiâ, ſauciis vrbis Conſule, ac primario ſenatore, qui ſeſe oppoſuerant; cœnobium victores obtinuere. Pium Amſtelodamē ſium feminarum facinus. Quo tempore memorandum edidere facinus mulieres Amſtelodamenſes. Dum enim ſacrilegi in reliqua vrbis templa inſanè decurrunt, inchoatâ ſemel victoria vſuri; eorum pars ædem irrumpit ſacroſanctæ Hoſtiæ miraculis per ea loca celebrem. Irruentesque, ac manus ipſas in cæli Panem intentantes, inſurrexere virili animo feminæ, quæ aram plurimæ circum-

ſtabant

1566 ſtabant, certæque antè commori, quàm ſcelus illud execrandum ſe coram pati, quà minis, authoritateque (erant enim primariæ illarum aliquæ) quà vi, clamoribusque, nefarios balatrones inopinato occurſu perterritos non modò ab aræ cõtactu, ſed etiam à templi foribus abſtraxere. Dignæ profectò conſcientiâ, & commendatione poſteritatis: niſi forte earum præconium, virorum conuicium videri poſſit. Sed quantum laudis meruere Amſtelodamenſes, tantum dedecoris eidem generi mulieres attulere Delphis, quæ vrbs eſt in eadem Batauia. Etenim earum complures, haud dubio Dæmonum inſtinctu actæ, communicato inter ſeſe conſilio, repentè bacchantium ac furentium ſimiles. Franciſcanorum templum vnà inuadunt, Diuorum imagines, ac ſacram in aris ſupellectilem pari celeritate ac rabie perſringunt, atque proiiciunt. Inde furiali inceſſu cœnobium irrumpunt, tantoque impetu, velut emiſſæ ab Inferis Eumenides, loca omnia percurrunt, populãturque, vt Frãciſcani omnes, inſolita perbacchantium ſpecie territi, & cædis principium rati (quippe rumor percrebuerat, intra biduũ triduumue ſacerdotes Catholicos interfectũ iri) partim fugâ, partim latebrâ ſibi conſulere coacti ſint. Scio eſſe, qui non mulieres id auſas affirment, ſed viros muliebri veſte occultatos. Huiuſmodi tamen facinora à Batauis mulieribus patrari potuiſſe, non abhorret ab earum ſupra viros audacia: & patrata tunc eſſe, Gubernatrix haud incallida rerum indagatrix aſſeuerauit. Quæ, dum complura

A feminarum Delphenſium impium.

hu-

Remediū exposcit Gubernatrix à Rege sed armatо.

1566

huius generis portenta sigillatim, multisque complexa litteris Regi denarrat: ac lamentatur rerum infelicem statum, cui nulla superesset vltrà remedii spes, nisi ab Regis præsentia; illum orat obsecratque: Vt, si saluam rem Belgicam velit, moras præcidat omnes, exemploque Caroli Patris, qui summa hieme per Galliam properauerit in Belgium, vt vel vnā ciuitatem tumultuantem pacaret; armatus ipse in summo ciuitatum omnium periculo cum exercitu aduolet, contumacibusque prouinciis iure belli subactis, vti Gandauum subegerat Pater, eas leges imponat, quas victor atque vltor volet. Et iam Rex aliis Margaritæ litteris ad arma animum verterat. Itaque binis earum fasciculis mense Augusto Segouiā missis, quantum militum, quo loco, quaque pecunia legi oporteret, illam admonet sigillatim. In prima tamen epistola, antequàm consilium armorum explicet, certiorem facit de Reginæ partu, quæ filiam biduo antè in lucem ediderat, lustratamque sacro fonte à Pontificis Nuncio Ioanne Baptista Castaneo, qui postea Vrbanus Septimus dictus est, Claram Isabellam Eugeniam appellauere. primum sibi nomen vendicante Diuæ natali die, alterum Isabella mater imposuit, tertium honori datum est Toletani Antistitis martyrisque, cuius sacrum corpus auectum ex Gallia suis gestauit humeris Philippus Rex, quo die vxorem vtero ferre animaduertit. Atque hæc est Isabella, quæ sicuti flagrante tumultibus Belgio nata; ita dein Alberto Rodulphi Impe-

17. Sept. 10 & 16. Octobr.

1539.

Gandauum.

14. & 24.

Et Rex post communicatam lætitiam ex nata filia

12. Aug.

Clara Isabella Eugenia,

1566 Imperatoris fratri nupta, Belgii & prouincias, & tumultus dotales habuit. His autem officiis breuiter cum sorore transmissis: ei præcipit, tria millia equitum, peditum verò decem millia scribenda curet in Germania: eosque duorum mensium stipendiis solutis, paratos habeat; si accersendi sint in Belgium. Ex his equitibus, mille Erico Duci Brunsuicensi legendosque tradat, quingentos Philippo eius fratri, ducentos quinquaginta Ioanni Barniso, reliquos Ioanni Valharti. Pedites in vexilla tria atque triginta distribuat, quorum decem Comiti Ioanni Nassauio Orangii Principis fratri, totidem Comiti Othoni Oberstenio, octo Tribuno Grembembergensi; quæ supersunt quinque Centurioni Valdersongio committat. Ad horum autem singulos litteras delati muneris testes Gubernatrici Rex mittit: simulque trecenta nummûm aureorum millia, quos ipsa diuidat partim in hosce militum Ductores, partim in alios, si aut plures, aut alii, nominatorum loco, legendi videantur, in quem vsum pura aliquot folia Regio munita nomine adiungit. Denique, ne quis Germanorum Principum eum copiarum apparatũ secus interpretaretur; ad illos quoque consilii sui rationem scribit, missis Gubernatrici litteris. Præcipuè verò Maximilianum Cæsarem & epistolâ, & verbis Oratoris apud illum sui, rem ipsam docet: rogatque pro ea, quæ inter illos intercedit, amoris sanguinisque coniunctione, iuuet authoritate sua eum militum, Ducumque delectum.

armorum consilium probat.

Docet, quot legendi & quibus ducibus,

Ad quos litteras patentes mittit:

& ad Gubernatricem pecuniam:

& Principibus Germanis rationem reddit apparatus bellici:

præcipuè Cæsari.

Sed

1566

qui dissuadet arma.

Sed Cæsar, quia inaudierat, inter Gubernatricem & Nobiles fœderatos iam cõuenisse; laudato cõsilio, arma delectumque dissuasit: siue ne iis militibus spoliaretur ipse aduersùs imminentia Turcarum arma: siue decorum putauit, se arbitro aliena pacari. Itaque Gubernatrici perscribens, operam suam vltrò pollicitus est, si quid componendæ adhuc discordiæ superesset. simulque ad fœderatos litteras dedit in hanc sententiam. *Magna se affectum esse molestia, audito illorum cum Gubernatrice dissidio, secutisque inde populorum motibus. qui quòd in finibus Imperij, quòd in dominio Patruelis Regis, quòd in amicissimis prouinciis euenissent: existimasse ad Imperatorem pertinere, opera authoritateque sua populorum obedientiam Principi asserere. Sperare autem eum conatum Catholico Regi non ingratum, salutarem quidem certè fœderatis futurum; ideoque illos monere, ne quid interim noui pertentarent, populosque à turbis pro debita Regi fide coercerent.* Hanc porrò Imperator Epistolam, aliasque Orangio, ac nonnullis Proceribus simili argumento ab eodem scriptas, ad Gubernatricem misit, quas ipsa perlegeret, & si ex vsu essent, reddendas curaret. Sed Gubernatrix, missis ad Regem harum omnium litterarum exemplaribus, responsum aliquandiu expectauit: donec gliscentibus quotidie turbis, iussa iterum ab Rege parare externum militem, actis Maximiliano Cæsari gratiis ostendit, eó iam ventum esse, vt armata cum factione nihil

& sequestrum concordiæ se offert Gubernatrici,

13. Octobris.

& fœderatis,

sed Gubernatrix operam Cæsaris orat in delectu militum.

hil

1566 hil componi tutò poſſit abſque armis. Quamobrem expeditis Regis litteris ad Imperii Septemuiros, aliosque, & eos in primis, à quibus legendi erant milites, Cæſarem obſecrat, vt quam operam benignè obtulerat in Belgio, dignetur eam apud Germanos Principes, militumque ductores nunc certè opportuniùs Regique gratiùs adhibere. Et Cæſar quidem non id ſolum præſtitit, ſed vetuit etiam edicto, voluitque capitale eſſe, ſi quis Germanorum militatum iret aduersùs Regem. Quod quàm ægrè tulerit inter omnes Orangius, quamuis cetera callidus tectusque, aperuit ſuper menſa, denudante ſcilicet vino animi ſenſa. Inuitatus enim à Greſſerio Reginæ Anglorum procuratore, poſtquam mero incaluit; inuehi magno cœpit impetu in Imperatorium edictum; *Falli Cæſarem, Regemque, falli quot quot pro Rege, pro Cæſare ſentirent: non ſolos Germanos arma induere, eſſe multas iuxta fines Imperij nationes: non defuturos Danos, non Suecos, non alios, qui fœderatis Belgis opem ferre poſſent ac vellent.* Hæc iracundè minantem cantiuncula, ſub finem epularum ad numeros dicta, leniuit. At verò litteris, quas dicebam à Rege, atque à Gubernatrice ſcriptis ad Germaniæ Principes, variè ab iis reſponſum eſt. A Treuirenſi quidem, & Moguntino Septemuiris, Magnopere ſibi probari conſilium Regis aduersùs rebelles, & Religionis catholicæ perturbatores: ſeque in ea re operam quoque ſuam poſituros, vti bonos finitimosque Principes,

&impetrat plus quàm orat,

Orangio ægrè id ferente,

ac minante.

Reliqui per Germaniam Principes variè reſpondent Regi.

Treuirenſis, & Moguntinus conſilium Regis probant, & tranſitum

1566

cipes, & Imperii custodes, & societatem professos Maiestatis eius. Ideo permissuros se, sua per oppida iurisdictionesque liberum iter iis militibus, qui ob eam causam, assentiente Cæsare, contraherentur. Similia his reliqui per Germaniam catholici Antistites respondere. Addiditque Bauariæ Dux, Huiusmodi turbis, ceu pesti ciuitates exedenti, occurrendum esse omnium armis: Regemque, ne quid omitteret in ea cura, etiam animauit. Longè his contraria ab hæreticis Principibus scribebantur. Nam & Hassiæ Regulus, & Dux Virtembergensis excusata Religione, qua Belgis eadem profitentibus nocere impediebantur, Gubernatricem hortati sunt, vt depositis armis, ab Augustana confessione, atque à conscientiæ libertate remedium vnicè quæreret. Omnium tamen confidentissimè longissimèque scripsit Palatinus Comes, Fridericus Tertius, qui se noui tutorem Euangelii per Germaniam venditabat. Non enim solum Belgarum causam apud Gubernatricem egit, atque eorumdem innocentiam commendauit; sed execratus Romanum Pontificem, cultum sacrarum Imaginum, Inquisitorum tyrannidem, ad extremum confecit, obligari se religione, quo minus fratribus suis confessionem Augustanam, purumque Dei verbum purè sectantibus aduersaretur. Neque hoc contenti Hassus ac Palatinus, etiam persuadere conati sunt Brunsuicensi Duci, ne se bello, quod Religionis causa susciperetur, implicaret, oblatum

militibus offerunt.

Idem & alii catholici.

& Bauarus in primis,

Contrà Lantgrauius, aliique.

Lantgrauius Hassiæ.

& maximè Palatinus.

11. Nouembris.

1566 tumque regendorum munus equitum ne admitteret. Admisit is tamen: nec quisquam aliorum, qui inuitati sunt à Rege Ductores militum, subtraxere se oneri, præter Ioannem Nassauium Principis Orangii fratrem. Nec minus in Gallia Carolus Rex, rogatu Gubernatricis, infensum se huiusmodi turbis ostendit, edicto proposito, Ne quis suorum tueretur armis partes rebellium Belgarum: memor, vt opinor, mutuæ opis apud Baionam decretæ. accedente præsertim metu, ne superantium in Belgio hæreticorum eluuie Gallia inundaretur. Certè ad eum plenas gratiarum litteras Philippus dedit: simul Gubernatricem admonuit de aduentu suo, quo iam adornato, nihil deesse, nisi vt ex tertiana, qua diu laborauerat, conualesceret: quamquam ne hoc planè expectaturum se, sed è vestigio Mantuam Carpetanorum petiturum, vt inde compositis rebus, spreto quocumque vitæ periculo, Belgium proficiscatur. Is verò nuncius quia occultis etiam litteris Bergensis Montiniique Legatorum scribebatur ab Hispania, credi cæptus est.

Carolus IX. Rex.

Rex Carolus causam tuetur Hispani Regis,

1565.

2. Octobr.

qui grates Gallo scribit.

& Gubernatrici aduentum suum.

Madrid

TVRBATIS propterea multorum animis, Princeps Orangius, Ludouicus eius frater, Comites Egmontius, Hochstratanus, Hornanusque, Teneramundam oppidum, inter Antuerpiam & Gandauum conuenere, quid singuli de aduentu Regis accepissent, communicaturi, capturique inde de rei summa consilium. Is autem conuentus, quamquam secretò indictus, secretò coactus,

CONVENTVS Procerum arcanus Teneramundæ.

in quo rescicte omnia Gubernatrice,

non tamen fugit Gubernatricem singula in dies anxie suspectantem. Atque, vt SVSPICACI sub Principe gliscit exploratorum numerus, ita non defuere hoc genus homines, arcanorum captatores, æruscatoresque, & quorum vitæ compendium est, SCIRE ac nesciri; qui secreta consultantium dicta, decretaque in eo cœtu omnia penetrarunt.
conferunt in commune literas de Regis ira vltionem adornatis,
Et quantum se indagasse scribit ad Regem Gubernatrix: multorum ab Hispania litteris in illo conuentu prolatis, confirmatum est, incensum ira Regem ob templorum depopulationem decreuisse, armatum prouincias adire, pœnas exacturum ab iis, qui scelus aut admisissent, aut dissimulassent. Addebatur ex aliorum litteris, turbarum omnium conscios fautoresque in aula decantari Orangium, Egmontium, atque Hornanum: ideoque hæc præcipuè capita respicere Regis iram. Eodem argumento lectæ sunt Francisci Alauæ Oratoris Hispani apud Carolum Nonum litteræ, quæ Parisiis scriptæ ad Gubernatricem, interceptæ ferebantur. In iis certior fiebat Gubernatrix de aduentu Regis, valido cum Hispanorum Italorumque exercitu: deque nouo fœdere, quod cum Carolo Philippus icerat: quò faciliùs in rebelles, inq; Proceres quatuor animaduerteret, hoc est, præter Triumuiros iam dictos, in Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, vt ipse se audiuisse à nonnullis aperuit Gubernatrici. Quæ fictanè callidè sint à coniuratis, ad sollicitandos populos, veniæ desperatione irri-
11 Nouembris.
in tres Belgarum Proceres.
addunt & quartum.
sed falsò, & callidè.

1566 irritatos: an verè ab Alaua, atque ab Hispania perscripta; in medio ego quidem relinquo: certè hoc Regi significans Gubernatrix negat de litteris ab Alaua missis interceptisue, vti dicebatur, adhuc se quidquam certi comperisse. Mansfeldio autem affirmauit, esse illum Regi quàm carissimum, à cuius partibus vt abstraheretur, ea nimirum figmenta spectare. Ergo, quum iam ex multorum litteris constare de Regis aduentu videretur, consultatum est in arcano illo Procerum congressu, quo modo Principi cum exercitu venienti præcludi posset aditus in Belgium. Quumque hinc variæ monstrarentur resistendi viæ: inde bellum longè impar eorum viribus formidaretur; nec deessent, qui credendos sese clementiæ Principis existimarent; contra tamen plerisque illorum visum est, variantibusque sententiis in eo conueniebant, Arcere Principem ab ingressu prouinciarum, certæ id esse contumaciæ, incertæ victoriæ: admittere, periculo propius videri. eo enim offensiones iam processisse, vt EXTREMÆ dementiæ sit, sperare clementem, quem iratum armatumque suscipias. Aut vertendum igitur solum, vacuamque victori patriam relinquendam, aut nouum in eam Dominum, sub quo tuti viuerent, inducendum. Hoc postremum verò optimum videri: occasionemque in promptu esse, si quoniam Maximilianus Imperator operam suam obtulit componendis hisce discordiis, per speciem eius arbitrium depo-

12. Nou.

Dubitant, armis nè arceant venienté Regem, an admittant.

Vtrumque periculosú

Mutare Dominú decernunt.

ſcendi, clàm interim agatur, vt in Cæſaris manus hæ demum prouinciæ deuoluantur. Id verò & minus expoſitum contumaciæ: neque enim abigi à ſe Dominum, ſed mutari, præſertim non extra domum Auſtriacam quæſitum. & hoc inde commodi ſecuturum, vt aut nouum Principem ſponte accerſitum demereantur, aut ſi fortè res ſucceſſu careat, conatus ipſe Cæſarem Belgis deuinciat, eorumque patrocinium apud Philippum Regem numquam ille deſerturus ſit. His in hunc modum agitatis Teneramundâ diſceſſere ſolliciti ſuſpenſique, in primis Egmontius: qui ſiue vt cauſam ſuam plurium acceſſione firmaret, ſiue vt incertus animi explo-raret amici hominis ſententiam, Manſfeldio ſcripſit epiſtolam: qua reuocans illi primùm in memoriam, quid ſub initia turbarum ipſi agitaſſent; queritur, quòd immeritò ille ſe ab eorum amicitia ſecreuiſſet. deinde Gubernatricem accuſat inconſtantiæ in iis ſeruandis, de quibus ipſa fœderatique conuenerant. quin etiam eamdem Regi authorem eſſe, vt huiuſmodi acta quaſi non libera quàmprimùm reſcindat, ideoque huc ſeſe armatus oſtendat, deque ſeditioſis ac rebellibus formidandum poſteris ſupplicium aliquando ſumat. Denique certiorem illum facit, conſtare ſibi ex multorum litteris Teneramundæ collatis, Regi in animo eſſe, abſciſſis quatuor Procerum capitibus, (in iis Manſfeldium ipſum numerari) ceteros in officio continere. Ad extremum addit, per-

1566

Egmontii epiſtolæ ad Com. Manſfeldium ſumma.

9. Nou.

1566 pergratum fore, si super iis rebus, quid sibi consilii capiendum sit, ex eius litteris condocefiat. Hanc epistolam Egmontii vbi legendam Gubernatrici Mansfeldius secretò dedit, eidem ostendit eâdem fide, quid homini ipse responderit. quod hoc demum erat. *De se queri posse meritò neminem, quum à principio non alia ratione cum eo aliisque consensisset, nisi quia videbatur Religionis ac Patriæ interesse, si & Cardinalis Granuellanus Belgio moueretur: & sublato Quæsitorum Tribunali, temperamentum adhiberetur aliquod Imperatoriis edictis: & venia demum, quibus Gubernatrix poposcerat, impertiretur: quæ quum ab Rege tributa sint omnia, nullam superesse causam querelarum. Quo in genere liberè se dicturum, quod sentiret, præsertim ab illo rogatum. Nimiùm iam processum esse, magna vtique cum Diuinæ Maiestatis iniuria, & Christiani nominis offensione. Esse tempus medelam malis aliquam offerendi, eamque inter hæc turbamenta viam ineundi, vt venienti Regi, non obuoluta fronte, nec mente vlli redarguenda, possint occurrere. Quod autem de irato Rege, suppliciumque sumpturo dicebatur, se quidem extra metum esse: ea se fide erga Principem fuisse, futurumque, vt ad eius nutum in Hispaniam aduolaturus esset, redditaque factorum ratione speraturus à benignitate Regis haud minimum commodi, decorisque. Neque hæc dici, quasi non idem prædicare de se securè posset Egmontius: sed* Responsio.

vt securitatem ille sibi maiorem in dies paret, occasiones nempe omnes, suspicionesque pracidendo: & quando iam Regi toties ingesserint necessitates Belgij, desinant aliquando Principem cogere alieno arbitratu prouincias suas administrare. Postremò (sic enim Mansfeldius concludit) *si illum amicè ità monentem Egmontius audierit numquam se ab eius amicitia recessurum: secùs verò si contingat, decretum sibi esse, honori suo humana prorsus omnia posthabere.* Visis hisce epistolis, laudatâque impensè Mansfeldii constantiâ, earum capita litterarum misit ad Regem Gubernatrix, illum obsecrans, vt quando tantum fidei in Mansfeldio, eo maxime tempore comperisset, ne grauaretur, æqua viri postulata (quorum indicem ipsa attexuerat epistolæ) quamprimùm abunde remunerari. Quæ Margaritæ petitio, suspectas fortasse, quas memoraui litteras, facere alicui posset, quasi Mansfeldius, quo gratiam apud Gubernatricem iniret, impetraretque faciliùs, quæ diu auidèque postulabat à Rege; Egmontii epistolam, certè responsionem callidè finxisset. Nisi in promptu essent multa, quæ huiusmodi suspicionem planè reprimerent: nempe & ipsum Egmontii chirographum Gubernatrici notissimum: & eiusdem facilitas ab Egmontio verum explorandi, quæ facilitas audacissimum quemque ab hisce figmentis absterruisset: & super hæc, Mansfeldii dignitas, moresque (qui profectò MORES vnumquemq; ab-

Marginal notes: 1566 — Quam mittit Gubernatrix ad Regem: — 12. Nou. — & illi Mansfeldium commendat, — certa de Comitis fide.

1566 absoluunt, aut damnant) longè ab huiusmodi fraudibus alieni: & denique eiusdem viri constantia, qua Regias partes, eodem semper tenore propugnauit. Vt meritò nihil doli suspicata Gubernatrix hominem, quàm maximè potuit, Regi commendatum voluerit. Illud quidem admirata est; ea, quæ ad Regem arcanò ipsa perscripserat, in epistola Egmontii disertè omnia reperisse. Queritur propterea cum Rege, quòd ab eius aula hæc in Belgium secreta perferrentur. *Essenè ex intimis administris aliquos, ingenio aut ita incallido apertoque, vt hæc Imperij arcana extrahi sibi ex ore, ex manibus patiantur? aut ita malo ac perfido, vt abdita quæque consilia Principis, eius hostibus patefaciant? Sibi quidem constare, multa litterarum exemplaria, aliqua etiam authographa, quæ à duobus iam annis ad Regem miserat, in manus Belgarum Procerum deuenisse: quanta cum pernicie negotiorum? quanta cum iactura Regiæ dignitatis? Orare proinde Regem, vt videat, quæ in posterum scribantur ab se litteræ, aut igne corrumpantur, aut per exploratæ fidei ministros clam ceteris asseruentur.* Et tamen compertum habeo, post hæc gloriatum esse Orangium apud Christophorum Assonuillium, Nullum prodire è Regis ore verbum seu priuatè seu publicè, quin ad eius aures in Belgium fideliter afferatur. Hanc porrò intimam scientiam magnâ quidem sibi pecuniæ summâ comparari: sed nusquam æra fructuosius

Querela Gubernatricis de litteris suis in Regis aula proditis,

& quidem grauissimâ.

nec tamen quidquam profectum Orangio secreta Regis penetrante,

1566

impendi. Quippe HANC esse Principum Philosophiam, consiliorum secreta rimari: naturæ verò abdita otiosis relinqui. Quod si ita est; & quid vsquam inaccessum pecuniæ imperuiumque fuerit, quando prudentis adeo circumspectique Regis aula à priuatis hominibus emi potuit?

Pecuniæ vis.

NOVO cõuentu Amstelodamẽsi,

VERVM haud contenti rebus ambiguè deliberatis Teneramundæ à Procerum cætu Nobiles fœderati, eorum primarii, quique contrahi repentè potuere, conueniunt Amstelodamum: inscio, vt ad Margaritam scripsit, aut dissimulante, qui tamen prope Amstelodamum agebat, Orangio. Creditum est, in eo conuentu statutum, omni ope conniti, ne Rex milite instructus adueniret: idque aut precibus Maximiliani Cæsaris apud Regem, aut exutâ palam obedientiâ armis impetrandum. Et commodùm Imperii comitia Augustæ celebranda tunc erant: in iis orandum Belgarum nomine Cæsarem: si renuat ad Imperii Septemuiros confugiendum, Cæsari vt significent, nisi hoc ipse impetret à Rege, se opem ei ferre non posse aduersùs Turcam. neque enim decere, dum Rex Belgium lustret armatus, se & milite, & pecuniâ destitutos finitimi exercitus iniuriis patêre. Id nisi succedat ex sententia, extrema omnia retentanda: fœdus cum Heluetiis hæreticis firmandum, eorumque operâ (vti iam spopondisse dicebantur) Philippo Regi Sabaudiam ineunti aditum intercludendum. immo, vt satis negotii Regi sit do-

statuũt Nobiles, implorandũ patrociniũ Cæsaris apud Regẽ:

& Electorũ apud Cæsarem:

aut arma tentanda.

icto cum Heluetiis fœdere:

1566 Siuiglia domi suæ, mittenda Hispalim quàm primùm triginta illa Caluinianorum codicum millia, de quibus iampridem consultauerant: atque addendos Caluinianos aliquot administros (hi duodecim decreti sunt,) qui ea per Hispaniam volumina distrahentes, Regi à longinqua peregrinatione curas interim auertant. Huic autem negotio conficiendo præfectum fuisse Hispanum Antuerpiæ mercatorem, hominem Catholicis infestum turbulentumque, scribit ad Regem Gubernatrix: additque, nihil se per omnes portus omissuram, ne illa morum pestis nauiget in Hispaniam. Sed hisce consiliis quippe subitariis trepidisque, plus minarum quam malorum inerat. Illud tamen in eo conuentu perfectum est. Nobiles fœderati (nam PERICVLI societas perquam facilè homines iungit) cum mercatoribus, reliquaque plebe hæresi imbutis, solenni vtrinque sacramento conspirarunt, in hunc modum: Vt illi horum patrocinium susciperent aduersùs omnes, qui libertatem Religionis oppugnatum irent. hi verò pecuniam illis, operamque pro communi securitate subministrarent. Ne verò sectarum varietate distraherentur hæretici, egit per litteras cum Antuerpianis Ludouicus Nassauius, eos adhortans, Vt depositis parumper, dum res firmarentur, priuatis de religione sententiis, in Augustanam confessionem concederent omnes: sic enim & Imperii Septemuiros, qui eam profiteantur, ipsorum causam impensè

actu-

& turbandã in Hispania Religionem destinatis illuc Caluinianis libris, & ministris.

18. Decēbris.

De quo Regem præmonet Gubernatrix & in Belgio vigilat.

Nobiles, ac Mercatores spōdent sibi mutuã opem.

Nobiles.

Mercatores.

7. Nou.

& vna cōfessio Augustana præscribitur omnibus.

acturos apud Cæsarem, & Germanos milites non facilè in Belgas eiusdem religionis socios arma sumpturos. Idque effectum est. Quamuis enim Caluiniani ab Augustana confessione abhorreant, tamen (vt RELIGIO apud hæreticos alieni iuris est, ac translatitia) explorato Theodori Bezæ ab vsque Geneua consilio, probatisque ab eo hisce religionis induciis; nouæ professionis formulam ad Augustanæ similitudinem concepere, Cæsari proximis comitiis offerendam, vnà cum supplici libello, quo eius apud Regem operam ac patrocinium orabant. Præterea consistoria, id est senatus ac cœtus, multis in vrbibus, sicuti iam Antuerpiæ cœperant, instituerunt: creatis Magistratibus, Senatoribusque, quorum consiliis (sed antea cum Antuerpiana curia, quam esse principem voluere, communicatis) vniuersa hæreticorum Respublica temperaretur. Initum ad hæc fœdus cum Palatino Septemuiro, reliquisque Germaniæ hæreticis Principibus, infensis Austriacæ domui, eòque pronis in eam societatem, qua sperarent Hispanum Regem (vt ei scribit Gubernatrix) Belgii possessione per huiusmodi turbas euolutum iri. Immo in Saxonia mille ac ducentos equites scribi iam cœptos à Vesterholtio, iussu Orangii, Gubernatricem clàm docuit Comes Meganus. Quo tempore Hugonotos in Gallia agitasse, Gaspare Colinio turbatore, de ope Belgis afferenda, hoc est, vti ferebatur, decem equitum, triginta peditum tum

1566

Consistoria, & hæreticorum Resp. constituitur.

Fœdus cũ hæreticis Germaniæ Principibus initur.

21. Nou.

& arma offerũtur ex Gallia.

1566 tum vexillis, iisque in Germania contrahendis, ob Caroli Regis edictum ne huiusmodi delectus in Gallia haberentur; secretis ex eo Regno litteris Gubernatrix admonita est. Denique sub hoc idem tempus etiam ab Vrbe Constantinopoli (adeo è multis remotisque locis ad defectionem ac turbas, odio siue Catholicæ Religionis, siue Austriaci nominis, incitabantur vltro Belgarum populi) perlectæ sunt in Consistorio Antuerpiensi litteræ Ioannis Michesii, hominis præpotentis, ac Turcarum Imperatoris familiarissimi: quibus ille Caluinianos Antuerpienses hortabatur, incendebatque: *Properarent in ea, quam fortiter inierant, conspiratione aduersùs Catholicos. Magna meditari Turcarum Principem in Christianum nomen: breuìque Othomanicis armis adeo implicatum iri Philippum Hispaniæ Regem, vt de Belgis ne cogitaturus quidem sit.* Et verò non vanè hæc denunciabat Michesius. Erat hic genere Iudæus, iuuat enim de homine sceleribus illustri, quem & Veneti incendii, & belli Cyprii, & aliarum cladium annales sæpe loquuntur, hæc pauca semel cognoscere) profugeratque adolescens ab Hispania, metu ne detegeretur malè dissimulata superstitio. atque Antuerpiæ diu versatus, primariis viris, ipsique Mariæ Reginæ tum Belgium obtinenti percarus, rapta inde per summam impudentiam nobili puella, Venetias contendit. Ibi ausus cum Senatu agere de attribuenda Iudæis sede, in aliqua insula-

4 Nouębris.

Immo ex ipsa Vrbe Constantinopoli:

Michesio inde incitante hæreticos Belgas.

quis iste Michesius?

Iudæus profugus ex Hispania Antuerpiã.

Maria Hũgariæ Reg.

& hinc Venetias ob puellæ raptum:

rum

1566

& Venetijs Constantinopolim, vbi Selimũ demeretur

rum Venetiis adiacentium, reiectusque, primùm Constantinopolim, vbi opulentissimæ Iudeæ nuptiis ditatus est, dein in Ciliciam ad Selimum Solimani filium venit: nactusque Principem tunc quidem vacuum, aut imparem grauioribus curis, fœdarum certè mancipium voluptatum; ipse, vt omnes callebat articulos illecebrarum, exquisitis ad illius ingenium nouis in dies oblectamentis, inter paucos familiarium Selimo assumptus est: quantumque assentandi aucupio, ac voluptatum artificio, tantum apud Principem gratiâ præibat omnes. Itaque facilè à Solimano Turcarum Imperatore, filii operâ, vrbem atq; agrum (quod à Venetis nequiuerat) Iudæis impetrauit. Quin etiam Selimo rerum potito, ad belli consilia admitti cœpit, ea ferme tempestate, qua belli consilia incæptantes in Hispania Mauri, à Turcarum Imperatore opem pro hominibus imploraucre, qui iisdem sacris obstricti, Turcici auxilii spe arma meditarentur aduersùs Philippum Regem. Nec Selimus aspernabatur occasionem inferendi in Hispaniam belli: dumque ea super re disceptatur, Michesius, quod videret id bellum maximè velle Selimi generum Mehemetem, qui Selimum, ob cælatam incredibili solertia apud Seghetum Solimani Patris mortem, summo beneficio obnoxium habebat; non dubitauit, rem breuì successuram: ideoque eâ, quam dixi, epistolâ familiares olim suos Antuerpienses, spe nimirum Maurici tumultus animauit. Verùm

& ad opẽ ferendam Mauris bellum adornantibus ĩ Hispania impellit.

Zighet.

& Belgas rebelles monet.

præ-

1566 præualente apud Selimum Mustaphæ aliorumque sententia bellum Cyprium suadentium; in hanc partem se quoque Michesius transdidit, nutantemque interdum Principis animum vnus ipse firmauit. nempe Venetis infensus, à quibus illiberaliter habitum, reiectumque se, sine fine querebatur. Accedebat quoque spes, qua se Cypri Regem creandum, ex ambiguo Selimi dicto super mensam, sibi homo vanissimus persuaserat. Atque, vt huic bello non consilium modò, sed operam etiam præstaret: magni illius Venetiarum incendii, quo turres sulphurei pulueris receptacula, tanta vi conflagrarunt, vt non solum nutantibus vrbis fundamentis, multa circùm ædificia, fœda strage, corruerint: sed etiam oppida procul vrbesque quatefactis domibus extimuerint supremum casum; authorem fuisse Michesium, eiusque consilio missos à Turcis, qui facinus patrarent, eâque clade attritas Venetorum vires bello impares redderet, affirmant huiusce belli scriptores. Quod si paucis antè diebus, multo pars maior confecti iam pulueris, ex ii naualibus Corcyram asportata non esset; excisa funditus vrbe vrbium pulcherrima, vnus homo bellum Cyprium momento confecisset. Tantum excitare vel in aquis incendium valent accensæ vnius in pectore odiorum faces. Et apud Belgas quidem non parum Michesii litteræ, atque hortamenta valuere. Etenim ad eius rei nuncium erectis animis, in Antuerpiæ Consistorio de-

Marginal notes: eidem Selimo in bellū Cypriū conuerso faces subdit: odio Venetorum, & spe Cyprij regni. — Quin & Venetias incēdere per emissarios suos parat — Ant. Mar. Gratian. de bel. Cypr. — Corfù. — Michesii litteris animati Belgæ,

decretum est, vt quoniam certa iam aderat firmandæ factionis occasio, ab vniuersa societate, quanta posset maxima, pecunia conflaretur, ad subita rerum euenta. idque summa contentione cæptum est agi. Quo tempore, quum à Comite Hochstratano (qui præerat Antuerpiæ pro Orangio) missus esset ad Margaritam libellus Comiti traditus ab eius ciuitatis hæreticis; quo facultatem fieri poscebant sibi, ceterisque per Belgium sociis, sectas suas sine fraude cuiusquam exercendi: offerentes propterea Regi tricies centena florenorum millia; creditum est, artificium fuisse nonnullorum, vt minore suspicione huc atque illuc corrogandæ pecuniæ causâ commearent: fallerentque interea simul Hispanum eâ summâ facilè alliciendum, simul coniuratorum multos, libentiùs pro libertate Religionis impetranda, quàm pro bello gerendo æra soluturos. Nisi forte ingens illa pecunia planè in speciem ad ostentandas partium vires offerebatur: ideoque complura eius libelli exẽplaria per Belgium euulgata sunt, adscriptis Nobilium, mercatorumque nominibus, qui se persoluendæ certæ pecuniæ damnabant. nempe vt famam factioni amplè colligerent, Gubernatricemque tantæ metu potentiæ deterrerent. Sed illa nihil eo inanis pecuniæ sonitu mota, ne responso quidem Hochstratanum dignata, libellum ipsum Regi misit: quo pluribus irritamentis incitaret Hispani Principis moram.

Pecuniam corrogare incipiunt.

quam offerentes Regi quidam callidè moliantur.

Miliones tres.

Eam tamē pecuniam negligit Gubernatrix.

28. Nou.

1566 INTERIM ipsa omnium gnara, quæ in huiusmodi consistoriis, ac cœtibus destinabantur: quum animaduertisset euulgato creditoque aduentu Regis, aliquos è coniuratis timidiùs agere; adiuuandam artificio hanc partem existimauit: missisque ad eos litteris beneuolentiæ ac fiduciæ plenis, promissa quoque per certos nuncios clàm adiecit: ad aliquos etiam, quos sciret Religioni haud infensos, epistolas dedit ex earum numero; quas illa apud se habebat Regis nomine subscriptas, ceterùm vacuas, quas verbis composuit tempori accommodatis, eos adhortans ad Religionis causam propugnandam, populósque in pristina obedientia, modestiaque continendos. Has verò ita singulis tradendas curauit, vt alios nullo inuitatu præteritos id non omnino lateret; quo inter eos suspicio, atque abalienatio suboriretur. Et commodùm accidit, vt eodem tempore Gubernatrix acciperet ab Rege litteras aliquot, ipsius manu exaratas ad Orangium, ac nonnullos Belgii Proceres beneuolentiæ significatione refertas, ideoque mox editas typis, euulgatasque. Ex quibus omnibus factum est, vt coniuratorum multi partim metu, ne à Proceribus desererentur quorum nutare consilium animaduertebant: partim spe, cuius pleni erant, quòd se præcipuè appellatos à Rege, honoratosque videbant: partim offensione aliorum, quibus se suspectos atque inuisos facilè rebantur; omissis fœderatorum cœtibus, aut domos suas reuiserint priuata curaturi, aut trans-

OB FAMAM profectionis Regis in Belgium coniurati nutant.

quos litteris, ac promissis alicit Gubernatrix.

non sine artificio.

& successu.

transgressi Gubernatricis in partes, gratiam Principis promereri, quàm indignationem experiri maluerint. Qua secessione multorum, erecta animo statuit Gubernatrix, vim extremaque adhibere omnia ad seditiosorum contumaciam serio profligandam. Atque, vt rite caperet à Deo principium, ad ciuitatum omnium, rerumque sacrarum Antistites, Regis nomine litteras misit, vt ieiuniis, ac supplicationibus, aliisque cælestis iræ placaminibus clementiam Diuini Numinis implorarent. Simul certos homines in Galliam ad Franciscum Alauam Hispani Regis Oratorem, & ad Cæsarem in Germaniam legat: vt illum quid Hugonoti parent, hunc quid Belgæ petituri sint in comitiis, quidue Septemuiri Augustus Saxoniæ Dux, & Fridericus Palatinus minentur, admoneant. Et ad Cæsarem quidem se Mansfeldius obtulerat, pollicitus remoturum se Saxoniæ Ducem ab ea mente, aut certè à facultate nocendi, nempe operâ filiorum Ioannis Friderici, qui iam pridem Augusto infensi ob Septemuiratum Patri ademptum, si ad bellum spe aliqua sollicitarentur, haud dubiè illos in arma tracturos Saxoniam vniuersam: Augustumque facturum satis, si circa se faces extingueret, ne dum in alienas terras inferret. Sed quoniam Mansfeldii præsentiâ tunc minimè carere poterat Gubernatrix, satis habuit laudare hominis consilium, illudque & promptum eius animum Regi significare: occasionem prætermittens omnino nullam, quo Regem

ad

1566

Ex quo erecta Gubernatrix.

sumpto à placatione Numinis initio,

Regem Galliæ de Hugonotorum apparatu.

Cæsarem de petitione Belgarum in comitiis.

deque minis Electorum monet.

Consilium Mansfeldii ad hanc rem.

Quod Gubernatrix laudat, non eo vtitur.

1566 ad antiqua Comitis postulata pertraheret. Et fortassis eòdem ipse spectauit ea pollicendo, quæ plus commendationis apud Principem, quàm laboris apud Saxones habitura tunc erant. Nimirum PLERIQVE homines abunde offerunt operam repudiaturis, præsertim si absque illius vsu sperant se pretium fructumque operæ consecuturos. Præterea eodem Mansfeldio authore, accedentibus ad eamdem sententiam Comitibus Arembergio, atque Megano, numerum militum per prouincias auxit, illarumque Præfectos maiori præsidio firmatos ad eas remisit. Ac statim compositis litteris vnumquemque admonuit: *Viderent, ne quid vltra conuenta vsurparent hæretici. Scire se præter conciones, quas audire permissum vtcumque erat, eos & nescio quæ consistoria celebrare: & apertis gymnasiis adolescentiam prauis opinionibus imbuere: & matrimonium, sepulturam, baptismum nouo ritu accipere: & libros impurissimos euulgare: & picturas contumeliis ludibriisque in Deum, Regemque infames exponere: & in Caluinianis cœnis, magna eorum multitudine frequentari solitis, palàm solennibusque verbis profiteri, Se nuncium Religioni Catholicæ ex animo remisisse, nec aliquando cum ea redituros in gratiam, immo quantum possint, in illius exitiũ perpetuò conspiraturos. Et tamen hæc adeo detestanda quum sint; fieri nè posse, vt homines modestiæ ac verecundiæ omnis obliti affirmare audeant, permissa à Gubernatrice tuuc esse,*

Milites auget per prouincias

15. Decē.

earumque Præfectis ad tollenda hæreticorum exercitia scribit in hunc modum.

Y quum

quum permiserit conciones? Se non adeo stolidè impiam, vt hæc aut tam inter se dissimilia non discernat, aut tam exe-cranda permittat. Itaque Regis nomine Præfectis prouinciarum imperare, vt quoscumque compererint, præter concio-nes, hæreticum quid in posterum vsur-pantes; in illos tamquam in Maiestatis reos, pacisque publicæ perturbatores ani-maduertant. His autem litteris adiecit edictum, quo singula planiùs expende-bat, ac pœnas contumacibus irrogabat, aliquanto quàm mitis eius natura ferret, acriùs seueriùsque. credo, quòd infixus animo hæreret dolor, quasi ea mala ex cōcionibus nimio metu indulgentiâque permissis emanarent. Quare exemplar edicti ad Regem mittens, ait; illud à se ea ratione conceptum, quia hæretico-rum exercitia planè detestanda, pactis-que contraria ita requirerent: speraret-que, si ea tollerentur, etiam conciones, quandocumque eas malè permissas Rex pronunciet improb[a]tque, toto Belgio exterminandas. Additque, in edicto conscribendo, qui aderant in secretiori senatu, consensisse omnes, præter Eg-montium affirmantem, edictum illud concitandis ad arma Belgarum populis, classicum haud dubie futurum. Et sanè siue per eam occasionem, siue quòd multis in locis plectebantur ædium sa-crarum populatores, quique alio, quàm quo cautum erat, loco conciones habe-bant; armorum consilia, quæ antea in longum designauerant, properata sunt. Inde frequentiores ad consistoria con-

Et edictum adiungit, cur aliquanto seuerius.

16. Decē.

Egmontio non probante.

Inde festinatum à conspiratis consiliũ armorum:

1566 cursus haberi, attentiores celebrari cœtus: crebræ mercatorum ad Nobiles fœderatos, Nobiliumque ad mercatores & consistoriales, Ægidio Clero internuncio, litteræ commeare. Ex his consilium denique captum, vt quando Gubernatrix vim meditabatur, ipsi quoque arma ostenderent, militesque partim ex Saxonis, partim ex Palatini prouinciis legerent: priores tamen, quos Palatinus offerebat. Id Henrico Brederodio com-
1567 missum: oblataque ei Antuerpiensium mercatorum nomina pecuniam pollicentium, quanta contrahendis militibus satis foret. Brederodius nihil cunctatus coactores nominat, & Philippum Marnixium à Sancta Aldegunde ærarium Quæstorem creat. Cum Augusto autem Saxonum Duce agendi munus suscepit Lodouicus Nassauius. Quamquam enim Saxonia implicita tum erat annis inter Ioannem Fridericum Ioannis Friderici olim Septemuiri filium, & Augustum patruelem; id tamen opportunum rebatur Lodouicus, quòd speraret, Principum Germanorum, qui id agebant, authoritate, rebus breui compositis, se inde milites armatos animatosque in Belgium traducturum. Sed quoniam bellum trahebatur, Ioanne Friderico pacis conditiones aspernante: & Gubernatrix haud ignara consilii fœderatorum, in Augusti exercitu Gotam Vrbem obsidentis, fidos aliquot habebat, quos iusserat Ludouici consilia interturbare; idcirco fœderati lēta hæc subsidia omittentes, Bredam in oppidum Orangii con-

Ducibus Brederodio.

& Ludou. Nassauio: qui pecuniâ in Belgio colligunt, milites in Germania lecturi.

sed Gubernatrix interturbat.

Illi Bredæ cõueniunt. conuenere: vbi tria hæc potiſſimum decreta eſſe, Gubernatrix per Alphonſum Lopium Gallum admonuit Regem. Vt 1567

Conantur ad nouum fœdus Egmontium trahere, compoſitis litteris Egmontium ad partes vocarent: ſimulque nouo libello rationem rerum ſuarum Gubernatrici redderent: atque interea militem ex ipſis Belgarum prouinciis feſtinatò contraherent. 17. Febr.

ſcriptis litteris. Et ad Egmontium quidem ſcripſere communi epiſtola Orangius, Hochſtratanus, ac Brederodius: orantes vt fœderi nomen ſuum adderet. hac enim noua conſpiratione conſociati pollicebantur, effecturos ſe, vt conciones toto Belgio conticeſcerent. quo facto, aut Regi occaſionem ſeſe adempturos Belgium cum exercitu adeundi: aut, ſi nihilominus quamquam compoſitis rebus, quamquam rogatus, tamen armatus in prouincias Rex pergeret; iure ſe operam viresque coniuncturos, vt intercluſo Regi aditu, patriam haberent integram à tyrannide, quæ ſuppliciorum acerbitate, arcium molitione, Hiſpanorum præſidiis, prouinciarum expugnatione, Belgio parabatur. Epiſtolam amico Egmontius oſtendit, ſeu familiaritatis ſeu conſilii gratiâ: an potius vt eam Gubernatrici aperiret, & quid ipſe reſponderit, ſimul referret? Nam & reſponſionem eidem oſtendit, qua acceſſurum ſe illorum fœderi pernegabat. Non ideo tamen Egmontius ſe Gubernatrici omnino probauit: quæ, vt omnia iam verebatur, artificium fallaciasque ſuſpicata eſt. At verò ſupplicem fœderatorum libellum oblaturus ipſe Brederodius, pe- 2. Febr.

non perſuadent.

tiit

1567 tiit à Gubernatrice facultatem fidemque publicam veniendi Bruxellas cum quadraginta equitum comitatu. Quod quum illa iampridem offensa huiusmodi legationibus illico vetuisset, simulque imperasset, vt veniens, portis arceretur; Brederodius libellum mittere cum priuata querimonia satis habuit. Memorabant fœderati, quid ipsi, pro eo ac iurati conuenerant Augusto mense, in exarmandis pacandisque populis laborassent. Querebantur, quòd missis ab eius Celsitudine litteris ad Magistratus, vetita essent nouæ religionis ministeria iis in locis, in quêi conciones haberi fas erat: quum tamen concionum nomine, reliqui quoque ritus comprehendantur. quippe solenne id esse, vt vbi conciones permittuntur, ibi cetera eiusdem religionis perinde tolerentur. Ita se, sicuti res erat, populis interpretatos esse: eisque in concionum, reliquarumque cærimoniarum vsurpatione impunitatem promisisse. Qua populos impunitate frustratos repetere nunc fœderatorum promissa, implorare fidem nouis quotidie expostulationibus litterisque: quarum aliquas cum hoc ipso libello coniunxerant. Mirabantur denique dolebantque, magnis in dies copiis terreri Belgium, se vrbibus arceri, in agris obseruari, vbique vti hostes haberi. Quæ omnia quum fidei dignitatique suæ, ac populorum tranquillitati aduersentur; orare eius Celsitudinem, atque obsecrare, vt (quemadmodum obsignatis litteris fidem ipsa suam obligauerat) & fœdera-

Nouum Gubernatrici libellum oblaturi non admittuntur, Mittunt illum, multa querentes. & multa postulantes.

tis ſecuritatem aſſerat,& populis conciones, quæque ſunt concionibus adnexa permittat. Id verò futurum, ſi ipſa, vti ſupplices rogant, milites nuper contractos dimiſerit, & edicta pactis contraria reuocauerit. Hac enim ratione adeo ſe Regi, eiusque Celſitudini obſtringendos, vt fortunas ſuas, ac vitam ipſam vtriusque dignitati poſthabituri ſint. Secùs, præuidere ſe animo magnam populorum cædem, imminentemque patriæ ruinam: quam prædixiſſe, & quantum in ſe fuerit, auertere curaſse, ſatis futurum eſse, vt culpâ, ſi non dolore liberentur. Hæc poſtulata recitauit in ſecretiori ſenatu Gubernatrix: paucisque poſt diebus communicatum cum eiſdem Senatoribus reſponſum Brederodio miſit, ac ſimul typis euulgauit. ideoque paucis hîc mihi attingendũ exiſtimaui.

1567

Quibus Gubernatrix reſpondens nihil concedit.

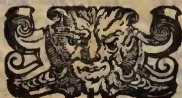
16. Febr.

Non aſſequi ſe, (aiebat) qui Nobiles ſint ij, quique populus Belgarum, quorum nomine hæ litteræ mitterentur; quum plerique eorum Nobilium, qui Aprili menſe ſupplicarunt, non modo ſatisfactum iam ſibi conteſtentur, ſed etiam quotidie operam ſuam Regi oblatum veniant. Conciones à ſe tantummodo eſſe permiſſas, idque adeo repugnanter, vt conſtare poſſit, quàm fuerit aliena, poteſtatem vt fecerit conſiſtoria inſtituendi, creandi Magiſtratus, tributa imperandi, corrogandique ſuper vicies centena florenum millia, Catholicorum hæreticorumque matrimonia, atque adeo ſucceſſione, honoresque confundendi, præter Caluinianas cenas, & quotidianos cœtus: in quorum pleriſque

que

1567 que quum Principis, & Magistratuum authoritati palàm derogetur, ac noua paulatim Respublica inducatur; videant quàm verisimile sit, hæc (quæ tamen ipsi cæremonias Religionis interpretentur) tanta cum diuinæ Maiestatis, & Regis iniuria Gubernatricem permisisse. Securitati eorum cautum à se esse: cautionemque seruatam, ac seruandam etiam fuisse, non tamen in iis, quæ aduersus Religionem ac Regem exercerentur. Nam cur ii, qui violatam fidem queruntur, silentio transmittant, post pacta conuentaque Augusti mensis, tam multa perfidè ac sacrilegè: patrata, templa direpta, eiectisque inde Religiosis familiis occupata: conciones, aduocatis aliunde hæresum buccinatoribus, eò, vbi auditæ antè non fuerant, vi atque armis inductas: vrbes, atque prouincias ad seditionem, defectionemque litteris, aut per emissarios sollicitatas: aliaque, quorum authores fuerint ipsi qui supplicent? Horum nimirum patrocinio populum ausum esse in tormenta bellica, munitionesque Regis inuadere: Principis administros expellere; ad tympanorum signum in aciem prodire: cœnobia, ædesque Nobilium ferro flammaque vastare, vrbes obtinere, Catholicos omnes, ne se quidem Gubernatrice excepta, ad cædem designare, ingentemque Belgio cladem occultè moliri, nisi interceptis nefariorum litteris ad Valencenates, execrandis adeò consiliis Diuina bonitas intercessisset. Ex his eos intelligere, quàm importunè postulent, vt abrogentur edicta, ac milites exauthorentur,

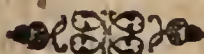
id est vt exarmata in hunc modum Iustitia, improborum iniuriis exponatur. Neutrum se, ne ignorent, esse facturam: quin nouis si opus fuerit, legibus, atque militibus firmaturam inde Rempublicam: gladiumque, quem portare Principes voluit Deus, hoc maximè tempore non deposituram. Suadere itaque illis, vt à publicis certè negotijs abstineant, ac res quique suas in posterum curent: neue Regem breuì affuturum ingenitæ benignitatis obliuisci cogant. Se quidem omni ope curaturam, ne, quam ipsi ruinam comminentur, per hæc vulgi turbamenta Belgium patiatur. 1567

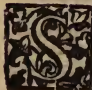

DE

DE BELLO BELGICO

LIBER SEXTVS

1567
SED hæc dum litteris agebantur, iam cohortes aliquot Antuerpiæ contraxerat Brederodius: acceptis verò hisce Margaritæ litteris, festinauit aliunde augere milites, ex iisque supra mille ac quadringentos partim terrestri itinere, partim septem nauibus impositos, quos oneraria sequebatur armis instructa, Vianam traduxit, oppidum suum in Hollandia ob eam causam paulo antè munitum. Eòque mille ac quingentos equites adducturi dicebantur ex fœderatis Gulielmus Comes Lumeius à Marcha, Euscaubechius, Villerius, & Malberga. Quin & eòdem ventura, ductore Ludouico Nassauio, Germanica expectabantur auxilia: vt Vianæ lustrato exercitu, inde arma in quam se cumque partem daret occasio, promerentur. Lætis ad hæc hæreticis, palàmque iactabundis, Nunc demum curari partes suas, quum deficientes à Rege Nobiles spem omnem veniæ præclusissent. dubitandum non esse, quin pro ipsis iam faceret præter Comites Hochstratanum, Hornanumque, Orangius ipse: neque enim

Brederodius milites, atque arma parat.

Alijque fœderati.

Gestientibus hæreticis.

enim ausurum ea fuisse Brederodium, nisi Maiorum gentium Diis innixum. Quamquam is inter eas turbas ad Hollandiæ dominatum iure gentilitio respicere, ad eùmque repetendum occulta illa Procerum ope credebatúr vti. Alebantque hominis ambitionem coniurati propriis interim, quæ quisque destinauerat, consiliis obsequentes. 1567

& multis Brederodium animantibus.

DEFECTIO prima ciuitatum.

ERGO non multo pòst præcipuæ quæque Belgii ciuitates, Antuerpia, Buscoducum, vtramque Traiectum, Amstelodamum, Groninga, Tornacum (præter Valencenam, aliasque) militibus auctæ defectionem ab Rege minitari visæ sunt. Buscoducum Brabantiæ vrbem inuaserat Brederodii nomine, obtinebatque adiutus hæreticorum dominantium ope, Antonius Bombergius Antuerpiensis: qui nuper à tempestate Gallicorum tumultuum, in quibus Condæo Principi militauerat, eiectus in patriam, vt erat irrequieti turbidique ingenii, Belgicarum seditionum vndas repetiit, & coniuratorum numerum auxit. At Margarita, missis antea Merodio Petersemii Domino, & Scheiffio Brabantiæ cancellario, qui ciuitatis motus componerent, quum parum profici audisset, iussit Meganum Comitem cum aliquot cohortibus illuc accedere: simulque compositis ad Buscoducenses, & ad legatos suos litteris; illos de milite intra vrbem accipiendo, deque pristino ciuitatis statu reuocando; hos de eadem re cum Magistratu perurgenda, humanissimè admonet. Litteræ ad Bomber-

Bolduch. Mastrich & Vtrecht

Buscoducũ inuadit

Bõbergius vnus conspiratorũ.

Buscoducenses.

legatos

1567 bergium perferuntur. is earum loco alias ementitur, tamquam à Gubernatrice scriptas superbè ad ciues, fraudolenter ad legatos: easq;quum Magistratui legisset, sparsissetque in vulgus prodendam à Merodio, & Cancellario fuisse ciuitatem; à furente plebe ambo circumueniuntur, indignisque contumeliis ceu proditores affecti, die noctuque domi obsidentur, donec Bombergius aliud quid statuat. Ipse autem ardenti populo, quo maximè tempore scelera conflantur; persuadet, Meganum esse proditionis Ducem: in eum, dum signum expectet inuadendæ vrbis, arma vertenda. creditumque facilè de Megano, quasi vlturo priuatas iniurias, quibus oppidum Mega à Buscoducensibus, vt inter vicinos, & impares, premebatur. Ergo militiæ imperium Bombergius capit; octingentos milites properè scribit, ac maiora aliquot tormenta in mœnibus collocata in Meganum instructo agmine aduentantem, inopinatò explodit, atque illæsum quidem, sed irrito accessu acriter offensum ab vrbe procul habet. Meganus quando tunc quidem non erat tantum virium obsidendæ prævalidæ vrbi, Traiectum ad Rhenum arma conuertit: iusserat enim hanc quoque expeditionem Gubernatrix tanto impensiùs, quanto magis vrbi metuebat ob Vianæ vicinitatem, quò coniuratorum copiæ vndique confluebant. Ac Traiectenses, quòd ipsorum agri à Brederodii milite, quotidie vastarentur, excepere vltro Megani præsidium:

Qui dolo deceptos ciues impellit cõtra legatos Gubernatricis;

& contra Com. Meganum.;

quem arcet à mœnibus.

Vtrecht

Traiectũ Meganus intrat.

1567

fidium: eiusque ope subitariam atcem, ad ripam Leccæ fluminis, Vianæ imminentem excitarunt. Nec segniùs interea Brederodius clàm euocatus Amstelodamum à Gheusiana factione, rebus Vianæ compositis, mutata veste in eam sese vrbem infert, exceptusque ingenti hæreticorum plausu, spem potiundæ Batauiæ tunc profectò confirmasse visus est.

& Amstelodamum. Brederodius.

THOLOSIVS ad Zelandiæ caput aspirat.

2. Martii

EODEM tempore Ioannes Marnixius Tholosæ Dominus, vnus ex coniuratis, sexcentos milites tribus nauigiis impositos Antuerpiâ prono flumine in Zelandiam subuexit, eo consilio, vt dum alibi alia turbabantur, ipse per eas seditionum tenebras inobseruatus, simulque Prætoris Middelburgensis ope adiutus, Flissingam, totamque Valacriam insulam, quæ Zelandiæ est caput, inuaderet. Sed anteuerterat Margarita. Nam Catteium, fidum hominem strenuumque Flissingæ constituerat armorum Præfectum: & ex finitima Flandria cohortes aliquot ante Valacriam, promptis in hostem armis, apparere iusserat. Itaque vbi venere in Insulæ conspectum Tholosiani, facilè reiecti sunt: expectatoque frustra Brederodio, quem Meganus Comes nunc Amstelodamum, nunc Vianam obequitans distinebat: in Brabantiam eodem fluuio remearunt: atque ad Osteruelam, pagum Antuerpiæ proximum consistentes, in ripa Scaldis maiora viribus agitantes castra ponunt, fossis atque aggeribus communiunt: auctique in

Vuelcheren.

reijcitur;

Prope Antuerpiã se munit.

1567 in dies exulum ac fugitiuorum cateruis, tamquam asylo omnibus patefacto, in vicina oppida vicosque manipulatim procurrere, templa incendere, spoliare, prædis onusti redire in castra. Antuerpiæ ipsi, vt factionibus discordi, ita confidentiæ, aut terrori esse. Et Antuerpiæ potissimum metuens Gubernatrix, ne Tholosius illato in vrbem exercitu firmaret Gheusiorum partes, accito ad se Philippo Lanoio, Beauorii Domino, nobili impigroque Duce. *Testor*, inquit, *Deum ad arma me inuitam atque obluctantem pertrahi: famamque victoriæ (cuiusmodi cura & feminas non rarò tangit; & mihi aliquem huiusce gloriæ sensum ingenerare potuit Patris inuictus, martiusque sanguis) adamatam à me in Belgio meo numquam fuisse. Verùm quum apud homines ingenio contumaci, atque implacabiliter improbo, nec dissimulatione, nec venia quidquam aliud effectum sit, quàm vt authoritatem nobis, metum illis ademerimus; profectò malè mihi Religionis, Regisque, ac Patriæ causa cordi fuerit, si istorum ego perfidiam nimia indulgentia inualescentem nouissimis aliquando exemplis non coerceam: hostesque ac perduelles modò procurata hæresi discordiam, modò sumptis armis defectionem molientes, vi atque armis, vestraque, qua facilè possum, virtute non frangam. Age igitur, Beauori, te enim læsæ Maiestatis diuinæ, humanæque vindicem hic volo: & quando ad Osteruelam festinatione opus est, illuc cum imperi con-*

Vnde vicina terrisat.

In illũ Gubernatrix immittit Beauoriũ, hisce verbis.

contenae, Tholosiumque cum tumultuario exercitu impunè prædabundum, & tantum hospitibus metuendum, armatus aggredere, nec vllis conditionibus flecti te patere ad clementiam; sed homines scelestos, atque indeprecabile supplicium commeritos ferro, & igni quàmprimum dele.

Ita Ducem allocuta iubet illum è Bruxellensi præsidio trecentos sclopetarios seligere: ad hæc Flandricas cohortes è Valacria reuocatas ductore Valentino Pardeo Mottæ domino; præterea Comitum Arembergii, & Barlamontii grauis armaturæ turmas: quin & plerosque Prætorianos suos eidem attribuit, atque hisce copiis instructum aduersus Tholosium properè immittit. Sensit Margaritæ consilium, qui Antuerpiæ moderabatur, Orangius: ac pridiè quàm illuc accederet Beauorius, pontem, quo ab vrbe Osteruelam transmittebatur, excindi iubet, ne Gheusii Antuerpiâ erumpentes Tholosianis opem ferrent, vt ipse per Marium Carduinum Margaritæ significauit: an potius, ne eodem ponte auxilium laturi Beauorio prodirent Catholici, quorum causam deserere ipse non poterat, tueri nolebat? Eiusdem quoque iussu sequenti die occluduntur portæ, ignaris, quò ea cura spectaret, Antuerpiensibus. Quum repentè vicino tormentorum strepitu exciti procurrunt in moenia: vident ad Osteruelam infestis armis cieri pugnam, agnoscunt vtriusque exercitus fulgentia per ripam fluminis vexilla, ipsas propemodum cædentium, cæsorumque vo-

Valentinus Pardiù.

Orangius egressum prohibet Antuerpiésibus.

Pugnatur ad Osteruelam,

Prospectát è mœnibus Antuerpienses,

1567 voces exaudiunt. Nec iisdem votis illum martialem ludum ſpectabant omnes, ſed variis tamquam in theatro ſtudiis & clamoribus adſtrepebant, modò alacres hortanteſque, modò ſuſpenſi atque incuſantes, manibus innuere, corporibus niti, ceu pugnæ immiſti tela ipſi iacerent, aut declinarent. Donec fugari, proterique Tholoſiani cœpere. Quippe improuiſa Beauorii celeritate circumuenti vix indutis armis ad ſigna concurrere, vix ſuper aggeribus explicare ordines, aciemque conſerere potuerant. Reſtitêre tamen aliquandiu numero primùm feroces, dein abſceſſu in domos ac munimenta ſecuri. Sed admoto domibus igne pars intra tecta combuſti, pauci pugnando in acie trucidati, plures è ripa in ſubiectum amnem præcipites acti, aut dum aquas tranant, pilis certò collineatis à tergo traiecti: ipſe Tholoſius in horreo, quò ſe deſperatis rebus fortè intulerat, crematus eſt. Periere in ea pugna, quæ prima cum rebellibus commiſſa eſt in Belgio, Gheuſiorum mille ac quingenti: capti circiter trecenti, iugulatique pænè omnes Beauorii iuſſu, quòd erupturi Antuerpienſes, opemque reliquiis victæ factionis allaturi crederentur. Et verò vbi ſocios fundi, ac profligari conſpexere Caluiniani, (Lutheriani enim odio Caluinianorum, à quibus longè acriùs quàm à Catholicis diffidebant, non eâ ſanè curâ tangebantur) armis repentè correptis, ad pontem vt laborantibus ſociis adeſſent, rectà iter intendunt.

contrariis votis.

Vincuntur Tholoſiani.

Dux ipſe combuſtus

Caluiniani egredi Antuerpia ad opem ſociorum tentant.

dunt. Sed vbi hunc excisum, portas occlusas videre; lymphati per vrbem arma conclamant, quatuorue horarum spatio, quatuordecim hominum millia conueniunt, nullo certo Duce, nec satis certo consilio, eruptionem nè facerent portis vi effractis, an iram in eos, à quibus clausi attinerentur, effunderent. Aiunt ad hasce turbas contulisse plurimum Tholosii coniugem Antuerpiæ relictam. Quippe audita exercitus clade, virique sui periculo, (mortem nondum rescierat) mota mente per vrbem volitasse, Caluinianos aut ad opem, aut ad vltionem, eiulatu, ac precibus conciuisse. Et iam furentibus occurrerat Orangius cum Hochstratano, ratus Maiestate tantum, & qua erat apud eos gratiâ, facilè se concitatam multitudinem complacaturum: cœperatque causas intercisi pontis exponere: ne scilicet victor exercitus vrbem inuaderet, additusque partibus omnia permisceret. Sed inconditis vociferationibus, ac maledictis plura dicere prohibitus, appellatusque palàm partium proditor, expertus est, APVD furentem multitudinem parum tutam esse Maiestatem sine viribus. Quin etiam fuit ex Caluiniana illa fæce, qui minaciter in Orangii pectus sclopetum tamquam explosurus admouerit. Vsque adeò CRESCIT ignauo cuique confidentia ex aliorum contagione. Ergo inde euoluere se satius Orangio visum: augebatur enim Caluinianorum numerus: atque audacia. Iamque occupato Meirio ponte, & cu-

1567

Clausi in Vrbe, fremunt:

vxore Tholosii concitante.

Occurrit Orangius.

Sed periclitatur.

Crescit Caluinianorū seditio.

1567 curulibus aliquot tormentis illuc ex armamentario comportatis, inuadendam Curiam, Magistratum in alios transferendum, Clerum omnem, ac Religiosas quasque familias ex vrbe amandandas insanè ferociterque conclamant. Nec minùs ex altera parte Orangius periculo suo doctus, sex præsidiariis vrbis cohortibus circa forum, ac monetales ædes distributis, ingentem Lutheranorum multitudinem trahens, ad Catholicos se se adiungit, qui non pauciores octo millibus induerant arma. Ita Catholici Lutherianis immisti, explicatis signis in curiam vadunt, insidentque, parati armis eam tueri, si quid attentarent Caluiniani. Et hi agmine instructo iam in conspectum venerant, dispositisque tormentis pugnæ signum expectare videbantur; quum Orangius cuncto Senatu, validoque militum manipulo comitatus Caluinianos adit, impetrantique propior monet, Arma deponant, si quid postulent, sine tumultu faciliùs impetraturos: secùs si faciant; hostem se Caluinianæ factionis perpetuum iurat. Ad ea submisere animos Caluiniani, quasi id honori Principis Orangii darent, quum re vera longè impares se se conspicerent Catholicorum, ac Lutherianorum copiis, ad quas institores Itali, atque Hispani magno armatorum numerò stipati passim confluebant, veriti ne ipsi denique præda forent Caluinianis, eâ gratiâ tumultum aut aggressis, aut certè finituris. Itaque data vtrinque acceptaque securitate

& arma expedit.

Opponunt se Catholici, & Lutheriani.

quorũ armis Orangius Caluinianos terret,

& cõpeſcit

 rita-

ritate, certis conditionibus à Caluinianis, atque ab Orangio Principe iure iurando firmatis, tunc quidem ab armis discessum est. Ad quæ tamen arma, coniunctis animis, breui rediere Caluiniani Lutherianique, vbi de obsessæ iam pridem Valencenæ periculo nuncium accepere. Et ea quidem res ita se habebat. 1566

De VALENCENAE obsidione.

INTER vrbes, quæ post Sacrorum depopulationem gerebant adhuc contumaces spiritus, Valencena erat, quippe validis hæreticorum factionibus incitata, & suapte natura, quemadmodum reliqui Hannoniæ populi, Dominorum impatiens: adeo, vt superbo gentis prouerbio iactetur; *Deo, ac Soli subiectam esse Hannoniam.* Et pars libertatis erat Galliæ vicinitas, cuius causâ mollius, sed attentius regebantur Valencenates. Atque hinc Margaritæ sollicitudo, ne Belgicarum ille prouinciarum limes Gallis, si quid molirentur, opportunus præ ceteris videretur. præsertim quòd sciret, Grangium nescio quem Narbonensem Caluiniani Euangelii ministrum, professoria lingua in ea ciuitate permiscere omnia: & iam commercia inter Valencenates, & Gallos plurimum accreuisse. Itaque Magistratum ea super re sæpe antè commonitum, postremò vbi se satis viribus firmata videt Gubernatrix, scriptis litteris iubet, intra vrbem accipere præsidiarios milites, quos Philippus Norcarmius à Sancta Aldegunde, qui pro Marchione Bergensi in Hispaniam misso, Hannoniæ Præfectum agebat, il- 2. Decem 1566.

Ciuitatis status.

Valencenates iubentur à Gubernatrice præsidium accipere.

latu-

1567 laturus erat. eo enim nihil aliud spectari, quàm ipsius Magistratus authoritatem, & populi concordiam, tranquillitatemque. Norcarmio ad vrbem accedenti occurrere sub vesperam à Valencenæ Magistratu oratores, affirmantes se Regi, ac Gubernatrici fidos fuisse ad eam diem, atque in posterum futuros: simul interrogantes, quot milites inducturus esset: rogantesque, vt quàm paucissimis contentus esset. Sed manè, quo tempore accepturos se præsidium polliciti erant, alii à primis oratores veniunt. narrant, hæreticorum operâ per vrbem ea nocte volitantium, effectum esse, vt populus mutatâ sententiâ decreuerit præsidiarios non admittere, Causas Gubernatrici perscripturus. Enimuerò offensus eâ inconstantiâ iniuriâque Norcarmius, vbique multa interminatus abscedit, legatos interim secum trahens, quos tamen quippe contra ius gentium retentos, Margaritæ iussu quarto pòst die remisit. Et causas quidem non admissi præsidii afferebant, tum quòd metuerent, ne ab eo inclementer, ac propè hostiliter ob Religionis dissidium tractarentur: tum quòd sibi persuaderent, præsidium illud imperatum esse ignaris Orangio, Egmontio, Hornano, atque Hochstratano: quibus quatuor sponsoribus si securi redderentur, illico se imperata facturos. Quæ sanè verba & Egmontium pupugêre, qui solus è quauor aderat, dum hæ literæ legerentur in Senatu, ideoque grauem sibi collegisque fieri ab illis iniuriam testatus est: & Margaritæ contumeliora

ostendunt se accepturos.

fallunt.

Has ob causas.

Offendunt hæ causæ Egmontiũ

& multo magis Gubernatricẽ

meliora inprimis visa sunt, quasi post illorum Procerum authoritatem haberetur eius imperium. Itaque implacabiliter offensa, eoque certa armis vlcisci contumaciam; non expectandam Regis sententiam amplius existimauit: euocatoque ad se Norcarmio, vnà cum Cressonerio, nobili bellicorum operum machinatore, cum his de obsidenda quamprimum Valencena constituit. designatisque Tribunis, ac reliquis obsidioni necessariis, litteras (qui stilus est iræ) perbreues ac decretorias Norcarmio tradit, quas Magistratui mittat, antequam militem circa vrbem explicet. In his iubebantur Regis nomine Valencenates, quatuor equitum turmas, totidemque signa peditum protinus accipere, ac Norcarmio prouinciæ Præfecto parere: si abnuerent, pro Regis, ac patriæ hostibus habendos. Illis obstinatè recusantibus, ideoque edicto Regio proscriptis, ac bonis eorum publicatis, scribit ad singulas prouincias facti rationem Gubernatrix: *Sæpe ab se admonitos Valencenates, ne paterentur, hæreticos occupatis, contra id, quod cum fœderatis Nobilibus conuenerat, Catholicorum templis, in vrbe concionari: neue seditionum principes, ac præcipuè Grangium, sociumque ante annos quinque Tornaci damnatum, apud se alerent. hæc si minus possent ipsi per sese, præsidiarias cohortes ob hanc causam à Norcarmio ductas acciperent. vtrumque contemnentes, Regis nomine perduelles ab se iudicatos, atque ad frangendam contumaciam obsidione conclusos.*

Quam-

1567

quæ decernit obsidionem.

Sed antè illos monet, præsidium vt accipiant.

renuentes rebelles pronunciat:

& ad prouincias scribit.

14. Dec. 1566.

Guido Braius Montensis.

1567 *Quamobrem edicere, Ne quis consilio, armis, pecunia aliaue ope Valencenates iuuet: neve per agrum Valencenatum cum telo incedat, aut cœtum cogat intra eorum fines. secùs qui fecerit, eum aduersùs Regem ac patriam facturum.* Commouit eius rei nuncius vniuersam Gheusiorum nationem: & quoniam momenti plurimum inerat in eo euentu ad factiones firmandas, multæ è multarum Consistoriis ciuitatum ad Valencenates illico datæ sunt litteræ; Forti ac securo animo essent, breuì & auxilium obsessis superuenturum, & obsidentium copiolas, excitato alibi incendio, distrahendas.

Commouentur vbique locorum Gheusii.

22. Dece. 1566. NEC minæ ex vano iactatæ: nam paucis pòst diebus circa Tornacensem agrum quatuor Gheusiorum millia sub signis apparuere, duce Ioanne Sorcano. Consilium iis erat, Insulas vrbem Gallicanæ Flandriæ principem inuadendi. Et spem fecerant consistoriales aliqui mercatores, qui in ea vrbe plures ac ditissimi. Resque ita composita, vt certo die, quo Maximilianus Rassinghemius Insularum Gubernator absfuturus erat, procederent ad agrarias conciones Caluiniani solito frequentiores: in reditu miscerent se, quos dixi, milites Tornacenses: curam penes mercatores futuram, ne redeuntibus portas occluderent Insulani ciues. Distinendo autem interea Rassinghemio, cohortes aliquot ex oppido Armenterio deductæ erant, quæ agrum Insulensem infestæ obtinerent. Horum, quæ parabantur, omnium admonita

Lille.

TORNACENSES Gheusii arma capiunt, Insulas insidiis inuasuri.

Conspirant Armenterienses.

Detegitur proditio.

monita in tempore Gubernatrix Norcarmio scribit, cum parte copiarum, quibus ad Valencenam assidebat, occurrat hostium consiliis, remque cum Rassinghemio antè communicet. Et Rassinghemius de Armenteriensi milite iam inaudierat: nihilque moratus, selectis centum quinquaginta peditibus, & equitibus sclopetariis ferme quinquaginta, prope Vaterloum pagum pugnam committit. Erant Armenterienses paulum supra trecentos, plerique militiæ rudes, duce rudiori Cornelio nescioquo Caluiniano Magistro, qui ex fabro ferrario factus repentè concionator, ex concionatore miles, non magis peritè tunc arma, quàm Euangelium antè tractauit. Nam primo congressu turbatus, relicto prælio fugam lepus galeatus arripuit: ex eius militibus ducenti ac triginta interfecti, ac protinus armis exuti, incruentam Rassinghemio victoriam concesere. Qui læto milite, ac spoliis hostium onusto, Insulas ingressus maiorem ciuitati metum ex inopinata clade, quàm sibi ex hostium ignobilitate gloriam peperit. Quamobrē & consilia consistorialium disturbata sunt: et Tornacensis exercitus, audito Armenteriensium fine, ab Insularum conspectu Lanoium diuertit. quod oppidum occlusis munitisque portis expugnare dum frustra nititur eius ductor exercitus Soreanus, spatium sui assequendi Norcarmio dedit. Sed antequam Norcarmius superueniret, Rassinghemius audito ex Armenteriensibus captiuis aduentare

Rassinghemius Armenterienses aggreditur.

delet;

ac victor Insulas ingreditur.

1567. 15. Dec. 1566.

Gheusios

1567 Gheusios Tornacenses, collectis quas maximè poterat popularium rusticorũque cohortibus, hostem adoriri quamprimùm statuit, ignarus ex Valencenati obsidione adesse Norcarmium idem agitantem. Acciditque, vt præmissi aliquot à Rassinghemio equites, qui viam viresque hostium, vti assolet, explorarent, in equites fere totidem inciderint, quos eandem ob causam Norcarmius præire iusserat. Atque, vt nox & suspicio animos turbant, rati alteri alteros hostium exploratores esse, explosis vtrinque sclopis, vno alteroue saucio, terrentes pariter, ac territi recessere. Ea res dum Rassinghemium suspensum habet, Norcarmius aliunde certior factus hostẽ prope Lanoium esse, eò confestim aduolat, aciemque instruere aggressus, animaduertit Gheusios campestri apertoque prælio impares, in locum impeditum clausumque, ac saltui proximum paulatim abscedere. Ergo tres immittit illuc sclopetariorum cohortes, manipulis aliquot hastatorum immistas, ipse cum equite secuturus. Sustinuere Gheusii non instrenuè impetum à principio, explosis aliquot, quæ disposuerant in aditu, minoribus tormentis: quin licet deinde multi eorum caderent, submissis tamen aliis atque aliis, facilè inter eas loci angustias Norcarmianos ingressu arcebant. Sed aperto tandem hastarum vi aditu, irrumpentibus equitum peditumque signis, illicò pedem referunt, confusisque ordinibus terga vertunt: in fuga, in qua plus periculi, quàm in con-

Inde ad insequendos Tornacenses se conuertit.

Mutuus exploratorũ error.

Norcarmius anteuertit.

cum Tornacensibus confligit.

ferta constantique pugna, pecorum more cæsi, paucissimi ex tanto numero diuersis per saltum itineribus euasere, cum Duce Soreano. Norcarmius sex tantummodò suorum desideratis, nouem hostium signis, viginti campestribus tormentis, doliisque duobus nitrati pulueris potitus, opportunitate vtendum ratus, militem successu ferocem incitatumque ex sese ad victoriam, Tornacum admouet: missoque tubicine, iubet Gubernatricis nomine, Tornacenses præsidiarium militem protinus accipere: si abnuant, aut morentur, se armis victricibus vsurum. Tornacenses, audita ab iis, qui profugerant, suorum strage, ac repentina armataque Norcarmii denunciatione perculsi, quum spatium rationemque consultandi & victor ad portas, & intra animos pauor excluderet, Ducis se se fidei clementiæque committunt. Ille triumphanti similis vrbem ingressus, statim populum exarmat, missis qui per vrbis domos (quod etiam posteà per Tornacense territorium fecit) arma, telaque omnia inde auferrent, atque in arcem comportarent. dein rebellionis incentoribus in carcerem abreptis, Episcopo & clero in locum gradumque reuocatis: postremò consistoriis, atque huiusmodi coetibus, plerunque seditionum officinis seriò disturbatis interdictisque, hæreticæ factionis neruos in ea ciuitate omnes planè succîdit. Exinde iussus à Gubernatrice Tornaco præficere, pro Montinio in Hispania degente, Joannem Croium Reusii Comitem, atque

1567

ingenti illorum strage.

Inde Tornaco præsidium denunciat.

Paret ciuitas.

eam victor intrat:

1. Ianu.

punit:

1567 que octo militum signa in vrbe relinquere, præter quadrigentos & quinquaginta arcis præsidiarios, ad Valencenæ obsidionem confestim rediit, oppugnationem aggressurus, si Gubernatrici videretur. Sed hæc Regem consultura, statim post receptum Tornacum, illi
3. Ianu. scripserat vnà cum victoriæ nuncio, consilium suum de Valencena armis aggrediendam: quoniam obsessi addentes culpæ peruicaciam, etiam vrbe hostiliter egredi, illatisque interdum præliis Regios quasi per contemptum lacessere auderent. Rex etsi obsidionem non impro-
i. Febru. bauit, ostendit tamen, futurum sibi gratius fuisse, si incœpta obsidio non esset. nunc, quando eò ventum erat, famæ quidem interesse, eam non omittere, ad clementiam tamen suam, caritatemque erga subiectos sibi populos pertinere, vt à quatienda machinis vrbe, ferroque inuadenda abstineatur: ne militaris populantium furor innocentes reosque iuxtà inuoluat. Ineret itaque Gubernatrix vias omnes, quibus sine pugna ac cæde ad deditionem obsessi alliciantur: idque non difficile futurum exemplo Tornacensium. Quod si rebellium obstinatio non nisi armis frangi possit, nolle vrbem oppugnari nisi se antè consulto, ac duabus è Germania legionibus euocatis. Verùm hæc à Rege frustra monebantur, gliscente in dies obsessorum contumacia. Quare Gubernatrix Norcarmio mandat, arctiore vrbem obsidione circumuallet, commeatu commercioque intentiùs intercludat, tormenta atque

ad obsidionem Valécenæ redit

super oppugnatione Vrbis Gubernatrix Regē consulit.

Rex eam abnuit.

ex quo Gubernatrix oppugnationem differt, & a ctius vrbem obsidet.

acies tamquam aggressioni paratas ostẽtet: ac tempus terrendo hostem, fatigandoque trahat, donec euocatæ è Germania legiones, Tribunis Oberstenio & Scauemburgio, aduenirent. simul Regi scribit, *Clementia nihil profici. Sibi quidem, ac Senatui necessarium videri, vrbem inuadere, dum nullis auxiliis firmata expugnari posset Norcarmij iudicio, intra dies octo. Mora verendum esse, ne per Belgium frementibus Gheusiis, finitimisq; Gallis spatium daretur exercitus contrahendi.* Neque propterea dimouit à sententia Regem, festinatis præter solitum litteris monentem hortantemque, *Cunctarentur adhuc, atque insisterent metu potiùs quàm armis adoriri vrbem, tædio fortasse ac fatigatione flectendam. Sin ista sine armis numquam processura viderentur, (in quo standum esse iudicio rem præsentem æstimantium) hæc omnino seruaret in aggredienda vrbe. Primùm admotis aggeribus, dispositisque tormentis, contenti essent hisce quasi tentamentis, atque præludiis oppugnationis: spatiumque interim aliquod pœnitentiæ relinquerent. Deinde si deditio non sequeretur, inuaderent quidem vrbem, quodque militum est, agerent: à cædibus tamen non puerorum modò, senumque, ac mulierum abstinerent; sed ciuium nullus, nisi dum inter propugnandum se hostem gereret, enecaretur.* His permota Gubernatrix, quamuis intelligeret, hæc dici clementiùs, quàm opportuniùs: quippe per eos dies Valencenâ egressus sacrilegorum manipulus, ali-

Margin notes: 1567 — & Regem litteris vrget. — 17. Febr. — 13. Mart. — Rex mitiora suadet, & modum oppugnantibus prescribit. — Obsequitur Gubernatrix.

1567 aliquot cœnobia non procul ab vrbe succenderat, prædâ Valencenam relatâ; tamen & Regiæ moderationis memor & suæ, nihil intentatum voluit. Audierat Valencenates odio in Norcarmium pertinaces esse: visum est ad eos mittere è Proceribus duos, Lamoralium Comitem Egmontium, & Philippum Croium Areschoti Ducem: si fortè, qua erant authoritate, ad saniora consilia retrahere illos possent. Et hi quidem euocatos ad colloquium Valencenatum legatos blandè hortantur. *Ferociam, ac pertinaciam exuant, non profutura, vbi tormentis quati mœnia imperetur. Quippe ad eam diem stetisse vrbem non eorum virtute, sed Gubernatricis Regisque clementia. Externum verò subsidium satis expertos esse, frustra ab se expectari. Gallos nihil moliri, & si moliantur, eorum vti veterum hostium opem nec Belgis decoram, nec salutarem fore. Antuerpiensium consistoria factionibus scissa quid adhuc expediisse? Tornacenses mouisse aliquid, sed simul oppressos: Buscoducenses, aliosque domi suæ satis habere, quod curent. Spem omnem in Tholosio superfuisse: at hunc, exercitumque omnem (ne ignorarent) à Beauorio in Antuerpiæ conspectu cæsos. Quem iam, aut vnde liberatorem aduenturum? Itaque contumaciam pœnitentia redimerent ac Principis indignationi, excidioque patriæ, obedientia, dum licet, atque obsequio anteuerterent.* Hæc præfati, conditiones recitant sibi traditas à Gubernatrice: Vt Valencenates vrbem dedant,

missis Egmontio, & Areschoto

Qui Valencenatibus obedientiã suadent.

propositis conditionibus,

præsidiarum militem accipiant: vrbe dedita, ac præsidio accepto, qui Regi obtemperaturi sunt, iis Valencenæ esse impune liceat: alii statim ab vrbe iam tradita decedant, permissa illis omni translatitia supellectili. Legati, quæ audierant, referunt ad Senatum populumque, occupatum iam obfirmatumque prauorum consiliis, ac potissimum Grangii concionibus, hominis malo publico facundi. Iuuit pertinaciam rumor Tholosianæ victoriæ, fugatique Beauorii, fictus opportunè ab hæreticis, vt nuncio de Tholosii clade fidem aut præcluderent, aut tamdiu certè suspenderent, dum legati de restituenda vrbe consultabant. Qui, re infecta, ad Areschotum, Egmontiumque redeuntes, quum nihil pacati retulissent, ab iratis minantibusque Proceribus, quòd nihil se factos à Valencenatibus viderent, illico dimissi sunt. Et Egmontius (cuius militarem animum, offensionique propiorem acrius irritauerat obsessorum peruicacia) éo ipso die, secutaque nocte cum Cressonerio mœnia contemplatus, atque ipsas vrbis fossas ingressus, Margaritæ affirmauit, breuì Valencenam expugnari posse. Illa, quoniam admonendo, terrendoque videbat satisfactum iam Regi, & aduentare Germanorum copias nunciabant: irata præsertim, quòd inaudisset, nocturna nuper eruptione cohortes aliquot Valencenatum subitariâ pugnâ castris obsidentium insultasse; iubet Norcarmium sine vlla cunctatione, contractis obsidii claustris, vrbem,

1567

frustra.]

Decernitur oppugnatio.

1567 bem, sed ex præscripto Regis, inuadere. Situ non valido minus, quàm amæno fruitur Valencena: paulumque alicubi assurgens, cetera æquo planoque iacet loco: mœnibus, turribus, fossis, & Scaldi flumine mediam perlabente, vnàque cum Ronella riuo mœnia circumuallante, externis propè viribus inaccessa. Sed Norcarmius haud ignarus imperito cum hoste sibi agendum: vrbique ceu robusto corpori inesse imbellem animum, lustratis alicubi angustioribus fossis, campoque per incuriam propemodum exæquatis; magno fidentique animo oppugnationem aggreditur. Et reuocata copiarum parte, quas ad obsidendos viarum aditus, atque ad arcendas commeatuum subuectiones, ductore Gaspare Billio, sparsim habebat, Montensis portæ suburbium nocte occupat. Inde cum aliquot signis Hanoniorum militum prægrandes tubos assiduè displodentium, dum hostem per muros dispositum continenti pilarum procella proturbat, ac distrahit; Cressonerius admirabili celeritate ad mœnia producit aggerem, minimâque suorum iacturâ, ante hostis oculos stationes obsidentium ex castrorum disciplina communit. Ergo distributis vrbis partibus inter Maximilianum Bossuuii Comitem, Carolum Mansfeldium Ernesti filium, & Ægidium Hiergii Dominum, oppugnatio cœpta: primùm decem muralibus ingentibusque tormentis, dein viginti, præter minores bombardas, tanta impressione, vt intra quatuor horas, dis-

Situs Valencenæ,

Gaspar Robles Billij Dominus.

Eius suburbium occupat Norcarmius.

& aggerad mœnia promouetur.

Vrbs quatitur,

Aegidius Barlamontius

Et legatos mittit de cōditionibus deditionis :

deiecta, quam in muro constituerant, præcipua munitione; territi eo principio ciues, misso Tubicinum pari, Norcarmium rogauerint, Ne grauaretur, audire fide publica Valencenæ legatos de tradenda vrbe mox acturos. Illis permissis, vt venirent; nihil tamen à quatiendis mœnibus propterea cessatum voluit. Quo celeriùs oratores (viginti omnino erant) sub vesperam aduenere, deditionem vrbis pollicentes iisdem conditionibus, quæ nudius tertius ab Arescoto, Egmontioque fuerant oblatæ. Sed irridens eos Norcarmius,

Illæ nō accipiuntur.

Quasi verò, inquit, *vestra conditio eadem hodie sit, ac nudiustertiùs. Serò sapitis Valencenates: ego certè conditionibus non transigo cadente cum hoste.* continuauitque nocte tota oppugnationem, nullo temporis spatio relicto ad muros reficiendos, multis in locis adeò dirutos, vt iam fossa alicubi ruinis exæquata, subeundæ vrbis gradum militi præberet. Quum repentè post secundam diei horam præsto adsunt legati Valencenatum, ac se, vrbemque clementiæ Gubernatricis sine vlla exceptione dedunt. Tunc Norcarmius, signo receptui dato, militem iam iam in muros euadentem, ac prædæ inhiantem pro imperio continuit, admonuitque modestiæ, quam Regis nomine imperauerat Gubernatrix. Tenuit ea oppugnatio triginta sex horas, perpetua contentione. feruntque ter millies explosas murales machinas, mœnium quàm hominum maiori strage. Eodem die, qui Domi-

Ideoq; victoris clementiæ se ciuitas dedit.

Quanta oppugnatio hæc fuerit

1567 minicus Palmarum planè palmaris fuit, ingressus vrbem cum tredecim signis peditum Norcarmius; obuios per vias habuit mulierum, ac puerorum cœtus, arborum ramos manu præferentium, simul miserabili voce fidem misericordiamque victoris implorantium. Quibus benignè submotis, sine cuiusquam cæde, aut direptione domus, quamuis ciuium opulentia inuitaret, contumacia mereretur; in curiam ascendit. Ac primùm, vt in mandatis habebat, ciues exarmauit, tormenta bellica (ea octoginta reperta sunt) ac reliquum belli instrumentum, apparatumque ciuitati abstulit. Dein instituta quæstione aduersus rebellionis principes, sectarumque hæreticarum buccinatores: ex illis sex & triginta in carcerem protinus coniecti: horum nemo capi tum quidem potuit, clàm vrbe egressi, quamuis portæ aut statim clausæ, aut insessæ militibus fuissent. Sed ad oppidum Sancti Amandi ex fuga retracti, & custodiâ diù retenti, postea ciues quidem gladio; hæresum verò præcones, atque ex militibus aliqui, suspendio necati. Postremò Magistratus, Quæstoresque, ac rerum publicarum curatores gradu omnes moti: ademptisque publicis immunitatum tabulis ac priuilegiis, ciuitas mulctata, donec à Rege illa iterùm instaurentur.

Norcarmius vrbé victor ingreditur; & exarmat & punit

Ciues Ministri.

& priuilegijs exuit,

2. April. Hæc, vti gesta erant, omnia Regi perscribens Gubernatrix, adiectisque eorum Ducum, militumque nominibus, qui in obsidione, oppugnationeque, laudem præ ceteris meruerant; rogat,

Victores Regi comédat Gubernatrix.

vt ex reorum bonis Regio fisco addictis, 1567
remunerari sibi liceret illorum virtutem ac fidem: quo fructum victoriæ, modestiæque sentiret miles, atque alii promptiora interim obsequia condocerentur.

Ex huius Ciuitatis statu tum sacro tum ciuili restituto,

Rebus in hunc modum Valencenæ compositis, ac sacris ædibus, earumque cultu rite restitutis: euocatoque ob eam caussam ex Artesia Atrebatensium Episcopo, atque octo militum cohortibus vrbi impositis: vt ille Religione, hi metu populum continerent; mirum, quantâ & Norcarmius inclaruerit exinde gloria: & per omnes rebellium atque hæreticorum ordines mutatio, subiectis semel Valencenatibus consecuta sit. adeo vt hac vna in vrbe, vrbium claues omnium repertæ esse vulgò dicerentur.

Laus Norcarmij, & rebelliũ consternatio.

De IVREIVRANDO ex Proceribus Belgij postulato.

INTEREA Gubernatrix aliis rursum litteris admonita, Regi profectionem adornanti Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem facilè præiturum; dum res in Belgio fluebant ex voto, vrgendum putauit, quòd iam pridem moliebatur de Magistratibus, bellique ac pacis administris adigendis, vt iurati sponderent, *Se Regi nauaturos operam aduersùs eos, qui Regis nominè designarentur, sine cuiusquam exceptione.* Quod agebat, non vt exploraret aliquorum animos, satis sibi perspectos: nec quia ignoraret, NVLLIS constringi vinculis posse perfidiam: sed vt eos minore inuidia aut exauthoraret, si sacramentum abnuerent: aut plecteret, si fallerent fidem; eoque Belgium nulla impacatum ex parte Regem acciperet. Cœperat id Gu-

15. Mart.

Cur illud poposcit Gubernatrix.

1567 Gubernatrix anni huius initio: reque
ad Senatum relata, addidit gratissimum
sibi fore, si Proceres ipsi præirent cete-
ris, dein faciliùs secuturis. Primus rem
probauit, promisitque sacramentum, Qui iurarunt.
Comes Petrus Ernestus Mansfeldius: se-
cutique exemplum Areschoti Dux, &
Comites Egmontius, Meganus, ac Bar-
lamontius, vti tunc spopondere, ita po-
stea iureiurando firmarunt. At Henri- Brederodius recusat;
2. Febr. cus Brederodius, à quo Gubernatrix per
certos nuncios, & compositis deinde
litteris exegerat sacramentum fidelita-
tis, tamquam ab eo, qui & in ditione
Regis esset, & Belgicorum equitum cen-
turiam ex quatuordecim vnam duceret;
diu tergiuersatus, postremò, quoniam & priuatur
iubebatur regimen equitum deponere, equitū regimine:
questus agi secum inclementer & iniu-
riosè, centuriam recusato iureiurando
remisit. Abnuerunt quoque sacramen-
tum, quamquam paulo ciuiliùs, Comi-
tes Hochstratanus, Hornanusque: quòd & præfectura Mechliniæ Hochstratanus.
dicerent, sacramentum, quo se supe-
rioribus annis obstrinxerant, satis esse.
Moderabatur Antuerpiam Hochstrata-
nus loco Principis Orangii apud Hol-
landos agentis, atque ex ea vrbe Mechli-
niam Præfecturam suam administrabat.
Ergo Margarita, quæ iam pridem in
Hochstratanum intenta, minus homini
fidebat; Mechliniæ Præfecturam Semerii
Domino demandat, viro integræ Reli-
gionis ac fidei: scribitque Hochstrata-
6. Ian. no, prouisum à se vrbi, quæ Gheusiis
ad inuadendum nuper designata, præ-
senti Gubernatore opus habebat. Et

Qui cum Gubernatrice indignationé dissimulat

Hochstratanus, perinde quasi non intelligeret Gubernatricis indignationem, ne suam quoque culpam agnoscere videretur; egit ei per litteras abunde gratias, quòd se illo tunc onere liberasset: addiditque, In deponenda præfectura, deberet nè coràm conuenire Mechlinienses, an compositis ad eos litteris id officii præstare, expectaturum quid eius Celsitudo imperauerit. immo si eidem videretur, alium pro Orangio Antuerpiæ regendæ præficere, sibi hoc etiam beneficii loco futurum. Sed dissimulationem deposuit Mansfeldio scribens. Quum enim Gubernatrix significasset, satius sibi videri, si ipse scriptis ad Mechlinienses litteris, de præfectura deposita illos admoneret: ad eamque Gubernatricis epistolam, quum suam quoque Mansfeldius adiunxisset, Hochstratanum pro affinitate (nam Momorantias sorores duas Heleonoram & Mariam duxerant, Hochstratanus illam, hanc Mansfeldius) sollicitè adhortans, vt Gubernatricis indignationi satisfaceret; subacerbè respondit, *Agere se homini gratias, qui tam multis negotiis implicitus, quibus Margaritam in Imperij cura magnificè subleuabat; prospicere affini, & consilium dare voluisset: quo tamen consilio se quidem non egere, satis per se gnarum, quid facto opus esset. Interim gratulari occupationibus eius supra quàm vellet augendis, aduentu tot catulorum ex Hispania, Italiaque*. Tardiùs aliquantò molestiùsque cum Orangio acta res est. Is enim, recusato sa-

1567

12. Ian.

15. Ian.

eam tamē Mãsfeldio aperit in hunc modum.

20. Ian.

Idem recusat Orangius,

cra-

1567 cramento, Gubernatrici inter alia scri-
psferat, Hollandis Zelandisque atque
28. Mart. Burgundis Præfectum designaret; quando se hisce præfecturis cecidisse ex Regis sententia intelligebat. Id verò Margaritæ animum suspendit, quòd apertè inimicum nollet, cui subigendo satis virium nondum haberet. Mittit igitur ad eum Antuerpiam Ioannem Baptistam Bertium à Secretis: qui hominem priuata curantem reperit, oblataque Gubernatricis epistolâ, qua Bertii dictis fidem haberi volebat; multis ostendit, Consilium deponendi Præfecturas nec Gubernatrici, nec cuiquam Procerum probari: non solùm quòd esset prouinciarum necessitatibus importunum, atque ipsi Orangio indecorum; sed etiam quòd huiusmodi præfecturas à Rege traditas nec Gubernatrix alicui posset adimere, nec ipse inconsulto Rege deponere. ideoque resumeret quàmprimùm publicas curas: cogitaretque, non temerè postulari à Rege, vt in communi prouinciarum tumultu, ipsi prouinciarum Præfecti, instaurato sacramento, studium operamque suam ostentarent. Ad ea Orangius (præsente, qui fortè superuenerat, Hochstratano) respondit, Multis se grauissimisque de causis, quas indicauerat adhuc nemini, sacramentum abnuisse. Primùm quòd ex iis qui præcesserant, prouinciarum Præfectis, numquam exactum id fuerat. deinde quòd quum fidem suam iam pridem Regi iuratus obligauerit, sicuti Proceres alii, qui Regis in ditione censentur;

seque præfecturis vltro abdicat,

Ad quem mittitur à Gubernatrice Bertius;

qui docet, cur sacramentū ab illo exigitur,

Orangius nō audit, promptis causis

prima,

secunda,

videri poſſet aduersùs promiſſa peccaſſe, 1567
ſi ad ea rurſus iureiurando adigeretur.
tertia, præterea quòd quum iurauerit, ſuarum
ſe prouinciarum priuilegia ſeruaturum,
ſi fortè quid contra illa imperaretur, parêre imperanti non poſſet, impeditus iurisiurandi religione: & tamen parere deberet, ſi iuraret in præſentia, facturum ſe quidquid Regis nomine aduersùs quoſcumque imperatum ſit.
quarta, addidit ad hæc, in oblata ſibi iurisiurandi formula Imperatorem non excipi, cui beneficiario iure quum eſſet obſtrictus, (feodatarius,) numquam ſe in illum arma ſumpturum: immò nec excipi filios, aut amicos, vti Cliuiæ Ducem, aliosque non paucos, quibus bellum inferre quî poſſet? adiunxit
quinta, & hanc cauſam: multa quotidie in eos, qui Catholicorum in numero non eſſent, edicta proponi capitalia; quorum ipſe miniſter eſſe nollet, refugiente animo eiuſmodi ſupplicia ob cauſam Religionis irrogari ſolita. quin etiam ex eo ſacramento cogi ſe poſſe, ad vxorem ipſam vltimo ſupplicio mactãdam, quippe Lutheri ſacris imbutam.
vltima ex Albano Duce, denique & hoc ſibi cogitandum, poſſe illum, qui Regis nomine aliquid imperaret, eſſe huiuſmodi, cui ſubiicere ſe ſe haud ſanè decorum generi ſuo duceret. Atque hîc Ducem Albanum nominauit (Ferdinandus à Toleto Albæ Dux,) indignabundus, ac ſiluit. Nempe Albani, (eaque ſola verè cauſa) vti ferebatur, aduentus hominem turbabat: ceteræ cauſæ in ſpeciem erant, & quia inualidæ, cumulo firmabantur. Neque enim is erat Orangius, quem à prouinciarum adminiſtratione iuriſiu-

1567 randi religio remoueret. sed intutum existimauit, credere se se Hispano Duci, natura tristi asperoque, & pro veteri æmulatione superbius imperaturo. Immo vel si se amicè Albanus gereret, non videbatur Orangius laturus hominem, qui amicitiam loco veniæ imputare posset. At Bertius, vt erat ab ingenio, & à mandatis instructus, singulas à capite causas expendens; Mirum non esse dixit, quum tanta prouinciarum necessitas non ingruerit superiorum Præfectorum tempore, si ex eis huiusmodi sacramentum exactum non sit. Iterari iusiurandum, non ad superius sacramentum quasi corruptum, noua professione resarciendum; sed ad maiorem alacritatem in nouo periculo suscitandam. In priuilegiis prouinciarum conseruandis fidem suam obligasse Regem non minus, quàm Orangium: ideoque, ne quid aduersus illa imperetur, Regi curæ futurum. Neque hîc agi de bello in Cæsarem, aut in Imperium, aut in Cliuiæ Ducem inferendo: quos vt ipse in sacramento exciperet, Gubernatricem libentissimè consensuram. Curam edictorum ac pœnarum, quæ in hæreticos statuuntur, non ei committendam: multò verò minus, vt in vxorem animaduertat, illum cuiusquam imperio adigendum. Sic Bertius rationes Orangii refellere conabatur, omissa Ducis Albani mentione, siue responsi dubius; siue quia nominata vxore, interfatus Orangius non expectauit illum deuenire ad eum locũ, addiditq; Se pro certo habere,

Ad singulas causas Bertius respondet.

non persuadet.

Regem, si in Belgiū aduenerit, nō passurum cuiusquam vxorem aliis religionibus inhærentem: ideoque decretum sibi esse in Germaniam cum familia migrare, ante Regis aduentum, ne illo præsente eiectus e Belgio, non sponte cessisse videretur: vbi tamen cumque locorum esset, victurum se vti Regi subditum decet: nec quidquam, quod ad eius Maiestatis amplitudinem pertineat, omissurum. Bertius, quando obfirmato hominem animo videt, ad extremum quasi inducias reiecta pace impetraturus, orat (nam & hoc in mandatis habebat) vt, antequàm discedat, cum Egmontio, aliisque nonnullis, quos vellet, Proceribus colloqui ea super re sustineret. Cui libenter assensus, Villebrocum pagum Bruxellas inter & Antuerpiam, colloquio designat. Quò quum hinc Orangius, inde Egmontius, ac Mansfeldius, & Gubernatricis iussu Bertius conuenissent, eademque rursus ac sæpius agitassent; infecta re abiere. Ferunt Orangium, antequàm inde recederet, cum Egmontio seorsim abducto de imminentibus periculis locutum, orasse illum, subduceret sese, grauidamque cruore tempestatem ab Hispania impendentem Belgarum Procerum capitibus ne opperiretur. Et quum Egmontius meritis ferox, eòque periculi negligens, contrà dissereret, ac Regis clementiæ, si pacatas reperiret prouincias, omnia tribueret; *Perdet te*, inquit Orangius, *hæc quam iactas clementia Regis, Egmonti. ac videor mihi prouidere animo, vtinam falsò*

1567

colloquiū tamen impetrat

re infecta.

Orangii discessuri verba ad Egmontiū;

1567 *falsò, te pontem scilicet futurum, quo Hispani calcato, in Belgium transmittant.* Quo dicto tamquam præsagitionis certus, hominemque supremum visurus, arctè, nec sine vtriusque lacrymis complexus, abscessit. Ac postridie datis ad Gubernatricem litteris orauit, *Quæ nunc egisset, quosque sæpe labores domi militiæque, pro Regis commodo, ac dignitate pertulisset; benignè interpretaretur ipsa, & Regi in memoriam reuocare dignaretur. Se certè Celsitudini eius, quibus in terris ageret, addictissimum perpetuò fore.* Statimque cum vxore, ac familia, prçter Philippum filium natu maximum, Louanii studiorum causâ relictum, plurimisque officii causà comitantibus, Bredam oppidum suum petiit: vbi paulum moratus, Cliuiam, postremò Dilemburgum antiquam Nassauiorum sedem, exeunte Aprili, se recepit. At Egmontius & si animo paulisper commoto ob amici discessum, inde tamen lætior, quasi absque veteri æmulo vnicè securus partium primarum, adesse Gubernatrici, vltro operam expromere, remque curare publicam solito intentiùs cœpit. Nam & sacramentum, vti pollicitus erat, peculiari forma dixit: & disturbatis per inferiorem Flandriam consistoriis, oppida nonnulla ipse sex peditum signis comitatus exarmauit: & alienum se adeò ab aliquorum consilio collegarum ostendit, vt per Hochstratani Comitis aulicum, qui sermonũ minister erat, hortatus sit eos, Ne quid aduersùs Religionem, ac Regem, decusque proprium molirentur: si

4. April. — & epistola ad Gubernatricem.

Post illam Belgio abit Orangius.

Egmontius sacramentum dicit.

Belgiis partibus studet:

Contrariũ se fœderatis ostendit.

1567

dissoluta cum eis amicitia.

secus agerent, se illos inimicorum loco non minus, quàm fasciâ amictos albâ (quod bellicum est Gallorum gestamen) habituros. Ex quo factum, vt Hochstratanus, aliique sua litterarum libellorumque autographa, quæ vnquam Egmontio dederant, repetierint: simul illa, quæ ab eodem acceperant, omnia remittentes. haud dubium dissolutæ familiaritatis argumentum: quæ tamen ne fortè ad se ludificandam agitarentur, subuereri Gubernatrix videbatur. Sed ea siue ex animo faceret Egmontius, fœderatorum mores iam exosus: siue Gubernatrici ostentaret, aduersam sui opinionem aduentante Rege deleturus; certè momenti plurimum attulere Catholicorum partibus. Etenim coniuratorum Nobilium sanè complures Orangio destituti, Egmontio aduersante conterriti, diffidentibusque maiorum gentium Proceribus, ipsi quoque suspecti inuicem, disparant animos, certatimque per amicos alii, alii coràm à Gubernatrice veniam petunt, fœderis compromisso renunciant, seque nouo authoramento, vti rogabantur, obstringunt. Immo non multo pòst polliciti sunt Hochstratanus Hornanusque, scriptis ad Gubernatricem litteris, se sacramentum præsente illa dicturos: atque hic posterior etiam iurisiurandi exemplar vnà transmisit. Comites Culemburgius, ac Bergensis Belgio iam cesserant: Ludouicus Nassauius Principem fratrem secutus erat. Itaque illos quatuor primi fœderis ductores, præter Henricum Brederodium

Inde magna rerum conuersio.

Compromisso multi renunciant.

Contumaces Belgio abeunt.

Hornan.

spei

1567 ſpei retinentiſſimum, omnes timor abſtraxerat. Inde conſternatio, & querelæ mercatorum, hæreticorumque, deſertos ſe contrà quàm conuenerant, proditosque à nobilitate, lamentantium: inde multorum, ac præcipuè concionalium Miniſtrorum fuga: inde Margaritę ſpes, ac feſtinatio, dum trepidis, ac diſcordibus factionum capitibus, contumaces populi ad priſtinam obedientiam reuocari faciliùs poſſent. præſertim hæretici.

ETIAM Gubernatricis iuſſu Norcarmius cum viginti & vno peditum ſignis, ac decem muralibus tormentis Traiectum ad Moſam expugnaturus in Brabantiam contendebat. Sed Traiectenſes audita Valencenæ vrbis deditione, concionatores hæreticos, doctoresque eius factionis omnes vrbe protinus expulerant. Dein certiores facti de aduentu Norcarmii, feſtinata ad Gubernatricem legatione, veniam orant, antea-cta deprecantur, ſeque in poteſtate Regis, atque Epiſcopi (Traiectum enim partim Leodienſi paret Antiſtiti, partim Brabantiæ Duci) futuros pollicentur. Margarita paucis increpitos ad Norcarmium dimittit, ab eo audituros, quid facto opus ſit. Vix abiciant Traiectenſes, quum legati ab Gerardo Grosbecho Leodienſi Epiſcopo ſuccedunt, Gubernatrici affirmantes, Iam ſentinam omnium hæreſum Traiecti exhauſtam: Magiſtratum, ac ciuium pleroſque à lue, etiam quum maximè graſſabatur, integros perſtitiſſe: Nobilitatem, ac reliquam plebem ingenio inſanabili non eſſe

Maſtrich

TRAIEC. TI recuperatio.

Ciues veniã orant Gubernatricem.

Idem per legatos Epiſcopus Leodien. pro Traiectenſibus precatur.

esse : idque ostensum facili subitaque conuersione ciuitatis, operâ vel vnius potissimùm viri è Societate Iesu illuc ab Episcopo Coloniâ accersiti, qui hæresum doctoribus ad certamen quotidie prouocatis, quotidie deuictis; pristinæ & Religioni, & obedientiæ momentum propè omne restituerit : ideoque populum, quidquid contagione peccauerit, deleturum acriori obsequio : præsidiumque, modò veniam impetret, non detrectaturum. Quamquã Leodiensi Episcopo videri, præsidio non magnopere indigere ciuitatem, turbarum incentoribus iam liberam : aut certè vnam alteramue cohortem, si famæ intersit destinata non mutare, satis loco futuram. Illum quidem (quod ad se pertinet) Traiectensibus præterita condonasse : immo pro eâdem veniâ apud Gubernatricem impetrandâ operam suam spopondisse, tanto libentiùs, quanto se præter Principem, etiam Patrem meminerat, & Margaritæ clementiam non ignorabat. Ad ea Gubernatrix actis Leodiensi gratiis, ob legationem plenam officii & caritatis; negauit posse se imitari illius factum, præcisa sibi ab Rege facultate delicta huiusmodi condonandi : id tamen ab Regis clementia non dubiè sperandum. interim necessarium esse nouâ fidâque militiâ Traiectum communire, conatibusque occurrere perduellium, qui eam vrbem accipiendis è Germania subsidiis opportunam non minus, quàm Valencenam è Gallia, spe certissima deuorauerant. Ideo à se missum expugnan-

do

1567

Henricus Dionisius

Gubernatrix cur nõ annuit.

1567 do Traiecto Norcarmium, iussum tamen consilia cum Episcopo communicare: eamdemque ob causam destinatum à se Turrium, priuati consilii à secretis, qui susceptæ illum expeditionis admoneat. Subiicientibus legatis, Non eiusdem conditionis cum reliquis per Belgium vrbibus esse Traiectum, in cuius administratione ius quoque suum Leodiensis obtineat; nihil à Margarita responsum est, nempe solita silentium responsi loco reddere: quòd diceret, NON MALE auritis satis responderi non respondendo: Exercitu interim festinante, consueta victoribus alacritate, & prædandi spe. Sed deditionem properauere Traiectenses, nihil abnuendo ex iis, quæ Gubernatricis nomine Norcarmius imperasset. Qui vrbem ingressus, acceptis à Magistratu clauibus, tormenta maiora, atque omne bellicum instrumentum ciuitati adimit: ciuium singulos telis atque armis spoliat: rebellionis authorem in foro suspendi iubet: ac relicto Ægidio Barlamontio cum parte legionis ad vrbis præsidium, ipse cum reliquo exercitu, vt se Carolo Brimæo Comiti Megano, ex præscripto Gubernatricis adiungeret, in Batauiā iter intendit.

Traiectenses se Norcarmio dedunt: & puniuntur.

Hiergii Dominus

BVSCODVCENSES solliciti quò arma victor inferret, tanto in se certiùs iram Gubernatricis extimescebant, quanto iustiùs meruerant. Etenim illa ob Merodium, & Scheiffium Brabantiæ Cancellarium, nuncios suos, à Buscoducensibus contumeliosè habitos retentosque; ob reiectum hostiliter Meganum,

DEDITIO Buscoduci & Antuerpiæ.

Timent armatam Gubernatricem Buscoducenses.

num, admiſſumque Bombergium; eos 1567 graui edicto hoſtes pronunciauerat, bona proſcripſerat, ac dum nuncios ad ſe liberos non remitterent, priuilegiis omnibus ciuitatem exuerat. Ciues etſi primò edictum contempſere: dein tamen propiore periculo admoniti, inſcio Bombergio, Gubernatricem rogárunt, vt certis hominibus ciuitatis nomine ad eam venturis, publica fide, caueretur. Negauit Gubernatrix, ſe illos audituram, niſi ducerentur à nunciis, qui Buſcoduci attinebantur. Nec multo pòſt ſoluti Cancellarius, ac Merodius in Curiam veniunt: Gubernatrici narrant, Bombergiū deficiente in dies factione diffiſum, vrbe ceſſiſſe cum militum manipulo, coactis vtcumque ciuibus, eius vt acta comprobarent: expreſſisque donatiui nomine mille florenis. Hæc enarrantibus preſtò adſunt Buſcoducenſium legati, poſcentes omnium, quæ admiſerant, veniam: ſimul vt & reuocaretur edictum, & accipiendi præſidii onere liberarentur. Enimuerò offenſa Gubernatrix ſuperbis legatorum poſtulatis, reſpondit, Non eam ſibi videri legationem ſupplicum reorum. remiſitque in alium diem. Nec paſſa iterum audire, per Cancellarium Merodiumque iubet eos redire domum, ac ciuibus edicere, in reddenda ciuitate conditionibus abſtineant, præſidium vti imperabitur accipiant: culparumque memores, ſe reſque ſuas Regis clementiæ committant. Addebant animos Gubernatrici & præteritæ victoriæ, & auxilia iam præſentia Germanicarum legionum:

& placare ſtudent.

9. April.

non placant.

1567 gionum: iisdemque territi Buscoducenses, remissis legatis sese Gubernatrici, sine vlla exceptione dedunt. tantùm orant, vt ad rixas inter ciues ac milites præcauendas, ex sua ipsorum natione præsidium accipiant. Et accepere partem Germanicæ legionis, eiusque Tribunum Comitem Scauemburgium, qui vnà cum senatore ad eam rem à Gubernatrice attributo, Remp. ordinauit, abrogato quidem edicto, sed pœnis iuxtà ac venia, Regis aduentui reseruatis. Eodem

se dedunt.

18. April. tempore Antuerpiensium legati Gubernatricem adeunt, præteritorum veniam comprecantes, ciuitatemque turbarum concitatoribus vacuam in officio futuram pollicentes. Et verò licet omnium postremi ad obsequium redirent Antuerpienses, primam tamen laudem, ne dum veniam, merebantur. Quippe in expellendo concionalium hæreticorum grege diu multumque optimo cuique desudandum fuit. Quamuis enim illi ingenio plerunque rudes, ac magis improbi quàm callidi vix vltra popinalem doctrinam saperent: tamen vsque adeo & numero iam excreuerant, & factiosorum malæque notæ hominum fouebantur ope, & intimis popularium animis inhæserant, ciuitatemque obsessam atque obnoxiam mordicus obtinebant; vt profecto extrahi inde nequirent absque ingenti conatu ac turbis, vexatâque miseris modis Antuerpiâ. Sanè non magis defectum viribus, atque intermortuum relinquunt eum, cuius obsesso è corpore desertores Spiritus importuni-

Antuerpienses veniam orant.

meriti ob hæreticos eiectos, non sine conatu magno.

tunique hospites exiguntur sacrorum vi carminum; quàm illa ministrorum transfugarumque legio diù obluctans ac peruicax, coacta demum abscedere, ciuitatem omnem minis imprecationibusq; concussit. At Gubernatrix, etsi lætissimè legationem tantæ ciuitatis excipiebat, dissimulato tamen gaudio, præterita grauiter incusat, negat agendum esse de venia, priusquàm præsidium intra vrbem admittatur; admisso, spondet operam suam, quo illorum precibus Rex placetur: seque interim ab animaduersione in contumacem ac rebellem ciuitatem, præterquàm in sacrarum Imaginum violatores, ac seditionum capita cessaturam. Vix hæc responsa retulerant Antuerpiensibus legati, quum redire iussi offerunt deditionem: affirmant, ciues in potestate Gubernatricis esse, præsidium imperet, accepturos. Illa consilio prolixè laudato, addit (quasi honori daret, quod securitati obtendebat) venturam se Antuerpiam, carissimique populi deditionem præsentiâ vtique suâ cohonestaturam. Postridie sexdecim lectissimorum peditum signa præire iubet, Duce Mansfeldio: qui ne aut exauthorati Antuerpiæ milites, aut factiosi ciues aliquid fortè turbarent, præmissis vehiculis militarium impedimentorum, atque ad viarum capita obiectis, veluti pugnaturo agmine vrbem intrauit. Ac dispositis continenti ordine per vias ac fora maioribus minoribusque sclopetariis, Gubernatricem excepit, extremo mense Aprili secutam, ingenti pompa

Non impetrant veniam, nisi se dedant.

Deditionẽ offerunt Gubernatrici.

Et illa præmisso exercitu,

Petrus Ernestus Com. Mansfeld

1567 pompa non armatorum modò, qui mille ac ducenti fuere, sed Magistratuum etiam, Præfectorumque prouinciarum, ac Procerum aurei Velleris, Conciliique triplicis Senatorum. Ingressa triumphi in modum magno mortalium accursu acclamationibusque rectà principem Dei Matris ædem cum eo comitatu petiit, hausitque oculis illa furialis vestigia impietatis, templiq. paulo antè pulcherrimi dehonestamenta. Nimirum expressit ea species vbertim lacrimas; quas tamen oblata qualiscumque instaurationis occasio temperauit. Itaque decantato solenni Gratiarum carmine, egit ipsa priuatim magnæ Virgini grates, quòd eius ope tantam vrbem sine prælio ac sanguine, Religioni Regique reddidisset. Inde animum ad ordinandam Remp. intendit. ac prima Sacrorum cura fuit: euocatoque Cameracensi Episcopo, aræ ac templa, quæ sacrilegi aut diruerant, aut profanauerant, restitui cœpta, statisque cærimoniis expiata, & (quod caput est) impigris animarum Pastoribus attributa. Deinde ad ciuitatis administrationem conuersa, quæstiones instituit de rebellionis capite, deque Magistratuum siue ignauia, siue perfidia: simul indicem armorum, quibus populum exueret, confici iussit.

Vrbem intrat triumphantis in modum.

Te Deum.

Sacra restituit;

statum ciuitatis ordinat.

QVÆ dum curat impensè Gubernatrix, audit aduentare legatos à Saxone, & Brandeburgico Septemuiris Imperii, à Vitembergensi Duce, à Marchione Badensi, atque ab Hassiæ Dynasta; à quibus supremam nempe opem implorauerat hære-

Lantgrauius Hassiæ.

LEGATIO Germaniæ hæreticorũ Principum

hæresis malè in Belgio accepta & fugitiua. Gubernatrix rata id quod res erat, illico Scarembergium à Germaniæ secretis obuiàm mittit: qui legatos oret, ne vltrà tendant, illorum aduentum nec ciuitati adhuc tumultuanti, nec Gubernatrici in eam curam intendenti tempestiuum esse: satius interim fore, si legationis capita cum ipso conferant, opportuniùs deinde rédituri. Sed illi negantes ex dignitate Principum suorum id esse, admissi sunt; additique eis aulici, ac prætoriani milites, per speciem honoris, custodes exploratoresque. Postero die, frequenti senatu audiuntur: vnusque illorum, post sollennia verborum officia, libellum Germanicè scriptū legit, cuius sententia, quamuis fusè odioseque pertractata, hæc demum erat. *Professionem Augustanam, Euangelio consentaneam, etiam supra* Religionem *Catholicorum, in inferiori Germania liberè complectendam esse: edictis certè, suppliciisque non vetandam. Proinde à superioris Germaniæ Principibus orari Gubernatricem, ne populos cetera innoxios diuexari hoc nomine, Hispanicæque censuræ minis, ac pœnarum immanitate plecti patiatur*, Hæc omnium, qui aderant, indignatione fatus, libellum tradidit Gubernatrici: quæ amotis legatis, ea de re in senatu deliberans (vt erat acriter offensa) remittendos absque responsione sentiebat; ciuilius tamen visum, si Scarembergius in hæc verba responderet. *Quæ legati de Religione præmiserint, responso indigna esse. Quæ pro excu-*

quam Gubernatrix studet non admittere.

admittit tamen:

auditque hæc in súma orátes.

Ad quæ ita responsum.

1567

1567 *excusanda rebellium impiorumque contumacia disseruerint, ostendere Germanos Principes minus fidei habuisse litteris Hispaniarum Regis, ac Belgij Gubernatricis, quàm seditiosorum hominum querimonijs: contra quos & euersa expilataque templa, & illata vis Magistratibus, & excitati ad arma populi, magnam scilicet innocentiam contestentur. Proinde Gubernatricis nomine illos, à quibus missi erant, admonerent; vt Regnorum curam suorum Regi permitterent, neue per ea turbulentorum patrocinia turbas in alienis prouincijs fouerent.* Ad ea subiicientibus legatis, se tantummodo oratum venisse pro sociis Augustanæ confessionis, qui culpâ vacui habebantur; nihil vltrà responsum. quartoque, ex quo venerant, die rediere, non dissimulata offensione, præter Saxoniæ legatum: qui, clam ceteris, indicauit Gubernatrici, Septemuirum suum aliorum suasu iniisse eam legationem: se enim Austriaco Regi addictum & esse, & haberi velle. Non dum legati cesserant vrbe, quum nuncii de coniuratis in Hollandia fusis, deque eiecto inde Brederodio perferuntur. Hollandiam obtinebant, atque excursionibus prædisque vexabant rebellium fermè quatuor millia, ducibus Andelotto, Vinglio, atque Lefdalio, nobilibus fœderatis. Horum plerique Amstelodamum inuasuri, prodeunte obuiàm Megano Comite, cum tredecim strenuorum militum signis, non modò spe potiundæ vrbis frustrati, sed etiam, eodem inse-

& remissi legati sed palàm offensi. præter Saxonicum.

Fœderatorum aduersa per Hollandiam; ex qua fugantur à Megano.

quente, in Vaterlandiam compulsi sunt, 1567
Hollandiæ partem aquis interclusam, eòque inaccessam. Sed neque hic diutius securi ab armis Megani, cui accessurus Norcarmius dicebatur, conscensis nauibus Frisiam petebant; quum, vento obnitente, in Geldriam delati, dissplicatique alii in alias terras, omnes è Regiis Prouinciis elapsi sunt. Vna tantummodo nauis, in qua præda omnis ex Hollandiæ templis erepta, centumque ac viginti milites, Dunchero Harlingano nauarcho vehebantur, vnà cum Andelotto, Vinglio, ac duobus Batemburgicis fratribus Gisberto ac Theodorico, seu tempestatis vi, seu nauarchi dolo, deuenit in Ernesti Mulartii manus: quem insequendis fugitiuis, instructissimam cum triremi, paulo antè miserat Arembergius. Milites spoliati omnes armis ac prædâ, aliqui etiam vita: Duces, ac primarii quique, partim Harlingæ custoditi, partim in Viluordianum carcerem, Margaritæ iussu, traducti, ac paucis pòst mensibus, Albano Belgii Gubernatore, vltimo supplicio affecti. Superabat è coniuratis Brederodius, spe recuperandæ Hollandiæ contumax, ac principatu coniuratorum tumidus. Is admonenti Gubernatrici, vt abiret Amstelodamo, non modò non paruerat, sed etiam missum à Gubernatrice Turrium à secretis priuati concilii, qui Regis nomine iuberet illum vrbe protinus abscedere; non exaudito Regio edicto, legatum litteris & commentariis exutum attinuerat domi. Sed Magistratus rei in-

Eorum nauis capitur ab Arembergianis.

Brederodius coniuratorum reliquus diu resistit.

di-

1567 dignitate commotus, & accepta Valencenæ nuper expugnatione perculsus, noctu Turrium vrbe dimisit, ignaro Brederodio. Qui quum videret vndique fugari, cædiue Gheusios: dilabi, aut redire in gratiam fœderatos: sibi vni & periculi, & inuidiæ molem incumbere: tentata incassum reconciliatione: auditâque demum eorum, qui reliqui in Hollandia fuerant, militum fuga & clade; fractus animo, sparsoque aduentu Regis exterritus, patriâ cedere, spemque Hollandiæ in præsentia deponere tandem statuit. Itaque rebus properè compositis, paucisque famulis in arce Vianæ oppidi sui relictis; cum vxore, ac reliqua familia, Emdam Frisiæ orientalis vrbem, ad Amisiæ fluminis ostium appellit. Sed Emdæ parum honorificè susceptus, Bremam in Vestphaliam contendit: atque inde mutata iterum sede, incertus animi pariter ac loci, nempe quòd se ludificatum spe Bataui regni, principemque fœderis vanè ostentatum ferre non posset: dum copias aliquot in Comitatu Schonuuemburgio, & Iustum loci Comitem in Belgium sollicitat, morbo correptus, motaque furiis mente Schonuuemburgi extinctus est. Brederodii fugam secuta est vniuersæ Hollandiæ deditio. Non enim solùm Vianenses, properatis nunciis, veniam, ac militare præsidium poposcère, neutro impetrato; quippe in Regis aduentum dilata est venia, & nudari Vianam mœnibus, extructamque contra Gubernatricis imperium, deponi arcem placuit;

Tandem animo cadit,

& Belgio abit,

1. Maii

Ex litter. Affonuill ad Marg. Farmen. 16. Febr.

& vita.

Hollandia se dedit

13. Febr. 1568.

ſed etiam Amſtelodamum, Lugdunum, Harlemũ, Delphi, ac reliquæ ciuitates, volētes flagitātesque, partim à Megano, partim à Norcarmio ducibus præſidiũ accepere. Idem Middelburgi, aliiſque in Zelandiæ vrbibus: idem Groningæ, idē Dauentriæ, totâque Friſiâ factum ab Arembergio prouinciæ Præfecto. Poſtremò nulla per Belgium vrbs, oppidumue nullum, nulla vſpiam arx, aut pagus fuit; qui certatim eiectis hæreſum magiſtris, ac ſeditionum incentoribus, non ſeſe Regis arbitrio clementiæque tradiderit. Nec ideo ſegnem ſecuramue reddebat ea proſperitas Gubernatricem, ab ſecundis aduerſiſque rebus annos iam plures eruditam. De firmanda magis, quàm de fruenda felicitate ſollicita, præſidiarium militem deditis vrbibus imponit: ſtipendium, quo miles alatur, mulctæ loco ciuibus imperat: alicubi arces deſignat, Antuerpiæ præſertim, vbi ſitum poſitumque inſpexit ipſa, nec mutauit poſtea Dux Albanus: ſacrarum Imaginum violatores, quotquot inueniri potuere, ac ſeditionum authores, habitis quæſtionibus conuictos, ſupplicio affici: templa refici ex reorum bonis, aut publica ciuitatum rebellium pecuniâ: hæreticorum fana, quæ ſtructa erant multis in vrbibus, deſtrui mandat, tanta populorum in id feſtinantium contentione, vt Gandaui (quod fidem propemodum excedit) vnius horæ ſpatio lutherianum templum ſanè peramplum ſolo æquatum ſit. Diceres, alias fuiſſe ciuitates, alios homines, qui paucis an-

1567

Leyden.

& Zelādia & Groninga, & Friſia.

& quidquid in Belgio nutauerat.

Gubernatrix deditas vrbes præſidijs firmat:

mulctat,

arces deſignat:

reos plectit:

templa catholicorũ reficit:

hæreticorũ deſtruit

idque mira populorum contentione & alacritate.

1567 tè mensibus tanto hæreticorum partes susceperant studio, defenderantque. adeo mutati in earum strages ædium incumbebant, tamquam eo ministerio semet absoluerent. culparum certè vestigia, & monumenta delebant, eo in prouincia præsertim Flandria processu, vt ex trabibus decidentium templorum, infelicia conformarent patibula, ex quibus ipsi templorum fabri cultoresque penderent. Atque in hunc modum incendium illud populorum offensionibus conceptum, hæreticorum flabellis euentilatum, æmulatione Nobilium enutritum, & Gheusiano demum fœdere per Belgium omne rebellionibus populationibusque grassatum, Gubernatrix Margarita extinxit adeo distraxitque, vt Religione, atque obedientia vbique reddita: hæreticis aut pœnâ coercitis, aut solum vertere coactis: Gheusiis coniuratis partim in gratiam receptis, partim bonis ac patriâ exutis, atque ad manticam mendicitatemque redactis, hoc est verè Gheusiis effectis: vniuerso demum Belgio pacem tranquillitatemque pristinam restituerit. Vna res in tanta felicitate Gubernatricem non mediocriter angebat, quòd Belgarum plurimos videret, non impetratâ præteritorum veniâ, ac venturi ab Hispania exercitus famâ perculsos aliò commigrare quotidie, ingentique damno ciuitatum, ad finitimos populos opificia, & mercaturas, atque adeo lucra transferre. Idcirco Regem sæpius admonuetat, vt aut sibi eam facultatem condonandi, com-

Belgiũ denique totum pristinæ tranquillitati restituit.

Gheusiis verè gheusiis effectis

Discessio multorum è Belgio angit Gubernatricẽ

Ad cuius remedium Regem orat, in Bel-

gium vt veniat. ponendique omnia, tribueret: aut potiùs ipse, non tamen adscita ab armis formidine, sed innatâ clementiâ, nempe in prouincias suas iam pacatas, iam obsequio promptas aduenirit. Et Rex quidem hanc posteriorem viam initurum se, repetitis sæpe ad sororem litteris, affirmauerat. Verùm cur hoc siue consilium, siue consilii speciem ille mutauerit, ac pro se Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem miserit: quoniam res celebris per Hispaniam fuit, annumque ea deliberatio tenuit; ego, congestis vnum in locum omnibus, non indiligenter expediam. 1567

De PROFECTIONE Regis in Belgiú, OBTESTATA Regem fuerat à principio Gubernatrix, docueratque malis, quibus Belgium conflictabatur, conflictandumque validiùs in posterum prospiciebat, medicinam afferri nullam posse nisi ab Regis manu. Et Belgas ipsos habituros beneficii loco curationem à Principe, ne videlicet secantem seruum patiantur. Nec aliter suadebant Hispanorum Procerum multi, qui ab Rege in consilium adhibebantur. Immo Pius Pontifex Quintus & compositis litteris, & misso Asculanorum Episcopo Petro Camaiano, hortatus est Regem, Belgio sese armatus ostenderet: compositurum haud dubiè præsentiâ suâ populorum motus, & occulta nonnullorum consilia maturè disturbaturum. Sin autem in præcipiti malo aut cunctaretur, aut quéuis ex Regiis administris rei conficiendæ præficeret; se magnopere quidem vereri, ne Belgium Religione, Rex Bel-

quam necessariam putat Gubernatrix.

Idem sentit, & suadet Pius V.

& vaticinatur.

1567 gio exueretur. His aliisque, quæ eadem in Belgio, eadem in Hispania, eadem Romæ dicebantur, auditis; profectionem Rex indicit: Tribunos legi, naues instrui, familiam describi iubet. Et ne is armorum apparatus Principum aliquos fortè sollicitos haberet, per Oratores suos, quid sibi consilii foret ea in Belgas expeditione, illos edocuit. Regem Galliæ etiam transitum per Narbonensem, & Lugdunensem prouincias orauit. Sabaudiæ verò Ducem Emmanuelem Philibertum, cui multum tribuebat, Ioanne Acugnia illuc delegato consuluit; Qua temporis, qua viarum opportunitate suaderet ingrediendum iter. doceret, quibus loca difficultatibus, insidiisue essent obnoxia. mitteret ad se indicem vrbium atque arcium, per quas singulis diebus traduci oporteret exercitum, adnotatis interuallis dimensionibusque locorum: ob eamque causam cupere se, totam eam regionem, quà transeundum sit à Sabaudia in Burgundiam vsque, accuratè delineari atque expingi: propterea venturum esse ad illum à Gabriele Cueua Duce Alburcherco Mediolanensis Prouinciæ Gubernatore, Campinium Centurionem, bellicorum operum intelligentem, vnà cum pictore, mensoreque: ne quid noui, quod oculis non præcurrerit, offendat in via. Hæc autem quantò cumulabantur intentiùs exquisitiùsque, tanto minus securitati, sed famæ dabantur: in eaque tam anxia, tam curiosa iam iam proficiscendi sollicitudine, nihil profe-

Assentitur Rex, & profectionem parat

De ea Principes per Europam monet.

Lione.

Et Sabaudũ in primis,

à quo doceri cupit quæ ad iter tutò peragendũ

In speciē tamen,

ut reor ob has causas

ctionis inerat, præter speciem. Neque 1567
enim mihi quis facilè persuaserit, Philippum regnandi æquè callidum & cupidum omittere voluisse caput arcemque rerum eo tempore, quo in Hispania & Mauricæ rebellionis initia ei suboluerant aliqua, & aduersùs Carolum Hispaniæ Principem multa pater animo premebat. Nam filium duceret nè secum in Belgium, & illorum Procerum causæ, cui clam fauere Carolus dicebatur, patronum cominus admoueret? an relinqueret, Hispaniamque fortè tumultibus inuoluendam eius libertati crederet, cuius ferociæ moderari vix in pace poteerat præsens? Occultabat hæc tamen Rex, atque nouis in dies argumentis spem profectionis alebat; vt ea scilicet expeditione & Belgarum Dynastas in officio contineret; & Maximiliani Cæsaris operam, cuius arbitrio se commissuri Belgæ dicebantur, honestiùs recusaret: & reliquos omnes à fouenda Gheusiorum factione, ostentato exercitu, deterreret. Et iuuit hanc Regis simulationem tertiana febris, qua diù implicitus habere potuit, quò causam referret dilatæ dubitatæq; profectionis: præsertim quum eam curam interea nō omitteret. Quamquam non deerant ex interioribus aulicis, qui totam illam rerum scenam ludificationemque intelligentes, etiam morbum obtendi suspicarentur. At verò vbi Rex conualuit, simulque de rebellione aliquot oppidorum, deque totius Belgii discrimine, nisi ipse accurreret, ex repetitis Margaritæ litteris cognouit; tanto

Quid commodi caperet ex ea scena Rex.

Non omnibus imponit.

Nouis argumentis profectionem suadet:

1567 cùm dolore, tùm ira ſuccenſus ad expeditionem feſtinauit omnia, vt nemo in aula, ne ipſi quidem Belgarum legati Marchio Bergenſis atque Montinius, qui Regis apparatum, ac fabulam ſæpe irriſerant; iam de profectione dubitarent. Et tamen ne tunc quidem deponebat perſonam, nec ſeriò Rex agebat. Quippe ad alia, quæ diſſuadebant iter, acceſſerant Gubernatricis litteræ, quibus admonebatur, deliberaſſe fœderatos, ſi Rex armatus, vti inaudierant, in Belgium meditaretur; ſe exutâ Principis reuerentiâ, externorum ope adiutos, in ipſo prouinciarum aditu arma Regi oppoſituros. Quæ licet ille diſſimularet, aut palàm contemneret; haud dubium tamen, quin altè pupugerint hominem dignitatis tenaciſſimum ſuæ, quam intelligebat in diſcrimen dari, ſi prouincias armis appetendo, armaret; ſeque propterea palàm à ſuis contemptum oſtenderet finitimis circà Principibus auidè ſpectantibus, aut etiam factioni occultè fauentibus. Itaque in ea conſultatione, quam ſuper hac re poſtremam Rex habuit Mantuæ Carpetanorum, deliberari hoc vnum voluit, Abſque armis nè, quod ſuadebant aliqui, an inſtructo exercitu, quod in primis hortabatur Pontificis Nuncius, ire ipſum in prouincias expediret. Ex conſiliariis, quos vti prima regnorum inſtrumenta, habebat Rex ſanè plurimos, nempe quia illos plurimi faciebat; adhibiti tunc quidem fuere Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, & Rodericus Gome-

& perſuadet.

Quum tamen hic quoque ludere perſuaſum habeam,

ex his.

CONSVLTATIO ſuper Regis profectione.

Madrid.

Conſiliarij eorũque Notæ

Albanus,

1567.

Ruigomesius, Albanus,

mesius à Silua Eboli Princeps, magnæ vterque potentiæ apud Regem: sed vt æstimatio post gratiam erat, ille præhabebatur, hic præibat. Præterea Didacus Card. Spinosa ex modicis initiis summus causarum Fidei Quæsitor, & concilii castellani Præses, tantæque aliquando authoritatis in Philippi regia, vt vulgò Hispaniæ Monarcha diceretur. Aderant Gomesius Figueroa Dux Feriæ, & Io. Manricus de Lara, & Antonius Toletanus Legionensis Prior ex Equitibus Hierosolymitanis: præsenti omnes ingenio expeditoque. Sed Ferianus, præter animi dotes, elegantiâ suauitateque morum ante alios erat: Manricus sagacitate pollebat: Toletanum in primis religio commendabat. Aderant Bernardus Fresneda conscientiæ Principis moderator è Franciscana familia, Antonius Perezius secretioris scrinii custos, aliique nonnulli; spectatæ plerique fidei senatores, quique præ oculis dignitatem Regis sedulò haberent: quam tamen, vt qui que naturâ tristior aut clementior, pro ingenio interpretarentur. Ita enim fit CONSILIA sibi quisque attemperat, & iudicium naturâ extorquente, putamus causæ tribuere; quod nostris interim moribus indulgemus. Porrò interesse deliberationi Rex voluit: vt apertis perpetuisq; dissidiis Albani Ducis, & Ebolitani Principis, non minus in senatu sententiis, quàm gratiâ in aula concertantium, præsentiâ suâ moderaretur. An potius, vt si quis ad eam expeditionem Carolum filium (id quod

Spinosa Card.

Ruigomez.

Feriæ Dux,

Manr. de Lara, Ant. Toletanus

Prior de Leon.

Fresneda confessarius,

Ant. Perez.

Rex interesse cur voluit.

inau-

1567 inaudierat) designaret, sermonum initia ipse præcideret? Nec defuit, qui arma suadendo, Tiberii Cæsaris meminit externa bella componentis filiorum ductu. Sed illico Rodericus, vt erat Principis intelligens, quasi probaturus eam partem, qua Regis securitati consulebatur, sermonem excepit, ac paulatim eò deflexit, vt *Intempestiuum* diceret, *quietos obsequentesque populos armis lacessere, simulque finitimos hæreticos ad opem sociorum pronos irritare. Cauendum eo maxime in loco belli ciuilis incendium, vbi circà sint, qui illud alant: procul, qui extinguant. Quamquam ne extingui quidem posse sine ruina victoris. Nimirum inter ciuiles vrbium, hominum, fortunarum strages, adimi demum Principi, quidquid victis perit. Quantumcunque peccatum à Belgis ad eam diem, ab Regis sorore abunde fuisse correctum, subactumque: &, si quid vincendum superesset, animos vtique esse non corpora, ac illos non armis sed beneficijs expugnari. Id verò & clementiæ Principis accommodatius, & Belgarum ingenijs: de quibus verissimè dictum à Carolo patre, NVLLOS esse populos (modò paternè habeantur) qui seruitutis nomen magis execrentur, magis patiantur.* Inde digressus ad impensas deducendi exercitus, ad pericula, ad Principum offensiones, conficiebat ad extremum, *Nihil in Belgio videri adeo implicitum, neque nodum inde offerri implexum adeo, vt absque ferro sedatè placidèque dissolui nequeat: Certè quidquid foris existeret,*

Io. Manr. de Lara.

Ruigomesii sententia.

 1567

à Principe componi è longinquo posse, integra authoritate; dilata interim præsentia, quam extremis malis reseruari satiùs esse. Quod Roderici consilium, hominis erat in aula dominantis, cui pax & quies inprimis curæ; nec quidquam antiquius, quàm ne turbatis bello rebus, penes alios negotiorum arbitria, atque adeo potentia transferantur. Similia censuere Bernardus Fresneda, miti rectoque vir ingenio, & Antonius Perezius vbique Roderico addictus, eiusque fortunæ innexus. At verò Dux Albanus arma & vltionem contendebat vnicum læsæ Religioni, authoritatique Principis remedium. Quippe *Ceteris artibus ac diuturna facilitate nihil aliud effectum, quàm vt Regi obedientia, rebellibus timor adimeretur. Postulâsse principio Belgas, vt Hispanus è prouincia miles excederet; id scilicet vnum deesse contestantes ad quietem populorum. Num propterea impetrata externorum missione quieuisse? An potius, & quidem confidentiùs, efflagitâsse, vt è Gubernatricis latere, è Reipublicæ, quem rectum teneret, clauò deturbaretur Granuellanus? nec vnquam destitisse, donec contumacibus libellis, deridiculis symbolis, flagitiosis conspirationibus ad extremum extorserint, quod auerent. At vnius fortè naufragio complacatos fuisse ventos, qui popularem illam tempestatem concitassent. Quin immo, vt LICENTIA crescit faciliùs quàm incipiat, gradum inde factum, vt homines à nostra iam facilitate securi, contra aucta-*

Cui Fresneda, & Perez accedunt

Albani sétentia planè contraria.

sa.

1567 *sacrorum Antistitũ præfecturas, contra restituta Cæsaris edicta, Tridentinas sanctiones, Pontificios Quæsitores, improbis palàm carminibus insurgerent, preces sed armatas aggererent, minis Gubernatricẽ perterrerent, obstinatis inuerecundè legationibus Hispaniam fatigarent. Hìc quoque visum clementiæ Principis, quì se patrẽ cogitaret, ex destinatis interim aliqua moderari: visum Gubernatrici plus aliquanto, quàm debuerit, indigna poscentibus indulgere. Enimuerò quid ex ea demum indulgentia relatum, nisi vt votorum vbique compotes, non parendo, subditos sese obliuiscerentur, obsequium dediscerent, atque exuta Principis reuerentia, communicata prouinciatim defectione, tamquam CVLPAE societate tutiores, humana diuinaque omnia contrectata semel libertati posthaberent? Præmonstrasse profectò Carolum patrem, nationis haud ignarum, quid esset Belgarum ingeniis accommodatum: dum contumacem patriam, omissis interea mitioribus remediis, armis adortus, obsequio restituit. Nunc verò non vnius ciuitatis, sed prouinciarum consensu peccatum esse in Deum pariter ac Regem. Nec quia rebelles in præsentia conquiescant, minus ferociæ animis inesse. resumpturos utique vires, vbi metam vltionis abiecerint. Nam serpentes etiam pestiferas tutò per hiemem tractari, quibus tamen haud desunt venena, sed torpent. Nimirum exploratum iam esse, NVNQVAM bona fide hæresim mansuescere.* Sic ille pronus ad asperiora disserebat, ea de mi-

Gandauũ

litis legendi ducendique modo, deque tota expeditione scitè partitèque superaddens; quæ vetus militiæ Dux, in eo Procerum non sanè bellicosorum cœtu, præ aliis disceptare vnus poterat. Et iuuit hominis sententiam Spinosa Cardinalis, sacrum Inquisitionis tribunal in Belgio violatum graui oratione conquestus. Reliqui eòdem inclinabant, præter Ferianum Ducem: qui sanguine quàm beneuolentia Albano propior, & ab ingenio mitior, haud grauatè dissentiebat: non quidem inficiatus, *Egere curatione aliqua Belgium*, (in quo aliquãtum à Roderico Gomesio; cætera concors, discrepabat) *sed curationem à dexteritate potiùs agendi, quàm ab armorum tractatione petendam. Idque & Principi honorificentius tamquam ex facili sua componenti, nec in partes transeunti, seque sibi subditis, dum cum iis congreditur, exæquanti: & tutius aduersùm finitimos æmulosque, vsuros haud dubiè Belgicis discordiis, ad Hispanam potentiam suis ipsam victoriis atterendam. Neque, quod de Cæsare Gandauum armis aggresso obtendebatur, satis euincere. Ciuitatis vnius contumaciam facilè tunc frangi potuisse, reliquo obediente Belgio: nũc Prouincias nutare propemodum omnes, eòque in communi tum causa, tum periculo, ad defensionẽ sui consociandas. Multa expeditionem illam iuuisse, quæ hanc hodie retardent. Germanos ad imperium Cæsaris tunc spectasse, coniunctos fœdere Anglos fuisse; Gallos Cæsarem etiam inuitasse. Nunc eosdem nullo*

aut

Spinosa, & plerique cum Albano sentiunt:

præter Feriæ Ducẽ,

cuius orationis hæc summa.

1567 *aut dominij iure, aut societatis nexu, plerosque dissensu religionis, omnes consensu inuidiæ, vt moram nobis, ita opem tumultuantibus allaturos. Itaque omissa in præsens vltionis armorumque mentione, allegatis in Belgium, qui prouinciarum statum propiùs inspiciant, referantque; quietem interea, spatiumque coalituris meliùs Belgarum animis tribuendum, cauendumque, ne arma, quæ toties illi pro nobis induerint, eosdem exercere aduersùm nos intempestiuè doceamus.* Hæc porrò non dissimilia demum iis, quæ primus attulerat Rodericus, de industria, opinor, distulit in hunc locum Feriæ Dux, vt per speciem nouæ sententiæ, Roderici partes, cui plurimum tribuebat, audito Albano, certiùs firmaret. Rex autem interea etsi in Albani sententiam flecti visus est, tamen ob contraria suorum consilia tandiu definitionem distulit, aut distulisse potiùs credi voluit, donec diuersas ipsas pugnantesque sententias, sua quamque vtilitas conciliauit. Sic nimirum quotidie gignuntur rerum corpora, dum eorũ elementa post diuturnum certamen, remittente ac pereunte aliqua singulorum parte, coëquantur. Etenim de Rege in Hispania continendo laborabat Rodericus: adire cum armis Belgium, licet improbaret ipse ceu periculosum, certè superuacaneum; in eo tamen id commodi reperiebat, quòd traditâ Albano armorum prouinciâ, (vti tradendam facilè præuidebat) æmulum ab aula distraheret, curis profectò non leuibus impli-

Rex notare videtur inter contrarias sententias.

quibus ab vtilitate cuiusque conciliatis

implicandum. Atqui Albanus quamquam auebat in primis abducere ab Hispania Regem, apud quem non ignorabat armatum se vnicè dominaturum: minimè tamen abnuebat, vniuersam illam expeditionem sibi à Rege vel absente committi, relicto qua vellet in parte graduque Roderico: cuius apud Principem gratiæ sicut postponi merita sua ægriùs ferebat præsens, ita locum præoptabat, vbi, quos pax & aula æquabat, campus & arma secernerent. Ergo conspirantibus in hunc modum sententiis, Rex haud vltrà cunctatus, aperit quid ipse consilii cœperit. Deliberatum iam pridem sibi ad Belgas ire: idque in præsentia, quidquid contrà disseruerint, non mutasse: se tamen haud antè profecturum, quàm præmisso, qui prouincias delecto cum exercitu ingrediatur. non vt populorum obsequium & pax armis interturbetur, sed vt affuturi dein Principis securitati decorique, armatorum comitatu caueatur. Nec pòst multo, accitum ad se Albanum expeditioni præficit, ceteris veterano Duci, multisque victoriis claro facilè concedentibus. Statimque, designato iam Duce, scribit Rex ad Siciliæ, Neapolis, Sardiniæque Proreges; tres Hispanorum legiones ex præsidiis legant, triremibus Garsiæ Toletani in Insubriam transmittendas. ad Insubriæ verò Gubernatorem, vt ad eas vnam ex sua quoque prouincia legionem adiungat: adfuturum breuì Albanum Ducem cum tyronibus Hispanis, ex quibus præsidia veterano-

rum

1567

Rex decernit, qui profectionem suam præcedat,

Ferdin. Toletanũ Albæ Ducem.

Cui parat exercitum ab Italia.

1567 rum per ea regna suppleantur. Simul ad Sabaudiæ Ducē mittit, sicut antea Ioannem Acugniam, ita nunc Franciscum Ibarram, vt venturo exercitui ille transitum, hic annonam procuret. Præterea Comitem Ioannem Anguisciolam ad Heluetios, & Antonium Mendozam ad Lotharingiæ Ducem legat: vt & de Regis consilio certos eos faciant, & bonâ illorum gratiâ transeuntibus per ea loca Regiis copiis, ne quid turbetur, intendant. Nam Rex iter habere per Lugdunensem agrum mutauerat, excusante Carolo Gallorum Rege domesticos tumultus, atque adeo intutum iter. Etenim rumor Hispanici exercitus cùm multos terruerat, tùm præcipue Geneuates clam admonitos, egisse Pium Pontificem cum Duce Albano, vt in ea expeditione arma in Geneuates facili flexu conuerteret: eamque occasionem non prætermissurum esse Sabaudum pro certò habebant. Quam suspicionem ego quidem natam crediderim ex subita legatione Bernardini Mendozæ ad Pium Pontificem missi ab Duce Albano, dum in Insubria moraretur. Quamobrem Geneuates non modò à Bernatibus, quorum res proximè agebatur, sed etiam à Caluiniana per Galliam factione tamquam à Geneuatū Colonia, in primisque à Condæo illarum partium principe, pro communi causa opem implorauere. Et Condæus, cui gratissima ea fuit occasio scribendi exercitus, omnia Geneuatibus pollicitus, iussisque aliquot militibus Mombrunio Duce Geneuam ingredi; habere per Galliam

& annonā à Sabaudia,

& viæ securitatem per Heluetios, & Lotharingos.

Lione.

Carol. IX

fama regii exercitus terrentur Geneuates:

Bernard. Mendoz. lib. 2.

opemque maximè petunt à Caluinianis Gallis.

Quorum partes suscipit Condæus cum Colinio.

1567

liam delectum ipse, & Gaspar Colinius, palàm cœpere, simulato apud Regem Carolum metu, ne à transeuntibus Hispanis, à quibus ipsi habebantur hostium loco, imparati opprimerentur. Quin etiam Regi persuadere conati sunt, *Arma vt capesseret, opportunitatemque ne sibi pateretur è manibus elabi, qua nullam aliquando maiorem sors obtulerit, vlciscendæ nationis Gallico nomini semper infensæ. Esse illum quidem exercitum & virtute militum, & claritudine Ducum longè lectissimum: posse tamen vniuersum per viarum angustias, ac prærupta nitentem, hinc à Gallis, inde à Genevatibus, atque ab Heluetijs quàm facillimè intercipi, atque internecione deleri. Quod si fieret, si quantum est virium Philippo Regi in Hispania, Italiaque concideret, dubitandum non esse, quin aut aperiretur aditus Insubriæ recuperandæ, veteranis militibus denudatæ: aut translata in Belgium Gallorum signa exciperentur vltro ab ijs populis, qui se ab iugo Hispanorum liberatos Gallicis armis agnoscerent: &, si neutrum ex sententia succederet, certè in multos annos posse non timeri bellum ab ijs, qui amisso tanto exercitu serò vires huiusmodi reparauerint.* Addidit ad hæc Condæus, se quidem ad eam expeditionem, si Rex scribi militem iubeat, cum quinquaginta hominum millibus affuturum. Sic illi copias, quas in rebellionem clàm intenti cogebant, specioso Regis nomine venditabant: more Hugonotorum, quibus SECVRITAS Regis appellatur,

& milites legit.

& Regi Carolo arma in Hispanos suadet.

quum

1567 quum captiuitas est. Sed Carolus illorum consilii non ignarus, ne irritato potentissimo Rege, externis armis pariter ac ciuilibus implicaretur; negauit esse aut dignitatis suæ, aut Gallicæ virtutis, circumuenire Regem affinitate, amicitiaque coniunctum. ceterùm, ne quid regno timeretur ex Hispani accessu, se nouo militum delectu cauturum. Simul Philippo Regi significauit, quo loco essent ciuiles discordiæ, quarum causâ transeunti exercitui securitatem præstare non posset. Et iam triremibus Andreæ Doriæ, & Cosmi Florentiæ Ducis Genuam appulsus erat Dux Albanus cum tyronibus Hispaniæ per Italiæ præsidia tribuendis; quum febri correptus, Mediolani subsistere coactus est. Quo tempore Gubernatrix Margarita certior facta de exercitu, quem Albanus in Belgium ducturus erat, secuturo dein Rege, (sic enim ferebatur) abducere conata est Regem ab eo apparatu armorum; quæ nulli iam vsui nisi rebus iterum turbandis futura essent. *Belgium vt tunc erat, magna pace frui, Religione, atque obedientia restitutis: nec vires, aut militem deesse, quibus hic rerum status vt partus est, ita conseruetur, & præsentia Regis etiam augeatur. At verò nouum maximumque exercitum, quid nisi magnos Regi sumptus, & parem Belgio paupertatem importaturum? Certè audito externarum legionum apparatu, multas opificum ac mercatorum familias aliò iam concessisse, plures vbi vicinas copias audierint, concessuras: quod intelligant, nauigationibus*

Carolus agnita Hugonotorũ fraude non mouetur.

Albanus deportata in Italiam parte copiarum ægrotat Mediolani.

12. Apr.

Gubernatrix Margarita non probat tantum exercitum,

ac de eo sic ad Regẽ scribit.

 1567

inter arma cessantibus, se tamen alendis magnis exercitibus damnandos esse. Accedere & metum populorum, qui non nisi ad pœnas tot militibus expetantur: & Nobilium indignationem, quorum sedula in componendis antè seditionibus opera negligatur: & certissimam instaurationem hæresis, quæ cum Germanis legionibus Luthero addictis, in Belgium reditura sit: & (quod secuturum ex his animo ipsa prospiciat) ciuile cruentumque bellum in multas ætates, inexpiabili populorum odio ac peruicacia committendum. Quamobrem enixè orare, vt omisso intempestiuo armorum consilio, pacatus in prouincias Patri quàm Regi similior adueniat: rebusque feliciter inceptis addat ipse præsentia sapientiaque sua, quod vnum superest, perpetuitatem.

Hanc epistolam extra ordinem perferendam Margarita dedit Gaspari Roblæo Billii Domino Philippopolis Gubernatori, quo latoris dignitas plus haberet authoritatis apud Regem. Sed nihil propterea Rex mutauit, affirmans exercitum non aliam ob causam in Belgium mitti, quàm stabiliendæ paci. Eademque Regis nomine Gubernatrici perscripsit Rodericus Gomesius à Silua Ebolitanus Princeps: simul de morte commonuit Marchionis Bergensis, quæ Rege Mantuâ Carpetanorum absente contigerat.

Philippiuilla.

Rex missi exercitus causam reddit Gubernatrici.

21. Maii.

21. Maii.

DE MORTE Marchionis Bergensis.

MISSVS fuerat in Hispaniam Ioannes Glimæus Bergæ Dynasta, quod est oppidum ad fluuium Somam in extrema Brabantia, vnà cum Florentio Momoran-

Madrid.

Bergen op zoom

1567 rantio Montinii Domino, superiore anno: nec satis prosperè legationem obierat, irritato præter modum Rege, ob violationem templorum, defectionemque ciuitatum. Itaque petitâ sæpius venia in Belgium redeundi, nec impetratâ, (quia Regem clàm admonebat Gubernatrix, inter eos tumultus ne legatos remitteret, quum iam satis animaduertisset, & consueta Hispanæ aulæ cunctatione, & vana spe, quasi propediem cum Rege profecturus in Belgium, ludificari quotidie se, rerum pertæsus, ac Ducis Albani designatione perculsus, in morbum incidit. Ac desperata valetudine, accito ad se Eboli-tano Principe, veteri amico, ferunt grauiter questum esse aduersùs Regem, orasseq; vt ei referret hæc hominis verba non vltrà Regem appellaturi. *Magno sibi mærori esse, quòd nihili æstimatis, quos pro eius Maiestate pertulerat sæpe, laboribus, etiam suspectus haberi, atque obseruari infenso iam animo cœpisset. Sperare tamen futurum, vt sua aliquando fides, & inimicorum perfidia, criminationesque sera tamen retractatione clarescerent.* Nec multo pòst, compositis humanis curis, duodecimo Kal. Iunias, fato concessit. Sunt qui veneno sublatum scribant: perinde quasi nemo Principi offensus inuisusque decedat, nisi accersita morte. Mihi absque coniectura id affirmare, consilium non est. Fuerat Bergensis Carolo Cæsari, ac Philippo filio peræque carus. Ab illo Marchionis appellationem acceperat: hic,

Improspera Bergensis legatio

Morbus eius.

Rulgomez

Querelæ aduersùs Regem.

Mors,

21. Maii

an accersita.

Munia eius.

post nauatam fortiter operam ad Sancti Quintini oppidum, inter Belgarum Proceres comitem assumpserat in Britanniam ad Mariæ nuptias. reuersum & equitibus aurei Velleris adscripsit, & venationis supremum nominauit, & Hannoniæ præfecit. In cuius administratione prouinciæ, quòd rem catholicam non seriò fouisse, vti debuit, visus sit, (quamquam seriò ipse catholicus) Gubernatricem nonnihil tunc offendit, & aliquot post eius mortem mensibus, habita de eo quæstione, Maiestatis damnatus est ab Duce Albano. Huius de obitu quàm celerrimè, hoc est intra octo dies, à Principe Ebolitano, vti dicebam, certior facta Gubernatrix, illico antequam mors eius euulgaretur, Mandeuillium cum delecta sclopetariorum centuria Bergam immisit, compositis ad Marchionis vxorem litteris: *Inaudisse se illius oppidi hæreticos offensos edicto superiorum dierum, moliri aliquid noui; ideo missum extemplo militem eius corporis, oppidique custodem. idque vt gratius accideret, delectum à se Centurionem Mandeuillium, ex legione Beauorij eius patrui, iussumque in omnibus imperio ipsius ac nutui obtemperare.* De mariti obitu siluit, ne beneficium amitteret speciem, suspicionemque moueret eius rei, quæ agebatur. Namque abeunti Centurioni, vt erat notæ iam fidei, explicauerat, cum mitti ad oppidum Regis nomine obtinendum. inseruiret quidem Marchionis vxori in iis, quæ ad illius præsidium pertinerent: ce-

1567

Granueneur.

Maiestatis reus damnatus post mortè ab Albano.

30. Maij.

Bergã Regis nominè capit Gubernatrix, re dissimulata.

terùm, si illa militem aut abnueret, aut
oppido excedere iuberet; negaret id li-
cere sibi, inconsulta Gubernatrice: in-
terim scribendo, ac responsa opperien-
do moras traheret; donec aliquid certi
mandaretur ab Hispania. Etenim Ebo- Mandata Regis de bonis, & herede Bergensis.
2.Maj. litanus Princeps Regis nomine, ac po-
30.Maij. stea Rex ipse Gubernatrici scripserant,
cognosci oportere Marchionis causam:
&, si quidem tumultui rebellionique
ciuitatum immistus reperiretur, eius
bona proscribenda: si secus, heredibus
conseruanda. Addideratque manu sua
Rex, Quoniam relicta fuerat hæres à
Marchione sororis filia, quæ haud sin-
cera Catholicæ fidei documenta ferebà-
tur hausisse domi, conaretur Guberna-
trix à patre illam abducere, atque apud
se tamdiù educare, donec eo cum agna-
to, quem Marchio testamento manda-
uerat, in matrimonium collocaret. Sed
oppidum in potestatem illico redactum
est: de herede tradenda diu parens du-
bitauit. Et Gubernatrix postquam sup- Supplicatio celebris Antuerpiæ
plicationi interfuit delati per vrbem
Corporis Domini, quæ tunc quæsitiore,
quàm vnquam, apparatu ac pompa,
mortaliumque frequentia, cultuque
tanto peracta est, vt Antuerpiæ ne ve-
stigia quidem hæresis extitisse aliquando
viderentur; relicto ibi Comite Mansfel-
dio cum tredecim militum signis, ipsa
cum reliquis cohortibus, Nobiliumque
comitatu Bruxellas rediit, Albanum
Ducem exceptura. Cuius aduentum & Gubernatrix ægrè fert Albani aduentum,
ægriùs quotidie per se se ferebat, & multi
Albano infensi inuidiam acriùs cumu-

labant, quòd dicerent: Superbo homi- 1567
nem ingenio omnia, quæ tanto compo-
ſuiſſet labore ac ſapientiâ Gubernatrix,
repentè turbaturum; vt turbas haberet
aliquas, quibus ſedandis aduenisse videatur ab Hiſpania: pacatique Belgii
laudem vni Margaritæ debitam, ipſe ad
bellicos ſuos faſtos glorioſus adiungat.

multis odium in illum augentibus.

Scribit Albano de exercitu minuendo.

Itaque Gubernatrix non modò per Gaſparem Roblæum, hanc Regi querelam
ſignificandam curauit: ſed etiam Albano aduentum in Inſubriam gratulata, 15. Iun.
oſtenſoque rerum Belgicarum ſtatu,
adiecit, *Conſideraret, an conſultius foret, partem ex tanto exercitu dimittere, pacatasq. ac Regi obſequentes prouincias importunis viribus, ac ſumptu non irritare: remedium quidem certè maius malo omnibus videri*. Sed Albanus impe-
rium Regis obtendebat. Et regis nomi- Ruigomez
ne Princeps Ebolitanus per Roblæum,
qui exeunte Iunio redierat ab Hiſpania,
reſpondit: *Regi curæ eſſe ſororis exiſtimationem, quam illa ſibi apud omnes ſumma prudentia comparauerat, moderandis ea tempeſtate prouincijs, expugnandisque vrbibus, ac rebellibus edomandis, vniuerſoque demum Belgio Religioni ac Regi ſtrenuè reſtituendo. Nec eò mitti Albanum, vt ex ea laude, quæ tota eius Celſitudinis eſt, quidquam decerpat; ſed vt operam illi ſuam conſiliumque præſtando, & minore Gubernatricis labore ad eam diem acta conſeruet, & nulla eiuſdem inuidia de noxijs ſupplicium ſumat*. Sed nihil eam æquè placa- 30. Iun. & 1. Iul.
uit, atque Regis litteræ à Lopio Gallo
poſt

Negat ipſe fieri à ſe id poſſe.

Cauſã aduentus eius Gubernatrici ſcribit Ruigomeſius:

Et Rex Ipſe, aduentũ ſuum promittens,

1567 post Roblæum allatæ, quibus ille agens sorori gratias, ob res impigrè sapienterque compositas; addebat, Breuì se easdem coràm acturum maiore animi sensu, spectatoremque virtutis eius auidè futurum. ac post aliquot rerum monita iubebat, naues minimum octo instructas habere, quas obuiàm mitteret, quum primùm soluisse illum ab Hispania certior fieret. Et naues quidem Gubernatrix adornauit: ac, decernente Senatu, pro nauigaturo Principe supplicationes indixit. quibus tamen illum maris vtique securum non egere dictitabant aliqui, Tiberium Cæsarem memorantes, qui quasi propediem Româ discessurus, similia pro itu redituque suo vota suscipi à municipiis non semel passus, Romanas prouincias expectatione diutissimè suspendisset. Sed nimirum Regiæ profectionis opinio, ne scena fidem perderet, redintegratis huiusmodi argumentis, sustentanda erat. Certè Albani Ducis aduentum Nobilitati iuxtà plebique grauem, multo iniquius tulissent Belgæ, nisi secuturum mox Regem, ostentata ex propinquo spe, sibi persuasissent.

cui proptere a naues adornátur & vota cóepiuntur.

Suet. in Tib.

Frustra omnia.

2. Iun. IAMQVE recuperata vtcumque valetudine Dux Albanus apud Astam lustrauit exercitum; qui virtute quàm numero maior (quamquam & numerum apud anxios extulerat metus) peditum octo millibus ac septingentis, equitum verò mille ducentisque constabat. Neque enim turbam circumducere, itineris plerumque impedimentum, sed egregios

RECENSVS exercitus Albani.

gios quosque, & manus videlicet, non multa nomina, voluerat Albanus: aucturus dein opportuniùs in Belgio,& veterano exercitui, ceu corpori magnis ossibus neruisque prævalido, quantamcumque carnis molem, tyrones inquam ac multitudinem innoxiè additurus. Peditatum, Hispanorum ferè vniuersum, in quatuor legiones tributum, quippe è quatuor abstractum prouinciis, Tribuni totidem Hispani, bellica omnes laude conspicui, ducebant. Alphonsus Vlloa Neapolitanam: ea decem ac nouem signorum, hoc est trium millium ducentorumque ac triginta militum erat. Insubricam Sanctius Londognius, quæ sub decem vexillis duo millia ac ducentos habebat. Siculã sub totidem signis, mille ac sexcentos & viginti numerabat, ductore Iuliano Romero. Eodem signorum, & militum Sardorum numero, Tribuno Consaluo Bracamontio, Sardoa censebatur. Equitatui ex Hispanis, Italisque, & Epirotis conflato Ferdinandus Toletanus Castellæ Prior, ordinis Hierosolymitani, nothus Albani filius præerat. castris autem Chiapinius Vitellius Cetonæ Marchio, quem multarum palmarum Ducem Philippus Rex ad hanc expeditionem impetrauerat à Cosmo Florentiæ Duce: sicuti à Duce Sabaudiæ Franciscum Paciottum Vrbinatem, Montisfabri Comitem, arcium bellicarumq; machinarum peritissimum. Tormentorum verò atque armamentarii Magister erat Gabriel Serbellonius, eques Hierosolymitanus, Hungariæ Prior mi-

Tribuni quatuor, Alphonsus Vlloa, Sanctius Londognius. Iulian. Romer. Cõsal. Bracamõtius, Magister equit. Ferdinãdus Albani filius. Præfec. Castrorum Chiapinius Vitellius, Machinator Franc. Paciottus, Tormentorũ Magister Gabriel Serbelonius, Albanus

1567 militaris ingenii, operumque præclarus.
Melzius L.1.c.7. Ad hos belli primarios administros additus est equitatus vniuersi Commissarius: noua militiæ præfectura, quam paulo antè Ferdinandus Gonzaga Insubriæ armorumque pro Carolo Quinto moderator instituerat: ac primus hoc tempore transtulit in Belgium Dux Albanus, tradiditque Antonio Oliueræ, à Martino illo Oliuera originem trahenti, quem Petrus Castellæ Rex euocarat è Gallia, vnà cum aliquot ordinum ductoribus ad Mauros Hispaniâ depellendos. Et erat nouo huic regimini longa armorum tractatione per Italiam Africamque par Antonius: agebatque tunc militum in Insubria Tribunum, quum generalis equitum Commissarii nomen ac munus ab Italia primus eduxit. Nec minus egregii singulis quibusque cohortibus turmisque præfecti numerabantur; Carolus Daualus Vastii filius, in Subalpinis Insubribusque præliis cum Piscario fratre diù exercitus, bellicamque Maiorum suorum in iis præcipuè campis gloriam æmulatus: Bernardinus Mendoza rerum militarium vsu, postea & commentatione clarus: Camillus à Monte, Io. Baptistæ Marchionis, qui iam in Belgium præcesserat frater, militiam sub Chiapinio auunculo ab anno duodecimo viriliter auspicatus: Christophorus Mondragonius in Italicis, Tunetanis, Germanicisque bellis, Carolo Quinto Imperatore meritus. isque fuisse vnus dicitur è decemuiris illis Hispanis, qui memorabili au-

Commissarius Equitum. Ant Oliuera, qui nouam hanc belli præfecturā in Belgium primus intulit.

1561

In Senen. 1553. in Ferrarié 1557. in Finali 1558. in Gerbé si 1560.

Alii belli Duces. Carolus Daualus. Bernardinus Mendoza. Camillus à Monte. Christoph Mondragonius.

1547.

da-

dacia, gladiis ore mordicus arreptis, tranauere Albim: raptisque ex aduersa ripa cimbis, atque inter hostilium pilarum tempestatem retractis ad Cæsarem, transmittendæ per eas in pontem firmatas Cæsarianæ legionis, atque inde festinandæ Saxonicæ victoriæ primas egere partes. Præterea Sanctius Auila ab Duce Albano puer educatus ad bellum, eiusque perpetuus vel in obitu assectator: Curtius Comes Martinenghus, Nicolaus Basta, Franciscus Verdugus, aliique veterani ferè omnes, multorumque non magis stipendiorum, quàm victoriarum: Lustratus exercitus, diuisusque in partes tres, per Cenisium montem, Pœninarum Alpium summum, in Allobroges mouit. Primum agmen, in quo erat Neapolitana legio cum turmis equitum Italorum atque Hispanorum quinque, Albanus ipse ducebat. Medio, cui attributa Londognii legio cum quatuor Hispanorum equitum turmis, præerat Ferdinandus filius. ducebat vltimum agmen ex Sicula & Sardoa legionibus, ac duabus turmis Epirotarum equitum, Marchio Vitellius. Frontem cuiusque centuriæ, nouo inuento, tegebant extra ordinem milites quindeni armati grandibus sclopis, furcisque bicornibus, quarum fulcro tubi non sanè manuales librarentur. Antea enim huiusmodi fistulæ tamquam ingestabiles, non nisi insistentes ligneo tripodi pro muris explodi consueuerant. inde translatum earum vsum ad campestrem militiam, immistosque, qui eas ferrent, mi-

1567

Sanctius Auila,

Curtius Martinenghus, Nicol. Basta, Franc. Verdugus.

Dispositio tripartiti Agminis,

nouo inuento cōmuniti.

Mosquetæ.

1567 minoribus ſclopetariis; momenti plurimum habuiſſe compertum eſt. Præmiſſi cum militum, fabrûmque globo Gabriel Serbellonius, & Franciſcus Ibarra: parando hic commeatui, ille itineri explorando ſternendoque, curauere ex præſcripto Vitellii, vt exercitu tripartitò incedente, vnde caſtra mouebat primum agmen, illic caſtra poneret medium; atque in huius abeuntis locum ſuccederet, ſtationemque haberet vltimum. Atque in hunc modum menſe Iulio, modicis itineribus, per alpes Allobrogeſque in Burgundiæ Comitatum deſcendit exercitus: auctuſque quadringentis equitibus Sequanicæ iuuentutis, per Lotharingiam ſub initium Auguſti in Belgium peruênit, nulli finitimorum infenſus, aut obnoxius. Quamuis armatæ Gallorum cohortes ſeſe oſtenderent in finibus Sequanorum: Tribunusque Tauanius, iuſſu Caroli Regis, cum quatuor peditum millibus, atque aliquot equitum turmis, tuendi limitis causâ ad latera Hiſpani exercitus ſemper incederet. Et ſane haud ſcio, an vllus vnquam exercitus tantum itineris maiori diſciplina cōfecerit: adeo, vt ab Italia in Belgium vſque, non modò oppidorum nulli, ſed ne vni quidem ruſticorum caſæ illata vis à quoquam, aut iniuria memoretur. ſi facinus vnum excipias, quo equites ſclopetarii tres in aditu Lotharingiæ, totidem verueces è grege vicino abegêre; qui ſtatim ab Duce Albano, re comperta, ſuſpendio damnati, ac pecudes remiſſæ ſunt. Quamquam intercedente

Eius iter.

Burgūdi.

Summa diſciplina cō fectum.

Bern. Mēdoz. l. 2.

Militari maleficio non impunito.

 1567

Lotharingo Centurione, qui Ducis sui nomine, Albano in limite occurrerat; duorum vitâ, Ducis honori concessâ, tertius aliorum exemplo, in furcam actus est: talis inter eos super tympanum iactis, fatoque non temere in eum cadente, qui sociis author extiterat maleficii.

INGREDIENTEM Albanum Theonisuillam Lucemburgensis prouinciæ Comites Albericus Lodronius, Otho Oberstenius, & Scauemburgius, cum suis quisque Germanis legionibus excepere militari plausu. Aderantque Carolus Barlamontius, & Philippus Norcarmius, ille Namurci Præfectus, hic Hannoniæ, delecti qui Margaritæ Gubernatricis nomine Albanum primi salutarent, Et Albanus præmiserat Franciscum Ibarram, idem officii genus cum Margarita peracturum: simulque vt cum ea conficeret, quibus in vrbibus essent collocandæ legiones. In quo & si dissentiebat ab Albano Gubernatrix: quòd hæc Bruxellas Regi fidelem vrbem excipi ab hoc onere volebat; ille tamen securitatem dignitatemq; Regis obtendens ea in vrbe mansuri, partim in illius suburbiis, partim Gandaui, aliisque in oppidis stationes militũ designauit. Lodronius verò cum sua legione (hæc duodecim signorum erat, singulis verò sub signis milites trecenti numerabantur) missus Antuerpiam, iussusque Mansfeldius, quem Germanorum equitum Magistrum ex Regis præscripto nominauerat Gubernatrix, dimissis Belgis militibus, Antuerpiam Lodronio tradere.

INGREDI TVR Belgiũ Albanus.

Theonuilla.

Salutatur à præcursoribus Gubernatricis.

ad quam salutandã ipse præmiserat.

Diuiditper Belgiũ legiones.

Nec

1567. 22. Aug. Nec multo pôst Albanus multis Nobilibus, qui obuiàm ei processerant, comitatus, Bruxellas ingressus, rectà ad Gubernatricis sedem vadit, eiusque manum cursim osculatus, in ædes Culemburgicas diuertit, Gubernatrice Palatium obtinente. Cui, consequenti die, legendas misit, quas tulerat, ab Hispania, 29. Mart. Regis litteras, exemplumque mandatorum, in quibus summa armorum præfectura per Belgium Albano tribuebatur, integra rerum ciuilium administratione penes Gubernatricem. Eodemque die magnâ equitum famulorumque pompâ ad eam inuisendam splendidè processit: obseruantibus aulicis, qui offensum Gubernatricis animum introspexerant, aut offensum volebant; qua fronte hæc prima officia transigerentur. Et Margarita quidem torminibus, ac febriculâ per eos dies tentata, quum parum se ad excipiendum hospitem promouisset; simulatum id, aut certè opportunum ad calcandum Albani fastum credebatur. Sed ille coràm nihil venerationis omisit, quæ Caroli Quinti filiam, Regisque sui sororem addeceret. Remotis verò arbitris, ampliora, quàm quæ paulo antè protulerat, mandata Regis exhibuit, non modò bella pro arbitrio administrandi, sed arces etiam extruendi, Magistratus, ac Præfectos exauthorandi, præteritorum causas tumultuum cognoscendi, plectendique. Et quum à Gubernatrice interrogaretur numquid super hæc haberet; habere se pluscula respondit, quæ simul omnia in

Gubernatricem magnificè, ac reuerenter inuisit.

Regias muneris sui litteras ei ostendit.

alias adhuc locupletiores ostensurus

eo congressu exponi non possent: pro 1567
re tamen nata se cum illa communicaturum. Quo responso nihil in speciem turbata, laudauit tunc quidem Regis consilium, modò ita tractaretur, ne recens Belgio restituta pax, ceu tenera dubiaque adhuc arbuscula irritaretur violentiori cultu. addiditque optimum factu sibi videri, si postridie Regiarum exempla litterarum in Senatu legerentur: quod & factum est. Ad regem tamen scribens conquesta est, *Tantum authoritatis, tantum militum Albano Duci attributum: illud existimationi suæ, hoc composito prouinciarum statui multum officere. Iam enim ex iis, qui aut præsenti hospitiorum onere, aut veniæ desperatione, aut futurarum calamitatum metu in alienas terras profugiebant, secumque pecuniam, supellectilem asportabāt; centena circiter hominum millia numerari. Vna re sustentari se pariter ac populos, aduentu Regis. qui quò certiùs speraretur à prouinciis, quatuor antè diebus Vuachenum pro Hornano maris Præfectum, cùm nouem instructis milite nauibus in Hispaniam properasse. Quod si, mutata fortè sententia, differre aduentum in aliud tempus satius haberet; orare ex animo, vt se nono iam anno moderantem Belgio, diuturna administratione liberatam velle, pro sua indulgentia ne grauaretur.* Id verò ipsum vt ardentiùs multo exposceret à Rege, repentina Egmontii, aliorumque captiuitas effecit.

Probat illa in speciē Gubernatrix.

offensa tamen queritur apud Regem.

8 Septē.

INITIA Præfecturæ ab animaduer-

1567 uersione in suspectos aliquot Belgarum Proceres auspicanda sibi duxit Albanus. quod demissis iis, qui eminerent, non habiturus esset populus, ad quos facilè conuerteret oculos. Itaque Nobilitati principio se perhonorificum præbet: Egmontio in primis, cuius exemplo allicere Hornanum instititit, tergiuersantem initio: ac libentiùs primos illos congressus procul auditurum. Feruntque, quum Albani conspectum ceu præsagus auersaretur, increpasse timorem eius Egmontium, atque in se recepisse, Nihil ei, quod non & sibi pariter, euenturum. Dicti omen euentu mox secuto. Qui ubi Hornanum allectum Albanus videt, Hochstratanum quoque cum ceteris ad ordinandam Rempublicam Bruxellas euocat. Et hic in viam se dederat: sed recens à morbo dum lentiùs vehitur, aut de industria cunctatur; audito quod acciderat, citiùs multo quàm venerat, aufugit. Reliqui optimates Bruxellis adfuere, quinto idus Septembris. Quo ipso die mandarat Albanus Andreæ Salazario, atque Ioanni Espuccio Centurionibus, vt citra tumultum caperetur Ioannes Casembrotius Bacherselii Dominus, qui è fœderatis vnus multorum conscius habebatur, quippe Egmontio à secretis. Simulque datum negotium Comiti Alberico Lodronio, ac Sanctio Londognio Tribunis, vt Antonium Stralium Antuerpiæ Consulem Orangianis consiliis intimum, eodem die Bruxellas asportarent. Quod ne turbas fortè conciret ea in vrbe, in qua Stralius gratiâ pollebat

DE CAPTIVITATE Com. Egmontii, & Hornani.

Albanus Egmontiũ allicit.

Et per hũc attrahit Hornanum

Proceres omnes ad ordinandã Remp. vocat.

9. Septeb.

Alios minores alia via aggreditur.

præcipuè Casẽbrotium,

& Stralii.

opibusque; orauit Albanus Gubernatricem, scriberet ad Magistratum Antuerpiẽsem, doceretque Bruxellas acciri Consulem, vt de statu illius vrbis ageret cum Albano. Quod ipsa fecit, epistolamque Lodronius tradidit Magistratui, capto iam Consule: qui sibi iã metuens, carro imponi se iusserat multa sub veste, ac telarum inuolucris occultatum: Sed vix dum portâ vrbis egressum Lodronius per exploratorem admonitus comprehendit. Hæc dum gererentur, consultabat in ædibus Culemburgicis Albanus cum Belgarum primoribus, Areschoto, Egmontio, Hornano, Mansfeldio, Arembergio, ac Barlamontio: aderántque præterea Ferdinandus Albani filius, Vitellius, Serbellonius, & Ibarra. Trahebat autem datâ operâ consultationem Albanus, de Consule, deque Casembrotio captis nuncium opperiens: ideoque Comitem Paciottum de vestigio formaque arcis Antuerpianæ differturum euocauerat in Senatum. quum, factum esse, quod imperauerat, admonitus Senatum dimittit. Abeuntibus aliis, ipse Egmontium seorsim euocat, quasi aliquid secretò allocuturus. Atque ex aduerso cubiculo ostendentibus se aliquot Centurionibus; tum Albanus, *Siste*, inquit, *Egmonti: custodiri te Rex iubet, eiusque nomine gladium pone.* Ille inopinata denunciatione perculsus, armatosque circum se complures aspiciẽs, gladium tradidit, addens, *Et tamen hoc ferro sæpe ego Regis causam non infeliciter defendi.* Neç plura fatus à Centurionibus

Consultant illi inconsultè cum Albano.

Detinetur, atque ex armatur Egmontius.

1567 nibus in conclaue traductus est. Eodemque tempore Hornanus ab Ducis Albani filio, à quo honoris causâ deducebatur, iussus est, posito gladio, sese in potestatem Albani, Rege ita imperante, committere. Statimque in aliam ædium partem Centuriones, qui præstò accurrerant, inermem seduxere. Interea Sanctius Auila prætorianorum præfectus, quos Albanus elegerat sibi lateris custodes, Culemburgicas ædes, atque aditus viarum armatis sepserat, ignara suspensaque ciuitate, quo terror ille pertineret. Vbi verò patuit, Egmontium, Hornanumque attineri apud Albanum; tristi primùm silentio populus hærere, mox Albani artes agnoscere, nimiæque præsertim Egmontii fiduciæ subirasci: multi captum ea Procerum captiuitate Belgium dicere: tantoque magis laudare alii præcautum Orangii consilium, eique incolumi, ac Belgio per illum non planè destituto gratulari. Quin & Cardinalis Granuellanus Romæ audito, quod Bruxellis acciderat, sciscitatus ab eo, qui rem denarrabat, an captus quoque fuisset Taciturnus, (sic Orangium nominabat) atque eo negante, dixisse fertur, Vno illo retibus non concluso, nihil ab Duce Albano captum. Hæc porrò quoniam clam Gubernatrice Albanus egerat, ad illam, priusquàm aliunde resciret, Mansfeldium ac Barlamontium percaros ei viros Senatu vix dum egressos illicò misit, qui factum exponerent, ac silentium excusarent: id enim cælatum à se ex mandato Regis, ne qua pars inuidiæ per-

& Hornanus.

Ciuitatis timor, & querelæ.

Granuellani Card. dictum.

Excusatio Albani cum Gubernatrice.

uenirет ad illam, quam caritate apud populos, quibus præerat, valere potissimùm decebat. Sed non ideo Margaritam placauit. quæ quamquam illis præsentibus indignationem texit, offensa tamen non leuiter, vereri cœpit, ne similia in posterum multa prouenirent, & gubernatione apud Albanum translata, personam Gubernatricis ipsa referret, nempe vt videretur aliquis Austriaci sanguinis Belgio præesse. Itaque quum super hæc accepisset à Rege, differri aduentum eius vltra sex menses, hoc est ad Veris initium; destituta ab ea spe, torminibusque in dies acrioribus conflictata, Machiauellum aulicum suum legat ad Regem, deque captis Egmontio, & Hornano breuiter, & citra querelam differens (credo ne inde offensa videretur) illum obsecrat, *Vt sibi valetudine curisque graui liceat abire tandem prouincia, quam adeo contracto at pene nullo cum imperio moderari; an vtile Regi; an decorum et, quam Rex sororem appellare non dedignatur, illius meditationi relinquere. Sibi certum esse, vitæ momenta suæ ex illius nutu (vt addictam eius Maiestati famulam decet) perpetuò temperare*, Nec tamẽ interea Gubernatrix quidquam omisit, quod ad rerum curam ciuiliũ pertineret. Nam ex sententia Senatus, quẽ ad se vocauit, præsente Albano, Belgarum fugam, quæ numero quotidie gliscebat, edicto sistere conata est. Statimque mercatores decem primarios Tornacenses è portu Flissingano fugam in Britanniam adornantes capi, ac bonis exutos

Margin notes (left): Quæ non acquiescit, — Sed petit missionem à Rege, — Interim in præsentem administrationem incumbit. — Edicto reuocat fugitantes è Belgio,

Margin notes (right): 1567 — 20. Aug. — 11. Sep.

1567 exutos custodiri iussit. Pauloque pòst inuisente eam lecto decumbentem Caroli Gallorum Regis Oratore, ac multum querente, quòd e Belgio plurimi transfugerent ad Condæum, aliosque contra Regem arma iterum molientes; instaurari edictum voluit aduersùm Belgas, qui rebellibus in Gallia militatum irent. Neque hoc contentus Orator (admonente illum Carolo Rege ab Regni coniuratis pene oppresso) subitum aliquod è Belgio subsidium militarium copiarum Margaritam poposcit. Et sanè non immerito poscere videbatur. Namque Gallici huius belli (quod secundum ciuile scriptores eius gentis appellant) etsi non aliæ quàm primi fuere causæ; occasionem tamen arripuere partium ductores Condæus, atque Colinius ex transitu exercitus Albani, quem dissimulato itinere irrupturum in Galliam ad nouæ religionis perniciem affirmabant. Sic enim conuenisse in arcano illo Baionæ colloquio inter Carolum Regem, Matremque Catharinam, & Isabellam filiã Reginam Hispaniæ, præsente Albano Duce. Eò spectare vexatam, ac subiectam in Belgio hæreticorum factionem à Margarita Gubernatrice. Eòdem Albani aduentum cum robore Hispanici exercitus: vt simul Carolus Hugonotos in Gallia, simul Hispanus in Belgio earundem partium homines profligarent. Itaque magnis comparatis copiis, quasi acceptæ iniuriæ vltores, aut in posterum cauti; primùm oppida complura vrbesque capiunt: dein Regi ipsi Meldis agenti

Carolus IX.

& Punit.

Aliud edictum condit in gratiam Legati Galli

qui etiam auxiliares copias à Belgio poscit:

contra nouas in Gallia turbas,

Occasione Albani aduentus exercitas.

& magnis vtrinque cladibus exercitas,

Meaulx.

agenti insidias struunt; vixque noctu elapsum, ac Lutetiæ receptum, valida obsidione, omnique ad commeatum aditu intercluso in potestatem redigere connituntur: denique instructa acie commissaque apud Sancti Dionysii oppidum pugnâ, etsi campo exuti fugatique concedere Catholicis victoriam visi sunt, cruentam quidem illam, interfecto Annia Momorantio Regii exercitus ductore; tamen maiori adhuc virium apparatu; quippe subolescente in dies hæresi, magnisque è Germania acceptis auxiliis, instaurauere bellum. Quæ res Carolum mouit, vt præter delectus toto regno habitos, ab Italia, Germania, &, vti dicebant, à Belgio, propugnandæ Religioni subsidia postulauerit. Et Margarita quidem Belgii Gubernatrix de subsidiis dubitauit, non consulto antè Philippo Rege, remque propterea totam Albano libentius remisit, qui memor eorum, quæ Baionæ agitauerant de mutuis auxiliis: ratusque Galli Oratoris postulatum & Hispano perhonorificum, & alendis Belgas inter & Gallos hæreticos inimicitiis opportunum, dum instauratis subinde armorum offensionibus distraherentur animi; ex sententia Senatus, Oratori spondet, auxiliares copias, vti rogauerat, præstò futuras; reque cum Gubernatrice communicata, duo millia peditum Hispanorum, & mille ac ducentos equites, plerosque ex Hannonia, & Artesia nobilitate, Ioanni Lignio Comiti Arembergio committit. Scribunt aliqui, Albanum obtulisse sese ducem

1567 Parisii.

Dubitat Gubernatrix de mittendis subsidiis.

At non Albanus

qui & milites legit, & Ducem, Com. Arembergium.

Thuan. l. 39. hist. & alii.

1567 cem expeditionis : sed eiuſmodi auxilium vti obuium, ita ſuſpectum Gallo fuiſſe : nec tam opem illam, quàm exploratione m regni viſam. ideoque, quaſi neutri Regum expediret abſentia eius à Belgio, modeſtè reiectum. tunc alium pro ſe ducem ab Albano ſubmiſſum. Vt vt fuerit, exeunte Nouembri, Cameraco diſcedens Arembergius, triduanis ſupplicationibus pro eius expeditione antè peractis, cum Marchione Villerio coniunctis apud Ambianum copiis, inde ad Regis exercitum profectus eſt, operâ in pugnis aliquot egregiè poſitâ, donec rebus in Gallia compoſitis, ac pace vtrumque firmatis, in Belgium eſt reuocatus Albani iuſſu, tunc maximè eo Duce atque militia indigentis.

Immo ſe offert in eam expeditionem, ſed Hiſpanus à Gallo non admittitur.

Amiens.

10 Octob PER ID tempus Machiauellus ab Hiſpania reuerſus attulit Regis litteras: quibus, poſtquam auctum ſe filiâ tribus antè diebus ſignificaſſet, (hæc Catharina eſt, quæ poſtea denupſit Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci) poteſtatem ei facit, Belgio abeundi: teſtatus, dare id ſe ſororis petitioni, non commodo prouinciarum : quas ob prouincias in ſumma temporum difficultate prudenter ac ſtrenuè gubernatas, agit quæſitis ſanè verbis eius virtuti gratias, cumulatèque relaturum pollicetur. His acceptis litteris Gubernatrix, tradito Belgicæ Præfecturæ diplomate Albano Duci per eundem Machiauellum ab Hiſpania miſſo, admonitiſque Philippi Regis apud Imperatorem, Regemque Galliæ, & Angliæ Reginam Oratoribus, qui Princi-

De DISCESSV Gubernatricis.

Poteſtatē à Rege accipit abeūdi

Tradit Albano Belgicæ Præfecturæ diploma.

Admonet Principes de ſuo diſceſſu.

pes illos de ipsius discessu certiores faciant; epistolam componit ad Belgicos Ordines, vt quæ coràm dicere in publico illorum conuentu peroptauerat, antequam è complexu abiret popularium suorum; ea (quando Ordines cogere per Regem non liceat) litteris vtcumque suppleret. In quarum summa, enumeratis nec parcè, nec falsò, quæ ferè nouennio in prouinciarum administratione gesserat: quaque ratione turbas duobus postremis annis excitatas, ante Aprilis exitum ita composuerit, vt Belgium vniuersum ad obedientiam Regi debitam, bonorum ciuium consilio operâque redegerit; orat, vt eum tueri rerum statum coniunctis animis connitantur, integra maiorum Religione, obsequioque aduersùs Principem: à cuius clementia sperandum esse, de ipsis quoque perduellibus, quod vnum supererat, pœnas quàm mitissimè exactum iri. Se quidem ea super re sententiam suam misisse iam ad Regem, idemque iteraturam priusquàm discedat: nec vsquam in posterum aliquid omissuram, quod pro Belgarum sibi carissimorum salute ac tranquillitate apud fratrem impetrare posset. Et sanè haud pòst multo litteras ad Regem dedit in hunc modum. *Felix Reginæ Dominæ meæ partus, cuius ob nuncium osculor Maiestatis tuæ manus, affecit incredibili me voluptate, cernentem sanguinis immortalitate dignissimi propagationem. Quod verò mihi abeundi potestatem dum facis, cumulare beneficium volueris, áddendo Ob administratam*

Margin notes: Scribit de eo ad Ordines. — 1567 7. Decem — & respõdet Regi in hunc modum. — 20. Decẽb.

tam

1567 *tam à me prouinciam ad votum tuum, esse te mihi (sic enim Clementiæ tuæ visum est loqui) magnopere deuinctum; mihi profectò iucundius accidere nihil potuit: quum in omni negotio satis vt facerem tibi, propositum ante oculos habuerim, atque ad hanc normam vbique me ac nauiter explorauerim. Quod si assecuta sum, præclarè omnino peractum puto cum laboribus meis. Etenim inficias non ibo, in hoc annorum propè nouem spatio, labores oppidò multos, & prægraues subiisse me, inter huiusmodi consiliarios constitutam, quorum plerosque aut æmulatione discordes, aut fide dubios, aut Hispanorum odio infensos habui: planè vt eorum sententiam nec mihi integrum esset non audire, nec tutum sequi. Et tamen inter hasce tenebras, succedentesque rebellium tempestates, in portum tranquillitatemque subductam esse Reipublicæ nauim, vnius feminæ gubernatione; enimuerò non opis humanæ fuit. est omninò quod agnoscam, ac venerer pietatem tuam, cuius gratia me tuis auspiciis Belgio moderantem diuina Bonitas præsenti ope gubernauit. Iam verò quando huc Dei beneficio adducta res est, nec aliud quàm animaduersio superest in eos, qui prouincias turbauerunt; non omittam significare Maiestati tuæ, quid euertere præsentem rerum statum maximè potest. Suppliciorum terror tantò exercitu quæsitus: sicuti iam perquàm multos desperatione veniæ fugauit in alias terras, magno vtique cum Belgii detrimento; ita vereor, ne reliquos, dum à fuga sistuntur,*

 intra

intra Belgium conclusos coactosque, in factiones ac turbas acriùs impellat. M.A L E. apud Belgas terrore veneratio comparatur. Qui hanc fortè viam seueritatis institerint, (utinam ipsa me fallam) Hispano quidem nomini plus acquirent inuidiæ, quàm potentiæ: prouinciis certè & ciuilia bella, & externorum arma, & postremò solitudinem adducent. Quam ob rem Maiestatem ego tuam oro obtestorque, ut Clementiæ diuinæ, ac tuæ memor, ultione in quàmpaucissimos contracta, tuorum pœnitentiam, quàm pœnam malis. Sic te, Reginamque, Dominos meos, cum recenti prole, Deus Optimus Maximus diutissimè fortunet. 1567

Officia Ciuitatum. Interea euulgato Margaritæ discessu, proueniebant quotidie è toto Belgio honestissimi quique, publico ciuitatum nomine contestantes dolorem, iacturamque prouinciarum ex illius absentia: iterque illi faustum anxiâ, vti fit, curâ comprecantes. 1568

& finitimorum Principum erga illã: præsertim Angliæ Reginæ. Finitimi quoque Principes officiosis tum litteris, tum legationibus idem præstabant. Superauitque omnes Elisabetha Angliæ Regina, tam bonæ caræque sororis, vti scribebat, vicinitate in posterum caritura, siue is amor fuit in Margaritam, siue sollicitudo ex Albano successore. 10. Febr.

Abit è Belgio Margarita aucta certo reditu à Rege. Illa autem adornato iam discessu, aucta ab Rege quatuordecim millium aureorum reditu, Februario mense, Albano deducente ad Brabantiæ fines, ac Belgica Nobilitate in Germaniã vsque comitante, in Italiam venit: vbi magnâ occurrentium pompâ ab Octauio marito excepta est. relicto apud Belgarum

rum animos incredibili desiderio sui, ac relicta apud Belgas desiderio sui;
1568 quod sequutæ dein calamitates tantopere cumularunt, vt res ab illa gestas non dubitarent ideintidem Belgæ Albanoipsi, ac Requeseno, multo quàm apud successores consueuit, honorificentiùs iactantiùsque denarrare, ac propemodum quod illi constantibus argumentis ostêderunt.
1574. obtrudere, immo Duaci quum restituto studiorum causâ Franciscano cœnobio ex Margaritæ Parmensis ære, adiecta essent, vti assolet, gentilitia eiusdem Signa; numquam illac populus præteriret, quin ad eorum aspectum denudarent, reuerenterque submitterent caput. Quod deinde studium maximè patuit, quum scriptis ad Regem litteris, Parmensem velut vnicum rebus afflictis modum remediumque efflagitarunt Belgæ, atque aliquanto post obitum Ioannis Austriaci, cum Alexandro filio recepêrunt.

Ex litteris Io. Gangerici Franci, scani, & aliorum.

DE BELLO BELGICO
LIBER SEPTIMVS

HACTENVS res Belgicas, & si non pace florentes, haud perennibus tamen turbis agitatas, certè ad extremum compositas, pristinæque tranquillitati propemodum restitutas; nunc aperta prouinciarum defectione, magnis vtrinque exercitibus, maioribus odiis, plurima Ducum militumque clade funestatas dicere aggredior. Nec sum nescius, horum causas malorum in Albanum Ducem vulgò referri: nam etiam antequàm ad hasce prouincias regendas accederet, eius nomen Belgis ingratum erat. Ferebaturque, quum Carolus Quintus Imperator rebellionem Gandauensium vlturus petiisset ab Albano, qua illos animaduersione dignos existimaret? respondisse, Meritam esse contumacem patriam, vt funditus euerteretur: offensumque immitti responso Cæsarem, iussisse illum in turrim ascendere, vrbemque inde totam æstimare: tum interrogasse, Quot pellibus Hispanicis ad conficiendam æquè grandem chirothecam (hoc enim sonat Gallicum Gandaui nomen) opus esset? neque Albanum, quippe

Margin notes: 1568 — Malorũ in sequentiũ propositio — Quorũ causæ vulgò ascribũtur Albano Duci, — nempe ex odio in illum cõcepto, — ob eius dicta: — Guanto,

FERDINAN·TOLET·ALBÆ DVX
BELGII GVBERNATOR.

1568 pe Imperatoris offensionem ex vultu cognouerat, quidquam addidisse. Quæ res quoniam cum Principis, & Vrbis laude pariter coniuncta erat; seu vera, seu ficta, facilè Gandauensibus credita, ab iisque in reliquum Belgium cum Albani odio propagata, Et auxit ille præsentiâ opinionem seueritatis, dum ad prouincias veluti subigendas armatus accessit: dum Hispanos milites in Belgium reduxit, eosque, & arces vrbibus imposuit: dum captis Egmontio, viro Belgis gratissimo, atque Hornano maris Præfecto, vocatisque ad causam dicendam Orangio, ac reliquis coniuratis, author Regi fuisse dicebatur, ne cuiquam illorum ex nimia facilitate, qua satis peccatum erat, aliquid condonaret. Et sanè (sicuti nonnulli differebant) si poscenti Orangio, vt sua ipsius asseclarumque causa ab Rege torquati ordinis principe, non ab Duce Albano, eiusque concilio, cognosceretur, annuisset Rex; bellum tunc quidem ab iis haud incœptum fuisset. Sed irati Regis sententia per inuisum ministrum, eòque inuidiosè prolata, qua Orangius sociique Maiestatis damnabantur, bonisque exuebantur; iusto nimirum dolore illos ad arma compulisse videri potuit: atque adeo belli, quod insecutum est, grauissimi ac diuturni, ad Hispanos quàm ad Belgas referri potiùs causam oportere, aliqui conficiebant: nempe homines ex eorum numero, qui, vti Polybius aiebat, belli causas atque principia perinde habent. Ego verò Albani perseueram, inuisamque

obreductos in Belgiũ Hispanos;

os dánatos proscriptosq; Proceres.

Ex quo deducũt belli causam.

l.3.hist.

sed immerito.

que Belgis administrationem sicut fuisse belli occasionem principiumque non abnuerim; ita non fuisse causam belli certum habeo. Altiùs enim multò hærebat causa. Nimirum insita Orangio dominandi libido indignatione ac dolore stimulata: aucta accessu hæreticorum, opportunitate partium, omnium ferme ordinum offensione, hæc profectò fuit causa: quæ si non hinc ad bellum faces accendisset, aliunde materiem incendii quæsitura demum erat. NEC enim deesse diu potest occasio improbitati. In hoc autem felix Orangii facinus fuit, quòd ab alterius odio patrocinium habuit. Nactus enim ille occasionem ex Regis sententia aduersum se, fratremque, & primarios quamplures lata ab Duce Albano; arma corripuit, tanto honestiori specie, quanto se tueri, sua repetere, socios, filium, patriam in libertatem asserere non æquum modò, sed etiam gloriosum videri potuit. Hæc autem mihi, qua se ratione habuerint, enarraturo; Albani quidem Ducis, & qui secutus est, Ludouici Requesenii res in Belgio gestas breuiore aliquanto circuitu persequi consilium est, vbi ipse non habeam aut alia, aut ferme certiora quàm alii. Quæ duo & in Margaritæ præfectura latius vt progrederer suasere, & in Ioanne Austriaco, atque in Alexandro Farnesio suadebunt. Quorum multa, aliis non perinde nota, ex arcanis, quæ apud me sunt, litterarum monumentis polliceri possum. In hac tamen ipsa rerum veluti summa, si quæ ni-

1568

Aliùde illa dedacēta.

Consilium narrandi præfecturas Albani, & Requesenii

1568 mihi explorata præ cæteris erunt, & erunt sanè non pauca, explicatè dicere non grauabor.

ET FVTVRARVM quidem calamitatum prænuncium interpretati sunt aliqui, puerum Leodii natum bicipitem quadrupedem, quadrimanum: quo portendi canebant monstruosum fœdus, complurium populorum viribus conflandum, quod breuì sanè conflatum est. Auxitque metum apud obnoxios iam animos, sequutum mox incendium Mechliniense. Etenim in sulphurei pulueris molas ignem seu casu, seu dolo iniectum sexaginta confecti pulueris doliola comprehenderunt, tam ingenti quatefactæ motu terræ, atque fragore, vt pleræque Brabantiæ vrbes, exaudito procul tonitru, nutantibus ædificiis trepidauerint. Quamquam, vt arceri solent ab vrbe huiusmodi officinæ, non magna insecuta est hominum pernicies. Minor tamen fuisset, & rariores quotidie deplorarentur hæ strages, si quemadmodum seditiosi inuicem disparantur, ne ex illorum coitione confletur rebellionis incendium: ita quæ tormentariam hanc pestem componunt elementa, seorsim haberentur. Sed Albanus iactura potiùs, quàm præsagitione commotus, Antuerpiæ arcem fundabat, Paciotti machinatoris ingenio, Serbellonii iudicio, quàm maxima duorum millium operarum festinatione pariter ac successu: nempe quòd vnius artificio, atque vnius consilio vtebatur. Pentagoni formâ extructa est moles, propugnaculis ad singula

PRAESAGITIONES futurorum Monstrum Leodii,

Incendiū Mechliniæ

Arx Antuerpiæ.

Forma eius.

gula

quinque laterum. gula latera quàm amplissimè proiectis: 1568 quorum quatuor, ab se Gubernator appellari voluit, Ferdinandum, Toletanum, Ducem, atque Albam; quintum Paciotto permisit. Artifex. Hæc autem arx licet arcibus per Europam postea fundatis exemplar diù extiterit: ac Paciottum, clarum exinde nomen, eâ potissimùm gratiâ Inuentorem nouæ munitionis appellauerint; haud tamen omnibus perinde probata est: cùm ob alias causas, Situs non probatur ab aliquibus. tùm quòd eo situ posita sit ad Scaldis ripam, quæ Brabantiam respicit, vt accedentes ab Hollandia hostes, vrbemque inuadentes arcere non possit. arcuisset autem, si illam in opposita vrbis parte, versùs ostium Scaldis, contra Hollandiam statuissent. Defenditur ab alijs. Excusant id tamen aliqui, affirmantes in extruenda mole habitam tunc Albano rationem, qua sibi potiùs ab vrbe, quàm vrbi ab hoste præcaueret. adduntque præterea, sapienter eo fabricatam loco, quo in arcem inferre subsidium ex subiectis circà prouinciis promptum esset Hispano. quæ sanè cura fundatoribus arcium prima censetur. Huiusmodi autem opportunitate caruissent, si Hollandiam versus, munitionem excitassent. Egoverò non hoc potissimum spectasse Serbellonium arcis magistrum mihi persuadeo. Neque enim, non bene. quum fundabatur arx, Hollandia Regi parebat minus, quàm Brabantia: ideoque subsidio vtrinque inferendo patuisset aditus. sed arcis securitati consuluisse Causæ cur eo loci posita sit Arx crediderim eo maximè positu. Nam quum omnis latè planities, qua ad Hollan-

Hier. Conestag. lib. 5.

Adrianus Stoperus cõtra Conestag.

1568 landos itur, depressior aliquanto iaceat, adeo vt aggerum obiectu sustinendus sit fluuius, ne se campis infundat ingenti vel pagorum strage; imperitè ea in parte collocassent arcem, vbi hostes corruptis facilè obiicibus, illam aquis inuadentibus cogere ad deditionem vltro possent. cui obnoxia quidem malo minus est in præsentia, solo altiore sita. Quamquam secto dein Belgio, redactâque in hostium potestatem Hollandiâ, illa quoque extitit, quæ non tum quærebatur, vtilitas inferendi in arcem auxilii ex prouinciis Hispano subiectis.

EODEM tempore à Duodecimuirali concilio, quod Albanus instituit, criminibus præcedentium tumultuum sine prouocatione cognoscendis, vulgò ob crebra supplicia, concilium sanguinis appellatum; Gulielmus Nassauius Princeps Orangius, Antonius Lalinius Comes Hochstratanus, Florentius Pallantius Comes Culemburgius, Gulielmus Comes Bergensis, Henricus Brederodius, aliique à Belgio profugi Dynastæ, Albani iussu vocantur ad regii Procuratoris accusationes expostulationesque audiendas, seque ab obiectis criminibus explicandos. Sed illi, misso statim libello ad Albanum, cuius concilium negabant legitimum tribunal sodalium aurei Velleris; procul tueri communem causam satius habuere. Addidit preces Orangius ad Maximilianum Cæsarem, eiusque, & Principum Germaniæ patrocinium implorauit, vt illorum authoritate componeretur cum Albano contro-

CONCILIVM turbarum.

Ab eo vocantur ad causam dicendã Proceres Belgæ.

Non parent.

Implorat Orangius patrociniũ Germanorum Principum.

uersia: nisi fortè id agebat, vt per speciem rei componendæ, suspicionem armorum, quæ iam parabat, Hispanis adimeret. Nec Cæsar, aut Imperii Principes abnuêre Belgarum patrocinium: Sed Albanus & Maximiliani litteris, & legato Bauariæ Ducis, (quem reliqui Germani Dynastæ vt Regi gratum delegerant) non suo, sed Regis hæc fieri mandato respondit. statimque festinatâ causâ; expectato tamen quem præscripserat dierum numero, quum intra eos dies nemo se sisteret, Albanus pro ea, quam Rex in illum transtulerat ad huiusmodi quæstiones, vicaria potestate, Orangium, Ludouicum fratrem, ac reliquos edicto compellatos, Maiestatis reos pronunciat, adiudicatis fisco eorum bonis. Simul Bredæ, Orangii oppido impónit Hispanum præsidium: simul eius filium Philippum Gulielmum tredecim annos natum è Louaniensi Academia, in qua litteris operam dabat, in Hispaniam mittit: vbi per occasionem catholicæ educationis, nomen obsidis occultaretur. Id, quod impotentiùs accepisse Orangius visus est: execratus assiduis vulgò querimoniis immanitatem erga tredecennem filium, quem neque ætatis innocentia, neque implorata Louaniensis gymnasii priuilegia ab iniuria texissent. Quum tamen plures haud dubiè sentirent, gratam fuisse homini præcallido, omniaque proprio ex vsu metienti, captiuitatem filii apud Regem: nempe, vt si res Hispana superior foret, eòque suis ipse dominiis exueretur, esset

Marginalia (left): qui pro reis agunt cum Albano; frustra. Pronũciat Albanus sententiam. Mittit Orangii filium in Hispaniã; Execrante id Patre. sed in speciem.

Marginalia (right): Educator fuit Ambrosius Morales nob. theo ac philos. Ipse in Apolog. an 1581.

1568 set in quem Hispaniæ moribus innutritum suam Rex clementiam ostentaret. Nam si secus, vti sperabat, eueniret, adesse sibi minorem natu Mauritium, paternæ fortunæ comitem, & bonorum heredem. Ex eodem concilio duodecimuirali, criminis eiusdem rei quamplurimi damnantur, quos Albanus emissis per prouincias Quæsitoribus compererat aut templa, & sacras imagines violasse: aut conciones, consistoria, turbulentosque cœtus habuisse: aut in Regem siue obscuris symbolis, & Gheusiorum nominibus, siue indutis palàm armis coniurasse: aut demum iis operam, consilium, vires præstitisse. Quæ tamen intempestiuè parari in populum, prudentiores disserebant. Quin potiùs, dum plectebantur capita, blandè corpus haberi, & consopiri debuisse: ne, si se commoueret, agitatione sui facilè ictus à capite declinaretur. Eodē impetu funditus excindi Albanus iubet Culēburgii Comitis ædes, Gheusii quondam nominis natalem domum: excitatâque ibi marmoreâ columnâ, addidit in basi, & quidem quatuor linguarum, monumentū, *Ea in area ædes Florentij Pallantij solo æquatas esse, ob execrandam memoriam repetitæ in illa coniurationis aduersùs Religionem, Ecclesiam Catholicam Romanam, Regiam Maiestatem, ac patrias Regiones*. Ad hæc terrorem paulo antè addiderant nuncii ab Hispania, Carolum Regis filium à patre custodiri iussum: simulque Florentium Momorantium Montinii Dominum, quem allegatum

Damnat ex eodem concilio quamplures alios

Diruit Culemburgii domum.

Nouus terror ab Hispania.

Ob Caroli Principis infortunii

à Margarita in Hiſpaniam ſuprà narraui- 1568
mus, in Segouianum carcerem imperio
Regis abductum. Credebaturque, huic Montin.
eadem, quæ Hornano fratri, obiecta eſ-
ſe: illi autem Belgarum patrocinium Carol-
plurimùm obfuiſſe. Et de iudicio qui- Princ.
dem Montinii poſt annum capite dam-
nati dubitatum non eſt: Caroli verò
mortis, quæ hoc anno contigit, cauſa,
quanto incertior atque obſcurior, tanto
auidiùs contumaciùſque à ſcriptoribus
inueſtigata: INSITA hominum ple-
riſque libidine, abdita rimandi, obuia
prætereundi. Ego, quæ mei operis in
Caroli cauſa reperi, iure perſequar ſine
cura reliquorum.

Montinii necem.

DE CAROLO Hiſpaniarum Principe.

Indoles eius.

FEROX, ac violentum Carolo in-
genium fuit. Idque ſtatim à pueritia ob-
ſeruatum: quum oblatos interdum ex
venatione lepuſculos ſua iugularet ipſe
manu: eorumque aſpectu palpitan-
tium, expirantiumque frueretur.
Quod à Veneto Legato fuiſſe animad-
uerſum, factamque inde coniecturam
indolis videlicet inclementis, non mi-
nus quàm de puero eruente oculos co- Quintil.
turnicum iudicauere olim Areopagitæ; l.5. c.9.
in commentatione legi rerum Hiſpana-
rum ab eodem Legato ad Senatum miſ-
ſa. Nec verò vanos ipſe coniectores
oſtendebat in dies trucibus vaſtiſque
moribus, ac mente non vſquequaque
ſui compote: vt multa de eo ſcribens ad Io. B. Ca-
Card. Alexandrinum Nuncius Apoſto- ſtaneus
licus Archiepiſcopus Roſſanus affirmat. poſtea Vr-
Et auxerat puero libertatem Philippi ban. VII.
patris abſentia: ſimul indulgentia Maxi- 4. Febr.
mi-

De que ea quid coniectum ſit.

Educatio.

1568. Aloy. Ca. br. in Ph. 2. l. 2 6. & 8. & Adr. l. 19 & 20 hist.

miliani Boëmiæ Regis, qui cum coniuge Maria Caroli Quinti Filia, pro Philippo Hispaniam moderabatur. Idque persensit auus Carolus Imperator, quum è Belgio, abdicatis regnis, in Hispaniam reuersus, inspecto nepotis (erat tunc annorum vndecim) ingenio, atque educatione, vehementer indoluit. At verò Philippus, multis nequidquam in ea cura pertentatis, hoc quoque adiecit; vt Carolum cum Ioanne Austriaco, & Alexandro Farnesio, Complutum mitteret: si fortè in illa Academiæ celebritate, vt corpus cæli mutatione, sic animus noua hominum consuetudine conualesceret: Sed Carolus ALIBI magis, quàm alius fuit. mentisque morbum locus non curauit, casus nonnihil auxit. Nam è scalis altè prolapsus, læso non leuiter cerebro, mox etiam vitâ à medicis deploratâ, propè erat vt deponeretur; quum allato in morientis cubiculum B. Didaci corpore, vouente Philippo, qui Mantuâ illuc aduolarat, enixè aucturum se cum Romano Pontifice, vt eius oraculo Sanctorum cultus Didaco liberatori decerneretur; repentè præter omnium opinionem vitæ restitutus est. Sed non ideo mores mutauit inconstans animi adolescens, patrique per omnia dissimilis. Quo fiebat, vt & Philippus prædurius illum acciperet, & Carolus nihil haberet patris aspectu molestius. Creuitque cum ætate dissidium, quum offensus quotidie magis, diffisusque eius moribus Rex, coniugium filiæ Maximiliani Cæsaris Carolo desti-

Margin notes (left): Aloy. Ca-br. in Phil. 2. l. 6 — Alcalà. — 1562. — Madrid. — Ex lit. Castan. Núc. Apost. ad Card. Alex. 30. Apr.

Margin notes (right): non pr: bata Imp. Carolo. — Complutū mittitur. — morti proximus — B. Didaci ope conualescit. — Dissimilitudo eius, & Patris, & auersio mutua: ob hæc potissimùm duo.

destinatæ sine fine differret: eumque ab rerum cura publicarum procul haberet, eo nimirum tempore, quo Carolus permodestè sese agere putabat, si duorum & viginti annorum iuuenis expectaret imperium. Hinc odium eius in familiares & continuos patris, à quibus obseruari se, referrique ad Regem omnia, atque eorum consilio diferri nuptias, seque arceri à regnorum cura suspectabat, atque interdum etiam minaciter obiiciebat. Hinc quoque patrocinium studiumque in illos, quos patri offensos eiectosque sciret: in Belgas præcipuè, quorum Legatos Marchionem Bergensem, atque Montinium sollicitè complexus clàm euocare ad se, tuerique illorum causam ferebatur ardentiùs, quàm par erat: pollicitus iis, iturum sese in Belgium ad componendos prouinciarum motus. Neque dissimile vero crediderim, illam Margaritæ Gubernatricis querelam, qua complures litteras ab se grauissimis de rebus ad Regem scriptas, dolebat ab Hispania in Belgium rediisse in eorum manus, contra quos scriptæ fuerant; ex hac Principis, & Belgarum, qui in aula tunc agebant, familiaritate originem habuisse. Certè quum Albanus ex aula in Belgium discessurus Caroli manum osculatum isset, attinuit illum minaci aspectu Princeps, negauitque alium præter se illuc abiturum. Quumque Albanus, à parente præmitti se diceret, vt Belgarum componeret turbas, in quas dare se filium Regis, vnicum Imperii heredem, haud tutum esse; irâ incen-

Margin notes:
1568
Odium in familiares patris.
Ex litt. iusdem ad eund. 4. Febr.
Patrociniũ Belgarum ardentiùs quàm oportuit.
vid. an. 65.
Propositũ abeundi in Belgium.
Conatus retinendi Albanum Ducem ab expeditione Belgica

1568 incensus, prompto pugione, Ego verò, inquit, hîc te antè confodiam: vixque ictum declinauit Albanus, quum iterum peti se à furente iuuene conspiciens, arctè illum complexus per speciem supplicantis, vt à vi abstineret erga veterem fidumque famulum; quantum poterat, ferocem, ac iuuentâ prævalidum coërcebat: donec luctantium strepitu exaudito, accurrentibus, qui ad velum præstò erant, Carolus in secretiora domus abscessit. Ex eoque tempore decreuit in Belgium proficisci, parente vel inuito, atque inde ad Sponsam in Germaniam. Reque cum Ioanne Austriaco patruo, ac duobus aliis communicata, vt se comitarentur, orauit. Austriacus, quum omnia difficultatibus impedita, atque inexplicabiles exitus ostendens, nihil persuaderet: obseruaretque, Principem pertinaci animo in id incumbere; ratus haud dubiè patrem ab aliis rescituturum, quæ præceps inconsultusque iuuenis agitaret, occupauit ipse Regis gratiam promereri: præsertim veritus, ne silendo, fugæ particeps haberetur. Rex collaudata Ioannis Austriaci fide, compertoque dein ex aliorum indiciis filii consilio: ac postremùm à Raymundo de Tassis, regio tabellariorum Præfecto, admonitus festinationis, qua Carolus equos poposcerat ad longinquum iter celeriter commutandos; in summa animi fluctuatione, per omnia vrbis templa preces ac supplicia imperauit: simul consilium aliquorum insignium doctrinâ virorum, quibus vti consueue-

Ex eiusdē lit. ad eundē 30. April. Marchio Pescaræ, & Dux Med. Rio secci.

Abeundi propositū aperit Ioanni Austriaco:

qui primùm dissuadet;

deinde Regi rem detegit.

Rex à Deo auxilium, & à sapientibus viris consilium exposcit super filio.

1568

rat, exquisiuit. Et Martini quidem ab Azpilcueta Nauarri Doctoris sententia, (hanc enim tantummodo vidi ex omnibus) hæc summatim fuit. Non posse ab Rege, absque graui animæ noxa, negligi salutem regni: negligi autem, Carolo abire permisso. qui procul, eoque confidenter apertèque diffidens à Patre, regnum in studia partesque distracturus esset, non minus quàm Carolo Septimo Galliæ Regi contigit, ex Ludouici filii dissidio, atque ad Burgundos fugâ. Sed patris dubitationem exèmit filii festinatio, quem postridie discessurum Regi properè aperuit Raymundus. Ergò Rex non vltrà deliberandum ratus, Ebolitano Principe, ac Feriano Duce, aliisque duobus comitatus, filii conclaue profunda nocte dormientis ingreditur: ereptoque, qui sub puluino latebat, gladio, surgere illum confestim iubet: increpitumque, quòd patrem lenibus frustratum toties remediis, ad asperiora, sed filio opportuna compulerit; scriniis apertis, ac libellis inde subtractis, remotoque consueto aulicorum ministerio; custodiendum certis ab se traditis hominibus relinquit. Qua in custodia infelix Princeps, qui se paulo antè perpetuâ Procerum vbique apparentium, certatimque adorantium coronâ cinctum viderat: tunc à paucis, iisque inuisis, ac verba, nutus, propemodum & cogitata obseruantibus circumseptus; post menses omnino sex, quum nullis aut Europæ Principum lagationibus, aut Hispaniæ regnorum precibus placaretur immotus

Quem manè discessurum nocte occupat.

& domi custodiendum sistit.

Eius infelicitas,

1456. Paul. Æ in Car. 7. & Aræus in Phil. Bono.

18. Ian.

Ruigomez Eb. Pr. Gómes Figueroa Dux Fer. An. Tolet Prior Legionem. & Aloy. Quiscíada.

1568 motus pater; ex morbo ob alimenta, partim obstinatè recusata, partim intemperanter adgesta, nimiamque niuium refrigerationem, super animi ægritudinē, (si modò vis abfuit) in Diui Iacobi peruigilio extinctus est. Quarto ante obitum die, quum animæ æquè ac corporis curationem ab aliquo iam tempore respuisset, mutata diuinitus mente, Confessarium sponte accersiit, expiatisque magno doloris sensu animæ noxis, ac misso qui erratorum veniam flagitaret à patre, sacrum manu cereum tenens decessit è vita. Scio hæc, vti enarrata sunt à me, non placitura iis, qui atrociora quæque auidè arripiunt, sine vllo veri falsiue respectu. Quorum si palato seruire cura mihi foret: in promptu erat Maurorum tumultus, tamquam excitatus hoc ipso tempore fuisset à Carolo, sollicitato ob eam causam Selimo Turcarum Imperatore per Michesium Iudæum ex Hispania profugum, vt olim narrare me memini. Mouerem ad hæc suspicionem adiutæ à Carolo coniuratorum factionis in Belgio: eamque occasionem interpretarer fuisse arreptam ab hæreticis, in Hispaniam destinandi multa libellorum millia ex Caluinianis Catechismis Hispanicè conscriptis: de quibus admonitum à Gubernatrice Margarita Philippum Regem suprà memoraui: & Lugduni, Tolosæque repertas esse aliquot illorum arcas, scripsit ad eundem Regem Pius Quintus. Nec omitterem Isabellæ Philippi coniugis mortem, pau-cis

Ex lit. Castan Nūc Ap ad Car Alex. 27. Iul. Didacus de Chiaues.

an. 1566. in fine.

an. 1566. Lione.

Ant. Gabut in vita Pii l. 3 c. 3.

& mors,

piè obita.

Causæ, quæ super custodia & morte Caroli, inspeciem afferri possent.

Maurorum tumultus in Hispania:

Belgarum factio adiuta:

Nouercæ, & priuigni nimia familiaritas

cis inde mensibus post Caroli obitum secutam: quasi nimia familiaritas inter eos (nam Carolo designata vxor antea fuerat Isabella) vtrique fatum accersierit. Denique agitatum à Carolo de Parentis nece, siue ob regni cupidinem, siue ob Regis odium, docerem ex ipso, qui tunc adeò percrebuit, vulgi rumore, vt in Belgio Ouidianum illud ad hanc rem vsurpatum sciam, authore, vt aiunt, Opmero;

Regis mors agitata.

Franc. Aræus Annal.

fILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt
In annos:

quo & Caroli facinus, & mortis eius annum, litteris numerorum loco positis exprimerent Sed hæc, vti arcana atque inaccessa, facilè iis ego Scriptoribus reliquerim, qui per eiusmodi oraculorum interpretationes, acuti diuinique famā aucupantur. Mihi, super id quòd incomperta sunt, etiam veris dissimilia videntur. Namque, vt omittam illud de Caroli amoribus, ad quos distrahendos, si qui fuissent, non vtique distulisset Rex filii nuptias cum Germana; si quid moliri aduersus Patrem Carolo insedisset in mente, profectò aut ipse quotidie per se, suaque manu conficere potuisset, iuuenis videlicet, firmatusque animo contra imparatum, ac senem: aut si tumultu excitato, adscitâque aliorum operâ decreuisset vti, multorum haud dubiè manibus eguisset. cadente igitur Carolo, non stetissent, opinor, reliqui: quum tamen Principis mortem nullius exitiū con-

Incertæ tamen hæ causæ,

aut potius falsæ.

I. I. Me. tam. M D L X VIII.

1568 consecutum sit. Quin Rex ipse ad minuendam ex filii tum custodia, tum morte inuidiam, qua tunc laborauit apud multos, præsertim apud Mariam Augustam Caroli amitam, quæ filiam libentissimè desponderat tot regnorum heredi; nonne tam seueræ animaduersionis causam in scelerata filii consilia retulisset? Et tamen ad eandem Impera- Philippus de filij custodia quid scripserit;
21. Ian. tricem scribens, negat filium vllius sceleris compertum, sed ob ipsius, certè ob regni bonum custodiri debuisse. Et paucis post filii custodiam diebus, misso ad Archiepiscopum Rossanum Pontificis
Didac Card. Spinosa. Nuncium, Concilii Castellani Præside, suo Rex nomine illum edocuit, Nouitatis eius causam non esse aliam, (vt Nuncius ipse ad Cardinalem Alexan- & quid referri,
24. Ian. drinum scribit, Præsidis verba referens) quàm quòd Religionis populorumque conseruationem sanguini suo præhabere voluerit: coactumque propterea se, filium sibi vnicum ea ratione propemodum sacrificare; ne, quibus affluebat à Deo, beneficiis nimis quàm ingratè re-
Idē Nūc. Apost. ad eundem Card. 27. Ian. sponderet. Immo addi Rex postea iussit in litteris ad Principes, ac Regna; & scribi voluerit. Rumorem alicunde increscentem, Carolum filium agitasse aliquid in Regis caput, ex vano ac falso esse. Sed fuerit
Carolus V. Imp. & Carol. Princeps Hisp. hoc duobus Carolis, auo, & nepoti proprium: alterum in deponendo, in amittendo alterum Imperio, scriptorum ingenia fatigasse. Ergo externo, domesticoque rigore pariter exterriti Nobiles, populusque Belgarum, vt quisque culpæ propior, fugam latè capessere Belgarum timor.

pau-

Coniuratio in Albanum. pauci sperare veniam, plures vim ac vindictam cogitare: parumque abfuit, quin Albanus ipse ad Monasterium Vallis viridis, religionis causâ proficiscens, structis per siluas insidiis, caperetur à Risorio Nohotio: mox in ipso monasterio à Carloio Risorii fratre, monachi vestem quasi ob Albani metum induto, necaretur.

EXPEDITIO prima Orãgii ex Germania in Belgium. AT VERO Princeps Orangius hostem iam professus, aditis Germaniæ Principibus, ac partim religionis, partim propinquitatis gratiâ ad arma concitatis, præter Belgas, & Gallos; ita rem composuerat, vt tripartitò prouincias inuaderent. Præmittũtur qui bellum inferant. Ex Iuliacensi agro transmitterent Mosam Nohotii fratres, Duius, Villersius, aliique, Ductore Hochstratano. Fx Iuliacẽsi territorio: Francisco Cocqueuillio, qui aliquot signa ex finitima Gallia ad exules Belgas adiunxerat, Artesia attributa est: ex Artesia. Frisia Ludouico, atque Adulpho Principis Orangii fratribus cum Iusto ex Frisia. Schonuuemburgio commissa. Ipse post hæc principia, valido cum exercitu secuturus, Brabantiam rerum caput sibi delegit: magna multorum spe, breuì Albanum, Hispanosque è Belgio eiectum iri. Sed vincũtur primi ab Auila. Sed Hochstratani copiæ à Sanctio Auila trans Mosam reiectæ primùm, commissoque dein prælio cæsæ, Villersio, ac Duio captis. Secundi à Cossæo Tribuno, Cocqueuillii exercitus, in quem Albani rogatu Cossæum equitum Tribunum immiserat Carolus Galliæ Rex; intra oppidum Sancti Valerii compulsus expugnatusque, ac Duces Lutetiam traducti, gladioque percussi.

I. LIGNIVS COM· AREMBERGII FRISIAE PRAEF·
EXPEDITIONIS HEILIGERLÆÆ DVX

1568 cussi. Sic & ab Rege Carolo reddita est Albano Duci gratia, ob Arembergium cum auxiliaribus copiis missum in Galliam: & conceptum Baionæ fœdus vtrinque religiosè habebatur. Longè tamen aliter in Frisia cœpta res est. Intrauerat eam prouinciam Ludouicus Nassauius, cum Adulpho fratre, aliisque Ducibus: ac Dammo oppido, vicisque aliquot occupatis, consederat prope sinum Dullartum: quem olim sinum memorabili clade, tribus ac triginta pagis simul haustis, effecerat mare. Huc, ne progrederetur, occurrerat Frisiæ Præfectus Arembergius cum Sardoa Hispanaque Consalui Bracamontii legione, suoque cum agmine Germanorum: quibus addiderat aliquot vexilla Hannoniæ, atque Artesiæ nobilitatis, reducta per id tempus ex Gallia. Et primæ quidem velitationes feliciter obuenerant: animatique in primis Hispani ad Dammi conspectum, (ex quo ante annos triginta Geldrum eiecerat insigni relata victoria Cæsarianus exercitus) oppidum pari fortitudine recuperant, fugatis Nassauianis. Quos postera die assecutus Arembergius, exercitum continuit prope Vuinschotum, & Hilligerlæum cœnobium: gnarus latere inibi cœcos passim hiatus, leui solo foras obductos, intus aquis restagnantibus fallaces. Ideoque quoniam & loco, & equitatu erat inferior, leuibus præliis contentus, oblatam à Ludouico Nassauio vniuersi exercitus pugnam sedulò differebat, dum Comitis Megani copiæ, cum Martinenghi

Margin notes: beneficio regis Caroli. — Dam — PVGNA Arembergii, & Ludou. Nass. — 1277. — Arembergii copiæ. — Carol. Dux Geldr. Ductore Schenkio — initio victrices, — Locus certaminis. — Cunctatur Arembergius,

 1568

Cõ. Curtius Martineghus

ghi equitatu, quæ Groningæ subſtiterant, aduenirent. Sed ob eam moram quum Arembergius tamquam cum Naſſauio tacitè colluderet, palàm carperetur ab Hiſpanis pugnæ cupidis; impar inuidiæ Dux, teſtatus omnia in diſcrimen ea feſtinatione dari, ſalutem rumori poſthabuit. Eductoque milite, aut veriùs militem ſecutus, paludibus quantum licuit euitatis, ſed inſidiis à Ludouico ſub imo colle diſpoſitis tantundem admotus, aciem inſtruit, pugnam capeſſit: ac certus aliquo documento redarguere obtrectatorum voces, conſpicatus Adulphum Naſſauium ſtrenuè redintegrantem ex aduerſo prælium, quanta vi poteſt, in eum vadit. Et quamquam pilâ exceptus, inde tamen ferocior, ſclopeto primùm, ſtricto dein ferro, Adulphum traiicit: ſimul ipſe infeſtis ab Adulpho vulneribus petitus, (renouato Bruti ac Tarquinii Aruntis exemplo) confoſſo priùs equo, exanimis concidit, Adulphoque non procul expirante, commoritur. Reliquus Arembergii exercitus dum locorum ignarus in inſidias ſeſe induit, à Naſſauianis circumuentus, ac magnam partem aut cæſus, aut ſaucius, intempeſtiuæ fortitudinis pœnas dedit. Et quamquam flos ibi cecidit Hiſpanæ legionis, ſeptem eius Signiferis, quinque Centurionibus interemptis: ac præterea ſex Groningenſibus tormentis, quibus nomen à primis Muſices elementis indiderant, ac multo ære ad ſtipendia militum amiſſis; vnius Ioannis Arembergii, quàm reliquorum omnium, iactura

Carpitur ab Hiſpanis.

Pugnat.

Ex lit. Mic. Barbanſonij ad Marg. Parmẽſ. 30. Maij. & Mart. Delr. l. 1. Alt. Belg. Tit. Liu. l. 2.

Adulphum Naſſ. interficit.

& ipſe interficitur ab Adulpho.

Exercitus Hiſp. cæſus.

Vt, Re, Mi, Fa, Sol, La.

Elogium Arẽbergii.

1568 ctura maior fuit. Erat is familia Lignia, Barbansonii Dominus antè appellatus, quàm in Comitis Arembergii nomen ex dote germanæ vxoris immigraret. belli, si quisquam alius, fideique præclarus: eòque donatus aurei Velleris torque à Carolo Imperatore, atque à Philippo filio Frisiæ, Transiselaniæque prouinciis impositus, ac postremùm à Maximiliano Cæsare inter Imperii Principes adlectus. Ducis tamen constantiam, quam ille semper in bello tenuerat, in supremo hoc certamine, conuiciorum impatiens amisit. Quæque causa paucis antè hanc pugnam mensibus Momorantium Galliæ Comestabilem, virum summis parem, exitio dedit: scilicet ne videretur, vti aiebant, affini Condæo, cognatisque Coliniis parcere; eadem Arembergium periculi certum, ne fidei dubius haberetur, animosius quàm prudentius in certamen ac mortem extraxit. Scio id à non nemine aliter enarrari, atque infelicis exitum pugnæ Arembergio tribui: qui siue contemptu hostium ex pridiana velitatione concepto, siue cupidine gloriæ, quam cum Megano communicatam nollet; fatum sibi, atque exercitui properauerit: sicuti & vulgo scriptum esse, mortem eius non manu Adulphi Comitis, sed gregarii militis contigisse. Sed ego præsentes pugnæ authores secutus sum. Illos autem facilè falsos arguerim, qui scribunt, paucis interiectis diebus, dum Nassauiani victores à Groningensi obsidione submouentur, sclopo ictum obiisse Comi-

Mors eius aliter ab aliis dicta.

Thuan. l. 41. & alij.

Megani mors non hoc tempore.

mi-

mitem Meganum, qui tamen annos ab hac pugna ferè quatuor, Albani iussu, Frisiam gubernauit, Arembergii extincti loco, legiturque Caroli Brimæi Comitis Megani nomen in votiuo monumento, quod ipso Frisiam moderante positum est Leouardiæ, post enormem illam anni septuagesimi primi supra sesquimillesimum, aquarum eluuionem: ac non ante sequentem annum ab ea exundatione, sexto Idus Ian. Suollæ, vt Frisiorum annalibus consignatum reperio, Carolus Brimæus occubuit, vir belli sanè sciens, & consiliorum opportunitate Gubernatrici Margaritæ apprime carus.

Sed quatuor post annos contigit.

An 1572. 8. Ian. Pierius Viscmius l.2. hist. Frisiæ.

SVPPLICIA Nobilium ob Albano.

HÆC porrò Arembergiana clades non magis extulit Orangii, ac Fœderatorum animos, quàm stimulauit Albanum Ducem, vt festinaret ipse in Frisiam cum exercitu, Ludouici conatum, antequam cum Orangio consociaret copias, impediturus. Sed veritus, ne per absentiam suam tumultus cieretur aliquis, captiuorum Nobilium causâ, eo se metu liberare statuit: irâ præsertim accensus ob Arembergii cladem, irritatusque præterea, quòd inaudisset, à Ludouico Hispanos quamplurimos suspendio necatos ob dolorem ex Adulphi nece. Et quamuis amicorum nonnulli, quibus haud perinde probabatur Albani consilium, persuadere homini adniterentur; Frustra timeri Belgarum tumultum, à quibus ipse haberet securitatis obsides, dum captiuos haberet. Neque enim magis verendum, ne Belgæ, studio in

Dissuadet illa amici

reos

1568 reos Dynastas, vi attentarent illorum libertatem: quàm sperandum ob eandem beneuolentiam nihil eos moturos, ne populari culpâ priuatam Procerum causam prægrauarent. His tamen Albanus facilè contemptis, quippe à diuturna rerum experientia suspicax, & suopte ingenio ab aliorum consiliis, si vltro præsertim offerrentur, auersus, ac fidus planè retrogadum: ipsis Calendis Iuniis, vndeuiginti ex Nobilibus coniuratis, Duodecimuirali iudicio, perduellionis damnatos, Bruxellis in foro arenario, capite plecti iubet. Octo ex his catholicè religioseque, reliqui vndecim, vt erant hæresim complexi pertinaciter obiere: eoque illorum cadauera humo contecta, horum verò (præter quatuor primariæ nobilitatis) stipitibus alligata superaffixis capitibus, per agros relicta. Idque secutis quoque diebus seruatum est. Namque postridie, eodem in loco, eodemque supplicio Nobiles quatuor damnati. Ex quibus Vilersius, ac Duius, qui nuper in Iuliacensi prælio Duces capti fuerant, etsi pari vterque, hoc est integra religione, non pari tamen sensu decessere. Vilersius enim palàm testatus est, se quidem ob benefacta ab Albano damnatum, sed illum non diu vindictâ cariturum. Contrà verò Duius, actis Regi Albanoque pro eo fine gratiis, populum orauit, sibi vt ignoscerent, ac diuinam tunc maximè clementiam precibus conciliarent. Ad hæc, Viluordiæ, vbi Antonius Stralius Antuerpiæ nuper Consul, Casembrotius

Margin notes: 1. Iun. — Ipse non mouetur. — Plectit primùm nouedecim. — Deinde alios 4 — Risorius, Carloius Duius, Vilersius. — & alios.

tius Egmontii aulicus à secretis, aliique eandem ob causam attinebantur; consimili per eos dies pœna finiere. Præfuitque horum suppliciis pro Albano Ioannes Spellius, celebris ea tempestate per Belgium Quæsitor capitalium causarum. quem paulo pòst multorum criminum reum, Albani iussu in furcas actum, magna Belgium gratulatione spectauit. Verùm hisce suppliciis proludebatur duorum Comitum neci, qui supremum funestissimæ tragœdiæ actum, magno hominum terrore, & maiori (quod author nollet) indignatione complerent.

Io. Groenele Specel, preuost de cápagna, ô Drossart rural.

Nouem iam menses in arce Gandauensi custodiebantur Egmontius, atque Hornanus. Quo tempore apud Albanum, Regem, Cæsarem, Septemuiros Augustales, omnes vbique locorum aurei Velleris Collegas, (quibus videlicet inconsultis damnari posse neminem eius ordinis asseuerabant) nulla pro reis prætermissa comperio officiorum genera; præsertim ab Hornani sorore Maria Morantia, atque à Sabina Palatina Bauarica Egmontii coniuge. Et huius quidem libellus per Octauium, & Margaritam Parmæ Duces in Hispaniam transmissus, haud facilè sine commiseratione legi à quoquam potest: dum aut iura Regi commemorat in causis sodalium aurei Velleris seruari solita, adnotatis legum capitibus, promptis exemplis; aut dum eidem reuocat in memoriam labores singulos, quos vir eius annos nondum octodecim natus pro Carolo Imperatore, ipsoque Philippo Rege, in Al-

Pro Egmõtio, & Hornano multorum preces.

Maria Petei Ern. Cõ. Mãsfeldii coniux.

ac Sabinæ in primis pro marito Egmõtio.

1 Octobr.

Supplex eius libellus.

1568 Algerianis, Geldricis, Gallicis expeditionibus, ac bellis, contempta toties morte pertulisset: aut postremò dùm clementiam Principis obtestatur, ne velit infelicem matrem cum vndecim innocentibus liberis, tanta cum iactura, atque dedecore, miserum diuturnumque per omnes gentes exemplum circumferri humanæ calamitatis. Sed non ideo minus interea quæstionibus insistebat Regius Procurator, ex eo nouem mensium spatio, menses quatuor conficiendæ accusationi accipiens sibi, quinque concedens ad defensionem reis. Hæc porrò acta si, vti apud me sunt ingenti explicata volumine, hîc ego per otium referrem; non dubito quin auidis talium in loco satisfacerem. Sed satius sit, indicatâ quampaucissimis eorum summâ, historiæ dignitati, ac lectoris festinationi iuxtà consulere. Obiectum est Comitibus Egmontio atque Hornano, voluisse illos cum Orangio aliisque Nobilibus, excusso Rege à Belgii dominatu, prouincias inter se partiri. Eò spectasse conatum eiiciendi Granuellani Cardinalis, qui eorum consilia introspexisset: nec vnquam aut Cucullorum, aut Sagittarum symbolis conspirationem vtique indicantibus cessatum, donec Regem coëgerint, Cardinalem è Belgio reuocare. Fœderis non modò conscios fuisse, sed etiam ab Egmontio Casembrotium à secretis intimum, qui ei aperuerat, se nomen fœderi dedisse, domo non eiectum, immo ad omnia, vti solebat, adhibitum. Horna-

Non desistit regius procurator

Obiicit hæc vtrisque, inter alia quàplurima.

 1568

nanum verò, quum misso à Gubernatrice ductori militum Beauorio ad expellendum Tornaco Vilersium aliosque coniuratos, fauere debuisset, vti loci Gubernator, de illo vrbe eiiciendo cum Magistratu consultasse. Fœderatis, consistorialibus, mercatoribusque patronos sese ambos præstitisse, pollicitos iis operam vitamque suam. Teneramundæ cum Orangio, Ludouico eius fratre, Comite Hochstratano, & paucis aliquot Fœderatis, de intercludendo Regi aditu in Belgium agitasse, ac sæpe huiusmodi conuentibus interfuisse. Gheusiis templorum populatoribus, à Flandria Egmontii prouincia Iconomachiam exorsis, non obstitisse: Hornanum, eorum aliquos, ac præcipuum inter incendiarios Ferdinandum Martinum violatæ Religionis causâ non semel custoditum, è Tornacensi carcere abire permisisse. Magistratibus ciuitatem, quarum ipsi Gubernatores essent, opem in sacrorum violatores efflagitantibus, eos non tulisse: mandata Gubernatricis aduersùs hæreticos, contra ipsius Gubernatricis mẽtem hæreticis explicuisse: templa eisdem ad conciones concessisse: aliaque (hæc sanè perplurima numerabantur) contraria hominibus, qui prouinciarum Præfecti, Senatorum intimi, Velleris aurei sodales, subditique Hispano Regi forent, admisisse. Ob quæ legitimè obiecta probataque, iure in Egmontium Hornanumque, (conficiebat Procurator) vt in Maiestatis reos, pronunciandam esse sententiam, eosque fortunis, & capite

Ex quibus animaduertendum in eos conficit procurator.

ple

1568 plectendos. Ad hæc autem Egmontius, atque Hornanus (siquidem par erat ferme amborum causa) præfati, nolle sibi fraudi esse; si ipsi, qui legitimum ordinis aurei Velleris iudicem tantummodo Regem haberent cum eiusdem collegii sodalibus; redderent aliis rationem sui; ita seorsim respondere, vt pleraque ab se facta pernegarent: multa interpretarentur: aliqua non abnuerent, sed iure patrata confirmarent. Agitatum à se de mutando Principe, constanter inficiati sunt: Hornanus etiam querimonias super eo addidit, veluti offensus. De intercludendo Hispanis aditu in Belgium, non negauit Egmontius in Teneramundano congressu dictum aliquid fuisse à Ludouico Nassauio, dissentientibus tamen ceteris: ideoque de colloquio, in quo definitum nil fuerit, non habuisse, quid Gubernatricem admoneret. Cum fœderatis Nobilibus quatenus egerint, explicarent. Nempe coniuratis, iconomachis, hæreticis à se aliqua permissa, sed necessitate ac bono Religionis: quam in Flandria quidem non pauciores sexaginta hominum millibus, qui conciones armati adibant, absque dubio extinxissent, nisi eis aliquid indultum esset, quo templa catholicis erepta restituerent, vti factum est. Nec minore necessitate Tornaci, atque in Tornacesio condonatum fuisse aliquid superanti per ea loca hæreticorum multitudini. In Cardinalem iure se commotos, vti prouinciarum regimini perniciosum. Casembrotium in familia retentum ob

Respondēt illi ad singula.

Egmontii prouincia.

Hornani prouinc.

partes contra sacrilegos ab eo susceptas. 1568
Beauorio non eguisse Tornacum satis tunc quidem compositum, ideoque de illo Flandris præsertim rogantibus tribuendo consultatum. Sic per alia accusationis capita (namque omnia vel cursim delibare infinitum foret, siquidem vnius Hornani causa sexaginta capitum erat) eo, quo obiecta fuerant, ordine, sigillatim partiteque ipsi percurrerunt. In quibus quantum crimina eluerint purgauerintque, mihi certò definire promptum non est. Scio equidem nonnulla ex iis à Margarita Gubernatrice vtrique obiecta apud Regem; immo consilium illud partiendi Regias prouincias video etiã Osnaburgi Episcopo in Vestphalia suboluisse, significatumque, ab eo Margaritæ per Cobellium eius consiliarium: idque aiebat, se multo antè à Comite Suarzemburgensi, Orangii Principis affini, atque à Georgio Hollio Tribuno Germano sub cenam exhilaratis audiuisse, quum Daniæ quoque Regem in ea partitione nominarent. Quod & Margarita compositis ad Regem litteris non omisit, vti nos in anno sexagesimo sexto memorauimus. Populus tamen siue ex odio in Albanum, siue in Egmontium amore iudicium ferens, reum absoluebat, culpamque omnem transferebat in Albanum inuidiæ retinentem aduersùs Egmontium, veterem belli æmulum, offensumque: super hæc memorabant, quòd olim aleâ ludenti multa aureorum millia victor Egmontius abstulisset: ac postea in publica lætitia, dum vterque

Aliqua ex his etiam Gubernatrix illis obiecerat.

20. Aug. 1566.

28. Aug.

populus in noxios habet.

relata in Albanum culpa vti æmulum,

& victum.

1568 explodendo ad signum sclopo ex prouocatione contenderent, superatus esset Albanus, ingenti Belgarum plausu ad nationis suæ decus referentium victoriam ex Duce Hispano. Quæ quamquam aut vana, aut minora, vulgus tamen commiserationi pabula vndecumque congerebat. Neque ego alienum à vero crediderim, in hac reorum causa congestum plus inuidiæ in Albanum, quàm ipse commeruerit. Quin etiam viros sanè quam graues affirmasse legi, post allatam ab Hispania capitis sententiam, scripsisse Regi Albanum, in eius patratione supplicii tardiorem effici quotidie se, ob ea quæ inde secutura præuidebat: Regemque iratum Egmontio partim ob fidem, quam is in Hispania dederat, non seruatam, partim ob Margaritæ Gubernatricis iteratas de illo querimonias ad Regem, accedente Spinosæ Cardinalis, qui pleraque tunc moderabatur, impulsu; increpasse Albani moram, remque protinus confici, vt pridem mandauerat, imperasse. distulisse tamen Albanum tamdiu supplicium, dum Orangio Brabantiam inuadenti obuiàm ire coactus est. Hæc autem quamquam non perinde apud omnes fidem habitura, ego tamen à plurium in Albanum odio deterreri nequaquam debui, quin, vti acceperam, memorarem. Sicuti neque populari fauore in Egmontium præterire habeo, quod video ei à nonnullis crimini datum: nempe acceptâ illum pecuniâ dissimulasse in prouinciis suis aliqua, quæ homo militaris, nec magnopere expen-

Albano quantum culpæ in hac causa.

apud Adrianum Stopernũ

vide an. 65.

An dissimularit aliqua Egmontius accepta pecunia.

1568

dens,quò traherent huiusmodi momenta Religionis, obfutura solido sacrarum rerum statui numquam existimauerit. Hanc tamen culpam, cuius ego vestigiū nusquam viderim inter accusationis capita, in quibus nihil vtique per incuriam, aut clementiam prætermissum est; facilè mihi persuadeo, nullam fuisse.

Sententia capitis in Egmontiū & Hornanū ab Albano dicta.

Vtcumque res fuerit, in Egmontium atque Hornanum, Gandauo, Bruxellas tertio Nonas Iunii aduectos, ab Albano Duodecimuiralis concilii supremo, delegata sibi peculiari ab Rege facultate, quam in Torquatos equites exerceret, capitis sententia Regis nomine lata est: missusque Martinus Rithouius Iprensis Antistes, vltimæ necessitatis nuncius adiutorque. Et Egmontius quidem, etsi finem meritis suis longè imparem doluit, ingemuitque; composito tamen animo, vti fortem virum decuit, solùm de vxore filiisque sollicitus, hanc Philippo Regi epistolam exarauit: cuius ego exemplar Gallica scriptum lingua (sic enim ille scripsit) ad Margaritam à Christophoro Assonuillio missum hîc latinè reddo. *DOMINE, quando visum est tibi, addicendum esse morti humilem fidumque tibi subditum ac famulum, qui non aliò vnquam intendit animum ac vires, quàm in obsequium tui: pro quo, vti superiora testantur, nec labori aliquando, nec fortunis peperci meis, immo mille periculis obieci vitam ipsam: quam ego vitam numquam profectò tanti feci, vt si quà fortè in re officere amplitudini tuæ vel minimum posset; non eam*

3 Iun.

Epistola Egmontii ad Regem post acceptam sententiam.

2. Iul.

liben-

1568 *libentissimè cum morte centies commutassem. Propterea non dubito, quin vbi exploratè cognoueris ea, quæ hìc sunt gesta, planè intellecturus sis, quanta mecum iniuria sit actum, dum tibi de me persuasere id, quod nè cogitauerim quidem. Cuius rei testem appello Deum, precorque, vt huic animæ ante faciem eius hodie sistendæ reddat, si quid omisi ex iis, quæ Regi, prouinciisque debere me credidi. Oro itaque te, Domine, nihil vltrà oraturus, vt pro mercede laborum officiorumque meorum, commiseratio te capiat aliqua coniugis meæ, atque vndecim liberorum, famulorumque, quos paucis aliquot amicis commendatos relinquo, Id verò facturum te pro tua innata clementia mihi certò persuadens, vado mortem subiturus, quam excipio libentissimè, certus hoc meo fine, multis satisfactum iri. Bruxellis, quinta Iunii, duabus à media nocte horis, anno millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. Maiestatis tuæ humillimus, fidelissimusque, atque obsequentissimus subditus, ac famulus mori paratus, Lamoralius Egmontius.* Epistolâ Regi transmittendâ, Iprensi Episcopo traditâ, vitæque noxis apud eum confessione expiatis, noctis reliquum placando diuino Numini, firmandoque animo, Iprensi procurante, transegit: idemque præstitit, eodem Antistite, aliisque adiuuantibus, Hornanus. Manè, ipso peruigilio Pentecostes, conspectum est in foro, Iuliani Romeri legione obsesso, ferale pegma pullo instratum panno, ac duobus puluinis ante argenteam Christi patientis

Ad mortē se tota nocte parat Egmōtius.

manè in forum producitur. tientis effigiem. Quò perductus sub meridiem Egmontius, comitantibus Iprensi, ac Romero, post aliquot pias preces, exutus per se damascena toga, abiectoque pileo, ac paulum cum Iprensi collocutus, in genua procidit venerabundus ante Crucem, nocturnoque capitis tegumento ad oculos producto; à carnifice, qui sub pegmate latuerat, quemque olim famulum eius à pedibus fuisse ferunt, obtruncatus est. Secutus deinde Hornanus eadem constantiâ ictum carnificis excepit. Vtriusque capita geminis præfixa pilis ferreis duas horas spectaculo fuere. Corpora statim auecta in vicina templa, ac postridie cum capitibus ad suarum quæque iurisdictionum oppida translata, atque honorificè condita. Funestum Egmontii finem (namque hic in omnium amoribus erat) doluere Belgæ odio maiore, quàm luctu. Fuere, qui linteola, contempto periculo, Egmontii cruore consperserint, seruauerintque, seu monumentum amoris, seu vindictæ irritamentum. Alii plumbeum loculum exosculati, vltionem minitari nullo delatorum respectu ausi sunt. Nec defuere, qui acria illa Belgarum studia, execrationemque Albani nominis animaduertentes, affirmarent, ea cæde stabilitas tunc primùm esse Fœderatorum partes: præsagirentque breuì Belgium omne tumultibus, contra quàm Albanus existimauerat, inuoluendum. Creuitque de ea præsagitione inde quoque sermo, quod statim post patratam necem, in agro Louaniensi sanguinem

& capite plectitur.

Idem Hornani finis.

Luctus insolitus in Egmontii nece,

non sine multorum minis,

& præsagitionibus,

ostento firmatis.

1568 nem pluisse nunciatum est: FACILI multitudine ad ea credenda, quibus odiorum suorũ causa haberi diuinitus rata videatur. Et sane ab aliquibus haud dubitatum est, quin consultius egisset Albanus, si clàm punito Egmontio, non eam scenam ac pompam ingratæ nimium populo tragœdiæ conquisisset. Etenim MALE admouentur oculi spectando illius supplicio, cuius causam commiseratio meliorem facere videatur. Sed homo in terrorem, quo tunc opus existimauit, intentus, inuidiam odiumque sui facilè posthabuit. Fertur Gallicus legatus, qui spectaculo occultus interfuit, scripsisse ad Carolum Regem, *Vidisse se in Bruxellensi foro decussum illum verticem, cuius virtute bis Gallia contremuerit*; clades significans illatas Gallicæ Nobilitati ad Sanctum Quintinum, & Grauelingam; quarum prior magna ex parte, posterior quanta erat, Egmontio debebatur. Decessit annos natus quadraginta sex, relictis ex Sabina Bauarica, quam Spiræ præsente Carolo Quinto Imperatore duxerat, feminis octo, maribus tribus; quorum primus patris virtutes, secundus non nisi odium in Hispanos relictum sibi putauit à patre, ex tertio Regi fido soboles tantummodo superfuit. Fratrem habuit, qui Carolum Cæsarem secutus in Africam, obiit in Italia: sororem, ex qua nupta Comiti Vadamontio nata est Aloysia Henrici Tertii Galliæ Regis vxor. Nobilitas familiæ peruetusta: potentia olim maior, quum Geldriam Egmontii Duces obtinebant.

Inde acre odium in Albanum.

Dictum Gallici legati.

Carol. IX Rex.

Elogium Egmontii.

Carol. V. Imp.

nebant.

nebant. Genti cognomentum ab Egmontio, oppido in extrema Batauia ad littus occidentale, ex quo Comitis appellationem semper vsurpauit Lamoralius, quamuis Gaueræ ad Scladis ripam sitæ, non procul Gandauo, Princeps esset. A Carolo Quinto creatus aurei Velleris eques: à Philippo Rege nobilissimis prouinciis Flandriæ, atque Artesiæ præfectus est. Vir planè dignus, qui ob heroicas animi corporisque virtutes longè alium sortiretur vitæ finem. Quamquam illa ipsa mortis infelicitas (vt commiseratione crescunt omnia) non parum amplificauit virtutum opinionem, & filiis in paternorum bonorum possessionem à Philippo Rege reuocatis, fraudi non fuit. At verò Philippus Comes

& Hornani

Hornanus, & ipse aurei Velleris eques, quatuor annis natu maior Egmontio decessit: Montinio fratre capitis quoque damnato ob eandem causam in Hispania, quò eum cum Bergensi Marchione legauerat Gubernatrix. Neque Hornano minor, quàm Egmontio nobilitas erat ex Gallica Momorantiorum gente; cui se parem vtique præstitit, rebus ad Sanctum Quintinum strenuè gestis, præfecturisque tum Belgici maris, tum prætorianorum militum magnificè administratis: quum militiæ rudimenta posuisset sub Carolo Imperatore, cui ob Hornam Cæsarei iuris oppidum in Geldria subiectus erat: ducebatque inde Comitis titulum, quamuis aliorum in regiis prouinciis oppidorum arciumque potiretur. Defferi profectò haud modicè

po-

1568 potuisset huius viri mors, si non Egmontius omnium lacrymas consumpsisset.

HIS IN hunc modum peractis, toto impetu in Frisiam mouere statuit Albanus, præmisso cum parte copiarum Chiapinio Vitellio castrorum præfecto; qui Groningam ingressus eam vrbem, contra Ludouicum Nassauium obsidentem, strenuè defendit. Tum ipse, iustis exequiarum, mœstâ militum pompâ, solutis Comiti Arembergio; Bruxellis, exeunte Iunio, contendit Antuerpiam: relictoque ibi Gabriele Serbellonio cum octo Germanorum centuriis ad arcis vrbisque præsidium, substitit Buscoduci, expectato Cressonierio cum septemdecim curulibus tormentis. Inde profectus sub initium Iulii, traiectoque apud Grauiam Mosa, Arenacum Geldriæ, dein Dauentriam Transiselaniæ peruenit. vbi paulum retinuit exercitum, certior ab exploratoribus futurus, an pontes aliquot sustinendis tormentorum oneribus pares forent. Et illi non longiùs multo prouecti, tympanorum strepitu procul exaudito; mox & vexillis quatuor inspectis, illicò ad Albanum redeunt, aduentare hostem, inque proximò esse referentes. Is, & si ægre adducebatur vt crederet: quia tamen à speculatoribus diuersæ, vti assolet, nationis id asseuerabatur, properè Tribunos, Præfectosque admonet pugnæ, aciem instruit, simul alios, qui propiùs obseruent hostium numerum ac vires, immittit. Quibus inde digressis

EXPEDITIO Albani in Lud. Nassauiū.

Vitellius Groningā defendit.

Exequiæ Arēbergii.

Boldue.

Arnhem.

Ouerissel

Albani exercitus iter.

Exploratores præmissi.

1568

in conſpectum veniunt vexilla quatuor prælata totidem curribus velo ac fronde intectis, in quibus noua nupta, magno agreſtium circumludentium comitatu, in vicinum pagum, belli ſecura vehebatur. Enimuerò re ad exercitum relata, non magis derideculo fuit exploratorum incuria, quàm ludo ea ruſticorum inter arma ſimplicitas: verſoque proinde in hilaritatem repentino illo pugnæ apparatu, præteriens ante aciem ſponſa, feſto ſcloporum plauſu conſalutata eſt. Manſitque facti memoria in Vualloníca militia, vt procurſatores exploratoresque ſi reditum ad ſuos paulo meticuloſius feſtinauerint, Num ſponſam viderint, militari ioco interrogentur. Sed Albanus damnatâ eâ morâ, moræque authoribus acriter increpitis, Groningam intrauit Idibus Iuliis, paulo ante meridiem. eâque ipsâ horâ, vt erat in equo, exploratum hoſtium caſtra, quæ tribus Groninga millibus paſſuum aberant, ipſe paucis comitatus rectà contendit. Reuerſus, ac relicto ad vrbis præſidium Brunſuicenſi Duce, ſequenti die (nam celeritate opus erat) in hoſtem vadit. Erant ei peditum millia fermè duodecim, tria equitum, veterani milites plerique, centuriones præſertim, ordinumque ductores. Nec pauciores pedites Naſſauius numerabat, equitatu inferior erat. auditoque Albani aduentu, ſex inde paſſuum millibus caſtra mouerat, ſubitarioque vallo, & aquis circumſepſerat. Inſecutus illos Albanus iubet Gaſparem Roblæum Billii Dominum,

Eorum ridiculus error.

Ex quo factum militare prouerbium.

15. Iulij.

Numerus copiarum Albani, & Lud Naſſauij.

Huius caſtra.

1568 num, assumptis ex equitatu peditatuque mille ac ducentis sclopetariis Hispanis atque Vuallonibus, bifariam aggredi castra, non tam spe tunc quidem eorum potiundi, quàm vt exploraret vires hostium, eosque moraretur, dum Cressonerius tormenta promoueret. Sed tantus sclopetariorum ardor, vel potiùs tanta hostium ignauia, siue dissensio maximè Germanorum fuit, vt desertis ex vtraque parte munitionibus in fugam se vltro coniecerint. reliqui incensis, quæ poterant, castris, subtraxere se pugnæ. Ex quibus haud pauci, dum nullo ordine, nullo Ducum respectu diffugiunt aut fossis, ac paludibus cum equis hausti, aut ab insequentibus, abiectis turpiter armis, proculcati sunt. Cæsi ex hostibus paulo supra trecentos, ex Regiis non nisi nouem: maiori haud dubiè strage futura, nisi suos Albanus signo reuocasset, veritus ne obscuro iam cælo in cæcas fallentesque vbique fossas, inextricabili errore, se se milites induerent. Sed quinto pòst die compensauit. Etenim iussis Cæsare Daualo Marchionis Piscariæ fratre, & Curtio Comite Martinengho cum aliquot turmis fugitiuos non deserere, ipse cum exercitu, vnâ ante mediam noctem horâ, Groningam rediit: statimque euoluta nondum nocte, Dux inquies, & occasionem haud segnis, copias educit, ac duodecimo Kal. Augusti hostem assequitur.

Inuadunt Hispani.

Fugiẽtibus inde Nassauianis.

& aliquibus corũ interẽptis.

21. Iul

SVBSTITERAT Nassauius in aditu Frisiæ Orientalis, ad Gemingam pagum, inter sinum Dullartum, ac flumen Amisiam.

PVGNA ad Gemingam.

Ems fl.

siam. Habebat à tergo Emdam, partium amicam vrbem, excepturus inde commeatum per Amisiam, atque Orangium fratrem è Germania venientem: circùm, paludes crebræ, & confusa aquis itinera, absterrebant subiturum hostem: solùm à fronte inter subiectos instabilesque cœno campos, callis vnus contra fluuii tumores latè firmatus eminebat; atque excurrebat in castra pagumque, isque tormentis decem oppositis inaccessus. Sic ille castris locum delegerat, inunieratque. Sed TIMORI nulla munimenta satis sunt. Timorem auxerat iterata Germanorum seditio paulo ante priorem cladem cœpta. Quum enim aliquot illorum cohortes, quia stipendia non soluebantur, Nassauii Prætorium circumstetissent, exprobrantes, quòd eorum aliqui cogerentur fame emori, pane biduum non gustato, ideoq; transfugium minarentur; promissis à Iusto Schonuuemburgio in sequentem diem viritim ducenis placchis, repressa vtcumque seditio est: quod tamen stipendium, ingruente subitaria, vti narrauimus ab Duce Albano pugna, persolui non potuit. Idcirco miles apud Gemingam à fuga consistens promissa repetebat, instaurata ferociùs seditione. Quæ Albano ex captiuis cognita, atque in exercitum de industria euulgata, adeo militum animos erexit, vt Centuriones fermè omnes, magno nationum certamine, sibi exposcerent inuadendum ipsum tormentorum suggestum, ~~idest~~ periculi ac belli summam. Ex quibus Lopesii Fi-

Situs castrorũ Lud. Nassauij.

Diccò

Timor in castris ex seditione militari.

prius incepta,

Scuta quatuor.

nunc iterata:

& Hispanis nota.

Batteria

1568 Figueroæ cohors, quæ in campos descenderat ad Albani sinistram per fluminis aggerem ducentis exercitum, iussa demum est id attentare. Habebat hæc cohors plerosque militum armatos eo prægrandium tuborum genere, quos furcillis operosè librandos, ab Duce primùm Albano, translatos fuisse ad vsum campestris militiæ suprà memorauimus. Hi ergo, dum Albanus quasi à fronte aggressurus hostem, obiectis contra eius tormenta vimineis corbibus se se communit, ac leuibus aliquot prælijs interim proludit; strati prius humi, fusisque ad Deum precibus, (Figueroa insigni erga Dei Matrem fiducia verba præeunte) per cœnum ac paludes euisi, è latere in accliuem tumulum aggeremque tormentorum insiliunt, paucis ab ea parte aditum initio propugnantibus, quasi per sese tutum: mox aliorum accursu, post atrocem dimicationem, tormentis denique potiti, viam, quæ vna aggrediendis castris erat opportuna, ceteris aperuere. Qua parte immissæ Albani legiones non modò castris exutum extra munimenta vallumque pepulere hostem, sed inde palantem vagumque, quantum ad Amisiam patebat infrà supràque campus, continenti sex horarum internecione deleuerunt. Etenim (vti scribit ad Margaritam Austriacam Hubertus à Valle, qui prælio interfuit) numquam maiori aut ignauia, aut contumacia pugnatum est: si pugna tamen illa, & non veriùs strages fuit. Pleriquę Germanorum abiectis ad pedes armis

Margin notes (left): Dicco — lib. 6. — 26. Iul. Mar Par mensis.

Margin notes (right): Quorũ alij qui obliquè vadũt in ipsa hostium tormenta. — [H]ij aggrediuntur à fronte. — Priores tormentario fugge[s]tu potiuntur. — & ceteris aperiunt viã ad necem hostium, — quæ maxima, si vnquam: — & parigna[uia] ac hostili fuit.

quasi se dederent, eo promptiùs trucidati: multos absumpsere paludes, in quas se alter alterum in fuga trudebant: plures ferrum, cui terga dabant, velut obnoxia virgis mancipia: plurimos verò flumen Amisia, quò se præcipites immittebant, licet nandi rudes, atque armis graues, eòque statim plerique absorpti, paucis exceptis, qui dum aquis assueti tranant, à sclopetariis in ripa, tamquam anates, per ludibrium figebantur. Ferunt, visa ab iis, qui sinum Dullartum fortè nauigabant, pileorum aquis innatantium multitudine, (nam mare, quod certis increscit, ac decrescit horis, in recessu aquam fluminis, simulque cadauerum exuuias secum attraxerat) intellectum esse, magnam enimuerò pugnam stragemque proximis in campis fuisse commissam: atque ex pileorum forma longè ab aliis diuersa, qua Germanæ cohortes ac turmæ pro galeis vtebantur, iudicatum, penes Hispanum stetisse victoriam. Quo factum, vt nuncius rei bene gestæ Groningam properè immissus ab Albano, repererit præter omnem opinionem ac fidem, ciuitatem rumoris iam plenam, cladisque ac victoriæ non ignaram, nempe ex mercatorum nautarumque narratione præmonitam. Sic olim confligente cum Sabinis Romano exercitu Anienis ad ripas, visa Romæ in Tiberi, in quem deuoluitur Anio, cognitaque fluitantia Sabinorum arma victoriæ gaudium nunciis prærripuere. Cæsorum numerus ab iis, qui interfuere, variè proditus. Propius ve-

Emf.

Victoriæ fama miro modo Groningã perlata.

Bern. Med. lib. 3.

Simile quid apud priscos Romanos.

T. Liu. l. 1.

Numerus cæsorum.

ro habitum, ex hostibus non pauciores sex millibus: ex regiis non plures septuaginta desideratos. Quamquam duodecim millia passuum oppletus cadaueribus hominum equorumque campus immensam oculis cædem latè subiiciebat. Nec parum prædæ fuit: viginti hostium signa, decem maiora tormenta, sexque illa musica Arembergio nuper ablata, ingens Nassauii, Hochstratani, & Schouuemburgii suppellex, impedimenta demum omnia in manus Hispanorum deuenere. Hochstratanus pridie quàm pugnaretur, à castris æger abierat. Schonuemburgius sub pugnæ principia cladi se subduxit. De Nassauio incertus primùm rumor emanauit, relatis ad Albanum armis ac vestibus, quas illo ipso induerat die: dein rescitum est alio vestitu procul ab hostium conspectu fluuium tranasse, intellectumque vestes consultò reliquisse, vt pro mortuo habitus quæri desineret. Planè renouari visa est, in hac Frisiana prouincia, Cæsaris Germanici olim victoria ex Arminio ad Visurgim, alterum Frisiæ amnem: adeò cum barbaris ad Romanorum satietatem ludumque cæsis, cum strage tranantium Visurgim, cum Arminii non agniti fuga, cum prælio totidem horarum ad noctem producto, cum campo totidem millia passuum cadaueribus strato: hæc, quam dixi ad flumen Amisiam, pugna consensit. Nec dispar vtrobique victoriæ monumentum ad posteros erectum à Ducibus ex hostium spolijs: nisi quòd in Trophæi dedicatione modestè omis-

Thuan. l. 41. hist. a t ex regijs octo solum obijsse, alii quindecim.

& præda.

Callida Lud. Naff. fuga.

Tacit. l. 2. ann.

Similitudo huius victoriæ ex Nassauio, & Cæsaris Germanici ex Arminio, in hoc eodē loco.

De hoc Trophæo infra, & in princi. pio lib 8.

omissam ab Romano memoriam sui, Hispanus liberaliter adiecit: ideoque Germanici appellationem in titulo famæ substituit, Albani nomen inuidia citò deleuit. Scio hanc victoriam miraculi loco aliquibus habitam, & Pontificis Pii Quinti precibus, qui Albanum & litteris & pecuniâ in Gheusios animauerat, attributam. Certè Christophorus Assonnillius, qui Albanum intimus consiliarius comitabatur, rem vti erat gesta perscribens, affirmat: Considerant sibi delectum à Nassauio locum, ex vna parte adeo & situ & ingenio munitum, vt longè maiorem, quàm Albani exercitum contemnere tuto posset: ex altera tam repentè, tam facilè à paucis expugnatum meritò hanc victoriam miraculi similem videri. Et Albanus, ipsa quæ pugnam excepit nocte, nihil prius habuit, quàm vt victoriæ nuncium mitteret ad Pium Pontificem. Qui, vt preces pro euentu certaminis ad Deum sollicitè fuderat, ita votis compos, trium dierum supplicatione ad tres vrbis Basilicas, non sine festo tormentorum sono lætisque per vrbem ignibus, diuinæ clementiæ grates persoluit. Ego verò, etsi affirmare non habeo, diuinitùs hoc factum: quum longè minor in acie seditio & consternatio afferre plurimum momenti quotidie soleat, tamen quum ad facinus respicio Hispanæ cohortis, quæ in apertum discrimen itura, admonente Lopesio Figueroa aduocandos esse Superos in societatem communis causæ, humi prostrata, imploratoque etiam su-

Margin notes:

1568

Attributa hæc victoria precibus Pij V.

17. Iul.

Qui pro ea grates Deo agit solémni ritu.

An hæc victoria dicéda diuinitus concessa.

Pietas Hispanæ cohortis.

1568 ſupra vſitatum morem, multis precibus ac votis, magnæ Dei Matris, Diuique Hiſpaniæ tutelaris auxilio, intrepidè feliciterque inter hoſtium tormenta victoriam inchoauit; profectò aſſeuerare non dubitauerim, ſi quid in ea pugna diuinitùs contigit, Hiſpanorum quoque pietatem meruiſſe è cœlo victricem illam opem, & eiſdem ad victoriam humana vi comparandam non defuiſſe virtutem.

IN reditu victoris exercitus, audax ſceleſtumq; facinus admiſſum eſt, quod Albani aliorumque lætitiam magnopere interturbauit. Ibat poſtremo in agmine Sardoa legio, quæ vt in eius loci conſpectum venit, vbi pridem multos commilitonum cum Arembergio Duce infeliciter amiſerant; inſurgente ira, ſocios vlciſci decernunt memorabili furoris exemplo. Nàm cœpta nondum luce, in proximos vicos ignem coniiciunt, ducto à villa principio, ad quam confugientes à pugna Hiſpanos, à ruſticis proditos fuiſſe Naſſauianis victoribus inaudierant: inde in alias circà domos ac pagos diuerſi peſtem extendunt, tanto ſucceſſu ob tecta flammis obnoxia, vento præſertim in ſcelus conſpirante; vt à ſinu Dullarto in Orientalem Friſiam quantum oculi ſpectare poterant, ferali omnia incendio conflagrare conſpicerentur. Perculſus relucente latè flamma Dux Albanus, hoſtiumque fraudem facilè ſuſpicatus, vbi ſuorum ſcelus, & cauſam comperit; ſiſti repente incendiariam legionem ab vniuerſo exercitu iu-

FVROR Sardoæ legionis, vlciſcentis Arembergianã cladem,

incendio pluriũ pagorum.

Mulctatur ab Albano incendiaria hæc legio [illegible]

iubet, accitoque illius Tribuno Consaluo Bracamontio, increpitoque, quòd eo permittente tantam Frisiæ Regique cladem intulissent: (nam & pagi aliquot arserant Regii patrimonii) quòdque in Arembergium contumaces, fortissimum Ducem ad pugnam importunè compulissent; militum alios, qui scelus incœptauerant, eodem loci temporisque vestigio suspendi; alios, præsertim qui supplendæ legioni adiuncti erant, eoque culpæ immisti videbantur, ipsumque Bracamontium Tribunum, mutare militiam imperat. Nam hoc quoque militaris animaduersionis genus retentum est ex antiquorum disciplina, qui equitem sæpenumero in peditem, hunc in funditorum numerum, ignominiæ causâ transcribebant. Quamquam huiusmodi pœna non magnopere milites affecit, in aliis deinde legionibus parum immutato gradu receptos. Centuriones, Subcenturiones, Signiferos, & super omnes, Tribunum ea ignominia pupugit, quibus in ordinem redactis ad gregarios milites descendendum erat. Itaque eorum aliqui, ac Tribunus in primis, abire militiâ, quàm illo dehonestamento militare maluerunt. hunc tamen Albanus eâ notâ placatus in gradum non pòst multo restituit. Exauthorata in hunc modū mulctataque legione, sed non ideo iacturâ prouinciæ compensatâ, quæ decies centena florenûm millia excessisse credita est; victor Albanus Groningam, ipso D. Iacobi peruigilio, cuius opem in acie senserat, ingressus

1568

veteris animaduersionis genere

Val. Max lib. 2. c. 2 de disciplina milit.

Quanta ex incendio illata iactura.

Albanus Groningam victor. edit.

Quadriagenta fere torum millia.

1568 ſus eſt: iuſſiſque Groningenſibus Gniffium deſignatum pridem loci Epiſcopum, & Meganum Comitem pro Arembergio prouinciæ Præfectum accipere; vtrique ſtatui firmando arcem Antuerpianæ perſimilem, Vitellii, ac Paciotti operâ inchoauit. Quibus ita ordinatis per Hollandiam, Bruxellas rediens obuium habuit Federicum filium natu maximum, Oſchæ Ducem, magnum Calatrauæ ordinis Commendatorem, cum duobus millibus, & quingentis peditibus ab Hiſpania deportatis, regiaque pecuniâ, opportuno nempe ſubſidio aduerſùs Orangii apparatum.

e usq; ſtatum componit.

Aduentus Federici Albani filii.

ETENIM Orangius ingenti cum exercitu in Germania collecto properabat: hæreticis aliquot Principibus odio in Auſtriacam Hiſpaniæ domum facilè conſociatis. Iuuitque conſpirationem audita, cum omnium execratione, Egmontii, atque Hornani mors, auctaque propterea in Albanum inuidia; quam edito etiam libro aduerſùs eius tyrannidem inſcripto cumulauit Orangius. Erant ei in exercitu apud Aquiſgranum luſtrato, militum octo & viginti millia: ex quibus Germanorum peditum ſexdecim millia, equitum octo: Gallorum verò Belgarumque equitum duo millia, totidem ferè peditum. Et Germanis quidem legionibus quadrimeſtre ſtipendium ſpoponderant Comes Palatinus Septemuir Imperii, Virtembergenſis Dux, & ciuitas Argentoratum: Belgis autem & Gallis tria talarorum millia in ſingulos menſes ſoluturum ſe confirma-

EXERCITVS Orāgij.

Germanorum Principū conſpiratione collectus.

Quantus hic exercitus.

Vnde ei ſtipendia.

Strasburg Mille & octingēta ſcuta.

uerat prædiues Antuerpiæ mercator Hispanus: alendum vero equitatum in se receperant partim Orangius ac frater, partim ipsi equitum ductores Casimirus Palatini filius, Comes Suarzenburgicus, duo ex Ducibus Saxoniæ, Comes Hochstratanus, & Gulielmus Lumeius ex Comitibus à Marca. Qui quidem postremus, homo catholico nomini sæuè infensus, barbaro se obstrinxisse voto ferebatur, (vti olim Cl. Ciuilis Batauorum quoque ductor aduersùs Romanos) non positurum se antè capillum, quàm Egmontii, atque Hornani mortem vltus esset. Cum hisce copiis, ac viginti campestribus tormentis Orangius opinione celeriùs transmisso Rheno, positisque castris ad Mosæ ripam haud procul Traiecto, ingenti Belgium fama ac terrore compleuit. Quam profectò famam adeo in speciem contempsit Albanus, mirus bellicorum discriminum dissimulator, quique nihil magis timebat, quàm ne timere videretur; vt Centurioni copias hostium sollicitè denarranti, amplificantique conspirationem tot Principum Regumque, nam ex Dania quoque, & Britannia adesse auxilia memorabat; placidè responderit, Scire se quantum illud demum fœdus esset: nec magnopere timendum ab ea rebellium coniuratione, contra quam Rex fœdus longè maius inierit, Conuenisse enim cum Hispaniarum Rege: Reges Neapolis, Siciliæ, Sardiniæque: conuenisse Insubriæ Ducem: Burgundorum, & Belgarum Principem; præter Peruuii, Mexici, Phi-

Votũ Gu'. Lumei.

Fama exercitus Orágian'. quã contemnit Albanus.

Mastrich

Dictũ eius de fœderatis pricipibus aduersus Regem,

1568 Philippinarumque Reges. Hoc autem differre vtrumque fœdus; quòd in illo, nationum ingeniorumque dissimilitudo, & (si cetera desint) propria cuiusque vtilitas dissensionem, mox & dissolutionem societatis essent allatura: in hoc, omnibus lubere, quod vni lubeat, eòque æternum fore. Et sanè Albanus non tam externum pertimescebat hostem, quàm Belgas ipsos, quorum multis haud ignorabat inuisum se; neque ab re suspicabatur, ausurum numquam fuisse Orangium inferre arma in Belgium, nisi inuitatu, atque ope Belgarum. præsertim quum iam infesta vbique itinera latrociniis, ac cædibus haberentur ab exulibus Gheusiis, quos, quia saltus obsidebant ac siluas, siluestres Gheusios appellabant. Auxêre metum visæ illustri nocte geminæ per cælum acies bello paratæ, hastisque coruscantibus infestæ. Quibus prodigiis, quoniam multis è locis narrabantur eadem, fides habita; ideoque plura in dies nunciabantur. Quo intentior Albanus, munitis quæ in limite erant, & quibus præcipuè timebat oppidis, Traiectum ad Mosam cum exercitu properauit, vt ex ea vrbe occurreret Orangii consiliis, illumque à transmittendo flumine, disposito per Mosæ ripas milite, deterreret. Sed vicit Orangii sagacitas & confidentia. fuitque hoc primum eius facinus bellum in Belgium inferentis; quo quantus Regi hostis pararetur, haud obscurè monstrauit. Inuento enim per equites vado, inter Ruremundam, ac Tra-

Timor Albani à Belgis.

Augent timorem siluestres Gheusii;

& cæli ostenta.

Christ. Assonuil. vltima Septemb.

Ipse Traiecti cōsistit occursurus Orangio,

Mastrich

Sed Orangius Mosā traiicit,

miro artificio accelerata;

Traiectum, quà fortè Mosa aquæ tum modicus fluebat; arte fortunam adiuuat in hunc modum. Equitatum, qui vim fluminis refringeret, transuersum adstringit, quàm latè alueus patebat, (quod in transuehendis per Ligerim Sicorimque copiis olim fecerat Iulius Cæsar, aliique post illum) simul per extenuatum ea ratione retentumque amnem festinare sub vesperã silentio pedites iubet: eâq; nocte, regiis excubiis inobseruabili celeritate, aut potius incredibili ausõ deceptis, exercitum incolumem traduxit. Idque adeo inopinatum obuenisse Albano ferunt, vt Barlamontium renunciantem, transisse iam hostes interrogauerit, Num putaret, hostium aciem, phalangem auium esse, quæ Mosam transuolasset. At Orangius Brabantiam ingressus, ausúsque castra sex passuum millibus admouere Hispano exercitui, eductis postridie copiis, occinentibus tubis, ac tympanis præliarem in modum constrepentibus, Albano certamen indicit. Et Chiapinius quidem Vitellius Castrorum præfectus, qui statim ab aquis madidum, fessúmque viâ militem, antequàm castris locum caperet, inuadendum censuerat; ne nunc quidem detrectandam omnino pugnam existimabat: quòd famæ interesset, hostem transmisso flumine præsultantem, aggressione aliqua, virtutis Regii exercitus admonere? Sed Albanus, quòd animo prouideret, tanto exercitui stipendia non diu processura, adeoque nec concordiam, hieme præsertim ingra-

1568

l. 7. bell. gall.
l. 1. bell. ciu.

5. Octob.

contra Albani opinionem.

Offert Hispanis pugnam.

accipiendam Vitellius existimat.

non Albanus:

1568 grauefcente; iam ſtatuerat, quàm minimo ſuorum periculo, conatus hoſtium eludere, vnicè intentus, ne illi vrbe aliqua potiti prædas pro ſtipendiis haberent. Nullus tamen præteribat ferè dies, quin (vt modico diſtantes interuallo incedebant exercitus) aliquibus inter ſe velitationibus, aut etiam præliis, pabulationis potiſſimùm causâ, laceſſente plerunque Orangio, pugnaretur. Quæ porrò prælia, quibus vtrinque viribus, quoue ſucceſſu quotidie agitarentur, poſſem hîc ego diurna tamquam acta denarrare omnia. Illa enim in ſingulos dies accuratè perſcripſit, qui præliis interfuerat, Raphael Barberinus Sancti Stephani eques, mathematicarum bellicarumque artium apprimè gnarus, eaque Romam ſubmittebat è caſtris ad fratres ſuos Franciſcum Barberinum Protonotarium Apoſtolicum, & Antonium Barberinum, Vrbani Octaui Pont. Max. Parentem: quo ſub Principe non litterarum minus arbitro quàm Sacrorum, hæc litteris tradere, ego quidem in parte felicitatis duco. Verùm ex iis epiſtolis, quarum exempla deuenere in manus meas, conſultius hoc loco habui delibare tantum aliqua, reliquis omiſſis, quæ aut ſimili, aut non ſanè memorando in partem vllam exitu contigerunt.

Leuibus præliis certatus.

Horũ præliorũ diariũ vnde.

Tongeren.

TERTIO poſtquam Moſam traiecerat die, caſtra ad Tungros Orangius promouit. Cui ſtatim oppido tegendo conuertit illuc exercitum Dux Albanus; nec congrediens, nec abſiſtens, tantùm quid conſilii eſſet in horas hoſtibus, ſine

VITELLIANI intercipiũtur. fine sollicitus. Acciditque, vt Vitellium primis tenebris ad exploranda Orangii castra cum duobus equitum signis profectum, ex insidiis repentè hostis inuaserit, ac cæsis aliquot ex Vitellianis, reliquos effusè fugauerit, Vitellio ad suos incolumi redeunte, equâ tantummodo, qua vehebatur, non leuiter saucia. Quam quia is vnicè caram habebat, quippe bestiarum incitatissimam, noctu super cœna cum Raphaele Barberino, veteri amico & contubernali anxiè disserens de illius iactura, minatus est, si dies sibi crastinus illucesceret, effecturum profectò se, vt hostes equæ sauciatæ pœniteret. Nec vanè iactatum. Postridie, dubia adhuc luce, selectis aliquot equitum sclopetariorum, ac lanceariorum turmis, ex Hispanis præcipuè, Burgundisque; animaduertens Orangii postremum agmen ab reliquo exercitu procul incedere, diuisis illico turmis cum Camillo Gonzaga Nouellariæ Comite, tanta celeritate impetuque hostem bipartitò aggressus est, vt interfectis ex eis ferme quadringentis, quum tamen ipse non nisi quindecim amisisset; præter plaustra complura militari supellectile onusta, centum quinquaginta hostium equos domum victor abegerit. Quibus ad Albanum gloriosè adductis, *En*, inquit, *mihi quot equos equa vna peperit*. Non ideo tamen destitit Orangius, secuto post hæc die, disposito exercitu, ad belli aleam Albanum prouocare. Verùm is haud ignarus, hosti commeatum pecuniamque citiùs, quàm audaciam de-

Marginal notes: Vitellius euadit. — Dolor eius & minæ ob equam sauciam. — Orangianos aggreditur, — & cædit, — equis eorũ pluribus captis. — Dictum eius.

61 1568 futuram, cunctatione vires frangere tutissimum habebat. Quo ille ferocior modò transuersis itineribus in Albanum incurrendo, modò eos, quos ad lacessendum immiserat, simulato metu reuocando, modò villas ac pagos sub oculis incendendo, irritare Hispani mores nitebatur. Sed repererat hic scilicet Annibal cunctatorem Fabium, qui neque desperato furore hostium, neque suorum vocibus ac penè conuiciis, (nāque huic Dictatori suus non defuit Magister equitum pugnæ cupidus) neque vllo rei bene gerendæ inuitamento moueretur. Quin, vt erat futuri prudens, nullis rumoribus ante salutem positis id agebat, vt quam ex hoste fracto eiectoque victoriam sibi pollicebatur, seram mallet ac securam, quàm dubiam cruentamque. præsertim quum iam in Orangianis castris inaudisset, non leuium signa discordiarum apparere. Nec eum fefellit opinio. Etenim Orangius, vrbibus aliquot frustra tentatis, ex quibus pecuniam & commeatum sibi spoponderat, vix mensem egerat in Brabantia, quum seditione coorta, interfectoque à furente militum manipulo Malburgio Centurione, ipse sclopo appetitus, gladii capulo pilam repellente, periculum euasit. Gliscebatque in castris malum haud facilè sistendum, nisi opportunus Gallici auxilii nuncius Orangio spem, turbatoribus metum attulisset. Ergo ad eam legionem quingentorum equitum, triumque peditum millium excipiendam, quam ducebat ex Gallia Franciscus

Orangius ad pugnā variè irritat Albanū.

Qui non mouetur, cunctando victurus.

Chiap. Vitel.

Seditio in Orangianis castris.

Orangii periculū.

Nouum ei subsidium ex Gallia.

scus Hangestus, Ienlisii Dominus, factionis Condæanæ Tribunus, exercitum quamprimùm mouit. 1568

DE PVGNA ad Getam fluuium.

IN ITINERE Orangius, capto Trudonopoli, agri Leodiensis, ablatoque inde copioso sanè commeatu, ac ingenti auctus præda ex loci Abbate, atque aliis primariis viris grandi ære mulctatis; Tillemontem rectà contendit, vt se cum Ienlisio coniungeret, qui aberat ab eo loco tria circiter passuum millia. Sed quoniam inter vtrasque copias intercedebat amnis Geta, vt tutò eum trãsmitteret, disponit in tumulo, qui ripæ imminebat, aliquot leuis armaturæ turmas, sclopetariorũ manipulo immistas. Sequebatur à tergo, qui numquam hostem omittebat Albanus, exercitum ferme sexdecim millium bellatorum trahens: eratque primo in agmine Vitellius, qui animaduerso Orangii consilio, properè ad Albanum ducentem postremum agmen, equitem Barberinum mittit, qui quo loco esset hostis, quàmque facilis in traiectu amnis victoria, Ducem admoneat. Albanus abstinere prælio iubet, dum exploratius aliquid ex hoste referatur. At hostis fluuium ingressus cum parte exercitus iám tenebat vlteriorem ripam. reliqueratque sub Tribuno Philippo Marbesio, Loueruallii Domino, duo sclopetariorum peditum millia, & quingentos equites, plerosque Vascones, Vuallonesque, ex omni exercitu delectos, qui Regios assiduis leuibusque velitationibus, dum traiicerent socii, distinerent. Vitellius indignatus eripi è mani-

San Trudon.

Orangius capto Trudonopoli,

Tienen.

disponit fluuium transmittere ad excipiendum Gallicum auxilium.

Albani exercitus.

quem mouere contra Orangium prohibetur ab Albano Vitellius.

Orangius amnem traijcit, relicta exercitus parte.

1568 manibus, Ducis cunctatione, victoriam; in legionem ab reliquo exercitu seiunctam, magna parte agminis mouet: simul Barberinum festinare ad Albanum iubet, nunciareque quid consilii capiat.

In eam impetum fac t Vitellius,

Nec abnuit Albanus, potiùs quia factum erat, quàm quia factum vellet, conuersusque ad Federicum filium, *Vides*, inquit, *tumulum illum equitibus insessum? eò tibi contendendum est. Promoue illuc, nam potes ex hoc aduerso colle, campestria tormenta sex: assumptisque cohortibus aliquot Hispanorum peditum, equitumque ala, statione hostem pelle.* Et verò plus adhuc, quàm pater imperauerat, Federicus effecit. Nam & tumulo exêgit hostem, & Vitelliano agmini adiunctus, conuersis eò tormentis, plurimum contulit ad victoriam.

& immissus ab Albano patre Federicus,

collem capit.

Etenim iusta iam propemodum acie, non tamen æqua, pugnabatur. Quippe subita impressione trepidi, qui nondum aquas traiecerant Orangiani, veritique ne vniuerso in eos exercitu Albanus incumberet, modò amnem & fugam respectabant, modò in prælium, meliorum ductu redibant, eoque inter pugnæ fugæque consilium plures cadebant. Adeo vt Vitellius non dubitaret, si omnibus copiis transmisso amne contenderetur, quin eo die hostis deleri posset: idque significandum Albano, qui ex editiore loco submittebat perparcè militem, sollicitè curauit. Nec Barberinus & Vitellii iussu, & sua sponte prælii cupidus quidquam omisit, quo Duci suaderet opportunitatem capessen-

Pugna.

Vitellius persequi hostem vltra amnem cupit.

Idque iussus significare Albano Barberinus.

dæ pugnæ; *Cæsos iam hostium ferociores: ex aliis victam magnam partem videri, victis pauore animis; atque adeo si porrò pergatur, signisque in hostem omnibus incursetur, antequam Gallorum accessione resumat vires, haud dubiè debellatum esse.* Iratus enimuerò Albanus festinatione Vitellii, quasi prælium extorquentis, vt erat sui tenax, atque adeo alieni consilii impatiens, *Ergo vos*, inquit, *moderari me bello non sinetis arbitratu meo? Abi hinc actutum ad Vitellium, iube illum in ripa continere militem, neque deinceps ad me de pugna interpellatum mittere. Nam seu tu, seu quiuis alius importuni monitores accesseritis, per caput Regis adiuro, viui non redibitis.* Ea denunciatione Vitellius, ac Federicus, coërcito vtcumque milite, iram omnem in obstantes, pugnamque Hochstratano duce alicubi strenuè restituētes effudêre. Nec erat vna prælii facies apud hostem, alibi consternatio, & fuga, & vtrobique strages: alibi ex desperatione ferocitas, & pugnæ reparatio, & victoriæ mora. Conglobati Orangiani aliquot manipuli apud Tribuni Loueruallii vexillum, noui auxilii speciem ferentes in aciem redeunt: impetuque, quantus solet esse morituris, in Vitellium vadunt, densam circa eum cohortem aperiunt, proturbantque. Vitellius nihil inde animo, aut loco motus Tribunum Loueruallium ante alios dimicantem excipit, illoque grauiter sauciato, in Signiferum, quanta vi potest, inuehitur; ereptumque ei hostile vexillum manu attollens non

1568

Sed vetat iratus Albanus.

Pugna redintegratur in ripa fluminis.

Clades Orangianorum.

Vitellii virtus.

1568 non tàm inclamauit, quàm absoluit, nouo suis addito ardore, victoriam. Ferunt delato exinde ad Albanum signo, quum is stantem in eo columnam intuitus circumlegisset, *Nescit labi virtus, nisi virtute superetur*; multis audientibus dixisse, *Profectò à virtute Vitellij ipsam eo die superatam fuisse virtutem.* Cæsi intra duas ferme horas, non pauciores duobus hostium millibus, plerique gladio, qui finis plerunque certaminis. Capti nobiles aliqui, interque eos Tribunus Loueruallius, tribus vulneribus saucius, postea vltimo supplicio Bruxellis affectus. ipse verò, cuius iacturâ super omnem cladem Orangius indoluit, Antonius Lalinius Hochstratæ Comes, globo traiectus, raptimque mutato equo ad suos relatus, haud ità pòst multo, Fidem catholicam palàm professus, occubuit. Ex Regiis vulneratos quidem permultos, non plures tamẽ octoginta cecidisse satis constat. Supererant ex hostium legione centum quinquaginta milites, qui se fortè in vicinam domum è pugna incluserant: certi non nisi per colloquia, & conditiones se dedere, quasi Antuerpiana in arce forent. Quumque inde à Regiis aliò properantibus extrahi non possent; militari veluti corona ambiri domum, atque incendi, ab Duce Albano iussum est: statimque fœni plaustro illuc admoto à binis militibus, ipso plaustri obiectu securis, ac scintillantibus sclopporum funiculis succenso; arsit facilè domus, atque ineuitabili ruina defensores inuoluit. Erat-

Laudata ab Albano

Numerus cæsorum

Oppidum in Brabantia.

Com. Hochstratani mors.

Francis. Haræus in Annal.

Reliquiæ legionis victæ circumsistuntur

Succenditur eorum domus

Hh que

ipsi variè cadunt.

Aliqui mutuis sese vulneribus conficiunt.

Opiniones de hoste abire permisso.

Orangius auctus Galliciscopiis

& annonæ simul inopia,

Mirum. quoties mutatis castris urbē aliquam, aut Albanum cir-

que ferox miserandumque spectaculū, dum alii flammis ambusti cum parte domus conciderent: alii eruptione facta, in intenta militum spicula, velut in venabula erumpentes è latibulo feræ, furiosè procurrerent. Fuere, qui conuersis in sese sclopis aut gladiis, nempe vt Hispano qualemcumque præriperent seu gloriam, seu lætitiam; alter alterum mutuis impeterent ictibus, transfigerētque. Quum interea qui gladiatoriam illam insaniam spectabant, pars miseraretur, alii sibilis adstreperent, quòdque eo labore, pulucrisque & pilarum iactura liberarentur, grates per iocum agerent, eundemque in hostes suos gloriosum scilicet exitum deuouerent. Fuit in Regio exercitu plurium opinio, si vniuersa, vti Vitellius optabat, acie dimicatum esset, hostium vires, eâ pugnâ profligari potuisse. Sed Albanus, præter insitam homini tenacitatem, de locorum situ, deque Belgarum fide dubius, cauta vbique præhabebat. Sub hæc Orangius Gallico auctus auxilio reparasse haud dubiè cladem videbatur, ni breuì intellexisset, militibus quidem, sed etiam difficultatibus auctum se, quum tanto maiore in dies annonæ penuria premeretur. Itaque spe deiectus, qua sibi fuisque persuaserat, si Brabantiam cum exercitu intrasset, ciuitates illico plures, prono in partes studio rebellaturas: immo eas expertus æquè infestas ac munitas: quum nouies ac vicies castra mutasset, ac semper lateri incedentem haberet Albanum, qui militiæ vetus, ca-

ptato

68 1568 ptato vbique potiore situ, prohibere aggressiones vrbium posset, extrahi ad periculum vniuersæ pugnæ nulla arte, nulla vi posset; suadente Ienlisio, reliquisque Gallicis Ducibus, statuit Condæo se adiungere tertium ciuile bellum in Gallia reparanti. Præsertim quòd Leodii Princeps Gerardus Gronsbecus non modò transitum in Germaniam negabat, sed etiam exposito in mœnibus milite, explosisque inde tormentis, Orangium à suburbiis absterruerat. Quã ille iniuriam, incensis aliquot cœnobiis, ferociter vltus, in Hannoniam exercitum deportauit. Vbi quum solito inclementiùs in aliquorum Nobilium, qui Compromisso nomen dederant, pagos ac prædia desæuiret, intellectum est, id ab eo fieri, quòd ij sese milites polliciti, bello non adfuissent. At apud Quercetum cum insequente Albano, semperque aliquid nouissimi agminis carpente, commisso plusquam velitari prælio, fugatis aliquot Hispanorum Germanorumque signis, ac multis eorum peremptis: Sancio Auila, ac Cæsare Dauało suorum fugam inhibentibus haud leuiter vulneratis; superiorem cladem vtcumque compensauit. Sed in aditu Galliæ, ab Arturo Cossæo militum Tribuno, qui cum Gallica legione limitem seruabat, iussus minaci Regis Caroli denunciatione, Galliâ cum armis abstinere; dum nihilominus vltrà tendit, atroci in castris seditione, mutare sententiam coactus est: milite in Regem Galliæ arma detrectante, stipendiumque promptis

Episcop. Leodiensis. — Quensoy

conuenire tentaueris. — Frustra semper. — In Galliã cogitat. — A Leodiẽsi exclusus. — vastat eius agrum, — & aliquot Hannoniorum pagos — Infert aliquam Albano cladem. — Prohibetur Galliam intrare.

ptis in Centuriones gladiis exposcente. 1568
Quamobrem tot simul aduersis confli- ctatus, quum sæuiente præter modum hieme, huc atque illuc volitanti nusquam consistere liceret, nec pecunia, vti conuenerat, persolueretur; quod vnum superat, partim diuendita, partim oppignerata supellectili, ac reliquo bellico apparatu, eâque ratione pacatis vtcumque militibus ac dimissis, ipse in Germaniam cum parte copiarũ, exeunte iam anno profectus est, bellum melioribus auspiciis reparaturus.

In Germaniam spe frustratus abscedit.

AT VERO Albanus belli interim securus, mittit in Galliam pro Carolo Nono aduersus hæreticos duo equitum, tria peditum millia, duce Ernesto Mansfeldio: relaturus Regi gratiam, ob Orãgium hostis loco habitum. Nec sanè parum ad eam victoriam apud Moncontu- rium à Catholicis relatam Mansfeldius contulit; incensus præsertim æmulatione Ludouici Nassauii, cui mediam eo die Hugonotorum aciem ducenti, ipse qui contrarium agmen in medio quoque positum moderabatur, obiectus, equitatum Nassauii, quamuis pilâ dexterum brachium traiectus, repressit primùm, mox & fugauit. Albanus autem, eiecto extra Belgium, citra vniuersum certamen, vti destinarat, Orangio, multis hostium, paucis suorum amissis, triũphanti similis, Ianuario ineunte, Bruxellas intrauit, indictis per Belgium ob rem benè gestam publicis supplicationibus. Addidit homini gloriam perhonorifica legatio, qua Pontifex Pius Quintus Ga- lerum

1569

POST eiectum Orangium Alba nus mittit in Galliã Mansfeldium copiarum ducem.

Petr. Fra. Co. Mansfel.

Non sine operæ fructu.

Bern. Mẽdoz. l 4.

Triũphans ingreditur Bruxellas.

A Pontifice donatur Galero & Gladio.

PET·ERN·COM·MANSFELDIVS LVCEMB· GVB·
GEN·CASTR·PRÆF· EXPEDITIONIS GALL· DVX

1569 lerum & Gladium auro margaritisque distinctos, ac Pontificiis precibus solenni ritu sacros, Albano tamquam Catholicæ Religionis propugnatori ab Vrbe transmisit. Ille grandia munera, Archiepiscopi Mechliniensis manu, sub matutinum sacrificium in templo reuerenter accepit. Reliquus dies ludicro hastarum spectaculo, festisque decursionibus transactus est: non sincerâ omnium lætitiâ, multorum certè dolore, aut inuidiâ, qui victum Orangium, non victorem Albanum volebant: auctâ præsertim indignatione ex ipso ludorum campo, superioribus mensibus Belgarum Procerum cæde funestato. Accedebat & illud ad inuidiam cumulandam: quòd eodem tempore Trophæum sanè superbū Antuerpiana in arce statuendum, ex tormentis bellicis Ludouico Nassauio ereptis in Gemingensi prælio, conflari sibi iusserat, homo in gloriam apud posteros intentior, quàm ex præsentium offensione timidus. Erat hæc armata eius effigies, nudo capite, dextero bracchio inermi, & in vrbem intento: pede statuas ex ære duas premens, hoc est duos ex tribus Belgii Ordinibus, Nobilitatem Populumque, sicuti & operis inuentor Arias Montanus affirmasse dicitur: & Orangius interpretatus est, Albani fastum irridens, qui sibi statuam erexerit ipse, pede conculcantem Ordines ac populum omnem Belgarum. His verò geminis signis manus inerant plurimæ, libellis, crumenis, securibus, facibus armatæ: ora laruis tecta: aures & colla

Margin notes: 20. Mart. — 1 Maii. — Magna est ludorum celebritas & inuidia. — Trophæū sibi statuit. — Quod nam illud. — Eius interpretatio. — In Apolog. a. 1581.

1569

pendentibus grauata caliculis manticulisque; Gheusiorum supellectili. In basi marmorea Elogium inscriptum, *Ferdinando Aluarez à Toledo Albæ Duci, Philippi Secundi Hispaniarum Regis apud Belgas Præfecto: Quòd extincta seditione, rebellibus pulsis, Religione procurata, iustitia culta, prouinciis pacem firmauerit; Regis optimi ministro fidelissimo positum*. Basis latera vario Emblemate figurata: infrà additum, *Iungelingi opus ex ære captiuo*. Quod sanè simulacrum, mirum quanto omnium odio inuidiaque spectatum sit: Belgis quippe frementibus, quasi eo in monumento quotidie vinci, quotidie in triumphum duci eorum natio videretur: & Hispanis ipsis homini indignantibus, qui sibi gloriósum acroama canere, quàm audire maluisset. Nec alia crebrior sermonis materia in Regis aula, irridente in primis Roderico Gomesio, veteri æmulo, *fidelissimi* appellationem *ministri* nempe qui gloriam Principi suo debitam interuerteret, ad seque transferret. tantoque magnificentiùs aliqui efferebant in cælum modestiam Regis, qui aliquot antè mensibus, quùm ei nobilis ab Italia Statuarius obtulisset, impositurum se portis vrbium per Insubricam præfecturã Insignia & Simulacrum Regis absque vllo Regiæ pecuniæ dispendio; laudata hominis voluntate respondisset, *Malle se artificem, qui quantacunque impensa suum in cælo signum collocaret*. Quod astu aulico effuse laudabatur in Principe, vt ad magni nominis

Marginal notes (left): Inscriptio. — Artifex. — Magnum inde odiũ, Belgarum, Hispanorumque, — Aulæ quoque Hispanicæ irrisio, — aucta ex comparatione modestiæ Regis.

Marginal notes (right): Iacobus Iungelingus. — Alo. Cabrera l. 8. c. 12. — Ruigomez de Silua. — Ant. Herrera l. 3. par. 2. hist.

1569 minis præconium illustriùs vapularet Albanus. Immo nec Philippo Regi gratam fuisse eiusmodi molem ferunt, cuius iussu, quadriennio pòst sublata est: siue Belgarum offensioni Rex hoc dederit: siue potiùs suæ, quasi ægrè passus, aliis excitari monumentum victoriæ Regiis auspiciis, ac stipendiis reportatæ. Et suboluisse Albano indignationem Regis inde coniectum est, quòd is alteram statuam (nam geminas aiunt ab eodem artifice eâdem formâ fusas) in Hispaniã mittere, vti destinarat, omiserit.

& Regis indignatio

Mich. ab Isselt in hist. et Meter. l. 3 hist. Belg

Albano nõ ignota.

SED nihil æquè odium Albano Duci, Hispanoque nomini cumulauit, ac noua tributi ratio. Ea erat, vt rerum mobilium quoties venderentur, decima, immobilium vigesima; omnium verò centesima semel à Belgis penderetur. Sic enim posse aiebant exhausto bellis ærario prouideri, atque adeo prouinciarum securitati. Namque ab Hispania diuturno Maurorum bello implicita, classemque magni vtique sumptus in communem hostem meditante, profectò parum opis expectandum. Nec æquum esse, Philippi Regis curas, atque impensas in Christianæ rei tutelam vnicè intentas, aliò intempestiuè nunc distrahi. Sed Ordines ob eam causam Bruxellis coacti, quod ad decimam quidem attinet, repugnabant, *Interuerti eo tributo commercia, vnicum Belgij alimentum. Quo enim passuros modo mercatores atque opifices, vt pro eadem re sæpius decimam soluant? quippe antequàm panni, tapetes, quæque alia textilia conficiantur,*

DE TRIBVTO Decimæ, Vigesimæ, & Centesimæ

Causa imponendi.

Decimam Ordines deprecantur:

 1569

tur, distrahanturque, soluendam esse decimam pro lana, inde pro filo, tum pro textura, tincturaque, ac pluribus huiusmodi artificiis: ideoque auctis mercium pretiis, emptores absterrendos: aliò potius opifices migraturos, summa interim egestate prouinciis relicta. Reputaret animo Albanus quantum compendii quæstusque Britannis additum sit, ex quo Belgæ ante annos ducentos, eluuionibus natali solo pulsi transtulere pannorum texturam in Britanniam, eius artificii rudem. Opificia in Belgio adhuc superesse, quorum affusi circà populi expertes sint, haud modicè ditandi, si illuc artifices commigrauerint. Sed nihil efficiebatur apud armatum, victoremque, ac nullo ab hoste sollicitum, eòque Belgas obsequii faciliores habiturum.

Immoto Albano.

Lis inter Albanum & Angliæ Reginam: occasione interceptæ pecuniæ.

INIECIT tamen interea non parum sollicitudinis Angliæ Regina, nouique rursum belli occasionem Albano præbuit. Cantabrica nauis, & minores quatuor aduehentes ex Hispania in Belgium ad stipendia copiarum Albani Ducis, magnam auri vim (ducenta nummûm aureorum millia scribunt plerique, quadringenta nonnulli, aliquis etiam octingenta) seu tempestate, seu piratarum metu subduxerant se in Angliæ portum. Regina eam pecuniam certa in Belgium non remittere, primò in tabulas referri iussit, dein extractam è nauibus, ærarii sui fecit, causata regni necessitatem: nequidquam reclamantibus Guerrao Despæo Philippi Regis Oratore, ac Stephano Serra Hispanis nauibus præ-

M. Isselt in hist. & Meteran. l. 3. & Thuan. l. 44. & Meurs. l. 5. B. Adr. l. 10. & Aloys. Chabrera l. 8. H. Conest lib. 3.

Naues Anglorum ac bona in Belgicis Hispanisque portubus attinegat:

1569 præfecto. Inde offenso acriter Albano, ac mercatores Anglos, eorumque naues ac bona per Belgium attinente, vti etiam in Hispania factum est; vicissim & Angla in Belgas Hispanosque paria agitante, nihil propius erat, quàm vt arma vtrinque expedirentur. Et allegatus quidem ab Duce Albano in Angliam Christophorus Assonuillius ad repetendam pecuniam, componendamque controuersiam, offensam adeo Reginam furentemque compererat, vt interdictum ei fuerit, mandata vltrà persequi: abnuente Angla cum Albano, aut quoquam alio, præterquàm cum Rege conditionibus disceptare. Nempe hos ei spiritus intendebant (vt legi in litteris Assonuillii) & renascens Maurorum in Hispania tumultus, & nouus per Germaniam belli apparatus in Belgium, & quotidianæ in primis suorum prædæ ex Belgicis Hispanisque nauigiis. Quin per eosdem planè dies Lusitanorum naues quatuordecim, Indicis onustæ mercibus, dum ignaræ inter vtramque nationem diffidii, securè illac præteruehuntur, ab Anglis captæ, inque insulæ portus abductæ, mirum quantum amorem auxerant continuandæ tam quæstuosæ litis. Quo impensior Hispano cura reconciliationis. missusque propterea in Angliam Thomas Raggius, cuius prudentiæ dabat tunc plurimum Albanus, postea Rex ipse fidem viri expertus regiū quæstorem habuit. Hic & si Reginæ non flexit animum retinendæ pecuniæ obfirmatum, aures certè ad eam diem occlusas

& Belgarū Hispanorumque pariter in Anglicis.

Legatus Albani à Regina reiicitur.

10. & 24. Maii.

Naues Lusitanæ cum Indicis mercibus capiuntur ab Anglis.

Thesaurarius generalis

occlusas ita occupauit, vt non surdam 1569
Noua Albani legatio — se componendæ rei præberet. Inde Marchioni Vitellio, cum Raphaele Barberino, ac Turrio à secretis, quos postremò allegarat Albanus, honorificentiùs acceptis; Angla palàm aperit,
Reginæ responsum. — Certiorem se factam pecuniam non ad Regem, cui facere iniuriam numquam fuisset in animo, sed ad mercatores Genuenses pertinere: eâ sibi tunc opus esse, rediturâ dominis non sine vsura ac bona fide. Responsionem ad Albanum referens, Hispani Legati,
Relatio Barberin. — ac Vitellii nomine Barberinus; etsi subdolam Reginæ mentem non ignorabat, quum nullus vsquam mercator, qui pecuniam repeteret, appareret: tamen reputandum Albano significauit, quanto Belgis quàm Anglis impendium maius allatura esset ea controuersia: Numerasse se octoginta & vnam Belgarum, & Hispanorum naues in Anglicis portubus detentas: inspexisse earum merces quotidie deteriores, & rapinis expositas. Proinde videri Legato, ac Vitellio, non augendas nouis offensionibus discordiæ causas: sperare enim fore; modo moræ aliquid intercedat vt exsatiatâ iam irâ per mutua scilicet incommoda, paulatim commercium pari vtrinque dissimulatione redintegretur. Id autem quo plus momenti haberet apud Albanum, commentarium ei tradidit à se breuiter, appositèque conscriptum de controuersiæ statu. Hæc porrò quamquam verè dicebantur: vti tunc patuit, quum composita demum lite, repertum est dam- — Commentarii exemplar est apud me.

num

1569 num Belgis Hispanisque illatum merca-
toribus tantùm excedere commune in-
tertrimentum, vt supra ducenta flore-
nûm millia rependere coacti sint Angli; non tamen Albanus desistendum sibi putauit, aut ab vlciscenda persequendaque Anglorum iniuria, aut ab exigendo, quòd iàm cœperat, Belgarum tributo, quòd illud ad Regis existimationem pertinere arbitraretur: hoc autem licet incommodum tunc quidem intelligeret turbatæ mercatorum reipublicæ, speraret tamen eorum iacturam breui reparandam, se certè ære ab Anglis interuerso vacuum videns, æquius putaret opem à prouinciis petere prouinciarum denique bono cessuram. Quare quum ad postulationes ac monita, minas Albanus adderet: Ordines verò necessitatem populorum obiicerent: nec deesset, qui Albano per epistolam ignoti nominis significandum curaret, *Si ille Themistoclem ageret, duas pro exigenda pecunia Deas afferentem, Suadam, & Violentiam; esse se Andrios, qui ne eam persoluant, totidem intercedant magnæ quoque Deæ, Paupertas, & Aporia.* Quumque propterea hinc supplicibus libellis & querimoniis, illinc mutatis aliquoties edictis, imperioque certaretur: & tamen inter eas contentiones circumagente se anno, exitum res haberet nullum; indignatus ad extremum Albanus prouincias monet, *Rempublicam sibi commissam sibi curæ futuram: interim parerent æqua imperanti. ac meminissent, ciuitates ex eis nonnullas perduel-*

Octogîta scutorum millia.

Lis interi non componitur.

& Albanus redit ad tributum exigendũ à Belgis.

Qui repugnant.

Plutarch. in Themist.

Impossibilitas.

1570

Februar. mense.

At ille iratus prouincias scripto increpat.

 1570

duellium consiliis implicitas, ab se mulctari posse longè grauiori pœna; itaque culpam prompto nunc obsequio redimerent. præsertim quum eam ipse pecuniam non sibi conquireret, aut in Hispaniam Regi transmittendam sed prouinciarum securitati contra temporum aduersa munimentum pararet. Simul contumacioribus aliquot ciuitatibus priuilegia adimit, aliis præsidia imponit, omnibus metum iniicit. Quo factum est, vt prouinciarum pleræque centesimam consenserint: aliquæ hoc tributum præsenti ære commutauerint. Nonnullæ tamen quasi ampliùs deliberaturæ, in Hispaniam legatos mittunt, decimam deprecantes; centesimam, supra quam nihil possint, offerentes. Quam profectò prouocationem quamquam Albanus iniquissimè tulit, veritus æmulorum potentiam apud Regem; dissimulandam nihilominus existimauit; atque ad demulcendos populorum animos, generalem culparum veniam ob proximas turbas, quam diu distulerat, hoc demum tempore promulgare statuit.

& re castigat.

Transigit aliquæ cũ Albano.

Aliquæ in Hispaniã mittunt.

Traiectũ ad Rhenũ Vtrecht.

GENERALIS culparum pro Belgis venia,

FLAGITAVERAT illam à Rege condonationem tribus antè annis Margarita Parmensis: quòd videret, quotidie Belgarum plurimos suppliciorũ metu anxios, aut aliò commigrare, aut turbarum socios in Belgio sibi adsciscere, quasi tutiores ob numerum. Quippe MVLTITVDINI faciliùs condonatur: &, vbi omnes delinquunt, nemo plectitur. Sed Rex misso, non nisi post biennium, veniæ diplomate ad Albanum,

à Gubernatrice Parmensi olĩ petita;

25.Mart. 1.6Iul.

A Rege serò missa ad Albanũ

1570 num; & is additâ vnius anni morâ ad eius promulgationem; vterque magnam gratiæ partem, cunctando corrupêre. Nihil tamen Albanus omisit, quò magnificè id beneficium Belgarum populis exhiberet. Nam profectus Antuerpiam, indictamque supplicationem ad primarium Virginis templum superbo ipse ornatu comitatus, post concionem ab vrbis Episcopo Belgicè habitam, sacrificanti Cameracensi Archiepiscopo cum regio Senatu interfuit. Sub finem Sacrificii ab eodem Cameracensi perlectæ sunt Pontificis Pii Quinti litteræ, quibus hæresi implicitos absoluebat. Addidit Atrebatensis Episcopus super eodem argumento Gallicam orationem, populum cohortatus, grates vt Deo ageret pro ea Pontificis, Regisque clementia, & Albani Gubernatoris operâ. Quæ dum pluribus extolleret, repentinis doloribus correptus, atque è suggesto sublatus, multis ad superstitionem omnia trahentibus inauspicatò dixisse, successuque non fauente suscepisse causam visus est. Ad vesperam verò Albanus Nobilium stipatus agmine in forum maximum venit. forum infinita hominum multitudo oppleuerat, disposito ad capita viarum milite, ac multitudini passim immisto. Ipse conscenso ligneo theatro, conspicuum auro solium sublimis insedit, sacro accinctus gladio, & galero tectus, quos religione gemmisque pretiosos à Pio missos ante memoraui. Tum præconem iussit, propè stantem recitare diploma Regis, quo præterito-

Left margin: 16. Iul. — Ex litteris Com. Mansfel. 9. Aug. ad Marg. Parm.

Right margin: & ab hoc et à dilata — Promulgationis cæremonia. matutina. — Supplicatio, — Cócio Belgica, — Sacrificiú, — Litteræ Pij V. — Oratio Gallica, — interrupta — Pompa vespertina. — Theatrum in foro, — Albanus in solio, — Regis litteræ à præcone gallicè belgicè que recitatæ,

ritorum obliuio, turbarumque venia Belgarum populis tribuebatur. Quod ille Gallicè Belgicèque præstitit, adeo rauca compressaque voce, vt quàmpaucissimis perceptus fit: siue id casu euenerit, siue Albani studio quæsitum, qui malebat beneficium ex ea pompa, sparsoque magnificè de generali venia rumore, quàm ex ipso veniæ diplomate, cui tam multæ exceptiones inerant, à Belgis æstimari. Sed planè contrà accidit. Namque ex ipsa apparatus magnificentia, sibi summa quæque polliciti, quidquid infra opinionem accepere, detractum sibi querebantur. Accessit quòd multitudo, quæ procul à theatro spectabat, ignara quantum cuique condonaretur, facilè ab iis, qui consultâ operâ beneficium Regis extenuabant, in errorem inducta est. & eorum non pauci, qui propiùs astiterant, ob ea exceptionum capita, non satis sibi adhuc tuti videbantur. Certè obseruatum est, plerosque domum suspenso animo rediisse, nec vllum festis in nocte facibus ignibusque, contra quam Albanus sibi persuaserat, edidisse gratulationis argumentum. Interea in Belgium venit Anna Maximiliani Imperatoris filia, quæ post Caroli Hispaniarum Principis mortem, cui destinata coniux fuerat, Philippo Patri desponsa tunc erat: perpetuo Caroli fato, vt vxores sibi designatas pater aut viuo praeriperet, aut in mortui locum duceret. Hanc vt in Hispaniam Albanus ipse comitaretur, enixè flagitauerat à Rege: honorificum ratus,

sed paucis auditæ.

Ex litteris Affonuilli 17. Iul. ad Marg. Parm.

& nõ multis gratæ.

Anna Philippi Regis sponsa.

11. Aug.

Isabella Henrici Regis, & Anna Maximiliani Imp. filiæ.

Deducere illam in Hisp. cupit Albanus,

1570 tus, per eam occasionem abire Belgio satis ab se in præsens repulsis hostibus conseruato, ac fundatis arcibus, vti putabat, in posterum communito. Et quamquam initio Rex assensus non est, dein tamen offensus aliquibus, quæ in administratione Albanus egerat, quòdque turbarum veniam non vti mandatum fuerat promulgasset, (si comperta scripsit ad Margaritam Parmensem Ducem, Mansfeldius Comes, Albano pridem alienus) reuocare illum è Belgio statuit, successoremque nominauit Regiæ nobilitatis virum Ioannem à Cerda, Medinæ cæli Ducem, Nauarræ Proregem, qui tamen non nisi biennio pòst Belgium adiuit, ac breuì remissa aliis ea bellorum mole, rediit in Hispaniam. Quo tempore venturam ad regendas prouincias, cum Granuellano Cardinali, Mariam Lusitanam Alexandri Farnesii coniugem, toto Belgio peruulgatum: quamquam omnium vota in eius socrum Margaritam Austriacam Parmensem Ducem conuersa erant. At verò Albanus (quando successor non dabatur) relicto negotio deducendæ in Hispaniã Reginæ Maximiliano Bossuuio, maris Belgici Præfecto: additisque pro se Ferdinando Toletano filio, Cæsare Daualo, & cũ sua legione Mondragonio: (breuì dein reuersis in Belgium præter Daualum, qui Ioanni Austriaco in Actiaca pugna, ac Tunetana expeditione magnis functus muneribus adhæsit) ipse interim ad exactionem decimæ, vigesimæque rediit, conditionibus, sæpe ab se mutatis, à popu-

& abire Belgii præfectura.

Rex assentiebatur:

15. Septembris.

nominatque successorem, qui diu ad uenìu distulit,

Interim sponsæ deducẽdæ negotio alijs dato,

pu-

 1570

ipse ad exactionem decimæ redit,

pulis sæpe reiectis, pari vtrinque pertinacia. Pertinaciam Belgarum augebat rumor de Albani successore, populis optatus, eòque creditus. vnde iis minorà cadente metus, ac maior Albano indignatio, tamquam fini eius præsultarent.

INVNDATIO per Belgiũ,

ACCESSIT & alia dissentiendi ab Albano causa, ex noua subitaque prouinciarum calamitate. Etenim nocte ante lucem, Sanctorum omnium venerationi sacram, intumescens præter modum Oceanus, atque aggeres alicubi supergressus, alibi demolitus, tam prodigiosa, ac supra omnem Belgarum memoriam alluuione contexit aliquot Zelandiæ insulas, magnam littoralis Hollandiæ partem, totam ferè Frisiam, vt exundationem illam, quæ ante annos quadraginta tumulasse dicitur pagos omnino duos ac septuaginta, vnius altitudine pedis excesserit. Strage non modò fortunarum planè incomparabili sed hominum vel in sola Frisia viginti millium, quos mare hausit accessu recessuque iuxtà sæuum. quorum, iumentorumque cadauera vnà cum domorum supellectili, fractorumque tabulis nauigiorum, per campos nullo iam maris ac terræ discrimine fluctuantia, non aliam ferunt obtulisse oculis imaginem, quàm pereuntis olim Noëtica eluuione orbis terrarum. Inuenio in Frisiorum annalibus, à cimbis per insecutos dies à Magistratu immissis ad colligendas naufragii reliquias, mortalium permultos collibus atque arboribus superstan-

1. Nouébris.

supra omnem memoriam.

1530.

Strages.

Apud Sicer Vuinsemium l.2.hist.

tes,

1571 tes, extremumque pæne spiritum trahentes, in tempore exceptos fuisse. interque eos Snecensi in colle repertum infantem, illuc cum fele cunis aduectum, placidissime dormientem, diluuii naufragiique vnicè secutum. Hac igitur Albanus maritimi Belgii iacturâ permotus, menses aliquot abstinuit à suscepta contentione, non satis animi certus, quid sibi vniuersè agendum exinde foret. Namque in eius quoque aula opinionibus scissa, variè disserebatur. prudentioribus palàm affirmantibus, *Falli rationes Albani, qui sibi persuadeat, ærarium supplendum eo tributo, quod ad egestatem prouincias redacturum sit, ideoque nec diu processurum. Perperam illum gloriari, scriptis etiam ad Regem litteris, compendio vectigalis pecuniæ reperisse se Peruanas auri venas in Belgio. Nempe euenturum ei, quod Antigoni Regis procuratori: qui enato repentè apud Edepsum riuo ægrotis perquàm salubri, quum vectigal aquas bibituris imposuisset, elusa statim auaritia, scatebra simul & vectigal exaruit. Profectò mercaturam quoque simili tributo damnatam, abituram è Belgio, atque adeo tributum ex ea omne cessaturum. Quanto consultiùs fecisse Carolum, qui quum agitasset de centesima mercibus imponenda, iacturæ admonitus, quam ex alienatis inde mercatoribus, ac translatis aliò commercijs acciperet, nouitatem abrogauit? & quid Belgio superesse mercatura exuto, nisi à paupertate solitudinem, & à locupletatis circà populis*

Mira res.

Ob hâc calamitatem quiescit Albanus ab exactione,

Aliqui illam omnino dissuadent.

Athen. l. Dipnos.

1572

Alij æquã & necessariam contendunt,

seruitutem? Non tamen contrà deerant, qui ærarium memorabant exhaustum bello non sponte Hispanorum gesto, sed iniecta necessitate à turbatoribus prouinciarum: ideoque par esse prouinciarum pecuniâ tanto tunc quidem opportuniùs suppleri, quanto propiùs Anglorum arma ostentarentur. Nonnulli, vt decimæ authores Albano fuerant, ita propositi constantiam afferebant; specie retinendæ dignitatis, re autem vera vt ei apud prouincias inuidiæ atque odii summam conficerent, cui succumberet. Quorum consilia, quia ingenio consentanea, homo ad asperiora pronus arripiebat. Itaque contemni Maiestatem Regis ea Belgarum tergiuersatione minaciter questus, noua edictum moderatione temperatum remollitumque, Bruxellensibus, à quibus præsens ipse promptum præ ceteris obsequium sperabat, promulgari iubet, nihil vltrà mutaturus. Sed ij coniunctis vsque adeo animis repugnarunt, vt clausis institorum officinis, toto eo die pistores, lanii, tabernariique ab opere cessauerint. Enimuerò iræ præceps Albanus, quòd videret, se coram, in principe vrbe, ac terroris domicilio, tantam plebi confidentiam esse; illa ipsa nocte suspendi imperat ex eis aliquot pro foribus tabernarum, Iamque miles in armis, lictor cum laqueo præstò erant; quum nuncius de Brila à Gheusiis capta, tamquam Deus è machina, implexæ funestæque tragœdiæ nodum ac laqueum repentè soluit. Nam perculsus inopinata clade Albanus,

Aliqui Albanū fallunt.

Ipse edictū denuo moderatur, ac tertiò proponit.

Non recipiunt Bruxelienses, insigni cōtumacia.

In quos vī & laqueos parat Albanus.

Aprili mense.

Sed aliò repentinus nuncius hominē auocat.

plura Orang. in Apolog. an. 1581.

1572 nus, omittit tandem odiosam quæstionem, duos ipsos annos non alio fructu agitatam, quàm vt auctâ in Hispanos inuidiâ, defectionis agitandæ consilium maturaret. Et sanè patuit, quàm acre telum ad rebellandum tributa sint, quum grauiora populis aliunde commotis imperantur. Etenim Belgarum querelæ de Albani seueritate superbiaque, non vltra execrationem atque odium fuere. Certè venienti nuper Orangio cum exercitu nihil auxilii ab offensis Albano ciuitatibus allatum est. Nam supplicia denique paucorum sunt, quantumque multitudinem odio stimulant, tantum metu retardant. At verò tributum propria cuiusque iactura ducitur, qua qui se grauiùs premi vident, cum re proiiciunt quoque metum, nullâque futurorum discriminum curâ, auertendæ præsenti tantummodo iniuriæ detrimentoque Ducem quærunt. Id verò cùm aliis gentibus, tùm maximè Belgis vsitatum, quorum plerosque, ac Hollandos in primis, exemptos olim oneribus & collationibus, inque vsum præliorum sepositos à Romanis velut tela atque arma, legimus in eorum annalibus. Nec alia rebellandi causa Belgarum populis quondam fuit, Tiberio Principe, nisi quòd Olennius regendis iis terris impositus, tributum antea modicum augeret, auctum inclementiùs exigeret; apud quem quum nihil preces questusque valuissent, remedium ex bello sumptum; quod multis exinde lustris obstinatè cum Romanis ducibus

& cogit omittere tributa.

Et magis nocuere Albano, & Belgis occasion potius fuere rebellādi, quàm supplicia.

Hollandi olim immunes à tributis.

Tac. de mor. Germau.

& ob ea rebellarūt à Romanis.

Idem loq. Annal.

gestum est. Ac mihi quidem in Orangii consilia inspicienti, quæ parando ille dominatui, tentata sæpius aleâ, dirigebat; tunc videlicet admota fuisse spei videntur, quum hæc tributorum occasio denique oblata est. Etenim mouit is aliquid sub Margarita Parmensi, per eas Episcoporum, Quæsitorumque, & Concilii Tridentini turbas. Quibus tamen Regis indulgentiâ compositis, plerisque Optimatum Gubernatrici addictis, veritus in primis Egmontium non passurum ex amico Principem; non vltrà tunc quidem progredi est ausus. At Albano supplicia exercente, abalienata nobilitate, coniectus ipse in reorum numerum damnatusque; communem, vt videri voluit, causam cum priuata vltro coniunxit, atque arma palam induit, quasi famæ securus, quòd haberet, cuius odio bellum imputaret. Sed ciuitatibus subita illa pœnarum seueritate perculsis, expertus est Orangius, inter initia timores, (cuius nempe accessus validissimus est, diuturnitate verò minuitur, excutiturque) frustra populos crudis adhuc humoribus inualidos ad defectionem sollicitari. Verùm vbi molesta tributorum quæstione ciuitates Hispano fidæ pariter ac dubiæ vrgeri cœptæ sunt, gliscente omnium odio, metumque superante, auctâ præsertim ex Albani discessu populorum audaciâ; tunc enimuerò intellexit Orangius maturandæ rebellioni, fundandique, quod diu moliebatur, imperii tempestatem adesse. Itaque dum totus in

Et nunc ob eandẽ sol. licitat Belgas ad defectionem Orangius.

Tentatis sæpe aliis ad rebellãdum viis.

Nunc demũ fervori cõspos populis audacioribus ob creditũ Albani discessum è Belgio.

1572 eam curam Albanus enixiùs incumbit. imminens occasioni Orangius populos ab Regis obsequio retrahendi, firmatus occultis complurium ciuitatum consiliis ad defectionem iam spectantium, lecto per otium milite, eas belli faces intulit Belgio, quæ tot annorum spatio nullis vrbium concidentium ruinis opprimi, nullisque cruoris extingui fluminibus potuere.

COEPTVM est à Batauico mari bellum: quasi iam tum vires suas præsenserint, & qua parte dominaturi aliquando essent, principiò intellexerint. Et sanè quum in eam rebellionem intenderint, attentauerintque sæpenumerò Gheusiis, tum qui in vrbe degentes, vrbanique dicti: tum qui saltus obsedêre, ac siluestres nominati; soli demum aquatiles (sic enim, & maritimi quoque anseres vulgò appellati sunt) felici rem audacia confecere. Horum Dux aquatilium Gheusiorum fuit Gulielmus Comes à Marcha, Lumæi Dominus, odium in Albanum professus, depictis in vexillo decem monetis, ad decimi nummi memoriam inuidiamque militibus inferendam. Commilitones fuere primi, Gulielmus Blosius Treslongus, Lancellottus nothus Brederodii filius, Bartholomæus Entesius, Sonoius, aliique complures: quibus mandauerat Orangius, prædatoriis nauibus oram Hollandiæ, Frisiæque infestam haberent. Illi Hispanorum odio, ac prædarum cupidine, quarum quintam Orangio partem pendebant, quantum ab

CLADES à mari Albano illata.

Aquatiles Gheusij.

Dux eorú.

& primarij comites.

Piraticam exercent.

Amisiæ fluminis ostio ad fretum vsque Britannicum patet, piraticis excurrebant nauigiis: habebantque, si quando aut ab occursu plurium, aut à tempestate declinandum erat, in Britanniæ portubus plerunque perfugium. Qua demum statione ceu communes hostes prohibiti Reginæ iussu ab Duce Albano rogatæ, dum Cantabricam inuadunt nauim, atque diripiunt, aduersa ventorum vi in Vornam Hollandiæ insulam deferuntur. Ibi pro mercatoribus habiti tempestate illuc eiectis, discrimine in audaciam verso, Brilam insulæ portum adoriuntur, &, priusquam oppidani bellum aduehi non merces intelligerent; insperabili successu, nemine obsistente capiunt Dominico Palmarum die: ac Lumæio præeunte, fractis Diuum imaginibus, nullâque omissa in res sacras, sacrumque ordinem irreuerentiâ, portum ita communiunt, vt accurrentem Albani iussu, cum aliquot signis, Bossuuium Comitem, Hollandiæ Præfectum, non modò strenuè repulerint, sed etiam nonnullas eius naues ab aliis forte seiunctas ductore Gulielmo Treslongo, insigni confidentia, in hostium conspectu succenderint. Ad captæ insulæ famam, tamquam ad signum prouinciis elatum; mirum profectò, quanta per Belgium repentè mutatio consecuta sit. Quippe ciuitatum complures Foederatis vltrò fauere; nonnullæ etiam inuitare: aliæ inter vtrosque mediæ nec Albanum pati, nec ab Rege deficere: paucissimæ obsequii me-

[Margin: 1572. Ems. — Portubus Anglicis prohibétur — Brilam capiunt. — 3. Apr. — In res sacras debacchantur. — Auxilium Hispanorũ repellunt. — Gul. Blosius Tresl. — Hinc mira rerum mutatio.]

1572 memores pro Hispanis arma libenter induere. Namque Dordracum, primaria Hollandiæ vrbs, confugienti ad eam Bossuuio, ingressumque militibus suis petenti, sparso callidè rumore, aduentare Hispanos decimum nummum exacturos, portis hostiliter occlusis, pernegauit. Flissinga, Zelandiæ portus, & Oceani claustra, ipso Resurgentis Domini die, Parocho inter sacrificandum, (vt fortè erat ab Hispanis alienus) ad libertatem populum, qui Sacro intererat, adhortante; Hispanum præsidium eiecit, eo furentium tumultu, vt Tribunum Aluarum Pacechum Albani propinquum suspendio necauerint, imperatâ eiusmodi mortis ignominiâ à Treslongo, vlciscente (vt ipse aiebat) Ioannis fratris necem capite damnati ante quatuor annos à Gubernatore Albano: eandemque vrgentibus idcirco hæreticis, ne videlicet veniæ locum tanto facinori ab iusta Gubernatoris ira Flissingani sperarent. Nec multò post Enchusa Frisiæ obiecta, qui vnus supererat è præcipuis Hollandiæ portubus, ab Duce Albano defecit. Enchusam secuta sunt Horna, Alcmaria, Edamum, aliaque Borealis Batauiæ oppida. ad Austrum verò Gouda, Veteres aquæ, Lugdunum, Goricomium, ac præter Amstelodamum, & Schonouiam Hispanis fida, omnis ferme Hollandia, ac magna Zelandiæ pars Albanum deseruere: excusso vsque adeo viri metu, atque in ludum pænè consumpto, vt iocularibus eum libellis vltro lacesserent; & captâ

Dordracū ab Hispanis deficit.

& Flissinga.

Io. Treslongus.

& Enchusa

& omnis ferè Hollandia.

Oudeuuater. Leyden.

& magna Zelandiæ pars.

abiecto Albani metu

 sta-

statim Brilã, Albani effigiem grandibus 1572
irridendam conspiciliis, quæ ei à tergo
Lumæius imponebat, passim expinge-
rent. Nempe vt, quoniam Brilla à Bel-
gis conspicilia vocantur, idemque apud
eos facetè dicitur, naso ocularia vitra
suspendere, ac ori frenos iniicere: in-
frenatam iam esse Albani ferociam eo
deridiculo commostrarent: ignari, quan-
ta sibi ab Duce inanium videlicet con-
temptore, malorum ilias immineret.

atque in ludum ex Brilæ appellatione conuerso.

Et quamuis ex iis, quas memoraui ciui-
tatibus, initio nutauerint aliquæ, cer-
tæ quem fugerent, incertæ cui se dede-
rent; tamen partim diffisæ suorum ma-
gnitudine scelerum aduersùs Sacra, Sa-
cerdotesque: partim nouum tributi onus
obfirmatis iam animis haud vnquam
passuræ, ad Orangii transiere partes, in
eiusque tamquam Regii Præsidis ver-
ba, Lumæio curante, iurarunt: ab
eo præsidiarios milites, naues, arma:
ab eo locorum præfectos, ac leges: ab
eo redditus ex sacri Ordinis censu præ-
reptos accepere. tanta confluentium
ex Gallia, Britanniaque, multitudine,
prædarum spe; vt quatuor intra menses,
Flissingano in portu steterit instructa
centum quinquaginta nauigiorum clas-
sis, ausa Hispanorum partium oppida,
ac naues frequenter inuadere: cum qui-
bus & prospero tunc successu sæpe pu-
gnasse, & deinde intra decennium
(quo tempore aliquoties bellatum est
mari) Hollandos semel victos, victores
fuisse semper, Hispani ipsi scriptores af-
firmant. Vt profectò iis iam tum prolu-
sis-

Rebelles ciuitates Orangio se dedunt.

Noua ex illis Resp.

prædato-riis nauibus supra modum aucta:

& mari plerunque victrix.

Ber. Méd. l. 16.

1572 fiſſe victoriis videantur, quibus hac tempeſtate, nimis quantum maritima Hollandi potentia per Oceanum excreuit. Atque in hunc denique modum noua hæc extitit ab aquis Reſpublica, parente ambitione, obſtetrice hæreſi, terrore ceu tonitru ante tempus emiſſa. Sanè quum de hac poſtrema rebellionis occaſione quereretur, ſcribens ad Margaritam Parmenſem Ducem Namurcenſis Epiſcopus, ad extremum conficit, Hoc decimæ vigeſimæque pretio emptas eſſe Orangio maritimas prouincias, nouumque Principatum. Verùm hæc adeo multiplex, ac repentina ciuitatum defectio, etſi Albanum, auditis aliis ſuper alias cladibus, magnopere commouit: namque in Zutphania, Tranſiſelania, Gelria, Friſiaque non minores intereà proceſſus habebat affinis Orangii Gulielmus Comes Bergenſis, vrbibus oppidiſque partim vi captis, partim ſponte, aut metu deditis. Tamen, vt Hiſpanus intentâ erat in Gallos curâ, timebatque Belgio tempeſtatem à terra non à mari, nihil æquè hominẽ perculit, ac nuncius de Montibus, principe Hannoniæ vrbe, à Ludouico Naſſauio ope Gallorum captis. Verebatur enim, ne belli princicipium id eſſet, quod Carolus Galliæ Rex, Ludouici Naſſauii, Gaſpariſq; Colinii ſuaſu, illaturus vulgò ferebatur. Etenim Carolus pace cum Hugonotis vtcumq; compoſita, eorumque primoribus in gratiam aulamque reuocatis, à Colinio illorum duce perſuaderi ſibi paſſus dicebatur, vt pro Naſſauiis arma ſub-

[Left margin: 24. Iul. an. 74. — Doesburgum, Zutphania, Harderuicum, Oldenſelia, Cāpi, & alia — Mons 23. Maij.]

[Right margin: Occaſione ex tributo ſumpta. — Deficiunt & aliæ ciuitates. — Montes à Ludouico Naſs capiuntur Gallis adiuuantibus.]

mit-

mitteret in Belgium. Iamque legebatur per Galliam miles: Coliniusque, quoniam dux expeditionis destinatus erat à Rege, florem hæreticæ nobilitatis Parisios euocauerat, specie Nauarræas nuptias honorificentiùs concelebrandi, re vera autem vires accessu Nobilium confirmaturus. ægrè eorum nonnullis, & quidem callidioribus, in potestatem Regis sese committentibus, mirantibusque, Colinium, qui paucis antè annis Regis nomine inuitatus in aulam præcautè responderat, *In Gallia non esse Comites Egmontios*; nunc tantâ confidentiâ se sociorumque præcipuos Regia in vrbe, Caroli arbitratu, concluderet. Ipse tamen, quòd iam videret, occupatis à Gallo Montibus. læsam cum Hispano pacem, istumque eâ gratiâ fœdus cum Angliæ Regina; belli nequaquam dubius auxilia quanta poterat à Germaniæ Principibus contrahebat, Belgarum Nobilium fidem pertentabat, ipsumque castrorum in Belgico exercitu Præfectũ per certum hominem aggressus, primos ei in Gallica militia honores fructusque pollicitus est, si ad partes Caroli Regis iam iam potituri Belgio maturè transiret. Quumque semel reiectus non desisteret animosus non minus fidei emptor alienæ, quàm venditor suæ; indignatus acceptis eodem internuncio litteris Vitellius, atque in ignem, vt erant obsignatæ, illo præsente coniectis, facessere ab se protinus hominem iussit, & factum responsi loco ad Colinium referre.

ADMONITVS à Vitellio Dux Alba-

1572.

Colinio authore.

Qui se nimium confidenter Regi credit.

Sollicitat Belgas ad defectioné.

Vitellium pertentat.

Ch. Vitellius.

Huius præclarum facinus.

1572 Albanus, simulque ab Hispano apud Carolum Oratore certior factus, quid in horas Parisiis molirentur hæretici, quamquam initio hostem Carolum non crediderat, quippe conscius (vti aliqui scripsere) quid aduersus hæreticos agitaret animo Rex; tamen auditâ Montiũ iacturâ, non vltrà Regi fidendum ratus, neglectâ maritimi belli curâ, Federicum filium, & Chiapinium Vitellium, cum parte copiarum obsidendis Montibus præmittit: ipse cum reliquo statim exercitu secuturus. Venientem Federicum egressæ Montibus selectæ aliquot Gallorum cohortes subitariâ excepere pugnâ, ne castris locum caperet Hispanus obsistente nullo. Certè ad famam pertinere existimarunt, specimen sui aliquod præbere hosti à mœnibus procul habito. Quamuis autem in ea velitatione sauciatus à plumbea glande Vitellius in sinistra tibia, curam haud leuē Regiis incusserit, castra tamen, quo ipse destinauerat loco, posuere. Et altero quidem, postquam ea locauerant, die, repertæ sunt per stationes militum, Montenses aliquot mulieres ab vrbe digressæ, per speciem olera vendendi, Hispanorum agmina & consilia explorantes. quæ Federici iussu, decurtatis paulum supra genu vestibus (militari huius sexus ignominia apud Hispanos, antiquissimæ Ammonitarum consuetudinis non absimili) per castra primùm traductæ exsibilatæque, dein Montes cum eo dehonestamento remissæ sunt. Nec multo post Espinense cœnobium, quod

I. B. Adrianus l. 18. & Thuan. lib 36.

Ber. Méd. lib. 6.

2. Reg. cap. 10.

DE MONTIBVS ab Albano recuperatis.

Federicus Albani fil. ad obsidẽdos Montes contendit.

Pugnat cũ Gallis disturbatoris castrorum positione.

Castra tamé ponit.

Mulieres exploratrices plectuntur.

Espinense cœnobium expugnatur.

quod vrbi proximum Montenſes inſederant, bis ab Hiſpanis tentatum, demũ eiectis inde acri pugna præſidiariis, captum eſt. At non ſegnior interea Colinius liberandæ obſeſſæ vrbi pedites equitesque in limite conſcribebat, præfecto ſubitæ expeditioni (Regis, vt aiebat, iuſſu) Ioanne Hangeſto Ienliſii Domino, Franciſci Ienliſii nuper extincti fratre. Is, quamquam per expeditum nuncium admonitus à Ludouico Naſſauio, ne pugnam iniret, antequàm venienti Orangio ſeſe adiungeret; impatiens moræ, atque conſortis, cum quo communicaret laudem liberandæ vrbis: ac militum (ſex ſeptemue millia erant) alacritate fretus, cum Federico nullam impigri partem ducis omittente, ferociùs quàm cautiùs collatis ſignis apud Sanctum Giſlenium non procul ab obſeſſa vrbe, magna ſuorum ſtrage, profligatus eſt. Quo ſanè die admirationi fuit Vitellii audacia. Qui recens à vulnere equum ingredi, aut conſiſtere non poſſet,& tamen abeſſe à pugna non ſuſtineret; obuiâ fabrûm ſandapilâ geſtari ſe voluit: in eaque ſemiſtratus aciem cum Federico duce diſpoſuit,inſidias ſtruxit, quæque Præfecti caſtrorum ſunt, peregit omnia. Tum primo in agmine, inter dimicantium tela conſpicuus, voce, manu, præſentiâ ipsâ, plurimùm profectò valuit ad victoriam. quæ tamen illi, recrudeſcente pòſt vulnere, ac deſperatâ valetudine, tantùm non attulit ſupremũ diem. Deſiderati dicuntur ex Ienliſianis mille ac ducenti, quùm ex Hiſpanis triginta

Exercitus à Colinio ſubmiſſus,

cum Federico confligit:

vincitur.

Vitellii audacia.

Barelle.

cæſi.

1572 ginta tantummodo cecidissent. Ipse Ienlisius, ac sexcenti milites, inter quos Nobiles ferme sexaginta, in manus Hispanorum deuenere: ex iisque partim in vicinas arces abducti, partim suspendio necati. Reliquos, qui ex infelici prælio in siluas saltusque profugerant, locorum ignaros rustici paulo antè crudeliter ab eis habiti, pari crudelitate confecere. At Federicus, cuius ab ea pugna virtus inclaruit, reducto victore exercitu in proximum pagum, ad agendas publicè gratias Diuæ Leocadiæ, Toletanæ vrbis tutelari (cuius ibi corpus tunc quidem asseruabatur) diem militari pompa transegit. &, quo rei famam per Hispaniam augeret homo & patratione operis, & ostentatione magnificus, misso Centurione Bobadilla, victoriam Regiis armis auspiciisque relatam Philippo Regi gratulatus est.

Thuan. l. 52. Hispanos viginti cæsos numerat totidem Io. Meursius L. 7. & Ber. Mendoza

captiui.

Reliqui à rusticis trucidatæ.

Victoris exercitus lætitia.

Relatum est Toletum an. 1587.

INTEREA Princeps Orangius rebellium prouinciarum spe famaque auctus, secundam in Albanum expeditionem confidentiùs adornauerat. trahensque sex millia equitum, peditum vndecim millia, ineunte Iulio, transmissis Rheno ac Mosa, expugnatâque crudelem in modum Ruremundâ; Brabantiam infestus ingreditur, Hannoniã, liberando Ludouico fratri, petiturus. In via paulum diuertens, Louanium fidam Regi vrbem aggreditur, acceptisque sexdecim aureorum millibus, à vi abstinet. Mechlinienses recusato paulo ante Hispanorum presidio, eòque impares sponte se dedunt. Idem fatum fuit

EXPEDITIO secunda Orangii è Germ. in Belg. ad liberandum Lud fratrē

Ruremundam expugnat.

Louanium mulctat.

Mechliniā capit.

Niuel-

Niuellarum, Diesthemii, Sichemii, Tillemontis, aliorumque oppidorum ad partes metu aut studio transeuntium. Bruxellæ obsequii constantes Orangium repulere. Teneramunda, atque Aldenarda vi captæ, direptæque. Pagi plerique aduersùs arma inualidi, oblatâ pecuniâ hostilem iniuriam redemerunt. Et profectò miserum, si vnquam, hac tempestate Belgium fuit, quatuor exercitibus hostium, à mari, à terra pariter appetitum. Quum prouinciarum maritima Lumæius, Gallis finitima Nassauius, Germanis contermina Bergensis, media vexaret Orangius. Neque tantummodò subigerent vrbes, repugnantesque trucidarent, ac domos militari licentia, auaritiaque diriperent: sed barbara immanitate, nullius ætati, pudoriue parcerent: in sepulcra, & requietem mortuorū desæuirent: omnes æquè noxios haberent: in Sacra præsertim Sacerdotesque fanatici furerent; eosque (nec vllum vitæ pretium erat) quæsitis ad ignominiā cruciatibus mactarent. Quam sacri ordinis carnificinam à Gheusiis, & à Lumæio Gheusiorum immanissimo, plerisque in vrbibus peractam; fuere qui non minore istorum conuicio, quàm illorum præconio, litteris consignarunt. Et quamquam alicubi Regii milites, si Sacrorum iniuriam excipias, inclementer & ipsi victoriis postmodum vsi sunt: quia tamen id à Gheusiis ad Brilam est cœptum, direptâ etiam contra fidem iureiurando obstrictam, Amorfortiâ; Hispanorum ferocia quasi ab exemplo veniam

Et alia in via, præter Bruxellas.

Quatuor hostiles exercitus Belgium vexant.

& in res sacras, & in sacerdotes desæuiunt.

1572

Diest.

Thienen.

Guliel. à Marcha.

Ludouic.

Gulielm.

Gulielmus Estius Gorcomianus de crudelitate in 21. martyres Gorcomienses.

Surius in commēt.

Arnol. Hauensius l. 5. de erect. episc.

1572 niam mereri aliquam videri potuit. Certè hoc nomine Orangii militia, ex hæreticorum annalium confessione, per Belgium infamis fuit: & quem suscepisse arma crediderant asserendo aduersus Albani dominationem Belgio; nunc verò nullo amicorum hostiumue discrimine infensum omnibus, atque adeo se in plures ac truculentiores incidisse Dominos querebantur. Sed Orangius, spreto interim ciuitatum odio, Hanoniam in conspectum obsessæ vrbis venit, medio Augusto mense: reperitque Albani, qui illuc aduolauerat, copiis obsessos opinione grauius laborare; miratus castrorum munitiones non magis obsidendæ vrbi validas, quàm auxiliarium aggressionibus imperuias. Pleraque tormenta è colle portam Bartimontiam impetebant: vnde ad læuam ducto aggere fossâque præmunito vrbs penè claudebatur, crebris per interualla castellis mutua ope tutis, & interiecta militum statione firmatis. Hæc porrò munimenta dum Orangius copiis suis è vallo eductis frustra perrumpere conatus, leuibus interea præliis decertat; (nam de rei summa non agere certum Albano erat) audit, in Hispanorum castris, sub primas tenebras, ingentis lætitiæ signa hostes edere, sclopporum explosione ter repetita, læto tympanorum tubarumque cantu, ac toto circum vallo festis ignibus collucente; sollicitusque quid illud esset, clàm ab exploratoribus certior fit, duobus antè diebus, Parisiis patratam esse, Regis Caroli iussu,

Io. Meurs. in Orang. l. 7. & alii

Inde malè audire cæpit Orangii militia.

Sed ipse Mons pro perat.

Miratur Albani castra obsidentis vrbem.

Frustra ea perrūpere conatur.

Lætitia in castris Albani,

ob nouel cædis Hugonotoru. su, memorabilem illam Hugonotorum cædem: quam, quòd in nuptiis peracta est Henrici Nauarræi Regis,(qui postcà Galliæ Rex fuit) & Margaritæ Caroli sororis, ipsa Diui Bartholomæi nocte; Bartholomæanas noctes, seu Parisienses nuptias appellarunt. Ingens profectò facinus, sed meritum coniuratæ in Regem factioni supplicium. certè de eo admonitus à Lotharingo Cardinali Romanus Pontifex, egit in D. Ludouici templo, quò ipse instituta supplicatione se contulit, vltori Deo grates: edito amplissimæ indulgentiæ diplomate, ad Regi regnoque cælestis opem Numinis implorandam. At verò consternatus inopinato casu Orangius, deque belli euētu dubius, quando interfectis Colinio, & reliquis hæreticorum principibus, nulla ab Rege factioni aduerso sperare posset auxilia; quamprimùm tentandam cum Albano aleam existimauit, antequam rei fama permanaret ad milites. Sed Albanum militiæ prouidum munitis sese castris continentem, atque ex eis vrbem tutò verberantem, quum neque inuadere, neque inde pertrahere in aciem posset, veritus ne Gallorum Duces, præcipuum robur exercitus, audita Parisiensi cæde, mutato consilio dilaberentur; Ludouico fratri significat, rebus suis vt consulat, fatisque cedat. simul ipse Mechliniam exercitum reducit, non sine clade aliqua, vt in receptu euenire solet, accepta. Namque selecti Hispani pedites fermè ducenti, atque octingenti circiter equites, omnes, quo

Henr. IV.

Gratiæ Deo redditæ Romæ ob candē causam.

Gregor. XIII.

Orangii desperatio

& abscessus à Montibus,

Eius castra noctu inuaduntur ab indusiatis Hispanis,

157 1572 ſe per tenebras internoſcerent, induſiati, hoſtium caſtra noctu repentè adorti, trucidatis primis ſtationariis, vicina contubernia, ſtragem terroremque circumferentes, inuadunt: ac priuſquàm ad arma conclamaretur, non paucioribus quadringentis hoſtium iugulatis, aut igni ſuccenſis, (nam & ignis in caſtra ſtramineis ſparſa tuguriolis iniectus eſt) victores abſcedunt: maiori haud dubiè ſtrage ſecutura, niſi illud ipſum incendium, quod primò metum incuſſit, dolum citiùs detexiſſet: eâ cauſâ nõnullis Hiſpanorum, vt erant albo præſertim integumento conſpicui, faciliùs interemptis. quorum aliquos ſeorſim à ſociis auſos in tentorium vſque progredi Principis Orangii, ipſe à catella, quæ eodem lecto cubabat, contentiùs adlatrante, vnguibusque faciẽ Heri vellicante expergefactus, accurſu militum oppreſſit. Inde noctis reliquo cum trepidatione & curâ traducto, prima luce caſtra mouit, ac magnis itineribus, tranſmiſſo Rheno, Delphos in Hollandiam conceſſit. Nec

Horum auda cia, & Orangii periculum.

19. Sept. multo pòſt Ludouicus, quem potiſſimũ perculit Colinii cædes, cui videlicet author ipſe fuerat, vt ſe crederet Regis fidei; vrbe non aſpernandis conditionibus Albano relicta, Dilemburgum petiit, primariam ſedem Naſſauiæ Comitatus. Potitus vrbe ante menſem obſidionis tertium Albanus, quamuis eodem tempore obſideret Vrbem, ipſe ab Orangiano exercitu obſideretur, eòque plus claritudinis adeptus apud hoſtes vtrobique victos; quidquid erat in

Montes Albano redduntur.

Albani laus ab ea victoria.

 1572

Recuperat Albanus quidquid ab Orãgio captum.

Flandria, Brabantiaque ab Orangio captum, maiori celeritate, quàm clementia recuperat: oppidorum aliis pecuniâ mulctatis, aliis populabundo militi permissis. Et quidem Mechlinia, vrbs in primis elegans, atque opulenta, paulò antè Orangio dedita, Regii furorem exercitus, tridui populatione experta est. Sed nec ea calamitas bonis exemplis caruit. Prædam fere omnem miles attulerat Antuerpiam, vilissimoque, vt fieri assolet, venditabat. Quum Sacerdos è Societate Iesu, gratus apprime Antuerpiensi populo, conuentis amicis aliquot mercatoribus occasionem lucri pulcherrimam, dignamque Christianis negotiatoribus commonstrat; si ex Mechliniensibus spoliis, quæ miles planè prodigeret, ipsi quantum possent, pecuniâ suâ redemissent, dominis eodem pretio reddituri. Sic enim & miseris quàm minimum sentiendam fortunarum iacturam, quas si mercarentur ante propôlæ, vtique multo cariùs recuperarentur: & mercatoribus ipsis nihil interim pecunię deperiturum, quin famæ accessurum apud homines persanè multum, apud Deum certè huiusmodi mercaturam iis futuram longè quæstuosam. Placuit ea negotiatio piis mercatoribus. Prædatritiæ merces magna ex parte & quidem minimo coëmptæ; insumpta videlicet in iis viginti circiter florenûm millia, quæ ferme centum millibus æstimarentur: ac dominis eodem pretio redditæ, aliquæ etiam dominis non apparentibus, inter inopes distributæ. Immo (vt inest quædã in

Populatio Mechliniensis.

Pietas in ea mercatorum Antuerpiensiũ

Petrus Trigosius

Ioã Buter. in vita Albani, & ex Historia Societ. Iesu an. 1572.

1572 in ſubleuandis miſeris voluptas) iidem mercatores, collato certatim ære, magnam alimentorum copiam eiuſdem Sacerdotis miniſterio comparant, oneratamque iis nauem Mechliniam egentibus ſubſidio tranſmittunt. Quo in nauigio (id quod mirandum eſt magis) à militibus eodem hortatore permotis, impoſita comperio centum ampliùs pretioſiora veſtimenta, præter aliam ſupellectilem, quæ religioſis præſertim viris feminiſque gratuitò redderentur. Sed non ideo Albani nomen, lacerari vulgò deſiit ex ea populatione: quamuis ipſe vulgatis ſtatim litteris cauſam contulerit in Mechlinienſium perfidiam, qui quò neceſſitatem obtenderent dedendi ſe Orangio, Regium paulo antè præſidium conſultò recuſaſſent. At non ſtrenuè minus, quàm celeriter, paulo etiam, quàm Albanus pater, inclementiùs agebat in Geldria Federicus: expugnatâque Zutphaniâ, ac pariter direptâ, tantum reliquis circà prouinciis terrorem iniecit, vt fugiente Bergenſi Comite paulò ante victore, oppidis omnibus dilapſo præſidio vacuis intra menſem potitus ſit. Nec minus interea in Zelandia Mondragonius Tribunus, cum bis mille ex omni exercitu ſelectis militibus, auſus Oceanum pedibus tranſmittere, quinque circiter paſſuum millia, admirabili fortitudine Goëſium ad Scaldis oſtium obſidione liberauit, vniuerſamque inſulam Zuytbeuerlandiam, exercitu hoſtium partim cæſo, partim fugato, cœpit. Quod viri facinus ſanè quàm egregium ac

[Margin notes: &militum. — Inuidiam populationis amoliri à ſe conatur Albanus. — Victoria Federici, — 30. Nou. — &Mondragonij. — Ter Goes 20. Octob.]

ac singulare quoniam geminum est ei, 1572
quod idem Mondragonius ad Scaldiam Zelandiæ quoque insulam audaciori ad huc traiectu patrauit, illius commemoratione, huius magnitudinem exponere supersedebo. At verò excidium Nardēmi, quod est in limite Hollandiæ, longe alio successu Federico victori stetit. Nā etsi id oppidum, ob fœdam defectionem, susceptumque contempta atque illusa Religione patrocinium hæreticorum, singularis animaduersionis exempla meruerat, super hæc tamen vltio visa est: & trucidatis omnibus quamquam imbellibus inoxiisque, consumptis incendio domibus, mœnibus solo exæquatis, non pœna illa, sed flagitium fuit. Itaque nuncius cladis, Gheusiorum astu in maius auctæ, tanto Hollandorum omnium non terrore, sed odio aduersus Hispanum nomen numquam deponendo auditus est: vt obfirmatis desperatione animis, extrema omnia perpeti, quàm Albani iussa facere maluerint.

an. 75.

Nardemi excidium,

Michi. ab Isselt in hist. sui temp. Frā. Har. in Annal Belg. & alij ferè omnes.

ex quo odium in Hispanum nomen.

DE HARLEMI obsidione.

CERTE Harlemum, nobilis Hollandiæ vrbs, quò bellum deportauerat Federicus, Amstelodami fidæ vrbis opportunitate inuitatus, non modò oblatam ab eo veniam superbè reiecit, sed recepto nouo partium præsidio, & vt omnem reconciliationis spem sibi præcideret, exuta palàm veteri Religione, fractis sacris imaginibus, ac violatis direptisque templis; octo mensium obsidionem tulit, pari hostium vitæque contemptu. Vt iam Federicus desperato successu adornaret in Brabantiam reditum, 1573

Desperat successum Federicus.

tum,

1573 tum, nisi Albanus increpitâ filii inconstantiâ, per litteras monuisset, *Si locum deserere ei in animo esset, se quamuis lecto decumbentem in castra venturum: aut (si morbo in horas ingrauescente impediretur) accersiturum denique ab Hispania ipsius matrem, quæ bello imposita, filij partes abeuntis expleret.* Sed quamuis euerberatus eo conuicio iuuenis pluribus inde aggressionibus admoueret omnem expugnandæ vrbi machinam; illi tamen robustiore in dies audacia nihil omittebant, quo & aggredientium vires armis repellerent, & eorum neglectum nouis quotidie contumeliis præ se ferrent. Nam sæpe in mœnibus Hispani complures, qui captiui in vrbe attinebantur, in obsidentium conspectu è furcis pependêre. Quumque è Regiis castris proiectum esset in vrbem abscissum hominis caput, cum elogio, *Caput Philippi Coninx, qui liberando Harlemo cum bis mille auxiliaribus aduenit:* Iterumque aliud, titulo fronti adnexo, *Caput Antonij Pictoris, qui Montensem vrbem Gallis prodidit;* Harlemenses captiuis vndecim obtruncatis, eorum capita dolio inclusa, noctu in castra deuoluunt, circumiectâ doliô inscriptione, *Albano Harlemenses, ne ob decimum nummum adhuc non solutum persequatur bellum, decem capita persoluunt: ac pro vsura dilatæ solutionis vndecimum superaddunt.* Ad hæc, impiè ludibundi aras in editis mœnium tumulis constituunt, signis Diuûm exornant, supplicantium hymnosque concinentium more

Increpatur à patre.

Harlemenses irritant nouis contumelijs Hispanos.

Hispanorū in Harlemenses militare conuicium.

Harlemensiū responsum.

Eorundem in res sacras ludibria.

more circumeunt sacris vestibus induti: mox ludo in furorem verso stramineas Sacerdotum, Monialium, Hispanorumque icunculas manu prælatas flagris cædunt, confodiunt, amputatisque capitibus in castra deiiciunt. Nec deerant, qui eadem Sanctorum, Christique Sanctorum Principis signa pilis Hispanorum impetenda è mœnibus obiicerent, atque impetentibus religionem per iocum incuterent. Sed non impunè sacrilegis ludionibus ea fuere. Quippe obseruatum, ex illo res Harlemensium cœpisse in peius ruere: donec fame miserum in modum absumpti, dedita tandem vrbe arbitrio Victoris, sensere vltorem Deum. Constat enim, ex mille ac sexcentis præsidiariis (ad quem numerum redacti erant vbi se dedidere, quum quatuor millia obsidionis initio numerarentur) vix septingentos superfuisse. reliquos nongentos cum oppidanis ferme quadringentis, plerisque rebellionis incentoribus, præsertim hæreseos administris, Federici Toletani sententiâ, continuato multorum dierum ferali spectaculo, aut ferro, aut laqueo, aut demum aquis enecatos, elusi impiè Numinis persoluisse pœnas. Fuit hæc obsidio multis sanè memorabilis. Namque in ea repetitum ex antiquitate ministerium columbarum litteras perferentium. Paulo enim antequam clausa fuisset nunciis via, Harlemenses ex vrbis columbariis ad Orangii classem, & vicina sociorum oppida columbas aliquot cicures asportarunt: quæ deinceps, vbi opus fuit, cũ

litteris

Marginal notes: 1573 — Non impunè. — Capitur vrbs. — 1. August — Supplicio affectis quam plurimis. — Feder. Albani F. — Memoratu digna in hac obsidione. — Columbæ litteras perferentes

1573 litteris subter alas alligatis emissæ, tecti quæque sui prolisque memor, Harlemū reuolabant. ac per aërios hosce tabellarios Orangius ad perferendam tribus postremis mensibus obsidionem ciues obfirmauit. donec earum vna, dum ab volatu defessa castris insidet, à milite artificii ignaro fortè transfixa, litterarū arcana patefecit. Quo factum, vt quot quot exinde transuolarent per aëra columbæ, quamquam innoxiæ, certatim à militibus figerentur. Fuit illustris mulierum manipulus Harlemensium, reficiendis ac defensandis alicubi propugnaculis cum virorum sedulitate certantium. Præerat his Kennaua, maris animi femina propè quinquagenaria: cuius ductu, ausæ pro mœnibus munia militum obire, interque sclopetarios castra Hispanorum lacessere, non minus incitamento suis, quàm hostibus admirationi fuere. Nihil tamen admirabilius ciuium pertinaciâ. qui quamuis tribus magnis exercitibus exuti: quamuis lacera mœnia, ac decem millibus (vt memorant) ac trecentis sexaginta ictibus perterebrata malè tecti, non tamen dedendæ vrbis audire conditiones paterentur: redactisque propugnatoribus sanè ad quam paucissimos, ipsi multorum munia vsque adeo assidui dies noctesque in mœnibus explerent, vt quouis temporis puncto quisquis è Regiis castris paulum supra munitiones attolleret caput, illico ex vrbe scloporum pilis, & quidem pluribus è locis certatim peteretur. Ex quo (vti accepi) sæpenumero

Mulierum pugnantiū manipulus

Obstinatio & ferocia ciuium.

mero Hispani milites partim ludificaturi hostem, partim puluerem ei tormentarium absumpturi, galeas stipitibus imponentes, è propugnaculis semiconspicuas ostentabant, ac destinatis hostium globis momentò figi videbant. Denique quamuis fame duobus supremis mensibus ad deuorandos mures, calceos, obscœna quæque adacti; non dum tamen ferociam deponerent, certi in confertos hostes irruere, pugnantesque mori potiùs, quàm tradita in vrbe, pecorum more iugulari. fecissentque, nisi iam iam portis egressuros liberi vxoresque misero eiulatu complexuque retardassent. 1573

Similitudo huius & Sancerranæ obsidionis.

Postremò accessit obsidioni Harlemēsi celebritas à similitudine Sancerranæ obsidionis. Eodem mense Sancerra in Biturigibus, eodem Harlemum in Batauis obsessa sunt. vtraque ciuitas aduersùs Regem Religionemque rebellis: vtraque, quòd à Regiis frustra initiò oppugnaretur, omissa agressione consultiùs obsideri cœpta. par vtrobique mulierum alacritas arma tractantium: & sua Sancerranis Kennaua non defuit, quæ ceteris hortatu manuque præiret. par vtrobique ciuium pertinacia; illic à Rupellanis, hîc ab Orangianis ad octauum vsque mensem, vana spe auxilii, sustentata. Vterque populus fame demū superante, eodem Augusto mense, eodemque propemodum die; illè tamen certis conditionibus, hic victoris arbitrio deditus. Sed in illa obsidione plures fame, atque omninò supra quingentos periere: adeo vt triennis puella pau-

1573 Thuan. l. hist. 57. lo antè mortua atque humata, à parentibus ipsis, deteſtabili exemplo, refoſsa deuorataque ſit. in hac verò ferrum multo plures, nec pauciores tredecim millibus, ac nobiliores abſumpſit. Nam ex Regiis deſiderati Grauelingæ gubernator Creſsonerius, bellicorum operum clarus, rei tormentariæ caſtriſque muniendis in hac expeditione præfectus. Nec impar artificio Bartholomæus Campius Piſaurenſis, præſentiſſimus machinator: cuius ingenium cùm aliàs ſæpe, tùm præcipuè in expugnatione Rhotomagi experta eſt Gallia. præter ſaucios ac ſemimortuos è pugna relatos, Norcarmium Hannoniæ Gubernatorē, Valentinum Mottæum Creſſonerii ſucceſſorem, Iulianum Romerum, Gaſparem Eillium, Rodericum Toletanum, primarios Tribunos, & ipſum expeditionis ducem Federicum Albani filium, præter Centuriones fermè duodecim, ac milites omnino plurimos: ex quibus non pauciores quatuor millibus cecidiſſe fatentur Hiſpani. Ex Fœderatis perempti Gulielmus Bronchorſtius Dynaſta Batemburgicus Orangii legatus, Vibaldus Riperda Harlemi & militiæ Præfectus, Lancellottus Brederodius, Derdeindius Gallus, & Petrus Ianſonius militarium operum conficientiſſimi, Hadrianus Ianſenius, Martinus Pruſius, Lambertus Virtzenbergius, aliique ordinum ductores. Quibus & Gulielmi à Marca Lumæi Comitis exilium adiungi poteſt. Hic enim, vt ADVERSA nemo imputat ſibi, quum infeliciter ad Har-

Mortui aut fauciati ex regiis.

1562. Roano.

Ber. Med. l. 9.

Mortui ex fœderatis.

Lumæius ſuis offenſus.

Harlemum pugnæ alea cessisset, coniectâ in ordines culpâ stipendia malignè suppeditantes, eis minari, quasi in Hollandos conuersurus arma, visus est. Itaque iussu Orangii, qui non æquis, opinor, oculis hominem videbat Hollandiæ liberatorem iactantem vnicè se, legati munere exutus, ac succedente Gulielmo Batemburgico redactus in ordinem, cum Entesio, aliisque asseclis in carcerem coniicitur. Sed emissus, & mox compertus moliri aliquid aduersùs Ordines, à quibus ingratè acceptum se publicato etiam libello querebatur, quòd sibi, qui primus maritimis prouinciis author libertatis fuisset, docuissetque Hispanos vinci posse; ea videlicet ab Hollandis gratia rependeretur: ex Orangii sententia, sed omnium odio damnatus, abire Belgio iussus est. Quumque quatuor post hæc annos, iterum arma in Ioannem Austriacum induisset, victus Gemblacensi pugna, Leodium profugit: vbi rabidi morsu canis appetitus, seu veneno epulis iniecto, homo impiè ferox interiit. Recepti Harlemi victoria, vt in diuturnis obsidionibus euenire solet, plus famæ, quàm fructus Hispano attulit. Namque imminuto non parum exercitu, ac seditione aliqua retardato, digressus inde ad inuadendam Alcmariam, Federicus hiemante iam anno, obsidium soluere coactus est. Nec melior mari fortuna cessit, capto à Gheusiis fœderatis, nauali prælio, Maximiliano Henninio Bossuuii Comite, Hollandiæ Zelandiæque, & maritimæ Bel-

ab Orãgio redigitur i ordinem:

conijcitur in carcerẽ,

pellitur in exilium:

moritur.

Alcmariã frustra tẽtat Federicus

Bossuuius Hispanæ classis ductor mari vincitur.

Bartol. Entesius

Arnol. Hauésius l. 1. de nou. Epis. Ant. Carneros in hist. Belg l. 5. & Francisc. Haræus in Ann.

1573 Belgarum oræ præfecto, viro militiæ impigro, gratoque in primis Albano. Ferunt in eo certamine solam Bossuuii Prætoriam nauem (Inquisitionem Hispanicam vocitabant Hollandi) à cetera classe destitutam, octo & viginti horarum spatio contra viginti hostium nauigia strenuè depugnasse, redactamque è trecentis classiariis ad octoginta, eosque, præter quindecim, saucios fermè omnes, hosti se ad extremum dedidisse. Compensata hæc tamen clades, aliquot in australi Hollandia oppidis expugnatis, captoque apud Hagam Comitis, Philippo Marnixio Aldegundio, primariæ apud Fœderatos existimationis ac loci, adeo vt pollicitus sit Orangius, quæ audiret Aldegundio fieri ab Hispanis, paria se Bossuuio relaturum.

Heuter. apud Hareum in An. Belg.

strenuè pugnant,

Aldegundius Orangio intimus capitur,

INTEREA Belgium aduenerat à præfectura Insubriæ Ludouicus Requesenius, cum duobus tantummodo Italorum equitum vexillis, ductoribus Mutio Pagano, ac Petro Busto: successor Albano substitutus ab Rege, quoniam Medinæ cæli Dux Ioannes Cerda prouinciam detrectauerat, desperatâ eius curâ: onereque pariter, & inuidiâ Albano relictâ. Et is cum Federico filio Bruxellas illico reuersus, prouinciâque & exercitibus Requesenio traditis, cœpto Decembri mense in Hispaniam concessit, Belgio sexennium administrato. Albani discessum non perinde habuere omnes hæreticarum partium Duces: quum ægrè id ferrent eorum aliqui, versam hominis fortunam credentes, nec

17. Nou.

ALBANVS successori tradit prouinciam

& abit.

De eius discessu sensus hæreticorum.

vllum potentius telum sollicitandis ad defectionem populis, quàm Albani odiũ existimantes. Orangius tamen, qui vi- 1573
& Orágij; tum palàm oderat, & clàm admirabatur: eo se liberum gaudebat, quo nimirum hoste numquam prosecuturum se destinata speraret. Neque Catholico-
& Catholicorum. rum idem omnium sensus erat. Namque discessum eius inter prospera numerabant aliqui, Albano implacabiles, quòd Belgium, vti aiebant, à Margarita Parmensi Duce quum pacatum accepisset; iis Nobilium suppliciis, ac tributorum quæstionibus turbatum infensumque relinqueret. ac verebantur, ne sicut arrepta inde occasione Zelandus Hollandusque rebellauerant, ita reliquæ circà prouinciæ eâdem contagione corruptæ Religionem pariter ac obedientiam breuì exuerent. Sed alii mediâ quasi viâ, quemadmodum de Augusto Cęsare dictum est à Romanis, Illum aut non nasci, aut non mori debuisse; sic Sex. Aurel. Victor. optandum esse affirmabant, Albanum aut numquam adiisse Belgium, aut non eo tempore deseruisse: quo tempore adulta feliciter Orangii consilia nec iam poterant cuiusquam benignitate flecti, nec vilius armis certiùs frangi, quàm eius, à quo bis è prouinciis, tanto instructus exercitu prudenter iuxtà ac fortiter eiectus esset. At verò in Hispania
In Hispania benignè accipitur à Rege. à Philippo Rege, contra quàm Belgæ existimabant, Hispanorumque aulicorum multi cupiebant, perbeneuolè ac-
Aulici nō fedunt; ceptus est. Qua tamen specie nihil aliqui mouebantur, gnari id moris Phi-
lip-

1573 lippo esse, vt Ministrorum causam apud alios tueretur: ceterùm iram Principis, quæ tum quidem conderetur, aliquando erupturam: erupisse verò, quum aliquot post annis Vzedam amādatus est. Ego libentiùs existimauerim, aut ea quæ gessit Albanus in Belgio, gesta magnam partem ex præscripto Regis, eòque indignationem eius non meruisse: aut quidquid ille peccauerit, inferius viri meritis visum Regi, cuius ad gratiam quàm difficilis ac rarus accessus, tàm eiusdem firma fuit ac diuturna possessio. Neque causam relegationis aliam fuisse constat, quàm quòd Federicus filius nobili puellæ è Reginæ gynæceo se maritum pollicitus, aliam ex Albani consilio duxerat: inde iussu offensi Regis Vzedam fuisse deportatum. In quo sanè infortunio (quo quid accidere grauius homini potuit summum aulæ fastigium obtinenti?) spectata est, præter omnium opinionem, mira eius æquabilitas animi, atque altitudo: ac magnus licet is habitus fuerit antè dum staret, in casu tamen ac iacens, ceu prostratus humi disiectusque paries, maior apparuit: certè promeruit, vt hæc ei calamitas in gloriam postremò verteret. Etenim mortuo Henrico, Regum Lusitanorum vltimo, moturus illuc arma Philippus Rex, anceps quem tanto exercitui præficeret, posthabitis multis in eam spem erectis, elegit Albanum: non sine plurium admiratione, quòd homini ob diuturnum exilium irritato eam expeditionem, qua nullam suscepit vnquam arden-

& falluntur.

Vera exilij eius causa.

Aequitas animi in ea calamitate.

& gloria ex ea.

dentiùs, tutò committendam putaret. 1573
Euocatur ab exilio ad Lusitanam expeditionem. Immo Albanus ipse gloriabundus respondisse ferebatur ei, qui ab exilio illum euocabat, *Admirari se, quòd ad Regnum subigendum, opus Regi fuerit catenato Duce*. Quod hominis dictum Dictum eius. multis superbius visum, quàm exulem addeceret: Rex tamen ciuiliter accepit: quippe qui FACTIS intentus facilè verborum licentiam condonabat. Neque Regis opinionem fefellit Albanus, vincit bello in magna Lusitanorum discordia feliciter administrato, adactisque in Philippi verba Magistratibus, regnique & moritur Primoribus. Quæ dum Vlissippone Lisbona. anxius curat, simul tentata leuiter, simul desperata valetudine, Regis sæpe inuisentis alloquio recreatus, atque à Ludouico Granatensi Dominicanæ familiæ viro disertissimo religiosissimoque, Sacramentis ritè munitus, fato concessit. 1582. Cuius dum morte, & multis, quæ in ea felicitate obuenêre, funeribus indoleret Rex; auditus est quum diceret, *Numquam se meliùs expertum rerum humanarum vices: quòd videlicet, quo tempore tot regnis augebatur, tunc & primogenito regnorum herede, & Regina vxore, & summo fidoque militiæ Duce orbaretur.* Dictum Regis. Didacus Hispaniæ Princeps Anna Maximil.f. Et sanè Albanus bellica in domo natus militarem prudentiam pœne Elogium Albani. hæreditariam habuit. Pater illi Garsias, Pater, qui Africano bello classi præfectus à Ferdinando Catholico, dum in Insula Gerbensi, vbi tria circiter Hispanorum 1510. millia siti aut ferro cecidêre, vna cum Petro Nauarræo copiarum Duce fugam

suo-

1573 ſuorum ſiſtit, arreptâ gregarii militis haſta fortiter dimicans à Mauris interemptus eſt. Auus verò Federicus Ferdinandi Catholici conſobrinus, Garſiæ filio vt annis viuacior, ita factis illuſtrior fuit. Nam & Granatenſe bellum Bætici exercitus Imperator ſtrenuè confecit: & eadem virtute Perpinianum, totamque oram illam aduerſùm Gallos ſæpe defendit: & Nauarræ denique regnum ad Hiſpanum imperium feliciter adiecit. Sed longè quàm Maiorum ſuorum quiſquam, imperatoria Albanus laude præcelluit. Immo Ducum omnino nullus ea tempeſtate aut tamdiu, aut tam variis in locis arma tractauit: vulgaremque illam inter milites vocem, DVCEM belli, ſi bonus ſit, haud poſſe perdiu vitalem eſſe; redarguerunt illo æuo gemini in primis Duces, ex Gallis Annas Momorantius regni Comeſtabilis, ex Hiſpanis Ferdinandus, de quo dicimus, Albæ Dux. Vterque à pueritia ad vltimam vſque ſenectutem, ille paulo minor octogenario, hic quatuor annis ſeptuagenario maior, continenti militia gloriam extendentes. Ille ſub quatuor Galliæ Regibus, octies collatis ſignis, quater ſummo cum imperio dimicauit: hic Imperatoris Caroli, eiuſque filii Philippi Regis auſpiciis, in Germania, Hungaria, Africa, Italia, Belgio, Luſitania maximis expeditionibus præfuit. Sed alter à gentis genio animoſior, à ſuo infelicior, quippe rarò victor, ter captus, ad extremum cæſus: alter cunctando ſæpius, quàm manus conſerendo, ex re-

[Right margin: Ipſe maioribus ſuis maior. — Cõparatio eius & Annæ Momorant. — Left margin: Momor. Alban. — Momor. Alban.]

rum

rum gestarum successu gloriosior; bellica virtute pares magis quàm similes habiti sunt. Cæterùm Albanus non minor in aula miles, quàm in acie. Licet enim & à natura, & ab armorum tractatione asper, officiorumque aut militariter incuriosus, aut superbè contemptor offenderet apud aliquos; tamen HAVD ingrata Principi ministrorum asperitas, tamquam fraudibus blandientium intractabilis. & militari illa Albanus libertate, quasi Regis causam non minus domi, quàm belli propugnaret, auxit vtique sibi Regis gratiam, quam summa in illum fide, ac diuturna militia promeruerat. Quamquam ab huiusmodi gratia plus intimæ æstimationis, quàm speciosæ beneuolentiæ retulit. Certè ab exilio vocatus ad Lusitani belli administrationem, quum enixè peteret, vt sibi liceret in itinere Regem adire, dextramque eius osculari; veniæ adhuc ambiguus non impetrauit. Quumque per eos dies ad præstandam solenni pōpa Didaco Hispaniarum Principi sacramentum, regni Proceres euocarentur, Albanus quamuis id percuperet, eâdem Regis seueritate admissus non est. Tantum homini Rex tribuebat, vt crederet, posse & illum gratiæ incertum, & se fidei securum esse. Cuius obsequii illud meruisse præmium visus est: vt & in summa Regis gratia, inque eius regia, ac pæne inter amplexus eiusdem expiraret: & bello ex animi sententia confecto, inter victoriæ plausus, suo in triumpho conderetur. Vir magnis ac priscis

haud

Bonus quoque Albanus in aula.

Principi gratus,

Intimè magis, quàm in speciē.

Quantum eius fidei Rex tribueret.

1573

1573 haud dubiè Imperatoribus militari sciētia conferendus, nisi odium ex nimio rigore, superbiaque, & aliorum despicientiá promeritum, vt virtutum vim apud præsentes, sic earum famam apud posteros eleuasset. famæ eius quid obfuerit.

DE BELLO BELGICO LIBER OCTAVVS.

REQVESENIVS Belgij præfecturam init.

INITIO anni sesquimillesimi septuagesimi quarti, Ludouicus Requesenius, magnus equitum Sācti Iacobi in Castellæ prouincia Commendator, haud dubia multorum spe præfecturam iniit: quòd in pace, atque inter arma, ciuilem iuxtà militaremque prudentiam magnis functus muneribus ostendisset. Et super hæc, facilitate ac modestia, quas virtutes, Albani comparatio intendebat, conciliaturus sibi Belgarum animos credebatur. Nec ipse famæ deerat, partim de industria, partim ex Regis præscripto clementiam præ se ferens. Quam statim vulgò laudem est consecutus, coërcita præsidiariorum aliquot militum licentiâ, in primisque depositâ, remotâque è conspectu armatâ Ducis Albani statuâ: mox & statuâ eiusdem alterâ, iussu quoque Regis in Hispaniam missâ, incredibili Antuerpiensium gratulatione. planè vt aliqui gauderent, pridem erectam homini molem, quo nunc pœnam eius in deiectione deportationeque spectarent. Sed non ideo Requesenius à Middelburgi obsidione re-

1574

Spes de illo.

Mar Dele l.t Belg. Turb.

Statuam Albani de medio tollit, magno Belgarum gaudio.

LVD. REQVESENIVS MAGNVS CASTELLÆ COMEND.
GVBERNATOR BELGII

1574, remouit arma rebellium. Eam vrbem non Valacriæ dumtaxat, sed Zelandicarum omnium insularum caput obtinebat adhuc Tribunus Mondragonius: & crebris eruptionibus minutisque præliis ostentatione fiduciæ magis quàm virium conscientia, iam propè biennium strenuè defenderat aduersùm Zelandos. Ad quos mitigandos (namque Albano infensi, in nouum Gubernatorem haud malè animati dicebantur) quùm & litteras caritatis plenas, & nuncios Regiæ sponsores clementiæ submisisset aliquoties Gubernator; parum vtique profecerat apud eos, qui potiti iam aliquot circà pagis, alliciente successu, plus à contumacia, quàm ab inani Regis indulgentia sperabant: vsitatoque plus nimio multorum more, meliùs habebant mercede delinquere, quàm gratis honesta sequi. Itaque Requesenius à Mondragonio nuper admonitus, fame se ad deditionem cogi: instructam Antuerpiæ classem sexaginta nauium, liberando Middelburgo properè mittit. Et quoniam viis adiri duabus ea vrbs poterat, quas Scaldis bifariàm sectus facit; classem partitur inter Auilam & Glimæum, qui mortui Beauorii locò vicariam maris præfecturam gerebat, addito huic Iuliano Romero: iubetque Auilam ad læuam per Hontam, (sic illud amnis diuortium à latratu vocant Belgæ) & Glimæum ad dexteram, prono Scaldi, Middelburgum petere. Re intellecta idem consilium Orangio fuit. Nam bipartita classe, partem eius ipse in anchoris tenuit

Middelburgum premunt Zelandi.

Ad illud liberandum classem mittit Requesenius.

Hont Belgis est canis.

nuit ante Middelburgum, Auilam ex- 1574
Commititur prælium. cepturus: partem ad Tholam insulam direxit Ludouicus Boisottus Hollandici littoris Gubernator aduersus Romerum Glimæumque. Boisottus (nam Orangius & Auila procul spectauere pugnam, visis ad Bergensis ostii fauces Hispanis, Bergobzom. concurrentibus nauigiis prælium committit, initio quidem improsperum sibi cruentumque, amisso statim oculo ab hostili pila, discerpto prætoriæ nauarcho, ac promptissimis quibusque sauciatis. Vincitur Hispana classis. Sed vt Zelandi, nauium magnitudine numeroque, ac nautarum peritiâ potiores erant, Regii à pluribus circumuenti, Glimæo interempto, Romero scaphâ vix elapso, nauigiis partim vado hærentibus, partim iniecto igne conflagrantibus, ipso prospectante Requesenio infelicis exitum prælii ex aggere Bergensi, casumque suorum miserante, ad extremum superantur. 18. Febr. Hostium victoriam deditio Middelburgi, Deditur Middelburgum. quæ vna fermè supererat Zelandiæ vrbs illico est consecuta: claro ex ea deditione Mondragonio, laudemque, qualis rarò aliàs legitur, consecuto. Laus Mondragonii. Quum enim is pactus esset, si milites, nautæ, machinatores, cum bellico instrumento: si religiosæ familiæ, clericique, sacra cum suppellectili: & vtrique cum domesticis præterea rebus atque impedimentis exirent, ac tuti in proximam Flandriam Zelandicis nauigiis asportarentur; se apud Requesenium effecturum, vt captiuus Aldegundius (quod auebat Orangius) tresque insuper alii, Aldegundii

1574 arbitratu, remitterentur in Zelandiam ſex intra menſes; & ni rem cum Gubernatore conficeret, ſe intra idem tempus in poteſtate hoſtium futurum; tantum eius dicto habitum eſt fidei, vt admiſſa conditione, nullis quamquam obſidibus firmata, non dubitarent, ſi fortè pactum reſpueret Requeſenius, quin hoſtibus ipſe ſe ſiſteret Mondragonius: cuius videlicet vnius captiuitate multos compenſandos Aldegundios non ignorabant. Et res quidem, annuente Requeſenio, proceſſit ex ſententia. Nam libertate protinus donati ſunt & Aldegundius, & huius deſignatione Simonius, atque Pettinius Tribuni militum, ac Centurio Cittadella bellicus machinator. Erat hic Franciſci illius Cittadellæ pronepos, qui, quoniam Lucenſem arcem, cui Paulo Guiniſio Principe ipſe præfuerat, illo dominatione exuto, patriæ reſtituit; ab ea voce, quæ Italis arcem ſonat, omiſſo Iacobiorum cognomento, appellari vulgò cœpit: inſeruitque familiæ facti memoriam, à qua poſteri nominarentur ſimul ac laudarentur. At verò ciues Middelburgenſes, vti conuenerant, populationem redemêre trecentis florenum millibus Orangio perſolutis: quem tamen ex vænalitiis aduenarum mercibus confeciſſe florenum decies centena milliâ compertum eſt. Sed cladem hanc mari acceptam, terrâ melior Hiſpanus ſtatim reddidit.

Cui mirâ quantum hoſtes tribuerint,

cum Mondragonio permutantur Aldegundius tresque alii.

Iacobus Simonius. Io. Pettinius Franciſc. Cittadella.

1430.

Largil. ad Mar. Parm. 1. Mart.

Orāgii lucrum ex capto Middelburgo.

Quadringēta ſestorū millia.

DVXERAT è Germania ſeptem millia peditum, quatuor equitum Ludouicus Naſſauius Principis Orangii fra-

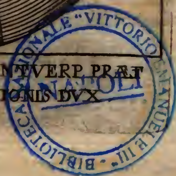
MOCHENSIS pugna

Lud. Naſſauii copiæ & conſilia.

ter, vnà cum Henrico fratrum minimo, 1574
& Christophoro Bauaro Palatini Septemuiri filio: tentatoque nequidquam Mosæ transitu, constiterat in Geldria, specie quidem Germaniam repetendi, re autem vera Neomago intentus, eâque Nimeghē
in vrbe Orangium è Bomeliana insula excepturus. Sequebatur illum ex alterà Mosæ ripa Hispanus exercitus, ductore
Auilæ aduersùs illū celeritas. Sanctio Auila, veterano milite ex Albani disciplina. Qui opportunum ratus, anteaquàm ab Orangio miles, qui expectabatur, adueniret, aggredi Nassauianos ad Mochemum pagum, inter Vahalim ac Mosam tumultuario aggere communitos, MoicK seu MoocK
deportatis trans flumen repentè copiis instructisque, bellum pariter ac stragem intulit. Quæ sanè strages, Nassauiani exercitus clades.
Regiis ob iram ex superiori clade conceptam præter modum ferocibus, tanta duarum spatio horarum fuit, vt exercitus propemodum omnis: partim cæsis, partim captis hostibus deletus sit: tresque ipsi exercitus Duces Ludouicus Nassauius, eiusque frater Henricus, & Christophorus Palatinus seu pugnātes interfecti, atque equis obtriti, seu paludibus hausti, (neque enim vnquam reperti) miserum in modum vnà perierint. Mors triū Ducum.
Inuenio qui scribant, Ludouicum, quum aliquandiu inter cadauera iacuisset, è cæsorū aceruo clàm prorepsisse ad Mosam vsque, ibique à rusticis illac prædabundis repertum vulnera lauantem, nec agnitum, barbarè interemptum spoliatumque. Mors Ludouici aliter narrata. Francisc. Har. in An. Belg.
Virum sanè pugnacis animi, militarisque facundiæ: sed turbidum

vio-

SANCIVS AVILA ARCIS ANTVERP. PRÆF.
MOCHENSIS EXPEDITIONIS DVX

[illegible]

1574 violentumq; ac Orangio fratri vt amore geminum, ita prudentiâ longè alium ac diuersum, quique inconsultè ferox, impetu magis quàm consilio arma circumferens, fortunam plerunque aduersam merito suo expertus sit. Signis, tormentis, castris, omnique præda, paucissimis ex suis desideratis, abunde potiti sunt Hispani. Porrò victoriæ decus tantæ (vti fit in rebus prosperis) mirum quàm multi sibi vindicarint: militibus in summa nationum contentione ductores certatim suos præhabentibus. Hispani, Auilæ Duci primas haud dubiè tribuerunt, signis præcautè iuxtà ac festinanter illatis: Belgæ, Ægidio Barlamontii Comitis filio, Hiergii Domino; qui cum equitum ala extra ordinem posita, nutantem alicubi aciem opportuna impressione restituerit: Itali, Ioanni Baptistæ Marchioni à Monte; qui lanceariorum equitum, quibus præerat, agmine in plures paruasque turmas præsenti solertia distributo, atque à latere sæpius incurrens, longè superiorem numero hostilem equitatum astu superauerit. Ego, sicut in campestri certamine locum esse complurium virtuti non dubito; ita magnam laudis in eo partem meruisse Montium facilè mihi persuadeo, quippe donatum hoc nomine à Philippo Rege, annuo reditu quingentorum aureorum. Quamquam iniquè agitur cum militibus, dum omnia transferuntur ad Duces. Perinde ac si solis oculis tribuenda sit pugnæ laus, quòd primi designauerint in hoste vul-

Huius victoriæ decus cui tribuendum.

Nō excludenda militum virtus à communione laudis.

1574

neri locum: præliaribus verò decretoriisque victoriæ manibus nihil debeatur. Exploratum habeo, Petrum Antonium Perottum Sentinatem, virum non minus à familia, quàm à se nobilem, contulisse persanè multum ad eam victoriam. Idque Hispanorum peditum Tribunum Franciscum Valdesium, & patentibus & priuatis ad Regem litteris testatum reperio, egregiè hominem collaudando, quòd ante omnes Mochensem pugnam fortiter iuxtà ac feliciter inchoauerit. Ducebat hic eo die Camilli à Monte, qui alibi curabat, equitum centuriam. Pugnabatque in fronte Nassauiani exercitus, agmen quingentorum equitum: quorum fermè trecenti ex eo erant Raitrum genere, quos à pluribus breuibusque sclopetis, atque aliis ferreis telis, Ferreolos vocant. In hos educturus Io. Baptista à Monte, quas partitus erat, turmas; iubet Perottum cum vna ex iis ante alios in hostilem equitatum incumbere. Ille è sua centuria turmam viginti quinque lancearriis constantem tanto impetu opportunitateque impulit in aduersi agminis latus, vt loco motis in fronte sclopetariis, (qua sæpe de causa maximæ factæ sunt inclinationes præliorum) sexaginta ex eis ab reliquo agmine abstraxerit: abstractosque facilius aggressus, noua præsertim auctus accurrente turma, licet illi & militum numero, & pilarum procella niterentur ad ordines se recipere, intercluso tamen hastis reditu, omnes ad vnum contrucidauerit. Quæ

Pet. Ant. Perottus Saxoferratensis.

Principiũ victoriæ.

Lud. etiã Melzius l. 4. c. 2. aliquid de Perotto.

Raitres loco moti.

res

1574 res dissoluto turbatoque præter modum agmine, primus haud dubiè ad victoriam gradus fuit. Namque ab aliarum subinde turmarum incursu magis magisque distractis equitibus, ac fugam circumspectantibus, dum auxilio aduolat selecto cum agmine Ludouicus Nassauius, interceptus ipse à Bernardino Mendoza, atque ab Antonio Oliuera, qui agmina coniunxerant; non modò trepidationem suorum non repressit, sed eorumdem fugâ inuolutus, inuadentium hostium succumbere impressioni coactus est. Sunt qui scribant, in ea primùm pugna visum, vt soli equites lanceis armati sclopetarios equites profligauerint. Ego tamen prælio ad Renteium castrum in Artesia cōmisso, annis ante Mochensem cladem fermè viginti, Cæsarianos Raitres eodem armórum genere pugnantes, ab hastatis Gallorum equitibus superatos obseruare me memini. At verò Perottus in eo quoque primas tulit inter suos, quòd fractâ in hostem lanceâ, educturus gladium, quum sensisset deesse manubrium pilis hostilibus excussum, vicinum Raitrem ferociter amplexus, ferrum è manu abstulit, eoque suis armis interempto, strenuè, quà maior ingruebat vis hostium, pugnabat; quum traiectus pilâ per renes, nec pugnâ ideo relictâ donec ambiguè certabatur, absolutâ verò, exanimis reductus in castra, ac pænè comploratus est. Conualuit tamen haud multo pòst, eo maiori sociorum plausu, quo pluribus eum laudibus propè funerauerant. Quam ille in exer-

A Nassauio frustra adiuti:

A lanceariis, quadrarũ, profligati.

Ber. Méd. l. 2.

Renty. 1554.

Perotti facinus.

citu famam vſque adeo cumulauit rebus ſub Alexandro Farneſio fortiter dein geſtis, vt (quòd ingens ipſe virium atque animi ferret) militari cognomento, Italiæ Paladinus appellaretur.

SEDITIO prima Hiſpanorum aduersùs Auilam ſtipendia non ſoluentem.

TAM proſperæ victoriæ fructum atrox Hiſpanorum ſeditio planè perdidit. Multis ſtipendia multa debebantur, plerisque annorum trium. Ea Sanctius Auila liberaliter antè certamen pollicitus, illo confecto differebat, vacuus ipſe tâm grandi ære, & natura perſeuerus. Enimuerò miles & à victoria, & à cauſa ferocior, quàm promptus antà ſubierat pugnæ aleam, tàm deinde mercedum pactiones implacabilis expoſcebat. Ergo in centuriones inſurgere, miſcere manipulos, Auilæ accurrenti increpantique, minaciter obſtrepere: *Vbi promiſſorum fidem? vbi Ducis curam non modò commoda militum non procurantis, ſed etiã eorum poſtulata faſtidientis? At profectò militarem obedientiam à Tribunis, à Ducibus magnificè prædicari, exigique. Illorum arbitrio eundum aduersùs ignea tormentorum ora. excipienda conſtanter vulnera, mortesque non alio interdum pretio, niſi vt hoſtis cædendo necandoque fatigetur: ipſas ſæpenumero foſſas, ſi deſint virgultorum faſces, ſuorum aggeſtu corporum exæquandas. Adeo nihil militum anima vilius haberi. An licere Duci à militibus vitam in horas expoſcere, non licere autem militibus à Duce alimenta vitæ in menſes efflagitare? Ecquod genus artificum, operarumque iuſtius repetere laborum ſuorum pretia,* quàm

Ex litteris Epiſc. Namurcenſis 24. Iul. ad Margaritam Parmenſem.

Seditioſorum voces.

1574 *quàm se, qui non qualemcumque operam sudoremque, sed sanguinem ac vitam alienæ dominationi locent?* Hæc quoniam versis in Ducem armis obiectabantur, impar gliscenti multitudini Auila, quum nullis pollicitationibus semel decepti placarentur Hispani, pedē inde trepidus auerterat. Tunc collatis inter se capitibus tria ferme veteranorū millia nouum sibi Ducem (Electum vocant) ex seditiosorum more creant: nouam ordinant ipsi Remp. ac partiti inter se belli munia instructo agmine Antuerpiam petunt, melioribus nequidquā obsistentibus: quin etiam spretis, quos re audita, cum certa stipendiorum spe obuiàm miserat Requesenius. Quorum vni è Societate Iesu delecto, (is erat Petrus Trigosius Hispanus, vir apprime facundus, ac militi acceptus) quum anxiè in eam sententiam, infinitèque declamaret; paucis respondisse feruntur: *Numeraret antè pecuniam, mox contioni attētos habiturum. Satis iam datum esse verborum: pecuniam postulare se, quorū sanguis pro Rege fusus si in altera lāce, in altera argentū ab Rege debitum penderetur, facilè illum prægrauaturum.* Inde hominem plura additurum tympanorum strepitu interpellantes, infestis signis Antuerpiam (Hispanis, qui in arce erant, haud grauatè admittentibus) ingrediuntur: partitique sibi ex militari designatione opulentiorum domos, Requesenio, qui eorum postulatu minisque vrbe iam emiserat VVallonum præsidium, superbè denunciant, Nisi ab eo sti-

Auila fugit.

Illi Antuerpiam infesti cōtendunt.

Spernunt missos à Requesenio:

& pecuniā solùm petunt.

Antuerpiā intrant.

ſtipendia illico ſoluantur, ſe ſibi ſuo arbitratu ſoluturos. Quumque promiſſa in certum diem adhuc differrentur, nouo furore, quaſi ludificarentur, impulſi, ante curiam, vbi Electus agebat, armati conueniunt: ibi ſubitariam attollunt Aram, peractoque in ea Sacrificio, omnes iureiurando ſe obſtringunt, Electo ſeſe obtemperaturos, nec quieturos ante, quàm ſtipendia ad aſſem vſque numerarentur. Id verò ita non tumultuosè in eo tumultu, ſed ritè atque ordine peragunt, nihil vt per ſeditionem facere viderentur. Vſque adeo vel armatus FVROR ordinandus eſt, fruſtra ne furat. Quin etiam erigunt inibi patibulum: edicuntque Electi nomine, Eo ſupplicio afficiendum, quiſquis in poſterum rapinæ, aut furti compertus eſſet. idque ſeuerè adeo ſeruatum à milite, duobus illico ſuſpendio mulctatis, vt nullum exinde crimen huiuſmodi Antuerpiæ auditum ſit. Et valuit ea modeſtiæ ſpecies, & præteritorum moderatio, vt partim Antuerpiani, imperatâ ſibi certâ pecuniæ ſummâ, partim ex Regis ærario Requeſenius, argento etiam ac ſupellectili ſua oppignerata: additis præterea ſtipendii loco a mercatoribus (nam pecunia ſatis adhuc non erat) pannis ſericis, laneiſque; militem poſt quadrageſimum ac ſeptimum diem abunde placauerint. In quo illud vtique memoratu dignum nõ omiſerim, præſertim mihi traditum ab iis, quorum operâ peractum eſt. Perſoluerat militibus ſtipendia Requeſenius, quum ad eos grandi pecunia ditatos ac-ceſ-

Forum minæ, & ſolenne ſacramentum: 1574

& edictum contra fures.

Stipendia illis perſoluuntur.

Pia ſeditioſorum liberalitas

1574 ceſſere, vti mos eſt, pauperum complures, & præcipuè emendicantium ordinum Religioſi, ſtipem in tempore corrogaturi. Et militum plerique in magna tunc quidem nummorum affluentia, (quippe trium annorum ſtipendiis, aliqui etiam quatuor aucti erant) ſiue pro innata genti pietate in Religioſas familias, ſiue quòd OMNIS oborta repentè copia vilior habetur; liberales adeo erga ſupplices fuere, vt ſola Franciſcanorum familia quatuor florenûm millibus donata ſit. Verùm vbi animaduertêre milites, inter Religioſos propemodum omnes ope aſperſos aliqua, è Societate Ieſu adeſſe neminem: cui tamen ordini, ob aſſiduos in caſtris labores, atque impenſa in ægrotos milites miniſteria, plus ſe quam ceteris debere fatebantur; ſubmiſere aliquem ex ſuis, qui Patres animaret, ne in ea publica largitione ſolos ſeſe immunes paterentur. Sed Patres actis homini gratiis, quũ paulùm tergiuerſati, denique negaſſent, quidquam ſe accepturos ab iis, antequàm malè ablata dominis redderentur; illi nihil inde offenſi aut retardati, duobus è ſuorum numero deſignatis, haud exiguam nummorum ſummam coëgerunt, miſeruntque ad Societatis domum: haud ignari, PRÆSENTEM pecuniam non perifide repudiari, atque promiſſam. Enimuerò admirationi Patribus fuit ea militum conſtantia, quos ſuperiori potiùs reſponſo ſuboffenſos opinabantur. Et quando officiis certabatur, partes ſuas duxerunt eſſe, homines

Scuta mille ac ſexcéta.

Franciſcanis quantum dederint.

Inſtant Ieſuitas.

Hi cur abnuunt.

Illi mittunt ad horum domum pecuniam.

nes

 1574

nes præpoſtere pios condocefacere, ex eorumque mentibus aut errorem, aut contumaciam amicè depellere. Itaque adit illos è Patribus vnus militi perquàm gratus, eòque liberiori oratione admonet, *Eorum liberalitatem non reiici ab ſe, quaſi Familiæ ſuæ neceſſitatibus non opportunam: ſed CORDI non eſſe Deo largitiones ex alieno. Meminiſſent, quamdiu ſeſe, quàmque lautè apud Antuerpienſes occupatis eorum domibus ſuſtentauerint quàm minaciter ac prælicenter initio ſeditionis in ciuium fortunas inuaſerint eorum aliqui. Cur igitur, dum homines accerſunt, in quos vltro pecuniam congerant; illos, quibus iure debetur, iniurioſè prætereunt? Quin potiùs in ea partitione curam ac methodum adhiberent: ac tenuiorum ciuium indigentiam ſubleuantes, offenſæ ciuitatis gratiam inirent, animæque ipſe ſuæ ac famæ conſulerent.* Non fruſtra hæc dicebantur apud milites, qui præteritorum neceſſitatem excuſare hoc quoque liberalitatis argumento cupiebant. Quare ab illorum primariis vel religione tactis, vel ſeditionis ignominiam abolituris, nouo certè exemplo, multa in ciues diſtribui, nec pauca, quæ vi abſtulerant, cœpta ſunt reddi: tanta Magiſtratuum admiratione plauſuque, vt laudari publicè militem, & exponi populo adhibitam in ea re à Patribus Societatis operam, eorumque commendari continentiam pro concione voluerint. At Requeſenius non ideo militibus fidendum ratus, condonatis & obliuione conſepultis,

Patrum ad illos adhortatio.

& fructus.

Multa in ciues diſtributa à ſeditioſis, & multa addita.

1574 Leyden. quæ obuenerant, omnibus, eos ad obsidionem Lugdunensem, quam superiore Albanus anno incœperat, omnes immisit: magno sanè metu, curisque liberatus, in quas homo plus nimio sibi de suorum obedientia, vana opinione pollicitus, se pariter ac ciues imprudenter induerat. Nisi fortè id consultò permissum fuit, ad præsentem inopiam Regii ærarii subleuandam: vti suspicatos tunc esse aliquos, scribit ad Margaritam Austriacam Parmensem Ducem, Episcopus Namurcensis. Ergo Hispani Bruxellis à Requesenio paulùlum retenti, dum ipse coactis iam prouinciarum Ordinibus, generalem noxarum veniam ab Rege trasmissam promulgauit, minore quàm Albanus apparatu, sed ampliore liberalitate, fructu tamen ob intempestiuitatem non multo maiore; Lugdunum Batauorum animosiùs quàm feliciùs redière, Francisco Valdesio ductore.

Marginalia: Suspicio de rapinis seditiosorum. — 14. Iul. — 8. Martii — 6. April — Promulgatio veniæ generalis. — Episc. Namurcē 24. Iul.

De OBSIDIONE Lugdunēsi

ET principio quidem Valdesius, expugnatis hostium munitionibus, mox aliquot castellis circumpositis, & interclùso vndique commeatu, vrbi habitatoribus frequenti extremam propè necessitatem indixit. Addidit tamen ad Lugdunenses clementer epistolam, qua ignarum se illorum inopiæ ostendens, molles nihilominus dedendæ vrbis conditiones offerebat. Sed illis contemptim ferociterque respondentibus, *Alimenta sibi non defutura, donec læuum bracchium restaret: hoc esuros, dextero ad libertatem tuendam reseruato;* Valdesius festinatis per iram accessibus, arctio

Marginalia: Valdesius ad deditionem inuitat Lugdunenses. — Illi ferociter abnuūt. — Approcci

1574

& acriùs ideo premuntur.

ctiorique in dies obsidione Lugduno imminens, vsque adeo grauem in vrbe tumultum, ciuibus fame passim expirantibus, excitauit, vt plebs vltimum tolerantiæ iam experta, in Consules deditionem properarent, patefacturam se hosti portas, palàm minaretur. Notum id Valdesio: ideoque nutantem eâ discordiâ ciuitatem impulsurus, aggressionem ab vniuerso exercitu imperat in tertium diem. Interea Hagam, propinquam vrbem, itare non omittebat, amore captus illustris eo loco feminæ: quam, quia coniugem animo delegerat, (duxitque non pòst multo) assiduis illam obsequiis, atque amatorio ambitu, Belgica libertate, sectabatur. Fortè in eum diem, qui oppugnationem vrbis præcedebat, celebre iam antè conuiuium in feminæ gratiam designauerat Hagæ Valdesius: intereratque, quum tristiorem illam conspicatus, sciscitatusque anxiè causam; respondentem audit, Non posse se non grauiter mærere, obuersante sibi ob oculos Lugduni imagine direptionibus ac cædibus in sequentem diem destinati. Tot enim funera familiarium carorumque, quos publicâ ruinâ inuolui necesse erat, an non satis esse, vt sola tunc quidem consideratione metuque, omnem exuerent animo lætitiam: & audito deinde successu, insanabile pectori vulnus imprimerent? Valdesius, ne coniugii spem incideret, exhilarato illam animo esse iubet, secretò promittens, omissurum se aggrediendi consilium, eiusque amori condonaturum obstinatæ ciuitatis

Oppugnationem decretá cur Valdesius omittit.

Haga Comitis.

uitatis

1574 uitatis ſtragem. Quod is tanto liberaliùs pollicebatur, quanto certior erat, caſuram per ſeſe vrbem eſſe ſine cuiuſquam impulſu, ſine inuadentium ſanguine: expreſſura videlicet deditionem fame. atque adeo imputandum gratiæ putauit, quod vſui commodoque vertebat. Et ſanè altero poſt omiſſam oppugnationem, die, gliſcente acriùs inter plebem vrbanosque milites tumultu, de mittendis ad Valdeſium oratoribus agitari cæptum eſt. Quum periculo diſſidioque Lugdunenſium audito à vicinis populis in vrbis auxiliũ intentis, quando iam nulla proceſſerant adhibita liberandæ vrbi remedia, à deſperatione conſilium capere conſtituunt. Lugdunenſem agrum, adiacenteſque Lugdunenſi campos crebri paſſim nili euripique variis mæandris ac flexibus pererrant: vrbem ipſe interſecat, ac ſparſim alluit Rhenus: Iſela & Moſa, hic ad Roterodamum, ille ad Goudam procul quidem excurrunt, ſed prõptis inde aquarum corriuationibus accedunt. Horum porrò fluminum, maiorumque canalium alucos, ne, quam intumeſcentis iram oceani ſentiunt ipſi, in campos effundant, certis aggerum quaſi lineis circumſcribit hominum induſtria. Igitur Hollandi, conſilio cum Lugdunenſibus, columbarum operâ, communicato, perfoſſis diſiectisque, quas annorum plurium labore ſumptuque contra maris ac fluminum eluuiones oppoſuerant, molibus: Moſâ, atque Iſelâ, ipſoque Oceano, tamquam ſubitariis copiis, in campos immiſſis; paternos la-

Lugduni ſitus.

Ferox vicinorum conſilium.

Fractis aggeribus omnia aquis inundantur.

tè fundos, ac vicinos pagos aquarum inundatione texêre: nempe vt per eas ſtrages (non minoris ſeptingentis florenûm millibus æſtimatas) factâ nauibus per agros via, obſidentium Hiſpanorum caſtra & munitiones alluerent: ac Lugdunum quadraginta milliarium itinere (quod fidem excêdit omnem) intrepidè cum cibariis ac milite adnauigarent. 1574 Ducenta octoginta ſcutorum millia.

In ſiluis mare.

Et verò noua illa ſpecies maris inter arbuſta ac villas repentè nati, nauiumque per ſiluas emergentium multitudo, potuiſſet vel Hiſpanorum oculos oblectare, quaſi in Romanorum theatris illa ſpectarent aquarum miracula ſiluis ſuccedentium, ac ludicras concurrentium nauigiorum pugnas: ni ſimul viderent inſolito ſe demum ſpectaculo peti, atque auxiliares illas è coniurato elemento copias aduersùm ſe dirigi, atque adeo importato tot onerariis nauibus ad obſeſſos commeatu, ſpem ſibi omnem præcludi potiundæ vrbis. Cuius profectò vrbis auxilio, haud facile dictu eſt, quàm multa per eam opportunitatem è vicinis vndique inſulis ac portubus apparuerint inſtructa militibus bombardiſque nauigia, ſumma omnium conſpiratione parique aduersùs Romanam Religionem odio: quod multi etiam præſeferre gloriabantur, Lunulis pileo præfixis, attexto cum carmine: *Turca magis, quàm Papa placet*. Conſtat non minorem fuiſſe claſſem centum quinquaginta nauigiis, omni bellico inſtrumento munitis: neque claſſiarios infra mille ac ducentos, præter nautarum miniſteria

Claſſis hoſtium per agros nauigat Lugdunum,

Quæ,

& quanta ea claſſis.

1574 ria, enumeratos. Et tamen non cadebant adhuc animis Hiſpani: coactique, ſuperante mari, deſerere aliqua humiliore ſitu caſtella, alia tamen pertinaci adeo labore mordicus obtinebant, vt alicubi ad aggerem contra vim aquarum atque hoſtium attollendum, quum ligones, atque huiuſmodi ferramenta deficerent; terram pugionibus foderent, ac loricis galeiſque comportarent. Quod ipſum feciſſe olim accepimus ſimili neceſſitate in eodem Belgio Neruios hyberna Quinti Ciceronis obſidentes, gladiiſque (quòd alia deeſſent) molientes humum, ac ſagulis exhaurientes. Verùm maiore in horas periculo excreſcentium præter modum aquarum, quas in plenilunio, continuato longiùs æſtu, flante præſertim cauro, congerebat mare; Hiſpani obſeſſi veriùs quàm obſidentes, repentino Valdeſii metu ſerò vtique damnantis omiſſam potiundæ vrbis opportunitatem, intempeſta nocte, depreſſis in proximas foſſas maioribus tormentis, obſidionem quarto pòſt menſe deſeruere. Nec fuga ipſa ſine clade fuit: inſequente illos hoſte harpagonibus armato, ideſt perticis ferro adunco præfixis, aut vncis per oblongos funes immiſſis, quibus grauiter Hiſpanos ſauciabant, ac multos eorum captos in naues attrahebant. In quo mirum, quod de Petro Ciacconio Borgiæ Subcenturione commemorant. In hunc, quòd paulo ab aliis diuerſus accurrerat ad defendendum pontem, inuectus hoſtium lembus, immiſſiſque quatuor harpago-

[Margin notes: Obſidentes Hiſpani ob ſidentur. — Eorum conſtantia. — Ber. Men lib. 12. — Antiquorũ gemina. — Cæſ. l. 5. de bell. Gall. Paul. Oroſ. l. 6. — Sprinc-flut vocant Belgæ. — Hiſpanorum diſceſſus. — non ſine clade. — Ciacconii facinus. — Ber Men. lib. 12.]

nibus; hominem mordicus arripuit, traiectumque vncis, atque adeo mortuum vti videbatur, attraxit. At ille nauigio impositus, vbi eos videt (sex septemue erant) expiscandis aliis intentos, à tergo exurgens, elatâque, quæ fortè ante pedes erat, securi, quantâ maximâ potest vi (namque arrepta tantum veste tractus fuerat, corpore integer propemodum erat) vnum, alterum, tertium prosternit: reliqui inopinato rediuiui hominis furore perculsi in aquas desiliunt, Ciacconius nauigio potitur, vtque erat onustũ frumento, laboranti ciuitati destinato, ad socios qualecumque victis solatium deducit. 1574

SEDITIO Hispanorũ altera, in Valdesium ceu dubiæ fidei in obsidione.

OBSIDIONIS infortunium nouo tumultu auxere Hispani milites; spe videlicet frustrati Lugdunensis prædæ, stipendiorum loco destinatæ. Incenditque seditionem rumor, quasi Valdesius eius expeditionis ductor, acceptâ à Lugdunensibus pecuniâ, paratam vrbis oppugnationem distulisset. Quod quamquam à Valdesii moribus abhorrebat aduersùs auaritiam incorrupti: nec congruebat Batauorum ad eam diem simplicitati; creditum tamen, aut potiùs compositum ab iis, qui cetera ignari, improsperum rei exitum imputari nolebant sibi: & occasionem repetendi tamquam à pecunioso Duce stipendia conquirebant. Certè exarsit illico seditionis flamma, comprehenditque militum ferme quatuor millia. Qui capto constrictoque Valdesio, Electoque in eius locum substituto, quamuis acceptæ

Capiunt illum.

pecu-

1574 Vtrecht. pecuniæ rumor illico euanuisset, signis tamen Traiectum ad Rhenum versis, aggressique vrbem, non antè quàm ipsius Valdesii operâ repræsentarentur à Requesenio stipendia, sedati sunt. Sed Hispani amissum iterata seditione, & Lugdunensi fugâ decus, haud pòst multò

Accepta pecuniæ pacantur.

1575 redemêre, expugnatis ad Iselam, & in Geldriæ finibus, ductore Hiergio eius Prouinciæ Præfecto, Burâ, Monfortio, Aquis veteribus, atque Schonhouiâ: vti paulo antè in Hollandia, duce Vitellio, inter fluuios Vahalim & Leccam, Lerodamo, vicinisque Lerodamo, Asperâ, & Huchelio, & contra Gorcomium, VVorcomio, aliisque circà oppidis arcibusque, magno vtique incremento Regiarum partium: quas eodem tempore commodùm auxerat Annibal Comes Altempsius, legionem quatuor millium peditum trahens è Germania, Requesenii iussu, qui compertæ hominis fidei, bellicæque virtuti plurimum tribuebat. Erat hic Pontificis Pii Quarti sorore genitus: imbutusque iam tum nouennis puer ab auunculo Meleniani Marchione militaribus præceptis, primam ætatē Austriacis armis authorauerat: ac multa sub Carolo ac Ferdinando Cæsaribus, multa sub Philippo Rege stipendia fecerat in Germania, Italia, Belgio, atque in Africa. Acciditque aduentus eius inde quoque gratior Requesenio, quòd cæsum illum in itinere, profligatamque, quam ducebat, legionem fama vulgauerat: nec tota ex vano. Namque, dum ipse legionem, paucis suorum comitatus

Oudeuater.

Mich. ab Isselt in hist. sui temp.

Res Hispanorū prosperæ.

Nouum illis auxiliū ab Altempsio.

Clara Medicea. I. Iacobus Medicęus. Marignani Marchio

bono & veteri milite

Periculum eius ab hostibus.

antecedit, à militibus ferme ſexcentis, ex iis qui à Mochenſi clade profugerant, in Belgii limine circumuentus, ac duobus vulneribus ſaucius, medios tamen per hoſtes viam ſibi ſtrenuè dimicans patefecit. Ergo Requeſenius hiſce copiis ad Brabantiæ præſidium opportunè relictis, quando pacis negotium Bredæ agitatum ab Regiis Orangianisque legatis, adnitente, Cæſaris nomine, Guntero Com. Suarzemburgio ſororis Orangii marito, penitus euanuerat; curas omnes in expeditionem maritimam, quam dudum moliebatur animo, feſtinanter intendit.

ZELANDICA expeditio,

Cur ſuſcepta à Requeſenio.

ETENIM quum Requeſenius animaduerteret, hoſtibus à continenti magnam partem excluſis, Zelandiæ inſulas perfugio eſſe; bellum Scaldiam vſque deportare ſtatuit: non quidem per apertum liberumque mare, (tantum enim haud erat nauium, quibus ſe cum hoſtili claſſe committeret) ſed per interiecta inſulis freta, quæ pedibus alicubi tranſmitti poſſe inaudierat. Etenim Zelandi à fluminibus Scaldi & Moſa in inſulas ſecti, aquis non altè ſtagnantibus alluuntur: & Oceanus, qui confuſo cum amnibus nomine illas interfluit, in receſſu vſque adeo alicubi ſubſidit, vt ipſa interdum culmina pagorum, quos aliquando terris ademit obruitque, miſerabili aſpectu aperiat: atque adeo nauibus per ea quidem loca viam interdicat. Igitur terreſtri militia Sanctio Auilæ, maritima Christophoro Mondragonio commiſſa, Vitellio caſtrorum

Zelandiæ ſitus.

Duces expeditionis Auila, Mondrag. Vitell.

Præ-

1575 Præfecto vniuerſam expeditionem moderante; Requeſenius horum maximè conſilio, & Goëſianæ traiectionis exemplo animatus, milites qui præirent, & iter præeuntibus deſignauit. Milites quatuor millia fuere: iter Bergas indictum, inde Tolam, ex hac in inſulas Philippolandiam, inde Duuelandiam, poſtremò Scaldiam, Zelandiæ & expeditionis caput. Et quoniam notitia præcipienda locorum erat, quæ nauibus, quæque pedibus tutò adirentur; datum negotium Ioanni Arandæ, ſignifero ingentis animi, vt per homines fidos ac gnaros exploraret vada; Raphaêli autem Barberino, equiti ſtrenuo ſolertique, vt maris ſtagnorumque menſus altitudinē, apta locis nauigia compararet, deportaretque. Et Aranda quidem edoctus à nautis ac piſcatoribus, ſub aquis eminentias & colles eſſe, in quorum iugo præalta illa, quæque inacceſſa videbantur, maria, pedum veſtigio tranſmitti poſſent: exploratum iter Requeſenio abunde retulit, eumque ad expeditionem ſecurè capeſſendam confirmauit. At Barberinus non modò ad tranſuehendos milites actuarias fabricauit naues, & lembos planioribus carinis, & pontones, & trabibus intextas rates, ſingula æſtimatis antea æſtuariis accommodata: ſed etiam, correpto perleui febricula per eos dies Præfecto caſtrorum Vitellio, eius iuſſu aliquot ſubitarias munitiones & caſtella in aditu Zelandiæ, ad capita & flexus Euriporum excitauit: & itinera, cibariorumque in-

Sub Alba no 1572.

Seconuen.

Milites.

Iter faciendum.

Aranda iuſſus explorare vada.

Barberinus comparare nauigia

Illius relatio:

Huius opus.

Vitellii loco multa peragit Barberinus

uectiones in castra communiit: & complura, quæ Vitellii muneris erant, tanta opportunitate confecit, vt ei Vitellius simul facienda præscriberet, simul gratias pro factis ageret: ac re dein bene gesta, amico scribens haud inficiatus sit, multa sibi in ea expeditione laudi data, quæ profectò Barberini ingenio industriæque deberentur. Rebus in hunc modum impigrè curatis, milites Antuerpiâ soluentes, secundo Scaldi flumine, Bergas ad Zomam, inde in Tolam insulam Brabantiæ proximam, ex hac aliis nauigiis impositi in Philippolandiam desertam insulam transiere. Hinc verò in Duuelandiam hostili præsidio validam alia scilicet tranandi ratio ineunda fuit. Distat hæc insula (quæ ante annos quadraginta mari hausta, non multo pòst, excluso, gentis industriâ, truci elemento, incoli cœpta est) freto quatuor millium passuum à Philippolandia. Hoc fretum, quoniam æstu remittente, nauigia non vbique ferret, atque adeo inaccessum hostium classi foret; pedibus transmittendum erat ea quidem parte, qua vadum à peritis monstraretur. Nam licet alicubi vestigia intra vndas apparerent altioris soli, ea tamen semita perpetua non erat, sed inobseruabiles lacunæ, cæcique subterlabentium riuorum occursus passim intercedere ferebantur. Huic ergo traiectioni certatim obtulere sese ex omni exercitu milites, ostentatione quadam martialis animi, atque ex periculo gloriam accersentes: selecti tamen primarij ferme

1575

Cum Vitellii commendatione,

Milites in Philippolandiam descendunt,

transmissuri in Duuelandiam

Quantum, & quale fretum inter vtranque insulã.

Et quantæ molis illud pedibus trãsire.

Offerunt tamen se certatim milites.

Seligantur

ferme Centuriones, ac veterani quique, præsertim ii, vti assolet, qui expeditionem impensiùs probauere, Isidorus inquam Pacechus, Hieronymus Serosquequius, hic Bergarum, ille Goêsii Gubernator: Osorius Vlloa vetus peditum ductor, Barberinus, Aranda, Guiraltus, atque alii omnino mille septingenti, & quinquaginta, Hispani plerique, Belgæ non pauci, Italique, reliqui Germani, (præter fossores fabrosque ferme ducentos) magnæ omnes animæ, vitamque gloriæ posthabentes. Nec minus interea explorato Requesenii consilio Princeps Orangius, euocato ad se Boisotto Zelandiæ præfecto, cohortes cum eo aliquas partim Duuelandiam, partim Ziriczæam, quæ loca bello petebantur, properè immisit: Quin & circa Duuelandiam, qua parte procul ab angustiis freti præaltum est mare, iussit nauigia complura eousque accedere, quoad possent traiicientes Regios tormentis ac missilibus inuadere. Denique & illud excogitauit, qua ratione in ipso æstuario repentinum veluti castellum tranantibus opponeret. Namque aliquot onerarias naues militibus ac telis instructas, increscente mari, ad ea impulit vada, per quæ Regiis transitum fore præuidebat, eo consilio, vt mari abscedente, ad eminentias terræ & tamquam ad syrtes impactæ certam interea transmittentibus inferrent & ab eo lignorum obiectu moram, & ab armatis illic militibus cladem. Hisce tamen delecti milites aut ignoratis, aut potiùs deliberato iam animo con-

Vastatores.

Numerus omnium.

Orangius contrà parat,

Milites,

& nauigia

& nouum in aquis castellum:

miro, & audaci cōsilio.

Non terrētur Regij.

contemptis, quoniam appetere nunciabatur hora subsidentis freti, exuti armis, ac cetero vestitu, contenti calceis, ac femoralibus, binas aut è collo, aut è summis hastilibus, ne aquis immadescerent, suspendêre manticas, nitrato alteram puluere, alteram nautico pane, caseoque refertam: gestantes præter gladium, multi hastam, nonnulli præpilatas secures, plerique sclopum, alii ligonem, bipaliumue. Hoc ornatu, deducente reliquo exercitu, ad locum accessere, pleni palàm quidem vocibus adhortantium, clàm verò miserantium deuotam morti legionem. Et profectò in mortem ibant, quibus & præsens ab immiti elemento periculum erat: &, si mare pepercisset, expositi supererant hostium telis, quorum per mediam classem nullo alio, quàm corporum vallo munitis penetrandum erat: & vtroque demum discrimine perfunctis, vltima restabat cum insulæ præsidiariis è tuto riparum atque aggerum expectantibus, iniqua planè dimicatio; quam nisi subito conficerent, intumescente interea mari, in hostis sedentis ridentisq; conspectu absorberentur. Vt hæc sanè transmissio non modò committi cum celebri olim Cæsarianorum militum traiectione queat, quum illi ex aqua capite solo extantes, eo impetu transiere Thamesim, vt hostes vim legionum equitumque non sustinentes, ripas desererent, ac se fugæ mandarent: sed tanto horum virtus, Cæsarianorum fortitudini præhabenda videtur, quanto Hispani pauciores, nec

Forum vestitus,

& arma: Alabarde

Accingũt se operi,

discriminum, & mortis pleno.

Huius cũ Cæsariana transmissione cõparatio.

Cæs. l. 5. bel.gall.

1575 vllo equitum comitatu nixi, nec liberum amnem, sed infeſſum hoſtibus Oceanum aggrediebantur: quanto, ſi fortè aduerſa contingeret pugna, minori ſpe ibant recedendi per irremeabilem niſi remis viam: atque adeo quanto certiùs, quum à fronte hoſtis, à tergo hoſte truculentius vrgeret mare; ſi non illico vincerent, vincebantur. Et iam magnanima legio, ſubſidente mari, ſub mediam noctem, iter ingreditur. Ducebat primum agmen, animi magnitudine par agmini ſuo, Ioannes Oſorius Vlloa: vltimum Gabriel Peralta Marchionis Falceſii frater, ingenio ac manu promptus. illud mille ac ducentis, hoc quingentis militibus conſtabat; foſſores, cum ſclopetariorum centuria, medii inter agmen vtrumque claudebantur. Et quoniam monſtrati ſub aquis fuerant à vadorum ſcitis, inter valles voraginesque, colles aliqui ac tumuli, quorum dorſo plures pariter inſiſtere haud poterant; idcirco bini terniue procedebant, incredibili audacia per aquam pectore tenus enitentes. Stabat in littore Requeſenius, iuxtàque Sacerdos propitium vadentibus Numen, ac præſentem opem à cæleſtis militiæ Principe, cuius diem nox illa excipiebat, indeſinenter implorans. Nec fruſtra. Cœcam enim intempeſtamque noctem accenſæ per aëra trabes, rutilantesque tractim faces, quæque alia oſtenta conflagrantis cæli, præter omnium opinionem repentè colluſtrarunt. Quin etiam viſa ſimul flamma inſtar coronę in Requeſenium inclinan-

Deſcendūt in aquas Regii.

Primū agmē Vlloæ.

Vltimum Peraltæ.

Medium foſſorum.

Ordo incedentium.

Michael Hernādes è Soc. Ieſu

Requeſenius in littore.

& Sacerdos cum bonis precibus.

Iſſelt in hiſt. Belg. Thuan. l. 60. Meteran. l. 5. Meurſ in Orang. l. 10.

Proſpera cæli oſtenta.

nan-

nantis, attraxit auidè ad sese militum oculos talium ignaros, speque non dubii successus erexit. Qua opportunitate Osorius arrepta, conuersus ad suos, *Ecquid videtis, Commilitones, exire manipulatim nobiscum in expeditionem militiam cæli, consociare nobiscum arma, præmonstrare in hostem viam, signare minaciter vltionem? Equidem antequàm huc descenderem, reputata animo periculi magnitudine, Deum anxius adoraui, poposcique (fateor) non tàm victoriam, quàm honestam & non inultam mortem. Nunc verò plenus animi, vota ipse mea corrigo, extendoque: nec quidquam imperuium nobis, aut insuperabile iam duco. Magnum sit licet, quod audemus, Socij, quodque vix credi poterit, homines audere potuisse: intrasse pedibus mare, firmis etiam nauigijs infidum: nec alio quàm corporum remigio ad hostium insulas importasse bellum, at non iam temerarium inconsultumque iudicabimus, si non se quisque ac vires suas æstimet, nec præsens ab increscente mari aut dehiscente periculum metiatur, sed erectis in cælum oculis, numeret auxiliares inde copias, ac volitantia belli socialis signa; videat dispositos cælo ignes, quos in hostem eiaculatos marini fluctus haud extinguant. Vicimus, Socij, dum non cæli minus interest, quàm nostra vicisse. Cordi est Deo noster hic labor: tantoque Auspice ac Duce ipsi nobiscum victoriam ferimus, causamque victoriæ.* Enimuerò alacres ad ea milites, quibus eadem persuasio cælestis auxilii mentes inuase-

1575

M. Hernandes retulit de corona.

Ex quibus occasio Viloæ animandi suos.

Et animati milites festinant,

1575 rat, inſolito aſpectu, ac propè inuitamento Superûm animati, dum, cælo faces præferente, ſequi tutò licebat viarum duces; Duuelandiam verſus, quam maxima celeritate, ne mare excreſceret, properabant. Sed quæ feſtinatio eſſe poterat, duobus propemodum hominum millibus per eas anguſtias gradientibus, quæ quaternis rarò paterent? Nec parum auocamenti afferebant apparentes iam ex aduerſo mari hoſtium naues: quę licet procul, atque adeo incertis ictibus iacularentur, exilientes tamen ab eis audaciſſimi nautarum, per nota ſibi vada cum Regiis congrediebantur, nouum inſanumque miſcentes pugnæ genus; dum vtrique per vndas ſemiconſpicui: nunc eminus ſclopis per aquas ſcintillantibus impetebant ſeſe: nunc cominus haſtis & contis è veſtigio eminentioris ſoli ſe certatim proturbabant, reſupinabantque in proximos hiatus, voragineſque. Sed illa longè grauior ineuitabiliſque pernicies à tranſuerſis, & hærentibus vado nauigiis: quorum cum milite ſclopis atque vncis infeſto dum alii ex Regiis raptim congrediuntur, alii interim prætereunt; profectò nonniſi cum magna agminum mora, nec ſine congredientium clade ſuperari hoſtiles hoſce ſcopulos, atrocemque tempeſtatem neceſſe fuit. Quamobrem æſtuante atque inſurgente iam freto, vltimum Peraltæ agmen parum viæ progreſſum, aqua collo tenus inundante, reuerti coactum eſt: &, qui medio inerant, foſſores, additusque foſſoribus Belgarum militum ma-

Sed retardant eos anguſtiæ viarum.

& è nauibus proſilientes hoſtes:

& hærētiā vado nauigia.

Vltimum agmē cogitur reuerti.

Medium agmē foſſorum partim obruitur

manipulus, dum desperato reditu porrò pergunt, primosque assequi connituntur, partim pelago hausti, partim ab iis, quas dicebam nauibus iter insidentibus, immo ab ipsa hostium classe per auctum iam mare propiùs facta, adeo secura obnoxiaque cæde interempti, vt interfectores ipsos quasi commortalis naturæ conditione commotos miseratio caperet aliqua tam infeliciter ac proiectè morientium. Exaudiebanturque increpantium voces: *Quò miseri contenderent? Quorsum improtecta insanè corpora vulneribus obiicerent? Aut quis furor, quæue merces locare animas Hispano, vt velut aquatici canes per vndas immissi hostibus ludos facerent?* Sic illi & feriebant, & miserebantur. Superfuere ex hac media ducentorum & quinquaginta hominum acie, tantummodo nouem. Ex aliis primo in agmine desideratis, (fuere duodecim aut tredecim) Isidorus Pacechus memorabili exitu finiuit. Namque in pectore traiectus pilâ, dum cadit, ad eumque accurrunt, qui circà aderant, milites Centurionem suum humeris sublaturi; collecto vtcumque spiritu, *Ite*, inquit, *Commilitones, ite: neque dum mei vnius, qui iam vixi, cura vos angit, sociorum vestrorum iter intempestiuis in me officiis interturbate. Ego fortiter audendo morior non indecorè, ne verò infeliciter, vos, vti spero precorque, vincendo facietis.* Sic viro forti, deficiente vita, tantum abundabat animi, vt etiam moriens alios animaret. Profectò non ego vetera sic extulerim, nostrorum incu-

partim cæditur ab hoste,

in hunc modū increpante.

Numerus pereuntiū.

Pacechi virtus.

Eius supremæ voces.

Eiusdē cū Cæsariano Cēturione cōparatio.

1575 curiosus; vt hunc Petreio illi Centurioni Cæsariano facilè posthabeam: qui in Gergouiensi oppugnatione acceptis vulneribus prostratus, repudiato manipularium suorum auxilio, *Frustra eos conari* dixit, *opem ferre illius vitæ, quem iam sanguis viresque deficerent. Irent potius ad suos, seque incolumes reliquæ legioni, dum licebat, adiungerent*. Nam vt similis fuerit in vtroque vitæ contemptus, par cura publicæ salutis, eædem in extremo spiritu voces: Hispanus certè, quàm Romanus grandius quid agebat, dum hic ab vrbis oppugnatione reiectis effugium commonstrabat, ille cum Oceano luctantibus expugnationē prouinciæ suadebat. At verò eum reliquo agmine Osorius nullâ iacturâ perterritus, illucescente die, Duuelandiam demum tenuit. Ibi properè ordinata, eo videlicet animo, quem superata pericula faciebant, aggressione: quum socios ad victoriam paucis animasset, (quid enim difficilè erat persuadere iis, quibus & mori persuasum fuerat?) signum procurrendi in aggerem exemplo dedit: consertâque illico pugnâ cum hoste admiratione audaciæ iam capto; licet is integer, atque ex vallo, Regii verò fessi, ac reciprocantibus vndis instabiles dimicarent; incredibili tamen fortitudine, quam acuebat ipsa spei desperatio, (quippe reditu aquis interclusio, & hostium nauibus obsesso) non repulere modò illos ex aggere; fugaruntque; sed cæso inter primos ipso Carolo Boisotto Zelandiæ Præfecto, atque inde

Cæs. l. 7. bel. Gal.

Petreius. Pacecchus

Primū agmen Duuelandiā appellit.

Pugnat.

Vincit.

inde consternatis ad Ducis casum reliquis, totâ statim insulâ potiti sunt. Vsque adeo NVLLVM est telum ad vincendum potentius necessitate vincendi. 1575

Classis hostium in Scaldiam auxilium transfert.

Id autem vbi prospexit, quæ in propinquo excubabat, hostium classis, Scaldiæ timens, quam sciebat ab hoste tot laboribus peti, in eamque insulam ex Duuelandia traiectionem multo breuiorem esse; continuò versis illuc nauibus, liberum reliquit iter iis, qui in Philippolandia substiterant Ducibus, Auilæ, Mondragonio, Peraltæ, ceteroque exercitui, vt in Duuelandiam properè adnauigarent.

Victorum gratulatio

Et sauciorum cura.

Quò appulsis, ac magna socios tamquam vitæ redditos gratulatione complexis, prima in saucios impensa est cura, qui præsertim ex Nobilitate permulti numerabantur. Hi postquam nauigiis & curribus impositi, ex Vitellii præscripto transmissi sunt Amstelodamum: tum verò ad reliquum maris transnatandum, in locum supplementumque sauciorum cæsorumque, certatim alii, maiore quàm vnquam alacritate, quia priora successerant, obtulere sese. Ac 1572.

Noua Regionũ trãsmissio in Scaldiam.

Mondragonio Goësianæ traiectionis olim duce, in aquis præeunte, superatis, eadem obstinatione ferociaque, voraginibus ac vadis; Scaldiam, præcipuam Zelandiæ insulam, in hostium conspectu admirantium, ac monstra illos marina compellantium, peruenere.

Pugna cũ Scaldianis

Mors Peraltæ.

Reiectisque in insulæ ingressu, dubio aliquandiu marte, præsidiariis: ac munitionibus aliquot eodem impetu expugnatis: amisso interea Gabriele Peralta,

ani-

1575 animi nimio, fortiusque quàm cautiùs in hostem inuecto; hæsere paulum apud Bommenæam, situ ac defensoribus validam. qua demum subacta, Ziriczæam vrbem insulæ principem ac belli caput; coniunctis omnium copiis contendunt; Cuius ab accessu (namque vrbs & ab loci natura, & ab recente subsidio è nauibus exposito munitissima erat) sæpius repulsi, ex Vitellii consilio, ac Requesenii iussu, qui iam aduenerant, obsidione illam quàm arctissimè cingunt: ferreamque immensi operis catenam, ne quis pateret auxiliaribus onerariis in vrbem accessus, ad portus ostium circumducunt. Ac post grauissima hiemis incommoda, sæpe etiam apertis ab hoste fluminum emissariis pæne in castris obruti: tandem reiecto, qui capta Crimponia munitione, victor ab Hollandia, huc aduolarat, Orangio: ac refectâ immanioribus circulis catenâ; quam hostium naues proris ad carinam vsque serratis perfregerant, ipso submerso Ludouico Boisotto, eius expeditionis ac maris Præfecto; Ziriczæam nono pòst mense, fame prius domitam, ac Mondragonio deditam subegerunt, quæstu gloriæ maiori, quàm prædæ.

Regij magnam insulæ partem expugnant.

Ziriczæā obsidēnt.

Crimpen

1576

2. Fe r.

1. Iul.

Denique capiunt.

ET Requesenium quidem, atque Vitellium, qui eam tantopere victoriam expetierant, paulo antè mors abstulerat. Vitellius dum in Scaldia, obsidioni perintentus huc atque illuc recens adhuc à morbo gestatur, sellâ fortè (an dolo?) euersâ, ex aggere decidens, eoque casu, vt erat ætate corporeque gra-

CHIAPINI Vitellij mors.

uis, repente exanimatus, in castra primùm, mox inualescente morbo in proximam delatus est arcem: vbi animæ sanitate, quæ sola supererat, Christiano ritu procurata, anno ætatis suæ sexto & quinquagesimo decessit, haud ita magnâ in exercitu mœstitiâ: pertæsus quippe miles diuturnam prægrauemque obsidionem, Vitellium authorem auersabatur. circumlatum tamen in castris cadauer eius, ac militari pompa defletum est. Maiori luctu, vt iacturæ propior, Requesenius excepto Antuerpiæ cadaueri iusta persoluit. Sed omnes vicit Antuerpiensis Senatus Populusque, funere publicâ pecuniâ decreto, perque virtutum eius præconia celebrato, tàm procul ab adulatione, quàm à necessitate. Postremò deportatum cadauer in patriam, peractis quàm magnificentissimè parentalibus, in gentilitium Franciscani templi sacellum intulere populares sui. Natus est Chiapinius Vitellius Tipherni in Vmbria, parentibus Nicolao Vitellio, & Gentilina à Staffa Perusina, in militari planè domo; quippe cui & armatam sclopis maioribus equitum turmam, & edoctam in cochleæ morem decurrere peditum phalangem, bellica debet Italiæ disciplina. Et ille quidem quantum martialis animi traheret à Maioribus suis, primum eius specimen ostendit aduersus Hariadenum Othomanicæ classis Præfectum, maritimam Senensium oram rapinis ac cædibus euastantem. In eum enim properè immissus à Cosmo Florentinorum Du-

Cur ea mi les nō mul tùm indoluit.

At multū Requesenius.

Plurimùm Antuerpia funere publica pecunia procurato.

Cadauer ī patriam relatum.

Maiores eius.

Primum Vitellij militare facinus;

1520. Città di Castello. Nicolaus Secūdus. à Camillo Vitellio. à Vitellotio Vitellio Nicolai primi filijs.

Hariadenus Barbarussa Rex Algerij.

CHIAPPINIVS VITELLIVS CETONÆ MARC·
GENER· CASTR· PRÆF·

1576 Duce Vitellius equitum Præfectus, Orbatellum oppidum, cui superbus incenso Herculis portu Hariadenus imminebat, non modo, desperata ab aliis defensione, defendit ipse; sed toto barbaros littore propulsos ad mare, Etruriam deserere coëgit. Acclamatusque propterea ab eius oræ accolis, Etruriæ liberator, Florentiæ militari exceptus est plausu: datumque ei ab Duce, vt quadrigâ, quam primam Florentiæ visam perhibent, per vrbem tamquam in triumpho veheretur. Quibus ille initiis honoribusque parem deinde se præstitit Etruscis in bellis, modò peditum, modò equitum Tribunus: modò Hispanarum simul ac Germanarum legionum ductor. In expugnatione præsertim Herculis portus, oppidique munitione. Quam postremam victoriam, hoc est Senensis accessionis stabilimentum, sicut virtuti potissimùm Vitellii acceptã retulit Cosmus, ita illum magnanimus munificusque Princeps donatum Cetonâ, agri Senensis oppido, Marchionem dixit: ac paucis pòst annis institutâ equitum militiâ Diuo Stephano Pontifici sacrâ, cuius nempe die eam victoriam reportauerat; inter primos Vitellium, & quidem magnum Ordinis Commendatorem supremus ipse militiæ Magister adlêgit. Inde inclarescere viri virtus, expetique magnis propositis præmiis cæpit: adeo vt Dux Albanus in Paulum Quartum moturus, Vitellio obtulerit equitatus vniuersi præfecturam, ab eo tamen non admissam: quòd diceret: obstrinxisse

Aduersùs Strozzianos, & Gallos.

1554.

1556.

1561.

ex quo liberator Etruriæ acclamatur

& primus quadriga Florentiã inuehitur.

Belli munia per eũ administrata.

Honores ei à Cosmo habiti.

 1576

se voto iam tum concepto, quum primum militiæ nomen dedit, *Numquam se arma aduersus Sedem Apostolicam induturum*. At reuersus è Melitensi bello, quò eum defendendæ Insulæ Philippus Secundus Hispaniæ Rex immiserat duum millium quingentorumque militum honoratiorum Ducem; eiusdem Regis inuitatu, Albano in Belgium proficiscenti Castrorum Præfectus additus est: eo successu, vt in Belgico Regis exercitu, in eo Martis campo, ineundis expediendisque, siue in castris, siue inter arma, consiliis, præstantior Vitellio nullus esset. Et verò mirum fuit, hominem obesitate prætumidum, eam valuisse non modò vi mentis, sed etiam corporis expeditè sese inflectentis agilitate: vt in præliis, ad Ducis prudentiam, non magnopere in illo desiderares bellatoris dexteritatem. Quod enim sub mediam fermè ætatem, increscente adeo mole, vt fasciâ è collo demissâ sustinendus venter esset immodicè proiectus; videret tardiorem quotidie reddi se ad belli munia; homo ad militiam cuncta referens, vino sua sibi sponte interdicto, acetum exinde bibere ad vitæ vsque finem perseuerauit: effecitque, vt detumescente abdomine, defluenteque ventris pelle, quâ ipse se thoracis instar inuoluebat; octoginta septem librarum pondo compertus sit. Sed quantum is Italicæ militiæ gloriam auxit apud Belgas, tantum apud eosdem Italico nomini famam pudicitiæ ac pietatis imminuit.

Præclarũ eius votũ.

Castrorum Præfectus ab Albano in Belgiũ ducitur.

Vis animi eius, & agilitas corporis, in summa obesitate.

hanc quo modo, quã tumque coercuit.

Quid in eo culpatum.

1576 VITELLII funus, paucis interiectis diebus, excepit Ludouici Requesenii mors: viri, in quem & paterna Zunicæ domus, & materna Requeseniæ decora confluxere. Nam à Ioanne Zunica patre, magno equitum S. Iacobi Castellanæ prouinciæ Commendatore, idem equestre munus: à matre verò Stephania Requesenia, Dominatum ac nomen accepit: Vnica hæc erat Requeseniæ familiæ, quæ Cataluniæ quidem sedem fixit: alteram enim, quam ex eodem stipite Bernardus Requesenius Siciliam transtulit, quum eò Prorex venit, Antonii Requesenii Pantellariæ Principis domus prisco adhuc splendore conseruat. A matre autem Ludouicus non magis gentile nomen, quam maritimi hausit belli peritiam, Requeseniæ gentis dotem. Quippe eius proauus Galceranus Requesenius Cataluniæ Gubernator, Aenarium bellum Præfectus classis Ferdinandi Regis, victis mari Torelliis insulæ Dominis, planè confecit. Et Galceranus alter prioris filius, Triuenti & Auellini Comes, eiusque frater Berlinguerius, ille Neapolitano in Regno, hic in Siculo, Regiæ classis Præfecti successere patris operi gloriæque. Et Berlinguerii filius Ludouicus, paternæ quoque præfecturæ ac virtutis heres, Araisii Solimani classem apud Pantellariam profligauit: vexillis, quæ Araisius ex Pontificia Iulii Secundi trireme victor abstulerat, ad Leonem Decimum remissis. Quibus inter alia imbutus exemplis is, quo de loquimur,

Left margin: ex Annal. Arag. Hier. Zuritæ, & aliunde. — 1449. Ischia. — 1480. — 1515.

Right margin: REQVESENII elogium. — Maiores eius. — bello præsertim maritimo clari. — Eadē eius militia.

Ludouicus Requesenius, creato maris Præfecto Ioanne Austriaco, delectus est à Rege, qui adolescentem, Vicarii nomine, moderaretur. Mox eiusdem designatione Regis, in Granatensi bello partes suscepit defendendi maritimas Hispaniæ oras aduersùs Maurorum incursiones, & Selimi Imperatoris auxilia, milite ab Italia deportato. Et in nauali ad Echinadas prælio, Ioanni Austriaco legatus à Philippo Rege datus est tanta cum authoritate, vt huius ille consilia in primis audire, ac sequi iussus sit. Hæc quamuis impigrè feliciterque gesserit inter arma Requesenius; meliorem tamen in toga, & pacis artibus vulgò habitum non ignoro. Quam ei opinionem cùm mite modestumque ingenium, tùm grauissima ab Rege munia legationesque, & Insubriæ præfectura conciliauerant. Quamquam dissensiones aliquot inter ipsum, Sanctumque Carolum Mediolani Antistitem, nonnihil offecêre illius nomini: creditusque non nemini propterea rem Belgicam infeliciter administrasse, ac præpropera morte finiisse. Adduntque, Requesenium in eo morbo sollicitè misisse ad Carolum; vt ab illo, quem virum Sanctum appellabat, salutari expiatione Crucis impertiretur. Quæ mihi non perinde comperta memorasse non asseruisse, animus fuit. Illud paulo exploratiùs habeo. Discedentem Mediolano in Belgicas prouincias Requesenium nulla cum offenso Antistite reconciliationis palàm curâ, (nam cum Ecclesia in gratiam

Right margin: 1576; 1569.; 1571. Ant. Mar. Grat. de bel. Cypr. l. 4. & Thuan. l. 48. hist.; An. 1564.; An. 1571.; Carol. à Bas. S. Petri l. 3. c. 2.; Io. Petr. Guffan. lib. 3. c. 3

Left margin: Munera pacis.; Dissensiones inter ipsum & S. Carolũ.; Veniam à S. Carolo absẽs petit.

1576 tiam redierat, ex Gregorii Tertiidecimi diplomate) in itinere tactum religione allegasse è suo comitatu primarium hominem, qui à Cardinali Antistite piè submissèque deposceret præteritorum veniam. Quam bonus Pastor libentissimè obtulit, deprecatoremque se pro eâdem à Deo impetrandâ vltro spopondit. Ceterùm non ego facilè inter infelicia numerauerim Requesenii administrationem in qua ille sæpius victor, & quæ omnibus retro victoriis admirabilior fuit, captâ post memorabilem maris traiectionem Ziriczæâ, separatisque inter se Hollandia Zelandiaque, atque adeo faciliore vtriusque prouinciæ recuperatione Regiis partibus effecta, contractiores multo debilioresque, quàm offenderat, hostium vires ad extremum reliquit. Vnum culpæ datum ei non negauerim: quòd ad motus seditiosorum militum compescendos Belgarum populis arma concesserit, ægrè in posterum deponenda. Sed Requesenii successibus nulli obfuere magis quàm milites sui: qui stipendia importuniùs, quàm iniquiùs exposcentes, intra biennium ter aut quater seditione renouata, & victorias ipsi suas corrupere, & Requesenii fato attulere causam. Etenim Regium equitatum ob dilata sine fine stipendia in Brabantia tumultuantem, quum Requesenius, qui Ziriczæam obsidebat, trepidus inaudisset, veritus, ne aliquot peditum cohortibus idem attentantibus magnorum motuum principium id esset, dum eò protinus con-

Non videtur infeliciter administrasse Belgium.

Quid illud in quo nō parū peccauit.

Plus tamē multò Hispani tot seditionibus.

Et hæc quidem tertia seditio occasio mortis eius fuit.

tendit, altero quàm Bruxellas attigit die, ſpe omni vitæ deſtitutus eſt. Ac properè, ne detrimenti aliquid prouincia pateretur, Philippum Comitem Barlamontium, & Petrum Erneſtum Comitem Mansfeldium, hunc armorum Ducem, illum Belgii Gubernatorem dixit: iuſſitque legitimas eius rei tabulas confici, atque ad ſe referri. Sed relatæ quoniam antequam legerentur ſignarenturque, Requeſenius vitâ exceſſit, nulla eſt habita illarum ratio: manſitque, pro gentis more, penes primarium Senatum, cui à Statu nomen, Belgicæ adminiſtrationis ſumma, quoad Regi videretur. Et Rex aliquandiu dubitauit, an eam confirmaret regiminis formam. Etenim Gregorius Tertiusdecimus, quem inter & Philippum Regem conuenerat, captiuæ Scotorum Reginæ opem ferre, deſignaturus expeditionis Ducem (Pontificis enim, non Regis nomine ſuſcipiebatur expeditio, ne videlicet æmuli Hiſpaniæ magnitudinis irritarentur) nominauerat Ioannem Auſtriacum, maritimis clarum victoriis Imperatorem. Ideoque Regem hortabatur per Ormanettum Internuncium, vt in Belgium à Gubernatore vacuum fratrem immitteret: qui & Belgarum populis ob Caroli patris memoriam perquàm carus foret, & inde in Angliam cum claſſe traiicere, feliciterque, ſi quis alius, rem gerere proculdubio poſſet. Quin eidem author erat, vt Regina, (ſi annuente Deo vindicaretur in libertatem) deſponderetur Ioanni coniux cum

Morlbũdus Gubernatorem nominat, & armorum Ducem.

Ex relat. Chriſt. Aſſonuillij.

Sed non confectis planè tabulis;

5. Martii an. ætat. ſuæ 50.

Imperij ſumma manſit apud concilium Status.

Rex dubitat de ea forma regiminis.

Maria Scotorũ Regina.

Et Pontifex proponebat Io Auſtriacum.

Nicolaus Ormanettus Epiſcopus Patauinus.

Has ob cauſas.

1576 cum dotali Angliæ regno: ad cuius aggressionem honestior inde titulus armis Austriacis adderetur. Neque Rex abnuebat. immo (licet expeditionem magis, quàm Ducem probaret) in Belgium iam tum decreuit Austriacum, spopónditque Nuncio se missurum. Tamen non ab re putauit, dilata paulum missione, Belgis interea Belgium remittere; permotus videlicet oratione Ioachimi Opperii hominis Belgæ, rerumque in Hispania Belgicarum à secretis: qui apud Regem disseruerat, Haud dubiè Belgarum Proceres traditam sibi Rempublicam curaturos attentiùs: quamque toties exquisierant à Rege, facturos iam ipsos per sese malo medicinam. simulque Regem, ostensa ea securitate, prouinciarum animos sibi in posterum deuincturum: præsertim quòd Senatorum præcipuos, Ducem Areschotum, Comites Mansfeldium, ac Barlamontium, ipsúmque Senatus Præsidem Viglium Zuichemum, Religioni, sibique Rex addictos non ignoraret. Sed ea plurimum gubernatio (vt nihil interim prudentiam Regis ab euentu accusem) importuna tunc erat: & TVRBATIS maxime rebus præsentissimum remedium ab vnius imperio peti solet. Certe hanc Principis indulgentiam plus obfuisse Belgio, quàm eiusdem seueritatem, secuta inde prouinciarum pernicies breuì aperuit.

Rex tamē Belgico Senatui administrationē permittit: permotus hisce rationibus Opperij.

Consilium intempestiuum, & Belgio infelix.

ETENIM populus ab Hispano Rectore liber nouam in eisdem Senatoribus personam nondum agnoscebat: aut

INTESTINVM Belgarū bellum.

aut potiùs diuisam in multos diminutãque potentiam non magnopere formidabat. Et Nobilitas imperium suorum, vtiparium, contemptim habebat, eorum mandatis plerumque discordibus facilè elusis. Discordiam alebant Senatorum aliqui Hispanis offensi, atque vltionem meditantes: in primisque Brabantiæ atque Hannoniæ Delegati, quos Requesenius Bruxellas nuper euocauerat. Hi enim, vt erant occultis Orangii artibus delecti, pro ea quam habebant à prouinciis authoritate, Senatum impotentiùs distrahebant. Ac licet vtraque pars nomen & causam Regis obtenderet, adeo tamen studiis consiliisque in diuersa tendebant, vt iam aliqui eorum Hispaniense, alii vulgari nomine Patriotæ dicerentur. Vtque patriæ vocabulum apud populum libertatis imagine falsum fallentemque magnificè iactabatur, dubitandum non erat, quin Belgarum plerique, si armis ageretur, in hanc denique partem discessuri essent. Nec diu defuit, quæ malum maturarit, occasio. Captâ post Requesenii mortem Ziriczæâ, Germanis Hispanisque stipendia certatim exposcentibus, (namque ex ea Insula pecuniæ parum corradebatur) visum est supremo, quem dicebam, Senatui, ad prouincias externæ militiæ onere leuandas, persolutâ pecunia dimittere Germanicam legionem Annibalis Comitis Altempsii: quòd hunc inter & Antuerpiæ Gubernatorẽ Fedèricum Perenottum Campinii Dominum, exortas super vrbis præsidio simul-

Marginalia (left): ab exigua Senatorũ authoritate. — ab eorundẽ discordia. — à seditione Hispanorum, quæ fuit quarta — Occasio, stipendia Germanis oblata, non Hispanis.

Marginalia (right): 1576 — Deputati prouinciarum. — Ex relat. Christ. Assonuillij.

1576 multates, verendum esset, ne publica pernicies sequeretur. At milites Hispani, qui Tribuno Mondragonio Ziriczæã obtinebant, vbi præteriri se, sibique promissa multorum mensium æra in alios spargi animaduertunt, rem longè aliter (nec falsò, vt aliqui affirmant) interpretati, quasi odio nationis id fieret, turbarumque inde necessitas imponeretur; primùm Mondragonio, ni suorum causæ prospiciat; interminantur: mox auditis Altempsii querelis, qui Bruxellis in Senatu palàm testatus esset, dimitti se nullo vrbis Antuerpiæ periculo, nulla suorum importunitate pecuniam efflagitantium, quos semestri adhuc spatio sustentari à se posse pollicebatur; sed solo Campinii astu odioque, qui exclusâ militiâ Regi fidâ, eòque debilitatis Hispanorum partibus, traditurum se vrbem Orangio speraret. enimuerò & publico periculo solliciti, & priuata iactura tanto ferociùs irritati, quantò ob exantlatos inauditæ fortitudinis tam maris traiectu labores æquiora deposcebant; iniectatis in Centuriones manibus, ipsi Ducem sibi pro Mondragonio constituunt: præsertim exemplo equitum moti, accessuque partis Valdesianæ legionis aucti. Inde Bruxellas ad Senatum litteras mittunt, pecuniam minaciter orantes. Neque Senatus abnuebat, quippe magna eius parte Regi addicta. Sed Hannoniæ, Brabantiæque Delegati, vti aiebam, Orangio iam pridem empti, publico prouinciarum nomine intercedebant, ærarii difficultatem obtendentes.

MarDel. l. 1. Turb. Belg. & l. ii.

Qui iniuriam agnoscunt,

confirmati ex Altempsij querelis.

Inde in seditionem versi,

debitam pecuniam à Senatu flagitant.

sed stipendijs astu dilatis,

tes. Dumque Senatores partim illorum denunciationibus deterriti, partim consultationibus impliciti stipendia differunt; Hispani minas contemni suas rati, raptis illico signis in Brabantiam furiosè conclamant. relictâque paucis Vuallonibus Ziriczæâ, relictâ vniuersâ Scaldiâ Duuelandiâque, quas modò insulas tantâ nominis Hispani gloriâ subegerant, nullo satis certo consilio hac atque illac minitabundi per Brabantiam discurrunt: trepidis circà oppidis, suspensisque in quam videlicet partem ea tempestas incumberet. Donec reiectis primùm conditionibus, quas propè Ascam obuiàm factus attulerat, Senatus nomine, Comes Mansfeldius; ac deinde Iuliano Romero ab Hispanis misso ob eandem causam, ne audito quidem: Francisco autem Montesdoca, concussis ferociter armis & sclopporum minis absistere iusso; Alostum Flandriæ vrbem Bruxellis haud procul sitam inopinatò intercipiunt, Regio illius ministro, qui sollicitè occurrerat, ante portam è furca suspenso: palàm testati, Alostum pignoris loco à se teneri, dum stipendia soluerentur. Id verò simul ac Bruxellas perlatum est, addita, sed falsò, ciuitatis depopulatione ac cæde ciuium: tantus Bruxellensium animos furor incessit, vt Hispanos ad necem tota vrbe conquirentes, obuium fortè famulum Hieronymi Rodæ Hispani Senatoris ante alios Belgis inuisi, quòd & Requesenio Gubernatore pleraque administrauerat, & Regias tunc partes intrepidè sustinebat in

In Brabantiam hostiliter contendunt.

Oblatas conditiones reijciunt.

Alostum vi capiunt. 25. Iulij.

Tumultus Bruxellis.

Hispani Senatoris famulus interficitur.

Scribam Rodæ nominat Franc. Haræus in An. Belg.

1576 in Senatu, mulctato fœdè corpore contrucidauerint, Rodam ipsum aggressuri, Alphonsumque Vargam, & Iulianum Romerum, ni se protinus in Curiam, admonente periculo, subduxissent. Quin etiam auditis Hispanorum minis, qui ex Alosto Bruxellas inuasuros sese affirmabant, nisi pecunia penderetur; publico Senatus decreto (neque enim aliter sedari posse multitudinem asseuerabant) rebelles hostesque Regis ac patriæ, Hispani, qui Alostum obtinebant, milites renunciantur: & arma Bruxellensi populo ad vrbis tutelam permittuntur. Quo exemplo complures Brabantiæ Flandriæque ciuitates, quòd eadem timere se dicerent ab Vuallonibus ac Germanis præsidiariis suis; pati Senatus indulgentia, & Delegatorum instinctu, induêre arma. Hoc autem Hispani per Belgium Duces veriti ne contra nationem vniuersam conspiratio prouinciarum foret, dum ipsi quoque intentiùs militiam procurant, suspecti simul ac suspectantes, augent inuicem odiorum causas ac dum mutuo metu hostes sese esse suspicantur, hostes fiunt. Quum enim Sanctius Auila, qui militari scientia, & Antuerpianæ arcis præfectura ante alios erat, compositis ad Senatum litteris aliquanto acriùs questus esset, armari ciuitates, ac turbas sub remedii nomine foueri; quumque paria à Senatu responderentur de auctis ab Auila, Senatu inconsulto, præsidiis: ideoque, vt ea Hispani dimitterent, Auila admoneretur; in apertum breui dissidium erupêre.

Milites Hispani à Senatu hostes pronunciantur.

Arma in eos permittuntur.

Auilæ querela aduersùs Senatum.

Et Senatus aduersùs Auilam.

Edictum Senatus contra Alostanos.

Nam & à Senatu, nouo edicto, Ne quis ope, consilioue seditiosos apud Alostū Hispanos adiuuaret, imperatum est: & ab Auila quamquam seditiosis irato, ne tamen illi circumuenirentur à Belgis, tormentario puluere, ac tribus campestribus bombardis adiuti sunt. Verùm opportunè per eos dies, reuersus ab Hispania Carolus Croius Marchio Hauræus, Areschoti Ducis frater, cum litteris Philippi Regis ad Senatum, quibus breuì affuturum spondebat Ioannem Austriacum Belgio præfectum; non parum ciuilis belli principia retardauit. præsertim quum, ne imputarentur ea sibi, vtraque pars studiosè caueret. ideoque, missis extemplo nunciis, occupare noui Gubernatoris animum vtrinque certatum est. Sed has velut inducias quoniam trahi à se longiùs haud posse, aduersis prouinciarum Delegatis, animaduertebant Senatores Regiarum partium; post Io. Baptistam à Bosco properare iussum in Hispaniam, Maximilianū Rassinghemium & Franciscum Vasseurum ad Regem sollicitè allegant, contestantes: *Authoritatem Senatus inferiorem esse populorum odio in Hispanos, adeo gliscente, nullus vt ferme sit in opificum turba, nullus in agris colonus, coëmendis galeis aut sclopis non intentus. Nec coërceri multitudinem à præsidiarijs militibus, qui stipendijs destituti, ac prædarum spe illecti, oppida passim diuexando, ac Belgium omne minis perterrendo, turbas immensùm augeant. Aerario ne nummum quidem superesse ad stipendia. Ac-*

Ex relat. Christ. Assonuillij.

Auxilium Auilæ pro Alostanis.

in fine Aug.

Ciuilis belli principium retardatur ab Hauræo.

2. Septéb.

Vasseur. Moriensarti dom

Ex relat. Christ. Assonuillij.

Litteræ Senatus ad Regem.

1576 *Accepisse se ab eius Maiestate, Marchionis Haurai manu, septuaginta nummûm aureorum millia sicut & paulo antè totidem acceperant. Sed hanc denique summam ab Hispania intra sex menses Belgio suppeditatam, vix vnius mensis stipendio satis esse. Sustentatam à se tamen vtcumque Rempub. ad eum diem Regiis promissis, ac nuper ostentato Austriaci Gubernatoris aduentu. Qui si paulum cunctetur, erupturum haud dubiè malum in publicam irreuocabilemque perniciem Nimirum fluctuanti ac fatiscenti Belgio hactenus subuentum, dum vni rimæ alteriue occurri potuit. Iam si pluribus in locis laxari pergat ac cedere; verendum, ne dehiscenti nauigio sera sit omnis Gubernatoris industria.* Hæc porrò libera Senatorum denunciatio etsi Regem tunc quidem impulit, vt Ioannem Austriacũ in Belgium citatis equis festinare iusserit; ea tamen celeritas, vt sæpe ab Hispania, serò vtique parabatur, atque adeo non absque rerum exitio publicarum. Siquidem MAGNO in morbo numquam certior imminet interitus, quàm quum parcè remedia, eaque non tempestiuè adhibentur: si præsertim externa non desint, quæ corruptos à calore immodico humores euentilando, intus ignem acriùs intendant. Etenim Orangius, qui nihil oblatum sibi fortunatius intelligebat eâ Regiorum discordiâ Gubernatorum; vertebat se in omnem partem, crebrisque ab Hollandia litteris ac nunciis ad libertatis consueta vocabula, dominationis ipse percupi-

Ioannem Austriacũ in Belgium festinare Rex iubet.

Interim Orangius discordiis Regiorum vtitur.

cupidus, Præfectos prouinciarum; Senatoresque sollicitabat. Ferebaturque, per emissarios suos prætentasse Areschoti Ducis animum; vt quandò in Senatu præ ceteris posset, (namque à Rege, quum in demandando Senatoribus Belgio, recensitus esset primo Areschotus loco, veluti Princeps Senatus habebatur) eam potentiam patriæ commodaret, pulcherrimumque Liberatoris Belgii titulum opportunè capesseret. Neque id difficile futurum volenti consilia secum consociare: cum quo certius vt vinculum intercederet, matrimoniis posse mutuis amicitiam firmari, si Orangii primogenito Burano Comiti, Areschoti filia: huiusque primogenito Cimacio Principi, filia Orangii desponderetur. Adduntque, ex eo tempore Areschotum ab Hispanorum partibus abalienatum. Sed quidquid id fuerit, satis constat, Nobiles complures, Senatoresque nonnullos dubio in Hispanos animo, recente Alostanensium militum progressu commotos, (cœperant enim Licherchianam arcem Bruxellis haud longè sitam) clàm iniisse cum Orangio societatem. Idque statim patuit in Senatu, qui auditis Hispanorum nouis proioribusque minis, sollicitè cum Brabantiæ Hannoniæque Delegatis est coactus. Quum enim suaderent alii, tam crebras seditiones Hispanorum, ac postremas aduersùs Regium Senatum minas armis aliquando compescendas: alii contrà differerent, debitâ potiùs pecuniâ mitigandas: prædicerentque, armi su-

1576

Præfectos prouinciarum vrget in Hispanos.

Areschotũ allicit.

MarDelr. l. 1. Turb. Belg.

Senatus de Alostanis.

Aliqui sentiunt armis compescendos.

Alij nonvltrà irritandos.

1576 ſuſcipi in eos, qui carò pellem venderent: neque paſſuros Hiſpanorum Duces, qui pleriſque arcium potiebantur, ea conſpiratione affligi populares ſuos, ſeque & Regem præcipuo veteranarum legionum robore nudari: immo Regem indignè laturum, ſe inſcio, bellum geri aduersùs militiam ſuam. Enimuerò incredibile dictu eſt, quo Delegatorum Senatorumque nonnullorum ſtomacho, ac pæne conuiciis, horum ſententia reiecta ſit. Quin etiam eâdem ex Senatu ad Bruxellenſem plebem callidè euulgatâ, quaſi Senatores aliqui, fœdere cum Hiſpanis inito, deditionem vrbis agitarent; eo omnes furore ad arma conclamarunt, vt protinus creari Bruxellarum Gubernatorem, Gulielmum Hornanum Heſii Dominum, iuuenem nomini Hiſpano apprimè infenſum, iuſque illi armorum illico tribui poſtulauerint. Atque is per ſpeciem placandæ multitudinis, re vera partes ſuas firmaturus, iubet Glimæum Brabantiæ Vuallonicæ Præfectum, cum militum cohorte improuisò Curiam ingredi, fractiſque aulæ foribus, Comites Manſfeldium, ac Barlamontium, Viglium Præſidem, Chriſtophorum Aſſonuilliū, Aloyſium Delrium, aliosque nonnullos Senatores, Hiſpanienſes vulgò appellatos, ex Senatu ipſo abripi, certaque domo cuſtodiri: ne pernicioſa, vti aiebant, conſilia contra publicam quietem inita promouerent. Quo facinore non magis in primarios viros, quam in Senatum ipſum, adeoque in Principem, cuius per-

& hi vaticinabātur.

Sed tamen explodun-tur vti patriæ proditores.

Nouus creetur Bruxellarum Gubernator.

Iuſſu eius Senatores habiti partium Hiſpanorum è Senatu in cuſtodiam trahuntur.

sonam ille ordo sustinebat, iniuriosè imperiosèque peracto; omnis planè concidit Senatus authoritas: atque ille demum dies Regiorum imperió Senatorum supremus fuit: iactaque tunc primùm sunt eius fundamenta regiminis, quod penes Ordinum Procuratores per Belgium Regi subtractum hodieque perdurat. Nam licet aliis, in eorum qui capti erant locum, substitutis, viuere adhuc ac mouere se Regius Senatus videretur: vis tamen omnis apud prouinciarum Delegatos erat, quorum videlicet arbitratu ascriptitius ille cœtus, tamquam lignum alienis mobile neruis agebatur. Inde hostilem in modum pleraque administrari cœpta: Senatus consultum de Hispanis toto Belgio eiiciendis furiosè conditum: conuocati prouinciarum omnium Ordines: imperata populis arma, atque vnius aurei mulcta recusantibus imposita.

1576 4. Septẽb. — Regij Senatus authoritas cadit. — Noua regiminis forma per Deputatos. — Statuum Deputati. — 20 Sep. — Ab his edictum de Hispanis Belgio expellendis. — Ex relat. Christ. Assonuillij.

HÆC autem quamuis fierent Rege non solum inconsulto, sed etiam, vti non ignorabant, inuito, (quippequi Ordines cogi sæpe vetuerat) atque adeo ad rebellionem spectare non obscurè viderentur: eo tamen prouinciarum consensu excepta sunt, vt paucos intra dies Brabantia, Hannonia, Artesia, Flandria, missis ob eam rem Procuratoribus Bruxellas, inter se conuenerint, mutuamque aduersus Hispanos opem iureiurando condixerint. Quin eodem impetu nobiles viros oratum auxilia contra Hispanorum, sicuti aiebant, tyrannidem allegauere ad finitimos Principes: in-

GANDAVENSIS fœderis initia. — Prouinciæ quatuor contra Hispanos opem offerunt. — Contra eosdem auxilium orant finitimorum.

1576 Galliam primum, Angliamque, deinde in Cliuiam, postremò & in Hollandiam ad Orangium, inituri cum eo fœdus, si missis Gandauum, cuius arcem Hispani obtinebant, cohortibus aliquot, ac tormentis, vires consociaret. A quo quàm celerrimè subministratis quæ petierant omnibus, arce in potestatem recepta, eique propterea pignoris loco, Neoportu, maritimo Flandriæ oppido interim tradito: ad alias, quas nominaui, catholicas prouincias, Hollandia, Zelandiaque, hæreticæ factionis, adiunctæ sunt: interque omnes de fœderis ineundi capitibus, nullo supremi respectu Principis, Gandaui cœptum est agi. Aduenerant in hanc vrbem Regii Senatus inuitatu non modò finitimorum Principum, earumque quas memoraui prouinciarum, sed sacrorum etiam per Belgium Antistitum legati. Qui quamquam diuersarum factionum Religionumque, quamquam odiis inter se paulo antè ad necem vsque dissidentes, recentique adhuc sanguine in Hollandiæ Zelandiæque bellis aspersi; tamen in illud caput, quod ex vigintiquinque, erat præcipuum, *Vt milites Hispani, externique omnes, coniunctis perpetua pace, ac fœdere Hollandis Zelandisque cum ceteris prouinciis, quamprimùm Belgio eiicerentur*: vsque adeo consensere, tantumque speratæ inde libertatis desiderium apud eos valuit, vt omnes, etiam nonnulli Regiis addicti partibus, etiam ex sacro ordine complures, maiori sanè studio quàm consilio, in illud fœdus iureiurando

Et cum Orangio paciscuntur a quo adiuuantur ad recuperandum Gandauum.

Aliæ prouinciæ accedunt.

Conuentus Gandaui incæptus:

Mira contra Hispanos concordia,

etiam Regiarum partium,

& Ecclesiasticorum.

do nomen dederint. Planè vt iidem esse hodieque Belgæ viderentur, quos olim in se expertus est Cæsar: dum coacto de Romanis eiiciendis concilio, tanta vniuersi Belgii consensio fuit libertatis vindicandæ, vt neque beneficiis, neque amicitiæ memoriâ mouerentur, omnesque & animo & opibus in id bellum incumberent. Iuuit conspirationem sollicitudo ex primæ velitationis euentu, qua Glimæus Ordinum ductor aggressus confidenter Hispanos inter Louanium ac Tillemontem ab Alphonsi Vargæ equitatu fusus fugatusque est, tanto quidem maiori dedecore, quàm clade, (neque enim plures trecentis Glimæanorum cecidere) quanto certiùs sibi spoponderant de Hispanis victoriam, ad quorum spectandam haud dubiè cædem vicinos inuitauerant. Sed multo adhuc magis perculit nuncius Gandauum paulo pòst allatus de Traiecto ad Mosam ab Hispanis recuperato, non sine ciuium cæde, fortunarumque direptione. Vix enim Traiectenses corrupto abductoque in partes Germanorum præsidio, eiecerant vrbe Hispanos milites, fraude retento ac vincto Francisco Montesdocha eorum Tribuno; quum à Martino Ayala Montesdochæ vicario, Vuiccham obtinente, (quæ est altera trans Mosam pars vrbis ponte coniuncta) confestim admonetur, quo res loco Hispana esset, Ferdinandus Toletanus, qui à Dalemio cum aliquot peditum signis illac fortè con-

Marginalia (left): Similis olim concordia in eiiciendis Romanis. — Auget concordiam Belgarom audita Glimæi fuga, cladesque: — & Traiectū ab Hispanis recuperatum ac direptum.

Marginalia (right): 1576. — lib. 7. de bel. Gal. — 30. Sept. — MarDelr. l. 1 Turb. Belg. — Mastrick — MarDelr. l. 1. Turb. Bel. & Christ. Assonuill. in relat. — Dalem.

1576 contendebat: atque in tempore exceptus Vuicchæ, coniunctis copiis ambo procurrunt ad pontem. Sed eius caput dispositis tormentis validum intuentes, id consilii raptim ineunt. Captas, quas potuere, loci mulieres ante se statuunt, obiiciuntque: atque eo promoto veluti vallo subeunt pontem muliebriter clypeati, sclopos subter earum brachia axellasque in hostem collineantes. In quos dum explodere ciues trepidant, ne consanguineas affinesue, populares certè suas, antequam Hispanos, impeterent; audiunt, ex altera Traiecti parte Alphonsum Vargam, inducto per incensam Bruxellensem portam equitatu, penetrasse in vrbem. Inde ad tuendas domos suas plerisque eorum dilabentibus, pons expugnatur, Germani se dedunt, Traiectum capitur.

Militaris astus.

HÆC vbi Gandauum perlata sunt, metu ne idem contingeret Antuerpiæ, intermisso paulisper, quod dicebam, fœderis negotio, Bruxellas aduolant Ordinum Delegati, vnàque cum Senatu, nouos imperant militum delectus. Et commodùm per eos dies aduenerat à Germania Philippus Comes Egmontius Lamoralii filius, ingenti Brabantinorum Ordinum gratulatione Bruxellis exceptus. Huic ergo vti futuro necis paternæ vindici, maiorem exercitus partem, partem Marchioni Hauræo, partem Goignio, Caprio, ac Berselio tradunt: eosque Antuerpiam cum Germana Oberstenii legione iungendos properè immittunt. Eam vrbem Federicus Perenottus

DE ANTVERPIÆ depopulatione.

Pro ea vrbe solliciti Ordinũ Deputati copias eò immittunt

Ex aula Cæs. vbi fuerat à nece Patris an. 8.

1576

nottus Campinii Dominus, vrbanam vero militiam Otho Comes Oberstenius regebant, recentibus odiis, Hispanorum partibus offensi, eoque pronius excepere missos ab Delegatis Ordinum milites: qui, præter Vuallonum Egmontii legionem, tribus & viginti peditum signis, equitum quatuordecim continebantur. Quo aucti præsidio Antuerpiani præmunire statuunt viarum capita, vnde ab arce aditus in vrbem: & (quoniam Hispani arcem obtinebant, indeque vrbem territabant) ex Campinii consilio vallum ac fossam ducere aduersus arcem tanta celeritate orsi sunt, absoluerunt que, vt intra vigintiquatuor horas aggerem in sexdecim cubitorum altitudinem quibusdam in locis extulerint: viris, mulieribusque supra duodecim millia infudantibus operi. Nec segnius ab Auila arcis præfecto euocati qui Liræ, quique Bredæ, quique aliis alii in oppidis propius aderant Hispani, Burgundi, aliique, pedites equitesque, ducibus Iuliano Romero, Antonio Oliuera, ac Francisco Valdesio; Antuerpiam protinus aduolarunt. Quin & eodem tempore à superiore Traiecto Alphonsus Vargas cum equitatu, quum tamen ad eos nuncius adhuc nullus peruenisset: & eadem propemodum horâ, quasi eam condixissent, qui Alosti erant Hispani, non quidem nouo cuiusquam inuitatu, quem reiecerant semper, sed vti arbitror, subsidio ab Auila paulo antè misso prouocati, suo cum Electo, præter opinionem affuerunt: Exceptique omnes arce, non

Antuerpiani contra arcem vallum ducũt.

Hispani vndique Antuerpiã accurrunt.

Mastrich

Etiam sediciosi ab Alosto.

Subsidiũ tormentorum & pulueris.

Excipiun.

1576 Christ. Asson. in relat.

sine certa animi persuasione, à Deo videlicet illuc euocatos maturè se, quo Regis causam à Regio Senatu proditam vlciscerentur ipsi; paratis ab Auila cibis corpora paulisper curant, egressuri mox in prælium. soli tamen, inter eos, Alostanenses, quamuis iter quatuor & viginti milliarium ieiuni confecissent, vix epoto vini cyatho, truces adhuc implacatique iurarunt, *Nusquam se nisi capta in vrbe cenaturos.* Dicti ferociam virtus æquauit. Nam dato ab Auila egrediendi signo, erumpentes ab arce omnes, (erant quinque circiter millia, præter equites omnino sexcentos) calonibus à tergo lixisque stramina ac faces, spargendo vbi opus esset incendio, deferentibus, tanto impetu vallum aggrediuntur, arce interim in valli defensores fulminante; vt fossa atque aggere, quem armatorum sex fere millia propugnabant, incredibili præsertim Alostanensium audacia superatis, tripartitis copiis in vrbis interiora penetrauerint. Ibi consternatis subita irruptione ciuibus, nec satis concordibus inter se præsidiariis, dum singuli seorsim consulunt sibi, neglectâ publicæ rei curâ, priuatam simul omnes amisere. Et quamquam his, qui Michaelianâ viâ irruperant, obtulit intrepidè se sua cum legione Comes Egmontius, collectitium tamen ac tyronem militem ductor ipse non vetus, ægre continuit contra veteranas Hispanorum cohortes: à quibus in Diui Michaelis cœnobium magna suorum clade compulsus, captusque à Iuliano Rome-

tur omnes arce.

Seditiosorū ferocia.

Hispani ex arce in vrbem vadunt:

vallum expugnant.

vrbem intrant.

Præsidiarii discordant trepidantque.

Egmontius conatur aliquid:

& capitur.

ro, atque inde in arcem protinus abdūctus, animosiùs nempe quàm fortunatius prima posuit militiæ rudimenta. At renouata apud Curiam dimicatione, dubio aliquandiu marte Hispani pugnauere. Namque oppidani, quos ad defensandos patrios lares actius multo suæ quemque res, quàm peregrinum emptumque stipendio militem, vilis nempe merces extimulat; quum Magistratuum ædes insedissent armati, infesta explosione è tuto Hispanos impetebant, simulque inde manipulatim erumpentes, prompto regressu pugnabant, Hispanis aliquot, interque eos Damiano Morali Centurione non instrenuo trucidatis. Donec ab Alphonso Varga, qui Georgianâ viâ, stratis vbique propugnatoribus, cum equitum turmis illuc aduenerat, immisso in hostium turbam ad forum vndique accurrentem equitatu, partim cæsi obtritique; partim in Curiam ac vicinas domos repulsi sunt. Quibus è locis dum adhuc infesti cursum victoriæ retardant, à binis repentè lixis, non alia re quàm exiguo stramine, iniecto in Curiam igne, quamuis solido constratam marmore, cum ingenti mortalium strage, celebre illud, si quod aliud per Europam, ædificium, atque octoginta circiter domus, pleræque mercimoniis opulentæ conflagrarunt: prædâ inter victores ignemque diuisâ. Tum verò captis iam præcipuis ducum, ac militum fortissimis in prælio cæsis, dum reliqui aut commissas sibi stationes turpi fuga deserunt, aut turpius ad victores prædatores-

Oppidani acriùs resistunt apud Curiam.

Sed eam denique incendunt Hispani.

Com. Egmontius, Caprius, Goignius

1576, toresque sese aggregant; Hispani deserta à defensoribus Antuerpiâ potiti sunt.

& Antuerpia potiun tur.

In qua quidquid ira atque auaritia in summâ armorum licentia persuadent:

4 Nouem id inimica ac prædiuite in vrbe, per cædes ac rapinas agitarunt. At rerum ignari securique Ordinum Delegati acti Senatores, quasi iam Antuerpiæ præcauissent, Gandauum reuersi, formandæ pacificationi certatim intendebant:

At deputati de fœdere Gandaui agitant,

quum repentè audita Antuerpiensi populatione, enimuero aucto immensùm odio in Hispanum nomen, turbidi atque in vltionem intenti Gandauense fœdus festinanter absoluunt: hoc vno LÆTI, quia cogi videbantur.

Audita clade fœdus abrumpunt,

7 Nouem Missoque statim ad Regem in Hispaniam, qui recens inde aduenerat, Rassinghemio, exposita Hispanorum militum seditione atque immanitate, compositum in eos commune Fœdus excusant: in quo quum prouinciarum ordines sacer æquè profanusque consenserint, vnicumque pacificandæ patriæ remedium existimauerint; non dubitare se, quin eius clementiæ pacem tranquillitatemque suorum exoptanti, pro ratione temporis probandum sit.

Et in Hispaniam allegant, qui Regem hæc doceat.

Nec minus de Regis animo solliciti Hispani duces, eodem tempore ad eum allegant; qui callida Belgarum Procerum consilia, vim Regiis Gubernatoribus in Senatu ipso illatam, vsurpatam à prouinciarum Procuratoribus administrationem, conuocatos Ordines, imminentem Belgii defectionem ob oculos ponat. *Peccasse quidem Hispanorum cohortes, stipendiorum loco, Alosto*

In Hispaniam quoque mittunt Hispani duces,

hæc Regi memorant:

inter

intercepto; ob idque facinus, ac præcipuè ob diuturnam inexpugnabilemque pertinaciam, vti hostes, Hispanis Tribunis non abnuentibus, iudicatos. Quamquam non ignorare se, eam occasionem inuendi in Hispanos arma à nonnullis Belgarum primoribus auidè arreptam, & solutis Germanæ legioni non Hispanæ stipendijs, astu quæsitam. Sed quo id cumque consilio factum sit, se vtique dissimulasse. At vbi audierint, ictum in Hispanos omnes furiale fœdus, euocata in Belgium Galliæ Britanniæque Principum arma, pacem cum Orangio, Religionis Regisque ac patriæ ipsius hoste compositam; profectò partes suas existimasse, coniunctis omnium viribus conniti, ne Fœderati, eiecta è Belgio Regis militia, Regis imperium (quod iam moliebantur) excuterent. Populationem Antuerpiæ omnibus quidem accidisse luctuosam, sed ciuitati meritam, admissis in eam, contra fidem Sacramento obligatam, militibus Fœderatorum, & arce ab ijsdem oppugnari, iam cœpta: à quorum aggressione quo potuisse modo Hispanos se atque arcem tueri, nisi commilitonibus aliunde in vrbem euocatis? Quamquam ne euocatis quidem eorũ plerisque, sed iniecta diuinitus mente simul accurrentibus. Qui si in arce defendenda, excludendisque ab vrbe hostibus, ferociùs sese rapaciùsque gessere; misera id necessitate factum ab ijs, quibus aut subeunda aut inferenda mors esset. ÆGRE autem contineri manus inter arma, dum victoria, vindictam pariter & prædas 1576

osten-

1576 ostentet. Sed excusauerint illi, vt libet, militarem licentiam: non absoluit publica eos fama quàm in expugnanda vrbe fortes aduersùm viginti defensorum millia, tàm in diripiendo tribus continenter diebus opulentissimo Europæ totius Emporio inexplebiles: coactis ditioribus ciuibus ac mercatoribus merces suas domesticamque supellectilem, ac nomina syngraphasque numerato statim pretio redimere. Ex quo vicies centena nummûm aureorum millia inde contracta esse: ac militum multos pugionum gladiorumque manubria ex auro solido, immo ex auro galeas, ex auro loricas, sed colore, ne agnoscerentur, infuscatas, confici sibi curasse: & quam vrbem pauperes ipsi diuitem ingressi essent, diuites pauperem reliquisse, odioso enimuerò Hispanæ fortitudinis præconio, litteris consignatum est. si modo ad gentis inuidiam, vt alias euenit, aggesta non fuere multa. Quamquam non ignoro, hæc ipsa à gregariis plerumque militibus, ac Centurionibus patrata: Tribunos ac Duces, culpæ, quæ eacumque fuit, omnes quidem immistos, prædæ verò non omnes. Certe compertum habeo, Sanctium Auilam arcis Præfectum plurium furorem militum imperio ac pœna frenasse: & Camillum à Monte, qui inuadendæ vrbis pars magna fuerat, Florentinis præsertim mercatoribus in tuto ab se collocatis, quum ingentem ex ea re pecuniam deriuare posset; nihil ex præda tam grandi præter catellam accepisse, quasi tan-

Inuidia Hispano nomini ea populatione.

Milliones duo.

Quāta illa populatio.

Et à quibus præcipuè patrata.

Camilli à Monte continentia.

 1576

tantæ populationis culpam eâ continentiâ, expiaturum. Neque illud me fugit, Antuerpiæ cladem non fuisse tantummodo facinus Hispanorum: sed Belgas quoque in tragica illa conflictatione partes suas, Burgundos atque Italos suas, suas & Germanos, & horum quidem aliquos, etiam quàm Hispanos, luctuosius peregisse. Sanè pecuniosos aliquot ciues ab Hispanis captos, à Cornelij Vanindemii militibus ad prædam accurrentibus, eamque eripere frustra conantibus; desperatione atque inuidiâ crudeliter interfectos accepimus. Quos inter commiserationi fuit Ægidius Smissartus, insignis ea in vrbe Gemmarius, eòque auidiùs à prædabundo milite conquisitus: qui demum repertus, ac florenum millia planè decem pro vita fortunisque Hispano pactus; ne sic quidem mortem vitauit; superueniente enim illuc Germanorum globo, eundem quæstum inhiantium, ab vno eorum, exortâ iam pugnâ, à tergo hastâ transfossus, infelici diuitiarum fato expertus est, quantò FACILIVS insidiantium manus fugiat, quisquis inuidentium oculos non allexerit. Nempe NVDVS expeti spoliorum causâ non potest; & MINIMA quæque paruitate sua tuta sunt. Porrò de cæde, deque mortuorum numero infinitè variant, qui spectarunt, quod ad Hispanos attinet: quorum minimum ducentos aliqui affirmant, ipsi verò nonnisi quatuordecim. At ex Ordinum militibus ciuibusque, excessisse omnino sex millia mirè consentiunt Bel-

Infelices diuitum casus.

Numerus interéptorum.

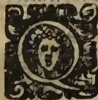
1576 gæ Hispanique: nisi fortè illi odiosè, hi superbè numerum augent. Ex hoc autem numero, ferro peremptos tradunt ferme tria millia: incendio, ac ruinâ combustos, aut obtritos mille ac quingentos: totidem in fuga aquis vrbem alluentibus, & Scaldi amne submersos. In quo illud memorant, equitem Belgam insequente Petro Taxio fugientem vt erat lancea armatus, incitato equo è mœnibus in vrbis fossam sanè præaltam immisisse se, aquam cum equo tranasse, incolumemque ne hastili quidem fracto euasisse. Et tamen eodem tempore fugiens Comes Otho Oberstenius, Germanorum Tribunus, vrbanæque militiæ Præfectus, dum loco ex æquo cimbam saltu petit, fallente vestigio, aquis momento absorptus est. Vsque adeo SPERANDVM, ac desperandum est nihil: quando & stantes planæ præcipitant, & præcipitia cadentes deponunt.

Felix fors equitis Belgæ.

Infelix Oberstenii.

DE BELLO BELGICO LIBER NONVS

Io. Austriacus in Belgiū venit.

QVO die capta est ab Hispanis, externisque militibus Antuerpia, Belgium intrauit non sanè in tempore Ioannes Austriacus Caroli Quinti Imperatoris filius, itinere per Galliam duobus tantùm comitibus festinato. Quorum vni, (is erat Octauius Gonzaga Molphetani Principis frater) mancipium se finxerat, infuscato ore, vibrato capillo ac barba, Æthiopis in modum. Sed Lucemburgi, amica in vrbe, depositâ eâ personâ, Gubernatorem Belgii missum se à Philippo Rege primùm aperit: auditaque Antuerpiensi clade, compositis illico litteris, Bruxellas ad Senatum, ad Hispanorum Tribunos Antuerpiam; illum de aduentu suo, deque commissa sibi ab Rege prouinciarum administratione certiorem facit: his verò, vt ab armis interim absistant, pro imperio mandat. Et Hispani quidem paruere: Senatores autem Delegatique Ordinum, siue recenti iniuria exacerbati, siue imperium ægrè deposituri, de admittendo nouo Gubernatore dubitarunt: præsertim Orangio, delphico partium oraculo, nondum con-

1576 4. Noucb.

In itinere ignotus:

Lucēburgi se detegit.

Senatores de eo accipiendo dubitant.

IOANES AVSTRIACVS CAROLI V. FIL.
BELGII GVBERNATOR

1576 sulto. Cuius auditâ sententiâ, Austriacum cum imperio ne admitterent, neue redemptam sanguine libertatem nouo iterum Domino venderent: aut certè Gubernatorem non antè susciperent, quàm eiectis è Belgio Hispanis, externisque militibus, Gandauensem pacificationem sacramento ipse confirmaret; Senatores hanc posteriorem partem secuti, ad Ioannem Austriacum ea super re Ischium allegant, mandatis instructum superbis adeo & inurbanis, vt is offensionem Regii iuuenis non ab re veritus, de obeunda legatione dubitaret. Feruntque, quum hanc animi molestiam nobili cum hospite Ischius domi suæ conferret, doluisse hospitem amici sortem non euitaturi in eo munere indignationem aut Austriaci, si eiusmodi mandata exponeret: aut Senatus, si quidquam omitteret. addidisse tamen, iniri à se posse rationem, qua nodus ille feliciter explicaretur. Ischio percontanti, quid tandem id esset; *Gladium*, inquit, *Alexandri tibi suadeo ad hunc Gordij nodum. Nempe vbi Austriacum solus solum conueneris, stricto non timidè ferro, virum fraudulentum perniciemque Belgio apportantem confode, securus à mortui offensione, certus gratiæ à Senatu.* Sed Ischius hominem indigna suadentem, veteraque Chii Theodoti consilia Ptolemæo Regi data, impia ostentatione renouantem, vultu ac verbis acriter auersatus, Ioannem Austriacum adiit; expositisque, quanta maximè potuit moderatione, Ordinum mandatis, nec Austriaci

Monentur ab Orangio, ne accipiant, nisi certis conditionibus.

Mittunt arroganter ad Austriacum.

Quid huic Nūcio suasum ab amico non amicè.

Mat. Delr l. 1. Tur. Belg.

Plut. in Pomp.

Nuncius modestè agit cum Austriaco

ſtriaci patientiam læſit, nec muneri defuit ſuo. Quamquam, vt fuerat Auſtriaci amore captus, magnis in eum laudibus apud Senatum importunè congeſtis, multorum odium incurrit. Valuit tamen ea virtutum commemoratio apud pleroſque, vt noua legatione priorem corrigentes, Ioannem Funchium cum longè modeſtioribus mandatis ad Auſtriacum mitterent, deque illo ſuſcipiendo, modò Gandauenſi pacificationi ſubſcribere dignaretur, officioſè tranſigerent.

Delegati per alium Nuncium petunt ab Auſtriaco, vt pacificationi Gādauēſi ſubſcribēs dimittat Hiſpanos.

DE HISPANORVM miſſione.

AVSTRIACVS animi dubius ſpatium ad conſultandum accipit: Hiſpanorum enim miſſio mentem verſabat. aduocatiſque ad ſe Octauio Gonzaga, & Ioanne Eſcouedo, conſiliorum intimis, & arcanorum arbitris; quid ſibi authores ſint, anxiè ſciſcitatur. Et Gonzaga quidem promptè negauit, id aut conducibile, aut decorum eſſe. Nam, *Si Orangius*, inquit, *in conſilium adhiberetur hodie nobiſcum; quid aliud credimus ſuaſurum, quàm vt remiſſis in patriam Hiſpanis, Belgarum regimen Belgarum caritate, non externæ inuiſæque militiæ terrore firmares? hoc eſt, vt tuorum exarmatus præſidio, faciliùs hominum turbulentorum fraudibus inſidijſque pateres: accepturus videlicet imperium nunc quidem precarium, mox ad quamcumque motæ multitudinis auram omnino nullum. Fallimur, ſi gentem hanc non morum, non linguæ, multos nec Religionis commercio nobiſcum cohærentes; omnes verò recenti noſtrorum efferatos victoria,* ſpe-

Conſultat Auſtriacus.

Gonzaga negat dimittendos.

1576 *speramus ingenio suo, non armis nostris contineri posse. Vt Gubernatorem admittant, conditiones tibi præscribunt armato: quid facient inermi? Sentiant Caroli Cæsaris aduenisse filium, imperio non animo, patre minorem: cuius sit, conditiones imponere, non accipere. Sed illis, ni sibi in hanc conditionem indulgeatur, decretum est, Belgio Præfectum non admittere. Cogantur. An fortè, si armis decernendum sit, alius erit nostris & illorum militibus animus, quàm qui esse victoribus & victis solet; Præpropera est si quæris, ista benignitatis laus, nec diuturna apud superbos, & à modestia nostra peruicaciores. HONESTIVS cum victoria venient hæc humanitatis & indulgentiæ nomina, quum non necessitatis illa, sed moderationis argumenta erunt. At enim boni quique ciues Regijsque addicti partibus hanc peregrinæ militiæ dimissionem non auersantur. Ego verò peruelim scire, quinam sint Belgæ isti Regiarum partium: nam multos audio nobiscum in aula versari, qui mente animoque in Hollandiæ littore cum Orangio degunt. quorum quo maior consensus conatusque Hispanos eijciendi, eo cautiùs à nobis suspectandus est. Certè frater tuus Philippus Rex, quum adhuc in Belgio es-*

1559. *set, Belgis pollicitus abitum Hispanorum, vbi conatum eorum obseruauit coniunctis omnium animis in eam eiectionem incumbentium; ex ipsa conspiratione cunctatior factus, promissa tandiu distulit, dum Gubernatricis Margaritæ precibus victus est. Et tamen rebelles ab*

Rege animos tunc quidem Belgæ non gerebant. Quid tibi tunc & promissione nulla nexo, & populos palàm infensos armatosque nacto faciendum sedulò sit, prudentissimi Regis exemplo vides. Et hæc quidem à me sunt dicta, quasi extrahere milites nostros è præsidijs, atque amandare protinus è Belgio, effectu promptum sit, atque sub manu. Quid si, vbi intelligant, exilio suo pacisci tecum Belgas, in seditionem versi, cui plus nimio insueuere, arces atque vrbes deserere non sustineant; profectò & apud tuos, quippe Belgis posthabitos, reuerentiam amiseris: & apud Belgas, quasi abs te ludificatos, inuidiam auxeris. Denique vt in Regis prouincias iniquioribus conditionibus Regis frater ingrediaris, quàm Albanus ac Requesenius Regis administri accepti sunt; author vtique non ero. 1576

At longè alia mens erat Escouedo. Vtque in Austriaci animum fortè introspexerat, eo securiùs in hunc modum exorsus est. *Ego, Austriace, quid sentiam, quàm quid suadeam, promptius apud te dicere consueui. Nam & tu libertatem probare soles consilij mei, & ego admirari in deligendis consilijs sapientiam tuam. Nunc tanto id liberiùs exequar, quanto veriora, credo videbuntur ea, quæ hominem Hispanum coegerint aduersùs nationem suam arbitrari. Sed necessitas ante patriam est. Neque semper in consultationibus rationi permittitur eligere: interdum necessitate circumscribimur; quo tempore QVAELIBET statio ceu tempestatem fugientibus pro portu habenda*

Escouedus dimittendos censet.

1576 *da est. In Hispanorum missionem conuenere ex Gandauensi pacificatione prouinciæ ferme omnes, sacer æquè ac profanus ordo, sacramento adacti, Non passuros quemquam Belgio imperare, nisi externa militia antè dimissa, idque fixum adeo immotumque, vt desperanda nobis sit, nisi per hanc semitam, in Belgium via. At aperiendum armis hunc aditum, Gonzaga, commonstras. Facis tu quidem quod assuetum militiæ Ducem, apud inuictum præsertim Imperatorem, polliceri decet. Nec dubito, si res ferat, quin animosè præstiteris, quæ magnificè suaseris. Sed ego, qui timidius fortasse, non incautiùs certè circumspicio præsentem statum, experiri priùs omnia, quàm vim atque arma inferre opportunius existimo. Tuque ipse votum id esse mandatumque Regis haud ignoras. Nam quid, obsecro, ad hanc diem nostris armis effectum cum hac gente? Albanus tot copiarum fama Belgium ingressus, tot victoriis, tantoque Belgarum sanguine formidatus, ad extremum amissis maritimis ac validioribus prouinciis, Belgium quod integrum accepit, scissum reliquit. Et tamen cum Albano, eiusque cum successore (cuius haud felicior euentus fuit) pleraque tunc prouinciæ ac Belgica nobilitas pro Rege arma gestabant. Nunc verò quanta circa nos solitudo Belgarum sit, vides. Duæ ex omnibus prouinciæ nobiscum agunt: reliquæ, si vis intendatur, consociatis sacramento animis, condixere bellum. Atque hoc ipsum est, quod Orangius cupit: hanc belli occasio-*

nem occultus quærit: idque vnum, si huic interesset consultationi, nobis vtique suaderet, non autem Hispanorum expulsionem; hanc enim, mihi crede Austriace, idcirco persuasit ille prouinciis, quoniam quum nihil magis timeret, quàm ne ipse à Belgis admittereris, eam Gandauensi fœderi conditionem inseri non incallidè curauit, quam speraret à te neutiquam accipiendam: ideoque tibi à Belgij præfectura excluso imponendam illico necessitatem armorum, quæ homo in dominationem intentus, pro arbitrio administraret. Sed eludenda est machinatoris astutia: probataque interim, contra quàm putauit, Gandauensi pacificatione, capessendum Belgij regimen: ad quod semel admissus efficies omnino tu clementia comitateque tua, quod alij perseuero armatoque imperio nequiuere. Notum est Liuiæ consilium suadentis Augusto, medicos vt imitaretur: qui vbi vsitata remedia non procedunt, conuertunt sese ad contraria. sic ei, qui seueritate nihil adhuc profecisset, tentandum quomodo clementia succederet. Paruit vxori Cæsar: nec vllis inde appetitus insidijs, fidos obsequentesque Senatum ac Populum Romanum perpetuò habuit. Et sanè si quis est hominum, cui tentanda sit hac via maiori spe successus, tu vnus es, Austriace. Omitto, quod te vti ortum in Germania, vti Belgæ Principis filium, alio videlicet animo, quàm Gubernatores Hispanos, Belgæ complectentur. Fama rerum à te gestarum, mores tui, quibus quantum in animos hominum

1576

Senec. l. 9. de Clemen. Dis in Augusto.

va-

1576 *valeas, expertus es: aspectus iste etiam hostibus amabilis, conciliabunt haud dubiè tibi populorum obedientiam, studium amorem. Sic est Belga: mollibus plerunque remedijs meliùs sanatur: contra vim peruicax obnititur: sequiturque faciliùs, quàm ducitur. Adde quòd Primores ipsi in obsequium festinabunt, præteritas rebellium culpas alienæ superbiæ non contumaciæ suæ imputaturi. Vnum est, quod tibi horum beneuolentiam penitus extinguat, externus, si apud te retinueris, miles. Hæret adhuc in Belgarum oculis Antuerpiæ conflagratio, ciuium cædes, fortunarum præda, Implacabile in Hispanos odium te quoque, si tecum erunt, comprehendet. NEQVE enim qui tuos oderint, te amauerint. NEQVE tu tutus vnquam eris inter illos, qui à tuis se tutos non existimant. Nempe SECVRITAS securitate mutua paciscenda est. Itaque si Belga remoueri sibi ab oculis recentium odiorum causam abs te rogant, indulge: & quod illi armis fortasse peruincent, fac beneficium tuum. quo beneficio & tibi Belgarum animos immortaliter deuinxeris: & Philippi Regis gratiam bellorum curas sumptusque pertæsi, pacato absque armis Belgio, promerueris. Nec magnopere verendum, ne probante Rege externorum discessum, impetrata facturi non sint Hispani milites: quod enim obsequiũ*
1560. *Parmensi Gubernatrici præstitere olim Belgio abeuntes, id in præsentia tibi Regique ipsi procul dubio non negabunt. Quod si profectis hinc Hispanis, periculum sit, ne Belgas sollicitante Orangio*

 bre-

breui capiat obliuio clementiæ tuæ; num idcirco nos fraude circumuentos, simul & armis oppressos existimabimus? Num prouinciarum, quas fidas habemus, qualicumque auxilio sustinere primos tumultuantium impetus tamdiu nō poterimus, dum videlicet & è Burgundia proximè, & è Germania non longè miles aduocetur? Tunc autem tanto quàm nunc de belli exitu sperare felicius licebit, quanto maioribus à Rege copijs, mandata nempe sua defendente submissis, rebellium perfidiam iustiùs vlciscemur. Quare, vt verbo absoluam, non ego negauerim, ab externo milite seu retento seu dimisso periculi aliquid imminere; sed, quum videam inde certum bellum, non dubiam Regis offensionem, exitum nullum: hinc oblatam regiminis possessionem, spem pacificandi Belgij, Regis gratiam opemque, atque adeo si bellum ingruat, momenti plurimum ad victoriam; hoc illi anteferre consultius habui. Austriacus, quamquam nudari se ægrè ferebat Hispanorum militiâ, ad illorum tamen dimissionem occultius aliquid, præter ea quæ dicta erant, mentem eius impellebat. Nam, si fortè prouinciarum pacem, cuius ineundæ rationem super omnia commendatam sibi meminerat à Philippo Rege, retentis ipse exercitibus interturbasset, vereri admodum poterat, ne tamquam nouæ potentiæ, perque eas armorum occasiones, maioris fortunæ cupidus insimularetur apud Regis aures huiusmodi suspicionibus obnoxias. Prætetea insederat altè in animo Britannica ex-

1576

Ex retento milite

ex dimisso

Austriacus inclinat in hanc partem.

Causæ,

Timor ab Rege:

Cupido Britannicæ expeditionis;

vid. l. 8 post medium

1576 expeditio, quam, si Belgico implicaretur bello, elapsuram sibi è manibus præuidebat. Accedebat & pertinax quædam persuasio, posse Belgarum animos superiorum Gubernatorum armis oneribusque exasperatos contrariis artibus conciliari. Itaque more humani ingenii, plus sibi ac moribus suis, quàm fraudibus hostium tribuens, auidusque vnicè referendi inconcessum aliis titulum Pacificatoris Belgii, probare demum Gandauensem conuentum, conditionibusque eius subscribere decreuit. Præsertim quòd in iis sibi quidem satis videretur esse consultum Religioni Regique, dum fœdus in postrema hæc verba sancitum esset: *Nos Ordinum Delegati, qui Ordines conficimus, hìc subscripti, promisimus promittimusque ictum hoc fœdus perpetuò retenturos, ad sacrosancta nostræ Fidei, & Apostolicæ Romanæ Religionis conseruationem: ad huiusce Gandauensis Pacificationis perfectionem: ad Hispanorum, eisque inhærentium eiectionem: obedientia Regiæ Maiestati debita interim semper salua.* Placuit nihilominus Austriaco, rogare antè sententias virorum omni doctrinæ genere præstantium: an ex illis capitibus, quæ accuratè omnia expendenda tradiderat, detrimenti aliquid capere videretur Orthodoxæ Fidei, Regisque dignitas. Quumque ii nullum inde periculum affirmarent, præcipue nouo si additamento caueretur, nihil in eorum singulis aut vniuersis sancitum placitumue aduersùs Religionem Catholicam, ac Principis

Spes pacificandi Belgij.

Admittere statuit Pacificationē Gādauen.

1577 Initio Ianuar.

Motus etiā hac Ordinum subscriptione.

Expendēda proponit fœderis capita,

authoritatem; Austriacus horum sententiâ firmatus, ipsa eorundem consulta, Episcoporumque litteras in eandem sententiam misit ad Regem. quo annuente, simulque fidem suam obligantibus Rodulphi Cæsaris, Leodiensis Antistitis, ac Ducis Cliuiæ oratoribus: noua pacificatio, Edictum perpetuum, appellata, Marchæ in famina, quod est oppidum Lucemburgensis prouinciæ, concepta est. In qua & ab Legatis Austriaci, Hispanorum missio, totumque Gandauense fœdus confirmatum: & ab Ordinum Delegatis, præter cetera, Religioni, atque Obedientiæ aduersùs Regem, quas se perpetuò retenturos iurèiurando affirmabant, iterum, ac diserte cautum. Tunc vero Austriacus Pacificatione Bruxellis primùm, dein Antuerpiæ, aliisque in vrbibus promulgari iussa, obuiis Belgarum Proceribus, magnâque Nobilium frequentiâ, Lucemburgo egreditur: ac Louanii, ineunte Martio mense, Belgii Gubernator, summa omnium gratulatione salutatur. Ibi commorandum sibi aliquandiu duxit, vt ex ea vrbe festinaret, qui tarde procedebat, abitum Hispanorum. Etenim graue iis iniuriosumque videbatur, tot arces vrbiumque præsidia, quæ magnis ipsi diuturnisque præliis obtinuerant, Belgarum arbitrio simul omnia repente deserere. Accedebat, quod eorum multi annos iam plures in Belgio versati, vxoribus impliciti, liberis aucti, agris ditati nescio quam caritatem sensumque veluti natalis soli paulatim hauserant. Nec dee-

Missa ad Regé Rex probat.

Ex iis noua Pacificatio componitur.

17. Febr.

cui vtrinque subscribitur,

promulgatur.

Et Belgij Gubernator acclamatur Austriacus.

Vrget discessũ Hispanorum, ægrè parentium

1577 deerant, qui turbidos incenderent: *Eamnè laboribus suis, ac fuso toties sanguini honestam missionem dari? Sic denique ora cicatricibus intercisa, trunca membris corpora, fractos ac fatiscentes artus, pro quiete ac fomento, ingrata suorũ obliuione, aut neglectu, publico certè Belgarũ odio & execratione compensari? Quid dicturos Gallos? quid Italos? quid ceteras nationes? nisi militem Hispanum nusquam locorum tolerari posse. Ante sexdecim annos, Margarita Austriaca Gubernatrice, Hispanos è Belgio missos: nunc Gubernatore Austriaco, iterum expelli: tanto nunc quidem maiore cum dedecore quanto tunc illi quæsita saltem specie abeundi in Africam supplendis legionibus euocabantur à Rege; nunc verò palàm publicoque edicto, perduelles videlicet, se hostesque Regis ac Belgii, (qui tamen Regi Belgium asseruerint) ideo communi fœdere prouinciarum eiici, quoniam simul incolere Belgium non possint Pax, & Hispanus.* Hæc quamquam dolentiùs, quàm minaciùs iactabantur: gliscente tamen, vt assolet, ira ex occursu aliorum, & communicatione querelarum; quanto propior aderat profectionis dies (quum videlicet acrior doloris sensus) tanto aduersùs imperia contumaciùs obnitebantur: præsertim Antuerpiæ, vbi & numero, & recenti victoria ferociores non facile videbantur arcem omissuri. Sed valuit Tribunorum huc illucque volitantium cura. & Regii sanguinis reuerentia apud fidas quasque cohortes, & veteri disciplina imbutas,

Eorũ querelæ.

Mar. Delr. l. 2 Turb. Belg.

Et principium seditionis.

vt amor obsequii paulatim rediret. & Antuerpiæ tumultuantiũ animos Ioannes Escouedus, homo apprime sagax, ab Austriaco propere illuc missus, apposita oratione sedauit. Recitatis enim Regis litteris, in quibus imperabatur Hispanorum missio, exorsus ab eorum seditionibus ac turbis, citra querelam commemoratis; admonuit, *Posse illos, si quid fortè licentiùs ab vltimis hisce annis egisse Principi viderentur, præsenti obsequio non tantùm eluere, sed eius etiã abunde promereri gratiam, à quo longè plura mansuraque, quàm quæ in Belgio ipsi relinquerent, speranda essent. An fortibus viris exercendæ virtutis copiam alibi non esse? REGIBVS latè dominantibus nec requiem vnquam futuram à bello, nec defutura præmia bellatoribus. De aliorum autem opinione super eo discessu illos immeritò esse sollicitos: constare, quorum hominum conatu, quoue artificio illa cuderentur. Nempe QVOS timeant, eorum præsentiam pati non posse: nec mirum, si minores, expertique sese non semel impares, timerent. Spectasse finitimos, longinquos audiuisse, quoties Hispani cum rebelli hoste conflixerint: iniisse expugnationum & victoriarum numerum: obseruasse, ex omnibus prælijs toto decennio terra commissis (nam mari variatum) semper Hispanos, vna excepta Arembergensi clade, victores extitisse: immo nec illud ignorasse, in tanta hostium cæde, quam non minorem triginta hominum millibus Belgæ faterentur; ex Hispanis adeo non multos occubuis-*

1577

Quã componere conatur Escouedus, apposito ad Hispanos alloquio.

1577 *buisse. vt DENI QVIQVE Hispanorum singulis hostium millibus profligandis satisfuerint. Stragem profectò miserandam, ac silentio inuoluendam, ni pro Religione ac Rege contra vtriusque rebelles edita fuisset. Quòd si hoc ipsum rebellis nomen in tumultuatos nuper Hispanos, furiali Ordinum Edicto, collatum sit; abunde nunc ab Austriaco prouisum esse, nouo Edicto ab se composito, veterique illo damnato. Sic eorum meritis consultum, & obsequium prouocatum: quo videlicet honorificentiùs imperata facientes non magis fortitudinem aduersùs hostem, quàm fidem erga Principem coluisse: & siue indutis armis vrbes atque arces obtinendo, siue prompto inde obsequio, abeundo; pari vtrobique cum laude, Regi suo Belgium conseruasse dicendi sint.* Mouit hæc postrema potissimùm pars orationis nutantes militum animos, quippe seditio magis quàm ira resederat: inspectoque perhonorifico de se Edicto multis in locis affixo: traditis in Ordinum manus arcibus Antuerpiæ, aliarumque vrbium; Traiectum ad Mosam abiere omnes. Ibi primùm redditi vtrinque captiui: ab Hispanis quidem Egmontius, Goignius, Caprius, sexque alii, in Antuerpiæ expugnatione victi: ab Ordinibus verò quinque, in primisque Billius Frisiæ præfectus, inter eas prouinciæ turbas à militibus suis præfectura exutus, & à Georgio Lalinio Villæ Domino in Leuardianum carcerem traductus: ac præterea Mondragonii vxor, quam in Gandauensis arcis obsidione,

Pacantur Hispani.

Et arcibus

Mastrich

& captiuis redditis

Gaspar Robles.

Rennebergij Comes postea appellatus.

dione, absentis viri partes viriliter obeuntem victores cœperant, & tamquam in triumpho duxerant Ordinum duces. Post captiuorum libertatem, stipendia solui cœpta sunt, quæ pacti erant Ordinum Procuratores sexcenta florenûm millia: ex quibus tunc quidem numerarentur trecenta millia, totidem per tesseras collybisticas Genuæ repræsentarentur. Sed post centum millia persoluta, reliquam pecuniæ summam non expedientibus Ordinum Delegatis, Austriacus ære suo ducenta florenûm millia, reddenda videlicet numquam, mutua dedit Ordinibus, Hispanorum abitum, ne retinere videretur, impellens. Sic exeunte Aprili mense, Hispani, quique erant Itali, quique Burgundi Belgium reliquêre, ductore Petro Ernesto Comite Mansfeldio: quem deligi placuit, dirimendo nempe dissidio inter Alphonsum Vargam, Sanctium Auilam, Iulianum Romerum, & Franciscum Valdesium, honestiùs externo Duci quàm alterum alteri parituros. Ibat ea migrantium multitudo; quàm lætis accurrentibusque spectaculo Belgis, tàm ipsa tristis atque infensa spectantibus: quantoque plures erant, (nam præter milites, ac militaria impedimenta, equi currusque mulierum ac liberorum, continenti agmine implebant vias: nec pauciores triginta capitum millibus, homines ac iumenta numerabantur) tanto ægriùs ferebant, obseruari se, longumque per vrbes præbere spectaculum. Quamquam inter eos non deerant, qui, perspectis altius

MarDelr l. 1. Turb. Belg.

& accepta stipendiorum parte;

Ducenta quadraginta seu torû millia.

Idem l. 2. & Christ. Assonuill. in rel.

Belgio abeunt,

ductore Mansfeldio.

Abeuntiû sensus,

& prædictio,

1577 altiùs Belgarum consiliis, sopitum illud armorum incendium breuì exarsurum, eique restinguendo Hispanos denique milites euocatum iri præcinebant. Interim ipsi, relicto Belgio, nec impetrato apud Ioannem Austriacum aditu illum de via salutandi; (quod magnopere doluere, quasi ea seueritate damnari viderentur eorum acta) per Lotharingiam, Burgundiam, ac Sabaudiam, in Italiam descenderunt: atque Insubriam ingressi, à Marchione Ayamontio eius prouinciæ Gubernatore, per Liguriæ montes (Langas vocant) iussu Regis, vti obtendebatur, distributi sunt: vbi grassante per æstatem morbo correpti, & rerum inopia, & ægritudine animi, quòd ab Rege contra quàm meriti essent, ea se perpeti rebantur; eorum, & quidem veteranorum non pauci occubuere.

Al. Cabrera in Philip. 2. l. 11 cap. 15. MarDelr. l. 2. Turb. Belg.

Iter eorum in Italiam

& distributio per Liguriam.

Idem in eod. lib. Turb. Bel

AT VERO Austriacus, quo tempore Hispani Belgio excedebant, ingenti sanè pompa, medius inter Pontificis Internuncium, & Leodiensem Episcopum quàm apparatissimo omnium Ordinum comitatu Bruxellas ingreditur. Augebat ipse pompam decorus aspectu, iuuentaque duos & triginta nondum annos attingente, famâ bellorum terra marique inclytus, patremque Carolum Cæsarem, gratum Belgis ac populare nomen repræsentans. Atque hæc ipsa, vt primùm administrationem solenni sacramento suscepit, incredibili clementia, benignis alloquiis, omni officiorum genere, inauditaque vel in homines sibi infensos liberalitate cumulauit: adeò, vt

INGRESSVS Austriaci Bruxellas.

1. Maij.

Pompa, & ipse omni pompa maior.

Benignitas eius.

 1577

Populorũ gaudium & amor erga illũ.

vt capti ea morum ſuauitate ciues, contra quàm animo conceperant, aut fando inaudierant, effuſi in eius laudes, cuius præſertim beneficio liberos ſe ab externorum militum onere aliquando videbant, rediiſſe cum Auſtriaco priſtinam Belgio felicitatem ſibi gratularentur. Non pauci tamen in eo ipſo prudentiam hominis requirebant: quòd ſe inermem in manus Ordinum armatas, tantâ ſui fiduciâ tradidiſſet. quem dimiſſis Hiſpanis inualidum, ac traditis arcibus intutum ſi ſubitò inuaſiſſet Orangius, quà ille vi repugnaret, quò ve confugeret? Et ſanè breuì conſtitit, quantum nimiâ illâ indulgentiâ peccatum ſit, quantoque ſapientiùs eundem Belgarum conſenſum flagitantium emiſſionem Hiſpanorum ſuſpectum habuiſſet olim Philippus Rex. Etenim Orangius, qui certò ſibi perſuaſerat, Hiſpanos nunquam emittendos ab Auſtriaco, ideoque nec præfecturam Belgii capeſſendam; vbi audiuit Hiſpanos Belgio ceſſiſſe, Auſtria cum Bruxellis magnâ omnium lætitiâ inauguratum eſſe, eique à finitimis Principibus aduentare quotidie gratulationis nuncios; nam & ipſa Angliæ Regina in id officii deſtinarat Eduardum Horſeium Vectæ inſulæ præfectum: ad hæc vbi miſſis ab Auſtriaco, atque à Senatu legatis, exigi à ſe vidit, vt Edicto perpetuo ipſe, Hollandique, & Zelandi, qui ſupererant ſoli, ſubſcriberent; homo nullis conditionibus depoſiturus, quam iam manu teneret, dominationẽ; reſpondet, religione impediri fœderatas

Aliorum iudicium improbantium indulgentiâ eius,

1559.

Orangius dolet admiſſum Auſtriacũ.

24. Maij.

Negat ſe cum prouinciis ſuis edicto ſubſcripturum.

ſecum

1577 secum prouincias, ne de Romana fide retinenda cum aliis consentirent. Vrgente Areschoto Duci (is enim missus fuerat) vt commune prouinciarum fœdus ratum vellet; negauit id fieri posse, causamque dissidii, Caluinianam professionem significans, nudato capite subridens, *Vides*, inquit, *hoc caluitium? scito me non magis capite, quàm corde caluum esse*. Dein verò totus huic intentus curæ, clàm Senatores, Ordinum Delegatos, amicos quosque, litteris, nunciisque commonere, miserari, subirasci; *Quid agerent? quò illis animus, quòue consilium excidisset? Admissum ab iis fuisse Austriacum, non modò non auctis, sed nec firmatis iureiurando priuilegiis prouinciarum. Adeonè vana illa humanitatis specie captos, vt aucupij genus fallendis dulcedine cantus auiculis non animaduerterint, Satis iam compertum, AB Hispania alios aduenire homines, non alios mores: in ea quippe officina vno omnes exemplo conflari. Hunc verò præ ceteris cauendum, quo magis animum gerat Cæsaris sanguine, & armorum imperio tumidum: quem si nunc ille submittat, priuatorumque in mores ciuiliter inflectat; quanto hæc magis insolita homini superbo imperiosoque, tanto citiùs exuenda, inque maius seruitium erruptura. NVLLVM vnquam superbum seruire nisi dominandi spe. Cur enim custodes corporis sui milites delegit, si homo popularis omnia in ciuium caritate collocauit? An dubium cuiquam esse, quò spectent immodicæ largitio-*

Conatur auertere animos Belgarum ab Austriaco,

gitiones. ac promissa, quibus corruptor animosus immeritos meritosque iuxtà onerat? Et tamen reperiri, qui, quum videant, emi obuia ista munificentia Belgij libertatem, non vile ducant liberis animis pretium seruitutis. Proinde intentis hominem oculis circumspiciant, sibique persuadeant, amari Belgium non posse ab eo, qui Carolum Hispaniæ Principem Belgarum Proceribus fauentem, Philippo parenti prodidit, perdiditque. Neque his contentus Orangius, per excursores suos, ac præcipuè per Teronium Vasconem, recens partium additamentum, rumorem clàm subdit, Milites Hispanos, externosque, quos abiisse tantopere gestirent Belgæ, (ne errarent) partim in Lucemburgensi prouincia delitescere, partim in Burgundia substitisse, partim aduersùs Hugonotos militare in Gallia, in iisque locis expectare illos Austriaci nutum in Belgium reuolandi. Addidere his fidem litteræ Austriaci & Escouedi ad Philippum Regem in Gallia interceptæ, ac Bruxellis per eos dies euulgatæ: quibus (vt aiebant) & querelæ aduersùs Ordines, & belli gerendi necessitas, & pecuniæ ad eam rem postulatio continebantur: quæ variis commentationibus in maius auctæ ab Orangianis, atque in lucem editæ, tantum authoritatis ac beneuolentiæ Austriaco ademerunt, vt quidquid is ageret, siue beneficentiam intenderet, siue remitteret, captis semel suspicione animis, omnia secus interpretarentur. Illi ipsi paulo antè perofficiosè ab eo habiti, hono-rum-

1577

Rumor sparsus ab Orágianis,

Litteræ Austriaci interceptæ,

Decrescit Belgarum amor erga illum,

Crescit suspicio & abalienatio.

1577 rumque gradu, immo & censu nummorum annuo donati, versâ statim mente non modò conspectum illius fugitare, ceu perforato animo ac transmittente accepissent omnia: sed etiam palàm obloqui, conuicia in eum iacere, & ARGVMENTVM nihil debentium, odio quærere. Vsque adeo INSINCERAS animas, sicut impura corpora, quo magis nutrias, eò magis lædas. Neque hic sese deterebant hæretici, dicta factaque eius vti subdola criminantes. Quin apud multorum animos nimia hominis facilitate suspensos occultè sermonem serere; *Non esse quòd magnopere iuri iurando confiderent, quo Austriacus Edictum perpetuum tam libenter admiserat. Nempe in Hispania illum antè iurasse, nihil se in Belgio contra Regis commoda consensurum: quo sacramento obstrictus, & tamquam occupatus, posterius velut priori contrarium nihili sibi faciendum religiosus animus existimauerit. Inualuisse hanc in aliquorum aula doctrinam, & principalem morem iam factum. Sic ludificatos à Carolo Octauo Gallorum Rege Florentinos: quibus iuratus se illis quamprimum Pisas redditurum; fidem dein repetentibus responderit, se prius Pisanis iureiurando contrarium promisisse.* Quæ vbi ex animi sententia fluere animaduertit Orangius, ratus posse Austriacum armorum præsidio, & populi beneuolentiâ destitutum facilè opprimi; negotium dedisse ferebatur Philippo Marnixio à Sancta Aldegunde, quem propterea

Hesius in primis.

Oblivio beneficiorum in odium vertitur.

Hæretici ignem ventilant.

Ex relat. Christop. Assonuill.

Vide etiã Guicciar. l. 2. hist.

Consilium Orangii de Austriaco capiendo.

S. Aldegundis gétilitius Marnixii pagus.

Consilium Orangii de Austriaco capiendo hisce ministris.

Bruxellas immiſerat, & Guilelmo Hornano Heſii Domino, pollicitis captum, ſeu vi ſeu dolo Auſtriacum in Zelandiam ſe deportaturos. Quod ſanè facinus & ſi non abhorrebat a reliqua vita aut Aldegundii, hominis ingenioſiſſimè nequam, qui Caluinum puer docentem audierat, ſenex iam alios ipſe docebat: aut Heſii, cui bono vertebat, abſtrahi quoquo modo Bruxellis Auſtriacum, eòque gubernandam ſibi vrbem relinqui: quique capite poſtea damnatus, idem aduersùs Alexandrum Farneſium prætentaſſe creditus eſt. tamen, an illi re ipſa moliti hoc ſint, vt Auſtriacus multis authoribus exiſtimauit: an potiùs, ex Orangii conſilio, famâ tantummodo, incuſſoque eius rei metû contenti fuerint, affirmare non auſim: quum ad ſerendas inimicitias inter Auſtriacum & Belgarum primores (quod auebat Orangius) tantundem eſſet, ſiue is captiuitate, ſiue captiuitatis opinione prouocaretur: immo illud inuidioſius videbatur, & ab Rege vindicandum: hoc verò dubium, nec facilè aſſequendum, & fortaſſe ab Auſtriaco belli cauſas quærente ſimulatum credi poterat. Et ſanè proceſſiſſe Orangii artificium compertum eſt.

Aldegūdio & Heſio.

Dubium, an tentatū hoc fuerit.

DE FVGA Auſtriaci.

ETENIM Auſtriacus, vbi authoritatem ſuam quotidie imminui, odium augeri, relatis conſpirationibus ſe peti ſenſit; non vltrà Bruxellis moraturus, locum circumſpectare cœpit aliquem, ex quo repellere, aut etiam inferre vim poſſet; placuitque Namurci arx, munitione

1577 tione ac situ valida, excipiendoq; externo militi peropportuna. Ergo nouis insidiarum indiciis maturatâ fugâ, Mechliniam specie dirimendæ litis, inter legiones Germanicas, & Ordinum Quæstores super stipendiis exortæ, clàm Bruxellis abscedit. Neque ibi, vt sibi videbatur, adhuc tutus, occasionem nactus occurrendi Galliæ Regis sorori ad aquas Spadanas proficiscenti; (si modò hisce sub aquis aliud non latebat, vt in loco ipse aperiā) magno Nobilium comitatu Namurcum venit. Quam vbi perhonorificè excepisset, abeuntemque prosecutus esset; postridie quasi venaturus, ex composito arcem Namurci obequitans, laudare locum numquam antea æstimatum impensè cœpit: inuitatusque ad eum introspiciendum à Barlamontii eius Prouinciæ Præfecti filiis, non inuito arcis Gubernatore, ipse comitesque ingressi sunt, statimque occupatis munitionibus, mutatis præsidiariis, Gubernatore nihil vereri iusso, quòd diceret, Non aliena se violenter inuadere, sed quæ Regis essent, ea repetere; conuersus ad comites, gratulatusque hunc primum regiminis sui diem, ad quem vsque diem nihil ex ea gubernatione præter titulum habuisset, facti rationem exposuit: questusque de illatis in se suosque sæpenumero contumeliis, ac binis præterea litteris ostensis, in quibus de insidiis sibi paratis admonebatur; in eam se arcem contulisse affirmauit, vt securitati suæ consuleret, non vt quidquam ex composito rerum statu mutaret. Simul scriptâ ad

Mechliniā contendit specie Germanos cōponendi.

5. Ianij.

Margarita Nauarræi Regis vxor. Spá.

Inde Namurcū alio prætextu.

Arcem Namurci occupat.

Aegidius Dominus Hiergij, Iācellotus Megæ Comes, Florus Haionus, & Claudius Haultepennius

Exponit socijs facti rationem.

Idemque scribit ad Ordinum Deputatos.

1577

Delegatos Ordinum epistolâ, ac misso ad eos, cum iisdem insidiarum indicibus litteris, Maximiliano Rassinghemio, partium vtrarumque nuncio perpetuario, causam discessionis, ac securioris in posterum dignioris que regiminis sui rationem edocuit. Id verò Ordinum Delegatos Senatoresque variè habuit. Multi sublatam inde spem reconciliationis omnem dolebant. Plerique lætabantur, eo veluti classico, quod Austriacus ipse cecinisset, ad arma cogi se aduersùs Ducem militibus exutum; laudabantque propterea peropportunũ Orangii Principis astum; cuius operâ insinuatum Austriaco eiusmodi fugæ consilium dictitabant. Omnes tamen, metu ne renouatum fortè bellum illis imputaretur à Rege, repetitis continuò litteris ad Austriacum nunciisque, Repentinam mutationem queruntur: inanes metus ac suspiciones vti deponat, comprecantur: ac Bruxellas reuerso pollicentur, se in insidiarum, si qui sint, reos accuratè inquisituros. Negabat Austriacus reditu-rum se, donec Hesius multa aduersùm se impiè ingratèque molitus (namque annuo sex millium florenûm reditu illum nuper auxerat) arma cum Bruxellensi populo non deponeret: donec Aldegundius ac Teronius, quos ad se circumueniendum missos ab Orangio constabat, Bruxellis agitarent: donec ipsi Ordinum Procuratores, renunciatâ Orangio, cum quo colludere viderentur, amicitiâ, illum æqua postulata recusantem, seriò non cogerent Gandauensi foederi,

Varius Deputatorũ sensus.

Horum litteræ ad Austriacũ

Iul. & Aug mẽsibus.

Austriaci responsum.

Mar. Del. l. 3 Turb. Belg. Aloys. Cabrera in Philip 2. l 11. c. 13. & c. 16.

1577 fœderi. Edictoque perpetuo, vti conuenerant, omissis ludificationibus, obtemperare. In quam sententiam compositâ ad Prouincias epistolâ, ac nominatis tum eorum nonnullis, à quibus adornatas sibi insidias affirmabat: tum honestis aliquot ac primariis viris, interque eos ipso Areschoti Duce, à quibus id genus multa compererat; non inanes, aut simulatos ab se metus ostendit: simulque Orangii fraudes opprimere per eas discordias, vnicè conantis Religionem Catholicam, ac Regis authoritatem, abunde nec falsò aperuit. Sed interea detecto Austriaci consilio Antuerpianæ arcis in potestatem suam redigendæ: ne aut Orangii emissariis, vti inaudierat, aut Ordinibus traderetur: capto Ludouico Blosio Treslongi Domino, arcis Præfecti vicario, eiectisque non sine cæde, qui Austriaco fauebant, militibus; in Ordinum manus Antuerpiæ arx, aliæque nonnullæ deuenerunt. Quo facto exacerbatis vtrinque animis, ac sparsis vltro citroque minacibus libellis: quum Ordines Deũ hominesque testarentur, concordiam à se optari, ab Austriaco belli causas ficto insidiarum metu quæri: Austriacus contrà satis ostendisse se diceret, quo animo esset aduersus pacem, qui dimissis Hispanis, ac reliquâ militiâ spoliatus, omnem sibi viam bellandi præclusisset; vtrique à se belli, si quod sequeretur, amoliri causas & odia conabantur: atque ideo reconciliationis interea curam, seu curæ speciem non omittebant:

Litteræ Austriaci ad prouincias.

Arx Antuerpiæ tentata ab Austriaco,

in manus Ordinum venit.

Ordines Austriacũ accusant velut insidias fictè timentem.

Austriacus veras insidias ostendit.

bant: adnitentibus antè omnes Vernero Gimnicho, ac Leuino Torrentio, Iuliacensis Ducis, ac Leodiensis Episcopi Legatis. In id verò operosiùs intendebat Austriacus, quippe imparatus incertusque Regis animi: trahebatque propterea moras, dum litteræ ab Hispania, quò Escouedum miserat, afferrentur. Aduenerat haud ita multò antè Philippus Sega Apostolicus Nuncius in Belgium, quò illum ex Picentina præfectura properè allegauerat Gregorius Tertius decimus: vt, quoniam inaudierat, Ioannem Austriacum cum Belgarum prouinciis disceptare de conditionibus, in quas antè iuraret quàm administrationem capesseret; Nuncius, cuius prudentiæ plurimùm Pontifex tribuebat, in tempore adesset Austriaco, ne quid incautè aduersùs Religionem confieri pateretur in earum conceptione legum. Simul vt, vbi pacem cum prouinciis compositam videret, illum ad Britannicam expeditionem, vti inter Pontificem Regemque conuenerat, animaret. Verùm quum iam reperisset Nuncius, Austriacum subscriptis conditionibus in Edictum perpetuum consensisse, & rursùm turbatis domi rebus, inque bellum propediem erupturis, spem nullam apparere externæ traiectionis; quod reliquum erat, firmare inter ea turbamenta iuuenem instituit non optimis modò consiliis, sed, quod pluris tunc erat, quinquaginta nummûm aureorum millibus, quã Gregorius summam Britannico bello destinatam ei statim offerri iussit: subsidium

1577

Leuinus vir doct. & postea Episc. Antuerp.

Nuncius à Pont. ad Austriacũ.

Episc. Ripatran-sonæ, postea S. R. E. Card.

cur missus.

consilium ei,

& auxiliũ offert.

1577 dium eo sanè gratius, quo Duci opportunius à milite, atque à pecunia destituto. Neque Delegatos Ordinum Senatoresque Nuncius prætermisit: sed Bruxellas Namurco digressus, Pontificias, vti iussus erat, litteras exhibuit, ac benigna Patris hortamenta ad resumendam concordiam, retinendamque pristinam obedientiam erga Religionem ac Regem, magnificentiùs excepta quàm obsequentiùs: scilicet obseptis iampridem multorum animis ab hæresi, refractario ac pertinaci malo, quodque faciliùs excluditur, quàm expellitur. Interea litteris ab Rege iussus Austriacus, si nulla posset iniri pacificationis via, Catholicam Religionem, Regiamque authoritatem strenuè tueri, milite non defuturo: audit, Orangium Bruxellas ab Ordinibus accersitum, Conseruatorémque Brabantiæ, repetito veteri vocabulo, Ruuartem prouinciæ creatum. Erat is Magistratus Dictatori Romanorum, aut Leodiensium Mamburo non absimilis. quem periclitante Repub. designare, partes esse suas, ex Introitus læti priuilegiis, dictitant Brabantini. Quamquam (vti apud eorum annales obseruatum legi) præter Antonium Philippi Burgundi Ducis filium, Ioanna Venceslai Ducis vidua Brabantiam gubernante, delectum à tribus prouinciæ ordinibus Ruuartem: ac præter Philippum S.Pauli Comitem, diffidentibus inter se Ioanne Duce, & Iacoba coniuge, ab armatis in Ducem Brabantinis Ruuartem quoque nominatum; non alias ego quidem reperi

Delegatos Nuncius aggreditur

initio Septemb.

Ruuartes creatur Orangius.

Quid hoc munus sit: & qui olim eo insignitis.

M. Delr. l.4. Turb Belg.

Philip. Audax. 1404.

Ioan. IV. Dux Brabantiæ. 1420.

peri ea vsos authoritate Brabantiæ populos. Horum autem vterque quoniam à Ruuartis nomine, ad Ducis deinde munus imperiumque trasiere; spes scilicet Orangio ab exemplo intendi poterat, reiectis aliquando temporariæ modestiæ vocabulis, Brabantiæ sese Ducem genti Nassauiæ præiturum. Quo acriùs incitatiùsque Austriacus ea super re non destitit, internuncio Gaspare Schetzio Grobendonchii Domino, ciuitatem atque Ordines increpare. Quin etiam acceptis haud multo pòst aliis ab Rege litteris, operâ Philippi Segæ festinatis, (quem per eos dies è Belgio in Hispaniam transtulerat Pontifex pro Ormanetto Nuncium) in quibus Rex volebat, Ordinum Delegatis edici, arma vt deponerent, Orangium ne admitterent, Edicto perpetuo obtemperarent; Austriacus, misso ad eos litterarum exemplari, seriò admonuit, sibi maturè consulerent, ac iustam Principis iram in sui patriæque perniciem experiri ne vellent. Sed quum responsionis loco nonnisi querelæ ac minæ, (quippe moderante cuncta Orangio) redderentur; ad vim ac bellũ animum applicuit, vt multi interpretabantur, non inuitus. Frustratus enim spe pacificandæ per indulgentiam liberalitatemque prouinciæ; (quã ille laudem à superioribus Belgii Præfectis amissam recuperaturum se crediderat) vbi animaduertit, irritam esse beneficentiam, Magistratuum authoritatem inualescere, suam contrahi, ac planè se precariò regere, immo iniuriis atque

1577.

Grobendonchius Thesaurarius Regis. 4. Octob.

Ordinibus quid imperat Rex

& quid addit Austriacus.

Illi non obtemperant:

& Austriacus ad bellum respicit,

non inuitus:

ob has potissimùm causas.

1577 atque insidiis perditorum hominum caput suum quotidie patere; vir contumeliæ insolens, magnisque assuetus exercitibus imperare, quum belli æquè ac domi obligatas sibi manus videret; pertæsus huiusmodi vitam, oblatam occasionem haud illibenter arripuit, apertumque bellum maluit, quàm miseram intutamque pacem.

ET VERO magnum offensi irritatique animi argumentum fuit, virum militiæ sanè non rudem voluisse eo tempore armis decernere, quum vires ei longè impares erant. Nam ex septendecim prouinciis, queis Belgium constat, duæ tantummodo, Lucemburgum, Namurcumque tuebātur Austriacum. Ex nobilitate, Sacroque ordine, ac Magistratibus, si paucos excipias, omnes inito inter se fœdere sequebantur Ordinum partes. Non quòd Religionem, aut Regis obsequium exuissent, (quamquam ex huiusmodi desertoribus non deerant oppidò pauci) sed alii iactatione apud populum libertatis auidum, & dominantibus infensum: pars ab Orangio promissis empta, eique affinitatibus adnexa: multi Austriacum inermem, & fugitiuum reputantes, tutiora Ordinum arma sectabantur, non pauci etiam honestiora credebant, rati fictos ab Austriaco metus coniurationum, quò bellum iustiùs capesseret; eumque propterea compositis ad Regem litteris incusauerant, vanis Belgium suspicionibus implicantem. Vsque adeo verum est, PRINCIPIBVS de coniura-

STATVS rerum ex vtraque parte.

Duæ tantū prouinciæ pro Austriaco.

Nobilitas & Status Eccl. pro Ordinibus.

Cur?

ratione non credi, nisi peremptis. Nec militia conferenda tunc erat. Siquidem hinc pauca Germanorum signa de industria ab Austriaco retenta in Belgio, reuocatique ex Gallia manipuli aliquot Hispanorum ibi militantium, ac delectæ præterea nonnullæ Vuallonum Burgundorumque centuriæ, vix quatuor armatorum millia conficiebant: quum illinc non pauciores quindecim hominum millibus iam tum numerarentur. qui si, vti deliberauerant, atque à Gemblaco propterea mouerant, Namurcum illico aggressi essent, haud dubiè Austriacum militiâ viribusque inualidum, vrbe atque arce depulissent. Sed, vt plura inter capita, dum tempus diffidendo in castris terunt, nouis se se firmandi auxiliis opportunitatem Austriaco præbuere. Nimirum Ruuartes Orangius ordinandæ Brabantiæ posthabebat omnia, quo vicinæ Hollandiæ præcaueret. Ille Bruxellis, atque aliis circà oppidis nouos Magistratus ad Hollandorum exemplar instituebat. Illius consilio arx Antuerpiæ, qua parte prospectabat vrbem, diruta est, tanto populi gaudio, operarumque sponte accurrentium frequentiâ, vt neque primariæ continerì mulieres domi possent, quin noctu operi interuenirent: donec ob flagitia in eo compotantium colludentiumq; tripudio fœdè admissa, nocturnum opus edicto sublatum est. Sed nusquam effusior gestientium licentia, quam ad Albani Ducis ex ære fusili triumphalem statuam. quam sepositam in parte arcis aggressi, in

Militia Austriaci, | & Ordinū. | hæc maior, & victrix, | si concors. | Orangius moderatur omnia. | Eius consilio Arx Antuerp. diruitur. | magno populi tripudio. | præsertim in Albani

1577 | Gemblac. | in fine Aug. mēsis. Mar. Del. l.4. Turb. Belg.

1577 in aream deuoluunt, ferro instant, securibus sæuiunt: & tamquam ad singulos ictus dolorem incuterent, ac sanguinem elicerent, imaginaria illa cæde fruebantur. Fuere, qui lapidum fragmenta è comminuta basi domum asportarunt, appenderuntque ceu fracto ex hoste manubias, ac sumptæ qualiscumque demum vltionis ad posteros documentum. Metallum sicut antea ex tormentis bellicis in Albani signum, sic postea ex signo eiusdē in tormenta refusum, ac naturæ suæ redditum est. Aegrè id vnum ferentibus nonnullis, quasi Albanus sanè totus ex terrore conflatus, ideoque sat formidatus ad eam diem; iam in huiusmodi machinas conuersus videretur, quibus vel absens perpetuò Belgium territaret. Exemplum Antuerpiæ non minori statim alacritate secuti Gandauenses, Traiectenses ad Rhenum, Insulani, Valencenates, aliique, excusso arcium iugo, ceu primos libertatis dies agitauere. Quæ quoniam ad rebellionem populorum, & (quod acriùs angebat aliquos) ad nimiam Orangii potentiam spectare videbantur, Procerum complures, quibus integra adhuc in Regem fides, præsertim Areschoti Dux ob veteres cum Orangio controuersias; de eligendo nouo Belgii Gubernatore verba fecerunt, specie quidem firmandi Ordinum partes accessu maiorum virium, re vera vt ipsi subtracti Ruuartis imperio, cui parebat ægrè Nobilitas, apud nouum Principem exæquarentur. Quumque ab aliis Angliæ Regina, ab aliis Franciscus

Statua confringenda.

Refusa demū in tormenta bellica.

Demolitiones aliarum arciū.

Vtrecht Lilla.

Proceres infensi potentiæ Pr. Orangii, de nouo Belgii Gubernatore cogitant.

Orāgius.

Tres proponunt.

ciſcus Hercules Dux Alenconius frater Galliarum Regis, ab aliis Rodulphi Imperatoris frater Matthias Archidux Auſtriæ nominarentur; facilè illam vti hæreticam, ac per Vicarium dominaturam reiecere Catholici: Alenconium verò ob aſſiduas inter Belgas & Gallos inimicitias, plerique poſthabuere Archiduci, qui ex familia petitus, minus offenſurus Philippi Regis animum videretur. niſi fortè aliqui, vt Auſtriacos inter ſe bello committerent, ad Archiducem reſpexere. Miſſi Viennam Oratores non difficilè perſuaſere iuueni, quod auebat: cumque noctu egreſſum vrbe quàm pauciſſimis comitatum in Brabantiam opinione celeriùs adduxere inſcio Rodulpho Cæſare, fratremque (vbi reſciuit) à fuga per inſequentes equites, mox à propoſito per litteras retrahere fruſtra conato. Quin etiam increpitum peracerbè à Rodulpho Maximilianum fratrem, nō dubiis authoribus accepi: quòd is communicatum ſibi conſilium à Matthia, in tempore non aperuiſſet. quum tamen Maximilianus iuſiurādum obiiceret, quo adactus fuerat à fratre, ne rem ea ipſa nocte ſibi proditam, cuiquam mortalium detegeret ante veſperum conſequentis diei. Sed non ideo Cæſar effugit aliquorum ſermones longè ſecus interpretantium Archiducis fugam. Certè haud clàm fuit, ſuſpicatos tunc eſſe nonnullos, iuuenis conſilium in adeunda Belgii præfectura eò ſpectaſſe, vt per occaſionem patrocinii, aliquando insereret in ſtirpem Rodulphi, Auſtriacam-

Matthiam Archiducē præferuāt

& ex Germania in Belgium deducunt;

improbāte id Rodulpho Cæſ.

& Maximilianū rei conſcium obiurgāte.

Suſpicio multorum de Cæſare non ſeriò agente:

1577

3. Octob.

1577 eamque Germaniæ domum, Belgicum patrimonium: vti de huiusmodi suspicione disseruit, cum aliquot Germanicis proceribus Bartholomæus Comes Portia Pontificius ea tempestate Nuncius apud Cæsarem. Et Ioannes ipse Austriacus dubitasse de Rodulphi animo visus est; dum ad Alexandrum Farnesium Parmæ Principem scribens, inter alia: *Venit ad me*, inquit, *hesterno die ab Imperatore nuncius cum eius litteris, quibus admonet de fratris discessu, vtis suspicatur, in Belgium, se neque gnaro, neque probante. Offensus profectò sum ea re non mediocriter. Nam etsi non ignorabam, anno superiore id quoque ab Ordinibus attentatum; persuadere mihi tamen numquam potui, aut Archiducem suscepturum huiusmodi prouinciam, aut Impe-ratricem matrem, fratremque Cæsarem consensuros. Quamquam de Imperatrice, quam reor huius consilij prorsus ignaram, non sanè miror: potiùs angor eius causa, vereorque ne leuitas filij triste aliquid apportet matri. De Imperatore quid iudicem, incertus adhuc animi sum. Quippe id agitari quum ipse non nesciret, non modò negotium non dispulit, sed neque de eo Regem, vti par erat, admonuit. Ego quum primùm Archiducem resciero in Belgium intulisse pedem, cum illo, quemadmodum conuenire vtrique nostrum arbitrabor, sedulò agam, ne se Ordinibus adiungat implicetque: recusantem hostis loco iure habebo.* Sed iam ille in Belgium intrauerat, non tamen regimini statim admotus: quippe Ordi-nes

Margin notes: 25. Octob (beside "ad me, inquit"); Ea de re Io. Austriaci epistola (beside "Cæsarem. Et Ioannes")

gitiones. ac promissa, quibus corruptor animosus immeritos meritosque iuxtà onerat? Et tamen reperiri, qui, quum videant, emi obuia ista munificentia Belgij libertatem, non vile ducant liberis animis pretium seruitutis. Proinde intentis hominem oculis circumspiciant, sibique persuadeant, amari Belgium non posse ab eo, qui Carolum Hispaniæ Principem Belgarum Proceribus fauentem, Philippo parenti prodidit, perdiditque. Neque his contentus Orangius, per excursores suos, ac præcipuè per Teronium Vasconem, recens partium additamentum, rumorem clàm subdit, Milites Hispanos externosque, quos abiisse tantopere gestirent Belgæ, (ne errarent) partim in Lucemburgensi prouincia delitescere, partim in Burgundia substitisse, partim aduersùs Hugonotos militare in Gallia, in iisque locis expectare illos Austriaci nutum in Belgium reuolandi. Addidere his fidem litteræ Austriaci & Escouedi ad Philippum Regem in Gallia interceptæ, ac Bruxellis per eos dies euulgatæ: quibus (vt aiebant) & querelæ aduersùs Ordines, & belli gerendi necessitas, & pecuniæ ad eam rem postulatio continebantur: quæ variis commentationibus in maius auctæ ab Orangianis, atque in lucem editæ, tantum authoritatis ac beneuolentiæ Austriaco ademerunt, vt quidquid is ageret, siue beneficentiam intenderet, siue remitteret, captis semel suspicione animis, omnia secus interpretarentur. Illi ipsi paulo antè perofficiosè ab eo habiti, hono-

1577

Rumor sparsus ab Orágianis,

Litteræ Austriaci interceptæ,

Decrescit Belgarum amor erga illum,

Crescit suspicio & abalienatio,

1577 rumque gradu, immo & censu nummorum annuo donati, versâ statim mente non modò conspectum illius fugitare, ceu perforato animo ac transmittente accepissent omnia: sed etiam palàm obloqui, conuicia in eum iacere, & ARGVMENTVM nihil debentium, odiq quærere. Vsque adeo INSINCERAS animas, sicut impura corpora, quo magis nutrias, eò magis lædas. Neque hic sese deferebant hæretici, dicta factaque eius vti subdola criminantes. Quin apud multorum animos nimia hominis facilitate suspensos occultè sermonem serere; *Non esse quòd magnopere iuri iurando confiderent, quo Austriacus Edictum perpetuum tam libenter admiserat. Nempe in Hispania illum antè iurasse, nihil se in Belgio contra Regis commoda consensurum: quo sacramento obstrictus, & tamquam occupatus, posterius velut priori contrarium nihili sibi faciendum religiosus animus existimauerit. Inualuisse hanc in aliquorum aula doctrinam, & principalem morem iam factum. Sic ludificatos à Carolo Octauo Gallorum Rege Florentinos: quibus iuratus se illis quamprimum Pisas redditurum; fidem dein repetentibus responderit, se prius Pisanis iureiurando contrarium promisisse.* Quæ vbi ex animi sententia fluere animaduertit Orangius, ratus posse Austriacum armorum præsidio, & populi beneuolentiâ destitutum facilè opprimi; negotium dedisse ferebatur Philippo Marnixio à Sancta Aldegunde, quem propterea

Hesius in primis.

Oblivio beneficiorum in odium vertitur.

Hæretici ignem ventilant.

Ex relat. Christop. Assonuill.

Vide etiã Guicciar. l. 2. hist.

Consilium Orangii de Austriaco capiendo hisce ministris.

S. Aldegundis gẽtilitius Marnixii pagus.

Bruxellas immiserat, & Guilelmo Hornano Hesii Domino, pollicitis captum, seu vi seu dolo Austriacum in Zelandiam se deportaturos. Quod sanè facinus & si non abhorrebat à reliqua vita aut Aldegundii, hominis ingeniosissimè nequam, qui Caluinum puer docentem audierat, senex iam alios ipse docebat: aut Hesii, cui bono vertebat, abstrahi quoquo modo Bruxellis Austriacum, eòque gubernandam sibi vrbem relinqui: quique capite postea damnatus, idem aduersùs Alexandrum Farnesium prætentasse creditus est. tamen, an illi re ipsa moliti hoc sint, vt Austriacus multis authoribus existimauit: an potiùs, ex Orangii consilio, famâ tantummodo, incussoque eius rei metû contenti fuerint, affirmare non ausim: quum ad serendas inimicitias inter Austriacum & Belgarum primores (quod auebat Orangius) tantundem esset, siue is captiuitate, siue captiuitatis opinione prouocaretur: immo illud inuidiosius videbatur, & ab Rege vindicandum: hoc verò dubium, nec facilè assequendum, & fortasse ab Austriaco belli causas quærente simulatum credi poterat. Et sanè processisse Orangii artificium compertum est.

Aldegūdio

& Hesio.

Dubium, an tentatū hoc fuerit.

ETENIM Austriacus, vbi authoritatem suam quotidie imminui, odium augeri, relatis conspirationibus se peti sensit; non vltrà Bruxellis moraturus, locum circumspectare cœpit aliquem, ex quo repellere, aut etiam inferre vim posset, placuitque Namurci arx, munitione

DE FVGA Austriaci.

1577 tione ac situ valida, excipiendoq; externo militi peropportuna. Ergo nouis insidiarum indiciis maturarâ fugâ, Mechliniam specie dirimendæ litis, inter legiones Germanicas, & Ordinum Quæstores super stipendiis exortæ, clàm Bruxellis abscedit. Neque ibi, vt sibi videbatur, adhuc tutus, occasionem nactus occurrendi Galliæ Regis sorori ad aquas Spadanas proficiscenti; (si modò hisce sub aquis aliud non latebat, vt in loco ipse aperiã) magno Nobilium comitatu Namurcum venit: Quam vbi perhonorificè excepisset, abeuntemque prosecutus esset; postridie quasi venaturus, ex composito arcem Namurci obequitans, laudare locum numquam antea æstimatum impensè cœpit: inuitatusque ad eum introspiciendum à Barlamontii eius Prouinciæ Præfecti filiis, non inuito arcis Gubernatore, ipse comitesque ingressi sunt, statimque occupatis munitionibus, mutatis præsidiariis, Gubernatore nihil vereri iusso, quòd diceret, Non aliena se violenter inuadere, sed quæ Regis essent, ea repetere; conuersus ad comites, gratulatusque hunc primum regiminis sui diem, ad quem vsque diem nihil ex ea gubernatione præter titulum habuisset, facti rationem exposuit: questusque de illatis in se suosque sæpenumero contumeliis, ac binis præterea litteris ostensis, in quibus de insidiis sibi paratis admonebatur; in eam se arcem contulisse affirmauit, vt securitati suæ consuleret, non vt quidquam ex composito rerum statu mutaret. Simul scripta ad

Marginalia (left): 5. Ianij. — Margarita Nauarræi Regis vxor. Spâ. — Aegidius Dominus Hiergij, Iacellottus Megæ Comes, Florus Hoionus, & Claudius Haultepennius.

Marginalia (right): Mechliniã contendit specie Germanos cõponendi. — Inde Namurcũ alio prætextu. — Arcem Namurci occupat. — Exponit socijs facti rationem.

Idemque scribit ad Ordinum Deputatos.

Delegatos Ordinum epistolâ, ac misso ad eos, cum iisdem insidiarum indicibus litteris, Maximiliano Raſſinghemio, partium vtrarumque nuncio perpetuario, causam discessionis, ac securioris in posterum dignioris que regiminis sui rationem edocuit. 1577

Varius Deputatorũ sensus.

Id verò Ordinum Delegatos Senatoresque variè habuit. Multi sublatam inde spem reconciliationis omnem dolebant. Plerique lætabantur, eo veluti classico, quod Austriacus ipse cecinisset, ad arma cogi se aduersùs Ducem militibus exutum: laudabantque propterea peropportunũ Orangii Principis astum; cuius operâ insinuatum Austriaco eiusmodi fugæ consilium dictitabant.

Horum litteræ ad Austriacũ

Omnes tamen, metu ne renouatum fortè bellum illis imputaretur à Rege, repetitis continuò litteris ad Austriacum nunciisque, Repentinam mutationem queruntur: inanes metus ac suspiciones vti deponat, comprecantur: ac Bruxellas reuersò pollicentur, se in insidiarum, si qui sint, reos accuratè inquisituros. Iul. & Aug mẽsibus.

Austriaci responsum.

Negabat Austriacus rediturum se, donec Hesius multa aduersùm se impiè ingratèque molitus (namque annuo sex millium florenũm reditu illum nuper auxerat) arma cum Bruxellensi populo non deponeret: donec Aldegundius ac Teronius, quos ad se circumueniendum missos ab Orangio constabat, Bruxellis agitarent: donec ipsi Ordinum Procuratores, renunciatâ Orangio, cum quo colludere viderentur, amicitiâ, illum æqua postulata recusantem, seriò non cogerent Gandauensi fœderi, Mar. Del. l. 3 Turb. Belg. Aloys. Cabrera in Philip 2. l 11. c. 13. & c. 16.

1577 fœderi, Edictoque perpetuo, vti conuenerant, omissis ludificationibus, obtemperare. In quam sententiam compositâ ad Prouincias epistolâ, ac nominatis tum eorum nonnullis, à quibus adornatas sibi insidias affirmabat: tum honestis aliquot ac primariis viris, interque eos ipso Areschoti Duce, à quibus id genus multa compererat; non inanes, aut simulatos ab se metus ostendit: simulque Orangii fraudes opprimere per eas discordias, vnicè conantis Religionem Catholicam, ac Regis authoritatem, abunde nec falsò aperuit. Sed interea detecto Austriaci consilio Antuerpianæ arcis in potestatem suam redigendæ: ne aut Orangii emissariis, vti inaudierat, aut Ordinibus traderetur: capto Ludouico Blosio Treslongi Domino, arcis Præfecti vicario, eiectisque non sine cæde, qui Austriaco fauebant, militibus; in Ordinum manus Antuerpiæ arx, aliæque nonnullæ deuenerunt. Quo facto exacerbatis vtrinque animis, ac sparsis vltro citroque minacibus libellis: quum Ordines Deũ hominesque testarentur, concordiam à se optari, ab Austriaco belli causas ficto insidiarum metu quæri: Austriacus contrà satis ostendisse se diceret, quo animo esset aduersùs pacem, qui dimissis Hispanis, ac reliquâ militiâ spoliatus, omnem sibi viam bellandi præclusisset; vtrique à se belli, si quod sequeretur, amoliri causas & odia conabantur: atque ideo reconciliationis interea curam, seu curæ speciem non omittebant:

Litteræ Austriaci ad prouincias.

Arx Antuerpiæ tentata ab Austriaco,

in manus Ordinum venit.

Ordines Austriacũ accusant velut insidias fictè timentem.

Austriacus veras insidias ostendit.

1577 dium eo sanè gratius, quo Duci opportunius à milite, atque à pecunia destituto. Neque Delegatos Ordinum Senatoresque Nuncius prætermisit: sed Bruxellas Namurco digressus, Pontificias, vti iussus erat, litteras exhibuit, ac benigna Patris hortamenta ad resumendam concordiam, retinendamque pristinam obedientiam erga Religionem ac Regem magnificentius excepta quàm obsequentius: scilicet obseptis iampridem multorum animis ab hæresi, refractario ac pertinaci malo, quodque facilius excluditur, quàm expellitur. Interea litteris ab Rege iussus Austriacus, si nulla posset iniri pacificationis via, Catholicam Religionem, Regiamque authoritatem strenuè tueri, milite non defuturo: audit, Orangium Bruxellas ab Ordinibus accersitum, Conseruatorémque Brabantiæ, repetito veteri vocabulo, Ruuartem prouinciæ creatum. Erat is Magistratus Dictatori Romanorum, aut Leodiensium Mamburo non absimilis. quem periclitante Repub. designare, partes esse suas, ex Introitus læti priuilegiis, dictitant Brabantini. Quamquam (vti apud eorum annales obseruatum legi) præter Antonium Philippi Burgundi Ducis filium, Ioannâ Venceslai Ducis viduâ Brabantiam gubernante, delectum à tribus prouinciæ ordinibus Ruuartem: ac præter Philippum S. Pauli Comitem, dissidentibus inter se Ioanne Duce, & Iacoba coniuge, ab armatis in Ducem Brabantinis Ruuartem quoque nominatum; non alias ego quidem re-

Delegatos Nuncius aggreditur

in it o Septemb.

Ruuartes creatur Orangius.

Quid hoc munus &c.

& qui olim eo insigniti.

M. Delr. l. 4. Turb Belg.

Philip. Audax. 1404.

Ioan. IV. Dux Brabantiæ. 1420

peri ea vſos authoritate Brabantiæ populos. Horum autem vterque quoniam à Ruuartis nomine, ad Ducis deinde munus imperiumque traſiere; ſpes ſcilicet Orangio ab exemplo intendi poterat, reiectis aliquando temporariæ modeſtiæ vocabulis, Brabantiæ ſeſe Ducem genti Naſſauiæ præiturum. Quo acriùs incitatiùsque Auſtriacus ea ſuper re non deſtitit, internuncio Gaſpare Schetzio Grobendonchii Domino, ciuitatem atque Ordines increpare. Quin etiam acceptis haud multo pòſt aliis ab Rege litteris, operâ Philippi Segæ feſtinatis, (quem per eos dies è Belgio in Hiſpaniam tranſtulerat Pontifex pro Ormanetto Nuncium) in quibus Rex volebat, Ordinum Delegatis edici, arma vt deponerent, Orangium ne admitterent, Edicto perpetuo obtemperarent; Auſtriacus, miſſo ad eos litterarum exemplari, ſeriò admonuit, ſibi maturè conſulerent, ac iuſtam Principis iram in ſui patriæque perniciem experiri ne vellent. Sed quum reſponſionis loco nonniſi querelæ ac minæ, (quippe moderante cuncta Orangio) redderentur; ad vim ac bellū animum applicuit, vt multi interpretabantur, non inuitus. Fruſtratus enim ſpe pacificandæ per indulgentiam liberalitatemque prouinciæ; (quā ille laudem à ſuperioribus Belgii Præfectis amiſſam recuperaturum ſe crediderat) vbi animaduertit, irritam eſſe beneficentiam, Magiſtratuum authoritatem inualeſcere, ſuam contrahi, ac planè ſe precariò regere, immo iniuriis

atque

Margin notes:

1577.

Grobendonchius Theſaurarius Regis.

Ordinibus quid imperat Rex

4. Octob.

& quid addit Auſtriacus.

Illi non obtemperant:

& Auſtriacus ad bellum reſpicit,

non inuitus:

ob has potiſſimùm cauſas.

1577 atque insidiis perditorum hominum caput suum quotidie patere; vir contumeliæ insolens, magnisque assuetus exercitibus imperare, quum belli æquè ac domi obligatas sibi manus videret; pertæsus huiusmodi vitam, oblatam occasionem haud illibenter arripuit, apertumque bellum maluit, quàm miseram intutamque pacem.

ET VERO magnum offensi irritatique animi argumentum fuit, virum militiæ sanè non rudem voluisse eo tempore armis decernere, quum vires ei longè impares erant. Nam ex septendecim prouinciis, queis Belgium constat, duæ tantummodo, Lucemburgum, Namurcumque tuebātur Austriacum. Ex nobilitate, Sacroque ordine, ac Magistratibus, si paucos excipias, omnes inito inter se fœdere sequebantur Ordinum partes. Non quòd Religionem, aut Regis obsequium exuissent, (quamquam ex huiusmodi desertoribus non deerant oppidò pauci) sed alii iactatione apud populum libertatis auidum, & dominantibus infensum: pars ab Orangio promissis empta, eique affinitatibus adnexa: multi Austriacum inermem, & fugitiuum reputantes, tutiora Ordinum arma sectabantur, non pauci etiam honestiora credebant, rati fictos ab Austriaco metus coniurationum, quò bellum iustiùs capesseret; eumque propterea compositis ad Regem litteris incusauerant, vanis Belgium suspicionibus implicantem. Vsque adeo verum est, PRINCIPIBVS de coniu-

STATVS rerum ex vtraque parte.

Duæ tantū prouinciæ pro Austriaco.

Nobilitas & Status Eccl. pro Ordinibus.

Cur?

Militia Austriaci, ratione non credi, nisi peremptis. Nec militia conferenda tunc erat. Siquidem hinc pauca Germanorum signa de industria ab Austriaco retenta in Belgio, reuocatique ex Gallia manipuli aliquot Hispanorum ibi militantium; ac delectæ præterea nonnullæ Vuallonum Burgundorumque centuriæ, vix quatuor armatorum millia conficiebant: quum illinc non pauciores quindecim hominum millibus iam tum numerarentur. qui si, vti deliberauerant, atque à Gemblaco propterea mouerant, Namurcum illico aggressi essent, haud dubiè Austriacum militiâ viribusque inualidum, vrbe atque arce depulissent. Sed, vt plura inter capita, dum tempus diffidendo in castris terunt, nouis se se firmandi auxiliis opportunitatem Austriaco præbuere. Nimirum Ruuartes Orangius ordinandæ Brabantiæ posthabebat omnia, quo vicinæ Hollandiæ præcaueret. Ille Bruxellis, atque aliis circà oppidis nouos Magistratus ad Hollandorum exemplar instituebat. Illius consilio arx Antuerpiæ, qua parte prospectabat vrbem, diruta est, tanto populi gaudio, operarumque sponte accurrentium frequentiâ, vt neque primariæ contineri mulieres domi possent, quin noctu operi interuenirent: donec ob flagitia in eo compotantium colludentiumq; tripudio fœde admissa, nocturnum opus edicto sublatum est. Sed nusquam effusior gestientium licentia, quàm ad Albani Ducis ex ære fusili triumphalem statuam, quam sepositam in parte arcis aggressi, in

Margin notes (left): & ordinū. | hæc maior, & victrix, | si concors. | Orangius moderatur omnia. | Eius consilio Arx Antuerp. diruitur. | magno populi tripudio. | præsertim in Albani

Margin notes (right): Gemblaci | in fine Aug. mensis. Mar. Del. l. 4. Turb. Belg.

1577 in aream deuoluunt, ferro instant, securibus sæuiunt: & tamquam ad singulos ictus dolorem incuterent, ac sanguinem elicerent, imaginaria illa cæde fruebantur. Fuere, qui lapidum fragmenta è comminuta basi domum asportarunt, appenderuntque ceu fracto ex hoste manubias, ac sumptæ qualiscumque demum vltionis ad posteros documentum. Metallum sicut antea ex tormentis bellicis in Albani signum, sic postea ex signo eiusdē in tormenta refusum, ac naturæ suæ redditum est. Aegrè id vnum ferentibus nonnullis, quasi Albanus sanè totus ex terrore conflatus, ideoque sat formidatus ad eam diem; iam in huiusmodi machinas conuersus videretur, quibus vel absens perpetuò Belgium territaret. Exemplum Antuerpiæ non minori statim alacritate secuti Gandauenses, Traiectenses ad Rhenum, Insulani, Valencenates, aliique, excusso arcium iugo, ceu primos libertatis dies agitauere. Quæ quoniam ad rebellionem populorum, & (quod acriùs angebat aliquos) ad nimiam Orangii potentiam spectare videbantur, Procerum complures, quibus integra adhuc in Regem fides, præsertim Areschoti Dux ob veteres cum Orangio controuersias; de eligendo nouo Belgii Gubernatore verba fecerunt, specie quidem firmandi Ordinum partes accessu maiorum virium, re vera vt ipsi subtracti Ruuartis imperio, cui parebat ægrè Nobilitas, apud nouum Principem exæquarentur. Quumque ab aliis Angliæ Regina, ab aliis Franciscus

Statua confringenda.

Refusa demū in tormenta bellica.

Vtrecht Lilla.

Demolitiones aliarum arcium.

Proceres infensi potentiæ Pr. Orangii,

de nouo Belgij Gubernatore cogitant.

Orāgius.

Tres proponunt.

ciscus Hercules Dux Alenconius frater Galliarum Regis, ab aliis Rodulphi Imperatoris frater Matthias Archidux Austriæ nominarentur; facilè illam vti hæreticam, ac per Vicarium dominaturam reiecere Catholici: Alenconium verò ob assiduas inter Belgas & Gallos inimicitias, plerique posthabuere Archiduci, qui ex familia petitus, minus offensurus Philippi Regis animum videretur. nisi fortè aliqui, vt Austriacos inter se bello committerent, ad Archiducem respexere. Missi Viennam Oratores non difficilè persuasere iuueni, quod auebat: cumque noctu egressum vrbe quàm paucissimis comitatum in Brabantiam opinione celeriùs adduxere inscio Rodulpho Cæsare, fratremque (vbi resciuit) à fuga per insequentes equites, mox à proposito per litteras retrahere frustra conato. Quin etiam increpitum peracerbè à Rodulpho Maximilianum fratrem, nō dubiis authoribus accepi: quòd is communicatum sibi consilium à Matthia, in tempore non aperuisset: quum tamen Maximilianus iusiurādum obiiceret, quo adactus fuerat à fratre, ne rem ea ipsa nocte sibi proditam, cuiquam mortalium detegeret ante vesperum consequentis diei. Sed non ideo Cæsar effugit aliquorum sermones longè secus interpretantium Archiducis fugam. Certè haud clàm fuit, suspicatos tunc esse nonnullos, iuuenis consilium in adeunda Belgii præfectura eò spectasse, vt per occasionem patrocinii, aliquando insereret in stirpem Rodulphi, Austriacam-

Matthiam Archiducē præferunt

& ex Germania in Belgium deducunt;

3. Octob.

improbāte id Rodulpho Cæs.

& Maximilianū rei conscium obiurgāte.

Suspicio multorum de Cæsare non seriò agente:

cam-

1577 eamque Germaniæ domum, Belgicum patrimonium: vti de huiusmodi suspicione disseruit, cum aliquot Germanicis proceribus Bartholomæus Comes Portia Pontificius ea tempestate Nuncius apud Cæsarem. Et Ioannes ipse Austriacus dubitasse de Rodulphi animo visus est; dum ad Alexandrum Farnesium Parmæ Principem scribens, inter alia: *Venit ad me*, inquit, *hesterno die ab Imperatore nuncius cum eius litteris, quibus admonet de fratris discessu, vti suspicatur, in Belgium, se neque gnaro, neque probante. Offensus profectò sum ea re non mediocriter. Nam etsi non ignorabam, anno superiore id quoque ab Ordinibus attentatum; persuadere mihi tamen numquam potui, aut Archiducem suscepturum huiusmodi prouinciam, aut Imperatricem matrem, fratremque Cæsarem consensuros. Quamquam de Imperatrice, quam reor huius consilij prorsus ignaram, non sanè miror: potiùs angor eius causa, vereorque ne leuitas filij triste aliquid apportet matri. De Imperatore quid iudicem, incertus adhuc animi sum. Quippe id agitari quum ipse non nesciret, non modò negotium non dispulit, sed neque de eo Regem, vti par erat, admonuit. Ego quum primùm Archiducem resciero in Belgium intulisse pedem, cum illo, quemadmodum conuenire vtrique nostrum arbitrabor, sedulò agam, ne se Ordinibus adiungat implicetque: recusantem hostis loco iure habebo.* Sed iam ille in Belgium intrauerat, non tamen regimini statim admotus: quippe Ordines

Ea de re Io. Austriaci epistola.

25. Octob.

nes non satis antè consulti, atque Orangius, moras ex industria nectebant, deque conditionibus Archiduci offerendis anxiè agitabant. Quibus denique non paucioribus triginta & vna propositis, cônstrictoque iis Archiduce, ac tantùm non in ordinem redacto, fundamenta iaciebant eius popularis imperii, quo iidem olim Belgæ, diuisa ex æquo cum Rege administratione, regebant, regebanturque. In has porro conditiones quum Catholici pariter ac hæretici, nouo inter se icto fœdere, iurassent, Matthias Antuerpiæ primùm, postea Bruxellis, supremus Belgii Gubernator, magna ludorum gratulatione, salutatur. Viceruntque Orangii asseclæ, vt Archiduci adderetur ipse, qui iuueni nondum vigesimum annum supergresso, rudique rerum Belgicarum, Vicarii nomine moderaretur. 1577

Matthias Belgium iurat. Ac multis conditionibus acceptis, Cæs. l. 6. bell. Gall. 17. Decēb. Gubernator prouinciarum inauguratur: Orangio Vicario.

PRIMVM facinus noui regiminis fuit mutatio secretioris Senatus, abdicatis dubiæ in Ordines fidei Senatoribus, nouis adlectis: à quibus statim hostes patriæ renunciati quicumque Austriacum sequerentur: mox ipse Austriacus eiusdem pœnæ interminatione compellatus, ni Belgio excederet: postremò ab eodem Senatu Ordinumque legatis compositum iusiurandi carmen; quo sacer iuxtà ac profanus ordo persanctè pollicerentur, *Obtemperaturos se Archiduci Matthiæ, supremo Belgij Præfecto, eumque fortunis ac sanguine defensuros, donec alius ab Rege, atque Ordinibus crearetur: cum Ioanne autem Austriaco, vti* 1578

NOVVS Senatus hostes pronūciat Io. Austriaci asseclas; & ipsum Austriacū. proposita hac iurisiurãdi forma.

1577 *cum hoste, acturos.* Hæc verò proposita lex, atque alicubi impotenter exacta non paucis Nobilium fraudi fuit, aliquos etiam afflixit. Principium Antuerpiæ sumptum ex Patribus Societatis Iesu, vt quorum magna erat ea in vrbe authoritas, eorum aut exemplum, si ad partes accederent, alios inuitaret; aut, si abnuerent, animaduersio deterreret. Vrgebantque id inprimis hæretici, non dubia spe, Patres (quorum constantiam semper oderant, hic amabant) per eam occasionem, quam sibi laudi vertere consueuerunt, è Belgio interim amandandos. Negotium itaque in se suscipit Guilelmus Hesius: aggressusque Balduinum ab Angelo, qui Societatem in Belgica prouincia temperabat, hortatur, vt in concepta legis verba, nomine suorum, iuret. Is, qui sciret illam iurandi formam ab hæreticis compositam aduersus Catholicorum partes: excusata instituti sui ratione, qua Patribus interdicitur ciuilibus hisce curis; firmatus animi sacramentum eiusmodi respuebat, neque precibus, neque minis adigi ad illud poterat; eoque, quum per aliquot dies assiduis hæreticorum iniuriis atque incommodis exagitarentur Patres; tandem ipso die Pentecostes, armato hæreticorum globo templum ac domus obsidetur: perfringuntur fores: sacra, profana, omnia diripiuntur: Patres domi impetu exturbantur, atque Hollandorum cimbis impositi, magno furentium ludibrio, aliò transmittuntur. Acciditque inter hæc facinus memoratu dignum.

ad quam inuitantur Iesuitæ.

Sed illi abnuunt.

Obsidentur ab armatis hæreticis.

Diripitur eorum domus.

ipsi eijciuntur vrbe.

Facinus egregium vnius è Soc. Iesu.

Eiiciebantur è foribus Patres, sclopisque in pectus obuersis, ne quid asportarent, excutiebantur; quum ex iis vnus Andreas Boccatius (decet enim viri nomen egregiè fortis ac pii posteris tradere) admiratione sui Catholicos, hæreticosque in se conuertit. Quum enim subiisset animum, in ara maxima Sacrosanctam Eucharistiam argenteo in vase relictam; repentè è militum se proripit oculis, templumque ingressus hæreticis debacchantibus refertum, constanti gradu ac vultu ad aram accedit, adoratumque de genu Dominum è loculamento reuerenter extrahit: sed inspecto vase breuium Hostiarum pleno, quum tam multas illico absumere arido atque hiante ore non sustineret, vir præsentis animi fideique, argenteam pyxidem manu elatam per media sacrilegorum arma, nullo eorum quidquam auso, asportat ad Socios; siue attonitis hæreticis miraculo confidentiæ, seu potius Deo conceptam de se spem pietatemque hominis comprobante. Nam si Romanæ scriptor historiæ, Caii Fabii non absimile facinus commemorans, qui ex obsesso à Gallis Capitolio, per medias hostium stationes egressus in Quirinalem collem abiit rediitque sacra manibus gerens, addidit, Sperasse illum propitios sibi Deos fore, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deseruisset; quid ni ego non paulo sapientius differuerim, Et hunc certò sperasse, affuturam sibi in eo ministerio cælestem opem, qua ope ille ipse Dominus in Hebræorum olim conspe-

1578

Annal. Soc. An. 1578.

Simile quid apud veteres Rom.

T. Liu. l. 5.

1578 ſpectu, quum voluit, inobſeruabilis, tunc quoque ſimilium inimicorum oculos, aut certè manus eluderet? & ſimul Dei beneficio remunerantis excellentem viri fiduciam factum eſſe, vt vnus trecentos inter armatos (neque enim pauciores erant, qui templum, quique templi aream ſtrictis gladiis obtinebant) Euchariſtiam ab hæreticorum contumeliis, argẽtum à militum rapacitate conſeruaret? Additur ad hæc aliud, quod attexere hoc loco, Religionis intererit.

Tilmannus Bredenbachius l.7. c.62. colla, ſacr.

Mira res domi Ieſuitarum.

Eiectis vrbe Patribus, inter eos qui vacuas eorum ædes inuiſebant, partim auidè inſpecturi, vt fit, alienas domos, præſertim Ieſuitarum, partim (namque horum plerique hæretici erant) vſurpaturi oculis gaudium ex inimicorum infortunio: fuit è Caluini triuio ſcurra, vt ſibi videbatur, non infacetus: qui ludum populo daturus, haſce ædes ingreſſus, faſciculum ſtraminis, albæ innexum virgæ pro foribus è feneſtra ſuſpendit, quaſi populum domeſtici funeris ac peſtilentiæ, more gentis, admoniturus. Mouit ea ſpecies prætereuntibus admirationem, nonnullis & riſum, quo Caluinianus Apelles ceu poſt tabulam fruebatur. atque ex eis vni fores importunè pulſanti, ille intus exclamans, *Quid, malum, hic pulſas?* inquit, *An non præfixa mortis inſignia, virgam & ſtramen inſpicis? Quotquot haſce incolebant ædes, peſtilentia ſublati ſunt.* Mirum dictu: eodem die, quum nuſquam eſſet in vrbe contagio, impii deriſoris domum peſtis inuaſit, coegitque illum do-

mi suæ flere id, ex quo risum in alienam captauerat. At Societatis Patres non dissimilia his, quæ Antuerpiæ acciderant, Tornaci, Brugis, ac Traiecti ad Mosã perpessi, ex iis vrbibus exulare ob eandem causam coacti sunt: habueruntque exilii comites alibi Franciscanæ familiæ Patres; alibi honestissimos Sacerdotes, ac Pastores animarum; quorum abscessu quantum Catholica res illico cecidit, tantum grassari cœpit vbique præcipiti cursu hæresis. patuitque, quàm magno cum publicæ rei bono adessent ij, quibus absentibus tantum mali certatim prorupit: ausis non pòst multo Calvinianis, libellum Archiduci atque Ordinibus offerre pro religionis in Belgii prouinciis libertate firmanda. Et quamquam primò reiecti, adnitente tamen Orangio, nouis libellis maiori confidentia conscriptis, eandem libertatem simul exposcere, simul exercere, occupatis aliquot Catholicorum templis, occœperunt: Adeo, vt Ordines turbarum metu ob eam causam enascentium, vrgente præsertim belli negotio, quò versæ erant omnium curæ; liberum promiscuæ religionis arbitrium in multis Brabantiæ, Geldriæque, ac Flandriæ ciuitatibus aliquando permittere Archiduce Catholicisque incassum reclamantibus, coacti sint.

Aliunde eijciuntur Iesuitæ,

& Franciscani, aliique.

magna cũ pernicie catholicæ rei;

Iunio mense.

templis occupatis ab hæreticis,

Iul. mẽse.

AT VERO Ioannem Austriacum, exeunte iam anno, Alexandri Farnesii Parmensis Principis aduentus cum veteranis ab Italia copiis, magnopere confirmauit. Iussi erant à Philippo Rege Hi-

HISPANI ab Italia reuocãtur, cum Alexãdro Farnesio.

Decembri mẽse anno 1577.

1578 Hiſpani milites ex Genuenſium finibus, quò ſeptem ante menſes ab Auſtriaco miſſos eſſe memoraui, Belgium quamprimùm repetere, magna vtique Tribunorum ac Centurionum alacritate, nempe reuocationem illam ad Regis gratiæ, exiſtimationisque ſuæ redintegrationem referentium. Quamquam repentina Iuliani Romeri, veteris primariique Tribuni mors, qui, dum milites ad diſceſſum inſtruit apud Cremonam, equo delapſus, illico expirauit; Hiſpanorum lætitiam, quibus perquàm carus fuerat, aliquantulum interturbauit. Hæ autem copiæ, aliæque in Italia conſcriptæ; (namque ex Hiſpanis non pauci obierant) Alexandrum Farneſium, vt erat ab Rege imperatum, partim præceſſere, partim ſubſecutæ ſunt. Ad celeritatem enim, prouinciarumque ſecuritatem, per quas iter agendum erat, ſatius viſum eſt, per manipulos ſeparatim, quàm inſtructo agmine, exercitum ſex armatorum millibus conſtantem incedere. Ipſe autem Alexander, exiguo comitatu, iuſſoque Fabio Farneſio cum parte familiæ ſubſequi, magnis itineribus Lucemburgum aduenit Decembri menſe.

Iul. Romeri mors.

die 18. Cuius cauſam aduentus antequam expediam, operæ pretium exiſtimo, quæ mihi comperta de Alexandro, tanto quàm in aliis executus ſum Ducibus, ampliùs à principio memorare, quanto hic grandem annalium partem impleturus occurret ſæpius legentibus: quibus haud ingratum fuerit, Alexandrum ante Belgicam expeditionem cognitum

DE ALEX. Farnesio, ante eius aduentū in Belgium.

cum eodem Belgium moderante, quasi magni corporis membra vbique magna coniungere.

Pater eius Octauius.

NATVS est Alexander Octauio Farnesio Parmæ ac Placentiæ Duce, viro non dubiè adnumerando inter exempla virorum regnandi artes apprime callentium. Quippe ingenium illi ad pacis bellique artes à natura promptum: ab aui sui Pauli Tertii, socerique Caroli Quinti schola pereruditum: à fortunæ variantis disciplina perfectum. Eminebat in eo comitas, & beneficentia: non magis naturæ dotes, quàm hominis artes, nouo nutantique imperio accommodatæ. Quin & amatorios ludos, quibus indulgere paulò intemperantiùs videbatur, retulisse, Augusti Cæsaris exemplo, ad arcana domorum exploranda, certum habeo. Nihil illo in priuatorum causis audiendis, in promiscuis salutationibus, in omni vita, ciuilius. Speciosa venerantium obsequia, certantesque blanditias mutuò mentientium, ceu personatas magnificè nugas cum risu spectabat; ac REBVS intentus officiorum inania transmittebat. effecitque æquitate, ac indulgentiâ, laxamentisque popularibus, quibus ipse se priuato non absimilem, immiscebat, atque in primis liberalitate, qua etiam votis adeuntium obuiàm ibat; vt inter Principes ea tempestate populorum studiis ac beneuolentiâ claros, meritò haberetur Octauius. Nec minor ei à militia claritudo, cuius vt tyrocinium sub Carolo Imperatore adolescens ac penè

Octauij ingenium, & artes.

Sueton. in vita.

Popularitas in primis.

& beneficentia,

Octauij militia,

1578 puer posuit; ita primam eidem operam præstitit; vndecim millium bellatorum ex Italia Ductor, quos Religionis, atque affinitatis causâ Paulus Tertius trans Alpes misit ad Cæsarem, non leue momentum eius victoriæ, qua Germania omnis, inter Danubium, Albim, & Rhenum, Imperatoriis armis subacta est. vti Cæsar ipse, viso illo exercitu, negauit nobiliori vnquam delectu copias equitum peditumque ex Italia prouenisse; & spectata virtute, magnam eis victoriæ deberi partem affirmauit: Octauium propterea generum insigni caritate; & aurei Velleris torque complexus. At verò in Italicis postea bellis Octauius pari fortitudine, & Parmam contra Pontificios ac Cæsarianos exercitus, annua obsidione, defendit: & Philippi Regis Hispaniarum partes cum Placentiæ restitutione demandatas, aduersus Gallicos Duces variis aggressionibus promouit. Depositisque exinde armis, quæ nulli vnquam nisi lacessitus intulerat; reliquum vitæ; vir amœni ac ciuilis ingenii, firmando fruendoque imperio transegit. Hoc igitur parente Alexander (namque de matre eius Margarita Austriaca Imperatoris Caroli Quinti filia, & retuli suprà non pauca, & in loco superaddam) natus est Romæ, eo ipso anno; quo Pontifex Paulus Tertius paternus Proauus, inchoato Tridenti Concilio, ac maternus Auus Carolus Quintus Imperator; comparato in Germania exercitu, Christianam Rempublicam aduersus Lutheranam hæresim, illo

Ex litteris Episc. Poggij Nuncij Apost. apud Cæsaté ad Alexand. Car. Farnesium.

in Germania,

atque in Italia

Tempus natalis Alexandri.

 1578

sanctissimis legibus armabat, hic armis triumphalibus afferebat. non vanum tunc quidem præsagium orienti proli, postea verò incitamentum ad idem aliquando monstrum, tamquam auitum hostem, hæreditaria virtute debellandum. Accessit Pauli Pontificis prædictio: qui allatos ad se Alexandrum, & gemellum fratrem Austriacæ parenti gratulatus, imposita super Alexandri verticem manu, addidisse ferebatur, illum, si quid veri præsentiret animus, magnum armorum Ducem aliquando futurum. Credo ex nominis occasione Alexandrum alterum auguratus: nam aliunde diuinationem trahere, vanum habeo. Et auxit domi lætitiam creatus per eos dies Parmæ ac Placentiæ Dux, Octauius Pater: quasi noua nascenti soboli dominatio pararetur. Sed nihil æquè felicitatem ostenderat, ac gemina vno partu proles, ingenti Romæ gratulatione excepta, continuatis per dies complures ab Romana nobilitate omnium generum ludis spectaculisque: relicto etiam lapideo ad posteros monumento raræ vtique fortunæ in regnatrice domo. Quum interim Octauius, non vt ob similem gestiisse felicitatem dicitur olim Tiberius, iactasseque gloriosè in Senatu: Nulli antea Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem virilis sexus editam: sed imitatus Carolum socerum, qui ad nuncium Imperatricis enixæ marem filium, illico ad Diui Pauli cœnobium, quamuis imbri effusè intersim decidente, se contulit pedes, gra-

Pauli III de ea prædictio.

Romæ lætitiæ ex gemello partu.

In portico Diui Eustachii

Octauii moderatio longè alia quàm Tiberij.

Tac. l. 3. Ann.

Caroli V. similis.

Philip. 2. Hisp. Rex

1578 tesque Deo ceu prima gaudii libamenta persoluit; sic ipse, audito Margaritæ vxoris partu, non prius gratulantium officia Procerum admisit, nec in publica lætitia laxauit animum, quàm domo egressus, rectà ad sacram accurrit Christi Domini è Cruce pendentis imaginem à sodalibus eiusdem nominis magna Romanorum veneratione in Diui Marcelli templo seruatam: cuius ad pedes prouolutus (præcipua enim religione illam colebat) egit ex animo grates diuinæ beneficentiæ, complexusque illud vitæ signum, sub illius vmbra liberorum salutem fortunamque deposuit. Dignus profectò, qui filium dein viderit, illud ipsum triumphale Crucis vexillum per Belgas explicantem, in eoque Signo gloriosè vincentem. Tertio pòst mense, in Baptismi fonte (ad lætitiam enim magnis spectaculis repetendam, aliquantum differri placuit lustralem diem) abluente illos Ioanne Dominico Cardinale de Cuppis, sacri Senatus Principe, prior natu Alexander; posterior, Carolus: hic ab Imperatoris, ille à Pauli ante Pontificatum nominibus appellati sunt. Sed Carolo non diu superstite, omnis in Alexandri educationem cura conuersa est. Infantiam in Austriacæ matris sinu indulgentiaque, pueritiam apud Præceptores, quos tulit ætas illa præstantissimos, exegit: fructu tamen perexiguo, certè impari cùm docentium industriæ, tùm discentis ingenio. Quippe is natura inquies igneusque, litterarum compedes oderat: saltuque, &

Pietas Octauij.

Alex. Baptismus.

Educatio.

Propensio ad arma.

equeſtri diſciplina, & gladiatorio ludo, 1578
corpus quàm animum libentiùs exerce-
vnde illi indita & aucta. bat. Foueruntque, aut potiùs indide-
runt hanc puero mentem eæ, in quas
naſcens incurrit, armorum imagines,
domeſticaque ſuorum ſtudia: à quorum
primo veluti afflatu, veriùs multo quàm
à natalium poteſtate ſiderum, mores
hominum plerumque finguntur. Siqui-
dem bellicus patris apparatus trans Al-
pes ad Cæſarem properantis, omniaque
armis domi ſtrepentia, ita naſcentem
excepêre, vt profectò prius ille tubarum
cantum, quàm nutricum nænias audie-
rit: habueritque pro crepundiis tympa-
norum ſonum: & quam primam hauſit
oculis lucem, armorum fuerit. Quin
ſecutò ſtatim anno reducis è Germania
patris ſpolia perſtrixnere iterum infan-
tis oculos: nec pòſt multo, magnorum
exercituum concertationes ad Parmam;
vbi obſeſſus ſexennis puer inter mura-
lium tormentorum fragores educatus
eſt: atque alia ſubinde ex aliis parentis
bella, quo magis in primos incidêre
ætatis annos, eo altiùs impreſſis milita-
rium ſimulacrorum notis, martialem
planè animum formauere. Pueritiam
Puer in Belgium mittitur ad Phil Regem. nondum egreſſus in Belgium mittitur à
matre ad Octauium Ducem, à quo tra- 1557.
deretur Philippo Regi, tamquam redin-
tegrati authoramentum obſequii in Au-
ſtriacam domum: ſimulque vt ea teſtifi-
catione abſtracti à ſe vnici pignoris, de-
mererentur Auunculi animum, permo-
uerentque (quod maximè ſpectabant)
ad arcem Placentiæ, recepta iam vrbe,
re-

1578 restituendam. Et Philippus, quoquo puer animo traderetur, libēter excepit, delectatus quidem sororis suæ, quam summopere diligebat, imagine; sed in primis habiturus illum veluti obsidem ad Farnesiorum in se studia confirmanda. In Belgio sesquiannum cum Rege substitit, ea captus armorum specie, quibus tunc maxime Belgium conflagrabat. Feruntque, quum à Rege duceretur ad exercitum apud S. Quintinum, summis Alexandrum precibus petiisse, quo die oppidum copiis omnibus oppugnatum captumque est, vt armis indutus ad oppugnationem mitteretur: reiectumque à Rege inter admirationem ac risum, quippe vndecennem puerum, ægrè in castris, fusisque vbertim lacrymis se continuisse. Inde profectus cum Rege in Hispaniam, egit ibi annos ferme octo, educatus cum Carolo Hispaniæ Principe, ac Ioanne Austriaco, partim Compluti, quò Carolum litterarum causâ Pater immiserat: partim Mantuæ, in aula sub oculis Auunculi Regis, adeo illi acceptus, vt filii loco haberi ac diligi à Philippo hic Alexander videretur. Intendebatque ei Regis beneuolentiam Caroli comparatio, solutis asperisque moribus à paterna grauitate diffidentis. Neque hæc ei gratia (quod rarùm in Aula) fraudi aliquando fuit apud ceteram Nobilitatem: quam aut anteibat Caroli Quinti nepos, aut sibi demereri studebat adolescens ore eleganti proboque, officiis impiger, largitionibus immodicus, eoque domui suæ grauis: armo-

Mirum eius postulatum.

A Rege ducitur in Hispaniā.

Alcalà.

Mantuæ Carpetanorum. Madrid.

Amor Regis erga illum.

& fauor aliorum,

ob has præcipuè causas.

 1578

morum verò tractatione, ludisque præsertim equestribus, quos certatim Carolus Princeps, & Ioannes Austriacus, militari animo iuuenes sæpe dabant, adeo decorè modulatèque ingrediens, & aduersùs pericula securo improtectoque interdum corpore decurrens; vt inter ea præliorum simulacra fauore plaudentium exceptus, voluptati iuxtà ac timori esset. Annum vigesimum agenti vxorem decreuit Rex Mariam Lusitanam Eduardi Principis filiam, Regis Emmanuelis neptem, famâ ingenii ac sanctimoniæ, illa tempestate, inclytam. Vtque honori Margaritæ sororis suæ Belgium administrantis hoc daret, missò ad eam Alexandro filio, euocataque illuc Sponsa cum Regia classe ab Lusitania, ac profecto ab Italiâ, magno apparatu, eandem ob causam Octauio parente, celebrari nuptias Bruxellis voluit, quas suprà meminimus, gratulatione prouinciarum. Inde Parmam digressus, susceptis ex coniuge pluribus liberis; quorum tres, Margarita Mantuæ olim Princeps, ad feliciores postea nuptias cælesti cum Sponso translata, Ranutius Dux, Odoardusque Cardinalis parentibus superfuere: vbi firmatam iam prole domum, seque vacuum à publicis curis vidit, (quippe Octauius pater, quo erat ætatis animique vigore, facilè vnus cuncta regebat) suspirare foris bellum, animoque circumspectare cœpit, si qua sibi armorum alicunde nasceretur occasio. Interea cupiditatem illam, feras in siluis consectando, hastis in vrbe decurrendo

Coniugiũ eius.

an. 1565.

Nam dissoluto matrimonio coniugalis facta.

Armorum cupido.

1578 rendo, aliisque spectaculorum generibus, quasi præliorum imaginibus, pascebat simul fallebatque. Quamquam ad hæc, vt feroci erat ingenio, addebat interdum aliqua, gladiatore quàm Principis filio digniora. Namque armis sub mutata veste firmatus noctu vrbem pererrabat: non vt Cæsar ille dissimulatâ & ipse personâ per tenebras circumiens, globo tamen septus gladiatorum, qui rixas à Principe cœptas, modicas quidem sinerent, si vero a lesis validiùs ageretur, arma inferrent; sed Alexander incedere plerumque solus, aut vno interdum comite, obuios ferro sistere, manus conserere, illorum suique periculum facere. atque, vt FELICITATE gliscit temeritas, eò processit, vt si quem inaudisset digladiandi famâ commendatum, non antè desisteret, quàm noctu aggressus, suas cum eo vires artemque componeret. Feruntque, quum aliquando Comitem Taurellum, nobilem virum manuque promptum, inter tenebras offendisset, eo statim loco, (quod pridem optauerat) prouocasse: consertâque pugnâ, quum Taurellus ad facem illac fortè prætereuntis, Alexandrum Farnesium agnouisset, proiecto ad terram ferro, veniam orasse; si suum in Principem, nescius licet ac lacessitus, arma temerasset. Quo euulgato, factum est, vt plerique occursum eius euitarent, ne scilicet amitterent apud Principem aut victi existimationem, aut victores gratiam.

Nocturnæ gladiatoriæ pugnæ.

Tac. l. 13 An.

Neronianis consideratiores, ac temerariæ.

Hadrian. C. Taure.

an. 1571. SED interim oblata est ei tandem

occasio arma honestiùs induendi, com- 1578
AD BELLVM sacrum aspirat Alexander,
posito nobili foedere Christianorum
Principum aduersùs communē hostem.
Ad eam expeditionē multa inuitabant,
& pugnæ causa, & nobilium virorum
eò confluentium celebritas, &, super
hæc, belli Imperator Austriacus, amore
ac sanguine æquè coniunctus. Nec pa-
prono Octauio parente,
ter abnuebat, à militari indole filii ma-
gnum aliquid sperans; certè ferociam
eius inter belli discrimina edomandam:
sed repugnante, cui plurimum tribuebat,
non Austriaca matre.
Austriaca matre; negauit inconsulto
Auunculo Rege quidquam agi oporte-
re. Interim Austriaca litteras, sicuti 2. Febr.
curauerat, accepit à Rege, quibus videri 1571.
sibi differendum Alexandri abitum re-
spondebat. At is inuitatu Ioannis Au-
Ille tamē abit
striaci præter modum incensus, expu-
gnata tandem matre, exoratoque Rege,
ad bellum se quàm magnificentissimè,
vt primo in egressu, comparauit. Octo-
cum delecto Nobilium & militum comitatu,
ginta duos è Placentina, ac Parmensi 25. Octob
nobilitate secum traxit ad bellum: ad-
hibitis præterea, veluti prætorianā cu-
stodiā, militibus ferme trecentis à Paulo
Vitellio militiæ claro conquisitis non
vsitato delectu: quippe eorum plerisque
aut olim Centurionibus, aut Subcen-
turionibus, aut Signiferis, aut alio per-
functis munere supra gregarios. Hoc
Alexander Farnesius comitatu; obtulit
se voluntarium militem auunculo Duci;
à quo exercitum fortè lustrante auidissi-
triremibus Genuensibus impositio.
mè complexus; eius permissu quum
quadringentos ex Regis classiariis ele-
gisset, duabus Genuensis Reipublicæ
tri-

1578 triremibus imposuit, Comite Carolo Scotto; ac Petro Francisco Nicello regẽdos: ipse cum Vitellio legato, & parte suæ nobilitatis ac militum, eiusdem Reipublicæ Prætoriam insedit. Quamquam in itinere totoque ante pugnam tempore, ab Austriaci latere in Imperatoria triremi numquam abscessit: idque bono vertit vniuersæ classis. Exorta enim inter Austriacum, & Venerium Venetæ classis Præfectum, discordiâ perquàm atroci, Christianasque Reipublicæ vires haud dubiè, ciuili prælio, commissurâ; primos Austriaci furentis impetus, quibus imminutam supremæ Præfecturæ maiestatem vltum ibat, vnus Alexander, (quum tamen non deessent, qui ardenti satis iuueni faces aggererent) qua erat apud auunculum gratia, tamdiu sustinuit, donec Marcus Antonius Columna Pontificiæ classis Imperator, ac Venetorum legatus, Augustinus Barbaricus, sapientiâ sua adhibitâque opportunè Farnesii operâ, imminentem classi tempestatem, opinione celerius discussere. Quo nomine, quum Romam dein venit Alexander, laudauit illum coram Purpuratis aliquot Pius Pontifex, seque & Christianam Rempublicam eâ gratia debere illi plurimum testatus est. At verò vbi ventum est ad pugnæ locum Actiacâ olim victoriâ ab Cæsare Octauiano relatâ percelebrem, instructa vtrinque acie, ipse apud Marci Antonii Columnæ triremem in media classe, suam conscendit; pone adstantibus duabus reliquis Genuensibus. Ac post effu-

Plurimum confert ad Ducum discordiam sedandam.

Laudatus propterea à Pontifice.

Pugnatur.

 1578.

effusam eminus sagittarum pilarumque procellam, concurrentibus iam nauigiis, Alexander in Mustapham exercitus Quæstorem intentus, eius triremem quanta vi potest inuadit, consertisque manibus eam longè validiorem, quàm putauerat, expertus est. Ærarium illa vehebat, eòque prætorianis militibus supra trecentos, plerisque veteranis ac pugnacissimis firmata erat. Quumque diutiùs ancipiti marte pugnaretur, signis modò illatis, modò repulsis; pudore simul irâque succensus Alexander, arrepto (cui vibrando assueuerat) prægrandi gladio, in hostilem triremem saltu se proiicit: ac furenti similis, circumducto vtraque manu ferro, latam per hostium stragem aperuit militibus suis viam, exemplo ac periculo Ducis vsque adeo incitatis, vt iam promptissimis quibusque Turcarum cæsis, reliqui deditionem facile pararent, nisi aduecto illuc valida cum triremi Scanderiæ Præfecto, auctis hostium copiis viribusque, redintegrata paululum fuisset pugna. Sed recentes à tergo milites vna ex Alexandri triremibus submittente, quum Victorum impetum non vltrà sustinerent hostes, confosso multis vulneribus Mustapha, saucioque Scanderiæ Præfecto, mox etiam capto; non modò Quæstoria illius triremi, sed huius etiam auxiliari nauigio Alexander potitus est: tantâ militum suorum prædâ, vt complures fuerint, qui sultaninorum (monetæ genus est haud minoris aureo Venetorũ nummo) duo millia, aliqui etiam tria,

Ipse Mustapham inuadit.

ancipiti marte.

Illum demum, & Scanderianum vincit, capitque,

Præda ex victoria.

1578 ex naui sanè Quæstoria secum abstulerint. præter ea, quæ reliquæ duæ per se triremes, ex triremibus hostium duabus, totidemque biremibus expugnatis captisque, spolia & manubias reportarunt. Ferunt Ioannem Austriacum, cui post finem pugnæ multa de Farnesio Principe narrauerant; inter gratulantium officia, suscepisse quidem illum singulari beneuolentia atque præconio, cum ea tamen exceptione laudasse, Quòd euentu meliore, quàm consilio sese in hostes confertos, & adhuc validos, dubio regressu, coniecisset. Quam ille culpam sibi quidem laudi ducens collatã confidentiæ causâ in Mariæ Lusitanæ coniugis sanctimoniam, cuius ad Deum precibus tectũ ac tutum se crederet, auunculi admonitionem festiuè transmisit. Nec minorum animi impetum, secuto post hæc anno, (quamquam minori seu fortunâ, seu veriùs concordia nationum) Alexander ostendit. Redintegrato enim fœdere, ad victoriam apud Echinadas partam in Peloponneso persequẽdam, seriùs aliquanto rediere Christiani Duces. Reparauerat iam vtcumque classem nouus maris Præfectus Vlucialis, eamque vt occursui Fœderatorum subtraheret, huc illucque deportatam, prope Methonis denique portum propugnaculo firmatum continebat. Inde dum extrahere hostem Austriacus, oblato sæpius certamine, conatur; expugnando terrestri aggressione Nauarino haud procul sito præficit Alexandrum. Ille acceptis secum bellatorum millibus om-

Io Austriaci de Alexandro dictum.

& Alexandri responsum.

An. 15.

Renouato sacro fœdere,

mittitur ab Austriaco ad expugnãdum Nauarrinũ

Vrbem aggreditur,

omnino sex, bipartito exercitu, arcem maioribus tormentis oppugnare cœpit, conatu sanè maiori, quàm successu. Quippe saxeo scopulosoque in loco molliri humum ad aggeres ægrè póterat miles: nec dolia corbesque terrâ & saxis oppleta, oppositaque aggerum loco, satis firma erant munimenta aduersùs hostilium tormentorum ictus. Continuabatur nihilominus oppugnatio: egressique interdum Nauarinenses, nec sine cæde repulsi, haud procul esse â deditione credebantur; quum noctu introducto in arcem, Farnesianorum siue indiligentia, siue ignoratione viarum, Turcico præsidio: simul vndique ad opem confluentibus Barbarorum equitum peditumque copiis, veritus Alexander, ne intercluso reditu obsiderent, desperata expugnatione satis habuit, si incolumem cum tormentis exercitum in hostium conspectu reportaret ad naues. Et Austriacus, quando classis Othomanica vniuersi certaminis vitabunda, elici è portu nullo iniuriarum irritamento poterat, contentus incusso hostibus metu, expressaque veluti confessione concessi vbique maris: diuisa fœderatorum classe, animisque, ipse in Siciliam, alii aliò discessere. Atque hoc fuit Alexandro militiæ tyrocinium, quod ei & in illo martialium virorum flore, & absentes apud Principes, Pium præcipuè, successoremque Gregorium, ac Philippum Hispaniæ Regem, sicut opinionem conciliauit futuri aliquando summi Ducis; ità Regem postea mouit, vt in Belgium, quo

1578

sed irrito conatu recedit.

& fœdus dissoluitur

Pius V. Greg. xiij

1578 quò tunc belli moles incumbebat, eum vltro destinauerit.

ETENIM Belgarum querimoniis aduersus Ioannem Austriacum oneratus quotidie Rex, pacandique Belgii absque armis ne Victori quidem innoxiis perquàm cupidus, prouinciarum votis annuere, eòque sororem Margaritam Austriacam cum Alexandro filio submittere decreuit: sperans aut illius prudentiâ, gratiâque apud Belgas, rationem concordiæ aliquam ineundam: aut huius virtute, si armis opus esset, bellum strenuè administrandum. Igitur Granuellano Cardinali Romæ agenti mandat, vt Margaritæ ad Belgas reditum persuadeat. Is Aquilam in Samnitibus ad Margaritam profectus, opportunè cum ea nactus Alexandrum, recitat vtrique litteras, & consilium Regis. Quamquam vt cum Alexandro seorsim ageret, imperatum ab Rege fuerat Præfecto Insubriæ Marchioni Ayamontio. Et Margarita quidem, quasi ampliùs deliberatura, ambiguè respondit; seu verita, vti præseferebat, Ioannis Austriaci offensionem; seu per eam moram speciemque recusantis, profectioni suæ pretium additura. At Princeps Alexander, nihil cunctatus, obsecuturum se Regi perlibenter affirmauit, modò non dissentiente matre. Certiùs aliquanto respondit binis in eandem sententiam litteris ab Ayamontio, qui lecto æger attinebatur, per Raphaëlem Manriquum missis, vnà cum Regis epistola: qua, pòst doloris officia, ob Mariæ Alexan-

Marg. Alex.

ALEXANDER cum matre destinatur in Belgium à Rege.

Agit cum vtroque Card. Granuellanus Regis nomine.

Dubitat Margarita.

Non Alexander.

6. & 11. Nouemb. 1577. 21. Septemb. 1577.

xandri coniugis mortem; exponit illi suum de Belgica expeditione consilium: *Certus*, inquit, *eo audito, te prompto magnoque animo satisfacturum spei de te meæ, amorique quo te vnicè complector, æstimoque virtutem tuam, illustrissime Princeps.* Verùm quum de Margarita Ioanni Austriaco subroganda Rex statim mutasset, ob Archiducis Matthiæ in eas prouincias aduentum; addubitatum est Parmæ, an decerét in Belgium ire Principem Alexandrum, militaturum semper alieno ductu. Quæ quidem ille præ Regis obsequio, bellicæque amore gloriæ, facile contemnebat: præsertim confirmatus arcanis Granuellani verbis grandia pollicentis. Accessit Gregorii Tertiidecimi authoritas atque adhortatio: qui re accepta ex Cardinali Farnesio, consilium impensè laudauit; addiditque, suo nomine Parmensi Principi scriberet; *Expeditionem Deo cordi futuram: eam proinde tanto auspice, seque hortatore volens libensque capesseret.* Quod à Pontifice tantopere commendatum reor, non solùm Hispani Regis, ac publicâ Religionis causâ, sed peculiari etiã Pontificii Imperii commodo. Quum enim esset in fide & clientela Sedis Apostolicæ Princeps Parmensis; è re Pontificis videbatur, beneficiarium suum erudiri alieno in campo, ex quo ad Ecclesiæ Romanæ subsidium referre Imperatorias artes aliquando posset. Ergo tribus intra paucos dies epistolis ab Ioanne Austriaco acceptis, quibus ad belli, gloriæque (vt ipse loquitur) so-

cie-

Marginal notes: 1578 — Regis ad hunc epistola. — & Gregorii Pont. adhortatio. — Et pluries I. Austriaci inuitantis eum literæ. — 14. & 15. Octob. & 25 Nouemb 1577.

1578 cietatem, magnis æque precibus ac promissis euocabatur; rebus quanta licuit celeritate compositis, duodecimo postquàm Parmâ discesserat die, Lucemburgum venit, ad Ioannem Austriacū. A quo incredibili exceptus lætitia, miratus contrà dicitur Alexander, viso Auunculo, attenuata non magis valetudine, quàm specie illa maiestateque fortunatissimi Imperatoris. Vsque adeo verum est, RERVM aduersarum sensum felicissimo cuique acerrimum esse. Vt hinc profectò credibile sit, Austriacum non inuitum, aut tantummodò iussum à Rege, Parmensem Principem euocasse: neque in speciem illo præsente gestiisse, cuius videlicet in fide atque virtute iampridem nota plurimum sibi polliceri poterat ad rerum quidem publicarum statum, sed præcipuè ad vitæ suæ tot hostium insidiis expetitæ securitatem. Inter primos congressus mandata Regis illi aperuit Austriacus; vt belli pacisque negotia ei communicaret: vt mille nummos aureos in singulos menses eidem seponeret. Lætus vtroque Farnesius, præsertim quòd hoc posterius nonnisi Proregibus, Præfectisque Prouinciarum, aut exercituum Imperatoribus persolui ab Rege consuesset, admissum per aliquot dies stipendium, (quamdiu videlicet in vulgus emanaret 24. Decēb. 1577. honorificum Regis iudicium) actis dein Regi per litteras gratiis, gloriæ nimirum quàm pecuniæ auidior, recusauit: addens, sibi quidem mercedis loco illud non deberi nondum quidquam emerito,

Abit Alex. in Belgiū. Qualem reperit Austriacum & quàm verè cupidum aduētus eius. Stipendiū Alexandro ab Rege attributum ab illo recusatum.

to, & inuitamento opus non esse.

STATVS prouinciarum qualis

AT VERO ad res belli domique noscendas, cuncta ex imperio Austriaci moderaturus Alexander, animum operamque impigrè aduertit; reperitque rerum statum sanè quàm arctissimum, quippe ad duas pro Rege Prouincias redactum: in reliquis paucas, quæ superfuerant, arces ad Ordines quotidie deficientes. Quin & in Hollandia ipsum iam nutabat Amstelodamum: & in Brabantia Bergæ ad Somam, militibus Tribunum suum Carolum Fuggerum conscelerate prodentibus, venerant in Ordinum potestatem. sed adhuc sceleratiùs Bredæ præsidium hostili deceptum fraude non multò antè suo cum Tribuno se gesserat. Etenim Bredam obsidentibus Ordinum Ducibus Philippo Comiti Holachio, ac Federico Perenotto Cāpinii Domino, restiterat haud instrenuè, qui pro Austriaco vrbem instauerat, Georgius Fronsbergius Germanicæ legionis Tribunus: sed gliscente in dies, quòd æra non procederent, militum in vrbe dissidio, Fronsbergius per hominē compertæ audaciæ fideique ad Austriacum litteras mittit; *Festinaret opem: suos implacabili seditione discordes obsidionem non vltrà laturos*. Sed nuncius ab Holachio detectus, an ipse exuta fide se prodidit? compertis litteris, attinetur in castris: expectatoque donec ad Austriacum isse rediisseque, fidem faceret probabilis mora; tum eius loco submittitur alius in vrbem, qui excusato prioris nuncii morbo, responsum at-

1578

Breda obsidetur à Fœderatorum ducibus.

Car. Grāuellani frater.

Nuncius cū litteris ad Austriacū detegitur.

1578 tulit quasi Austriaci manu compositum; *Ne dubitarent, honestis modò conditionibus, vrbem dedere: breuì superuenientibus copijs, quas in præsentia expedire promptum non erat, certò recuperandam.* Habetur litteris ac nuncio fides, vrbsque deditur, addito ad Tribuni errorem militum flagitio: hi enim, dum super conditionibus agitatur, siue corrupti, siue infensi, Fronsbergium furiosè constringunt, vinctumque in manus Holachii, Campiniique, hanc conditionem præ ceteris exposcentium, perfidè tradunt; interim ipsi & ab hoste, dum vrbe egrederentur, illusi: & conspecto non procul inde, quod ab Austriaco mittebatur, auxilio, festinationem perfidiamque pertæsi. Non ita feliciter Holachio cecidit alea ad Ruremundam, ad quam inuadendam profectus ipse ingenti spe, submissum illuc reperit ab Austriaco cum quatuor peditum millibus Aegidiũ Barlamontium Hiergii Dominum: simulque egresso ex vrbe Poluillerio præsidiariæ Germanorum Legionis Tribuno, ab obsidione statim pulsus, amissaque munitione, nec sine cæde, fugatus est. Et tamen interea pacis negotium, commeantibus hinc atque inde nunciis, operosè agitabatur: quasi spe aut cupiditate successus, & non potius vt VERBA verbis redderentur, alterique iustius alteris arma induisse videri possent. Nec aliò spectabat Angliæ Regina, per eos dies cessationẽ armorum ab Austriaco postulata; nisi vt, ea legatione facilè neglecta, ad opem Ordinibus fe-

Aliæ litteræ supponuntur.

Vrbs deditur.

Militum perfidia.

Rurem unda defenditur cõtra Fœderatos.

De pace agitur.

Angliæ regina cessationem armorum postulat ab Austriaco.

rendam, coactam se videlicet ostentaret: ausa ob id Austriaco Regique, ad quem nuncium miserat de pacis consilio, contestari, Si conditiones abnuerent, se quidem in posterum nullo cuiusquam respectu, quod in rem expediret, executuram. Sed intellectis, quò tenderent, minis, remissa est ab Rege pariter, atque ab Austriaco ad alteram partem, cui depositis armis obedientiam suum erga Principem opportuniùs suaderet. Quamobrem reiectis vtrinque, vnà cum conditionibus, etiam conditionum internunciis, sublato omni commercio ineundæ concordiæ, spes vna pacandi Belgii in armis reliqua erat. Et cometes quidem, qui per eos dies adeo ferali effulsit aspectu, vt nullum eo minaciorem ad illud vsque tempus illuxisse differerent Mathematici, belli signum in cælo elatum, pronis iam ad bellum animis creditus est.

non fine minis

Non auditur.

Concordiæ spes euanescit.

Cometes.

Nouembri & Decembri. an. 1577. & Ian. 1578.

DE PVGNA Gemblacensi.

PRIMA memorabilisque pugna apud Gemblacum fuit, nono à Namurco milliari, in ingressu Brabantiæ: vtrinque lustratis antea exercitibus, Catholico apud Marcham Lucemburgẽsis prouinciæ oppidum, hostili ad Templæum pagum à Namurco haud longè situm. Atque ille quidem opinione minor, hic autem maior compertus est. Namque viginti duo millia peditum adesse Austriaco fama percrebuerat: quum tamen ne octodecim quidem recensita notauerit, qui cum Austriaco præfuit, Princeps Alexander. Contrà, Ordinum copiæ viginti circiter millia numeratæ sunt, quum

Gemblũ

Lustratur vtriusque partis exercitus.

20. Ian.

Exercitus Austriaci minor.

Hostium maior.

1578. quum paulo antè non nisi septemdecim haberentur. Nempe horum numerum augebant subitarii quotidie milites prædandi licentiâ: ab Austriaco spes angustior erat, eoque nonnisi stipendio legebantur. Et tamen hi, licet pauciores (nam equitatu quoque, qui duobus constabat millibus, aliquanto inferiores erant) quia virtute longoque bellandi vsu anteibant; multo acriùs conueniendi hostis, pugnæque conferendæ copiā flagitabant. Auxere militi animum redditæ iis ferme diebus litteræ Gregorii Tertiidecimi exercitui bene precantis, noxarumque veniam Christiano ritu amplissimè largientis. Qua vsi opportunitate Duces, omnium animis à culpa expiatis, multò alacriùs in hostem ferebantur. Accedebat & illud, ex quo non vltrà cunctandum existimauit Austriacus, certior videlicet factus ab exploratoribus, Philippum Comitem Lalinium, Robertum Melodunum Vicecomitem Gandauensem, hunc equitum, illum peditum Ductorem, & Valentinum Pardeum rei tormentariæ Præfectum à castris abesse, specie nuptiarum, quæ magno Bruxellis apparatu celebrabantur, re vera (vti aiebant) alienato non parum animo ab Orangii consiliis: præter alios nonnullos, quos hiemis inclementia, æstiuos nempe Duces, à campo in vrbem auocauerat. Moderabatur Ordinum copiis Antonius Goignius, Vendegiæ in silua Dominus: vetus sanè Dux, militiam sub Carolo Quinto adolescens auspicatus, inde hastatorum

[Marginal notes, left: 6. Ian. — Pardiū Mons de la Motte. — ab anno 18.]

[Marginal notes, right: sed ille melior s — & audacior, — ob hanc, — & hanc causam. — Goignius Fœderatorum copiarū legatus.]

equitum ductor ad Sanctum Quintinum, 1578
postea legatus auxiliarium copiarum, quas Philippus Rex in Galliam miserat 1567.
Arembergio duce ad Carolum Nonum. donec duos ante annos, ciuiles illæ Hi- 1576.
panorum Belgarumque discordiæ, à Regis militia magis operam eius; quàm animum abstraxere. Consilium Ducibus Ordinum fuerat, Austriacum Namurci agentem aggredi, in eumque iam mouerant: quum audito, longè validiore illum exercitu quàm ipsi putarant, Namurco egredi pugnam oblaturum, mutata sententia Gemblacum repetere statuunt, consilium, exploratis inde hostiũ viribus, sedatè capturi. Substiterat ea nocte Ordinum exercitus ad Diui Martini pagum, quinque ferè milliaribus procul ab Austriaci copiis ad Namurcũ considentibus. Inde dubia adhuc luce, succensis castris, Gemblacum versus instructo in hunc modum agmine incessit. Antelbant Emmanuel Montinius, & Guilelmus Hesius cum suis legionibus, quarum latera Villersius & Fresnoiius sclopetariis equitibus præfecti tegebant. Mediam aciem Germanica Vuallonicaque legionibus, tribus Gallorum, tredecim Scotorum Anglorumque cohortibus constantem Maximilianus Henninius Bossuum Comes, relictis haud multo ante Regis partibus, & Federicus Perenottus Campinii Dominus ductabant. Postremam, in qua equitum robur, Comites Philippus Egmontius Lamoralii filius, & Lumæius à Marcha moderabãtur: adequitantibus hinc atque inde

Exercitus eorum in hunc modum instructus.

cum

1578 cum selectis equitum alis, Marchione Hauræo Areschoti Ducis Fratre, & Goignio castrorum Præfecto, vniuersi exercitus Legato. Ante principia fossores operasque locauerant, globo militũ adsociatos. In medium acceperant impedimenta exercitus, ac tormenta aliquot campestria. Terga, quibus insecuturo ab hoste plus timoris, densatis ferreolorum turmis, ac bellatorum fortissimis communiebant. Nec segnius, cœpto que nondum die, mouit Austriacus à Namurco; præmissis Ant. Oliuera, & Fernando à Costa, cum aliquot equitum ac peditum cohortibus, qui itinera illa, vasque itineribus vicinas explorarent, insederentque. Partem exercitus post se reliquit ad Molæ ripas, Carolo Mansfeldio parere iussam: maiorem validioremque ducebat ipse in hunc fermè modum. In fronte exercitus equitatu firma, præcedebant sclopetarii leuiter armati: hos certo interuallo lancearii: illorum vtrorumque subsidium loricati plenioribus ordinibus sequebantur. Ductores iuxta suam quisque turmam: aliqui ante signa paullum ab acie separati cum paruis expeditorum equitum globis præcurrebant. Medium occupabant gemina peditum sclopetariorum atque hastatorum directa in quadrum agmina, ex Hispanis potissimum Germanisque, Tribunis ante agmina pariter incedentibus. Claudebat aciem quadrata ex Vuallonibus legio: cui currus atque impedimenta, sclopetariis Burgundis interequitantibus, pro munimento erant. Frontem

Goignius Locum-tenens Archiducisin hac expeditione.

Exploratores & insidiæ ab Austriaco dispositæ.

Catholicus exercitus instructus in hunc modum.

Octa-

Octauius Gonzaga, terga Ernestus Mansfeldius, castrorum hic, ille equitum Magister moderabantur. in medio curabat Austriacus cum Parmensi Principe, prætoria cohorte comitante: vnde Regium vexillum eminebat, in quo Austriacus, vt animo hauserat insolitam opis diuinæ fiduciam, iusserat ad triumphalem Domini Crucem subiici hæc verba, *In hoc Signo vici Turcas, in hoc Hæreticos vincam*. Iamque aliquantum processerat, quum in hostium haud longè præeuntium conspectum venit: cognitisque Fœderatorum consiliis ex captiuorum pari, quos leuibus aliquot præliis cum hoste commissis adduxerat Oliuera; statim lancearios sclopetariosque selegit ex equitatu fermè sexcentos, permistosque peditibus mille hastâ aut grandiore sclopo armatis, ac bipartitò diuisos, Octauio Gonzagæ, & Christophoro Mondragonio attribuit: imperauitque Gonzagæ, hostium tergo infestus insisteret, modò non temerè vniuersam aciem prouocaret, dum ipse cum Parmensi Principe, ac reliquo exercitu non adesset. Et ille quidem initio parebat, leuibusque carptim præliis fatigabat extremum agmen. Donec Perottum Sentinatem, qui primam ductabat eo die Camilli Montii turmam, ardore pugnæ eò iam progressum Gonzaga conspicatur, vt veritus, ne totam hostium vim non expectato Austriaci subsidio, in se importunè lacesseret; festinatò illuc miserit, qui Perotto imperaret, vt pedem illico retraheret, neue se equitatumque

1578.

Vexillum regium.

Austriaci iussa.

Leuia primùm prælia inter vtramque aciem.

Perot. Saxo ferraten.

1578 in discrimen adduceret. Is verò (nam mandata superbè nunciabantur) indignatus, perinde quasi timoris argueretur; facessere ab se hominem iubet cum importuno imperio, & Gonzagæ referre. Numquam se in acie terga vertisse, nec tunc posse, etiam si velit. Erat in latere velitantium copiarum decliuis semita, cæno & aquis inaccessa, fossæque quàm viæ similior: eam hostes in recessu declinantes, itinere paulò angustiore procedebant. Accurrerat illuc Princeps Alexander, quo res loco esset, propius inspecturus (attinebatur enim ab Austriaco, ne pugnam capesseret, quasi opus illo haberet ad instruendas copias, ac pugnantibus opportunè submittendas) atque animaduertens, hostilem equitatum siue iniquitate loci, siue festinatione Gemblacum accedendi, turbato non paruim agmine incedere: id, quod ex fluctuantibus illorum hastis implicitisque inter sese atque transuersis coniiciebat; non vltrà moratus, arreptâ protinus ab armigero lanceâ, conscensoque, quem Camillus Montius alterum habebat, expeditiori ad pugnam equo, oculis atque ore bellum spirans, armigerum intuitus, *Abi*, inquit, *ad Austriacum Ducem: refer Alexandrum veteris Romani memorem, se in fossam immittere, relaturum inde, Dei ope, Austriacaque Domus auspiciis, certam hodie magnamque victoriam.* simul ostendens iis, qui circumaderant, quanti referret si paulum progressi transmissâ celeriter fossâ, in latus turbati hostis incurrerent

Locus pugnæ.

Alex. Farnesii de hoste coniectura.

Eius verba ad armigerum.

Curtius.

Consilium suum cum circumstantibus duci- bus communicatū.

eodem

1578

eodem impetu exemploq; secum traxit fortissimos quosq; equitũ ductores Ber. nardinum Mendozam, Ioannem Baptistã Montium, Ferdinandum Toletanum, Martinengum, Ceurauium, Mondragonium, aliosque: tum ipse immistus equitibus Mutii Pagani, qui primam in Mondragonii agmine turmam ducebat, hiatum subit, insequente fortium manipulo: paucisque eorum tardius eluctatis, quum plerique locum feliciter superassent, campumque laxandis equis nacti essent; mutua adhortatione firmati paulum consistunt; dum conserti cohærentesque vna veluti fronte pariter æquarentur. Inde sumpto impetu, Alexandro præeunte, tanta vi lanceas impulere in aduersum agmen, incumbente deinde cum altera equitatus parte Gonzaga, recentesque, quos apud se habebat, Austriaco submittente; vt hostilis equitatus, perculsis qui in eo latere erant, non expectata impressione, equos circumagere illico pararent: nisi Ducum adhortationibus, minisque, ac meliorum exemplo aliquantulum restitissent. Sed pauore semel offusi, animisque iam victi, vertêre demum terga: inque pedites suos, qui pone adstabant, præcipiti fuga incurrentes, turbatis ordinibus, obtritis eorum non paucis, omnes superuenienti hosti trucidandos deseruere. Et verò nudatas equitum præsidio legiones, (præsertim quæ in medio locatæ, suorum fugam & hostium impetum excepere primæ) aggressi à tergo atque à lateribus Regii exercitus equi-

Henr. Viēnius Ceurauij Dominus.

& cum ijs fossam primus traijcit.

Hostilem equitatum simul omnes inuadunt:

& fundunt.

Strages Foederatorum exercitus.

1578 tes, inchoatáque iam victoriâ ferociùs incursantes, miserabili strage, nequidquam restituere ordines Goignio sæpe conato, deleuere. Raró alias à paucioribus minorique iactura, plus sanguinis fusum, ac celeriùs debellatum. Raró meliùs compertum, quanta sit in equitatu vis in vtramque partem. siquidem à sexcentis equitibus (tot enim inceepere, aucti dein ad mille ac ducentos confecere pugnam) peditum millia omnino decem partim cæsa, partim capta; ac reliquus exercitus non minor octo bellatorum millibus, sesquihoræ spatio, desideratis ex Regiis tantummodo nouem, profligatus est. Relata hostium signa quatuor & viginta: captæ campestres machinæ: currus atque impedimenta ferè omnia: ipse belli Dux Goignius, ac Nobiles aliquot in potestatem venerunt. ceteri cùm omni ferè equitatu initio dilapsi, pars Gemblacum, plerique Bruxellas, fœdâ sanè fugâ contenderunt. Nec Gemblaci, quamuis munito in loco, securi, admoto illuc victore exercitu, multi non expectata aggressione profugerunt in interiorem Brabantiam: reliqui deditionem certis conditionibus pollicebantur. Sed non acceptis, Austriaci clementiæ se oppidumque dedidere. Neque hæc contemnenda victoriæ appendix fuit. Quippe Gemblacum belli sedem statuerant hostes, ac multorum mensium commeatu, armisque ac telis, ac cetero belli instrumento communierant: quæ Victorum in manus deuenere omnia. Oppidum, quod

Ianuar. 31.

Assonuil. in Rel. ait Austria. corū singulos decies Fœderatorum suffecisse

Victoria ab equitibus parta.

Quanta ea fuerit.

Mar. Delr l. 5. Turb. Bel. duos cæsos ait Mich. Isselt & Leo belg. decem. 1. Feb.

Gemblacū à victoribus obsidetur.

Deditur.

1578 quod prædæ militum quasi pro loci fato destinabatur, (nam plurimis, vsque ab Domini anno nongentesimo, cladibus, incendiis, ac populationibus nobilitatum est) Lamberti Gemblacensis Comitis Abbatisque apud Alexandrum Principem, atque Alexandri apud Austriacum agentis operâ, à direptione iniuriaque liberum stetit. milites armis exuti, iuratique, Belgæ quidem numquam militaturos se aduersùs Hispaniæ Regem, ceteri verò per annum, incolumes dimissi sunt: retentis obsidum loco duodecim ex eorum primariis, atque ad Namurcensem arcem translatis, vnà cum Goignio Duce. qui ante discessum, ad Austriacum deductus, petiisse fertur victricem illius manum exosculandam, eâque porrectâ Austriacus addidisse, *Sic frangi à Deo illorum contumaciam, qui aduersùs Religionem ac Regem suum impiè rebellant: vno illo pralij successu, profligato à paucissimis tanto exercitu, condoceri eos vtique posse, quantùm sit cordi Deo iusta Regiæ Maiestatis causa.* Nec ille aliud, nisi se quidem numquam arma contra Religionem induisse respondens, cum aliis captiuis amotus est. Inde Austriacus ad suorum præconia conuersus, vnumquemque Ducum ac primariorum militum comiter appellando, suam cuique virtutem, suum facinus grandibus verbis, plenisque gloriarum magnificè repræsentauit. Quos inter Alexandro Farnesio primas deberi non ignorabat: tamen quanto magis intentis in eum oculis, decantari mar-

Clementer cũ oppido actum:

& cum captiuis.

Ad Goignium captiuorum ducem Austriaci verba.

Victores ab Austriaco laudatur:

Farnesius in primis,

1578 martialem viri vigorem ab exercitu cernebat, tanto impensiùs existimabat, caritatis suæ imperiique partes esse, eius fortitudinem, cui fauebat simul timebatque, non sine cautione & cura commendare. Ideoque reuocato illi in memoriam nauali discrimine, Ducis officii eum admonuit: missum illuc ab auunculo Rege ad rem bellicam non manu & militari gregariorum periculo, sed consilio ductuque administrandam; respondentemque Farnesium, Existimasse profectò se, Ducis munia impleri non posse ab eo, qui prius militem sub tanto præsertim Imperatore fortiter non egisset, militum plausibus, & ipsius Austriaci complexus excepit. Sed Alexander in Austriaci laudibus ad Regem sine vlla exceptione scribendis, multo (non tamen vltra merita) liberalior fuit. Cum litteris enim Gemblacensis victoriæ nunciis ad Regem ex Argentona missis ab Austriaco suas coniunxit, Gratulatus eius Maiestati victoriam illi à Deo partam, ac secundum Deum Ioannis Austriaci prudentiæ virtutique debitam, *quem sicut in certamine fortissimum Imperatorem experti sint hostes, ita positis armis Victorem clementissimum, eiusque Maiestatis imitatorem subacti senserint; ideoque sperari, eam victoriam, qua nullam in Belgio maiorem aliquando relatam omnes affirmeht, expugnationes multarum vrbium secum breui tracturam.* Eiusdem victoriæ nuncium cum aliquot Hispaniæ Proceribus, quibuscum familiariter olim egerat, officiosè communica-

non sine admonitione.

Farnesii responsio.

5. Febr. Eiusdem litteræ ad Regem in Austriaci laudem.

Ant.Per. 4. Febr. Marc.Almazã, & ... & ad alios de eodem.

ca-

1578 Marc. A. yamont. 15. Febr. 13. Febr.

cauit; singula verò ad matrem Austriacam fusè composuit: paulo contractiùs ad Octauium patrem, patruumque Alexandrum Cardinalem, in quibus eadem semper de Austriaco: de se nihil vnquam addidit, siue magnitudine animi, quasi maiora promittens, qui hæc vti parua sileret: siue non ignarus ad eosdem cuncta perscribi ab aliis multo sibi gloriosiùs.

De se nihil...

Ordinum Deputati victoriæ ignari cōsultant.

At verò Bruxellis, nondum audito suorum infortunio, consultabatur coram Archiduce; inuadendus nè Austriacus, an expectandus? cuncto exercitu, an distributo decernendum? Quum tristis repentè tota vrbe rumor inualescere; Pugnatum infeliciter cum Austriaco; cladem acceptam, quantam Hispanus cruore satiatus voluerit. Id, quum ab aliis atque ab aliis in vrbem sese, ex pauore ac fuga per interualla recipientibus confirmaretur; addereturque, hostes Gemblaco potitos, captum exercitus Legatum, pedites internecione deletos; nec deessent, qui affirmarent (vt PROPIORA sibi mala fingit timor) Austriacum victore cum exercitu mox ad portas affuturum; adeo Bruxellis trepidatum est, vt postero die, relicta vrbe præsidio vtcumque firmata, Orangius cum Archiduce Antuerpiam, traducta illuc Aula, Senatuque, concesserit. Et alienus vtique non erat Austriacus à Bruxellensi aggressione, deque ea in bellico Senatu verba fecerat. Sed obstante exiguo militum numero, quem augere, nisi missa ab Rege pecunia non possent; visum est, antequam se à metu colligerent hostes,

Eorum trepidatio audita clade

Archiducis & Orāgij fuga.

1578 stes, huc atque illuc arma & victoriam in celeritate positam circumferre potiùs, quàm militum alacritatem obsidionis morâ consumere. Iubentur itaque Octauius Gonzaga, selectis quingentis equitibus, & aliquot peditum cohortibus, Louanium ac Mechliniam, pronas in Austriacum ciuitates, extemplo aggredi: & Aegidius Barlamontius cum Caroli Mansfeldii Gallicæ legione, quatuorque Vuallonum signis, Bouiniacum petere. Et Louanium quidem, non expectato qui deditionem imperaret, eiecto Scotorum præsidio, sponte se Gonzagæ tradidit. Idem fecere & Ludoignia oppidum salubritate cæli, quàm soli munitione nobilius, ideoque alendos illuc mittere liberos suos Brabantiæ Ducibus mos olim fuerat: & Tillemons: & aliquanto post, nec sine vi Areschotum. Mechliniam, atque Viluordiam nouo Ordinum præsidio munitas Gonzaga serò tentauit. At Bouiniacum, vrbs bellicis aggressionibus assueta, hostiumque iniuriis nunquam frustra tentata, sæpe etiam diruta, semper tamen popularium constantiâ restituta; non antè quàm magna murorum parte labefactata, certis conditionibus Hiergium accepit.

Dedunt se Austriaco Louaniũ,

Hierg'j dominus.

5. febr.

& Ludoignia,

Tienen. 7. Febr.

& Tillemons,

& Areschotum,

17. Febr.

& Bouiniacum.

15. Febr.

AVSTRIACVS, dum res ex sententia succedunt, in reliquam Brabantiam progressurus, Diestemium Orangii Principis vrbem Alexandro inuadendam committit: Ille cum parte copiarum eò profectus, ne à tergo Sichemium relinqueret Diestemio proximum, arce tum

Sichemiũ ad deditionem inuitatur.

quidem, (nam postea diruta est cum magna oppidi parte) ac Demeræ fluuii opportunitate non contemnendum; mittit illuc cum Germanica legione Lancellottum Barlamontiū Megæ Comitem. Sed Sichemienses & loco, quem haud inscitè munierant, & numero freti, reiecto de deditione colloquio, defensionem sedulò parabant. Quum Alexander eò accurrens, veneratus antè in vicino colle Dei Matrem è quercu iam tum mira prodentem; Sichemium ipse perlustrat, superque veteri hortorum muro contra Louaniensem oppidi portam, octo semimuralia tormenta dispo-nit. tum cæpta sub primam lucem non acri minus, quàm constanti ad medium vsque diem verberatione, apertaque multis iam locis turri; ad oppugnationem instruit aciem, nationum æmulatione validiorem. Germanos Megani Comitis contra portæ aditum medios locat; ad dexteram Hispanos, ad læuam Lotharingos, sub Tribunis Mondragonio ac Samblemontio distribuit. Præterea manipulos aliquot Vuallonum scalis armatos iubet, vbi signum audierint, ad auertendos hostes, in contrariam murorum partem scalas circumferre. Tum signo dato, animatisque militibus non tàm à gloria prædaue, paruo ex oppido non magna vtique expectanda, quàm ab ira in præposteram confidentiam, atque à dedecore victoris exercitus, si apud Sichemium hæsisse diceretur; summa vtrinque contentione pugnari cæptum. Dumque hi nullo suo-

[Margin notes: 1578 — Recusat, — Virgo Afpricollis. — Oppugnationem parat Alexander, — 21. Febr. — dispositis copiis in hunc modum. — Pugnatur. — Regii.]

rum

1578 rum iuxtà cadentium metu in muros emicant: illi ruinis superstantes, obiectu corporum morantur subeuntes, dubio parumper euentu concertatū est. Sed qua parte curabant Hispani, amissis duobus Centurionibus, tanta eos ex dedecore indignatio ac furor incessit, vt acuente vires ira, coniectis in fugam defensoribus, in oppidum penetrauerint primi. Simul alibi non vltra sustinentes inuadentium vim oppidani, exauditoque Vuallonum ex aduerso scandentiū muros rumore perculsi, defensionem vnà omnes omisere. Et oppidani quidē milites, positis armis, plerique dedidere se: è præsidiariis verò, intendente se iam nocte, alii (hi fuere circiter ducenti) recepere se protinus in arcem: alii ferme centum quinquaginta, per eas tenebras ac ruinas elapsi, in equitatum trans fluuium propterea ab Alexandro dispositum incidêre; omnesque, ne vno quidem superstite, contrucidati sunt. Oppidum prædæ militum, vti hostibus minatus erat, tradidit Alexander: saluo feminarum pudore, sacrarumque Virginum Gynecæo, præsentiâ suâ custodito. In oppidanos veniam, aut gladium adhiberi voluit, prout ipsi cedendo, aut repugnando alterutrum eligerent. Restabat arx, non alio magis secura, quàm peruicaciâ defensorum. peruicaciam spes alebat, haud posse obturatâ oppidi portâ ab aggeris obiectu, tormenta illico induci; ideoque nec arcem quati, nec se ad deditionem tam citò cogi, vt non interim subsidium mitteretur

Sichemienses.

Petrus Henriquez, & Barajaz.

Capitur oppidum.

Fugientes trucidātur.

Diripitur oppidum.

Arx se defendit.

tur ab Diestemio. Et fauebat obsessis inopia fossorum fabrûmque; quibus aperiendo, aut exæquando aggeri opus erat. Sed Alexandri celeritas peruicit omnia. comportatis enim quotquot in exercitu erant huiusmodi ferramentis, arrepto ipse ligone, intuitusque præcipuos, qui aderant, copiarum Duces, moliri terram primus occœpit. Ac statim facinus æmulatos ingenti alacritate nobilissimos quosque ordinum Ductores, tum demum Centuriones, ac reliqui milites, qui auersari opus initio videbantur, tanta contentione secuti sunt, vt ea ipsâ nocte, quamuis fatigati diurnâ pugnâ, quatuor horarum spatio non modò tumulum, portæ obicem, depresserint, sed illa eâdem aggestâ intrâ oppidum terrâ, munitionem aduersus arcem collocatis in ea tormentis extruxerint. At defensores manè conspectis ab arce in noua munitione tormentis, admiratione metuque exanimati, protinus se Principi Alexandro, implorata victoris clementiâ, tradidere: sed frustra. Quòd enim ij omnium primi contumaciam nonnisi expugnati fractique posuissent: quòdque eorum plerique, contra fidem in Gemblacensi pugna iureiurando firmatam, arma iterum induissent aduersus Regem; Alexander, omissa intempestiua benignitate, in perduelles animaduertendum ratus, arcis quidem Præfectum, & militum primarios incentoresque ex ipsa arce luce palàm suspendi; reliquos (centum circiter ac septuaginta) noctu iugulatos in subiectum am-

Sed Alexāder munitionem diruit;

& nouam erigit.

& arce potitur

Suppliciū ex victis.

1578

1578 amnem proiici iubet. Sic hostilem perfidiã vlciscens Diestemio documentum ex
24. Febr. alieno periculo proponebat: Et mouit exemplum Diestemienses. iussi enim deditionem facere, licet initio recusauerint spe auxilii ab Antuerpia, Lyraque; Diestemiũ terretur.
Demera. vbi tamen sparso trans flumen Regio equitatu, ac munitis aliquot agrestium domibus, vident eam teneri ab hoste partem, vnde sperabant externam opem; simulque ad alteram partem summa celeritate cis flumen aggeres attolli, ac tormenta comportari, vicinorum infortunio admoniti non serò sapere, transactis cum Parmensi Principe conditionibus; Regi se vrbemque restituunt. Et Alexander, vt inter horum obedientiã, aliorumque contumaciam discrimen haberet, Diestemienses quàm humanissimè susceptos incolumes integrosque esse voluit, ne vna quidem imminuta illorum domo. Milites verò (trecenti circiter erant, plerique Vuallones) cum armis ac supellectili, relictis tamen vexillis, vti conuenerant, dum dimitteret; æstimatâ ex apto firmoque corpore militaris animi notâ, significandum eis curauit, posse inter Regios accipi, si vellent: assentientes, Regi nouo sacramento obligati, receptis signis, legioni Vuallonicæ immisti sunt. Nec alius, quàm Diestemii exitus Leuiæ fuit. Quod oppidum inter Tillemontem ac Diestemiũ ab Austriaco iussus aggredi Alexander, Deditur. Clementer accipitur. Loci præsidiarios in Regis militiam transcribit Alexand. Leuiam recipit.
27. febr. eo quo aduenit die, iisdem quoque conditionibus recepit: eorumque militum centuriam alteram vexillo adempto di-

misit: alteram in Regis militiam sacramento transcriptam, reddito honoris causâ vexillo, retinuit. 1578

CAPTIS intra septem dies, tribus hisce oppidis, Alexander reducto victore exercitu ad Ioannem Austriacum, cum eo Niuellam profectus est, vrbem in aditu Hannoniæ sitam ad Brabantiæ fines, quam Iustus Villersius cum sex peditum, duobus equitum signis, pro Ordinibus obtinebat. Miserat illuc Austriacus cum Gallica legione Comitem Carolum Mansfeldium: qui & tormentis, & consertis manibus illam aggressus, bis repulsus à mœnibus fuerat; improsperè magis, quàm instrenuè. Sed aduenienti Austriaco cum Alexandro Farnesio reliquoque exercitu, impares tot copiis Niuellenses, compositis ad Austriacum litteris, Excusant deditionis moram, non contumaciâ in Regem, aut Regis fratrem, sed odio aduersùm Gallos: quibus ob veteres cum gente contentiones succumbere indecorum videretur. Dum super conditionibus disceptatur, in Austriaci castris turbari cœptum, causâ ab Germanis ortâ. In eorum legione, cohortibus aliquot debebatur mensium duorum triumue stipendium: nactus inde occasionem ferocire miles, missoque ad Austriacum nuncio, nisi vrbis prædam pro stipendio tradat, seditionem superbè minari. Austriacus, qui clementer vrbem accipere decreuerat, dissimulata indignatione, dimittit non sine spe nuncium. tum segregaturus à contagione seditiosarum cohor-

NIVELLAM aggreditur Mansfeldius.

Repellitur

Cum Austriaco paciscuntur Niuellenses

Seditio in castris Catholicis.

Austriacus separat.

1578 tium reliquam legionem, iubet Comitem Meganum legionis Ducem, fidum strenuumque, cum hac parte, quæ culpæ immista non erat, assumptis aliis militum manipulis, protinus itinera Bruxellas atque Antuerpiam versùs, quasi hostes inde timerentur, insidere. Qua abeuntium secessione nudatas sociorum ope cohortes omnis statim exercitus infestis armis circumsistit. Ac primùm arma deponere, dein seditionis authores illico tradere iubentur. duodecim tradidere. Ex his militari sortitione secernũtur octo: ex quibus eodem fortunæ arbitrio, quatuor neci adiudicantur, tot enim plecti Austriacus imperauerat, variarum tamen ambitu nationum pro singulis deprecantium, duobus è mortis confinio liberatis, ad duos denique supplicium sortitò contractum est. Sed horum altero, veteri sanè milite fidoque ad eum diem, dum ad necem cum ignauissimo compositus cicatrices ostendens, ac merita non falsò commemorans raperetur; exorta omnium commiseratione, nobilibus aliquot Hispanis deprecatoribus condonato; vna demum hostia scelus omnium expiauit, seditionemque compressit. Inde ad conditiones cum Niuellensibus reditum est: quæ facilè firmatæ in hunc modum. Ciues salui omnibus in gratiam recepti; præsidiarii relictis (præter gladium) armis, telisque, atque omni impedimento, abire permissi. Ea porrò arma, & supellectilẽ dono dedit Austriacus Gallorũ cohortibus, solaturus illorum iacturam in

Authores seditionis poscit.

Morti adiudicat ex eis aliquot sorte arbitra.

Vnus denique plectitur.

11. Mar. Niuellenses se dedunt.

Armis exuti dimittuntur præsidiarii.

vrbis aggressione factam: simulque vrbis prædam, ad quam inhiauerant, vtcumque compensaturus. Exitio tamen multis hæc fuere dona. Namque Galli certatim in Magistratus curiam, vbi illa seruabantur, irrumpentes, in iisque diripiendis, spreto Præfectorum imperio, digladiantes; non pauci vulnerati sunt. & decidente fortè scintilla è sclopetarii militis igniario funiculo in vasculum sulfurei pulueris, subitâque illa flammâ succensis foculis sclopetorum, quos aceruatim congestos, plerosque insertis pilis temperatos reliquerant hostes; centum ferme ac viginti aut protinus interfecti, aut miserè debilitati, repentina domum strage funestantes, temeritatis ac præcipitis auaritiæ pœnas luerunt. Renouato planè infortunio, quod in eadem prouincia Gallis quoque militibus acciderat. qui dum eorum Duces de Cimaci deditione cum oppidanis agerent, in mœnia festinato ad prædam aggressu perrumpentes; in ipso captam per arcem discursu, tormentario puluere ignem concipiente, propè ducenti ex prædabundis militibus conflagrarunt. At verò ad Niuellam cetera Gallorum legio, incertum qua potissimum de causa, missionem ab Austriaco flagitauit: siue sibi ipsis infensi, quod re infeliciter gesta in vrbis oppugnatione, commilitonum conspectum ferre non possent, quasi tacitè exprobrantium: siue spe frustrati deprædandæ ciuitatis, cuius causâ aggressionem ante aduentum exercitus soli festinaue-

Arma donat Gallis militibus Austriacus

Sed ea exitio Gallis fuere,

Mar. Del. l. 5. Turb. Belg. ducentos mortuos scribit.

Similitudo infortunii.

an. 1551.

Pont. Heuterus lib. 13. Thuan l. 10.

Galli missionem ab Austriaco petunt.

1578 nauerant; ideoque Austriaco indignati, qui transactis properè conditionibus, ad colligendam scilicet clementiæ famã, vrbi merito suo expugnandæ pepercisset: siue denique (vti potiùs crediderim) inducti ab Ordinum emissariis, qui venturo in eas prouincias aduersùs Austriacum Alenconio Duce Regis Galliarum fratre, facilè Gallis eam militiam persuaserint. Certè horum plerosque, duobus pòst mensibus, ex Gallia hostes rediisse Hispani experti sunt. Sed quæ ea cúmque fuerit causa, libenter abire illos Austriacus est passus: quibus, etsi strenuis militibus, disciplinæ tamen sub Hispano præsertim Duce intolerantibus, ægrè moderabatur: cupidisque ac magna poscentibus; ipse, vti fit, ad suspiciones auertendas, plus interdum dabat, ne minus dare videretur. Sed horum fermè sexcenti, qui non pòst multo hostes è Gallia rediere, nõ meliore vtique successu, quàm consilio vsi sunt. Nam pagis aliquot in aditu Hannoniæ occupatis, dum hostium securi epulis indulgent, aggressus inopinatò Camillus à Monte, qui ad celeritatem trecentos equites, singulos post se sclopetarium peditem vehentes adduxerat, illata prius cæde quàm pugna, ex eis circiter ducentos interemit. reliqui vicinam in arcem Auenensem strenuè dimicantes recepere sese, ductore Pandulpho Cenamio Lucensi. Ad quem missus à Camillo Laurentius Tuccius, vt pro veteri amicitia (contubernales enim in Gallia cum Sarra Martinengo & Sacro-

Facilè impetrant.

Redeunt Galli contra Austriacum.

Pars eorũ improuisò trucidatur.

Pars arce se tenet, 1578

reiectis eo ditionibus sese deden di.

Sacromoro Birago militauerant) homini suaderet arcis deditionem; post breue colloquium non sine iurgiis abruptum, hostilem in modum à Cenamio quamquam saucio ac sanguinem perpluente, sed vitam prius dediturum quàm arcem clamitante, reiectus est. Ex quo iratior Camillus iā milites ad oppidi aggressionem educebat, quum arce nouo Gallorum subsidio firmata, non ausus absque muralibus tormentis oppugnationem, copias suás ad exercitum reduxit. eodem tempore per Hannoniam mira celeritate victorem.

OPPIDA Austriacis dedita:

Bincium,

ET ENIM post Niuellam captam, dedidere se Regi, intra quindecim dies Arces eiusdem prouinciæ complures: Bincium Mariæ Hungariæ Reginæ olim deliciæ, Henrici Secundi Galliarum Regis odium expertæ. feruntque repertum inibi saxum, quod Henricus villæ suæ à Maria vastatæ vltor inciderat, in hæc verba, *Insana Regina; Folembræum memoria repete*. Ad hæc Malbodium Sabi impositum: Reuxium, Bellomontium, Soigniacum, Barlamontium, aliaque oppida modica quidem illa, sed explicandis per Hannoniam copiis opportuna: Cimacum Areschoti Ducis Principatus, vi captum, arx in hasce conditiones dedita, Vt arcis Præfectus in equo cum gladio ac pugione; milites (sexcenti numerabantur) eodem ornatu, sed pedites, relictis ceteris armis ac supellectili incolumes abirent. At verò ad Philippopolim, nouam quidem Hannoniorum vrbem, nec nisi tres ac viginti annos natam,

an. 1554.

Folebræum.

Malbodium, Reuxium, Bellomontium, Soigniacum, Barlamontium:

Cimacum vi capitur.

Arx deditur.

15 April.

Philippopolis obsidetur.

Philippeuilla.

1578 tam, sed situ operâque aduersùs Gallorum incursiones apprime validam; multo quàm alibi operosiùs ab vniuerso exercitu laboratum. Iacet planitie in magna, humo paulum extante, Philippopolis, ambitu perexigua, sed quinis porrecta propugnaculis, incinctâ mœnibus perquàm altis, terrâque ad eludendas pilarum emissiones latè oppletis, ac prælargâ circum fossâ communitis. Hæc æstimanti Austriaco visum est, omissâ oppugnatione, hostem adoriri ligone muris admoto; nempe vetere ac fido expugnandis arcibus tormento: quo nec hodie, postquàm in mutuam perniciem ingeniosi auximus supra omnem antiquitatem instrumenta mortis, certiorem mœnibus ruinam parare solent bellorum duces, minus plerunque formidandi à fulminantium tonitru machinarum, quàm ab lento hoc surdoque fossoris telo. inualuitque militare prouerbium, LIGONEM palamque esse demum illa, quæ arcem extruant destruantque. Ergo post circumducta oppido castra, vallumque non procul à fossa promotum iubet Austriacus fossores oblongis crassisque sub tabulis in testudinis modum conformatis, crudo corio contra ignes intectis (vineas olim ac porticus appellabant) fossam intrare, ac ligonibus dolabrisque murorum ima subruere. Quod dum illi militibus associati strenuè moliuntur, procurrentibus ex vrbe defensoribus, simul aliis saxa ignesque ex alto spargentibus, crebrò nec sine multo vtrinque sanguine dimi-

Situs eius.

Inuaditur.

Apud Cæs. T. Liu. & alios sæpe.

 1578

Austriaco ducem ac militem agente.

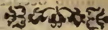
catum est: Austriaco nullam interea partem aut Ducis, aut militis omittente; adeo, vt in opere faciendo, cum gregariis quibusque decertaret INSTANS pariter & accinctus. Tandem obsessi nutantibus non minus iam animis, quàm mœnibus; partim intestina dissensione, cuius causâ Florinæum vrbis Præfectum Regi fauentem vinculis adstrinxerant, dein soluerant: partim auditâ eorum fugâ, quos in auxilium è Gallia euocabat Orangius; inito colloquio postularunt, vt vrbe incolumi, transitutis in Regis castra militibus stipendium trimestre ab Ordinibus debitum solueretur ab Austriaco: reliquis abire cum armis liceret, ad tympanorum sonitum, sub vexillis, solitaque cum pompa militum, defunctas nempe vrbes efferentium.

Deditur in has conditiones.

Postulatis admissis, præsidiarii fermè quingenti militiam mutanere: abiere cum vna equitum turma, planè totidem: vrbs, continuatâ Florinæo Præfecturâ, Philippo Regi restituta est. 19. Maij.

DE BELLO BELGICO

LIBER DECIMVS

1578

INTEREA Ioannes Austriacus, aucto ab hisce diurnis nocturnisque laboribus, stomachi morbo, ac totius corporis languore; Namurcum curationis causâ petiturus Alexandrum Farnesium bello imposuit: habitoque prius militari consilio de Limburgo, vnde Lucemburgensi Prouinciæ timebatur, inuadendo; expeditionem Alexandro commendauit. Suscepit eam ille perlibenter, eo potissimum nomine, quod speraret se cum Ioanne Casimiro Septemuiri Palatini fratre, qui ea parte ingressurus in Belgium cum exercitu ferebatur, acies dimicaturum: ad abolendam (vt ipse cum primariis belli Ducibus communicauit) euulgatam aliquorum litteris opinionem, Regios milites hostium vitabundos experiri nolle Ordinum vires, sed declinato congressu, huc atque illuc formidanda videlicet oppidulis ac pagis arma circumferre. Ergo Alexander præmisso Gabriele Nignio, strenuo Hispanorum Tribuno, cum septem sclopetariorum signis: iussoque Camillo Montio subsequi cum equitatu, vt Limburgi suburbia

LIMBVR. GENSIS expeditio Alexandro committitur ab Austriaco ægrotante.

Cur eam libenter suscipit Dux.

Pars militum præmittitur.

suburbia inuadenti Nignio adesset à tergo; mouit ipse sub mediam noctem, cum peditibus Hispanis, atque Vuallonibus: relicta Fronsbergii legione, quæ decem murales machinas tardè procedentes comitaretur. Et Nignius in fugam acto, qui primò occurrerat, armatorum manipulo, dein expugnatis non sine aliqua suorum iactura suburbiis, magnâ pecoris & commeatus prædâ potitus est. Sed vrbem vt obsidere tardum, ita oppugnare per quàm difficile videbatur. Quippe in edita rupe Limburgum, prærupta circum valle, eòque ab omni ferè parte, præterquàm assurgente ad meridiem solo, inaccessum erat. Accedebat externæ opis opportunitas ab amne Vesa vrbem subluente. Nihil tamen in speciem deterritus Alexander, æstimato sæpius loco, disponendis tormentis selegit iugum collis, quem inter & vrbem clementior vallis intererat. A iugo ad vallem iubet fossores viam obliquè aperire, atque à valle perducere ad vrbis aspectum: inde vsque ad propugnaculum præstructum portæ vrbis, obliquato rursum accessu, promouere: fossores item alios alia in parte, procurrentem ex arce turrim cuniculis petere. Plus vtique terroris, quàm discriminis vtroque in opere parabatur: vix enim pedes duos egerebatur humus, quum saxa & cotes festinantibus obstabant: crebris tamen virgultorum ac ramalium fascibus, aggerum modo præmuniebatur via, contra pilarum iactus è mœnibus: instante operi Alexandro, modò fossoribus, modò

Margin notes: 1. Iun. — Expugnantur suburbia. — Limburgi situs. — Vuesa. — Opera ad oppugnationem. — Riuellino A. procci.

1578 dò cunicularijs immiſſo His addidit benigna ad deditionem inuitamenta, miſſis per tubicinem litteris ad Limburgenſes, à minis abſtinens, ac propiór admonenti, quaſi victoriæ ſecurus, ac de Regis vrbe, Regique ſubditis ferro perdendis tantummodo ſollicitus. Illi, acceptis ad portam à tubicine litteris, ac palàm recitatis, redire illum iubent eâdem horâ poſtridie. redeunti reſpondent, ſe nihil certi ob ciuium militumque diſcordias expediuiſſe: rediret adhuc craſtinâ die, reſponſum ſine vlla cunctatione daturos. Alexander non ignarus, huiuſmodi ludificationibus moram trahi ab obſeſſis; reuerti nuncium vltrà vetuit: ratus infra dignitatẽ Regii exercitus id eſſe, & imbecillitatis confeſſionem viſum iri. Quin intentiore cura, hinc aggerem, inde cuniculos promoueri ad vrbem inſtitit: opus nauiter adurgente Comite Cæſio, viro forti induſtrióque. Ipſe munito iugo vallorum ac faſcium loricà, ſtatuendis in eo vimineis corbibus, terrâque ac cæſpite, quæ procul egerebantur, opplendis: ac bombardis in hoſtium conſpectu aſſiduè fulminantium comportandis, noctem vnam atque alteram inſumpſit, illam effusâ præter modum è cælo pluuiâ, hanc emiſsâ ex mœnibus pilarum tempeſtate pariter infeſtas. At oppugnatione ſub primam lucem, nouem prægrandibus tormentis, ab iugo incæpta: vbi ſumma vi quati mœnia, eorumque partem intra quatuor horas procubuiſſe non minorem triginta cubitis: ſimul-

Litteræ A. lex. ad Limburgẽſes.

Illi reſpõſum differunt.

indignante Alexan.

Qui vrget opera.

C. Nicolaus Cæſius.

& oppugnationẽ è colle aggreditur.

 1578

erum strage murorum.

simulque ducto per montis ascensum vallo (quod numquam putauerant) tecta iam meare milites via, aggressionemque ad portam adornare conspiciunt Limburgenses; misso properè ad Alexandrum nuncio, enixè precantur, oppugnationem tantisper inhibeat, horæque vnius spatium ab armis quietum extremæ consultationi donet. Alexander, etsi iucundissimus ei nuncius fuit, quod non ignoraret, vrbem, nisi ipsa se dederet, serò subigendam: ne fortè tamen facilitas annuentis, virium diffidentiam indicaret aliquam, adseuerato ad terrorem vultu, hominem obiurgat, quod iam satis itum foret reditumque: nec esse militibus suis id emendum ab aliorum deliberatione, quod mox ipsi armis facturi erant iuris sui. tamen vt minis clementiam admisceret, nunciare Limburgensibus iubet, Non negari ab se horariam moram: quam tamen consultando si protraherent, ei se finem, magno consultantium malo, impositurum. Vix à verberatione cessatum, quum super mœnium ruinis mulierum globus apparuit, paruulos suos gestantium, manusque ad minaces circa milites protendentium, ac de genu veniam pacemque comprecantium. Secuti eâdem horâ Legati Limburgenses, quamuis reclamante arcis præfecto, saluis ciuium ac militum vita fortunisque, vrbem atque arcem Parmensi principi tradidere. Milites omnes (circiter mille) nouo adacti sacramento transiere ad Regis castra; solus cum vxore Præfectus suorum ignauiam

Oppugnatores ad portam.

Limburgensium nuncius ad Alex.

Alex. responsum.

Horarium spatiũ concedit Limburgensibus ad cõsultãdum.

Eorũ mulieres in mœnibus supplices.

Vrbs deditur;

16. Ian.

uiam

1578 uiam sine fine detestans Aquisgranum dimissus est, Hispanorum turmâ præsidii causâ comitante. Et verò Alexander ingressus dein vrbem, contemplatusque nouas intus munitiones, defensionum receptacula, tumulos, veluti castella, ex herbido cœspite sudibusque firmatos, ac reliqua ab ingenioso loci machinatore fabrefacta: præter ænea tormenta maiora quindecim, minora quamplurima, apparatumque belli atque annonę haud exiguum; tunc æstimata victoriæ magnitudine, egit ipse, agique ab exercitu solenni pompa voluit Deo Imperatori grates, cuius nempe beneficio prævalida vrbe, quam sine diuturno opere sumptuque, ac multorum meliorumque (vti assolet) iacturâ militum expugnare non potuisset, tam facile incruenterque, ignarâ virium suarum potitus esset.

quamuis munita, & par protrahendæ obsidioni.

Grates à Victoribus Deo redditæ.

EODEM die Alexander reliquis prouinciæ oppidis subigendis, Duces aliis alios destinauit: quibus intra paucos dies deditione patuere omnia, præter Dalhemium vim expertum. Hùc Camillum Montium ab Alexandro missum cum epistola, qua redire Dalhemienses hortabatur ad obsequium Regis; Hollandi Geldrique milites, qui non plures ducentis quinquaginta obtinebat arcē, tormentis arcuerant, nullâ ratione passi aut iniri colloquium, aut epistolam oppido inferri. Re cognita Farnesius, miratusque tantum confidentiæ oppidulo esse, aduocato ad se Henrico Viennio Ceurauii Domino, *Abi Dalhemium*, inquit, *litterasque meas in oppidum*

DALHEMIVM ad deditionē Alexander inuitat.

Reijcitur.

tormentis immitte. Ille sex muralibus machinis eò celeriter auectis cum sua Burgundorum legione, additis quatuor Germanorum signis, oppidanos exterruit: obuersisque in arcem tormentis, quò confugerant milites vitam potius deserturi quàm arcem, oppugnationem acrem illam quidem sed irritam cœpit: murorum quippe non minor quàm hominum contumacia facilè pilas eludebat. Donec Burgundi, recepto in se scandendæ arcis periculo, scalis ex duabus partibus admotis, incredibili audacia, consertâ per muros pugnâ, pulsi pellentesque, decem ex suis desideratis, vulneratis permultis, arce demum atque oppido potiti sunt: tanta propugnatorum, ex quibus ne vnus quidem superfuit, atque oppidanorum strage; vt nullo discrimine ætatis aut sexus, æquè in omnes iram effuderit, torrentis instar, diu coërcitus submotusque miles. In quo illud accidit sacrilegum æquè ac barbarum. Confugerat in templum, cum cetero imbelli sexu, puella sexdecim circiter annorum, Gubernatoris in pugna interempti filia, inter exempla infelicis formæ futura. In eam perelleganti ore ornatuque conspicuam, militum pars Germanus alter, alter Burgundus, coniectis oculis statim inuolant, exortâque inter eos ob prædam rixâ, distrahebatur infelix, nequidquam loci reuerentiam obiiciens, Deique Diuorumque, quod vnum supererat, opem inclamans. Quin, vt erat digladiantibus implicita, siue casu, siue eius, qui cede-re

Arx oppugnatur. Frustra. Burgundi illam scandunt, & capiunt, magna cũ Dalhemiẽsium cæde. 10. Iun. Infelix puellæ casus, quam prædam par militum inuadit, & præ riualitate barbarè accipit.

1578 re validiori cogebatur, inuidiâ, non leuiter collo icta ad terram vbertim cruore conspersa prosternitur. Vltum ibat iniuriam alter: quum accessu plurium illuc irrumpentium, ne fortè ereptâ sibi prædâ quisquam alius potiretur, furore amens, puellæ fugam circumspectanti, manusque ad mitiores, vt videbantur, homines protendenti graue secundùm aures vulnus infligit: ictumque repetiturus erat, ni ex eis, qui accurrerant, vnus, (is fuit eques Paulus Rinaldius ex Alexandri Principis contubernio) sublata cum ferro voce, barbarum intempore absterruisset, vtque Alexandro intimus habebatur, vtrumque authoritate ac metu fugasset. Relatam inde puellam in paternas ædes curare quidē perquàm humaniter Rinaldius, accito properè chirurgo, cæpit: sed illa curationi iam impar, lecto vix imposita expirauit. relictâ sanè perquàm fœdâ catholico exercitui maculâ, nefariorum sanguine vtcumque delendâ, nisi illi execratione omnium damnati, quæsitique ad necem, subitâ è castris fugâ supplicium præuertissent. At Alexander viginti dierum spatio, totidem fermè suorum amissis, tantula iactura, totam Limburgensem prouinciam Regi restituit. Grande vtique Regiis tunc partibus additamentum, non prouinciæ quidem magnitudine, quæ modica inter reliquas habetur, sed opportunitate aditus intercludendi hostibus è Germania illac facilius ingressuris. præter priuatum quoque commodum finitimis Dynastis, præ-

Saucia ac semimortua eripitur ex eorū manibus.

Sed mox emoritur.

Ex Limburgensi prouincia recuperata fructus.

sertim Episcopo Leodiensi, ac Iuliacensi Duci procuratum: cuius causâ, vterque Princeps decreta seorsim legatione gratulatus Alexandro felicem victoriarum cursum, egit pro se quisque gratias, ob deletos aut remotos ex Limburgo præsertim ac Diestemio eos præsidiarios, quorum assiduis latrociniis vrbes agrosque suos intutos habere cogebantur. At verò Antuerpiæ apud Ordines varii super ea victoria motus extitere. mœror initio, audita Limburgensi expugnatione: ingens dein lætitia, sparso per vrbem rumore, euulgato etiam libello, Limburgensem arcem, succenso nitrati pulueris receptaculo, funditus excisam ac sublimè excussam: stragem Hispanorum Ducum editam sane miseram meritamque: Parmensem Principem, Mondragonium, Hiergium, reliquos Tribunos, militiæque primarios incendio pariter haustos, ac ruinâ consepultos: Ioannem Austriacum iacturæ impatientiâ furere, ac receptui à Belgio canere decreuisse. Hæc in Orangii scilicet officina cudebantur: quò ille faciliùs animos multitudinis ex Austriaci victoriis abiectos, fictâ hostiû clade (quamdiu verâ nô poterat) sustentaret: simulque reliquû pecuniæ, quam ab Archiduce dudum imperari curauerat; nunc per occasionem festinandi exercitus in Austriacum ab Ducibus destitutum, expediret. Vsitato nimirum hodieque nonnullorum artificio, qui contraria iis, quæ euenere, componunt: partim vt primo illo lætitiæ impetu, & quasi flore defraudent aduer-

& gratiæ Alexandro redditæ à vicinis Dynastis;

& mœror fœderatorum ob eâdê causam.

mox & lætitia ob rumorem de Alex. mortuo, aliisque.

Fictum ab Orangio.

Cur hæc sæpe finguntur.

1578 ſam factionem, cui languidius deinde gaudium futurum ſit, forſitan & improſpero aliquo ſucceſſu (vt ſunt humana) miſcendum; partim vt breuem illā temporis vſuram, qua ſuperiores ſe credi ſatis habent, rebus ſuis quæſtuoſa anticipatione ordinandis accomodent; FVTVRVM ex mendacio dedecus præſenti vtilitati poſthabentes. Verùm illud Orangii aliorumue commentū non plane hauſtum ex vano fuit. Nempe vt adulterina inſinceraque moneta ſemper aliquid auri argentiue admiſtum habet; ita PLERVNQVE mendacium aliqua portione veri aſperſum eſt. Etenim ſecuta diem nocte, quo die capta eſt Limburgi arx, tormentario puluere, qui vno ex propugnaculis aſſeruabatur, incenſoq; (fortè an dolo incompertum) diſiectis propugnaculi lateribus, ſuperiorique parte in altum expulſa, magnam ſanè partem ædium arcis, relabentia deinde ſaxa proſtrauere: quatuor iiſque gregariis militibus ruina incidente ſubito eliſis, ſex ſeptemue ſauciatis. Inter hæc aliquid obuênit, quod miraculi habitum loco ſcribit Alexander Farneſius ad Auſtriacam parentem. Reliquerat Alexander arcis vrbiſque præſidio Chriſtophorum Mondragonium cum Hiſpanorum centuria: ipſe iniecta diuinitus mente, ea nocte ad caſtra redierat. Inflammatur interea puluis, pars arcis euibratur, ædes opreſſæ corruunt, cubiculum Mondragonii, ſuperiorum ſtrage tectorum incidente ſuccumbit. Accurrunt manè, vbi ſe à metu collegere,

Quid veri habuit ille rumor.

Mira res.

30. Iun.

re, milites, fata suorum inspecturi, sortemque Mondragonii Ducis fortissimi optimique, cuius conclaue propugnaculo proximum nouerant, lamentantes. Mirum dictu aspectuque: vident, aperto ab ruina laqueari, atque in diuersa collapso, excussis circà lateribus, quin pauimento ipso ac solo deiecto; tantum pauimenti substitisse, quantum Mondragonii lectus, ac prope lectum arca tegebat. læti, sollicitique vacuo quasi pendentem aëre Ducem, incolumem illæsumque deponunt: arcam (hæc populationum atque incendiorum iniuriis subtracta fuerat in eum locum ab ipso, crediderim, Mondragonio) multis Diuûm reliquiis, sacroque templi argento plenam conspiciunt. intelliguntque, inde videlicet innocentis extitisse ruinæ reuerentiam: ac SACRA piè seruata cultores suos opportunè seruasse. At verò Namurci vitâ functis per eos dies Comiti Carolo Barlamontio, ac Lancellotto filio Comiti Megano (contraxerat hic in Philippopolis obsidione morbum, illi senectus imposuerat supremam manum) Austriacus ingenti bonorum luctu iusta persoluit. Et sanè Carolus, si quis in Belgio, Religionis ac Regis partes domi æquè ac belli strenuè constanterque defendit ipse, docuitque easdem artes liberos suos. Ex quibus Hiergium militarium tormentorum Magistrum, Vuallonumque Tribunum: Meganum, Tribunum Germanicæ Legionis: Floionem, Hiergianæ legionis Vicarium: Altapennium, equitum centuriæ Ductorem

Mors C. Barlamôtii, & C. Megani.

Philippeuilla.

Barlamôtii encomium.

Aegidius

Lancellottus.

Florus.

Carolus.

1578 ctorem vidit: primumque ex his in Namurcensis prouinciæ, & in Regii ærarii præfecturis successorem habuit.

HACTENVS Austriaco feliciter euenere propemodum omnia: perculso inde non parum Archiduce, Ordinibusque iam palàm incusantibus Orangium quasi aliò intentum. Sed ille suũ fundabat imperium ad Batauicum mare, vnde in Brabantiam explicaret. Cuius consilii moram cum videret Amstelodamum esse, vrbem Hollandiæ opulentissimam, Religioni ac Regi pariter addictam; totus in eo erat, vt illam seu vi, seu dolo in potestatem aliquando redigeret. Et vis quidem frustra fuerat. Nam & exeunte anno, vrbe ad forum vsque ab Orangianis capta, ciues armati Gheusios victores expulerant, magna hostium strage, nec sine illustri feminarum aliquot facinore, quæ priuato consilio prægrandem colubrinam editum in locum comportantes, explodentesque, Gheusiorum multos discerpserant: & nouis dein copiis terra marique circumuenti obsidionem diu ac strenuè tolerauerant. Donec Orangio, quæ ad catholicam Religionem spectant, omnia pollicenti, dedidere postremò sese. Ille tamen vrbem cautione securam validis præsidiis atque hæresum administris (contra quàm pacti erant) inductis: eorumque operâ euersis sacris, eiectis sacerdotibus, atque adeo hæresi procurata (id quod Orangio ad continendas contra Hispanum ciuitates, omni præsidiario milite certius instrumentum erat) abundè firmauit:

[Margin notes: Prospera Austriaci aduersarios turbât. — AMSTELODAMVM tẽtatur ab Orangio. — 1577. Nouẽbri, mense. resistit: — Mar. Del. l. 4. Turb. belg. — cum peculiari mulierũ laude. — Febr. mense. Deditur, — ac decipitur.]

cladem que apud Gemblacum superiori mense acceptam, Amstelodamo potitus, diuturniori profectò clade compensauit. Inde accersendis è Germania militibus intentus, Archiduci Ordinibusque suaserat, vt aliquot intereà mensium inducias cum Ioanne Austriaco pangerent. Redierat enim ab Hispania Ioannes Sellius, Regis nomine curaturus omni ope concordiam. traditisque ea super re Austriaco litteris, Antuerpiam contulerat se, atque Ordinum Procuratoribus aperuerat arcana quædam mandata Regis amplissimè pollicentis, satisfacturum se illorum votis: ac, modò veterem Religionem debitamque Principi obedientiam resumerent, reuocaturum se ex Belgio Ioannem Austriacum, eiusque loco impositurum aut Alexandrum Farnesium Parmæ Principem, aut Archiducem Ferdinandum Cæsaris patruum, aut etiam Matthiam ipsum confirmaturum, aliis tamen ab se latis, vti à Principe, conditionibus. Sed occluserat iam Procerum aures ad concordiæ voces tùm gustata semel imperandi potestas, tùm persuasio multorum, nihil pacati sperandum esse ab offenso Hispano. Instabatque rerum arbiter Orangius, Regis promissa cauillando, Hispanorum tyrannidem, Belgarum patientiam, exorientem libertatem extollendo: conficiebatque, Sellio respondendum, Vsuros se liberalitate Principis, petere proinde, ad consulendas ea super electione prouincias, armorum interea cessationem. Procuratorum responsum antequàm cum

Au-

Margin notes: 1578 — Inducias suadet Orangius. — Sellius Regis nomine cũ Deputatis agit de concordia. — 10. Mart. — frustra, — Orangio tantum inducias admittente.

Austriaco Sellius communicaret, detexit Alexandro Regis animum ad Belgii Præfecturam illum designantis: acturusque cum Austriaco de requiete ab armis aliqua, impensè rogauit, vt ipse pro sua apud Auunculum gratiâ, consilium Regis concordiam peroptantis adiuuaret. Sed Alexander negauit in eo operam suam, testatus huiusmodi inducias è re aut Religionis, aut Regis, eo tempore nequaquam esse. Quin etiam ad Octauium parentem scribens, ostendit, neque Præfecturam Belgii gratam sibi futuram, si eiusmodi concordiæ ratio, qualis cum Austriaco instituta fuerat, iniretur: causamque subiiciens, *Id enim* (inquit) *esset, in horum hominum manus tamquam in vincula conyci me, vitamque mihi præscribi obnoxiam, desidem ingloriam, genio certè meo infelicissimam: quippe qui ad immortalitatem nominis, armorum gloria comparandam me trahi naturæ vi sentiam, in eorumque tractatione perficiendum me supra communem modum, diuinæ ope confidam. Id autem liberiùs præmefero; quòd Regis interesse credam, quas ille partes cuique suorum attemperatè committat.* Neque alia fuit Ioannis Austriaci sententia de induciis: quas quum postea Cæsaris quoque, aliorumque Principum Legati postularent, Ordinum nomine; tanto impensiùs negauit Austriacus, coniecta ex insolito conatu necessitate postulantium.

Non probat illas Alexander.

25. Mart.

Eius epistola ad Octauium ParmæDucem.

Neque Austriacus illas probat.

ET AVXIT spem opportunus in castra complurium accessus. Eodem enim tem-

NOVI ab Hisp. Proceres;

1578.

tempore, præter omnium opinionem conuenere ab Hiſpania Petrus Toletanus Garſiæ Proregis Siciliæ filius: & Lopius Figueroa Hiſpanicæ legionis tribunus, quam ipſe legionem ex veteranis Italiæ præſidiariis ſecum trahebat: & Alphonſus Leua Sanctii filius Nauarræi Proregis, ſelecta cum centuria nobilium Hiſpanorum, in qua frater ipſe Alphonſi Sanctius Leua Subcenturionem, Didacus Hurtadus Mendozius, eiuſdem Alphonſi auunculus Signiferum agebant. Nec multo antè redierat Gabriel Serbellonius, ex Tunetana captiuitate in libertatem aſſertus à Gregorio Tertiodecimo, commutatione captiuorum, qui naualis victoriæ reliqui Adrianæ mole attinebantur: charum in primis Auſtriaco ac partibus caput, exactæque non magis ætatis, quàm diſciplinæ militaris exemplum; præſertim quòd legionem ducebat duorum millium Italorum in Mediolanenſi præfectura, Auſtriaci iuſſu, contractam. Sed nihil æquè confirmauit exercitum, ac Billii reditus ab Hiſpania, quo illum per occaſionem Gemblacenſis victoriæ Auſtriacus allegauerat, noua ab Rege ſubſidia petiturus. Et retulit ille quidem: nam Ioanni Auſtriaco trecenta nummûm aureorum millia in ſingulos menſes Rex attribuit, quibus triginta millia peditum, ſex equitũ alerentur; teſtatus hanc eſſe ſummam, quam in Belgicæ militiæ vſus conferre poſſet ac vellet, præciſa omni ſpe maioris auxilii. Parmenſi Principi obtulit iterum, iuſſitque accipere annuum cenſum duo-

Petr. Toletanus, | Lopius Figueroa, | Alph. Leua | Gab. Serbellonius. | Noua ab Rege pecuniæ ſubſidia miſſa. | ad Io. Auſtriacum, | ad Al. Farneſium, | 22. Iun.

1578 duodecim millium aureorum, ac pro eius contubernalibus, stipatoribusque militibus, duorum millium: pecuniâ ab eo die, quo Belgium Alexander attigerat, numerandâ. Octauium Gonzagam Magistrum Equitum confirmauit, stipendio singulorum mensium, quingentis aureis donatum. Christophoro Mondragonio, & Francisco Verdugo, Hispanis Tribunis, illi aureos octingentos, huic quingentos: & Antonio Oliueræ supremo equitum Commissario trecentos constituit in annos singulos. præterea Comiti Carolo Mansfeldio sexdecim aureorum millia largitus est, aliaque in alios donatiua distribuit. Quin eisdē diebus ad Austriacum perfertur, in Italia, iussu Regis, nouum pro Belgio militem conscribi, nominatis ab Insubriæ Præfecto Tribunis Alphonso Comite Sommaiæ Mediolanensi, Vincentio Carafa Hungariæ Priore Neapolitano, Pyrrho Maluetio Bononiensi, ac Stephano Mutino Romano, nobilibus iuxtà militaribusque viris. Id tamen pupugit Austriaci animum, indignè ferentis, exercitus sui duces arbitrio Regiorum Ministrorum legi. Itaque properatis litteris, post actas Regi gratias ob pecuniam militesque in Belgium missos, docet haud opus sibi aliis ab Italia copiis; quippe tradito antè negotio Comitibus Altempsio ac Poluillerio, veteranis fidisque Tribunis, cohortes aliquot è proxima Germania deportandi, partemque earum aduenisse: stipendium autem sibi definitum ægrè copiis iam conscriptis, ne

ad Octau. Gonzagā.

ad Mōdragonium, & Verdugum.

ad Ant. Oliueram,

& ad Car. Mansfeldium.

Alius delectus in Italia,

sub hisce Tribunis.

Aegrè illā fert Austriacus.

ne dum conscribendis sufffecturum. Sic ille Italici auxilii delectum interturbauit: famam tamen nouarum ab Italia legionum, in Belgico exercitu iam præceptam abunde aluit, quò metum hostibus, animum suis adiiceret. Et sanè Regiis haud minori opus erat alacritate ad ea quæ parabantur. Nam ex Germania collectum iam exercitum, Ordinum nomine, transiisse Mosam, atque apud Nouiomagum consedisse: & Galli Regis fratrem Alenconiũ Ducem (de quo multa in loco memorabimus) cum Gallico exercitu Montes, præcipuam Hanoniæ vrbem, aduentare: & Ioannem Casimirum magnas trahentem copias Nouiomagum versùs, per Geldriam iter instituisse, certi vndique nuncii detulerant ad Austriacum: qui rogatis Ducum sententiis, partem hostium inuadere, atque ad pugnam elicere quamprimum statuit. Sed aut huius cunctatione, aut hostium celeritate factum, vt prius fœderatorum copiæ cum auxiliaribus Germanis prope Lyram Mechliniamque conuenerint, quam Austriacus reuocatos è præsidiis milites ad signa cogeret, lustraretque. Tamen congrediendi cum hoste opportunitas, non voluntas Austriacum deseruit. præsertim quum habito rursum belli senatu, pronos videret in eandem pugnam reliquos Duces, præter Alexandrum Principem non sine omnium admiratione dissentientem. Quod Alexander animaduertens, sententiæ suæ rationem attulit in hunc modum, vti ipse iisdem planè perscriptam verbis

[Margin notes, left: & interturbat. — Hostium tres exercitus, Fœderatorum, Alenconii Ducis, & Casimiri Bauarici. — Bellicum consilium de inuadendo hoste.]

[Margin notes, right: 10 Iul. Nimega. — 19. Iul. — 17. Iul. — Oct. Gonzag. Mansfel. Hiergius Oliuera, Montinius, ac Mondrag.]

1578 verbis ad Samaniegum misit in Hispa-
8. Aug. niam. *Video, belli Proceres, admirationi* Dissuadet Alexander.
fuisse vobis dissensionem meam, quippe hominis, quem confidentia interdum multi, timoris quidem certè nemo adhuc arguerit. Quo æquius est æstimare vos, magnis vtique me causis adductum, ab hoc prælio præter solitum abhorrere. Eas ego causas, quamuis agendo quàm disceptando promptior, in præsentia paucis expediam. Hostem inuadimus numero validum, situ ac subsidiorum opportunitate tutum, munitione vallatum, siluis adiacentibus interseptum. Si, vbi in conspectum venerimus, ille nostri securus, atque adeo contemptor, aggeribus sese castrisque contineat, qua eum vi ad pugnam, qua extrahemus arte? Quod si ostentato tantum exercitu, atque ante hostis oculos transducto recedemus; quid profuerit, illuc tanto incommodo contendisse, atque vrbes præsidiis nudatas, eoque inualidas Gallorum aggressionibus obiectasse? At illos pugnæ detrectatio minores ostendet. Et cur non potius irritus nostrorum conatus discessusque, inexpugnabiles prædicabit? Addo, NVNQVAM sine aliquo discrimine reuocari exercitum, ac receptui signum dari, quamuis id scitè & militariter peragatur. Sed descendat hostis, vti optamus, vltro ad pugnam: aut à nostrorum virtute in castris ipsis inuadatur. Nunquid illico nobis victoriam pollicebimur? Profectò sapientis est Ducis non sua tantum vota, viresque, sed & hostis expendere: secumque sedulo, & quasi subductis rationibus

nibus

nibus reputare, quem sibi, quem hosti fructum afferre possit secunda aut prospera belli sors. Equidem sic arbitror, non eandem hoc tempore nostram & illorum esse conditionem. In Regio exercitu, quem hic sub signis habemus, vis nostra sita est omnis: eo profligato, quod Deus omen in hostes vertat, quonam milite contra Victorum arma defensabimus hoc reliquum Belgij? Illis verò non tantumdem iactura timendum est ab aduersa pugna fortuna: quum exuti illo, in quem nunc vadimus, exercitu, redintegrare continuò bellum queant, hinc Alenconij copijs, inde Casimiri legionibus, & Germanicis, quæ in dies accrescunt, auxilijs. Sed fac (quod à Dei bonitate, nostrorumque fortitudine sperandum est) Catholicum exercitum, vt causa, ita certamine superaturum. quanto nostrorum sanguine, quanta meliorum iactura necesse est constare nobis victoriam pugnaturis ante ipsorum castra cum recentibus inde copijs integrisque. Quod si nos debilitatis in hunc modum viribus victores, Gallus in occasione intentus aggrediatur; quam vereor, ne victoriam hanc nostram longè maius excipiat infortunium: ac prælij fama penes quidem nos, fructus autem penes alios mansurus sit: atque, vt verbo complectar vno, ne pugna victores, bello vincamur. Quamobrem quum in hac, quam sponte suscipimus, expeditione, par propè discrimen nobis seu victis, seu victoribus timeri meritò possit; censeo ab huiusmodi aggressione temperandum, atque hosce spiritus magnos potius quàm

vti-

1578 *utiles, in præsentia contrahendos.* Hæc Alexandri oratio vera magis, quàm magnifica Ioanni Austriaco visa: ideoque illam, præter Gabrielem Serbellonium, quem tamen & parentis appellatione colere,& consilium eius præ aliis habere consuerat Austriacus, ex omni illo Procerum cœtu secutus est nemo. prӕposuitque Ducis propositum inuadendi Ordinum castra, antequam nouis copiis augerentur. Quippe ad Regii exercitus pertinere famam Mansfeldius castrorū Præfectus existimabat, si intra ipsa latibula scrutarentur hostem, loco magis atque armis, quam animis communitum. Addebat equitum Magister Octauius, obsequendum alacritati militum, priusquàm morâ languesceret: sequendum victoriæ omen, illo pugnandi ardore, consensuque monstratum. Et erat, cur eo potissimùm tempore prospera omnia sperarent ab hostium discordia. Nam Federicus Perenottus Campinii Dominus, Orangii iussu, Gandaui in carcerem tractus erat, eiusque domus Bruxellis direpta: quòd rediturus in Regis gratiam diceretur, quasi à Granuellano Cardinali fratre sollicitatus: ac simul offensus Orangio, à quo contemni se, præ Aldegundio querebatur. Idem in Gulielmum Hesium, idem in Glimæum, ab Orangio, sed frustra tentatum. Dicebanturque hi audita Orangii cæde (cuius rumorem spargi ipse per satellites suos, malo scilicet omine, curauerat, exploraturus aliquorum fidem) non dubia lætitiæ signa prætulisse. Itaque

Serbellonius sententiam Alex. sequitur.

Reliqui omnes cū Austriaco sentiunt inuadendū hostem.

Pe. Ern. C. Mansfel.

Oct. Gonzaga.

præsertim audita inimicitia Campinii cum Orangio.

& Hesii & Glimæi cū eodem.

Mar Del. l. 4 Turb. belg.

1578

exemplo Gemblacensis pugnæ in consimili discordia susceptæ, aggrediendum esse quamprimùm destitutum hisce Ducibus, scissumque exercitum: expectandumque à Dei clementia parem exitum, conficiebat Austriacus. Ergo decretâ iam pugnâ, Mutius Paganus, & Amator Abadiensis equitū ductores, exploratum missi hostiū castra, locumque certamini opportunum, referunt, Ordinum copias haud procul Mechliniâ castra posuisse: eorum terga, Rimenantâ pago: latera sinistrum dextrumque, siluâ & saltibus: frontem, præstructo inter vtrumque latus aggere defendi: ante aggerem patere amplissimè campum, eliciendo ad pugnam hosti accommodatum. cæterùm aggrediendo pago aditum apparere nullum; nisi viam prope sinistrum nemus, sex septémue hominum capacem. Rebus ita exploratis, Austriacus remissis aliquot militum manipulis ad præsidia in limite aduersùm Gallos, Tillemonte signa conuellit: ac traducto per Areschoti pontē exercitu, secundis castris in hostium conspectum venit: agnitaque planitie, quā retulerant exploratores, aciem illico instruit, duodecim millibus peditum, quinque equitum constantem. Tunc Alexander ordinanti exercitū Austriaco enixè institit, poposcitque locum in acie, si collatis eo die signis decerneretur, ante militum Tribunos, in fronte agminis Hispanorum peditum, à quibus prælium incœptandum erat. ostensurus, opinor, sibi tantundem animi esse ad eam expeditionem promouendā, quantum

Pugnam decernit.

Situs hostilium castrorum à Regiis exploratus.

Mouet illuc Austriacus.

Tienen.

Aciem instruit. Quan. aci.

Frontē sibi deposcit Alexander.

tum

1578 tum consilii antea fuerat ad improbandam. Miratusque Austriacus pugnacem vsque adeo virum, suique semper impauidum, tergiuersatus initio, ad extremum annuit: quòd plurimum referre intelligeret, cuius ductu pugnam auspicaretur illud agmen; ex quo victoriæ omen capiendum esset. Dum tamen prælium ab acie non committeretur, equitare apud se, sibique adesse voluit. Ipse interea paratas certamini copias in campi aditu explicat, ac solito tympanorum tubarumque cantu hosti bellum indicit. Expectatoque trium horarum spatio, quum ille se castris, nullo inuitamento lacessitus, contineret; aduocato ad se Alphonso Leua, qui pedites sclopetarios expediti extra ordinem agminis ducebat: *Age*, inquit, *Alphonse, in angustum illum, quem vides, tramitem, inter siluam & aggerem, cohortes tuas dirige, quasi per hostis contemptum intraturus pagum. Occurret haud dubiè hostis: tu occurrentem, sensim recedendo, in campum extrahe.* Simul Marchioni à Monte imperat, cum tribus equitum loricatorum, ac lanceariorum signis, eòdem incumbat, ac Leuæ cohortes à tergo fulciat. Moderabatur, Archiducis Ordinumque nomine, vniuerso exercitui, Maximilianus Henninius Bossuuii Comes, vetus cautusque miles. Hic, quoniam decreuerat, Austriaci conatus aut spectando eludere, aut astu intercipere; iubet Ioannem Noricium Anglorum Tribunum, qui aditum illum tuebatur, obuiàm hosti procedere: ita

Ad pugnã prouocat Austriacus hostem, non respõdentem.

Squadrõ volante.

Mittit qui lacessat, & extrahat.

I Bapt. à Monte.

Dux Fœderatorum.

simul arte Regios eludere cõnatur.

tamen, vt non inde longiùs abripi se 1578 pugnando pateretur. Ergo inter Hispanos Anglosque prælium initur, perleue quidem initio; nam neque Leuæ, neque accurrenti Noricio vltrà progredi consilium erat. donec ad Anglorum auxilium, quoniam hi plures cadebant, inferenti se Egmontio Comiti cum delectis equitum turmis; illico suum Montius equitatum opposuit. Quin & aduersùs Rubertum Stuartum cum aliquot Scotorum peditum manipulis accedentem,. Austriacus Ferdinandum Toletanum cum reliquo expedito agmine, cuius ductor erat, immittit: additque, qui ponè sequeretur, Camillum à Monte cum duobus equitum signis. ipse aciem, vti erat instructa, propiùs admouet, spe conferendi signa cum lacessito iam hoste. Simul Alexander Farnesius equo desiliens, quem depoposcerat inter Hispanos pedites locum adiuit, atque antesignanis immistus, primo in ordine, miles hastatus apparuit. Iamque à præmissis vtrinque copiis non velitantium more, sed quasi de summa rei, summis pariter animis agebatur. Quum Leua, sclopetariis suis inter arbusta feliciter collineantibus, sinistro nemore potitur, aditumque rarò iam defensore ingressus Toletanus, vterque magno impetu, equitatu adnitente, aggerem irrumpunt: hostemque modò recedentē, modò relato pede pugnam instaurantē, ad extremum, quanta vi possunt, in pagum vsque compellunt. Neque ibi constiturus videbatur à fuga, sed, quòd casas,

Prælium initio leue: crescit magis, ac magis.

Alexander locum inter primos adit.

Regij propellunt hostem.

Irrumpunt in aggerē: & in pagū.

1578 ſas, vnde abibat, incenderet; haud dubiè relicturus caſtra pagumque credebatur. Tum verò Toletanus ac Montius, miſſo Comite Cæſio, Auſtriacum admonent, feſtinaret cohortes immittere, victoriã in manu eſſe. Sed Alexander, quoniam obſeruauerat, hoſtem nimis quàm facilè caſtra deſeruiſſe, fugamque compoſitè & quaſi ex meditato captaſſe; ſuſpicari cœpit, non neceſſitatem illam, ſed dolum eſſe. Itaque properè Auſtriacum conuenit: vtque dubitantem reperit de ſubmittendo milite, ſuſpicionem auget: exponit, Sibi certum videri, ea caſtra, quæ tam expeditè hoſtis reliquiſſet, nec vllis, vti fit, tormentis campeſtribus ante firmaſſet; callidè ab eo in ſpeciem delecta, ad Regium exercitum inani ſpe victoriæ captandum, atque in inſidias, fugæ ſimulatione, deducendum. quare optimum factu, ſi anteaquam exploratè locus æſtimetur, milites ab hoſte inſequendo ſiſtantur. Et ibat Cæſius, ab Auſtriaco, qui ſuſpicionem hauſerat, imperaturus militibus moram. Sed iam illi pagum prætervecti, hoſtemque effusè fugientem inſectantes, campum Mechliniam verſus intrauerant, hinc Demera fluuio, denſâ inde ſiluâ circumſeptum, tantoque pugnandi ardore ferebantur, vt aſpectum præripiente pulueris nube, ante intellectam fraudem, procurriſſe ſe ad vera hoſtium caſtra conſpexerint. Erant illa in tumulo ſita inter amnem & ſiluam, vallo circumducto, tormentiſque in fronte diſpoſitis validè munita. Ibi ſuam armorum ſedem hoſtes fixerant,

C.Nicol. Cæſ.

Subſidia petunt ab Auſtriaco ad inſequendum hoſtem.

Dubitat Alex. de fugientium dolo.

Et author eſt Auſtriaco, vt ſiſtat ſuos.

Sed illi ante vera hoſtium caſtra peruenerant.

Caſtrorum ſitus.

& numerus hoſtiũ.

non pauciores duodecim peditum millibus, septem equitum, in agmina Mechliniam vsque distributi. Nec ideo cessere animis Regii: sed cursum inhibentes, (namque Noricius milite auctus è vicinis castris prouolante, suos à fuga reuocauerat,) agmen vtcumque componunt, raptim instruunt aciem, pugnā nouo ardore capessunt. Erant hi pedites quinquies mille, sclopetarii omnes, ac ferè Hispani: equites ex Italis Hispanisque ac Belgis circiter sexcenti, lanceis aut sclopis armati. hostes peditatu pares videbantur, equitatu superabant. Sed vtraque acies maioribus, quàm pro numero viribus dimicabat: & animi supra vires erant. Illos fraudis successus, & castrorum vicinitas: hos ex ludificatione dedecus, & quædam quasi desperatio proiectiores ad pugnam animosioresque committebat. Spectaculo fuere manipuli Scotorum, qui siue ostentatione audaciæ, siue potiùs æstus intolerantiā, quem & cursus, & dies cælo ardente flagrantissimus intendebat; reiectis vestibus, solo indusio contenti, aliqui hoc etiam exuto, atque ad femora contorto, nudi inter armatos volitabant, nec erant inde plerique eorum minus tuti, quàm ceteri armis tecti, atque ideo graues; quos & declinandis telis impromptos, & à casu tardiores, & in receptu postremos, sæpe hostis aut ictu cæderet, aut equo proculcaret, aut manu caperet. Sed malè Regios habebant hostium tormenta è stationibus crebrò tutòque fulminantia; à quorum pernicie quum tueri se

Marginalia (left): Pugna redintegratur. — Quanta vtraque pugnantium acies. — Nudi pugnant Scotorū multi — Regij laborāt tormentis expositi.

Marginalia (right): 1578 — Fœderati. Regij. — 1. Aug.

1578 se nusquã possent, quòd nulla ferè pars campi extra ictum foret, vna salus videbatur, si in castra extremo conatu contenderent. Sed & illa contra vim munita, & ipsi vix sustinendo, ne dum aggrediendo pares erant. Retulerat Cæsius ad Austriacum suorum statum: atque orauerat, vt, quando illi nec retrahere pedem sine certa ab insecuturis clade, nec sustinere campestrium machinarum impetum diù possent; festinaret ipse auxilia, cum iis haud dubia spe stationes hostium inuasuros. Austriacus dolore atque ira correptus, quamquam abruptè negauit, vel vnum militem se missurum ad illos, qui longiùs, quàm imperatum fuerat, prouecti, in eas sese plagas, & nexus induerant; cursim tamen audire sententias libuit Alexandri Principis, Octauii Gonzagæ & Comitis Mansfeldii. Qui quum vnà sentirent omnes, tutum quidem non esse alios submittere, socios periculi magis quàm auxilii futuros: haud tamen deserendos videri tales viros, tanta cum militum existimationisque iactura: sed inspecto propius loco, consilium in re præsenti capiendum. Id curæ Alexandro datum: qui eò celeriter inuectus, pugnantium discrimen campique recessus omnes oculis contemplatus, animaduertit, in planitiei flexu, inter sepimenta hortosque arboribus consitos, patêre aditum, quà posse pedites extrahi non desperaret. Consilium cum Austriaco, & Gonzaga communicat, anceps quidem illud, &, vti non negauit, propè temerarium: addidit

Mittunt ad Austriacũ pro auxilio.

Qui primùm iratus negat:

Mox deliberat.

& inspiciendum locum decernit.

Inspicit Alexander & modum reuocandi suos excogitat.

addidit tamen, IN præcipiti malo temeraria interdum remedia non imperitè à medicis adhiberi. Laudato consilio, ipse reuocandi milites negotium, aliis facilè concedentibus, in se recepit, confecitque in hunc modum. Capita sepium sclopetariis attribuit, iussis insequentem hostem subitâ glandium procellâ inde remorari: simul Gonzagam admonuit, collectis equitibus animatisque, terga recedentium tegeret, atque acriori pugna, dum se pedites reciperent, distineret hostem. tum recepto inter sepes peditatu, ipse cum equitibus, viâ quà intrauerant inter pagum & siluam, angustâ quidem illâ, sed expeditâ, & equitibus aptâ, rediret ad suos. Nec minore interim cura exercitum circumuectus Ioannes Austriacus, Tribunos ac Centuriones hortabatur, continerent loco militem, redeuntesque à certamine socios seruatis ordinibus reciperent: ne, quod hostibus exitio fuit in Gemblacẽsi pugna, dum illorum equitatus actus in fugam peditatum omnem interturbauit, afflixitque; idem Regio exercitui fortè contigeret, si ex accessu commilitonum, distractis agminibus perculsum, superueniens hostis ex aliena trepidatione ferox inuaderet. Rebus ita dispositis, Alexander antequam pugnantes reuocaret, iussit pedites partim veluti cedentes, partim euoluendo militariter orbem quasi redituros in prælium, ad partem campi Alphonso Leuæ commonstratam paulatim flectere: tum receptui clàm signum dedit: Gonzaga equites aduersùs

1578

& exequitur,

Austriacus aciem ad seruãdum ordinem hortatur.

ex Alex. cõsilio pedites pugnã derecedũt.

1578 sùs hostem instauratâ pugnâ continuit, quibus Austriacus recentes alios in loco subiecit: Toletanus in sepimenta sclopetarios immisit: Leuæ milites retulere pedem, eo successu, vt initio, quidem hostium oculos celeritate præuerterint. At detecto peditum recessu, tum verò atrox, si vnquam aliàs, prælium fuit: & quid virtus, quidue necessitas posset, apparuit. Regii & pauci admodum erant, (plerisque peditum in tuto collocatis) & conuersis in eos ex aggere tormentis, eminus simul & cominus petebantur. Tamen fortitudine æquiore quàm loco, septingenti dumtaxat equites, ductoribus Io. Baptista, & Camillo, Montiis fratribus, non sustinuere modò multorum millium in eos incumbentium vires, sed repulere interdum, stabilique vsque adeo gradu contulere manus, vt Noricium Tribunum, eo die omnium pugnacissimum, tribus suffossis equis, certare peditem coëgerint, & ceteras cohortes sui sollicitas ancipiti tamdiu marte fatigauerint, quoad pedites omnes, postremò se reliquos, ante hostium munitiones, periculo subduxere. Quos inter equites, haud dubiè primam illa meruit laudem, quæ campo extrema perstitit Camilli turma à Perotto Centurione ducta, ex lectissimis viris Annibale Gonzaga, Flaminio Delphino, Ioãne Manriquio, Lepido de Romanis, Laurentio Tuccio, Nicolao Cæsio, aliisque hîc militibus, alibi ducibus. Quorum profectò omnium memoriam exempli intererat ad posteros nominatim exten-

& equites perstant in pugna,

quæ acerrima, peditibus iã digressis.

Mira virtus Regij equitatus.

I. Noricius Anglorum Trib.

Et in primis turma Camilli à Monte.

Præcipuorum in ea equitũ nomina.

1578

di, si mihi æquè promptum fuisset, eorum scire nomina, ac admirari virtutē. Hi, ne quà hostis irrumperet, densatis equis, tamquam vallum oppositi, aduersùs ingruentium vim telorum tormentorumque, texere socias turmas, eâ constantiâ contemptuque mortis, vt cadente suorum aliquo, ceu disiectam valli partem, alio statim, qui ponè adstabat, succedente reficerent. id, quod Lepido contigit pilâ traiecto extinctoque, ac Delphino, dum huic auxilio accurrit, ab hostibus capto: nec tamen Cæsio, ne in Delphini locum succederet, cuiusquam morte aut captiuitate deterrito. donec ipsi, seruato demum equitatu, nouissimi excessere campo: meritòque veluti peractâ Martis fabulâ actores optimi retulere plausum. Sic prælium, reuocatis à Bossuuio Duce militibus suis vano insidiarum metu, finiuit: maiore vtique susceptum apparatu, quàm partium clade gestum. quippe vix quadringētis vtrinque desideratis, æquatâ propemodum iacturâ; nisi quod ex Regiis plures sauciati captique, ex aliis cecidere aliquanto plures. Meruitque eo die contrariam planè notam vtriusque exercitus Imperator. siquidem Austriacus capessendi belli temeritatem, administrandi cautione redemit: Bossuuius initia cautè prouidit, sed omissa opportunitate omnibus copiis insequendi hostem, victoriæ extrema corrupit. Quo maiori accessione prudentiæ fortitudinisque, celebris fuit per omnem Regis exercitum Alexander Farnesius: qui & expeditionis

Summa eorum cōspiratio: & fortitudo par.

Quanta vtrinque clades.

Nota vtriusque Ducis.

Laus ab exercitu collata in Alex.

1578 nis illius momenta prorsus omnia mirabili euentorum anticipatione præmonuit, & in ea discrimina iam prolapsam exercitus partem, reliquamque in exitium facile trahendam, pari consilio ac virtute subleuauit. Vt sanè solitus ad illud tempus perparcè suis de laudibus ad alios ipse perscribere, tunc haud sibi têperauerit, quin ea de re datis ad Austriacam parentem litteris, adderet: *Non mediocriter illo quidem die de Rege meritum se videri, cuius exercitus quo propior exitio fuerat, eo præsentiori fuisse animo illius liberatorem. Certè veteranos quosque Duces, viso illorum discrimine, qui circumuenti ab hostibus tenebantur; de summa rei palàm dubitasse: atque adeo illorum neminem reuocandi eos, quos deploratos habebant, recipere in sese prouinciam voluisse. quo maiori gloriæ ducendum sibi sponte id ac feliciter auso. Hoc autem militariter à se iactari apud matrem, cui referre generosos, quos ab ea traxerat, spiritus non indecorum putaret.* Sub ea Ioannes Austriacus restitutum exercitum, pugnæque (si fortè hostis à tergo insequeretur) intentum, Areschotum mouere cœpit. sed quum hostis, seu perculsus insolitâ Regiorum confidentia, seu veritus, ne simili caperetur insidiarum arte, nusquam appareret; solutiore cura Tillemontem regressus est, plus gloriæ adeptus apud alios, quasi pago castrisque potitus, quàm apud suos aleam expertos, & conscios. Hæc dum gerebantur in Belgio, eodem tempore à Lusitanis infeliciter

Qui eam se meritû non dissimulat,

7. Aug.

præsertim ad Austriacam matrem scribens,

Austriaci cura in reducendo exercitu.

4. Aug.

Ob mortê Lusitani Regis,

citer

citer pugnabatur in Africæ ora. cladisque, & super omnem cladem, interfecti Regis nuncium primus ab Hispania Alexander accepit. Missoque propterea in Lusitaniam Fabio Farnesio ad Cardinalem Henricum Sebastiani Regis patruum, suum illi in communi iactura priuatum ex affinitate mærorem, simulque ob susceptam Regni solennia lætitiã, subita affectuum, tamquam vestium in fabulis, mutatione testatus est.

1578

19. Sept.

mittit Alexander officiosã legationem in Lusitaniam.

AT VERO nouis è Germania Galliaque copiis auctæ Ordinum vires aliã indidere Austriaco mentem: auditaque Areschoti proditione, eius Gubernatore Mutio Pagano, viro forti fidoque, qui æger è lecto ad tumultum accurrerat, interempto: & Camillo Schiaffinate magni animi Subcenturione resistere nequidquam auso; vereri cœpit, idem ne pluribus obueniret oppidis, quibus auxilia submitti non poterant, quin distractis copiis vires extenuarentur. Itaque satius habuit arces aliquot humi deponere, oppidaque deserere, ac reuocatis inde præsidiariis vnum in locum exercitum contrahere; donec ab Rege pecunia, ab Italia Germaniaque miles aduentaret. Verùm pecuniæ militumque loco, acceptis ab Hispania litteris, quibus iubebatur Austriacus experiri omnes ineundæ concordiæ vias; lectis vtrinque legatis, iterum negotium pacis incaluit. Sed relatis ad Austriacum tribus, quæ Ordines deposcebant, capitibus; Vt Archiduci Matthiæ procederet Belgii Præfectura iisdem conditionibus, in

Areschoti opp. iactura.

M. Pagani mors.

Austriaci difficultas.

Pacis negotium agitatur:

hisce conditionibus propositis ab Ordinibus.

quas

1578 quas iurati consenserant: Vt paci conuentisque Dux Alenconius, & Casimirus insererentur: Vt Limburgi prouinciam, & quidquid in Brabantia Hannoniaque, vi aut deditione Austriacus cœperat, ante Augusti exitum Ordinibus restitueret; enimuerò superbis hisce postulatis præter modum offensus, cum Parmensi Principe, vti solebat, dolorem suum contulit. Ille & si periniquas profectò conditiones non negauit, addidit tamen, *Durius multo futurum, si Ordines desperata cum Hispano concordia, in manus traderent Gallorum Regis finitimas illis expetitasque prouincias. Cogitandum, ægrè potuisse Carolum Quintum (& qualem Imperatorem?) ab iis regionibus propulsare sola Gallorum arma. quid facturas hoc tempore Regis copias, Duce quidem Caroli filio, sed longè minore militum numero, contra eandem Gallorum gentem, duosque præterea ingentes exercitus? Sibi itaque videri sustentandos concordiæ spe legatos, dum Regis arbitrium super iis conditionibus audiatur. quas ille conditiones si fortè admiserit, dubitandum non esse, quin pro sua prudentia, fratris honori aliunde consulturus sit: sin spectata earum indignitate reiecerit, profectò acriorem posthac initurum belli rationem: fratrem certè, eiusque exercitum quasi armorum cupidos nō incusaturum.* Austriacus etsi non magnopere timebat hostem multitudine ip a laborantem. Iamque audierat, Casimiri copias ab Ordinum exercitu seorsim locauisse castra, quòd Comiti Bossu-uio

Alex. consilium super iis conditionibus.

Austr. dubitat de consilio accipiendo.

mox accipit.

uio Ordinum Duci parere abnuerat Casimirus; coactus tamen pecuniæ & militum inopiâ, super ægritudinem animi corporisque, quæ res duæ magnos quoque spiritus frangunt, ac vel inuitos abiiciunt ad ea, quę aliàs impauidi despexissent; statuit Alexandri consilio tunc vti. scriptisque quamquam paulo acriùs ad Regem litteris, conditionum insolentiam exposuit: questus *Ab Hispania foueri hanc rebellium audaciam. sibi promissam ab eius Maiestate opem sine fine differri: poscentique pecuniam, verba demum remitti, quibus vtique bella non geruntur: nisi si putent, artem sibi esse, qua ex verbis aurum extrahat. Proinde orare, aut expugnari hostem velit, aut saltem indecorè adeo pacisci regii Ducem exercitus ne permittat.* Interea munitionem, quam paulo antè designauerat haud procul Namurco, perurgere Serbellonium sedulò iubet. Elegerat eam Austriacus in Bugæo colle, ad fluuium Mosam, loci opportunitate inductus, atque exemplo patris, qui quum ab Henrico Gallorum Rege tribus magnis exercitibus peteretur, in hũc locum, quas trahebat modicas tunc quidem copias, traduxit: castrisque hîc positis, ac munitis securas tenuit. Iamque Serbellonius excitandis, ac defendendis arcibus æquè promptus, magna ex parte aggerem ac fossam munitioni circumduxerat, operâ Scipionis Campii Pisaurensis, in machinali scientia, Bartholomæo patre, qui in Harlemensi obsidione obierat, haud minoris; quum siue laboris festinatione

Margin notes: 1578 | & ad Regẽ scribit. | Munitionẽ parat, | 19. Aug. | Carol. V. Imp. 1554. | Serbellonii cõsilio: | & Campii operâ. | Serbellonius morbo corripitur,

1578 ne fractus, siue cæli pestilentiâ correptus, grauem in morbum incidit. Eodemque tempore Austriacus, inducto iam in castra exercitu, præter equites, quos Octauius Gonzaga distribuerat in proximis pagis; ingrauescente morbo, illuc deferri se iussit. Decumbebat vterque simili accessionum decessionumque circuitu, sed Medicorum prædictione longè dissimili. Medici quippe omnes (& aderant complures) Austriacum vim morbi superaturum, seu falsi, seu fallentes affirmabant; de Serbellonio actum esse pronunciantes. Et credibilia loquebantur: quum hic septuagenario maior esset, ille tres ac triginta non dum explesset annos. Et tamen quo die iuuenis occubuit, senex conualuit. Quo pluris haberi tunc cœpit Hippolytus Pennonius; Alexandro Farnesio additus valetudinis custos ab Octauio parente, ausus contrà quàm decreuisset medicorum turba, Serbellonio sanitatem, mortem Austriaco præsagire; diu propterea irrisus, eoque in vulgus notior, ac maiorem inde claritudinem adeptus.

In munitionem exercitũ inducit Austriacus, & se ægrotum.

Medicorũ prædictiones de Austriaco, & Serbellonio,

Serbell. Austriac.

vtræque falsæ,

Pennonii Med. laus,

21. Septẽ. DIE Matthæo Euangelistæ sacro, quo die ante annos viginti Carolus Imperator obierat; Austriacus, perinde quasi ex ea recordatione, confatalis sibi temporis admoneretur, exutis humanis curis, in Alexandrum Parmensem Principem ius omne transtulit pacis ac belli: eumque (si quidem vitâ sibi abeundum esset) Belgii Præfectum, armorumque Ducẽ, quoad Regi videretur, appellauit. Et Alexander quidem, an id oneris subiret, ali-

AVSTRIACVS Præfectũ Belgii designat Alexandrum.

Qui dubitat primũ de onere subeundo. aliquandiu dubitauit: nõ ignarus, quàm afflictæ accisæque ea tempestate res forent: ac præterea quanto dedecori futurum, si fortè Rex ratum in posterum non haberet delatum Imperium. Quippe TVRPIVS esse de gradu deturbari, quàm ad eum non attolli. Hoc tamen famæ periculum se posthabuisse fidei erga Deum Regemque, postea subit; 1578

& causam scribit ad matrem Austriacã. scribit ad Austriacam parentem: Deum testatus, sibi visum esse, proditorem haberi potuisse merito se, si Regis exercitum, gliscente hostium numero perculsum, amissoque Duce dilapsurum desereret ipse, in eo rerum articulo, quo quidquid in iis prouinciis supererat catholicæ Religionis, haud dubiè cum Regis obsequio pessum iret. 6. Octob.

& ad Octauium patrem non probantem filij consilium; Quod tamen consilium quoniam Alexander non magnopere probauerat Octauio Duci, qui de causis accepti à filio regiminis ob Austriaci morbum cõmonefactus, non ei assensus erat, ideoque nec destiterat præsidentem eius animum redarguere; respondet in hæc demum verba. *Quod Excellentia tuæ visum prudenter est, admonitum me velle, quasi plus nimio progressum in eo munere capessendo, quod vt à Regio Belgarum Senatu administraretur, curare potiùs debuissem; aio id quoque mihi venisse in mentem, vti quum de Ioannis Austriacĩ morbo scriberem Excellentia tuæ, significaui. Verùm quum recordarer, post obitũ magni Commendatoris, exitium omne prouinciarum inde promanasse, quòd earum habenas Rex moderandas Senatui tradidisset: quam facilè cladem (vt hic* 7. Octob.

con-

1578 *conuenit inter omnes) passa res Belgica non esset, destinato protinus successore. Præterea quum catholici huius exercitus ineuitabilem sine Duce iacturam liquidò prospicerē, ob aliquorum Nobilium offensiones, discordesque eorum animos, aliòque & aliò trahentes, atque in tuendis Regis partibus quotidie remissiores: &, quod pluris est, ob vnum alterumue ex primariis hisce in exercitu viris non obscurè in Regis obsequio nutantes, & fortasse, si res apud nos turbarentur, ad Ordinum partes inclinaturos: Ego ob huiusmodi causas propitium mihi Deum antè precatus, statui subire potiùs quodcumque dignitatis meæ periculum, quod imminere mihi cernebam, si aut à Principe mei forsitan immemore præterirer, aut rebus infeliciter gestis ab euentu damnarer: quàm reiecto, quod imponebatur onere, ob nimiam mei securitatem circumspectionemque deserere hoc reliquum Belgii in hostium vtique manus nullo satis obsistente concessurum: spe non dubia firmatus, Deum, qui vnicè nouit ideo admissam à me ancipitem hanc aleam, vt Regi meo mea nunc opera egenti præberem me strenuè fidum, ac periculorum omnium eius causa contemptorem; res itæ meas pro sua clementia moderaturam, vt nihil interea non dignum aut prudentē Excellentiæ tuæ voto, aut ingenti meo erga Principem animo perficiam.* Præter has tamen causas, incitatum non parum se confessus est ipse ab ea quoque suspicione, ne videlicet inter eas suorum angustias, exultantibus circà hostibus, cam- poque

Alia cau- sa cur onus admi- ferit.

poque dominantibus; detrectasse, illorũ metu, prouinciam videretur. Accessit & militum præcipuè studium vno ore contestantium, sine vlla designatione se sua sponte decreturos fuisse vni Alexandro armorum imperium. Ipse interea, diuiso curis animo, nunc auunculo assistere, nec verbis modò illum, sed re iuuare: quippe in eam occasionem suppeditasse aliquot aureorum millia compertum habeo. nunc militem in officio continere, hostium consilia explorare, Ducis partes nauiter obire. simul Regem de Austriaci morbo, cuius obseruari momenta omnia, atque in ephemeridem referri iusserat, admonere tam anxiè sollicitèque, quasi non vnus homo, vt idem scribit, sed militaris ipsa virtus, artesque Imperatoriæ omnes vno in homine periclitarentur. At verò Austriacus, redeuntibus paulatim viribus, quum vitæ restitui crederetur, repentè concidit: ac duodetrigesimo Septembris die, expiatis totius vitæ noxis, acceptoque à Sacerdote ante eius cubiculum sacrificante, cælesti viatico, versa statim mente furere militariter cœpit, instruere aciem, compellare ordinum ductores, expeditos equites immittere: modò insultare circumuentos, modò oculis, manu, voce inclamare victoriam. Obseruatumque est, quum per eas belli imagines insanientem nulla sisteret amicorum industria, nulla medicorum ars; ad Iesu tantùm ac Mariæ nomina ita reuocari atque inhiberi solitum, vt iis auditis & illico interquiesceret, & quidquid eorũ

gratiâ

Margin notes: 1578 | & alia. | Alexandri sollicitudo in Austria. ci cura: | in regimine exercitus: | & in Rege sigillatim admonendo. | à Doctore Ramiro. | Austriacus desperatur. | Sacramentis munitur. | 28. Sept. | Furiosè delirat. | Coercetur ad Iesu & Mariæ nomina.

gratiâ rogaretur, cetera contumax & in-
exorabilis, non grauatè faceret. TAN-
TVM eſt, piis aſſueſcere dum ſapis, vt
etiam deſipiens non poſſis eſſe nō pius.
Donec Kalendis Octobris, quem ille
menſem, ob Actiacam ac Tunetanam
victorias, feſtům agitare conſueuerat; ex *ſibi reddi-*
inſperato, mentis integritati redditus, *tur,*
recurrentesque animo labes iterum cō-
feſſus, ſub meridiem, magna vtique pie- *& piè mo-*
tatis ſignificatione, deceſſit. *ritur.*

Feſtum S. Matthiæ 24. Febr 1545. NATVS eſt Ioannes Auſtriacus Ra-
tisbonæ in Germania, ſortitus eundem, *SVMMA vitæ eius.*
qui parenti Carolo Cæſari fuerat, nata-
lem diem. Mater ei Barbara Blomberga *Patria.*
Ratiſbonenſis, formâ ac genere iuxtà *Mater.*
nobilis. Ex qua ad Carolum inducta,
vt mœrorem cantu alleuaret, filium ille
ſuſcepit, iam pridem viduus Iſabella
coniuge, ante annos ſeptem amiſſa: nā-
que ea viuente, ſeruaſſe Carolum per-
quàm ſanctè cōiugalem fidem, fama eſt.
Quin etiam ſollicitus, nequid in ea vrbe *Infans in*
reſciretur, infantem expleto nondum *Hiſpaniā*
anno, matri abreptum, Aloyſio Quiſcia- *defertur*
dæ, Imperatoriæ aulæ Præfecto, quem *à Quiſcia-*
expertus erat arcanorum cælantiſſimum, *da tantum rei cōſcio.*
tradidit in Hiſpaniam deferendum: vt à
coniuge Magdalena Vlloa, honeſtiſſi- *Educatur à*
mis ſanctiſſimisque moribus matrona, *Mag. Vlloa*
educaretur: caueretque, ne cui morta- *Quiſcia-*
lium ſuboleret pueri pater. id, quod *dæ vxore*
egregiè præſtitit Aloyſius: allatumque *patris*
Villamgarſiam, ſuæ ditionis oppidum, *ignara.*
ita coniugi commendauit, nihil vt aliud,
niſi amici, deque ſe optimè meriti filium
expreſſerit. Quod mulieri ſuſpicionem

aliquandiu mouit, ex marito genitum, eoque cariùs educauit. Quamquam maius adhuc aliquid suspectare cœpit, animaduersâ in viro plusquam paterna, super infantis educatione, vigilantia. Fortè ignis arripuerat ædium partem, vbi Magdalena & Ioannes puer noctu cubabant. Crepitabatque iam circa lectum flamma, quum somno excitus, qui iuxtà aderat Aloysius, illuc repentè aduolat nudus, ereptumque incendio puerum aliò transfert: tum, quasi iam securus, ad coniugem periculo eximendam redit. admirante illa præter modum, quæ quũ non ignoraret à viro plus oculis suis amari se, grãdius exinde aliquid de pueri patre opinari perseuerauit. Et sanè indoles eius præcelsa, mores grauiter officiosi, incessus ipse atque aspectus, priuato maiorem arguebant. Ad æqualium puerorum greges ita se addebat, vt egregius ipse, & tamquam ductor haberetur: Cyrum diceres inter pastores. Cum iis luctatione, aut cursu, aut iactu sudis, aut alio campestri ludo eatenus congrediebatur, dum videretur sibi victoriæ securus. ideoque libentiùs indulgebat equitandi studio, quòd in eo facilè omnibus anteiret. Manè hæc prima surgenti cura, equum inscendere, turmam puerorum ducere, hastas ad manubrium vsque perfringere, aut suspensum in annulum rectâ inserere. Ex quibus ille decursibus quum omnium plausus perpetuò victor auferret; valuit puerilis æmulatio, vt communi consilio pecuniâque, in oppidũ conducerent equitandi

Left margin notes: Pueri periculum ab igne: | & in eo sollicitudo Quisciadæ | Indoles eius, & mores, | Qualis in ludis cum gregalibus | ac præcipue in equitandi studio; | in quo semper victor.

Right margin notes: 1578 | Magdalena ipsa hoc narrabat | Simile periculũ idem Io. subijt aliquot post annos Madridii. | Herod. lib. 1.

1578 tandi magistrum, à quo equum flectere condocefacti, palmarium hunc concertatorem aliquando submitterent. Et gaudebat Aloysius, homo militaris, illa armorum indole, ac rudimentis, vt aiebat, magnorum operum. Donec ab Imperatore Carolo admonetur, vt filium mitioribus artibus imbutum ad sacri ordinis amorē præpararet. Sed, vt ÆTAS prima post tincturam voluptatis ægrè alium colorem bibit; difficilè iam deserebat ludicra illa oblectamenta puer; & Carolus haud ita multo pòst fato concessit. Quo quidem supremo tempore aperuit Cæsar Philippo filio Hispaniæ Regi, (namque antea clam illo id habuerat) Ioanni, qui apud Aloysium Quisciadam Villægarsiæ educabatur, eundem ac Philippo patrem esse: proinde aduocaret apud se puerum, haberetque non minus curâ & caritate filium, quàm sanguine germanum fratrem.

Iubetur ab Imp. ad sacros ordines institui.

Sed serò.

Morti vicinus Imp. detegit Phil. Regi Ioannem filium, & commēdat.

SED Philippus Rex duos adhuc annos ab Cæsaris obitu expectauit, quò interim Carolus filius Hispaniæ Princeps adolesceret. Tum fratrem agniturus, Vallisoleto ad Spinæ cœnobium venandi gratiâ magno Nobilium comitatu proficiscitur. Ad eum locum iubet è Villagarsia occurrere cum venatorum grege Aloysium, secumque Ioannem trahere. Aloysius instructa venatione, equum superbè phaleratum inscendit ipse, Ioannem vulgari iumento insidentem post se ducit, venatorum globo immistum. Quumque ad Torosium montem accessisset, (quem circa locum venari

AGNITIO Ioann. Austriaci.

Rex venatum abiit

& iubet ad se venire Quiscladā & Ioannem alibi venantes.

nari prospectabat Regium comitatum) 1578
Quisciada se non patrem Ioannis ostẽdit noua illũ appellatione venerando.
ex equo repentè desilit, idémque vt faciat, Ioanni significat. Paret ille: simul Aloysius ante eum prouolutus in genua, *Porrigat*, inquit, *osculandam mihi manum Celsitudo tua. Noui quid habeat veneratio hæc mea, mox ab Rege, qui te accersit, intelliges: Nunc equum instratum tibi, hoc ornatu scande*. Restitit ad ea puer subita nouitate attonitus: tradidit tamen manum, atque equum subiit.
Pueri admiratio.
& expectatio omniũ
suspensis admiratione qui aderant, & tamquam in scena, quem exitum ea catastrophe habitura esset, intentis. Quum ecce in conspectum venit Philippus Rex cum venatorum equitatu: illico Ioannes ad pedes, præeunte Aloysio, se demittit, Regemque in id officii decorè composi-
Rex Ioannem interrogat de patre.
tus, de genu veneratur. Tum Rex manu puerum attollens, Num satis teneat, quo patre sit genitus, blandè interrogat. Quumque is responsi dubius hæreret, quod illum, quem patris habuerat loco, amisisse iam se videret; Rex equo depositus *Macte*, inquit, *animo puer, prænobilis viri filius es tu: Carolus Quintus Imperator, qui cælo degit, vtriusque nostrum pater est*. In quæ verba puerum
eumque fratrem amplectitur:
fraternè complexus, in equum reposuit: iussitque illi famulos accedere, vtque sanguinis Austriaci, ac Cæsaris prolem
famulis attributis.
addecet, inseruire: festo interim venatorum clamore personantibus latè cam-
in magno venatorum plausu.
pis, ac læto inprimis Procerum plausu diem illum faustum Regi, faustum nouo
Regis.
Regis fratri certatim effusèque gratulantium. Rexque ipse solitus est dicere,
Dictum

1578 *Numquam se iucundiorem venando prædam, quàm eo die retulisse domum.* Sic agnitus Ioannes Austriacus educari cœptus est in aula cum Carolo Hispaniæ Principe, atque Alexandro Farnesio; quem ab Italia non multo antè à parentibus traditum auunculo Regi, in loco memorauimus. Et erant ætate propemodum pares, annum quartumdecimum nondum supergressi: non tamen par omnibus ingenium, aspectusque, aut mores. Carolus, præter colorem & capillum, ceterùm corpore mendosus: quippe humero elatior, & tibiâ alterâ longior erat. nec minus dehonestamentum ab indole feroci & contumaci. Alexandro vehemens quidem ac prœliare ingenium, sed obsequio promptum, & ad omnem vrbanitatem aspectu decoro eleganti que temperatum. Longè tamen anteibat Austriacus & corporis habitudine, & morum suauitate. Facies illi non modò pulchra, sed etiam venusta: subflauus capillus, prænitentes oculi argutique, membra omnia inter se aptè lepidèque nexa. Et augebant mores formam, simul & ipsi à forma mutuò augebantur. Eminebat in adolescente comitas, industria, probitas, & , VT IN nouæ potentiæ hospite, verecundia. Quæ virtutum ac formæ commendatio, Caroli comparatione, intendebat illi à principio amorem, mox inuidiam, quasi propria in domo Principem inumbranti. Tetigitque nonnihil Philippum Regem Ioannis abalienatio à sacris ordinibus, ad quorum initia, serò videlicet, vrgebatur

Principio huius anni.

Transfertur in Regis aulam Ioannes.

Educatur cum Carolo Principe & Alex. Farnesio.

Comparantur.

Carolus,

Alexander,

& Ioannes,

Forma huius & mores.

Offendit Regem ob alienationem à sacris ordin.

ex præscripto patris. Auxit verò indi- 1578
gnationem repentinus eius ab aula di- *& ob discessum ad Melitense bellum.*
scessus: quum Melitensis belli cupidi-
tate inflammatus non facta ab Rege po-
testate, (quam si sperasset, vtique non
elusisset) celerrime Barcinonem iter ar-
ripuit, comitante Nobilium globo, &
erat tunc annorum duodeuiginti. Addi- 18.
ditque leuitati contumaciam, non audi-
to Aloysio Quisciada, qui eum iussu Re-
gis insecutus fuerat. Sed nauim Barci- *Sed mitigat festinato reditu:*
none conscensurus, acceptis ab Rege
litteris reditum minaciter imperantibus,
opinione celeriùs Vallisoletum reuer-
sus, offensionem Regis, festinato obse-
quio, non parum leniuit: nec post multo *& detectis Caroli cõsilijs.*
planè deleuit, quum noua Caroli Prin-
cipis consilia ipse ante alios aperuit pa-
tri. Ob id præfectus expeditioni Grana- *Mauricum bellum administrat.*
tensi aduersùm Mauros, dum bellum
sanè molestum diuturnumque feliciter
absoluit, quod præmium videbatur, gra-
dus fuit ad noui decoris auctoramen-
tum. Nam composito sociali fœdere à *Naualem victoriam reportat.*
vniuersæ classi, quæ Christianæ Reip.
vires ac spem vehebat, Imperator impo-
situs, commisso ad Echinadas prælio,
victoriam post Othomanici memoriam
nominis longè maximam de communi
hoste reportauit. Inde conuersis ab *Tunetum, & Bisertã expugnat.*
Oriente in Africam armis, Tunetum
Libyci maris Regiam, Turcis aufugien-
tibus, capit, Bisertam vi expugnat, ca- *Regem capit.*
ptiuumque Amidam Regem cum duo-
bus liberis secum trahens, victor in Ita- *Noua Phil. Regis offensio.*
liam redit: offenso altiùs Hispano Re-
ge, quòd Ioannes non modò Tuneta-

 nam

nam vrbem, contra quàm iussum fuerat ab Hispania, mœnibus non denudasset; sed etiam munitione addidisset, præfectoque Gabriele Serbellonio præsidiaria cohorte firmasset, quasi illa in vrbe regiam sibi destinaret sedem: vti tum maximè Rex credidit, quum eodē tempore egī secum vidit Gregorii Tertiidecimi nomine ab eius Nuncio, de Ioanne Austriaco, ob res in Africa gestas, Tunetani Regis appellatione decorando. Quod Philippo suspicionem intendit, elatum victoriarum cursu iuuenem non diù laturum priuatam fortunam, & regna nunc rogare, aliquando inuasurum: ideoque remotis iis ab Austriaci latere, quorum consiliis agitari illa ferebantur, noua ministeria, & Ioannem Escouedum à secretis adlecit, nempe aliis nominibus eadem ingenia. Et auctam iuueni fiduciam spiritusque, ex eo quoque Rex animaduertit, quòd ab Italia reuocatus in Hispaniam, vt decretam sibi Præfecturam Belgicam adiret; Regiam non ingressus, ad Antonii Perezii villam diuertit: interim exploraturus, an ei Rex attribueret considendi locum, quem Regiis Infantibus solet, intra velum. Sed Rex, qui vrbe tunc aberat, ne quid contra iuuenis spem statueret super loci dignatione; eodem consilio, ingressu vrbis abstinuit: exceptumque carius, quàm magnificentius in Pardi villa, inde confestim in Belgium, exaggerata nec sanè falsò prouinciarum necessitate, dimisit. Quin etiam huc spectare videtur id, quod inter monita abeunti

& suspicio

Familiam ei Rex mutat.

Ipse locum & honorē regiorum Infātium deposcit.

Sed Rex occasionē loci declinat.

Belgicam præfecturā administrare illū sine armis cupit.

abeunti data, primum ac supremum fuit: Vt omissis armis, prouincias quibuscumque conditionibus, salua Religione atque obedientia, pacaret. Nam licet Rex damnosi vtique belli iam pertæsus, vnicam illam præoptaret viam componendi Belgicos tumultus; tamen crediderim, Principem, cui TVTA quæ suspecta, cauere voluisse, ne continuato apud eundem armorum imperio, potentiam aliquando irreuocabilem firmaret. Hinc subministrata ad bellum, vbi opus bello fuit, ab Hispania perquam parcè pecunia. Hinc pronæ Regis aures ad Belgarum querelas Austriacum ceu percupidum belli assiduè criminantium. Quin ad hanc quoque suspicionem Regi confirmandam haud sanè dubitauerim aspexisse Orangium, scriptis ad amicum litteris in Galliam, quibus Io. Austriaci, atque Anglæ Reginæ coniugium significabat: addebatque, pro sua in eam rem opera, spem sibi ab Austriaco factam liberæ per Belgium Religionis. id, quod à Varga, Hispano apud Gallum oratore in arcana quæque intento sollicitè admonitum ferunt Philippum Regem, secuta interea nece Ioannis Escouedi rerum talium incentoris. Quæ de Austriaco ne credam quamuis desperatione interdum agitatio turbidoque, multis adducor. commenta potius Orangii per hæc abalienantis à fratre Regem, suspicari libet. At mortis Escouedi causas, cœptasque inde per Hispaniam tragœdias, equidem ipse tamquam scenis aptiora, scriptoribus hæc auidè arripientibus

1578

Dubitat de eius animo.

Coniugiū Austriaci & Anglæ Reginæ spargit Orangius.

Al. Cabrera in Phil. 2. l. 12. c. 3.

Io. Vargas Mexia.

Mors Escouedi.

1578 tibus relinquo. Nec illud aliò spectauit, quod auditum quoque in Hispania, de oblata nuper Austriaco Belgicæ dominatione. Fuit enim è Belgarum Nobilibus, qui velut expeditam pacandi prouincias rationem Austriaco monstraturus, vt ipse Belgarum imperium capesseret, hortatus est: operamque in id suã obtulit apud nobilitatem non dubio, vti spondebat, euentu. Quod quamquam ille vsque adeo est auersatus, vt promptum illico pugionem, non sicut olim Germanicus Cæsar in sese quasi scelere contaminatum verteret; sed in hominẽ intentaret perfidum & fraudulentum, à quo sua in Principem fides tam impudenti consilio pertentaretur. res tamen, quia clam arbitris acciderat, opinionibus erat hominum deteriora sequentium obnoxia: & SVSPICIONES interdum aliquas nulla satis diluit innocentia. Crediderim autem eò pertinuisse audax callidumque inuitamentũ, non vt Belgium in manus Austriaci traderetur, sed vt Regis euerberarentur aures ad huiusmodi rumusculos perattentæ, admonerenturque; Non semper modestiam retineri: atque adeo SPECTARE ad prudentiam Principis efficere, vt, quod moderatio semel noluit, numquam possit. Nec erat magnopere docendus huiusmodi suspicandi artes Philippus Rex, potentiæ nõminus retinendæ prudens, quàm felix amplificandæ. Et introspiciebat Austriacus nouis quotidie argumẽtis suspicacem Regis animum, nulloque placabilem obsequio, priuatæ vitæ tamdiu

Mar. De'l. l. 2. turb. Belg.

Tac. l. 1. An.

Ab Obr. in Phil. 2. l. 11. & 13. ait nõ intentasse, sed suspicasse.

Tentatur Austriacus oblata prouinciarum dominatione.

Exeandescit in suasorem.

Quem ad finem tentaretur.

Moeror Austriaci ob suspiciones Regis.

diu tolerata. Auditâque ad hæc Ioannis Escouedi nece, quem in Hispaniam missum ad pecuniam, aliaque belli subsidia contrahenda toties ac tam anxiè repoposcerat; maioribus in dies pressus angustiis, ac desertus, vti palàm querebatur, à Rege, traditusque hostium ludibrio, ingens animi speique Princeps, ac paterni generis nimiùm memor, ex mœrore contabuit. An verò ad hoc, quo satis extingui potuit, venenum, aliud cuiusquam dolo subiectum fuerit (namque in defuncti corpore extitisse non obscura veneni vestigia affirmant, qui viderunt) equidem nihil ipse statuerim, vt in re præsumptæ suspicioni plerumque obnoxia. Quamquam non defuisse, qui eius capiti vbique insidiarentur, certum habeo ex Alexandri Farnesii litteris ad Octauium patrem. Ac satis constat, eodem quo obiit Austriacus mense, deprehensum Anglorum par, qui in eius necem conspirauerant. quos haud ita pòst multo, subiectos quæstioni, ac sceleris manifestos, Parmensis Princeps vltimo supplicio affecit. Sed vnde vnde festinata mors fuerit, insolita certè commiseratione luctuque excepta est: ac rarò milites effusiore virtutum commemoratione defleuere Ducem. Erant, qui Austriacum, Germanicumque componerent, decore formæ, annorum ætate triumac triginta, bellorum multis per vicina Batauiæ loca gestis, suspicionibus apud Dominantes, rumore properatæ mortis. Propiùs alii cum Carolo patre illum conferebant. Vtrique eundem natalis,

Margin notes (left): Ioh. Escouedi necé. — atque ex mœrore mors. — An veneno accelerata — Supplicio affecti, qui mortem ei moliebantur. — Luctus militum, cóparantium illum cum Germanico Cæs. — & cum Carolo V. patre.

Margin notes (right): 1578 — Mar. Del. L. 1. tot. Belg. — 10. Aug. — Decemb. mense. — Germanicus Cæs. Drusi F.

talis,

1578 talis, ac propè mortis diem: similes terrà marique, in Mauros, inque Turcas expeditiones: idem Tunetanum regnū ab vtroque subactum: & Muleassem Regem à Carolo in possessionem regni reuocatum, eiecto Hariadeno; à Ioanne Regem Amidam Muleassis filium sed patris expulsorem, eodem regno expulsum, ac Mehemete imposito, inter captiuos ac spolia relatum. Plura patrem bella confecisse, nam & plures vixisse annos: filium, vna victoria nauali, numerum alterius adæquasse. Quod si penes hunc rerum arbitrium fuisset, regnisque & exercitibus vnus imperasset; haud dubiè claritudinem patris assecuturum. Addebant & illa, quamuis pleraque inania, & comparantibus quæsita. Vtrumque iisdem officiorum artibus sustentasse suorum spes: sed oblatis illum prælargè titulis nobilitatem amplificasse: hunc militum virtutem immodicis, quòd alia non suppeterent, verborum præconiis, detractoque interdum sibi pileo aut pugione donare præsenti alacritate solitum: certè gregarium quemque nomine compellando, memoriam loco muneris promptam habuisse. Ab vtroque inducta ad corporis cultum aliqua, & præcipuè ornatum capitis immutatū. Primum Carolum, quum ad imperii coronam capessendam veniret in Italiam, minuendo capitis dolori cæsariem deposuisse: exemplo ab aulæ primoribus certatim recepto: ac more, qui per tot retroque sæcula tantopere vigebat, alendæ comæ, imitatione vnius, apud omnes

In die natali mortisque.

In expeditionibus bellicis.

In tractatione militum.

Caroli. V

I. Austr.

In cultu capitis.

1519.

abo-

abolito. Et primum quoque Ioannem Austriacum, quòd ad læuam temporum partem, erectum naturâ capillum haberet, omnem à fronte crinem reuocare manu cœpisse: quòdque placeret illud porrectæ frontis additamentum, inde vsum deriuatum esse retorquendi sustinendique capillamenti, adeo vt qui eo suggesto capitis vtuntur, vulgô gestare Austriam alicubi dicantur. Denique & in postremo vitæ actu similitudinem patris optasse Austriacum: vtque ille abdicatis regnis, in Diui Iusti solitudinem abdiderat sese; sic ipsum paucis ante obitum mensibus decreuisse, inter Serrati montis Eremicolas ei demum inseruire Domino, qui (vt aiebat) plura quàm Philippus frater & posset, & vellet. quod vnicone pietatis studio, an rerum improsperè succedentium tædio meditaretur, haud facilè separauerim. Illud ego in Ioanne Austriaco, citra omnem patris comparationem, non omiserim. Munditiem animæ, cuius amorem à puero indiderat educatrix Vlloa, vsque adeo coluisse per omnem ætatem, vt nullam paulo grauiorem noxam Deique offensam apud se ferre diutiùs posset; atque ideo bis singulis mensibus (quod illi perpetuum fuit) conscientiæ labes sollicitè confessus excuteret, animo verè principe, qui turpissimæ seruituti nequiret insuescere. Immo nec expeditionem aliquando suscepit, aut signa cum hoste contulit, quin ante præliarem diē, accuratissima confessione, Dei clementiā propitiauerit. Quod sanè studium suis in Prin-

1578

In solitariæ vitæ amore.

Sius studiũ emundandæ animæ.

Magdalena Villæ garsiæ Domina.

præsertim ante diem pugnæ.

1578 Principe viro, cui ab ætate, à forma, ab armorum imperio summa licentia; tanto quis, opinor, pluris æstimauerit, quanto rarior in castris hæc pietas, quãtoque huiusmodi circumspectio minus solitaria, nec sine multarum comitatu virtutum esse consueuit. Hoc porrò si quis ad militares viri laudes adiungat, ad bellorum varietatem, quibus antequã interesset miles, præfuit Imperator: ad altitudinem animi, quo nullum genus hostium vel numero maius, vel famâ insuperabile vnquam expauit: ad præliorum felicitatem, in quibus perpetuò victor, victus certè numquam discessit; profectò Ioannem Austriacum magnos inter fortunatosque armorum Duces iure adnumerauerit.

Militares virtutes magno Imperatore dignæ.

ALTERO post obitum die, super funeris pompa disceptatum inter nationũ Tribunos, qui efferendo corpori præhaberentur, quòd Hispanus Regem, Germanus defuncti Ducis patriam, Belga loci prærogatiuam obtenderent. Sed composuit tunc quidem Parmensis Princeps in hunc modum; Vt corpus domo exportarent interiores aulici: susciperent eius nationis Tribuni, cuius contubernia in castris propiora essent à tabernaculo Ducis: traderentque exinde aliis atque aliis, qui longiùs abessent. Hoc itaque ordine à Bugæis castris Namurcum vsque; peditibus equitibusque per agmina dispositis, Ioannes Austriacus elatus est, armis indutus, additâ capiti coronâ, vti veteres Principes Burgundiæ domus tumulari consueuerant. Quamquam

CONTENTIO nationum super efferendo cadauere.

Componit eam Alexander.

Ex litteris Com. Masii ad Picum ex castris 6. Octobris.

Pompa funeris.

Cor addita capiti corona:

quam alii, quòd oblatum Hiberniæ regnum à plerisque Nobilium, assentiente Romano Pontifice, ipse inconsulto Philippo Rege admittere distulisset; idcirco illa regni specie donatam eius modestiam opinati sunt. Gestabant humeris lectum Tribuni ac Centuriones eius nationis, cuius ante agmen deferebatur, nouis subinde oneri succedentibus, donec à Namurci Magistratu susciperetur. Apud corpus atrati quatuor, Petrus Ernestus Comes Mansfeldius castrorum Præfectus, Octauius Gonzaga equitum Magister, Petrus Toletanus Marchio Villæfranchæ, & Ioannes Croius Reusii Comes, hic Belgarum, ille Hispanorum primarii ductores, manu sustinebant emortualis straguli lacinias de lecto propendentes. Præibat militum legio inuersis, vti assolet, incomptisque signis, ac reliquis tristitiæ imitamentis. Sequebatur Alexander Farnesius Parmensis Princeps, animo lugubriori quàm veste: nisi quantum cura exercitus inter eas angustiàs traditi dolorem auertebat. Peracta exequiali pompa in primario Namurci templo, conditisque ibi Austriaci visceribus; temporario sepulcro deposuit Alexander auunculi corpus, expectaturus quid super eo mandaret ab Hispania Rex. Etenim Austriacus morti proximus, tria supremis precibus oratū ab se Regem voluit; Vt cadauer condi suum iuberet apud Caroli Imperatoris ossa: vt matrem fratremque eiusdem vteri, in fidem patrociniumque reciperet: vt aulicos spe diu sustentatos aliqua remu-

Apud Marcinū Delr. l. 5. Turb. bel.

Tribuni Centuriones que gestantes.

Quatuor primarii duces circa lectum.

Præeuntes milites.

Post lectū Alexander.

Temporariū sepulcrum

Tria Regem orauerat moribundus.

1578 remunerationis ope, quam eis ipse rependere nequiuerat, subleuaret. Filiarũ mentionem (quod mirere) fecit omninò nullam. Habuit enim filias Austriacus duas, Annam, & Ioannam. Hanc Neapoli, ex Diana Phalanga nobili Surrentina, illam Mantuæ Carpetanorum ex Maria Mendozia, splendidissimi generis, formæque elegantissimæ puella. Annam clàm educauit Magdalena Vlloa, Ioannis ipsius educatrix: transtulitque post annos septem ad Madrigale sacrarum Virginum collegium. Ioãnam apud se habuit tantundẽ ferè temporis Margarita Parmensis Dux, Ioannis soror: quo mortuo educandam in Neapolitano Diuæ Claræ cœnobio deposuit. Sed illa iussu Regis è Madrigali Burgos traducta in sacrum Diui Benedicti gynæceum, perpetua earum sanctimonialium Antistita creata est. hæc post annos viginti, quibus in Neapolitano claustro conuixit, Butero Principi in Sicilia tandem nupsit. Vtraque verò eodem anno, eodemque mense, & tantùm non eodem die, fato concessit. Crediderim autem idcirco Austriacum inter ea, quæ Regi moriens commendauit, silentio transmisisse filias; quòd eas Regi incompertas crederet; quippe occultè adeo cautèque educatas, vt Alexander ipse secretorum eius planè omnium particeps, filiarum alteram ignoraret: alteram non ab Austriaco, sed à Margarita matre haud pridem nosset. Quæ fuit causa, cur ipse ausus non fuerit in

Left margin: 1570. — Madrid. — Anna. — Ioanna. — 1630. mense Febr.

Right margin: Austriaci filiæ duæ. — Cur earum mẽtionem fecerit nullam in morte.

memo-

1578

memoriam reuocare hanc morienti filiam, quam Regi commendaret; ne scilicet aut homini pudoris aliquid incuteret, aut ne videretur per eam commendationem liberare matrem qualicumq; molestia voluisse. Iam verò illa, quę dixi, tria ad Regem de Austriaci obitu perscribens Alexander, sigillatim exposuit, precesque pro iisdem suppliciter adiunxit. De se, traditoque sibi regimine perpauca subdidit, recusanti quàm cupienti similior. solùm Catholici exercitus discrimen à Gallis Hannoniam ingressis, & ab Ordinum copiis castra obsessuris exaggerauit: quò significaret, in eo rerum propè desperatarum articulo se coactum ab vna, quam Regi debebat fide, suscepisse intrepidè magis quàm auidè illud oneris. Quamquam, vt ego quidem sentio, non tam præsens periculum, (quod erat vtique magnum) quàm dubitatio de Regis animo, suspensum habebat Alexandrum. Verebatur enim, ne Rex, omissâ armorum curâ, Margaritam Parmensem Belgis acceptam, eoque paci ineundæ percommodam reuocaret in Belgium: aut Archiducē ipsum Matthiam certis conditionibus, quod agi cœptum erat, confirmaret: idque Regi facilè suaderetur à nonnullis, qui minus Alexandri Farnesii gloriæ fauerent. Et sanè (sicut ab Hispania Dauid Ducis Parmensis à secretis scribit ad Alexandrum, occultatis litterarum notis) non defuere in aula, qui multa ingesserein animum Principis, quò eam designationem planè conuellerent. credo, quòd

Alex ad matrem Parmen. Ducem. 6. Octobr.

Alexander ad Regem de Austriaci petitionibus.

1. Octob.

De se,

Exaggerat periculum præsentis status.

Veretur de Regis animo circa præfecturæ confirmationem.

Co. Masius ad Eq. Blondum 6. Octobr.

quam in Hispania dissuadent aliqui.

5. Noućb.

1578 quòd importunum videretur armare exercitibus Alexandrum eo tempore, quo spem in Lusitaniæ regnum intenderet filius magnæ indolis puer, & , vti apparebat, quantæcumque fortunæ capax. præsertim quum non sine Hispanorum offensione peteretur ab Italia, qui dominatrici nationi imperitaret. Sed Rex & Alexandri virtutem, & sororis suæ filium cogitans præcidit sermonum materiem, laudato Ioannis Austriaci consilio: ac statim compositis ad Alexandrum litteris, primùm Belgii ac Burgundiæ Præfecturam, armorumque per eas prouincias imperium sine vlla exceptione tradidit, atque eius fidei virtutique prolixè commendauit; tum de Austriaci postulatis, breue responsum adiecit, Eius familiæ se non immemorem fore, modò certior ab ipso Alexandro fieret de singulorum meritis, vti postea factus est. Matrem cordi iam pridē sibi fuisse, atque exinde impensiùs futuram. Quod vtique ostendit: euocatam enim eodem anno in Hispaniam perbenignè suscepit; paucisque pòst mensibus Mazotam in Regium Sancti Cypriani cœnobium honorificè transmissa, quum inter eas sanctimoniales, addito ancillarum ministerio, vixisset annos quatuor; Laredi, quò se transtulerat cæli salubritate inuitata, per quàm piè decessit. Quamquam de Ioannis matre lectorem haud cœlauerim, quod à viro, mihi principe patefactum est. Ioannem Austriacum non ex Barbara Blomberga, vti creditum ad eam diem, Sed ex longe

Rannucius

19. Nou.

Rex tamē tradit.

Et ad Austriaci petitiones respondet.

De familia.

De matre.

non tamé matre quod mirere,

Card. à Cueua.

illustriori ac planè principe femina procreatum. cuius vt famæ parceretur, prætentam fuisse aliam à Carolo Cæsare, ac personam matris impositam Blombergæ haud grauatè subeunti speciosum culpæ titulum: eodemque loco habitam à Philippo Rege scenæ pariter inseruiente. 1578

Clara Eugenia Isabella.

Sic Philippum ipsum Isabellæ filiæ, cum qua arcana omnia communicabat, aperuisse: atque Isabellam ei, quem dicebam, viro inter familiares congressus enarrasse. Quod si ita est, habet profectò, vnde minus sibi de sua sagacitate placeat humanum ingenium, quando tantus Princeps, atque intima quæque vel in hoste rimari solitus, domi suæ, suorumque ignarus adeo vixerit obieritque, vt bis in matre, deceptus, semper alienam coluerit, numquam suam. Iam quod spectaret ad Austriaci, vti credebatur fratrem (Pyramo Conrado nomen erat) rescriptum est à Rege, videret Alexander, quæ eius propensio animi foret, ac referret. Vidit ipse, retulitque, Adolescentem ab Austriaco fratre missum fuisse studiorum causâ Burgundiam: sed intra paucos dies, omissis litteris, initaque liberiore vita, fratris iussu in arce conclusum. Ex arce ad se scripsisse, mortuo Austriaco, vt quando frustra in litteris laborabatur, alieno ab his non minus animo, quàm facultate, exemptum vellet eâ custodiâ, atque ad arma transferret, fructu, sicuti sperabat, haud poenitendo. Id sibi quoque videri subdidit ad Regem Alexander: orauitque proinde, vt, si eius Maiestati videretur,

In Magdalena Vlloa & in Blombergam.

7. Ian. 1579.

impe-

1578 imperaret quo is in loco militiam capesſeret. Placuit Regi ſub Alexandro tyrocinium ponere, aureis quinquaginta in ſingulos menſes attributis. Demum & de Auſtriaci corpore in Hiſpaniam transferendo Rex annuit, qua via, quoue modo Alexander ipſe præſcriberet. Alexander onus impoſuit Hiſpanorum Tribuno Gabrieli Nignio Zunigæ, qui Ioanni Auſtriaco fuerat ſtabuli Præfectus. Ac deſignatâ per Galliam viâ, ab Henrico Rege per Hiſpanum Oratorem Pariſiis agentem, impetrauit itineris ſecuritatem aliquibus ex Ioannis Auſtriaci familia in Hiſpaniam redeuntibus, nulla cadaueris facta mentione: quod peroccultè transferri voluit, ad euitandos ſcilicet ingentes ſumptus, ac Magiſtratuum Sacerdotumque in vrbium aditu certamina, quæ in Principum ſeu viuentium, ſeu mortuorum itineribus fieri ſolent; ideoque deportatum iam illud eſſe per Italiam ab reliqua Auſtriaci familia euulgauit. Immo, quò rei ſuſpicio auerteretur, corpus omne, ſolutis artuum commiſſuris, diſtrahi placuit: oſſibusque bracchiorum, & femorum, & tibiarum, ad hæc thorace, & capite, (exempto prius cerebro) & aliis partibus ſeorſim poſitis impleuere bulgas tres: quas viatoria ſuppellectili refertas, atque, vt aſſolet, ante ephippium conuolutas, Nignius & præcipui quique ex eo comitatu (erant circiter octoginta) in Hiſpaniam detulere. Vbi oſſibus iterum commiſſis, æreique nexu fili colligatis, totam facilè articulauere compa-

18. Marc. 1579.

Io. Vargas Mexia.

De cadauere.

Quod clàm per Galliã deportandum in Hiſpaniam curat:

prius diſtractum in partes.

in Hiſpania compoſitum.

gem corporis: quod tomento expletum, ac ſuperinduutis armis, pretioſiſque veſtibus exornatum ita Regis obtulere oculis, quaſi pedibus innitens, Imperatorii videlicet baculi adiumento, planè viuere, ac ſpirare videretur. Cuius ad aſpectum renouato breui luctu, aſportatum inde in Eſcurialem Diui Laurentii ſedem, apud patrem Carolum Quintum Imperatorem, vti peroptauerat, conditũ eſt. At Alexander in Namurcenſi templo, vbi depoſitum fuerat auunculi corpus, relicto rei monumento ad poſteros, omnem continendis in Regis fide, quæ ſupererant, prouinciis, animum ac vires aduertit. Simul miſſis ad Catholicos Europæ Principes nunciis litteriſque, officii duxit, de tradito ſibi ab Rege imperio ſingulos admonere: Regiarum partium diſcrimina neque anxiè commemorans, ne malè in Hiſpanum animatis ſpem intenderet: neque diſſimulanter occultans, ne lauream tamquam ex facili decerptam imminueret Duci hoſtem aliquando debellaturo.

ac Regi oſtenſum, poſtremò conditum, Belgij adminiſtrationem capeſſit Alexander.

* * *

DECADIS PRIMÆ

FINIS.

IN-

INDEX RERVM ET SENTENTIARVM QVAE PRIMA DECADE CONTINENTVR.

 nobi-

Am-

Anna

na-

Ca-

Vide

Con-

Cos-

Sententiæ ad C. spectantes.

Sententiæ ad D. spectantes.

E

exer-

A se-

Fran-

Sententiæ ad F. spectantes.

FORTVNA iuuenū amica. 10.

FACVNDIA sine parsimonia verborum, importuna profluentia est, & morbus haud se retinentis ingenij. 96.

FELICITATE gliscit temeritas. 635.

FACILIVS insidiatium manus fugit quisquis inuidentium oculos non allexit. 588.

FLAGITIA impetu valent. 82.

FVRENTEM apud multitudinē parum tuta est Maiestas sine viribus. 352.

FACTIS intentus facilè verborum licentiam cōdonat. 526.

in

Sententiæ ad G. spectantes.

NOn minus certò interitus GRATIÆ expectãdus, quàm vita. 130

Principum aliqui hactenus suorũ GRATIÆ tribuũt, dum illi se consiliorum ministros, non authores iactent. 170.

H

Sententiæ ad H. spectantes.

HVMANIS in rebus sæcula ac personæ intereunt, causæ & euenta eadem recurrunt. 3.

HVMANA omnia reperiuntur plerunque minora dum possidentur, quàm dũ optata finguntur. 189.

Contumaciæ rudimentum est HÆRESIS. 88.

Nunquam bona fide HÆRESIS mansuescit. 397.

HÆRESIS refractorium ac pertinax malum facilius excluditur, quàm expellitur. 615.

I

Ioan-

sicu-

Ma-

lit-

Sententiæ ad O. spectantes.

OPINIONEM *inserunt aliqui, dum nimium conantur euellere.* 184.
Plerique abūde OFFERVNT *operam repudiaturis.* 337.
Gratum est Principibus, domi esse, in quem ODIA *ipsis debita exonerētur.* 100.
Nusquam felicem exitū habitura sunt negotia, quorum arbitrum homines animaduertant esse illum, quem ODERVNT. 17;.
Nonnulli argumentum nihil debentium, ODIO *quærunt.* 609.
Raro qui tuos ODERVNT, *te amabunt.* 597.

P.

Paro-

Sententiæ ad P.spectantes.

PRINCIPVM *aliqui hactenus suorum gratiæ tribuunt, dum illi se consiliorum ministros, non authores iactent.* 178.

PRINCIPES *nunquam soli peccant.* 276.

Hæc est PRINCIPVM philosophia, consiliorum secreta rimari, naturæ abditis apud otiosos relictis. 328.

Beneficij loco habere populi solent curationẽ à PRINCIPE, ne secantem seruũ patiantur. 390.

Nõ ingrata PRINCIPI ministrorum asperitas, tamquam fraudibus blandiẽtium intractabilis. 528.

PRINCIPIBVS *de coniuratione non creditur nisi peremptis.* 617.618.

Tantum est PIIS assuescere dũ sapis, vt etiam desipiẽs nõ possis esse nõ pius. 705.

Præ-

Reme-

 cur-

Vide

Sententiæ ad V. spectantes.

VILE videtur; quidquid in summo patet. 19.

VITIA dum transferuntur quasi contractis per manus sordibus ingrauescunt. 276.

VITIO generis humani, maiora omnia concipiuntur, dum VETANTVR. 281.

Ingens potentiæ firmamentum VICINORVM Principum amicitia. 217. 218.

Ægrè continentur manus inter arma, dum VICTORIA vindictam pariter ac prædas ostentet. 586.

Laudatur in nouæ potentiæ hospite VERECVNDIA. 709.

Z.

FINIS.

